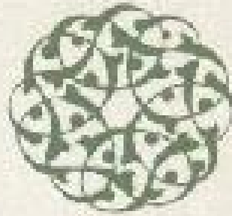
PEYGAMBERLER TARİHİ

3

PEYGAMBERLER TARİHİ ANSİKLOPEDİSİ

TERTİP HEYETİ

İHLÂS MATBAACILIK, GAZETECİLİK ve SAĞLIK HİZMETLERİ A.Ş. adına sahibi

ENVER ÖREN

GENEL YAYIN MÜDÜRÜ

İlhan Apak

TERTİP HEYETİ

Doç. Dr. Ramazan Ayvallı

Doç. Dr. Kemâl Yavuz

Yar. Doç. Dr. Ethem Levent

Muzaffer Durgut : E. Müftü

Sâim Kökçü : E. Müftü

Burhan Kılıç : İ.H.L. Meslek Dersi Öğr.

Yaşar Taşdemir : İ.H.L. Meslek Dersi Öğr.

Ali Kara: İ.H.L. Meslek Dersi Öğr.

Mustafa Kuzu: İ.H.L. Meslek Dersi Öğr.

Ali Yılmaz: İ.H.L. Meslek Dersi Öğr.

Ömer Faruk Yılmaz : Öğretmen

Erdoğan Sevim : İlahiyatçı

TEKNİK SEKRETER

Cemil Bilgiç

KAMERA

Mustafa Güntekin

MONTAJ

Mustafa Asım Gök

BASKI ŞEFİ

Mustafa Kum

DİZGİ VE BASKI

İhlâs Matbaacılık, Gazetecilik ve Sağlık Hizmetleri A.Ş.

Çatalçeşme Sokak No: 17 Cağaloğlu-İST. Tel: 526 18 00 (8 Hat) Telex: 22000

Programlayan:

www.belgelerleislam.com

bilgi@begelerleislam.com

3. CİLT

YÛSUF ALEYHİSSELÂM

Mısır ahâlisine gönderilen peygamber. İsrâiloğullarından (Ya'kûb aleyhisselâmın neslinden) gelen ilk peygamberdir. Yüzünün ve ahlâkının güzelliği ile meşhûrdur. Babası, Hazret-i İbrâhim'in oğlu İshak'ın (aleyhisselâm) oğlu olan Ya'kûb'dur (aleyhisselâm). Babası Ya'kûb'un (aleyhisselâm), kendisini çok sevmesi, kardeşlerinin Yûsuf'u (aleyhisselâm) kıskanmasına sebep oldu. Onu götürüp kuyuya attılar. Daha sonra bir Mısır kervanına köle diye sattılar. Sonra da, Mısır Azîzi'ne yâni mâliye nâzırına satıldı. Nâzırın hanımı Züleyhâ'nın yüzünden zindana düştü. Uzun zaman zindanda kaldıktan sonra Mısır'a mâliye nâzırı oldu. Babasını ve kardeşlerini Mısır'a getirdi. Orada, yıllarca berâber yaşadılar. Babası vefât etti. Kardeşleri orada yerleştiler. Yûsuf (aleyhisselâm) da orada vefât etti.

Kur'ân-ı kerîmde Yûsuf'un (aleyhisselâm) kıssası, başına gelen hâdiseler geniş olarak bildirilmiş; Yûsuf sûresi ile En'âm ve Gâfir (Mü'min) sûrelerinde ondan bahsedilmiştir.

Yûsuf aleyhisselâmın kıssası, birçok ibretleri, hikmetleri, incelikleri; âlimlerin, devlet adamlarının ve onların emirlerinde olanların hâllerini; kadınların erkeklere hîlelerini, düşmanın eziyetine sabretmeyi gücü yettiği hâlde düşmanından intikâm almamayı; iffet, tevhîd, rüyâ tâbiri, idârecilik, iktisâdî tedbirlerle alâkalı dünyâ ve âhırete dâir pek çok faydaları ihtivâ etmektedir. Yûsuf aleyhisselâmın kıssasına, târih kitaplarında ve başka eserlerde de yer verilmiştir. Ancak, Kur'ân-ı kerîmde, eşsiz bir ifâde; benzeri olmayan bir fesâhat ve belâgatla anlatılmıştır. Böylece başka kitapların anlatışları, Kur'ân-ı kerîmin yüksek fesâhat ve belâgatı yanında pek sönük kalmıştır. Bu yüzden Yûsuf'un (aleyhisselâm) kıssasının anlatıldığı Yûsuf sûresine, bizzât Allahü teâlâ tarafından; meâlen; "(Ey Habîbim!) Bu sûre-i celileyi sana vahyetmemizle ahsen-ül-kasası (kıssaların en güzelini) anlatacağız. (Yûsuf'un kıssasını biz sana en güzel bir şekilde beyân ettik). Halbuki, sen daha önce bundan (Yûsuf aleyhisselâmın

kıssasından) aslâ haberdâr değildin” (Yûsuf sûresi: 3) buyrulmuştur. Bir kısım âlimler de muhib ile mahbûbdan (seven Hazret-i Ya’kûb ve sevilen Hazret-i Yûsuf'tan) bahsedildiği için; “Ahsen-ül-kasas” buyrulduğunu söylemişlerdir.

Hâlid bin Ma'den (rahmetullahi aleyh); “Cennet ehli, Cennet’te Yûsuf ve Meryem sûrelerini birbirine anlatmak sûretiyle neşelenirler” buyurdu. İbn-i Atâ da (rahmetullahi aleyh); “Yûsuf sûresini dinleyen üzüntülü bir kimse, rahatlar” buyurdu.

Bu sûre-i celîlede, Yûsuf aleyhisselâmın başına gelenler ile kavuştuğu ihsânlardan bahsedilir. Hasedin, noksanlık ve Allahü teâlânın yardımından mahrûm kalmaya; sabrın ise, sıkıntı ve gamlardan kurtulmaya sebep olduğu; Ya’kûb'un (aleyhisselâm) sabrettiği için maksûduna kavuştuğu, Yûsuf aleyhisselâmın sabredenlerden olduğu anlatılmaktadır.

Mekkeli müşrikler, Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem), suâl sorarak sıkıntı vermek, O'nu (sallallahü aleyhi ve sellem) zor durumda bırakmak için, Medîne yahudilerine adam gönderip, çeşitli suâller öğrendiler. Bu suâllerden biri de; “Ya’kûb aleyhisselâmın evlâdı ve âilesi neden Mısır'a göç etmiştir? Yûsuf'un (aleyhisselâm) kıssası nedir?” şeklindeki sözlerdi. Mekkelilerin bu soruları üzerine Allahü teâlâ, Yûsuf sûresini inzâl buyurdu. Böylelikle, Yûsuf aleyhisselâm hakkında en doğru ve en güzel bilgileri müslümanlar öğrenmiş oldular.

Ayrıca, bu sûrenin gelmesi ile, Yûsuf aleyhisselâmı kardeşlerinin çekemeyip hased ettikleri, ezâ ve cefâda bulundukları, Yûsuf'un (aleyhisselâm) bütün bu sıkıntılara sabrettiği, buna karşılık Allahü teâlânın ona ikrâm ve ihsânda bulunduğu bildirilmektedir. Böylece Yûsuf (aleyhisselâm) da çok sıkıntılar çektiği anlatılarak, kavminin verdiği sıkıntı ve eziyetlere karşı Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) teselli edilmektedir.

Ya’kûb aleyhisselâm dayısının kızları ile ayrı ayrı zamanlarda evlenmiş, birinden; Robîl, Şem’ûn, Lâvî, Yehûda, Îsâhâr, Zablûn adlarında altı, diğerinden Yûsuf ve Bünyamin adlarında iki oğlu dünyâya gelmiştir. Dân,

Neftâli, Câd ve Âşir adlarındaki dört oğlu da iki câriyesinden dünyâya gelmişti. Bunlardan Yûsuf (aleyhisselâm) ile kardeşi Bünyamin, Hazret-i Ya’kûb'un en küçük oğulları idi. Anneleri de Ya’kûb'un (aleyhisselâm) dayısının kızı olan Râhil idi.

Ya’kûb aleyhisselâm, Yûsuf (aleyhisselâm) doğunca, alnındaki nübüvvet nûrunu görmüş, bu yüzden ona diğer oğullarından daha fazla ihtimâm gösterir olmuştu. Bilhassa annesi Râhil'in, Bünyamin'in doğumundan sonra vefâtı ve Yûsuf ile kardeşinin öksüz kalması, babalarının onlara karşı olan ilgisini daha da arttırdı. Diğer kardeşler, onları kıskanmaya başladı. Babası, Yûsuf'u (aleyhisselâm), küçük olduğu için, halasının yanına bıraktı. Ama ayrılığına dayanamadı. Bir müddet sonra geri istedi. Bu defâ da halası Yûsuf'tan ayrılamıyor, onun güzelliklerinden, bereketlerinden uzakta kalmak istemiyordu. Bir rivâyette, Yûsuf'tan ayrılmaya bir türlü râzı olmayan halası, dedesi İbrâhim aleyhisselâmdan kalan kemeri veya kuşağı, Yûsuf'un uyuduğu sırada gömleğinin içine bağladı. Bu işi, ağabeyi Ya’kûb aleyhisselâm gelmeden önce yapmıştı. Ya’kûb aleyhisselâm gelip, çocuğu götüreceği sırada kızkardeşini çok üzgün gördü. Sebebini sorunca, İbrâhim aleyhisselâmdan kalan kuşağın kayıp olduğunu söyledi. Berâberce her tarafı aradılar. Hiç bir yerde bulamayınca, Ya’kûb aleyhisselâmın ısrârı üzerine kızkardeşi, Yûsuf'un (aleyhisselâm) üzerini de aradı. Kuşağı orada buldu. İbrâhim aleyhisselâmın dînînin hükümlerine göre, bir şeyi çalan yakalanınca, mal sâhibine belirli bir süre hizmet ederdi. Ya’kûb aleyhisselâm, kardeşinin Yûsuf'u bu kadar çok sevmesi ve böyle bir hîleye başvurması üzerine, onu bir müddet daha halasının yanında bıraktı. Kız kardeşinin vefâtından sonra kendi yanına alıp bir an bile ayrı kalamaz oldu. Yûsuf aleyhisselâm Allahü teâlânın lütfuyle gittikçe güzelleşiyor, ahlâk ve yüz güzelliği ile insanların sevgisini cezbediyordu. Çünkü onda Allahü teâlânın verdiği ayrı bir güzellik vardı ve gerçekten çok güzeldi. Nitekim Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), mîrâç gecesi semâya götürüldüğünde Yûsuf'u (aleyhisselâm) gördü. Cebrâil'e (aleyhisselâm); “Bu kimdir?” diye sordu. Cebrâil aleyhisselâm; “Yûsuf'tur (aleyhisselâm)” dedi. Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm); “Onu nasıl gördün?” diye suâl ettiler. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Ondördüncü gecedeki ay gibi” buyurdular.

Yûsuf (aleyhisselâm), oniki yaşlarında iken bir rüyâ gördü. Rüyâsında; onbir yıldız ile birlikte, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini gördü. Rivâyete göre, Yûsuf (aleyhisselâm), bir Cumâ gecesi, babasının yanında yatıyordu. Ansızın, heyecanla uyandı. Babası Ya'kûb aleyhisselâm; "Ne oldu, bir şey mi var?" diye sorunca, şöyle anlattı: "Yüksek bir dağın tepesinde imişim. Etrâfta ırmaklar, yeşil ağaçlar vardı. Bu sırada gökten, onbir yıldız, güneş ve ay gelip bana secde ettiler" dedi.

Nitekim âyet-i kerîmede bu durum meâlen şöyle haber verildi:

"(Habîbim!) Yûsuf'un, babasına (Ya'kûb'a); Ey babacığım! Rüyâmda onbir yıldız, güneş ve ayı bana secde eder gördüm dediği vakti hatırla!" (Yûsuf sûresi: 4) Yûsuf'un (aleyhisselâm) anlattıklarını dinleyen Ya'kûb aleyhisselâm, onbir yıldızın Yûsuf'un (aleyhisselâm) kardeşleri, güneşin kendisi ve ayın da zevcesi olduğu şeklinde tâbir etti. Ya'kûb aleyhisselâm, ilerde diğer oğullarının Yûsuf'a itâat edeceklerini, hattâ Yûsuf'un kendisini bile geçeceğini anladı. Rüyâ tâbirinde mâhir olan evlâtlarının, Yûsuf aleyhisselâmın rüyâsını duydukları takdirde onu kıskanacaklarını, hattâ şeytanın vesvesesi ile ona bir kötülük bile yapmaya kalkışacaklarını düşündü. Yûsuf'a (aleyhisselâm) tenbih edip, rüyâsını kardeşlerine anlatmamasını söyledi. Sonra; gelecekte, kendisine itâat olunacağını, Allahü teâlânın, ona peygamberlik vereceğini, rüyâ tâbirini öğreteceğini, nîmetini ona tamamlayacağını bildirdi.

Âyet-i kerîmede bu husûs meâlen şöyle bildirildi: "(Ya'kûb, oğlu Yûsuf'a); Ey oğulcuğum! Sakın rüyânı kardeşlerine anlatma! Sonra (şeytanın vesvesesi ile helâkin için) sana kötülük yapıp, tuzak kurarlar. Muhakkak ki şeytan, insanın apaçık düşmanıdır." (Yûsuf sûresi: 5)

Çünkü, Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri rüyânın tâbirini (yorumunu) iyi bilirlerdi. Bu sebeple Ya'kûb aleyhisselâm onların Yûsuf'u hased etmelerinden korktuğu için hased ederler dedi. Bir baba evlâdının hayırlı olmasını ister fakat, kardeş kardeşin kendinden hayırlı ve daha iyi olmasını istemez. Yûsuf aleyhisselâm gördüğü rüyâyı kardeşlerine anlatsaydı, bu onların hoşuna gitmeyecekti. Çünkü rüyânın insan üzerinde te'siri vardır. Bir çok insanın gördüğü rüyâ, gam ve kedere sebep olur. Hattâ bu yüzden

hasta olanlar bile vardır. Nitekim Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), bir hadîs-i şerîflerinde şöyle buyurmuşlardır; "Rüyây-ı sâlihadan (salih, iyi rüyâdan) kalb sevinir. Bu rüyâ Allahü teâlâdandır. Kötü rüyâ hulmdür, hayâldir, kalb onu istemez. Böyle rüyâ şeytandandır. Biriniz, hoşuna giden bir rüyâ görürse, onu sevdiği kimseye anlatsın. Hoşuna gitmeyen bir rüyâ görürse, onu kimseye anlatmasın. Sol tarafına üç defâ tükürsün. Şeytandan ve gördüğü rüyânın şerrinden, kötülüğünden Allahü teâlâya sığınsın. Böyle yaparsa, o rüyâ ona zarar vermez."

İster uyanık, ister uyku hâlinde olsun, insanın kalbine gelen şeyleri yaratan Allahü teâlâdır. Hadîs-i şerîfte; "Hulm şeytandandır" buyrulması, mecazdır. Hakikatte, şeytanın yaptığı bir şey yoktur. Hadîs-i şerîfte; "Hoşa giden rüyâlar Allah'tandır" buyrulması, görülen rüyânın şerefini ve kıymetini bildirmek içindir. Hoşa gitmeyen rüyâların şeytana nispet edilmesi ise, onun, böyle olmadığını bildirmektedir. Fakat, her iki rüyâyı yaratan, irâde ve tedbir eden Allahü teâlâdır.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadis-i şerîfte Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); "Sizden biriniz, hoşuna gitmeyen bir rüyâ gördüğünde, kalksın, namaz kılsın" buyurdu.

Âlimlerimiz buyurdular ki: "Namaz kılmak, hoşa gitmeyen rüyâ görüldüğü zaman, görenin yapması lâzım gelen husûsların hepsini içine alır. Çünkü, namaz kılmak için ayağa kalkıldığı zaman, önceki bulunduğu taraftan dönmüş olur. Ağzına su alıp dökünce, tükürmüş olur. Duânın kabûl vakitlerinden olan seher vaktinde namaz kılmaya kalktığı vakit, gördüğü rüyânın şerrinden Allahü teâlâya sığınmış ve yalvarmış olur."

Hadîs-i şerîfte, hoşa gitmeyen rüyâlara karşı tavsiye edilen, "E'ûzü okumak ve sol tarafa üç defâ tükürmek" o rüyânın şerrinden korunmaya sebep kılınmıştır. Nitekim, sadaka da mal ve can gibi şeyleri zarardan ve belâdan korumaya sebep kılınmıştır.

"Kurtubî Tefsîri"nde yukarda meâli verilen Yûsuf sûresi 5. âyet-i kerîmesi tefsîr edilirken şöyle buyrulmaktadır: Bu âyet-i kerîme, rüyâyı, şefkâtli ve kendisine nasîhat edenden başkasına, rüyâyı güzel tevil edemeyen

kimselere anlatmamak lâzım geldiğini göstermektedir. Nitekim Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "Rüyâ, sâhibi onu anlatmadığı müddetçe, bir kuşun ayağına bağlıdır. Rüyâyı anlatırsa, düşer. Rüyâyı sâdece akıllı veya (kendisini) seven veya nasîhatçi kimseye anlatın!" buyrulmuştur.

Yine bu âyet-i kerîme, müslümanın, din kardeşini, ona zarar vereceğinden korktuğu kimselerden sakındırmasının mubâh olduğuna, bunun gıybet olmayacağına delâlet etmektedir. Çünkü, Ya'kûb aleyhisselâm, kardeşlerinin hîle yapmalarından korktuğu için Yûsuf'u (aleyhisselâm) rüyâsını onlara anlatmaktan men etti.

Ayrıca bu âyet-i kerîme, nîmeti hased etmesinden ve bu sebeple hîle yapmasından korkulan kimsenin yanında, nîmeti açıklamamanın, göstermemenin câiz olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), bir hadîs-i şerîflerinde; "İhtiyaçlarınızın giderilmesine, onları gizlemekle yardım isteyiniz. Çünkü, her nîmet sâhibi hased olunur." buyurmuşlardır.

Yine bu âyet-i kerîme, Ya'kûb aleyhisselâmın rüyâyı nasıl tâbir ettiğini açıkça göstermektedir. Çünkü, Ya'kûb aleyhisselâm, rüyâyı tevil ederek, Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerine gâlip geleceğini bildi. Fakat, içinde, Yûsuf aleyhisselâmın bu hâlini istememe durumu aslâ hâsıl olmadı. Çünkü insan, evlâdının kendisinden daha iyi olmasını ister. Ya'kûb aleyhisselâm, kardeşlerinin Yûsuf aleyhisselâmı kıskandıklarını ve ona buğzettiklerini biliyordu. Bu sebeple, zarar vermek için ona hîle yapmalarından korktu ve rüyâsını onlara anlatmamasını söyledi.

Buharî'nin Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), "Nübüvvetten, mübeşşirâttan, başkası kalmadı" buyurdu. Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm); "Mübeşşirat nedir?" diye suâl edince, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); "O, rüyây-ı sâdıkadır" buyurdular. Bu hadîs-i şerîf, zâhiri ile rüyânın, mutlak olarak, her zaman müjde olduğuna delâlet ediyorsa da, böyle değildir. Çünkü, rüyây-ı sâdıka ile bâzan, Allahü teâlâ tarafından korku verilir. Bu rüyâyı gören kimsede sevinç hâsıl olmaz. Allahü teâlânın mü'mine böyle rüyâ göstermesi, başına gelecek belâ ve

musîbete, vukuundan önce, hazırlanması için, mü'mine merhametindendir. Böyle bir rüyânın te'vilini kişi kendisi bilmezse, bilen birisine sorar. İmâm-ı Şafiî hazretleri, Mısır'da bulunuyordu. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in başına gelecek belâ ve musîbetlere dâir, bir rüyâ gördü. Hazırlıklı olması için, ona bunu mektupla bildirdi.

Sonra, Ya'kûb aleyhisselâm, Yûsuf aleyhisselâma meâlen şöyle dedi; "Rabbin, seni (bu rüyâda olduğu gibi, kardeşlerine üstünlüğün ile seçtiği gibi, peygamberlik ve pâdişahlık ile de) seçecek." (Yûsuf sûresi: 6)

Allahü teâlânın bir kulunu seçmesi, husûsi olarak ona ilâhî feyzler vermesidir. Bu ilâhi feyzden, kulun hiç bir te'siri olmadan yüksek hâller meydana gelir. Bunlar, peygamberler (aleyhimüsselâm), sıddîklar, şehidler ve sâlihlerden bâzısına mahsustur.

Aynı âyet-i kerîmede Ya'kûb aleyhisselâmın sözlerinin nakline devam edilerek meâlen; "Sana, (insanların gördükleri) rüyâları tâbir ilmini öğretecek" dediği bildirildi. Bâzı müfessirler de şöyle açıklamışlardır: "İlimden murâdın, kâinatın yaratıcısı olan Allahü teâlânın kudretine, hikmetine ve yüceliğine delâlet eden mahlûkâtın ilminin Yûsuf aleyhisselâma öğretilmesidir."

Ya'kûb aleyhisselâm bu rüyânın tâbiri ile Yûsuf aleyhisselâmın ileride iki zindan arkadaşının ve Mısır sultânının rüyâlarını tâbir edeceğine, bu tâbirinden sonra Mısır'a sultân olacağına işâret etmiştir. Ya'kûb aleyhisselâm bunu, nübüvvet nûru ile tâbir etmiştir.

Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) de güzel rüyâ tâbir ederdi. Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) da rüyâ tâbirinde mâhir idi. İbn-i Sîrîn ve Sa'îd bin Müseyyib gibi Tabiînden bâzı zâtlar da rüyâ tâbirinde pek derinleşmişlerdi.

İbn-i Sîrîn (rahmetullahi aleyh), rüyâyı; hadis-i nefs, (nefsânî söz), tahvîf-i şeytan (şeytan korkutması), tebşîr-i Rahmân (Rahmân'ın müjdesi) olmak üzere üçe ayırırdı. Bir kimse rüyâda gördüğü hoş olmayan bâzı şeyleri İbn-i Sîrîn'e (rahmetullahi aleyh) anlatıp, tâbirini ve kendisine zararı dokunup dokunmayacağını sorunca, ona şu cevâbı verdi: "Uyanık iken, Allahü

teâlânın emirlerini yapmakta titiz ve takvâ sâhibi ol. Böyle olursan uykuda gördüğün kötü rüyâların sana zararı dokunmaz." Biri; "Rüyâmda, elimdeki bir mühür ile erkeklerin ve kadınların ağızlarını mühürlediğimi gördüm. Acabâ bu nedir?" diye sorunca; "Sen Ramazân ayında müezzinlik yaptın ve imsak vakti sabah ezânı okudun mu?" deyince, adam; "Evet, doğru söylüyorsun. Öyledir" dedi ve İbn-i Sîrîn, rüyâsının tâbirini yaptı. Yine birisi; "Rüyâmda zeytinyağını zeytinlerin üzerine döktüğümü gördüm. Acabâ bu nedir?" diye sorunca; "Zeytinyağı zeytinden olmadır, aslına gidiyor. Sen câriyelerini araştır. Belki de bunlardan biri, genç yaşta esir edilen bir yakının olabilir" cevâbını verdi. Adam, araştırınca hakîkaten câriyelerinden birinin yakını olduğunu anladı. Yine bir başkası; "Rüyâmda incileri domuzların boynuna astığımı gördüm. Acabâ bu nedir?" deyince; "Sen ehli olmayanlara hikmet öğretiyorsundur" cevâbını verdi. Adam, talebelerini araştırınca, öyle olduklarını tespit etti. Yine bir adam gelip; "Ben rüyâda bir kuşun mescidden güzel bir taş alıp, gittiğini gördüm" deyince; "O hâlde Hasen-i Basrî vefât etti" buyurdu. Hakikaten çok sevdiği Hasen-i Basrî (rahmetullahi aleyh) vefât etmişti. İmâm-ı âzam Ebû Hanîfe (rahmetullahi aleyh) rüyâda, güyâ, Peygamber efendimizin mübârek kabrini açıp, mübârek kemiklerini göğsünden topladığını gördü. Bu rüyâdan korkup İbn-i Sîrîn'e (rahmetullahi aleyh) gitti ve kendisini tanıtmadan rüyâsını anlattı. Rüyânın anlatılmasından sonra İbn-i Sîrîn; "Bu rüyâ senin değil, Ebû Hanîfe'nindir. Böyle rüyâyı ancak o görebilir" buyurdu. Ebû Hanîfe kendini tanıttı. İbn-i Sîrîn; "Sırtınızı açın göreyim" dedi. İmâm-ı âzam sırtını açınca, iki omuzu arasında bir ben olduğunu gördü. Bunun üzerine; "Sen o kimsesin ki, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) senin hakkında; "Ümmetimden bir kimse gelir. İki omuzu arasında bir ben bulunur. Allahü teâlâ benim dînîmi, onun eli ile diriltir" buyurmuştur" dedi. Sonra; "Bu rüyâdan korkma! Muhakkak ki, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), ilmin şehridir. Sen de ona kavuşursun" buyurdu. Gerçekten de öyle oldu. İmâm-ı âzam, Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinin en büyüğünün kurucusudur. Bugün müslümanların büyük çoğunluğu, Hanefî mezhebindedir.

"Sana, (insanların gördükleri) rüyâları, tâbir ilmini öğretecek" meâlindeki âyet-i kerîmeyi, bâzı İslâm âlimleri; "Sana, daha önce indirilen kitapları, peygamberlerin aleyhimüsselâm sünnetlerini, hikmet sâhibi olanların

sözlerini ve tevhîdin delillerini öğretir" şeklinde açıklamışlar ve; "Bu âyet-i kerîmede, Yûsuf'un (aleyhisselâm) peygamberliğine işâret vardır" buyurmuşlardır. Nitekim âyet-i kerîmenin devamında meâlen; "Daha önce ataların İbrâhim (aleyhisselâm) ve İshak'a (aleyhisselâm) nîmetlerini (peygamberlik vermek sûretiyle) tamamladığı gibi, sana ve Ya'kûb'un (aleyhisselâm) soyuna da nîmetlerini (peygamberlik ile) tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin bu nîmetlere müstehak olanları bilir. Lâzım olan işlerde hikmetini icra eder" buyrulmuştur. (Yûsuf sûresi: 6)

Ya'kûb aleyhisselâm bu rüyâyı üç şeyle tâbir etti. 1-Yûsuf aleyhisselâma peygamberlik verileceği, 2-Rüyâ tâbiri ilminin öğretileceği, 3-Allahü teâlânın, onun üzerindeki nîmetlerini tamamlayacağı...

Bu rüyâ hâdisesinden sonra, Ya'kûb'un (aleyhisselâm) Hazret-i Yûsuf'a karşı olan muhabbeti daha da arttı. Elinde olmadan ona ve dolayısıyla Hazret-i Yûsuf'la anneleri aynı olan kardeşi Bünyamin'e daha çok ilgi göstermeye başladı. Ya'kûb'un (aleyhisselâm) diğer oğulları, babalarının Yûsuf (aleyhisselâm) ve kardeşine olan bu sevgisini görüp, kıskanıyorlardı. "Onlar daha küçükler, bir faydaları, iş yapabilecek durumları yok. Halbuki biz, güçlü kuvvetli kimseleriz. Geçim işlerini biz görüyoruz. Babamıza daha faydalıyız. Buna rağmen babamız, onu bizden fazla seviyor" diyorlardı. Bu sebeple, Ya'kûb aleyhisselâmın Yûsuf'a (aleyhisselâm) olan sevgisini kendileri açısından hatâlı buluyorlardı. Fakat, Ya'kûb aleyhisselâm, Yûsuf aleyhisselâmı elinde olmayarak ister istemez kalben seviyordu. Tabiî ki, bütün bunlarda ve Yûsuf aleyhisselâmın başına gelecek diğer hâllerde, Allahü teâlânın nice hikmetleri gizlidir. Geçmişi ve geleceği ancak her şeyi yoktan var eden Allahü teâlâ bilir. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen; "Yûsuf (aleyhisselâm) ve kardeşlerinin kıssasında, ondan suâl edenler (ve başkaları için) Allahü teâlânın kudret ve hikmetine (veya Muhammed aleyhisselâmın peygamberliğine) deliller vardır" buyrulmuştur. (Yûsuf sûresi: 7)

Yûsuf aleyhisselâmın kıssasında, onu soranlar ve onun kıssasını bilenler için, Allahü teâlânın kudretine ve hikmetine deliller vardır. Yûsuf (aleyhisselâm) ve kardeşlerinin kıssalarında, Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem), Yûsuf kıssasını soran yahudiler için de,

Peygamber efendimizin peygamberliğine deliller vardır. Çünkü, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), hiç bir kitabdan okumadığı, hiç bir kimseden dinlemediği hâlde, Yûsuf aleyhisselâmın kıssasını doğru olarak onlara haber verdi. Ayrıca bu kıssada Hazret-i Yûsuf'a haksızlık yapanların âkıbetleri, rüyâsının ve yaptığı rüyâ tâbirlerinin doğruluğu, mahzûn olduktan sonra sevindiği ve daha başka husûslar da bildirilmiştir.

Ayrı bir husûs da, Ya'kûb aleyhisselâmın oğulları, küçük kardeşlerini hased ettiler. Bu husûsta ellerinden geleni yaptılar. Ancak Allahü teâlâ, Yûsuf'u (aleyhisselâm) korudu. Mısır'a sultân yaptı. Kendisini hased eden kardeşlerine de âmir kıldı. İşte ibret alınacak husûslardan birisi de budur ki, Allahü teâlânın kudretini ve hikmetini göstermektedir.

İbn-i Atiyye; "Âyet-i kerîmede; "Soranlara" buyrulması, böyle haberleri öğrenmeye teşvik olup, insanların bu kıssaları (arayıp) sorması lâzım geldiğini bildirmek içindir. Çünkü bu kıssalarda ibretler ve nasîhatler vardır" buyurmuştur.

"Hani kardeşleri bir araya gelip şöyle demişlerdi: Yûsuf ve (ana-bir) kardeşi (Bünyamin), babamıza bizden daha sevgilidir. Halbuki, biz (birbirimizi destekleyen, kuvvetli) bir cemâatiz. (Biz on tane oğluyuz. Hiç birimize onlar kadar îtibâr ve himmet etmez.) Babamız (onları bizim üzerimize tercih etmekle) açık bir yanlışlık içindedir." (Yûsuf sûresi: 8)

Aslında, Ya'kûb aleyhisselâm, Yûsuf (aleyhisselâm) ile kardeşini sevmekte, ikisini diğer kardeşlerine tercih etmedi. Bilindiği gibi, kalb bir kimseyi sevince, onun sevgisini kişinin kalbinden atması, kendi elinde olan bir şey değildir. Allahü teâlâ, Ya'kûb'u (aleyhisselâm) Yûsuf (aleyhisselâm) ve kardeşine böyle bir sevgiyle bağlamıştı. Ayrıca Yûsuf ve kardeşinin anneleri, daha onlar çocuk iken öldüğü için onlara sevgi ve şefkât göstermişti. Bir de Ya'kûb aleyhisselâm, Yûsuf'ta (aleyhisselâm), diğer oğullarında görmediği rüşd ve asâleti görmüştü. Sevgisinin bir sebebi de bu idi. Buna ilâveten Yûsuf (aleyhisselâm), babasının rızâsını celbedici güzel hizmetler yapıyordu.

Yûsuf (aleyhisselâm) rüyâsını babasına anlattıktan bir müddet sonra, kardeşleri de bu işten haberdâr oldular. (Nasıl haberdâr olduklarına dâir kesin bir bilgi yoktur). Babaları kadar olmasa da, rüyâ tâbirinde bir hayli bilgilere sâhip olan Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri, babalarının tahmin ettiği gibi, rüyâyı duyunca, Yûsuf'un (aleyhisselâm) kendilerinden üstün olacağını anladılar. Şeytanın da vesvesesiyle Yûsuf'u (aleyhisselâm) kıskandılar. Zâten öteden beri babalarının ona gösterdiği sevgi ve verdiği kıymet, onları yakıp bitiriyor, babalarının sevgisini, Yûsuf'un üzerinden alıp, kendilerine çekmeye çalışıyorlardı. Bunda başarılı olamadıkları gibi, birde üstüne rüyâ mes'elesi eklenince, hased ve kıskançlıkları had safhaya ulaştı. Toplanıp aralarında konuştular. Yûsuf'u babalarından uzaklaştırmaya karar verdiler. Bunun, için de iki yol düşündüler. "Yâ öldürürüz, veya onu babamıza ulaşamayacağı çok uzak bir yere bırakırız. Burada onu yırtıcı hayvanlar yer veya ölür" dediler. Böyle yaparak Yûsuf'u uzaklaştırmakla, babalarının sevgisini kendilerine çekeceklerini zannediyorlardı.

Ancak yaptıkları işin büyük günâh olduğunu bilmiyor da değillerdi. Fakat onlar, Yûsuf aleyhisselâmdan kurtulduktan sonra, Allahü teâlâya tevbe edip, güzel ameller işleyerek sâlihlerden olmakla, günâhlarını affettirmeyi düşünüyorlardı. Ayrıca babalarına da güzel hizmetlerde bulunacaklar, Yûsuf'un (aleyhisselâm) yokluğunda, onun sevgisini kendi üzerlerine çekeceklerdi. Ayet-i kerîmede onların bu hâli, meâlen şöyle beyân buyrulmaktadır: "(İçlerinden biri dedi ki): "Yûsuf'u öldürün veya onu uzak bir yere atın ki, babanızın teveccüh ve iltifâtı yalnız size olsun. Bundan (Yûsuf'u öldürdükten veya uzak bir yere bıraktıktan) sonra da (işlediğiniz bir cinayetten dolayı Allahü teâlâya tevbe eder, babanıza güzel muâmelede bulunarak) sâlihlerden bir topluluk olasınız." Onlardan birisi (Yehûda veya Robîl) dedi ki: "Eğer benim sözümü tutarsanız, Yûsuf'u öldürmeyin. (Zirâ o büyük günâhtır.) Onu bir kuyunun dibine bırakın ki, (oraya uğrayanlardan) yolculardan biri çıkarıp başka bir yere götüre... (Münasibi budur.)" (Yûsuf sûresi: 9-10)

Onların hepsi, Yûsuf aleyhisselâmı kuyuya atmakta ittifâk ettiler. Atmaya kararlaştırdıkları kuyu, bilinen bir kuyu idi. Ona gidip-gelen çok olurdu. Kuyuya uğrayan yolcuların onu çıkarıp götüreceklerini, dolayısıyla kuyuya attıklarında, hemen ölmeyeceğini, oradan kurtulacağını kuvvetle

umuyorlardı. Tabiîn'den Katâde (rahmetullahi aleyh), bu kuyunun Kudüs'te bir kuyu olduğunu söylemiş, Tebe-i Tabiîn'den Mukâtil (rahmetullahi aleyh) ise, Ürdün'de, Ya’kûb aleyhisselâmın evine üç fersah (yaklaşık 17 km.) mesâfede olduğunu zikretmiştir. İşte, gelip-geçen bir kâfilenin onu alıp götürmesi için oraya attılar. Onların maksatları da, zâten onu, babalarından uzaklaştırmaktı. Kuyuya atmakla hem bu maksatları hâsıl olacak, hem de onu öldürmek günâhından kurtulacaklardı. Müfessirler; bu sözü söyleyenin, bu işe aslâ râzı olmadığını, ancak kardeşleri vaz geçmeyeceği için, açıkça bu işi yapmayın demedi. “Onu öldürmeyin. Zirâ bu büyük bir günâhtır. Onu uzak bir yere bırakın. Maksadınız onun babanızdan uzaklaşması ise, bu, bu şekilde de tahakkuk etmektedir” dedi. “Eğer benim sözümü tutarsanız” demesi bunu göstermektedir buyurmaktadırlar.

Ya’kûb aleyhisselâmın oğulları bu kararı verdikten sonra, Yûsuf aleyhisselâmı babasından istemek işini Yehûda'ya havâle ettiler. Çünkü Ya’kûb aleyhisselâm oğulları içinde ençok Yehûda'nın sözüne îtibâr ederdi. Ancak Yehûda, Yûsuf'un öldürülmesine râzı değildi. Kardeşlerinin ona bir kötülük yapmalarından korktu.. Onlardan, öldürmeyip kuyuya atacaklarına dâir kesin söz aldı. Hep birlikte Ya’kûb aleyhisselâmın huzûruna vardılar. Ondan, Yûsuf'la berâber kırlara gitmek için izin istediler.

Onlar, babalarının, Yûsuf aleyhisselâmı kendilerine emânet etmeyeceğini hissediyorlardı. Çünkü, Ya’kûb aleyhisselâmın, onların Yûsuf'a (aleyhisselâm) hased ettiklerini öteden beri bildiğinin farkındaydılar. Yûsuf aleyhisselâmı babalarından alıp, yanlarında götürebilmek için hîleye başvurdular. Babalarının yanına Yûsuf'u (aleyhisselâm) çok sevdiklerini, ona karşı şefkâtli ve merhametli olduklarını gösteren tavırlarla vardılar. Babalarını iknâ edip, Yûsuf'u elinden almanın yollarını aradılar. Ona diller döktüler. Her zaman yaptıkları gibi, ertesi gün de koyunlarını otlatmak için kıra giderek, çayır ve çimenler üzerinde istirâhat edip, koşu ve ok atma yarışı yapacaklarını ve yanlarında Yûsuf'u da götürmek istediklerini söylediler. Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, meâlen, babalarına; “Ey babamız! Sen Yûsuf'u bize (emanet husûsunda) niye inanmıyorsun? (Onun hakkında bizden niçin korkuyorsun?) Halbuki biz ona karşı şefkâtliyiz ve onun hayrını (iyilik ve faydasını) istiyoruz dediler. Yarın onu bizimle kıra

gönder, bizimle (meyve) yesin, (ok atmak ve koşmak sûretiyle) oynasın. Biz onu zarardan muhâfaza ederiz dediler.” (Yûsuf sûresi: 11-12)

Ya’kûb aleyhisselâm, rüyâsında on tâne kurdun Yûsuf'a (aleyhisselâm) hücûm edip, öldürmeye kastettiklerini görmüştü. O kurtlardan biri onu himâye etmiş, bu sırada yer yarılarak Yûsuf aleyhisselâm oraya girmiş, üç gün sonra tekrar ortaya çıkmıştı. Ya’kûb aleyhisselâm, bu rüyâdan sonra kardeşlerinin Yûsuf'a bir şey yapmalarından korkar olmuştu. Âyet-i kerîmede oğullarına meâlen şöyle dediği bildirilmektedir: “(Babaları onlara); Onu götürmeniz beni mahzûn eder. Siz ondan habersiz iken onu kurt (gelip) yemesinden korkarım dedi. (Bunun üzerine oğulları); Biz kuvvetli bir cemâat iken onu kurt yerse, âciz ve güçsüz kimseler olmuş oluruz dediler.” (Yûsuf sûresi: 13-14)

Ya’kûb aleyhisselâm; “Onu kurt yemesinden korkarım” sözü ile oğullarına ipucu verdi. Yûsuf'un başına getirdikleri işlerinden dönüşlerinde, babalarına verecekleri cevâbı onun ağzından aldılar. Çünkü onlar, o zamana kadar, kurdun insanı yiyebileceğini bilmiyorlardı. Âlimlerimiz buradan kişinin hasmına hüccet, ipucu telkin etmesinin uygun olmadığını anlamışlardır. Nitekim hadîs-i şerîfte; “Bela, ağızdan çıkan söze bağlıdır” buyruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; “İnsanlara hüccet telkin etmeyiniz (ipucu vermeyiniz), sonra yalan söylerler” buyruldu.

Ya’kûb aleyhisselâm, Yûsuf'u (aleyhisselâm) vermemek için oğullarına iki şeyi mâzeret olarak gösterdi. Birinci olarak, ondan ayrılmanın kendisini mahzûn edeceğini, hattâ onun ayrılığına tahammül edemeyeceğini söyledi. İkinci olarak, aralarında yarış yaparken unutup, lâzım gelen ihtimamı, gösteremeyerek onu kurda yedirmelerinden korktuğunu söylemesi idi. Babalarının bu sözlerine karşı oğulları, ondan ayrılığının fazla sürmeyeceğini, kısa bir müddet sonra döneceklerini hissettirdiler. Bu sebeple, babalarının; “Onu götürmeniz beni mahzûn eder” sözü üzerinde durmadılar. Yûsuf aleyhisselâmı berâberlerinde götürmelerine en kuvvetli mâni olan kurt yemesi mevzûuna geçtiler. Babalarını bu husûsta iknâ etmeleri lâzımdı. Bu sebeple, babalarına yemîn ederek; “Biz kuvvetli bir cemâat iken onu kurt yerse, âciz ve güçsüz kimseler olmuş oluruz” dediler. Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerinin böyle bir işi yapmaya kalkışmaları bir

çok günâhları ihtivâ etmektedir. Onlar, akrabâ ile alâkayı kesmek, ana-babaya karşı gelmek, günâhsız bir kimseye (Yûsuf'a) merhamet etmemek, emânete hıyânet etmek, verilen sözde durmamak, babalarına yalan söylemek gibi günâhları işlediler. Ancak Allahü teâlâ, hiç kimsenin rahmetinden ümîd kesmemesi için onların bütün bu günâhlarını affeyledi. Nitekim "Tefsîr-i Mazharî" müellifi Senâullah-ı Pâni-pütî hazretleri; "Belki, Allahü teâlânın onların bütün bu günâhlarını af ve mağfiret buyurmasının sebebi, onların babalarına (Ya'kûb aleyhisselâma) aşırı derecedeki sevgilerindendir. Onların babalarına karşı sevgileri, onun bir başkasına teveccüh ve iltifât etmesine bile tahammül edemeyecek kadar çoktu. Zâten onların böyle günâhlara düşmeleri de, babalarına karşı olan bu aşırı sevgilerinden idi" buyurdu.

Bâzı âlimler de şöyle buyurdular: "Onlar, Yûsuf aleyhisselâmı öldürmeye karar vermişlerdi. Ancak Allahü teâlâ, bu kötü işi yapmaktan onları muhâfaza eyledi. Şâyet Yûsuf aleyhisselâmı öldürselerdi, hepsi helâk olurlardı."

Bir rivâyete göre: Ya'kûb aleyhisselâm oğullarının ısrârlarını hiç dikkate almadı. Ancak onlar, hîle yolunu yine bulmuşlardı, Yûsuf'u (aleyhisselâm), kendileri ile kıra gitmeye iknâ edip, heveslendirmişlerdi. Babalarına, onunla berâber gidip izin istediler. Yûsuf'un da (aleyhisselâm) kendileri ile berâber gelmek istediğini söylediler. Yûsuf'tan sorup da gitmek isteğini öğrenince Ya'kûb aleyhisselâm takdire râzı oldu. Çünkü Yûsuf'u (aleyhisselâm) kırmazdı. Onun arzusunu yerine getirir, gönlünü hoş ederdi. Ertesi gün elbiselerini giydirip, kardeşleri ile birlikte Yûsuf'u da (aleyhisselâm) gönderdi. Kardeşleri, Yûsuf aleyhisselâmı alıp, gâyet izzet ve ikrâm ile kıra doğru götürdüler. Babalarından uzaklaşınca ona eziyet etmeye başladılar. "Ey yalancı rüyâ sâhibi! Hani sana secde ettiklerini söylediğin o yıldızlar! Seni, bugün bizim elimizden kurtarsın" dediler. Yehûda (veya Robîl) onu öldüreceklerinden korktu. Onlara; "Bana, onu öldürmeyeceğinize dâir söz vermiştiniz" dedi. Az sonra, atmayı kararlaştırdıkları kuyunun yanına vardılar. Bu kuyunun üst tarafı dar, altı ise genişti. Kardeşleri, Yûsuf aleyhisselâmı kuyunun başına getirdiler. Elbiselerini soydular, ipe bağlayıp, kuyuya sarkıttılar. Kuyunun yarısına kadar varınca, ipi kestiler. Kuyuda su vardı. Yûsuf aleyhisselâm suyun içine düştü. Bu sırada Yûsuf aleyhisselâm

şu duâyı okudu: “Yâ şâhiden gayre gâibin veya karîben gayre baîdin veya gâliben gayre mağlubin. İc'al lî min emrî ferecen ve mehrecâ.” (Ey gâib olmayan Şâhid! Ey uzak olmayan Karîb! Ey mağlûb olmayan Gâlib! Beni bu musîbetten kurtar. Bunun için bana bir çıkış yolu nasîb et.)

Bir rivâyete göre, bu sırada Allahü teâlâdan Cebrâil aleyhisselâma; “Kuluma yetiş ey Cebrâil!” hitâbı geldi. Cebrâil aleyhisselâm onu, suyun içindeki bir kayanın üstüne oturttu. Yûsuf aleyhisselâma duâ etmesini, Allahü teâlâya yalvarmasını, Allahü teâlânın yapılan duâları kabûl edeceğini söyledi. Şöyle duâ etmesini bildirdi: “Allahümme yâ kâşife külli kürbetin veya mucîbe külli dâvetin, veya câbire külli kesîrin veya müyessire külli asîrin veya sâhibe külli garîbin veya mûnise külli vâhidin veya lâ ilâhe illâ ente es'elüke en tec'ale lî ferecen, mahrecen ve en takzife hubbeke fî kalbi hattâ lâ yekûne lî hemmün ve lâ zikru gayrike ve en tehfezanî ve terhamenî yâ Erhamerrâhimîn”

(Ey her belâyı kaldıran, her duâyı kabûl eden, kırık kalbleri saran, iyileştiren, her güçlüğü kolaylaştıran, her garîbin sâhibi, yalnızların teselli edicisi, ey kendisinden başka ilâh olmayan! Beni (içinde bulunduğum sıkıntıdan) kurtarmanı, onun için bana bir çıkış yolu nasîb etmeni, muhabbetini kalbime koymanı, böylece benim için senden başka bir düşünce ve zikir olmamasını, her türlü (günah ve musîbetten) muhâfaza buyurmanı, bana merhametinle muâmele etmeni isterim. Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım!)

Yûsuf aleyhisselâm kuyuda duâ edip, Allahü teâlâyı zikretmeye başladı. Allahü teâlânın isimlerini, esmâ-ül-hüsnâyı söyledi. Melekler, Yûsuf aleyhisselâmın zikrini duyup, çevresine toplandılar. Yûsuf aleyhisselâmla ünsiyet (yakınlık) peydâ ettiler. Mü'minler de, Allahü teâlâyı anmak üzere bir araya geldiklerinde, melekler, Allahü teâlânın izniyle gelip Yûsuf'un (aleyhisselâm) etrâfını çevirdikleri gibi mü’minlerin de etrâfını çevirerek onlarla ünsiyet peydâ ederler. Mukarrebînden olan bu meleklerin, böyle zikir meclislerine inmesi, Allahü teâlâyı anmanın pek şerefli ve kıymetli bir iş olmasından dolayıdır. Allahü teâlâyı anmak, kalbi yumuşatır. Kalbin canlı kalmasına sebep olur. Kalb Allahü teâlâyı zikretmediği, anmadığı zaman, ona, nefsin harâreti, şehvetlerin ateşi dokunur. Bunlarla kalb katılaşır, onda

huşû, merhamet ve yumuşaklık kalmaz. Kalb kurur, canlılığını kaybeder. Uzuvlar, ibâdet ve tâattan uzaklaşır. Sonunda (kuruduğunda), sâdece kesilip yakılmaya yarayan kuru bir ağaç olur.

Başka bir rivâyete göre Yûsuf (aleyhisselâm) kuyuya atılınca suya düştü. Daha sonra orada bulunan bir kaya parçasının üstüne çıktı. Allahü teâlâya yalvarmaya ve ağlamaya başladı. Hasen'in (radıyallahü anh) rivâyetine göre; Yûsuf aleyhisselâm kuyuya atılınca, su tatlılaştı. Onun için yiyecek ve içecek yerine geçti. Cebrâil aleyhisselâm ona arkadaşlık etti. Cebrâil aleyhisselâm ayrılmak isteyince, Yûsuf aleyhisselâm; “Sen gidince yalnız kalacağım” dedi. Cebrâil aleyhisselâm ona; “Yâ sarîhal müstesrihîn! Yâ gavselmüstegîsîn! Yâ müferrice kürebil mekrûbîn!” şeklinde duâ etmesini söyledi. Yûsuf aleyhisselâm bu şekilde duâ edince, çevresi meleklerle doldu. Bu sebeple Yûsuf aleyhisselâm kuyuda yalnızlık çekmedi.

Allahü teâlâ; teselli ve sükûn bulması için, Yûsuf aleyhisselâma, içinde bulunduğu mihnetten kurtulacağını, onların, günün birinde huzûrunda durup kendisine muhtâç olacaklarını, kendisinin Yûsuf aleyhisselâm olduğunu hatırlarından geçirmedikleri bir sırada, onlara yaptıklarını haber vereceğini ilhamla bildirdi.

Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri tarafından kuyuya atıldığı ve Allahü teâlâ tarafından vahiyle teselli edildiği, Yûsuf sûresinin 15. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle beyân buyruldu; “Nihâyet onu (Yûsuf'u, kardeşleri alıp) götürdüler. Onu kuyunun dibine bırakmayı kararlaştırdılar. (Yûsuf'a, gam çekme! Şu zor durumdan elbette kurtulacaksın) onlar (senin, mevkinin yüksekliği, şânının üstünlüğü sebebiyle) hatırlarına bile getirmedikleri hâlde, sen bu yaptıklarını (kötülüklerini) kendilerine haber vereceksin diye vahyettik.”

Kardeşleri, Yûsuf aleyhisselâmın sırtından çıkardıkları gömleği, kana buladılar ve Ya’kûb aleyhisselâma götürdüler. Yûsuf'u kurt yedi. İşte onun kanlı gömleği diye göstereceklerdi. Babalarının yanına akşam vakti geldiler. Çünkü, onlar için bu zaman Yûsuf'u getiremediklerine dâir gösterecekleri mâzeret için en müsâit vakitti. Eve yaklaşırken, her biri yalancıktan ağlamaya, bağrışıp çığrışmaya başladı. Bu husûsta âyet-i kerîmede meâlen;

“Akşam olunca, ağlaya ağlaya babalarına geldiler” buyruldu. (Yûsuf sûresi: 16) Ya’kûb aleyhisselâm onların ağlamalarını işitip dışarı çıktı, hepsini üzüntülü bir hâlde gördü. Onlara; “Sürülerinize mi bir şey oldu? Ne var?” dedi. Onlardan; “Hayır!” cevâbını alınca, Yûsuf’un (aleyhisselâm) nerede olduğunu sordu. Onlar da getirdikleri kanlı gömleği âyet-i kerîmede meâlen bildirildiği gibi; “Ey bizim babamız! Hakikaten biz gittik, yarış edecektik. Yûsuf'u da eşyalarımızın ve elbiselerimizin yanına bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Biz doğru söyleyenler olsak da (biliyoruz ki), sen bize inanmazsın dediler. (Bir de) üstüne yalan bir kana bulaştırılmış olan gömleğini getirdiler. (Ya’kûb aleyhisselâm) onlara; “Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp böyle (büyük) bir işe sürüklemiş. Artık bana düşen sabr-ı cemildir. Sizin bu yaptıklarınız üzerine sabrımla Allahü teâlâdan yardım isterim” dedi.” (Yûsuf sûresi: 17-18) buyruldu. Ya’kûb aleyhisselâm, oğlu Yûsuf'un kanına bulanmış olduğu söylenen gömleği yüzüne gözüne sürdü, gömleğe baktı. Kana bulanan gömleğin hiç yırtılmamış olduğunu görünce; “O kurdun Yûsuf'uma karşı şefkâti sizden fazla imiş. Vallahi bugüne kadar bu kurt gibi yumuşak huylusunu görmedim. Oğlumu yemiş de sırtındaki gömleğini bile yırtmamış” dedi ve takdire râzı olup, sabr-ı cemilin kendisi için en güzel yol olduğunu söyledi.

Sabr-ı cemîl:

Başa gelen belâ ve musîbet yüzünden, Hâlık'ı mahlûka şikâyet etmemektir. Bununla berâber şikâyet, Allahü teâlâya arz edilirse, bu daha güzel bir sabır olur. Çünkü böyle yapmakla kul olduğu ifâde edilmiş olur. Kulun böyle yapması lâzımdır. Meşhûr şâir Ömer ibni Fârid, dîvanında şöyle demektedir:

“Mutlak olarak belâ ve sıkıntılara karşı koyabildiğini; onlara göğüs gerebildiğini göstermen güzel değildir. Fakat din düşmanlarına karşı böyle yapmak güzeldir. Çünkü Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), mübârek gazâlarında ve haccında böyle yapmışlar, müşriklere karşı, güçlü ve kuvvetli, zorluklara karşı metin ve sabırlı olduklarını göstermişlerdir. Fakat dostların yanında böyle yapmak güzel olmayıp çirkindir.”

İslâm âlimleri; “Sabr-ı cemîl, belâyı, geniş kalb ve güler yüzle karşılamaktır” buyurmuşlardır. Nitekim hadîs-i şerîfte de; “Sabr-ı cemîl, kendisinde halka şikâyet olmayan sabırdır” buyrulmuştur.

Sabır; cemîl (güzel) olan sabır, cemîl olmayan sabır olmak üzere iki kısımdır. Cemîl olan sabır, kendisine gelen belâ ve musîbetin Allahü teâlâdan olduğunu, mülkün sâhibi olan Allahü teâlânın mülkünde, dilediği gibi tasarruf etmesine îtirâz olunamayacağını bilmektir. Bu mertebede olan kalb, belâ ve musîbete düçâr olan kimseyi, başkasına şikâyette bulunmaktan men eder.

Yine sabr-ı cemîl, belânın, hâkim (hikmet sâhibi) her şeyden haberdâr olan, hiç bir şeyi unutmayan, çok merhametli ve çok adâletli olan Allahü teâlâdan geldiğini bilmektir. Böyle olduğunu bilince, O'ndan gelen her şeyin bir hikmeti olduğu ve yalan yanlış olmayacağına îmân edilir. Bu sebeple, O'ndan gelene îtirâz edilmez, sükut ile karşılanır.

Musîbete uğrayan bir kimse, bu husûslara vâkıf olunca, başına gelen belâ ve musîbetlerden şikâyette bulunmakla meşgûl olmaz. İşte bu sabr-ı cemildîr.

Şâyet sabır, kazâya rızâ göstermekten dolayı değil de başka maksatlarla olursa, buna sabr-ı cemîl (güzel) denmez.

Bütün işlerde, sözlerde ve îtikâdî husûslarda kâide şudur: Allahü teâlâya kulluk için olan ve bu niyetle yapılan her şey güzeldir. Bu niyetle olmayan şeyler güzel değildir.

Bir işi yapan kimse, dikkatlice düşündükten sonra; “Beni bu işi yapmaya sevkeden sebep, Allahü teâlâya kulluk mu, O'nun rızâsını kazanmak mı, yoksa başka bir şey mi?” diye kendi kendine sorunca; “Allahü teâlâya kulluk, O'nun rızâsını kazanmak” cevâbını alırsa bu iş güzeldir.

Ya’kûb aleyhisselâm, oğullarının verdiği habere karşı tahammül gösterebilmek için, Allahü teâlâdan yardım istedi. Çünkü, sabredebilmek, musîbete tahammül göstermek, ancak Allahü teâlânın yardımı ile mümkündür. İnsanda nefsânî ve rûhî sebepler vardır. Nefsânî sebepler, insanı belâ ve musîbete karşı, feryâda yöneltir. Rûhî sebepler ise,

sabretmeye ve kadere rızâ göstermeye sevkeder. Belâ ve musîbete düçâr olduğu zaman, insanın içinde bu iki sınıf arasında mücâdele başlar. Allahü teâlânın yardımı olmazsa, nefsânî sebeplere gâlip gelinemez. Çünkü insanın nefsi devamlı feryâd eder, aslâ sabır ve rızâ göstermez.

Ya'kûb aleyhisselâm, oğullarının Yûsuf'a hased ettiklerini ve onun hayatta olduğunu biliyordu. Çünkü daha önce gördüğü rüyâyı Yûsuf'a (aleyhisselâm); "Rabbin seni seçecek" şeklinde tâbir etmişti.

Ya'kûb aleyhisselâm, Yûsuf'un (aleyhisselâm) diri olduğunu bilmesine rağmen, neden araştırmadı? Bu suâle cevap vermek için İslâm âlimleri çok uğraşmışlar, çeşitli netîceler çıkarmışlardır. Bir kısmı; "Ya'kûb aleyhisselâmı, Allahü teâlânın araştırmaktan men ettiğini" söylediler. Diğer bir kısmı; "Ya'kûb aleyhisselâm, Yûsuf'u (aleyhisselâm) Allahü teâlânın koruyacağını biliyordu" dediler. Bâzıları da; "Ya'kûb aleyhisselâm başına gelenlere sabrederek, bu belânın Allahü teâlâdan geldiğini bilip, işi O'na havâle etmenin, O'nun takdirine bırakmanın daha doğru olduğunu gördü" dediler.

Yûsuf aleyhisselâm kuyuya atıldıktan bir müddet (üç gün veya bir saat) sonra, Medyen'den gelip Mısır'a gitmekte olan bir kervan, kuyunun yakınında konakladı. Su getirmesi için sakalarını (bir rivâyette Mâlik bin Zü'r Huzâî'yi) kuyuya gönderdiler. Kuyunun başına varıp, kovasını sarkıttı. Kova kuyunun dibine inince, Yûsuf aleyhisselâm kovaya sarıldı. Saka çekince, Yûsuf aleyhisselâm da kovayla berâber dışarıya çıktı. Saka, Yûsuf aleyhisselâmı görünce; "Müjde, işte bir civân" dedi. Bir rivâyete göre kardeşlerinden Yehûda, her gün gelip, Yûsuf aleyhisselâma yiyecek getirirdi. O gün de gelmiş, kuyuda Yûsuf aleyhisselâmı bulamayınca gidip kardeşlerine haber vermişti. Kardeşleri de kervana yetişip; "Bu bizim kölemizdi. Bırakıp gitmiş, kaçmış, isterseniz, onu satın alın, başka bir memlekete götürün" dediler. Yûsuf aleyhisselâmı da İbrânice; "Bizi yalancı çıkarma seni öldürürüz" diye korkuttular. Bu sebeple, Yûsuf aleyhisselâm sükût etti. Hiç konuşmadı. Kervancılar, mal almışlar, bütün paralarını onlara yatırmışlardı. Yûsuf'un (aleyhisselâm) kardeşlerinin onu satma isteği karşısında, üzerlerinde kalan birkaç dirhemi verebileceklerini söylediler. Onların, Yûsuf aleyhisselâmı satmaktan maksatları, para elde etmek değil,

onu babalarından uzaklaştırmaktı. Kervancıların verdiği birkaç dirheme râzı olup onu sattılar. Yûsuf aleyhisselâmın kuyudan çıkarılışı, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “Bir kâfile gelip, (kuyunun yakınına konakladılar ve) sakalarını (su getirmesi için kuyuya) gönderdiler. O, (kovasını doldurmak için) kuyuya saldı. (Yûsuf kovaya yapışıp dışarıya çıkınca, saka); Müjde! İşte bir civân dedi. Onu bir ticâret malı olarak sakladılar. Allah (onların sırlarını, yâhut Yûsuf’un kardeşlerinin babalarına ve kardeşlerine) yaptıklarını bilir. (O'na gizli değildir.) Onu kıymetsiz bir pahaya, bir kaç dirheme sattılar. Onlar, onun pahasına rağbet ediciler değillerdi. (Maksatları, sâdece Yûsuf'u babalarından uzaklaştırmaktı).” (Yûsuf sûresi: 19-20)

Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde bâzı müfessirler, Yûsuf aleyhisselâmı satanların, kardeşleri olduğunu söylemişler, bâzıları da kervandakilerdir demişlerdir.

Yûsuf aleyhisselâmın, ucuz bir fiyatla satılması ile ilgili Resûlullah efendimizden de (sallallahü aleyhi ve sellem), bir hadîs-i şerîf rivâyet edilmiştir. Bir gün Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), Mescid-i saâdetten gelirken çocuklar yolunu kesip; “Hasan ve Hüseyin'e verdiğin gibi bize de bir şey vermezsen seni bırakmayız” dediler. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), Bilâl-i Habeşî'ye (radıyallahü anh) eve gidip, nefsini çocuklardan satın alması için bir şeyler getirmesini istedi. Bilâl (radıyallahü anh) da gidip sekiz ceviz getirdi. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), getirilen sekiz cevizle nefsini çocuklardan satın alıp; “Kardeşim Yûsuf'u ucuz fiyata sattıkları gibi, beni de sekiz cevize sattılar” buyurdu.

Kervancılar, Yûsuf'u (aleyhisselâm) Mısır'a götürüp pazara çıkardılar. Bir çok kimse ona müşteri oldu. Fiyatı çok yükseldi. Yüzünde parlayan nûr, herkesi celbediyor, görenleri hayran bırakıyordu. Herkes onu satın almak istiyordu. Hattâ bir kocakarı bile iki yumak iplikle onu satın almak istedi. O sırada Mısır fir’avnu, Reyyân bin Velîd Amâlikî idi. Onun yetkilerini havâle ettiği Kıtfîr (veya İzfîr) isminde bir mâliye vekili vardı. Ona “Azîz” denirdi. Azîz, Yûsuf'u (aleyhisselâm) kervancılardan çok yüksek bir fiyata satın aldı. Kalbine, Yûsuf aleyhisselâmın muhabbeti yerleştirildi. Eve varınca

hanımına, ona iyi muâmele etmesini, ileride kendilerine faydalı olabileceğini söyledi. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen; “Onu satın alan Mısırlı, karısına; Ona izzet ve ikrâmda bulun (ona kıymet ver). Umulur ki, bize (işlerimizde, mallarımızın idâresinde) faydası olur. Yâhud onu evlât ediniriz” dedi” buyruldu. (Yûsuf sûresi: 21)

Rivâyete göre; Yûsuf aleyhisselâmı satın alan, Mısır Azîzi'nin hanımı Zelîha (Farsça; Züleyhâ) idi ve çocukları da olmamıştı. Azîz, o yüzden Yûsuf aleyhisselâmı evlât edinmeyi düşünmüştü.

Azîz'in kalbine Yûsuf'un (aleyhisselâm) sevgisini koyan Allahü teâlâ, onu, Azîz'in evinde yerleştirdi. Sonra rüyâ tâbirini, geçmiş peygamberlere gelen kitapların mânâsını öğretti. Onu, Mısır'da tasarruf sâhibi yaptı. Yetişkin hâle gelince peygamberlik verdi. Bu husûs âyet-i kerîmede meâlen şöyle beyân buyruldu: “(Onu kardeşlerinden ve kuyudan kurtarıp, Azîz'in kalbine sevgisini yerleştirdiğimiz) gibi, ona Mısır'da yüksek bir mevki ve rütbe verdik. (Onu orada tasarruf sâhibi kıldık.) Ona rüyâ tâbirini (ve ilâhi kitapların mânâsını) öğrettik. Allahü teâlâ, emrinde gâliptir. (Allahü teâlâ dilediğini yapar. O'nu hiç bir şey red edemez, hiç bir şey O'na mâni olamaz. O'nun dilediği şeyde, hiç kimse O'na îtirâz edemez. Yâhud Allahü teâlâ Yûsuf'un kardeşlerinin dilediğinden başkasını diledi ve Allahü teâlânın dilediği oldu.) Lâkin insanların ekserisi (emrin tamamının Allahü teâlânın kudretinde olduğunu, yâhut Allahü teâlânın murat ettiğini, ne yapacağını) bilemezler. O, (Yûsuf aleyhisselâm, beden ve kuvvet bakımından) yetişkin hâle gelince, kendisine hüküm, (peygamberlik) ve ilim (din ilmi veya rüyâ tâbiri ilmini) verdik. İşte biz, ihsân sâhiplerini (takva sâhibi olup, Yûsuf aleyhisselâm gibi belâlara sabredenleri âhırette) hayırla mükâfâtlandırırız.” (Yûsuf sûresi: 21-22)

Yûsuf aleyhisselâm, Mısır Azîzi'nin evinde gâyet rahattı. Azîz, hanımına sıkı sıkıya tenbih etmiş, ona ihtimam göstermesini söylemişti. Azîz'in hanımı Züleyhâ, genç ve güzel bir kadındı. Azîz ise innîn yâni iktidarsız, güçsüz bir kimse idi. Yûsuf aleyhisselâm ise akıllara durgunluk verecek derecede güzeldi. Yüzünde parlayan nübüvvet nûru herkesi hayran bırakırdı. Bu hal, Züleyhâ'nın ona âşık olmasına yol açtı. Yûsuf aleyhisselâm için süsleniyor, onu kendisine celb etmek için hâlden hâle

giriyordu. Fakat Yûsuf aleyhisselâm hiç îtibâr etmiyordu. Züleyhâ sonunda kapıları kapadı ve ondan murat almak istedi. Kadının bu hâli, âyet-i kerîmede meâlen şöyle beyân buyruldu:

“(Yûsuf'un aleyhisselâm) evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murâd almak istedi. (Onu kendisine dâvet etti.) Kapıları sıkıca kapadı; “Hemen yanıma gel” dedi. (Yûsuf aleyhisselâm); Efendim (Kıtfîr), iyi bakmam için beni sana bıraktı. (Bunun karşılığında onun haremine hıyânet etmekten) Allah'a sığınırım. (Zina ile) nefsine zulmedenler felâh bulmazlar (maksatlarına kavuşamazlar) dedi. (Züleyhâ), onunla bu işi (yapmak için) niyetlenmişti. Eğer (Yûsuf aleyhisselâm), Rabbinin burhânını görmeseydi (Züleyhâ'ya) kastederdi. (Lâkin burhânı görüp kastetmedi.) İşte biz, ondan (efendisine ihâneti) fenâlığı ve fuhuşu gidermek için böyle yaparız. O, bizim ihlâslı kullarımızdan idi.” (Yûsuf sûresi: 23-24)

Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'ya meyletmesi, ihtiyârî bir kasıt ve niyetle değildi. Yûsuf aleyhisselâmın tabîatı meyl ve arzu etmişti. Fakat o, kendini ondan men ediyordu. Onun; “Allah'a sığınırım” demesi bunu göstermektedir. Aslında insanlık icâbı, kişinin tabîatında bulunan meyl ve istekler işlenmedikçe, teklife dâhil değildir.

Muhakkikîn âlimlerden bâzısı bu husûsu açıklarken şöyle buyurdu:
“Hemm, yâni bir şeye niyet etmek, iki kısımdır: Birisi, sâbit ve yerleşmiş olanıdır. Bununla berâber; azm, kasıt ve o işi yapmaya rızâ vardır. Azîz'in karısının hemmi böyle idi. Bu mânâda kötü bir işe niyetlenen kimse, mes’ûldur ve hesâba çekilir. Hemmin diğer kısmı, ârızî yâni geçici olanıdır. Bu, insanın elinde olmadan, ihtiyâr ve kasdı bulunmadan (istemeden) kalbe gelen düşüncelerdir. Yûsuf aleyhisselâmın, Azîz'in karısına olan kasdı bu mânâda idi. Bu kasd ihtiyârî olmayıp, insan olma bakımından, elinde olmayarak tabîatının meyletmesidir. Kul, kalbine gelen böyle bir düşünceyi söylemediği veya yapmadığı müddetçe, mes’ûl olmaz, muâheze de edilmez. Yûsuf aleyhisselâmın o zamanki kasdı, bizim kastımız, bir şeye azmetmemiz gibi değildir. Şâyet öyle olsa idi, Allahü teâlâ onun hakkında; “O bizim ihlâslı kullarımızdan idi” buyurmazdı.”

“Tefsîr-i Mazharî”de ve “Kâdı Beydâvî”de buyruluyor ki: Yûsuf aleyhisselâmın tabîatı, Züleyhâ'ya meyletti, ona yöneldi. Fakat o kendisini bundan men etti. “Ben Allah'a sığınırım” demesi, buna delâlet etmektedir. Burada Yûsuf aleyhisselâmın tabîatının hemmi (meyli) ile murâd, ihtiyârî isteği ile kasd değildir. İnsanın tabîatının, insanlık îcâbı bir şeye meyletmesi, arzu duyması, mes’ûliyetine dâhil değildir. Fakat tabîat kötü bir şeye meylettiği zaman, ona mâni olmak, medhedilmeye ve çok sevâba vesîledir. Beşerin, meleklere üstünlüğüne sebep de budur. Ebû Mansûr Matürîdî (rahmetullahi aleyh) şöyle buyurdu: “Yûsuf'un (aleyhisselâm) Züleyhâ'ya meyletmesi, kasdetmesi, insanın beşer olarak hatırına gelen düşünce kâbilindendir. Böyle düşüncelerin, insanın hatırına gelmesi elinde değildir. Bu düşünce ve meyillerden dolayı, insan o arzuyu yapmadıkça mesul değildir.”

Yûsuf aleyhisselâma nisbet olunan hemme, meyl-i tabiî mânâsı verilmesi, oruçlunun soğuk suya meyli gibidir. Yazın oruç tutan kimse, soğuk su görünce ona meyleder. O kimse soğuk sudan içmek ister. Fakat dindarlığı ve takvâsı, orucu bozup, günâha girmekten onu korur. İşte kötülenmeyen, günâh olmayan tabiî meyl buna denir.

Bir kimse, konuşmadığı veya yapmadığı müddetçe, kalbine gelen düşünceden mes’ûl tutulamayacağına, o sebeple de muâheze olunamayacağına dâir Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır; “Allah azze ve celle; “Kulum, bir iyilik yapacağını söylediği zaman, onu yapmasa bile kendisine bir sevâb yazarım. Onu yaparsa, on sevâb yazarım. (Kulum) bir günâh yapacağını söylediği zaman, onu yapmadığı müddetçe, onu af ve mağfiret ederim. Onu yaptığında bir günâh yazarım” buyurdu.”

Fahreddîn-i Râzî hazretleri de şöyle buyurmuştur: “Yûsuf aleyhisselâm, böyle kötü bir işten ve haram bir kasıttan berîdir, uzaktır. Müfessirlerin ve mütekellimînin muhakkik âlimleri böyle buyurmuşlardır. Biz de böyle deriz ve bunu müdâfâ ederiz. Çünkü deliller, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) günâhlardan mâsum olduğunu bildirmektedir. Bunun dışında söylenilenlere iltifât ve îtibâr edilmez. Çünkü peygamberlerden (aleyhimüsselâm), bir zelle ve hefvet (sürçme) sâdır olunca, onlar bunu pek büyük görmüşler,

derhal peşinden pişman olmuşlar, tevbe ve istiğfâr etmişlerdir. Meselâ, Âdem aleyhisselâm ve Dâvûd aleyhisselâmın tevbeleri, Kur'ân-ı kerîmde beyân buyrulmuştur. Yûsuf aleyhisselâm hakkında ise böyle bir şey bildirilmemiştir. Eğer kendisinden böyle bir şey meydana gelmiş olsa idi, Yûsuf aleyhisselâm, peşinden tevbe ve istiğfâr eder; Allahü teâlâ da bunu Kur'ân-ı kerîmde bildirirdi. Nitekim diğer peygamberlerin tevbelerini bildirmiştir. Kur'ân-ı kerîmde, Yûsuf aleyhisselâmın tevbesine dâir hiç bir şey bildirilmemesinden; ondan böyle bir şeyin meydana gelmediği anlaşılmaktadır. Buradan, Yûsuf aleyhisselâmın, hakkında söylenilen şeylerden ve din düşmanlarının iddiâ ettikleri şeylerden berî (uzak) olduğu anlaşılmaktadır. Sonra bu hâdise ile alâkası olanların hepsi, onun böyle bir işten berî olduğuna şâhidlik etmiştir. Üstelik Allahü teâlâ da şâhidlikte bulunmuştur. Bu durumda olan bir peygambere şeytan aslâ musallat olamaz. Nitekim şeytanın, Allahü teâlânın hâlis kullarını saptıramayacağına dâir îtirâfı, Kur'ân-ı kerîmde bildirilmiştir. Bu sebeple, şeytanın onlar arasına girdiğini söylemek imkansızdır. Yûsuf aleyhisselâmın böyle bir işe teşebbüsüne dâir rivâyetlerin de aslı yoktur.

Bir kısım İslâm âlimleri, Yûsuf aleyhisselâmda, değil bir hemmin meydana gelmesi, böyle bir şeyin olabileceği ihtimâlini bile tamâmen red etmişlerdir.”

Şeyh Üftâde hazretlerinden naklen, İsmâil Hakkı hazretleri “Rûh-ul Beyân”da şöyle buyurdu; “Yûsuf aleyhisselâm beşerî tabîatına hücûm ile, tabîatının istediğinden uzak durdu. Tabîatının meylini yerine getirmedi. İnsanın, tabîatına âit meyillerin ve arzularının bulunmaması kemâline değil, noksan olduğuna delâlet eder. Kemâl; bir insanın beşer îcâbı, tabîatı bir şeyi şiddetle arzu edip, o şeyi yapmağa kâdir iken, kendini o tabîatın meyl ve arzusundan isteği ile men etmesi, alıkoymasıdır. İşte insanın mânevî ilerlemesi ve yükselmesi bununla olur. Kâmil insanlar, Allahü teâlânın katında bu sûretle yüksek derecelere kavuşurlar. Yoksa, iktidarsız kimseyi, zinâ etmiyor, şehvetine düşkün değil diye elbette hiç kimse övmez.

Yûsuf aleyhisselâm, zinânın son derece çirkin ve kötü olduğuna dâir Allahü teâlânın burhânını görünce, kapıya doğru kaçmak istedi. Züleyhâ'da peşinden koştu. Ona yetişince, kapıdan çıkmaması için, arkasından

gömleğini yakalayıp, kendisine doğru çekti. Çekmesi ile berâber gömleğin arkası yırtıldı. Bu hâlde kapıdan dışarı çıkınca, Züleyhâ'nın amcasının oğlu ve Azîz ile karşılaştılar. Her ikisi de orada oturuyordu. Züleyhâ kocası olan Azîz'i görünce, töhmet korkusu ile Yûsuf aleyhisselâmdan önce söze başlayarak; "Senin ehline (haremine) kasdedenin cezâsı nedir?" diye sordu. Sonra da kocasının onu öldürmesinden korktu. Daha kocasının konuşmasına fırsat vermeden, sözüne devam edip; "Onun bu cezâsı, ancak hapse atılması, tasarruftan men edilmesi yâhut sopa ile dövülmesidir" dedi. Züleyhâ, sopa ile dövülmesinden önce, hapsedilmesini söyledi. Çünkü Yûsuf'u çok seviyordu. Seven, sevdiğinin acı çekmesini istemez. Ayrıca Yûsuf aleyhisselâm hakkında hapis ve ona azâb etmekten biri ile muâmele edilmesi lâzım geleceğini açıkça beyân etmedi. Onu korumak için umûmî bir ifâde kullandı. Yapılacak muâmelenin de uzun değil, bir veya iki gün gibi kısa bir müddet olmasını istedi. Eğer onun maksadı, devamlı hapiste kalması olsaydı, âyet-i kerîmede böyle buyrulmazdı.

Yine Züleyhâ, genç ve güzel bir delikanlı olmasına rağmen Yûsuf'un (aleyhisselâm) kendisi gibi cemâl sâhibi bir kadının teklifini kabûl etmediğini görünce, onun temiz, nâzik ve asîl bir insan olduğu husûsunda kat'î bir inanca sâhip oldu. Bu sebeple onun ismini açıkça söylerek; "Yûsuf bana zinâyı kastetti" demeyi ve böyle bir yalanı söylemeyi kendine yakıştıramadı. Ancak kinâye yolu ile; "Senin ehline kastedenin cezâsı nedir?" demekle yetindi.

Yûsuf aleyhisselâm onun bu sözlerini işitince, kendisine nisbet edilen bu töhmeti (suçu) def' etmek için; "O benim nefsimden murâd almak istedi. Ben ise teklifini kabûl etmeyip kaçtım" dedi. Aslında, Yûsuf aleyhisselâm Züleyhâ'nın nâmus perdesini yırtmak, onun kendisine yaptıklarını ifşâ etmek istemiyordu. Ancak Züleyhâ, onun hakkında bu sözleri sarfedip şerefine ve nezâketine yakışmayan sözler sarfedince, bu töhmetin altından kalkmak zorunda kaldı. Bu sebeple; "O benim nefsimden murâd almak istedi" dedi. Yoksa, Züleyhâ'nın bu hâlini ifşâ etmezdi. Bu sırada Züleyhâ'nın ehlinden (akrabalarından) bir hâkim şöyle hüküm verdi: "Eğer Yûsuf'un gömleği önünden yırtılmışsa, Züleyhâ haklı; yok arkasından yırtılmışsa, Yûsuf doğru söyleyicidir" dedi.

Yûsuf'un (aleyhisselâm) sözünün doğru olduğuna pek çok alâmet olmakla berâber, hâkimin Züleyhâ'nın akrabâsından olması da kuvvetli bir delil idi.

Yûsuf'un (aleyhisselâm), kendisine isnâd edilen töhmetten (suçtan) uzak ve temiz olduğuna dâir bâzı alâmetler vardır. Bunlardan birincisi; Yûsuf aleyhisselâm, aslında hür olmasına rağmen, gürünüşte Azîz'in kölesiydi. Böyle bir kimsenin efendisinin hanımına el uzatması mümkün olmazdı. Bu uzak bir ihtimâldir. İkincisi; gerek Azîz, gerekse yanında bulunanlar, Yûsuf'un (aleyhisselâm), kapıdan çıkmak için sür'atle koştuğunu görmüşlerdi. Eğer niyeti kötü olsaydı, kapıdan çıkıp hemen oradan uzaklaşmaya çalışmazdı. Üçüncüsü; Züleyhâ'nın, gâyet güzel bir şekilde süslenmesine karşılık, Yûsuf aleyhisselâm, kılık ve kıyafeti bakımından tabiî ve sâde idi. Dördüncüsü; Yûsuf aleyhisselâm, hep emîn olmuş, onların yanında uzun müddet kalmış, böyle bir hâl vukû bulmamıştı. Beşinci olarak; Züleyhâ, açıktan Yûsuf aleyhisselâmı ithâm etmeyip, hakkında umûmî ve kapalı sözler söyledi. Yûsuf aleyhisselâm ise, hiç korkmadan işin aslını olduğu gibi anlattı. Suçlu olsa idi, hâdiseyi bu kadar açık anlatamazdı. Azîz'in hanımına böyle harekette bulunan kimsenin, korkusundan bu kadar açık ve rahat konuşması mümkün olmazdı. Altıncı olarak; rivâyete göre, Züleyhâ'nın zevci iğdiş ve âciz idi. Züleyhâ ise, bunun aksine idi. Buna göre de, bu kötü işin Züleyhâ'ya hamledilmesi daha muvâfıktır.

Âyet-i kerîmede Yûsuf'un (aleyhisselâm) gördüğü bildirilen burhânın ne olduğu husûsunda Katâde (rahmetullahi aleyh), bâzı müfessirlerin dediği gibi: Yûsuf aleyhisselâmın bu sırada, Ya'kûb'un (aleyhisselâm) sûretini gördüğü ve ona; "Ey Yûsuf! Sen, sefih kimselerin işini mi yapıyorsun? Halbuki sen, peygamberler arasında yazılısın" buyurduğu rivâyet edilmiştir. Yine müfessirlerden bâzıları, Yûsuf'un (aleyhisselâm) başını kaldırınca sarayın duvarında; "Zinâya yaklaşma..." meâlindeki âyet-i kerîmeyi gördüğünü bildirmişlerdir. İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleri; "Burhan, peygamberliktir. Allahü teâlânın Yûsuf aleyhisselâma ihsân ettiği peygamberlik (ilâhî ismet) nûru, Yûsuf aleyhisselâm ile, Allahü teâlânın gadap ettiği şey arasına girdi. Onun kötü bir iş yapmasına mâni oldu" buyurmuştur." "Tefsîr-i Mazharî" sâhibi Senâullah-i Pâni-pütî hazretleri de: Burhânın ne olduğu husûsunda, en doğru sözün, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın (rahmetullahi aleyh) sözleri olduğunu bildirmiştir.

Hâkimin hükmü ile berâber, bütün bu alâmetlerle, hâdiseye Züleyhâ'nın sebep olduğu anlaşılınca, Azîz utandı. Yûsuf'un doğru, karısının ise yalan söylediğini anladı. Aslında bu husûsta daha başka alâmetler de vardı. Lâkin gömleğin yırtılması görünen bir alâmet idi.

Yûsuf aleyhisselâm ile Azîz'in hanımı Züleyhâ arasında geçen bu hâller, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “(Yûsuf kapıya doğru kaçmak, kadın da onun çıkmasına mâni olmak kastı ile) ikisi de kapıya koştular. Kapının dışında kadının efendisine rast geldiler. (Kadın); “Zevcine kötülük etmek isteyenin cezâsı zindana atılmak, yâhut acıklı bir azaptan (dayakla dövmekten) başka ne olabilir?” dedi. (Yûsuf); O (kadın), kendisi benim nefsimden murâd almak istedi (benden kötü işi yapmamı istedi. Beni bu iş için kendisine dâvet etti, ben ise ondan kaçtım) dedi. Onun (kadının) akrabâsından bir şâhid (hâkim); “Eğer gömleği ön taraftan yırtılmış ise, doğru söylemiştir. Bu (Yûsuf) ise yalancılardandır. Eğer arka taraftan yırtılmış ise kadın yalancıdır. Bu ise doğru söyleyicilerdendir” diye hükmetti. (Zevci veya hâkim, Yûsuf'un) gömleğinin arka taraftan yırtılmış olduğunu görünce; “Şüphesiz bu (“zevcine kötülük etmek isteyen...” sözün) sizin (siz kadınların) hîleniz (fendiniz) dendir. Muhakkak sizin hîleniz (nefse te’sir eden) büyük bir şeydir” dedi.” (Yûsuf sûresi: 24-29)

Azîz'in yanında Yûsuf’un (aleyhisselâm) böyle bir işten berî, uzak olduğu ortaya çıkınca, âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu gibi meâlen; “(Ey)! Yûsuf bu mes’eleden vazgeç, onu kimseye söyleme. Bu mes’ele yayılmasın. Ey kadın! Sen de günâhın için tevbe et. Çünkü hatâ edicilerden oldun” dedi.” (Yûsuf sûresi: 29)

Ayet-i kerîmenin zâhiri, af talep etmeyi emretmektedir. Allahü teâlâdan mı, yoksa zevcinden mi af talep edeceği bildirilmemiştir. Affın zevceden istenmesi muhtemeldir. O zaman mağfirete, af mânâsı verilir. Şu durumda; “Günâhın için tevbe et” diyen, Züleyhâ ile Yûsuf aleyhisselâm hakkında hakemlik yapan şahıs da olabilir. Allahü teâlâdan mağfiret istenmesi mânâsı da muhtemeldir. Çünkü o zaman Mısırlılar, âlemi yaratanın, Allahü teâlâ olduğunu biliyor ve O'na inanıyorlardı. Bununla berâber, putlara da taparlardı. Bu ihtimâle göre, mağfiret talebinde bulunmasını söyleyen Züleyhâ'nın zevci de olabilir.

Züleyhâ'nın Yûsuf'a (aleyhisselâm) yaptıkları, bir müddet sonra Mısır ahâlisi tarafından duyuldu. Bir rivâyete göre, bu haber, sultânın hâcibi, ekmekçileri, hayvan bakıcıları ve sucularının hanımları arasında yayılmıştı. Mısır eşrâfının hanımları arasında yayıldığı da rivâyet edilmiştir. Onlar aralarında; "Aziz'in hanımı Züleyhâ, Ken'ânlı kölesi Yûsuf'un nefsinden kâm yâni murâd almak istiyormuş, o gencin sevgisi onun yüreğine işlemiş, onu deli etmiş. Azîz'in ehli olduğu hâlde Züleyhâ'nın bir köleye gönül vermesini açık bir hatâ olarak görüyoruz" dediler. Kadınlar, bu sözleri rastgele söylemiş değillerdi. İnsan bâzan farkında olmadan bir şeyler konuşabilir. Züleyhâ'yı ayıplayan kadınlar ne konuştuklarının farkında idiler. Bilerek konuşmuşlardı. Bununla berâber güyâ Züleyhâ'nın yaptığı işten kendilerinin uzak olduklarını da ifâde etmek istiyorlardı.

Kur'ân-ı kerîmde bu hâdise anlatılırken meâlen; "Şehirdeki bir kısım kadınlar; "Azîz'in karısı, delikanlısının nefsinden murâd almak istiyormuş. Delikanlının muhabbeti yüreğine işlemiş (Onu başka şey düşünemez hâle getirmiş). Biz onu (Aziz'in hanımını, delikanlısına gönül vermesi sebebiyle) apaçık hatâ içerisinde görüyoruz. (Çünkü iffetini muhâfaza etmedi) dediler." (Yûsuf sûresi: 30) buyrulmuştur. Ayet-i kerîrnede delikanlı, köle yerinde kullanılmış, fakat köle mânâsında bir lafız ile buyrulmamıştır.

Aslında Yûsuf aleyhisselâm Züleyhâ'nın kölesi değildi. Fakat, onun sırf hizmetinde bulunduğu (yâhut zayıf bir rivâyete göre, Azîz onu Züleyhâ'ya hîbe ettiği) için kölesi denmiştir. Bu muhabbetin Züleyhâ'nın gönlüne işlemesi ile murâd şudur: Züleyhâ devamlı Yûsuf aleyhisselâmın muhabbeti ile meşgûldu. Ondan başkasını gözü görmez, başkasını düşünmez, başkasını hatırına getirmezdi. Öyle ki bu muhabbet onunla (kadının kendisi ile) başkaları arasında bir perde olmuştu. Züleyhâ'nın görünürdeki (zâhirdeki) hâlleri böyle olduğu gibi bâtınî (kalbî) hâlleri de böyle idi.

Züleyhâ, Mısırlı kadınların kendisi hakkındaki sözlerini işitti. Aslında, Mısırlı kadınların bu sözleri hîleden başka bir şey değildi. Çünkü onlar, Yûsuf aleyhisselâmın güzelliğini işitmişler ve onu görmek hevesine düşmüşlerdi. Bu gâyelerine erişmek istediler. Nihâyet, Züleyhâ'nın işini aralarında konuşup, onu ayıpladılar. Bundan maksatları, Züleyhâ'yı ayıplamak değildi. Gerçekte, onun bu sözleri duyarak, kendisini mâzur

gösterebilmek için, Yûsuf'u (aleyhisselâm) onlara göstermek mecbûriyetini hâsıl etmekti. Bu hanımlar ancak Yûsuf aleyhisselâmı bu şekilde görebileceklerini sanıyorlardı. Bundan dolayı onların Züleyhâ'yı ayıplamalarına, onu gıybet etmelerine Kur'ân-ı kerîmde mekr denilmiştir.

Züleyhâ, kadınların Yûsuf'a (aleyhisselâm) olan muhabbeti sebebiyle kendisini ayıpladıklarını duyunca; "Yûsuf aleyhisselâm gibi cemâl sâhibi eşsiz birisine yalnız ben değil, herkes metfûn ve hayran olur, bakın siz de görün bakalım ne diyeceksiniz demek" ve onu sevmekte mâzur olduğunu göstermek için, bir ziyâfet tertib etti. Kendisini ayıplayan ve arkasından konuşan kadınlarla berâber, şehir eşrâfından kırk kadar hanımı dâvet etti. Onlar için dayanıp rahat edecekleri yastıklar; bıçakla kesilerek yenecek yiyecekler hazırladı. Misâfirler gelip oturdular. Her birine birer bıçak verdi. Yastıklara kibirli bir şekilde yaslanarak, yiyecekleri bıçakla keserek yemeye başladılar. Bu sırada Züleyhâ, başka bir odada bulunan Yûsuf aleyhisselâma, kadınlara görünmesini ve karşılarına çıkmasını söyledi. Yûsuf aleyhisselâm, Züleyhâ'dan çekindiği için, emrine muhâlefet etmedi. Kadınlara göründü. Kadınlar, Yûsuf aleyhisselâmı görünce cemâlinin heybetinden, yüzünün güzelliğinden kendilerini unuttular. Çünkü onun güzelliği akıllara durgunluk verecek derecede idi. İkrime (radıyallahü anh) şöyle buyurmuştur: "Yûsuf aleyhisselâmın güzellikte insanlara olan üstünlüğü, ayın ondördüncü gecesinde, dolunayın yıldızlara olan üstünlüğü gibiydi."

Kadınlar, Yûsuf aleyhisselâmın güzelliği karşısında kendilerinden geçtiler. Meyve yerine, hiç acı duymadan, ellerini kestiler. Yûsuf aleyhisselâmın kendilerine ve yiyeceklerine iltifât ve îtibâr etmediğini gören kadınlar, onda, meleklerin husûsiyetini seyrettiler. Ona hayran kaldıklarından ellerini kestiklerinin farkında değillerdi. Onun güzelliğini ve cemâlinin heybetini hiç bir insanda görmemişlerdi. Böylece, onun melek olmadığını bildikleri hâlde "Bu bir melektir" demekten kendilerini alamadılar. Mısır'da insanlar arasında bir kimsenin güzelliği, meleğe benzetilerek ifâde edilmekte idi. Çünkü, onların nazarında en çirkin mahlûk şeytan, en güzel mahlûk (varlık) da melektir. Bu yüzden meleğe benzetme yaparlardı. Yûsuf aleyhisselâmı gören Mısırlı kadınlar da, onun fevkalâde güzelliğini ifâde etmek için meleğe benzetmişlerdi. Meleklerde şehvet, nefsin arzu ve istekleri gibi

beşerî husûsiyetler bulunmamaktadır. Yûsuf aleyhisselâmın kadınlara ve yiyeceklere iltifât etmemesi, onun meleğe benzetilmesine sebep olmuş ve böyle bildirilmiştir.

Gerçekten de Yûsuf aleyhisselâmın güzelliği fevkalâde idi. Âdem aleyhisselâma çok benzerdi. Mısır sokaklarında gezerken, Yûsuf aleyhisselâmın yüzünün parıltısı, güneş ışıklarının yansıması gibi şehir duvarlarına aksederdi. Hattâ bir kimse, onun yüzüne bakmak istese, hemen gözlerini çevirmek zorunda kalırdı. Kıtlık zamanında açlık sıkıntısından muzdarip olan Mısırlılar, onun yüzünü görmekle sıkıntılarını giderirler ve açlıklarını unuturlardı. Bütün bunlara rağmen Yûsuf aleyhisselâma güzellikten bir parça verilmişti. Muhammed aleyhisselâma ise tamamı verilmişti. Çünkü Muhammed aleyhisselâm, cümle mahlûkâtın en güzeli ve Allahü teâlânın sevgilisi idi. Nitekim “Kaşifi tefsîri”nde Câbir-i Ensârî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, şöyle bildirildi: Bir gün Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) huzûrlarına geldi. Allahü teâlânın selâmını ve şöyle buyurduğunu haber verdi: “Ey Habîbim! Ben, Yûsuf’un cemâlini Kürsî'nin, senin güzelliğini ise, Arş'ın nûrundan yarattım. Senden daha güzel bir kimse yaratmadım.”

Yûsuf aleyhisselâmda cemâl, Resûlullah efendimizde (sallallahü aleyhi ve sellem) kemâl vardı. Yûsuf aleyhisselâmın cemâli görülünce, eller kesildi. Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) kemâli ile, zünnarlar kesildi, putlar kırıldı ve küfür bulutları dağıldı.

Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm), Peygamber efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem); “Siz mi güzelsiniz, Yûsuf'mu (aleyhisselâm) güzel?” diye sordular. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); “Kardeşim Yûsuf benden sabîh (güzel), ben ondan melîhim (sevimliyim.) Onun görünen güzelliği, benim görünen güzelliğimden çoktur” buyurdular. Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) güzelliği gösterilse idi, kimse bakmaya tâkât getiremezdi. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), bir başka hadîs-i şerîflerinde de; “Allahü teâlânın gönderdiği her peygamber güzel yüzlü, güzel seslidir. Sizin peygamberiniz ise, onların en güzel yüzlüsü ve en güzel seslisidir” buyurmuştur.

Hazret-i Âişe'den, Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) güzelliği sorulunca, şu meâlde bir şiir söyledi:

“Yûsuf aleyhisselâmı satın almak için arttırmaya çıkan Mısır zenginleri, Muhammed aleyhisselâmın yüzünün güzelliğini işitmiş olsalardı; güzelliği dillere destan olan Yûsuf aleyhisselâm için hiç para vermezler, bütün varlıklarını Muhammed aleyhisselâmın yüzünü görebilmek için saklarlardı. Yûsuf'un (aleyhisselâm) yüzünü görünce ellerini kesen Mısır kadınları, Muhammed aleyhisselâmın parlak alnını görselerdi, ellerinin yerine kalblerini keserler ve hiç acı duymazlardı.”

“Dürr-üs-semîn” kitabının müellifi diyor ki: “Babam Abdurrahîm Dehlevî bana şöyle anlattı; “Kardeşim Yûsuf benden sabîh, ben ise ondan melîhim” hadîs-i şerîfinin mânâsını kavrayamamıştım. Çünkü melâhet, âşıkların kalbini sabâhatten daha fazla cezbeder. Hâl böyle iken, Yûsuf aleyhisselâmın kıssasında kadınların onu görünce, ellerini kestikleri bildirilmekte, fakat bu husûsta Resûlullah efendimize dâir hiç birşey bildirilmemektedir. Halbuki bu husûsta, Resûlullah efendimize dâir pekçok hâdiselerin bildirilmesi lâzım idi. İşte bu husûsta düşünür, hayret ederdim.

Birgün, rüyâmda Resûlullah efendimizi gördüm. Bu mes’eleyi arzettim. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdular: “Allahü teâlâ benim cemâlimi (güzelliğimi) insanlardan gizledi. Şâyet insanlar benim cemâlimi görselerdi, Yûsuf'u gördükleri zaman yaptıklarından daha fazlasını yaparlardı. (Ellerini değil yüreklerini keserler de haberleri olmazdı.)”

Züleyhâ'yı kınayan kadınlar, Yûsuf aleyhisselâmın güzelliği karşısında kendilerinden geçtiler. Hayretlerini dile getirip, Yûsuf aleyhisselâm için; “Bu kerîm bir melektir” dediler. Onların bu hâlini seyreden Züleyhâ; “İşte gördünüz mü? Siz benden daha çok kınanmaya, ayıplanmaya lâyıksınız. Çünkü, onu bir defâ görmekle kendinizi kaybedip ellerinizi kestiğinizin bile farkında olmadınız. Ben ise, uzun zamandan beri onunla birlikteyim. Fakat hiç bir vakit sizin bu hâlinize düşüp, hayranlığımdan dolayı kendimden geçmedim. Eğer şimdi gördüğünüz gibi, onu önceden gözünüzün önüne getirseydiniz beni mâzur görür, bu sevgimden dolayı beni kınamazdınız” dedi. Züleyhâ'nın Mısırlı kadınlarla aralarında geçenler, Kur'ân-ı kerîmde

meâlen şöyle haber verildi; “O (Azîz'in hanımı) şehirdeki (Mısır'daki) kadınların (hakkında yaptıkları) hîlelerini (gıybetlerini) duyunca, birisini gönderip onları dâvet etti. Onlara yaslanarak (yâhut bıçakla keserek yenecek şeyler) hazırladı. Her birinin (eline birer) bıçak verdi. (Hazret-i Yûsuf'a); “Çık karşılarına!” dedi. (Kadınlar) onu görünce (cemâlinin heybetine ve) yüzünün güzelliğine hayran kalıp, ellerini kestiler. (Allahü teâlânın, Yûsuf aleyhisselâm gibi birisini yaratmaktaki kudretine hayranlıklarından, ellerinin kesildiğini hissetmediler. Allahü teâlâ böyle bir beşer yaratmaktan âciz değildir.) Ancak bu (zat) bizim gibi beşer cinsinden değil (Çünkü böyle bir cemâl insanda görülmüş değildir). Ancak bu (Allahü teâlânın katında) kerîm bir melektir dediler. O (Aziz'in hanımı onlara); “İşte beni kendisi hakkında ayıpladığınız (Ken’ânlı delikanlı) bu! Ben onun nefsinden murâd almak istedim (ona böyle bir işi teklif ettim), o, aslâ kabûl etmedi. Eğer emrettiğimi yapmazsa, muhakkak hapse atılacak ve elbette zelîllerden olacak” dedi.” (Yûsuf sûresi: 30-32)

Âyet-i kerîmede, Yûsuf aleyhisselâmın, Züleyhâ'nın teklifini kabûl etmediğini ifâde için kullanılan, İsti'sam kelimesi, Yûsuf aleyhisselâmın, Züleyhâ'nın teklifini şiddetle reddedip, zâtında mevcût olan mâsûmiyetini (günahsızlığını) muhâfazada son derece gayret gösterdiğini, ifâde etmektedir.

Züleyhâ bu şekilde Yûsuf aleyhisselâmı kadınların karşısına çıkarmakla, kendisinin ona karşı davranışlarında haklı olduğunu göstermek istiyordu. Belki de arzusuna kavuşmasında o kadınların yardımı olur ümidiyle, Yûsuf aleyhisselâm hakkındaki düşüncelerini de îzâh etti. Onlara; “Duyduğunuz gibi ben ondan bu iş için talebde bulundum. O ise, bu husûsta mâsûmiyet gösterip teklifimi kabûl etmedi. Eğer ona emrettiğim şeyi yapmazsa, muhakkak zindanlarda sürünür” dedi. Hepsi Yûsuf'un başına toplanıp; “Azîz'in hanımının emrine karşı gelmen sana bir fayda getirmez. Üstelik hapse düşer hakâret ve zillete uğrarsın” dediler. Yûsuf aleyhisselâmın karşısında kendilerini unutan ve ona rağbet gösteren bu kadınlar, onu Züleyhâ'nın arzusuna uymaya teşvik ettiler. Züleyhâ, güzelliğinin yanında mal, servet ve mevkî sâhibi idi. Eğer arzusuna uymazsa onu hapse attırabilir, iftirâ edebilir, hattâ öldürtebilirdi. Yûsuf aleyhisselâm

istenilmeyen bütün şeylerle tehdit ediliyor, karşılığında insan nefsinin rağbet ettiği şeyler teklif ediliyordu.

Yûsuf aleyhisselâm, kadınların, fuhşu güzel gösteren hîleleri ve kendine lâyık olmayan teklifleri ile karşı karşıya gelince, Allahü teâlâya sığınıp duâ etti. Başına gelen bu musîbetten korunmasını istedi. Allahü teâlânın koruması olmazsa, bu masiyetin içine düşeceğini îtirâf etti. Bu da, Allahü teâlânın koruması ve lütfu olmadan, kimsenin mâsûm olamayacağını göstermektedir. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyruldu; “(Yûsuf) dedi ki: “Ey Rabbim! Zindan bana, bu (Mısırlı) kadınların beni dâvet ettikleri şeyden daha sevgilidir. (Yâni onların itâat tekliflerine muvafakat etmekten ise zindanı tercih ederim.) (Yâ Rabbî!) Eğer sen onların hîlelerini benden çevirmezsen (Beni ismet üzere sabit kılmak sûretiyle muhâfaza etmezsen, ben, ihtiyârî olmayan tabiî meyil ile) onlara meyleder (onların tekliflerini kabûllenir), böylece sefîhler (yâhut, ilimlerinin icâbı ile amel etmeyenler) zümresine dâhil olurum. Bunun üzerine, Rabbi onun duâsını kabûl etti. (Mısırlı) kadınların hîlelerini, şerlerini ondan çevirdi. Çünkü O (Allahü teâlâ, kendine tazarru ve ilticâ edenlerin duâlarını) işitici ve (hâllerini) bilicidir.” (Yûsuf sûresi: 33)

Bu âyet-i kerîmelerin tefsîrinde âlimler, Yûsuf aleyhisselâmın zindana girmesine; “Rabbim, zindan bana, kadınların beni dâvet ettikleri şeyden daha sevgilidir” demesi sebep olmuştur. Şâyet, Rabbim, bana âfiyet daha sevgilidir dense idi, Allahü teâlâ onu zindan yerine âfiyete kavuştururdu. Fakat o, zindanı söyledi. Musîbeti mâsiyete tercih etti. Hadîs-i şerîfte; “Belâ, ağızdan çıkan söze bağlıdır” buyrulmuştur. Yine Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); Bir kimsenin; “Ey Allah'ım! Ben senden sabır istiyorum” dediğini işitince; “Sen, Allahü teâlâdan belâ istedin. Sen, Allahü teâlâdan âfiyet iste” buyurmuştur. Eshâb-ı kirâmdan Abdullah ibni Abbâs (radıyallahü anh) Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) huzûruna varıp; “Ey Allah'ın Resûlü! Bana kendisiyle duâ edeceğim bir şey öğret” dedi. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) de; “Allahü teâlâdan âfiyet iste” buyurdu. Bir kaç gün sonra aynı suâli tekrar sordu. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Allahü teâlâdan dünyâ ve âhıret âfiyetini iste” buyurdu.

Züleyhâ'nın zevci, bu işte Yûsuf aleyhisselâmın suçsuz olduğunu anladığı için herhangi bir cezâ vermeye lüzum görmemişti. Bu defâ Züleyhâ başka hîlelerle Yûsuf aleyhisselâmı kendi arzularına uydurmaya çalıştı. Yûsuf aleyhisselâm ise onun hâllerine iltifât etmedi. Züleyhâ, Yûsuf'tan ümidini kesince, kocasına; "Bu Ken'ânlı genç, beni insanlar arasında rezil etti. Kendi nefsinden murâd almak istediğimi söyledi. Bu husûsta mâzur olduğumu insanlara anlatamadım. Ya bana izin ver, beni kınamamaları için insanlara mâzur olduğumu anlatayım, veya onu hapset" dedi. Azîz, dedikoduların son bulması için en uygun yolun, Yûsuf'un (aleyhisselâm) hapsedilmesi olduğuna karar verdi. Âyet-i kerîmede bu durum meâlen şöyle beyân buyruldu; "(Aziz ve âilesi),Yûsuf aleyhisselâmın bu işten uzak ve nezîh olduğuna dâir açık alâmetleri gördükleri hâlde (halkın dedikodusu kesilinceye kadar) onu bir müddet hapsetmeleri (görüşü) onlara zâhir oldu." Böylece Yûsuf aleyhisselâm zindana atıldı. Uzun zaman orada kaldı. Kaç sene zindanda kaldığı ihtilâflıdır ve kesin olarak bilinmemektedir.

Yûsuf aleyhisselâmla berâber, Mısır fir'avnunun iki kölesi de (ekmekçisi ile sucusu) zindana atılmıştı. Rivâyete göre, her ikisi de Fir'avn'a karşı suç işlediklerinden buraya gönderilmişlerdi.

Yûsuf aleyhisselâm, zindanda hastaları ziyâret eder, onların işlerini görür ve sıkıntısı olanları ferahlandırırdı. Biri bir şeye muhtâç olsa, onun için, zindandakilerden para toplar ve yardımda bulunurdu. Geceleri dâimâ namaz kılar ve Rabbini zikrederdi. Belâlara uğrayan, hayattan ümîdlerini kesmiş, hüzünlü kimseleri teselli eder, onlara; "Sizi müjdelerim. Sabrediniz. Allahü teâlâ size ecrinizi verir" derdi. Zindandakilerin her biri ona muhabbet eder; "Ey Yiğit! Ne güzel yüzlü, tatlı sözlü ve iyi huylusun" derlerdi. Zindan arkadaşları; "Bizi sevindiren, rahatlatan delikanlı! Söyle sen kimsin?" dediler. Yûsuf aleyhisselâm; "Ben Hâlilullah İbrâhim'in oğlu İshak'ın oğlu Safiyyullah Ya'kûb'un oğluyum" dedi. Zindan müdürü, Yûsuf aleyhisselâma; "Ey delikanlı! Gücüm yetse seni salıverirdim. Buna imkanım yok. Fakat, zindanda istediğin yerde kalabilirsin" derdi. Yûsuf aleyhisselâm, burada da ilmi ve hâlleri ile insanlara doğru yolu gösteriyor; dedelerinden İbrâhim aleyhisselâmın dînînin hükümlerini anlatıyor; Allahü teâlâyı bir bilip, O'ndan başka hiç bir şeye ibâdet etmemelerini söylüyordu.

Fir’avnun ekmekçisi ve sucusu da Yûsuf aleyhisselâmı dinleyenler arasında idi.

Hazret-i Yûsuf'la berâber hapse atıldıktan bir müddet sonra, bunlar birer rüyâ görüp; Yûsuf'a (aleyhisselâm) anlatarak tâbir etmesini istediler. Bu kölelerin hâli, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “Onunla berâber zindana iki de delikanlı girdi. Bunlardan biri (şerbetçi): “Ben rüyâmda kendimi şarab (üzüm) sıkıyor gördüm” dedi. Diğeri (ekmekçi) de; “Ben rüyâmda başımda ekmek götürdüğümü, kuşların da gelip o ekmekten yediklerini gördüm dedi. Bize bunun (gördüğümüz rüyâların) tâbirini (neye delâlet ettiğini) haber ver. Çünkü biz seni (rüyâları) iyi tâbir edenlerden (yâhut zindandakilere ihsân edenlerden) görüyoruz. (Hazret-i Yûsuf); “Size rızıklanacağınız yemeğiniz gelmeden önce onun ne ve lezzetinin nasıl olduğunu, miktarını size haber veririm dedi. Çünkü ben, Allahü teâlâya inanmayan bir kavmin dînîni terk ettim. (Ben sizin zannettiğiniz gibi Allahü teâlâya inanmayan bir kavmin dîninde değilim, hiç bir zaman da olmadım ve o bozuk dinden uzağım.) Onlar, âhıreti inkâr edenlerin de tâ kendileridir. (Yûsuf sûresi: 36-37)

O iki şahıs, Yûsuf aleyhisselâma gördükleri rüyâyı anlatıp, tâbirini sormuşlardı. Ancak Yûsuf aleyhisselâm onların suâllerine cevap vermeyip mûcize gösterdi ve onları tevhîd îtikâdına (bir olan Allahü teâlâya ve O'nun bildirdiklerine inanmaya) dâvet etti. İslâm âlimleri bunun bâzı sebepleri olduğunu bildirdiler:

1- O ikisinden birinin rüyâsı, îdâm olunacağını gösteriyordu. O, Yûsuf aleyhisselâmdan bu tâbiri işitince, fevkalâde mahzûn olacaktı. Tevhîde dâvet eden sözlerini aslâ dinlemeyecekti. Bu yüzden Yûsuf aleyhisselâm, rüyâlarını tâbir etmeden önce, onları Hak dîne dâvet etti. Kendisinin de doğru sözlü olduğunu teyit eden bir mûcize göstermeyi münâsip buldu. Böylece rüyâlarının tâbirinden sonra; “Bunu maksatlı olarak söylüyor” demelerine fırsat vermedi. Hak dîne dâvetinde ve yapacağı rüyâ tâbirinde, doğru sözlü olduğuna, onların daha önceden kalben hazır olmalarını te’min etmiş oldu.

2- Yûsuf aleyhisselâm, ilimde onların tahmin ettiklerinden daha da ileri derecede olduğunu bildirmek istedi. Onlar, Yûsuf aleyhisselâmdan, yalnız rüyâlarının tâbirini öğrenmek istiyorlardı. Tâbir ilmi, zan ve tahmin üzerine kuruludur. Yûsuf aleyhisselâm, onlara bu şekilde cevap vermekle, Allahü teâlânın izniyle gaybden kâfi olarak haber verebileceğini bildirmek istedi. İnsanların âciz kaldığı gaybden haber vermeye (Allahü teâlânın izniyle) gücü yetince, rüyâ tâbirini hakkıyla yapabilecekti. Böylece tâbir ilminde de herkesten üstün olduğunu gösterdi.

3- Yûsuf aleyhisselâm, hüsn-ü zanları sebebiyle, sözünü kabûl edeceklerini anlayınca, onlara; Kendisinin peygamber olduğuna delâlet edecek bir şeyler anlatmayı, rüyâlarını tâbir etmeye tercih etti. Çünkü, herkes gibi onların da dînî bakımdan doğruyu bulmaları, dünyâya âit işlerinden önce gelmekteydi. Böylece onların ebedî saâdetine vesîle olacaktı.

4- Yûsuf aleyhisselâm, ekmekçinin birkaç gün sonra îdâm edileceğini anladığı için, onun hak dîne girmesine çalıştı. Böylece küfürden ve âhırette ebedî azâbdan kurtulup, saâdete kavuşmasına vesîle olmak istedi.

Peygamberlerin ve onların vârisleri olan âlimlerin vazîfeleri ve yol göstermedeki esasları budur. Bunlardan ilk ikisi, Yûsuf aleyhisselâmın rüyâ tâbiri ilminde yüksekliğine; son ikisi ise, Allahü teâlâ tarafından gönderilen bir peygamber olduğuna delâlet etmektedir.

Yûsuf aleyhisselâm, onlara gelen rızıklarının neler olduğunu haber verebileceğini söyleyince, onlar; “Böyle şeyleri müneccimler ve kâhinler bilir. Sen bunu nereden öğrendin?” dediler. Yûsuf aleyhisselâm; “Ben ne kâhinim, ne de müneccimim. Bu, Rabbimin bana (vahy ve ilhâmla) bildirdiği ilimlerdendir. Bu, yıldızlara bakılarak anlaşılan ve kehânetle bilinen şeylerden değildir” dedi.

Mısır Azîz’i ve çevresi kâfirdi. Zindandakilerin zannına göre, Yûsuf aleyhisselâm da Azîz'in kölesi idi. Azîz'in sarayında bulunduğu sırada gizli gizli ibâdet eder, dînîni onlardan saklardı. Zindana girince dînîni açıkladı. Allahü teâlânın bir olduğuna inandığını, Mısır Azîzi'nin dînîne inanmadığını söyledi. “Allahü teâlâya inanmayan bir kavmin dînîni terk

ettim” sözüyle; “Ben sizin zannettiğiniz gibi Allahü teâlâya inanmayan bir kavmin dînînde değilim. Hiç bir zaman da olmadım ve o bozuk dinden uzağım” sözünü kastetti. Zirâ onlar, Yûsuf aleyhisselâmı kendi dinlerinde zannediyorlardı.

Âyet-i kerîme, onların âhıreti inkârlarının, Allahü teâlâyı inkârlarından daha şiddetli olduğunu göstermektedir. Zâten peygamberlerin ve ilâhî kitapların gönderilmesinden murâd da; kullarını, Allahü teâlânın birliğine, bildirdiklerine ve âhıret gününe inanmaya dâvet etmektir.

Yûsuf aleyhisselâmın dâveti:

Yûsuf aleyhisselâm rüyâyı tâbir etmeden önce, Allahü teâlânın peygamberi olduğunu söyleyip, mûcize gösterdi. “Size gelen yemekler daha gelmeden, cinsini ve tadını haber veririm” dedi. Peygamberler âilesinden geldiğini, baba ve dedelerinin peygamber olduğunu bildirdi. Babasının Ya’kûb, dedelerinin İbrâhim ve İshak aleyhimüsselâm olduğundan bahsetti. Hazret-i İbrâhim ve İshak aleyhisselâm, Mısır'da da bilinir, peygamber oldukları kabûl edilirdi. Bu yüzden Yûsuf aleyhisselâm, açıkladığı tevhîd îtikâdının onlar tarafından kabûl görmesi ve sözüne îtibâr edilerek kendisine itâat edilmesi için, peygamber âilesinden geldiğini söyledi. Onun bu îzâhatı, âyet-i kerîmede meâlen şöyle beyân buyruldu:

“Ben, babalarım İbrâhim, İshak ve Ya’kûb'un dînîne tâbi oldum. Allahü teâlâya herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yakışmaz. (Çünkü Allahü teâlâ bizi tevhîd üzere yarattı. Bizi şirkten korudu.) Tevhîd (ve nîmet), bize ve insanlara Allahü teâlânın lütfundandır. (Çünkü, Allahü teâlâ, tevhîd îtikâdını bize vahiyle bildirdi. Bizi de tevhîd îtikâdına irşad ve dâvet için insanlara gönderdi.) Lâkin insanların çoğu, ihsân ettiği nîmetler için Allahü teâlâya şükretmezler. (Çünkü onlar, Allahü teâlâya değil, başkasına ibâdet ediyorlar.) (Yûsuf sûresi: 38)

“Tefsîr-i Mazharî” müellifi Senâullah-ı Pâni-püti (rahmetullahi aleyh), bu âyet-i kerîmeyi açıklarken buyurdu ki: İnsanlar arasında tanınmayan bir âlim, ilmini herkese yaymak isterse, insanların, ilminden istifâde etmelerini

teşvik için kendisini güzel vasıflarla anlatabilir. Böyle yapmak; nefsi temize çıkarmak kendisini beğenmek değildir. Çünkü ameller niyete göredir. Bilhassa peygamberler aleyhimüsselâm, böyle yapmakla vazifelidirler. Nitekim Duhâ sûresinin son âyetinde meâlen; "Rabbinin nîmetini söyle" buyrulmuştur. Bu incelikten gâfil olan bir kısım insanlar, evliyâullahdan bâzısına; tasavvuf yolundaki terakkîlerinden (ilerlemelerinden) ve Allahü teâlâya yakınlık derecelerinden bahsettikleri için, dil uzatmışlardır. Onların bu hâle düşmelerine sebep de, hased ve cehâletleri olmuştur.

Yûsuf aleyhisselâm, zindan arkadaşlarına kendini tanıttıktan sonra, onları İslâm'a dâvet edip, meâlen şöyle dedi:

"Ey zindan arkadaşlarım! Sizin (altın, gümüş, demir ve başka şeylerden yapılmış, kimseye zarar ve faydaya gücü yetmeyen irili ufaklı) çok sayıdaki putlarınız mı hayırlı? Yoksa, (zâtında ve sıfatlarında) bir ve her şeye gâlib olan Allahü teâlâ mı?" (Yûsuf sûresi: 39)

Yûsuf aleyhisselâm zindan arkadaşlarını İslâm'a dâvet ederek, taptıkları putların ne kadar âciz ve mânâsız şeyler olduğunu anlattı. Onların ulûhiyete lâyık olmaktan çok uzak olduklarını ve hiç bir şeye güçlerinin yetmediğini söyledi. Aksine, bir ve kahhar olan Allahü teâlânın her şeye gücünün yettiğini, her hükmün O'nun kudretinde bulunduğunu, ibâdet edilmeye lâyık olanın yalnız Allahü teâlâ olduğunu ve kendisine ibâdeti de emrettiğini anlattı. Sâdece Allahü teâlânın dînînin doğru olduğunu söyledi. Yûsuf aleyhisselâmın nasîhatleri, âyet-i kerîmede meâlen şöyle haber verildi:

"Sizin, O'nu bırakıp taptıklarınız, atalarınızın ve kendinizin takmış olduğunuz (kuru) adlardan başkası değildir." (Yûsuf sûresi: 40) Bu âyet-i kerîmeyi Kâdı Beydâvî (rahmetullahi aleyh) şöyle tefsîr buyurdu: "Yâni ilâh ve rab diye isim verdiğiniz şeylerde, hakîkatte ilâhlık vasfı olduğuna dâir aklî ve naklî hiç bir delil yoktur.Böyle iken bir takım şeylere ilâh dediniz. Siz, onlara sâdece ilâh dediğiniz için tapıyorsunuz, Demek ki, siz sâdece isimlere tapınıyorsunuz." Yûsuf aleyhisselâm, bu sözleri zindandaki bütün, müşriklere söyledi. Onun için âyet-i kerîmede "Siz" buyruldu.

Müşriklerin, putlarına “ilâhlarımız” demelerinde herhangi bir delilleri yoktu. Onlara böyle söylemelerini Allahü teâlâ da emretmemişti. Kendi kafalarından uydurup yapmışlar, onlara tapar olmuşlardı. Müşriklere; “Niçin âciz putları ilâh bilip, taparsınız?” diye sorulduğunda; “Biz bu putların, âlemin yaratıcısı olduğu mânâsında tanrılar olduğunu söylemiyoruz. Onlara sâdece “İlâh” diyor, ibâdet ediyor ve tâzimde bulunuyoruz. Onlara ibâdeti, bize Allahü teâlânın emrettiğine inanıyoruz” derlerdi. Bu yüzden Allahü teâlâ, onların sözlerini reddedip, meâlen şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ (kendi varlığına ibâdetin lâzım olduğuna dâir deliller ve burhanlar gösterdiği gibi) bunlara (putlara) ibâdet etmeniz husûsunda hiç bir burhan indirmedi. Hüküm (kulların dünyâ ve âhıretteki bütün işlerinde) yalnız Allahü teâlâya mahsustur. O, kendisinden başkasına ibâdet etmemenizi emreylemiştir... (Çünkü, ibâdete müstehak olan yalnız O'dur. İlâh ismi verilen putlar değil.)” (Yûsuf sûresi: 40) İbâdet; tâzim ve alçalmanın son noktasıdır. Bundan dolayı ibâdete lâyık olan; her türlü nîmeti gönderen, her şeyi yaratan O'dur. O da yalnız Allahü teâlâdır. Zirâ, yaratmak, diriltmek, akıl, rızk, hidâyet hep O'nun kudretiyle olup, O'na aittir. Her cömertlik ve ihsân da O'ndandır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse; Yûsuf aleyhisselâm, zindan arkadaşlarını üç kademede İslâm'a dâvet etmiştir. Yûsuf (aleyhisselâm) ilk önce tevhîd îtikâdının lüzumunu, Allahü teâlâya inanmanın gerekli olduğunu anlattı. Sonra Allahü teâlâdan başka şeylerin, putların ibâdete müstehak olmadıklarına dâir deliller getirdi. Son olarak da hak dîni, aklın ve naklin kabûl edeceği bir şekilde ortaya koydu. Nitekim âyet-i kerîmenin devamında meâlen; “Doğru olan bu dindir (Buna aklî ve naklî deliller delâlet etmektedir.) Lâkin insanların çoğu bunu bilmezler” buyruldu. (Yûsuf sûresi: 40)

Yûsuf aleyhisselâm, rüyâlarının tâbirini isteyen zindan arkadaşlarına, tevhîd inancını anlatıp peygamber olduğunu açıkladıktan sonra, onların rüyâlarını tâbir etmeye başladı. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirilmektedir: “Ey benim zindan arkadaşlarım! İkinizden biriniz (önceki gibi) efendisine sakilik (şerbetçilik) edecek. Diğeriniz asılacak. Başından kuşlar yiyecek dedi.” (Yûsuf sûresi: 41)

Rivâyete göre, Yûsuf aleyhisselâm, rüyâların tâbirini bitirince, adamların ikisi de rüyâlarını inkâr edip, böyle bir şey görmediklerini, Yûsuf aleyhisselâmın rüyâ tâbirine ne derece aşina olduğunu denemek için böyle bir şeye tevessül ettiklerini söylediler. Rüyânın tâbiri hoşlarına gitmediği için böyle söyledikleri de rivâyet edilmiştir. Âyet-i kerîmenin devamında bildirildiği gibi, Yûsuf aleyhisselâm da meâlen onlara; "(Gerçekten rüyâ görmüş olsanız da olmasanız da) tâbirini sorduğunuz rüyânın hükmü budur, vukû bulacaktır dedi."

Kâdı Beydâvî (rahmetullahi aleyh), Allahü teâlâ bunların âkıbetlerini vahiy ile bildirdiği için, Yûsuf aleyhisselâm böyle kat'î bir sözle cevap verdi. Cevâbı rüyâ tâbir ilmine bağlı olarak verseydi, böyle kat'î söyleyemezdi. Çünkü rüyâ tâbir ilmi, zan ve tahmin üzerine kurulmuştur. Bununla berâber, Yûsuf aleyhisselâmın cevâbını, tâbir ilmine bağlı olarak buyurmuş olması ihtimâli de uzak değildir. "Tâbirini sorduğunuz rüyânın hükmü budur, vukû bulacaktır" demekle, Yûsuf aleyhisselâm bu hükmün mutlakâ vâki olduğunu buyurmamış, bilakis öyle rüyânın hükmü budur, demek istemiş de denebilir. Ancak burada Yûsuf aleyhisselâm rüyâyı kat'î bir şekilde tâbir etmiştir. Çünkü Yûsuf aleyhisselâmın rüyâları tâbiri vahye bağlı idi. Vahiyde ise zan olmayıp, mutlakâ kesinlik vardır buyurmuştur.

Yûsuf aleyhisselâm rüyâlarını tâbir ettikten sonra, o ikisinden, zindandan kurtulacağını bildiği şerbetçiye meâlen; "Beni efendinin yanında an!" dedi. Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh), bu âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken şöyle buyurdu: Yûsuf aleyhisselâm şerbetçiye; "Pâdişahın huzûruna vardığın zaman, zindanda bir mahpus vardır. Kardeşleri onu babasından ayırıp, köle diye sattılar. Bu cihetle mazlum birisidir. Ayrıca iftirâya uğrayarak zindana düşmüştür. Bu bakımdan da kendisine adâletle muâmele edilmemiştir" demesini istemiştir. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), Yûsuf aleyhisselâmın şerbetçiye söylediği sözle ilgili olarak; "Allahü teâlâ, kardeşim Yûsuf'a (aleyhisselâm) rahmet etsin, o, şerbetçiye; Beni efendinin yanında an demeseydi, zindanda beş seneden sonra yedi sene daha kalmayacaktı" buyurdu. Zindandan kurtulan şerbetçiye şeytan vesvese verdiği için, Fir'avn'a, Yûsuf'tan (aleyhisselâm) bahsetmeyi unuttu. Âyet-i kerîmenin devamında meâlen: "Fakat şeytan, efendisine anmayı ona (şerbetçiye) unutturdu" (Yûsuf sûresi: 42) buyrulmuştur.

Bâzı âlimler, bu âyet-i kerîmeye; "Şeytan, Yûsuf'a Rabbinin zikrini unutturdu (zikrini unutmasına sebep oldu)" mânâsını da vermişlerdir. Buna göre, Yûsuf aleyhisselâm, kendinden bir zararın giderilmesi için, kendisi gibi bir mahlûktan yardım istemiş olmaktadır. Aslında bir zararı uzaklaştırmak için, insanlardan yardım istemek câizdir. Fakat Yûsuf aleyhisselâm gibi peygamber olan bir zâtın, zindandan kurtulmak arzusuyla mahlûktan yardım istemesi muâhezesine sebep olmuştur. Nitekim bâzı âlimler; "Şeytan, Yûsuf'un (aleyhisselâm) Rabbini zikretmeyi (hatırlamayı) unutmasına sebep olduğu için, Yûsuf aleyhisselâm başkasından yardım istedi. Yoksa zâtını unutmadı. Bu da gayretullaha dokunarak Yûsuf aleyhisselâm senelerce zindanda kaldı" buyurmuşlardır.

İmâm-ı Mâlik (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: Yûsuf aleyhisselâm şerbetçiye; "Beni efendinin yanında an" deyince, ona; "Ey Yûsuf benden başkasını vekil edindin. Ben de senin hapsini uzattım" buyuruldu. Yûsuf aleyhisselâm da üzüntüsünden ağladı.

Fahreddîn-i Râzî hazretleri, Allahü teâlâdan başkasını vekil etmekle ilgili olarak şöyle buyurdu: Yaşım 57'ye vardı. Bu müddet içerisinde şu tecrübeyi edindim: Bir insanın hangi işinde olursa olsun, Allahü teâlâdan başkasına îtimâd etmesi, ona güvenip dayanması, belâ, musîbet, sıkıntı ve meşakkatlere düşmesine sebep olur. Aksine, herhangi bir işinde, itimadını, ümidini sâdece Allahü teâlâya bağlayıp, O'ndan başkasına güvenmez, O'ndan başka bir mahlûka ümîd bağlamazsa, maksadına ve murâdına en güzel şekilde nâil olur. Yâni, insan için Allahü teâlânın lütûf ve ihsânından başkasına güvenip dayanmakta, ümîd bağlamakta hiç bir fayda yoktur. Ancak ihtiyaç zamanında, bilhassa zulmü def etmek için Allahü teâlâdan başkasından yardım istemek dînen câizdir. Şerbetçiden yardım istemesi sebebiyle muâheze olunması, Yûsuf aleyhisselâmın, bir peygamber olarak, kulluğun en yüksek derecesinde bulunmasından dolayıdır. Bir zulmü def etmek için Allahü teâlâdan başkasından yardım istemek dînen câiz iken, sıddîkıyyet makâmına nâil olmuş bir peygamber, bu kadarcık bir isteğinden dolayı muâheze olundu.

Yûsuf aleyhisselâm, zindan arkadaşlarının rüyâlarını tâbir ettikten sonra, zindanda Cebrâil aleyhisselâmı gördü ve hemen tanıdı. Niçin geldiğini

sordu. Cebrâil aleyhisselâm; "Allahü teâlâ selâm eder. Bir insan, kurtuluşu için bir insanı vekil yaptı, benden başkasından yardım istedi. İzzetim hakkı için onu senelerce zindanda tutarım buyurdu" diye cevap verdi. Bunun üzerine Yûsuf aleyhisselâm; "Acabâ Allahü teâlâ benden râzı mıdır?" dedi. "Allahü teâlâ senden râzıdır" cevâbını alınca; "Mâdemki Allahü teâlâ, benden râzıdır, zindanda olmama hiç aldırış etmem" buyurdu. Bu hâdiseyi anlatan Hasen-i Basrî hazretleri, hüngür hüngür ağladı ve; "Allahü teâlâdan başkasından yardım istemenin ne kadar korkunç olduğunu bildiğimiz hâlde, bir belâya uğrayınca, insanlara yalvarıp yakarmaktan geri kalmayız. Onlara ümîd bağladığımız için vay bizim hâlimize" buyurdu.

Yûsuf aleyhisselâmın rüyâ gören zindan arkadaşları çok geçmeden zindandan çıkarıldılar. Rüyâlarının netîcesi Yûsuf aleyhisselâmın tâbir ettiği gibi çıktı. Şerbetçi, Fir'avn'ın yanında eskisinden daha iyi bir makâma kavuştu. Ekmekçi, asıldı ve beynini kuşlar yedi. Şerbetçi zindandan kurtulunca, Fir'avn'ın yanında şeytanın vesvesesiyle Yûsuf aleyhisselâmı anmayı unuttu. Yûsuf aleyhisselâm, şerbetçinin, kendisini efendisinin yanında hatırlayıp söylememesi sebebiyle zindanda bir müddet daha kaldı. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "O (Yûsuf) (aleyhisselâm) zindanda bir kaç sene kaldı" (Yûsuf sûresi: 42) buyruldu. Müfessirler, Yûsuf aleyhisselâmın zindanda ne kadar kaldığında ihtilâf etmişler, bâzıları yedi veya oniki sene zindanda kaldığını bildirmişlerdir. Allahü teâlâ, Yûsuf aleyhisselâmın zindanda bir müddet daha kalmasını dilemiş, onun sözünü ve şeytanın unutturmasını buna sebep kılmıştır. Cenâb-ı Hak bir şeyi murâd edince, sebeplerini de yarattığını herkes bilir. Nitekim şâir Nâbî şöyle demiştir:

Taalluk etse bir emirin irâde fethine Nâbî,

Ona etrâf-ı nâ-me'mûlden esbâb olur peydâ.

Yâni; Nâbî (sen üzülme) bir emrin yapılması hakkında Allahü teâlâ bir şeyi irâde edip dileyince; onun yerine getirilmesi için umulmayan yönlerden, çeşitli sebepler ortaya çıkarır.

Fir'avn'ın rüyâsı:

Yûsuf aleyhisselâmın zindandan çıkma vakti yaklaşınca; zamanın Mısır Fir’avn'ı olan Reyyân, acâyip bir rüyâ gördü. Çok merâklandı. Memleketindeki bütün müneccimleri, sihirbazları, rüyâ tâbircilerini topladı. Gördüğü rüyâyı onlara anlattı ve tâbirini istedi. Allahü teâlâ, kâhinlerin basîretini bağladı. Fir’avn'ın rüyâsı hakkında hiç biri ağızlarını açamadılar. Böyle rüyâların tâbirini bilmediklerini söylediler. Fir’avn’ın rüyâsı Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “(Bir gün Mısır) fir’avn (ı kâhinlerine); “Ben rüyâmda yedi zayıf ineğin yemekte olduğu yedi semiz inek ile, yedi yeşil başağı da, diğer yedi kuru başak sarmalayıp gâlib gelmiş (hiç eseri kalmamış) gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüyâ tâbir edebiliyorsanız, benim rüyâmı hâllediniz dedi. Onlar (kahinler) da, Bu karışık ve (aslı olmayan) bir rüyâdır. Biz böyle rüyâların tâbirini bilmeyiz dediler.” (Yûsuf sûresi: 43-44)

Kâhinler şunu kastettiler: “Rüyâ tâbiri ilmi iki kısımdır. Bir kısmı, tertipli ve muntazam bir sûrettedir. Hayâlî şeylerden aklî hakîkatlere intikâl etmek kolay olur. Rüyânın diğer kısmı ise karışıktır. Bunlarda tertip ve intizam yoktur. İşte Fir’avn'ın rüyâsı bu kısımdandır. Biz bu kısım rüyânın te’vilini bilmeyiz. Bu rüyâ farklı ve değişik şeylerle karışmış, ona bizim aklımız ermez” dediler. Kâhinlerin bu sözleri rüyâ tâbiri ilminde kâmil ihtisas sâhibi birinin ancak böyle karışık rüyâları te’vile muktedir olabileceğini ifâde ediyordu.

Fir’avn ve kâhinler arasında cereyân eden bu konuşmaların yapıldığı mecliste, Yûsuf aleyhisselâmın zindan arkadaşı olan şerbetçi de bulunuyordu. Kalbi sızladı. Hemen Yûsuf aleyhisselâmın; “Beni efendinin yanında an” sözünü hatırladı. Fir’avn'a; “Zindanda ilmi ve ibâdeti çok, sâlih bir zât vardır. Rüyânızın tâbirini bilen biri varsa, o da bu fazîletli zâttır. Onun ilim ve hikmet sâhibi bir zât olduğunu herkes tasdik eder. Ben ve arkadaşım ekmekçi zindanda iken gördüğümüz rüyâyı ona tâbir ettirmiştik. Rüyâlarımız, tâbir ettiği gibi çıktı. İzin verirseniz rüyânızı tâbir ettirip geleyim” dedi. Kur'ân-ı kerîmde bu husûs meâlen şöyle beyân buyruldu: “İki arkadaştan (zindandan) kurtulan (şerbetçi) nice zaman sonra (Hazret-i Yûsuf'u) hatırladı ve; Ben size onun (bu rüyânın) tevilini (bilenden öğrenir) haber veririm. Beni, (o bilene veya zindana) gönderiniz dedi.” (Yûsuf sûresi: 45)

Fir’avn, sevinç ve memnuniyet göstererek şerbetçisine izin verip, Yûsuf aleyhisselâmın yanına gönderdi. Yûsuf'un aleyhisselâm yanına varınca meâlen şöyle dedi: “Ey Yûsuf! Ey Sıddîk (çok doğru sözlü)! Bize yedi zayıf ineğin, yedi semiz ineği yediği, yedi kuru başağın da yedi yeşil başağı yok ettiği (görülen) rüyânın tâbirini haber ver. Umulur ki, insanlara (Fir’avn ve yanındakilere) isâbetli tâbirinizle dönerim de onlar (bu vesîle ile) senin ilimdeki üstün dereceni bilirler dedi.” (Yûsuf sûresi: 46)

Şerbetçi, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi Yûsuf aleyhisselâma; “Ey Sıddîk!” diye hitâb etti. Çünkü zindanda berâber bulunduğu müddetçe, onun hiç yalan söylediğini görmemişti. Ayrıca şerbetçinin; “Ey Sıddîk!” diye hitâb etmesi, birinden bir şey öğrenmek isteyen kimsenin, öğreneceği kimseye hürmet etmesi, hürmet ve saygı ifâde eden sözlerle hitâb etmesi lâzım geldiğini göstermektedir.

Şerbetçinin burada “Umulur ki...” gibi, ihtimâle yer vermesinin bâzı sebepleri vardır: 1- Şerbetçi, o kadar kâhinin hakkında söz söylemekten âciz kaldığı bir rüyâyı, Yûsuf aleyhisselâmın da tâbir edememesinden çekiniyordu. 2- Fir’avn ile yakınlarının, Yûsuf'un (aleyhisselâm) cevâbını anlayabileceklerinden pek ümîdli değildi. 3- Anlasalar bile doğruluğuna îtimâd edeceklerini kat’î olarak bilmiyordu. Ayrıca, Fir’avn ve avânesi, Yûsuf aleyhisselâmın fazîletinden habersiz oldukları gibi, diğer insanlar da fazîlet ve üstünlük sâhibinin kadrini anlayamayacak kadar gaflet içindeydiler. Bu ve benzeri sebeplerden kat’î bir ifâde yerine “Umulur ki” dedi.

Ayrıca Şerbetçi, Fir’avn’ın rüyâsını hiç değiştirmeden aynı lafızlarla, Yûsuf aleyhisselâma nakletti. Çünkü, rüyâ tâbir ilminde rüyâ, anlatılış şekline göre yorulur. Bir rüyâ, değişik lafızlarla anlatılırsa, değişik tâbirler yapılır.

Yûsuf aleyhisselâm rüyânın tâbirini Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği gibi meâlen şöyle yaptı: “(Yedi semiz inek ve yedi yeşil başak bolluk ve genişlik yıllarıdır. Yedi zayıf inek ve yedi kuru başak kıtlık yıllarıdır. Şimdi) yedi yıl zirâatteki âdetiniz üzere ekin ekin. Yiyeceğiniz az bir mikdarı dışında, buğdayı başaklarında bırakın.” (Yûsuf sûresi: 47) Buğdayın başakta saklanması, kurt düşmemesi içindir. Böylece buğday uzun müddet kalabilir.

Yûsuf aleyhisselâmın buğdayın ekseriyetini saklamayı emretmesi, ilerde gelecek kıtlık yılları içindi. Yûsuf aleyhisselâm, tâbirine devam ederek meâlen; "(Bu bolluk yılları geçtikten) sonra bir yedi sene kıtlık olacak. (Bu kıtlık seneleri için) evvelce biriktirdiğiniz (buğdayın tohumluk olarak) saklayacağınız az bir mikdarından başkasını (o vakte yetişenler) yiyip bitirecekler. Bundan (kıtlık seneleri geçtikten) sonra bir (bereketli) yıl gelecek. O sene yağmurlar yağıp her çeşit mahsulde feyz ve bereket olacak, insanlar, o zaman sıkacaklar. (yani üzüm, zeytin, susam gibi şeylerin usâresinden, suyundan ve hayvanların sütünden insanlar çok istifâde edecekler) dedi." (Yûsuf sûresi: 48-49) Âyet-i kerîmenin sonunda meâlen; "(O bereketli yılda) sıkacaklar" buyrulmuş, fakat insanların neyi sıkacakları beyân edilmemiştir. Bu ise, sıkılabilecek olan her türlü meyvenin sıkılabileceğine delâlet etmektedir. Bâzı âlimler, "sıkacaklar" ın "Süt hayvanlarını sağarlar" mânâsına da geldiğini bildirmişlerdir. Çünkü, hayvanın sütünü almak için memesi sıkılır. Sel ve afete sebep olmayan yağmurların yağdığı yılda hâliyle ot fazla olur. Hayvanlar güzel beslenir ve iyi ürün alınır. İşte bu da bolluk yıllarına mahsus bir berekettir. Âyet-i kerîmedeki "sıkacaklar" lâfzı bu mânâyı da içine almaktadır.

Alimlerimiz, Fir'avn'ın rüyâsını böyle teferruâtlı bir şekilde yorumlayan Yûsuf aleyhisselâmın, bu bilgileri rüyâdan çıkarmış olabileceği gibi, kendisine Allahü teâlâ tarafından vahiy yolu ile haber verilebileceğini de bildirmişlerdir. Çünkü, Yûsuf aleyhisselâm, rüyâyı tâbir ederken gelecekten haber vermiştir. Yedi yıl bolluğun peşinden gelen yedi kıtlık senesinden sonra, bir bolluk yılı geleceğini müjdelemiş ve bunu teferruâtlı bir şekilde bildirmiştir. Bu durum vahiyle bildirilme ihtimâlini kuvvetlendirmektedir. Ancak Fir'avn'ın rüyâsından bu müjdeyi çıkarması da mümkündür. Çünkü Fir'avn'ın rüyâsı, kıtlığın yedi seneden fazla sürmeyeceğini göstermektedir. Bu âlemde birbirine zıt olan iki şeyden biri bitince diğeri başlar. Allahü teâlânın âdet-i ilâhiyyesi böyledir. Her kıtlık ve darlığın sonunda bir bolluk ve genişlik görülür. Yûsuf aleyhisselâm da bunu bildiği için kıtlıktan sonra bolluk yılının geleceğini haber vermiş olabilir. Ancak bâzı âlimler; "Yûsuf aleyhisselâm kıtlıktan sonra bereketli bir yılın geleceğini vahiy yoluyla haber vermiştir. Yoksa geleceğini bildirdiği o bolluk yılını tafsilatlı olarak haber veremez, kısa bir cevapla bırakırdı. Tafsilatlı haber verebilmek, vahiyden başka yolla bilinemez" dediler.

Zindandan çıkması:

Şerbetçi, Yûsuf'tan (aleyhisselâm) duyduğu rüyânın tâbirini gidip Fir’avn'a haber verdi. Fir’avn bu tâbiri beğendi. Kur'ân-ı kerîmde meâlen bildirildiği gibi; “Onu bana getiriniz” dedi. Bu hâdise, ilmin fazîletini göstermektedir. Çünkü Allahü teâlâ Yûsuf aleyhisselâmın ilmini onun dünyevî bir sıkıntıdan kurtulmasına vesîle kıldı. İlim, kişinin dünyevî sıkıntıdan kurtulmasına vesîle olduğu gibi, âhıretteki sıkıntısından kurtulmasına da vesîle olacaktır. Şerbetçi, Fir’avn’ın “Onu bana getiriniz” emri üzerine, Yûsuf aleyhisselâmın yanına gitti. Fir’avn’ın kendisini dâvet ettiğini bildirdi. Fakat Yûsuf aleyhisselâm bu dâveti kabûl etmedi. Bu hâl âyet-i kerîmede meâlen şöyle beyân buyruldu: “(Şerbetçi dönüp, Yûsuf aleyhisselâmın tâbirini arz edince, tâbiri beğenen) Fir’avn; “Onu bana getiriniz” dedi. Bunun üzerine ona elçi gelince, (Fir’avn’ın dâvetini tebliğ eyledi. Yûsuf ona); “Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru (hâli) neydi, kendisine sor. Benim Rabbim onların hîlelerinin ne olduğunu (ne söylediklerini, ne yaptıklarını) elbette bilir” dedi. (Elçi, Fir’avn’ın yanına dönüp, Yûsuf aleyhisselâmın isteğini arz eyledi. Mes’eleyi tahkik eden Fir’avn, o kadınları derhal yanına getirtip; Kur'ân-ı kerîmde bildirildiği gibi meâlen;) “Yûsuf'un nefsinden murâd almak istediğiniz vakit ne hâlde idiniz? (Onu, Züleyhâ'nın emrine itâata teşvik ederken size karşı bir meylini hissetiniz mi? Kendisinde bir kötülük, şüphe götürür bir hareket gördünüz mü?) dedi. (Kadınlar, Yûsuf aleyhisselâmı tenzîh edip, onun temizliğine ve iffetinin yüksekliğine hayret ederek); “Hâşâ! Biz onun hiç bir kötü hâline, hiç bir günâhına muttalî olmadık dediler. (Züleyhâ da mecliste idi. Hanınmlar onun yüzüne bakıp; Sen ne dersin? gibi bir îmâda bulundular.) Azîz'in hanımı (Züleyhâ); “Şimdi hak ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murâd almak istemiştim. O ise, şeksiz şüphesiz doğru söyleyenlerdendir. (Yâni önce ben ona iftirâ ettiğimde o kendisini müdâfâ ederek; Züleyhâ benden murâd almak istedi” demişti. Gerçekten o, bu sözünde sâdıktır) dedi.” (Yûsuf sûresi: 50-51)

Yûsuf aleyhisselâm zindanda bu kadar zaman haksız yere kalmış iken, kendisinin, Fir’avn’ın dâvetini derhal kabûl etmeyip, habse giriş sebebinin

araştırılmasını istedi. Bunda bir maksadı olmalıydı.

Yûsuf aleyhisselâm, yapılan dâveti kayıtsız şartsız kabûl edip, zindandan çıkmakta acele etse idi, Fir'avn'ın kalbinde bu iftirâdan bir eser ve şüphe kalabilirdi. Fakat zindandan çıkmadan önce, mes'elenin araştırılmasını istemesi; kendisine atılan iftirâdan uzak ve temiz olduğuna delâlet ettiği gibi, zindandan çıkarıldıktan sonra da kınanmaktan kurtulmuş olacaktı.

Yine uzun bir müddet haksız yere zindanda kalan bir insanın, hükümdâr tahliyesini isterse, o kimse çıkmak için acele eder. Yûsuf aleyhisselâm kendisine isnâd edilen suçtan uzak olduğu, hükümdâr tarafından da anlaşılmadıkça zindandan çıkmak istememiştir. Onun bu hâlinden ne derece sabır ve sebât sâhibi olduğu kolayca anlaşılır. Her türlü kötü işten temiz olduğunu herkese tasdik ettirmesi, hakkında her ne söylenmiş ise hepsinin yalan ve iftirâ olduğuna delâlet eder. Yûsuf aleyhisselâmın, kendi durumunu, kendisine iftirâ eden, o ellerini kesen kadınlara sorarak araştırmasını Fir'avn'a teklif etmesi de; bu mes'ele de temiz, nezih ve suçsuz olduğunun ayrı bir delîlidir. Çünkü, kendisine isnâd edilen işe bulaşmış olsaydı, önceki hâlinden bahsetmekten, bunun araştırılmasından korkardı.

Yûsuf aleyhisselâmın, kendisine gelen elçiye böyle demesinin sebebi, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu; "(Arada elçilik eden şerbetçi gelip, hakîkatin ortaya çıkışını anlatınca, Hazret-i Yûsuf, araştırılmadan önce niçin zindandan çıkmadığını îzâh için şöyle dedi): "Benim, işin doğrusunun anlaşılmasına vesîle olan bu teşebbüsüm, onun (Azîz'in) gıyâbında (hanımına) hıyânet etmediğimi, Allahü teâlânın hâinlerin hîlelerini muvaffakiyete erdirmeyeceğini, (bilakis, Allahü teâlânın bir müddet sonra da olsa hakkı ortaya çıkaracağını) bilmesi içindi." (Yûsuf sûresi: 52)

Ancak Yûsuf aleyhisselâm, bu söz ile kendisini temize çıkarmayı, kendi hâlini beğenmeyi (ucb) kastetmedi. Çünkü bu; "Kendinizi (ucb ve riyâ ile) temize çıkarmayınız" meâlindeki Necm sûresi 32. âyet-i kerîmesi ile nehyedilmiştir. Bilakis Yûsuf aleyhisselâm, bu sözü, kendisine ihsân

buyrulan ismet ve tevfik nîmetini göstermek için söylemişti. Nitekim, Duhâ sûresinde meâlen; “Rabbinin nîmetini söyle” buyrulmuştur.

Fir’avn’ın yanına götürmek üzere gelen şerbetçiye, Yûsuf aleyhisselâmın verdiği cevâbı bildiren bu âyet-i kerîmede, bâzı incelikler vardır:

1- Yûsuf aleyhisselâm, Fir’avn'a bir şeyi emretmiş görünmemek için, sözünü emir mânâsını taşıyan bir ifâde ile söylemedi. Sâdece, Züleyhâ'nın meclisinde bulunan kadınlara; “Ellerini niçin kestiklerini sor” demekle iktifâ etti.

2- Yûsuf aleyhisselâm; “O kadınların hâlini teftiş etmesini iste” demeyip; “O kadınların hâli (zoru) neydi, kendisine (Fir’avn'a) sor?” dedi. Maksadı böyle söylemekle, Züleyhâ ve diğer kadınların kendisine isnâd ettikleri işten uzak ve temiz olduğunun ortaya çıkması için, Fir’avn'u bu mes’eleyi araştırmaya teşvik idi. Çünkü her ne olursa olsun, bir kimseye bir şey sorulunca, o kimseyi o şey hakkında araştırmaya ve tecessüse sevk eder. Ayrıca insan kendisine sorulan suâli bilmek ister, bilemedi denilmesini istemez. Bu sebeple sorulan şeyi araştırır. Bilhassa hükümdârlar, bu şekildeki hâdiselerde halkının durumunu bilmek için hassas ve mütecessistirler. Eğer Yûsuf aleyhisselâm, şerbetçiye; “Fir’avn'dan o kadınların hâlini araştırmasını iste!” şeklinde söyleseydi, bu, hükümdâra karşı bir cür’etkârlık olabilirdi, O zaman Fir’avn makâmının yüksek olması dolayısıyla kibre kapılır, Yûsuf aleyhisselâmın sözüne îtibâr etmeyebilirdi.

3- Yûsuf aleyhisselâmın hapse girmesine, Züleyhâ sebep olduğu hâlde, onun ismini söylemeyip, sâdece; “O kadınların hâli neydi?” demesi, Züleyhâ'nın evinde kaldığı için, onun hakkını gözetmesinden ve edebe riâyet etmesindendir. Yûsuf aleyhisselâmın bu edebli ve asîlane tavrından dolayı, Züleyhâ da Yûsuf aleyhisselâma nisbet edilen töhmetten, kötü işten berî ve temiz olduğunu îtirâfa kendisini mecbûr tuttu. Yâhud da Züleyhâ, Yûsuf aleyhisselâmın kendi hakkını bu derece korumasından dolayı, ona mükâfât olarak Yûsuf'un (aleyhisselâm) temiz olduğunu îtirâf etti.

Sonra Yûsuf aleyhisselâm; “Benim Rabbim onların hîlelerinin ne olduğunu elbette bilir” dedi. O kadınların Yûsuf aleyhisselâma yaptıkları hîleler

hakkında şu ihtimâller bildirilmiştir:1- Onlardan her biri, Yûsuf aleyhisselâm ile berâber olmayı arzu ediyorlardı. Murâdlarına kavuşamayınca, ona bu kötü iftirâda bulunmuşlardı. 2- O kadınlar, Yûsuf aleyhisselâmı ayrı ayrı, Züleyhâ'nın isteğine teşvik ediyorlardı. Fakat, Yûsuf aleyhisselâm onların sözlerine îtibâr etmedi. İşte, Yûsuf aleyhisselâm: “Benim Rabbim onların hîlelerinin ne olduğunu elbette bilir” demek sûretiyle, hanımların böyle bir hıyânete, ısrârlı şekildeki teşviklerine işâret buyurmuştur.

Bu âyet-i kerîme, bilhassa, insanlara dînîni öğretmek, doğru yolu göstermek için çıkan kimsenin yapmadığı bir şeyden dolayı kendisine isnâd olunan töhmet ve suçu kabûl etmemesi, böyle bir şeyden uzak ve temiz olduğunu isbata çalışması, töhmet altında kalmaya sebep olan yerlerden uzak durmak lâzım geldiğinin delîlidir.

Yûsuf aleyhisselâm; “Ben, onun (Azîz'in) gıyâbında ona hıyânette bulunmadım” buyurdu. Hıyanette bulunmaması, tabîatının böyle bir şeye arzu ve istek duymadığından değil, bilakis Allah korkusundandı. Böylece beşer tabîatının beşer olma bakımından kötülüğü emrettiğini ve insan tabîatının lezzetlere düşkün olduğunu anlatmış oldu.

Yûsuf aleyhisselâmın bu sözü, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu; “Benim nefsim kötü şeyler istemez demiyorum. Çünkü, (Arşın üzerinde bulunan kalb, rûh ve âlem-i emirdeki diğer latîfelerin bineği olan anâsır-ı erbeadan neş'et eden) nefs (nefs-i hayvânî, tabîatı icâbı) kötülüğü emreder. Rabbimin merhameti ile korudukları müstesnâ. Muhakkak ki benim Rabbim (beşeri nefsin arzu ve isteklerine olan ihtiyârî meylini) affeder. (Dilediğini benim gibi tevfîk ve ismetine, korumasına nâil olanları merhamet ve yardımının eseri olarak o meylden men eder, korur) dedi.” (Yûsuf sûresi: 54)

“Tefsîr-i Mazharî”de buyruluyor ki: Yûsuf aleyhisselâm burada nefs ile, anâsır-ı erbeadan yâni toprak, hava, su, ateşten, neş'et eden hayvanî nefsi kastetti. İmâm-ı Rabbânî hazretleri mektubatının bir çok yerlerinde hayvanî nefsin arzularını, bedenin arzuları şeklinde açıklamıştır. Birinci cilt 260. mektubunda buyuruyor ki:

“Ey oğlum! Bu mutmainne, İslâmiyete karşı gelemez. Baş kaldıramaz. Bütün varlığı ile, Rabbine dönmüştür. O'na tutulmuştur. O'nun rızâsını kazanmaktan başka, hiç bir düşüncesi yoktur. O'na itâat ve ibâdet etmekten başka bir düşüncesi yoktur. Önce, mahlûkların en kötüsü olan nefs-i emmâre, şimdi itmînân kazanmış ve Allahü teâlâyı râzı ederek, Âlem-i emrin latîfelerinden üstün olmuştur. Arkadaşlarının şefi olmuştur. Evet, Muhbir-i sâdık (yani hep doğru söyleyici); “Câhillikte en ileride olanınız, İslâm âlimi olunca, en ileriniz olur” buyurmuştur. Bundan sonra, insanda İslâmiyete uymamak, başkaldırmak gibi şeyler görülürse, bunlar cesedi meydana getiren maddelerden hâsıl olur. Gadab, şehvet, hırs gibi aşağı düşünceler, bu maddelerden ileri gelmektedir. Bir şeye düşkün olmak, cimrilik, bayağı işler hep onlardan doğmaktadır. Hayvanlarda nefs-i emmâre yoktur. Halbuki bu kötülükler, hayvanlarda daha çok vardır. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem); “Küçük cihâddan döndük, cihâd-ı ekbere geldik” buyurduğunda, cihâd-ı ekber olarak, çok kimselerin dediği gibi nefsle cihâdı değil, belki cesed ile cihâdı bildirmiştir. Çünkü nefsleri itmimâna kavuşmuş, Rablerinden râzı olmuş, Rableri de o mübârek nesflerden râzı olmuştur. Bu nefsler, İslâmiyetten ayrılamaz. Rablerine karşı baş kaldıramazlar. Cesedi meydana getiren maddelerin İslâmiyete uymuyor görünen arzuları ve baş kaldırmaları, daha iyisini yapmağı istememeleridir. İzin verilen şeyleri yapmalarıdır. Azîmeti yâni en iyisini terk etmeleridir. Yoksa, haram işlemeği ve farzları, vâcibleri terk etmeği istemezler.”

Yûsuf aleyhisselâmın bu sözünde, Züleyhâ'nın zevcine hıyânette bulunduğu haber verilmekte, Yûsuf aleyhisselâmın ise emîn ve güvenilir olduğu anlatılmaktadır. Bu âyet-i kerîme, Yûsuf'un (aleyhisselâm) kendisine nisbet edilen bütün kötülüklerden berî ve temiz olduğuna kat’î bir delildir. Ayrıca, Yûsuf aleyhisselâm bu sözüyle, kendisini temize çıkarıp, kendisini beğenmeyi kasdetmedi. Bilakis Allahü teâlânın kendisine olan lütûf, ihsân ve nîmetlerini izhâr etmek istedi. Böyle söylemekle de, insanları kendisine uymaya, bildirdikleri ile amel etmeye teşvik etti.

İnsanın nefsi, bâtıl ve boş şeylerden, arzu ve isteklerinden fevkalâde lezzet ve tat alır. Nefsin böyle tat alması olmasaydı, insanların ekseriyeti nefislerinin şehvetlerine, arzu ve isteklerine boyun eğmezdi. Bundan anlaşılıyor ki, Allahü teâlânın katında kıymetli ve sevgili olanlar, nefsinin

ayıplarını herkesten iyi görürler. Nefsini başkalarından daha çok suçlar ve kötülerler. Hâliyle böyle bir nefsin kendini beğenmesi ve gururlanması da az olur.

Âyet-i kerîmede meâlen; “Muhakkak ki nefs, kötülüğü emreder” buyrulması, insan nefsinin her zaman kötülüğe meylettiğini, yalnız Allahü teâlânın muhâfaza ettiği nefslerin bundan müstesnâ olduğunu göstermektedir. Bu sebeple Yûsuf aleyhisselâm; “Benim nefsim kötü şeyler istemez demiyorum” buyurduktan sonra; “Nefsim kötülüğü emredicidir” buyurmadı. Aksine; “Muhakkak nefs kötülüğü emreder” diyerek nefsin kötülüğü emredici olduğunu umûmi bir ifâdeyle buyurup, sonra, günâhdan mâsûn (korunmuş, yâni mutmainne olmuş) olan nefsleri istisnâ etmiştir.

İnsan nefsi, kötülüğü emredici olmak cibilliyeti (yaratılışı) üzere halk olunmuştur. Kendi hâline ve tabîatının icâbına göre bırakılınca, şerre yâni kötülüğe yönelir. Kötülükten başka bir şeyi emretmez. Fakat, Allahü teâlânın muhâfaza ve sıyânetine (korumasına) mazhar olunca; nefis aslî tabîatını ve yaratılıştan sıfatı olan şerliliği, hayır ile değiştirir. Böylece, beşer olma karanlığının gecesinde hidâyet safâsının aydınlığını teneffüs eder. Gönül semâsının ufku aydınlanınca, levvâme olur. Kötü işlerinden dolayı kendi kendini kınar ve ayıplar. Kötülük ile emredici olduğu zaman, kendisinden meydana gelen kötü hâllerinden, dolayı pişmanlık gösterir. Allahü teâlâ da tevbesini kabûl eder. Çünkü nedâmet, tevbe demektir. Nefis, Allahü teâlânın inâyetine (ilâhî yardımına) kavuşunca, kendinin kötülüğü ve Allahü teâlâdan korkması îcâb ettiği ilhâm edilir. Bu nefs-i mulhime mertebesidir. Bundan sonraki mertebede nefs, İslâmiyetin emir ve yasaklarından kıl kadar ayrılmaz. Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) ahlâkı ile ahlâklanmaktan zevk ve lezzet alır. Böyle olan kimsede; cömertlik, yumuşaklık, güler yüzlülük, sabır, tevekkül, rızâ, doğruluk, teslimiyet, şükür, ayıpları örtmek, kusurları affetmek gibi bütün güzel sıfatlar mevcût olur. Bunlar, Allahü teâlânın her işinden râzıdır. Allahü teâlâ da onlardan râzı olmuştur. Bunlar; “Kahrın da hoş, lütfun da hoş” diyenlerdendir. El-Fecr sûresinde meâlen; “Ey mutmainne olan nefs!” kelâmıyla bunlara hitâb buyrulmuştur. Bunlar, mutmainne olan nefislerdir. Nefs-i mutmainne, bütün varlığı ile Rabbine dönmüştür. O'nun rızâsını kazanmaktan, O'na itâat ve ibâdet etmekten başka hiç bir düşüncesi yoktur.

İtminan makâmında İslâm-ı hakîkîye kavuşulur ve îmânın hakîkati hâsıl olur. Bundan sonra nefs-i râdiyye makâmı vardır. Bu mertebede nefis, Allahü teâlâdan râzıdır. Her hâlinde rızâ ile sıfatlanmıştır. Allahü teâlâ bu nefise meâlen; "Razı olmuş ve râzı olunmuş olarak Rabbine dön" (El-Fecr sûresi: 28) kelâmıyla hitâb buyurmuştur. Bu nefis, beşerî sıfatlardan temizlenmiş olarak kemâle gelmiştir. Bu nefsin hâli, tadarak anlaşılır, tam bir teslimiyet ve rızâ üzeredir. Allahü teâlâdan, başka her şeyi unutmuştur. Her türlü haramdan ve şüphelilerden sakınır. İbâdetlerinde ihlâs, muhabbet ve huzûr içindedir. Bir çok kerâmetlere kavuşmuştur. Hiç bir şey, onu Allahü teâlânın kullarına doğru yolu göstermekten alıkoyamaz. Sözünü duyan ondan istifâde eder. Nefsi bu makâma kavuşan kimse, Hakk'ın huzûru ile edeb deryâsına dalar. Duâsı aslâ red olunmaz. Fakat edeb ve hayâsının çokluğundan bir şey isteyemez. Allahü teâlânın katında izzetli ve muhteremdir. İnsanlar yanında da muhteremdir. İnsanlar ona tâzim edip, saygı gösterirler, ama bunun sebebini anlayamazlar. Fakat onu görünce, muhabbeti kendilerini kaplar ve anlamadıkları bir kuvvet, onları, ona hürmet etmeye zorlar. Bu hâl, Allahü teâlânın o sâlih kul üzerinde bulundurduğu heybet ve vakâr sebebiyledir. O sâlih kul, bütün bunlara meyl ve aldırış etmez. Yalnız Allahü teâlâ ile meşgûldur. Bu, Rabbinden râzı olan nefsin yâni nefs-i râdiyyenin makâmıdır. Bir de Rabbinin râzı olduğu nefsin (Nefs-i merdiyyenin) makâmı vardır. Nefs-i merdiyye, Allahü teâlânın kendisinden râzı olduğu nefstir. Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmış, insanlık sıfatlarının hemen hepsini terketmiştir. Böyle olan nefs, hatâları affeder, kusurları örter, kimseye su-i zan etmez, hiç kimse hakkında kötü düşünmez. Dâimâ hüsn-i zan ile herkese lütûf ve şefkât gösterir. İnsanları, tabîatlarının zulmetlerinden kurtarıp, nûra gark etmek için, onlara sevgi ile yönelir. Bu yöneliş ve sevgi, insanlara olan merhamettendir. Nefs-i merdiyye makâmında olan kâmil insanın, görünüşte diğer insanlarla farkı yoktur, ama kalbi pek kıymetli olup, misli bulunmayacak kadar azdır. Bunlar, seçilmişlerin seçilmişidir. Bunların her biri nûr kaynağı, sırlar hazînesi, seçilmişlerin önderidir. Kalbi, Allahü teâlâdan başkasından kurtulmuştur. Allahü teâlânın râzı olduğu her şeyden râzıdır. Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği mârifet ve hikmetleri, insanların idrâk edebileceği şekilde anlatır. Onlara faydalı olmaya çalışır. Nefs-i merdiyyeden sonra, nefs-i kâmile (kâmil insan) vardır. Evliyâlık makâmının en yüksek derecesidir. Bütün kemâlata, olgunluklara, yüksekliklere kavuştuğu için, bu

mertebedeki nefse, kâmile ismi verilmiştir. Yukarıda bildirilen nefislerin sâhiplerinde bulunan bütün güzel huy ve sıfatlar, nefs-i kâmile sâhibinin sıfatlarıdır. Bu makâma ulaşan kimse, bütün maksat ve arzularına kavuşmuş, tek murâdı Allahü teâlânın rızâsını kazanmak olmuştur. Her hareketi ibâdet ve tâat olup, ilim ve hikmet doludur. Yüzünü gören, huzûra kavuşur. Kim görürse, kalbine Allahü teâlânın zikri ve fikri gelir. Tam bir huşû ve hudû ile Allahü teâlâya yönelmiştir. Nefsi bu makâma kavuşan kimse, tam bir velî ve olgun bir rehberdir. Her an ibâdetle meşgûldur. Bedeninin her uzvu ile ibâdettedir. Bütün âzâları, haramlardan uzak olup, kalbi her an Allahü teâlâ iledir. Bir an ondan gâfil değildir. Hep istiğfâr eder, rızâsı ve sevinci, insanların Allahü teâlâya bağlanmasındandır. Gadaplanması ve üzülmesi de, insanların Allahü teâlâdan gaflet edip yüz çevirmelerindedir. Hakkı, doğruyu isteyenlere rağbet ve muhabbeti, öz evlâdına olandan daha çoktur. Herkese emr-i mâruf nehy-i anil-münkerde bulunup, yumuşak ve alçak gönüllülükle söyleyerek nasîhat etmeyi kendisine şiâr edinmiştir. Bir kimseyi sevmesi veya sevmemesi, hep Allahü teâlâ içindir. Kendisi için kalbinde kimseye kötülük beslemez. Allahü teâlâ için olan işleri yapar. Ayıplayanların ayıplamasından çekinmez. Her işinde adâlet üzere bulunur. Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu bir an bile unutmaz. Böyle nefisler, Allahü teâlânın merhametine kavuşmuşlardır. Nitekim Yûsuf aleyhisselâm, Yûsuf sûresi 53, âyet-i kerîmesinin sonunda bildirildiği gibi meâlen; “Rabbimin merhameti ile korudukları müstesnâ” buyurdu. Böyle kimseleri, Allahü teâlâ korur. Bu sebeple onlar, nefislerine uymayıp dâimâ mücâdele ederler. Bu mücâdelelerinden dolayı da meleklerden üstün olma derecesine kavuşurlar.

Allahü teâlâ bu mertebeye erişen nefsin kötülüklerini iyiliğe çevirir. Onu, hayır işlerde başkalarına rehber yapar.

Yûsuf aleyhisselâm, zindana girince Cebrâil aleyhisselâm gelmiş ve kendisine; “Allahümmec'al lî min indike ferecen ve mahrecen, verzuknî min haysü lâ ahtesib” (Allah'ım! Bana kendi katından, içinde bulunduğum bu sıkıntıdan çıkış ve kurtuluş yolu nasîb eyle. Beni ummadığım yerden, rızıklandır) duâsını öğretmişti. Yûsuf aleyhisselâm da böyle duâ ederdi.

Allahü teâlâ, onun bu duâsını kabûl etti. Zindandan çıkması için sebepler yarattı. Yûsuf aleyhisselâmın hâlleri Fir'avn'ın da hoşuna gitti. Çünkü, rüyâ tâbir ilmine vâkıftı. Zindandan çıkmaya heveslenmemiş, ellerini kesen kadınların hâlinin araştırılmasını istemiş, bir de kendisine yapılan iftirâdan uzak olup temiz ve günâhsızlığını göstermişti.

Ayrıca Yûsuf aleyhisselâmın çok ibâdet ve tâat yapması da, Fir'avn'ın hoşuna giden bir yönü idi. Bütün bunlar; Yûsuf aleyhisselâmın ilminin çokluğu başta olmak üzere, kendisine güvenilmesine ve ziyâdesiyle hayranlık duyulmasına sebebiyet verdi. Böylece Fir'avn, Yûsuf aleyhisselâm hakkında hüsn-i zan sâhibi oldu.

Hükümdârların ortak yönü; en değerli kimseleri ve en kıymetli şeyleri kendilerinde bulundurmak istemeleridir. Zamânın Mısır Fir'avn'ı da, böyle üstün hasletlere sâhip olan Yûsuf aleyhisselâmı, kendisine müsteşâr edinmek istedi. Bu sebeple, "Onu bana getirin, kendisini has müsteşâr edinip işlerimi ona bırakayım" dedi. Fir'avn'ın emri üzerine elçi (şerbetçi), Yûsuf aleyhisselâmın yanına geldi. Fir'avn'ın kendisini çağırdığını söyledi. Yûsuf aleyhisselâm, hakîkat ortaya çıktığı için, artık Fir'avn'ın dâvetini kabûl etti.

Zindan arkadaşları, Yûsuf aleyhisselâmın aralarından ayrılışına çok üzüldüler. Çünkü ondan hep iyilik ve fayda görmüşlerdi. Kendilerine dâimâ yardımcı oluyordu. Yûsuf aleyhisselâm zindandan çıkarken zindandakilere vedâ edip şöyle duâ etti: "Allah'ım! Hayırlı (sâlih) kimselerin kalplerini onların üzerine çevir. Onlardan haberleri, gizli tutma." Yûsuf aleyhisselâmın bu duâsından sonra, haberler herkesten önce hapishanedekiler tarafından öğrenilmeye başladı. Zindanın kapısına; "Burası, belâ, musîbet ve hüzün evi, dirilerin kabri, düşmanların sevinç, dostların tecrübe yeridir" diye yazdı. Gusl abdesti alıp elbiselerini değiştirdi. Sonra Fir'avn'ın sarayının kapısına kadar geldi. Bu sırada "Hasbî Rabbî min dünyâyi ve hasbî Rabbî min halkıhî azze Şânuhu ve senâuhu velâ ilâhe gayruhu: (Rabbim, dünyâmın ve yarattıkları hakkında bana kâfidir. Ondan başka ilâh yoktur)" diye duâ etti.

Fir’avn’ın odasına girince; “Allahümme innî es'elüke bihayrike min hayrihi eûzü bi'izzetike min şerrihi ve şerri gayrihî”: (Allah'ım! Bana ondan hayır gelmesini nasîb et. Onun ve başkasının şerrinden sana sığınırım)” diye duâ etti.

Fir’avn kendisini görünce, Yûsuf aleyhisselâm Arapça selâm verdi. Fir’avn; “Bu hangi lisândır?” diye sordu. O da; “Amcam İsmâil aleyhisselâmın lisânıdır” cevâbını verdi. Sonra Fir’avn'a İbrâni lisânı ile söyledi. Fir’avn yine; “Bu hangi lisândır?” dedi. Yûsuf aleyhisselâm; “Babalarımın lisânıdır” dedi. Rivâyete göre; Fir’avn, çok lisân bilirdi. Hangi lisân ile konuşursa Yûsuf aleyhisselâm da o dil ile cevap verirdi. Arapça ve İbranîceyi de onun bildiği lisânlardan fazla olarak biliyordu. Fir’avn, ondaki bu hâllere hayran oldu. Çok iltifâtlarda bulundu. Yûsuf aleyhisselâmın zindandan getirilmesi ve Fir’avn'la konuşması husûsu Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi; ”Fir’avn; “Getirin onu bana, Onu kendime has bir müsteşar edineyim” dedi. Onunla konuşunca da: “Sen bugün (den îtibâren) bizim nezdimizde mühim bir mevkî sâhibisin, her işte emînsin, (îtimâd edilen bir müsteşarsın) dedi.” (Yûsuf sûresi: 54) Önce Fir’avn konuştu. Çünkü, hükümdârlar, meclislerinde ilk önce kendileri konuşurlar. Başkasının söze başlaması edebsizlik sayılır.

Fir’avn, Yûsuf aleyhisselâmla konuştukça ona olan hayranlığı gitgide artıyordu. Halbuki Yûsuf aleyhisselâmı ilk gördüğünde; “Bunca yaşlı başlı sihirbaz ve kâhinin tâbir edemediği rüyâyı bu genç mi yorumladı?” diye sormaktan kendisini alamamıştı. Rüyâsının yorumunu, bir de Yûsuf aleyhisselâmın ağzından dinlemek istedi. Rivâyete göre Yûsuf aleyhisselâm, Fir’avn’ın rüyâsını ve tâbirini şöyle anlattı; “Rüyânda, Nil Nehri kenârında semiz ve güzel yedi ineğin ortaya çıktığını gördün. Sen onların güzelliklerine hayran hayran bakarken, âniden suyun kabardığını sonra da kuruduğunu gördün. Bu sırada Nil'in kokmuş çamurlarından, zayıflıktan karınları yapışmış yedi ineğin çıktığını gördün. Bunlar yedi semiz ineğin arasına girip, onları yırtıcı hayvanların parçaladığı gibi parçaladılar. Etlerini yediler, derilerini parçaladılar ve kemiklerini kırdılar. Sen, zayıf olmalarına karşılık semiz ineklere gâlip gelip, onları yemelerine rağmen, hiç semizleşme olmadığını görüp hayret ettin. Bu sırada âniden, tânesi dolgun yedi yeşil ve tâze başak gördün. Bunun hemen yanında, kuru

ve siyah yedi başak daha vardı Hepsinin kökleri sulu bir yerde idi. Sen ise kendi kendine hayret içerisinde; “Bittikleri yer aynı, hepsi de sulu bir yerde bulunuyor. Fakat bu yedisi yeşil ve meyveli; şu yedisi ise, siyah ve kuru, bu nasıl oluyor?” diyordun. Bu sırada rüzgâr esti. Kuru ve siyah olan başakların yaprakları, yeşil başakların üzerine dağıldı. Bu sırada yeşil başaklar arasından bir ateş çıktı. Bu ateş onları yakıp kararttı. İşte, senin gördüğün rüyâ budur” buyurdu. Yûsuf aleyhisselâmı dikkatle dinleyen Fir’avn; “Ey Sıddîk! Gördüğüm rüyâyı olduğu gibi anlattın. Hiç hatâ etmedin. Senden dinlediklerim, gördüğüm bu rüyâdan daha garib ve hayret verici. Şimdi bunun için ne tedbir almamız gerektiğini söyle” dedi. Fir’avn, rüyânın tâbirini daha önce dinlediği için sâdece rüyâyı dinlemekle yetindi. Yûsuf aleyhisselâm söze başladı; “Bolluk senelerinde çok ekip, ekinleri sapları ile berâber başaklarında anbarlara koymalısın. Bu şekilde ekinler bozulmadan kalır, hem de saplar, hayvanlarınız için yem olur. Halka da ekinlerinden ihtiyaçları kadarını yemelerini, geriye kalanını saklayıp korumalarını emretmelisin. Sakladığın bu kadar yiyecek, Mısır halkı ve etrâfındakiler için kâfi gelir. Böylece daha evvel kimsenin toplamadığı malı toplamış olursunuz. Kıtlık zamanı her taraftan insanlar, yiyecek almak için size gelirler. Topladığınız yiyecekleri, onlara satarsınız. Bu şekilde hem onlar ihtiyaçlarını giderir ve hem de devlet hazînesi mal ile dolar” buyurdu. Yûsuf aleyhisselâmın bu tavsiyeleri, Fir’avn’ın çok hoşuna gitti. Fakat bu işte kendisine yardım edebilecek, kâbiliyetli birini tanımıyordu. Yûsuf aleyhisselâma; “Bu husûsta bana kim yardımcı olur? Bu işi benim için kim yapar?” dedi. Yûsuf aleyhisselâm onun bu sözüne, âyet-i kerîmede de bildirildiği gibi meâlen şöyle cevap buyurdu; “Arzın (Mısır'ın) hazînelerinin (idare işini) bana bırak. Ben onu (müstahak olmayanlardan) muhâfaza etmeye muktedirim, tasarruf yollarını bilirim” (Bu büyük ve mühim işi hakkıyla yaparım) dedi.” (Yûsuf sûresi: 55) Yûsuf aleyhisselâmın bu sözüyle kendisini ileri sürmesi bu vazifeye getirilmesini bir sene geciktirdi. Nitekim İbn-i Abbâs'ın (radıyallahü anhümâ) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Kardeşim Yûsuf'a Allahü teâlâ rahmet eylesin. Eğer; Mısır hazînelerinin muhâfaza ve idâresine beni me’mûr et! demeseydi, Fir’avn, kendisini derhal o me’muriyete tâyin edecekti. Fakat o sözü söyledi, bu talebi, o işin ona verilmesini bir sene geciktirdi.”

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh) bu hadîs-i şerîfi açıklarken şöyle buyurdu; "Bu garib bir sırdır. Yûsuf aleyhisselâm, hapishaneden, hakîkat ortaya çıkmadıkça, çıkmak istemedi. Allahü teâlâ onun zindandan çıkışını en güzel şekilde kolaylaştırıp, çabuklaştırdı. Burada ise, hazîne idâreciliğini almak için talebde bulundu. Fakat Allahü teâlâ onun bu arzusunu geciktirdi. İşte bu hâdise, (Allahü teâlânın emri olduğu için) sebeplere yapışarak tam bir tevekkül hâlinde olmak lâzım geldiğini göstermektedir."

"Hakk'a tefvîz et umûru ne elem çek ne keder,

Gelir elbette zuhûra ne ise hükm-i kader"

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh), Yûsuf aleyhisselâmın Fir'avn'ın hazînelerinin idâresini kabûl etmesindeki bâzı husûsları şöyle zikretmektedir. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), Eshâb-ı kirâmdan Abdurrahmân bin Semûre'ye (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ey Abdurrahmân! Emirlik isteme. Eğer emirliği istersen, sana verilir (fakat yardımdan mahrûm kalırsın). Eğer istemeden sana verilirse, bu işte yardıma kavuşursun" buyurdu. Ama halkın işlerinde tasarruf ve yetkiyi alması Yûsuf aleyhisselâma vâcib idi. Bundan dolayı işi üzerine almak ona câiz oldu. Halkın işlerinde tasarruf ve yetkiyi ele almasının Yûsuf aleyhisselâma vâcib olmasının birkaç sebebi vardı:

1- Yûsuf aleyhisselâm Allahü teâlâ tarafından insanlara gönderilen bir peygamber idi. Onun için mümkün olduğu kadar, insanlara işlerinde faydalı olması lâzım ve vâcib idi.

2- Yûsuf aleyhisselâm, yakında kıtlık çekileceğini, bu seneler için tedbirli ve ihtiyatlı bulunulmazsa, halkın büyük bir kısmının helâk olacağını vahy ile öğrenmişti. Allahü teâlânın, Yûsuf aleyhisselâma kıtlığın zararının az olması için tedbir almasını emretmiş olması muhtemeldir.

3- Ayrıca lâyık olanlara faydalı olmak, onlardan zararı def etmek aklen de güzel bir iştir.

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh), bunları anlattıktan sonra buyurdu ki: "Yûsuf aleyhisselâm halkın faydasına olan işlerde titizlik göstermekle

mükellef idi. Hazînenin idâresi onun elinde olmadıkça, üstlendiği vazifeyi yerine getirmesi mümkün değildi. Vâcib bir işin yerine getirilmesine sebep olan şey de vâcib olur. Bundan dolayı, Mısır hazînelerini ele almak istemesi, Yûsuf aleyhisselâma vâcib işlerdendi. Yoksa kıtlıkta, insanların ihtiyaçlarını gidermesi mümkün olamazdı."

Yûsuf aleyhisselâm; "Ben onu (hazineleri) muhâfaza etmeye muktedirim, tasarruf yollarını bilirim" buyurmakla, zâhiren kendisini medhetmiş gibi görünse de, hakîkatte, böyle değildir. Çünkü Yûsuf aleyhisselâm böyle buyurmakla, hazîne işlerini yürütmekte lâzım olan iki vasfını burada beyân buyurmuştur. Kendisini medh etmekle, bu mânâ arasında fark vardır. Fir'avn, her ne kadar, Yûsuf aleyhisselâmın din ilimlerindeki kemâlini ve üstünlüğünü anlamış ise de, mâlî işleri yürütüp yürütemiyecegini bilmiyordu. Onun için Yûsuf aleyhisselâm, mâlî işlerdeki ehliyetini Fir'avn'a bildirmeye ihtiyaç olduğu zannı ile; "Ben onu muhâfazaya muktedirim, tasarruf yollarını bilirim" buyurmuştur.

"Tıbyan tefsîri"nde; "Bu âyet-i kerîme, kâbiliyeti olduğunu ortaya koyarak, kâfir bile olsa devlet başkanlarından iş istemenin câiz olduğuna delâlet eder" buyrulmaktadır.

Sırrı Girîdî (rahmetullahi aleyh), Ahsen-ül-kasas adlı eserinde şöyle buyurdu: "Bu âyet-i kerîme, bir iş talebinde bulunmanın, bu sahada, ehil ve istidâd sâhibi olduğunu göstermenin câiz olduğuna delâlet ettiği gibi, adâleti yerine getirmek, insanlara kolaylık sağlamak ve işlerinin yolunda gitmesini te'min etmek; zâlim veya kâfir bir kimsenin yardımına bağlı olduğu vakit kesin kanaat hâsıl olunca, gerek zâlim gerekse kâfirden iş almada bir mahzur bulunmadığını göstermektedir."

"Tefsîr-i Mazharî"de bu husûsta şöyle buyrulmaktadır: "Yûsuf aleyhisselâmın Fir'avn'a kendisini, emîn (güvenilir) ve mâlî işlerde ehil bir kimse olarak anlatıp, ondan hazîne işlerinin idâresini istemesi, bu yolla mâliyeyi Allahü teâlânın rızâsına uygun yürütmek, hakkı ayakta tutup, işleri adâlet üzere yapmak maksadı ile idi. Zâten peygamberlerin aleyhimüsselâm kullara gönderilmelerinin sebebi de budur." İşte, Yûsuf aleyhisselâm, kendisinden başka hiç bir kimsenin bunu başaramayacağını bildiği için,

Fir’avn'dan böyle bir talebde bulunmuştu. Dünyânın makâm ve mevkîini sevdiğinden dolayı değil, sırf Allahü teâlânın rızâsını düşünerek bu talebde bulunmuştu. İşte bunun gibi Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem), âhırete teşrîflerinden sonra, Eshâb-ı kirâmın hilâfet mes’elesi ile meşgûl olmaları da sırf Allahü teâlânın rızâsı içindi. Yoksa makâm, mevki ve dünyâ sevgisi için değildi. Yûsuf aleyhisselâm, peygamber olduğu hâlde, kulların sıkıntıda olduğunu görüp, kâfir olan hükümet reîsine giderek vazife istedi. Böylece, insanlara hizmet etti. O hâlde, kullara hizmet edeceğini bilen ve bunu kendisinden başka yapacak kimsenin bulunmadığını gören, bu vazifeye bir zâlimin geçmesini önlemek ve insanlara hizmet etmek için, vazife istemelidir.

Yûsuf aleyhisselâmın teklifinden bir sene sonra mâliye vekili (Azîz) öldü. Fir’avn, Hazret-i Yûsuf'u çağırıp, Mısır'a mâliye vekili yaptı. Mücevherlerle süslü taht ve tacla birlikte hazînelerin anahtarlarını teslim etti. Yûsuf aleyhisselâm verilen tahta oturdu. Diğer devlet ümerâsı, onun emrine girdi. Bütün hazîneleri teslim aldı. Fir’avn, bütün yetkilerini ona verdi. Memleketin her tarafında, onun emri geçer, hükmü dinlenir oldu.

Rivâyete göre; Mısır Azîzi’nin hanımı Züleyhâ, kocasının ölümünden sonra her şeyden el-etek çekip, saraydan uzaklaşıp bir virânede yaşar olmuştu. Yûsuf aleyhisselâmın mâliye nâzırı olmasından sonra, kocasından kalan, zînet ve malını dağıtmaya başladı. Yûsuf aleyhisselâmdan bahseden herkese veriyordu. Elinde avucunda hiç bir şeyi kalmadı. İyice fakir düştü. Müslüman olup, kendisini ibâdet ve tâata verdi. Birgün Yûsuf aleyhisselâmın yolu üstüne çıkıp; “Sultânları emrine isyân ile köle eden, köleleri emrine itâatla sultân eden Allahü teâlâyı tesbîh ederim. O, her türlü noksanlıktan uzaktır” dedi. Züleyhâ'nın sesini duyan Yûsuf aleyhisselâm onu tanıyıp iltifâtlarda bulundu. Sarayına gönderdi. Allahü teâlânın emri üzerine nikâh kıyıp onunla evlendi. Yûsuf aleyhisselâm, Züleyhâ'nın yanına girince; “Bu senin istemiş olduğundan hayırlı değil mi?” dedi. Züleyhâ; “Ey Sıddîk! Beni ayıplama, bildiğin gibi ben; mal, mülk, güzellik gibi dünyâ nîmetlerine sâhip bir kadındım. Ancak kocam kadınlara yaklaşmaktan mahrûmdu. Sen de benim gördüğüm en güzel kimseydin” diye cevap verdi.

Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'dan iki oğlu ile Rahmet adında bir kızı oldu. Yuşa aleyhisselâm ve Eyyûb aleyhisselâmın hanımı, Yûsuf aleyhisselâmın soyundandır.

Yûsuf aleyhisselâm devlet işlerinde yetki ve salâhiyetleri eline alınca, kıtlık senelerinin geleceğini düşünerek çeşitli tedbirler almaya başladı. Ülkenin her tarafına haber gönderip insanların zirâatle meşgûl olmasını istedi. Ekilmedik hiç bir yerin bırakılmamasını ve her tarafın ekinlerle doldurulmasını emretti. Bu hâl tam yedi sene devam etti. Elde edilen hasılatın beşte birini devlet hesâbına vergi olarak topladı. Bunun için kaleler ve depolar yaptırdı. Bolluk senelerinde topladığı yiyecekleri, ekinleri, başakları ile buralarda depoladı. İnsanlara çok iyilik ve ihsânlarda bulundu. Mısır halkı kendisinden çok memnun oldu. Onlara hep adâletle muâmele ederdi. Bolluk seneleri böylece geçip gitti. Peşinden bütün şiddetiyle kıtlık baş gösterdi. O zamana kadar böyle kıtlık görülmemişti. Bir damla yağmur düşmediği gibi yerden bitki namına hiç bir şey bitmez oldu.

Kıtlığın ilk senesinde, insanlar hazırladıkları yiyecekleri bitirdiler. Yûsuf aleyhisselâmdan para ile yiyecek satın almaya başladılar. Yûsuf aleyhisselâm, kim olursa olsun kimseyi kayırmadan, ilerde sıkıntı olmaması için yiyecek almaya gelene bir deve yükünden fazla yiyecek vermezdi. Bu husûsta adâletten aslâ ayrılmazdı.

Yûsuf aleyhisselâmın bizzât kendisinin köle olarak satıldığı Mısır'da herkes onun eline bakar olmuştu. İnsanlar, akın akın gelip, yiyecek bir şeyler almak için çırpınırlardı. Aç insanlar, Yûsuf aleyhisselâmın mübârek yüzünü görünce açlıklarını unuturlardı. Yûsuf aleyhisselâm Fir’avn'a da yiyeceği halka verdiği gibi verir, insan olarak herkesin hakkını gözetir ve başkalarından fazla vermezdi. Bununla berâber Fir’avn'a çok iyi muâmele ederdi. Çünkü kendisini hazînelerinin başına geçirerek bunca insanın sıkıntıdan kurtulmasına vesîle olan Fir’avn idi. Yûsuf aleyhisselâm onun Allahü teâlâya ve peygamberliğine inanması için, gayret ederdi. Hazret-i Yûsuf'un bu güzel muâmelesi sayesinde Fir’avn ve daha pek çok insanın îmânla şereflendiği rivâyet edilmiştir. Yûsuf aleyhisselâmın kavuştuğu devlet ve saâdeti Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîminde meâlen şöyle haber vermektedir: “(Daha önce kuyudan, sonra zindandan kurtardığımız, daha

sonra da Fir’avn'a kendisini sevdirip, ona yakın etmek sûretiyle in'am ve ihsânda bulunduğumuz gibi) ona Mısır'da (dilediği gibi idâreye) kudret verdik. O, burada dilediği yere inerdi. (yani Mısır'da önünden mânileri kaldırmak sûretiyle, onu dilediğini yapmaya muktedir kıldık) (Yûsuf sûresi: 56)

Yûsuf aleyhisselâmın, hazîne işlerinin idâresinin kendisine verilmesini, Fir’avn'dan talep ettiği, Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilmiştir. Ancak Fir’avn’ın; “İsteğini kabûl ettim” dediği açıkça belirtilmemiştir. Tefsîr âlimleri bu husûsta şöyle buyurmuşlardır; Yûsuf aleyhisselâmın isteğini kabûl ettiği için, âyet-i kerîmede Fir’avn’ın; “İsteğini kabûl ettim” sözü zikredilmemiştir. Sâdece, insanların işlerini istediği gibi idâre etme kudreti verildiğini beyân ile iktifâ buyrulmuştur. Bununla bütün yardımların Allahü teâlâdan geldiği; Fir’avn’ın bu husûsta sâdece tavassutu beyân edilmistir. Yûsuf aleyhisselâma bu imkânı veren hakîkatte Allahü teâlâdır. Çünkü, Fir’avn, Yûsuf aleyhisselâmın bu isteğini kabûl ve red etmekte serbestti. Ancak Allahü teâlâ, onun kalbinde Yûsuf aleyhisselâmın bu arzusunu kabûl etmesini tercih edeceği sebepleri yarattı. Allahü teâlâ bu sebebi onun kalbinde yaratınca, Fir’avn da onun isteğini kabûl etti.

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh), burada buyurdu ki: “Âyet-i kerîmede meâlen; “Ona Mısır'da kudret verdik” buyrularak, Yûsuf aleyhisselâmın, Mısır'da kavuştuğu devlet, kudret ve saâdetin yalnız Allahü teâlâdan olduğu, O'ndan başkasından olmadığı, ilk önce bildirildi. Sonra, meâlen; “Biz rahmetimizi (nimetimizi) dilediğimize nasîb ederiz” buyrularak bu husûs te’kid edildi.

Burada iki husûs vardır: Birincisi, her şey Allahü teâlâdandır. İkincisi ise; Allahü teâlâ Yûsuf aleyhisselâma o devlet ve saâdeti, ilâhî irâde ve kudreti ile ihsân buyurmuştur.

Yâni âyet-i kerîme, her şeyin Allahü teâlânın kudret ve irâdesine bağlı olduğuna delâlet etmektedir.

Aynı âyet-i kerîmenin devamında meâlen; “Biz, (dünyâ ve âhırette) rahmetimizi (nimetimizi) dilediğimize nasîb ederiz. İhsân sâhiplerinin

sevâbını zâyi etmeyiz" (Yûsuf sûresi: 56) buyrulmuştur. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) bu âyet-i kerîmede murâdın "sabredenler" olduğunu bildirmiştir.

Süfyân bin Uyeyne (rahmetullahi aleyh); "Mü'min, iyiliklerinin karşılığını dünyâda ve âhırette görür. Fâcirlerin yaptığı iyiliğin karşılığı, dünyâda hemen verilir. Çünkü onlara âhıretten nasîb yoktur" buyurdu ve bu husûsla ilgili olarak Yûsuf sûresi: 56. âyet-i kerîmesinin sonunu okudu.

Yûsuf sûresinin 57. âyet-i kerîmesinde de meâlen; "Îmân edip, Allahü teâlânın nehyettiklerinden (ve şirkten) sakınanlar için (bitmeyen ve tükenmeyen) âhıret sevâbı daha hayırlıdır" buyruldu. Fahreddîn-i Râzî bu âyet-ı kerîme ile alakalı olarak şöyle buyurdu:

1- Yûsuf aleyhisselâm, her ne kadar, dünyâda yüksek derecelere kavuşmuş olsa bile, Allahü teâlânın onun için âhırette hazırladığı sevâb daha hayırlıdır. Çünkü mutlak hayır sonunda hiç zarar gelmeyen bir faydadır, dâimî ve kıymetlidir. Bunların hepsi âhırete âit hayırlarda mevcût olup, dünyâdaki hayırlarda bulunmaz.

2- Allahü teâlâ, bu âyet-i kerîme ile de, Yûsuf aleyhisselâmın Züleyhâ'nın kendisine yaptığı teklif sırasında, müttekîlerden olduğuna şehâdette bulunmaktadır. Daha önceki âyet-i kerîmelerde de Allahü teâlâ, Hazret-i Yûsuf'un "Muhsîninden" yâni iyilerden ve kendisine ihlâs ile ibâdet eden hâlis kullarından olduğunu beyân buyurmuştu.

Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerinin Mısır'a gelmesi:

Mısır'da görülen kıtlık, Ken'ân iline ve Şam taraflarına da isâbet etmişti. Başkaları gibi, Ya'kûb aleyhisselâmın evi de kıtlığın sıkıntısını çekiyordu.

Hiç bir yerde tedbir alınmadığından, Mısır'dan başka hiç bir ülkede buğday kalmadı. Bunu öğrenen insanlar, akın akın Mısır'a gelmeye başladılar. Ne kadar kıymetli mal ve elbiseleri varsa buğdayla değiştiler.

Kıtlık bu şekilde devam ederken, Ya'kûb aleyhisselâm oğullarına; "Mısır'a gidip biraz buğday getirin. İşittim ki Mısır sultânının bir hazînedârı varmış, tahıl ambarlarının hepsi onun elinde imiş, İbrâhim aleyhisselâmın dînî üzere imiş. Nasıl bir kimsedir gidip görün ve biz İbrâhim oğullarındanız deyin. Belki İbrâhim aleyhisselâmın soyundan olduğunuzu bilir de size kolaylık gösterir" dedi. Bünyamin haricindeki diğer on oğlunu gönderdi. Bünyamin, Yûsuf'un (aleyhisselâm) yâdigarı olup, onu yanından hiç ayırmazdı. Çünkü o, Yûsuf'la (aleyhisselâm) ana bir kardeştiler.

Ya'kûb aleyhisselâmın Yûsuf aleyhisselâma kavuşması ve ayrılığın sona ermesi yaklaşınca, Allahü teâlâ, insanlara kıtlık musîbetini verdi. Bu hâl, Ya'kûb aleyhisselâmın oğullarının yiyecek bulmak için evlerinden ayrılmalarına vesîle olacaktı. Fakat Allahü teâlâ Ya'kûb'a (aleyhisselâm), Yûsuf'un (aleyhisselâm) yerini gizlemiş, Yûsuf aleyhisselâma da babasını kendi durumundan haberdâr etmesine, nezdinde bilinen vakte kadar izin vermemişti. Böylece Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri, sözde yiyecek için Mısır'a kadar gelmişlerdi.

Ya'kûb aleyhisselâmın oğulları Mısır'a varınca, Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna çıktılar. Yûsuf aleyhisselâm onları tanıdı. Bu husûs Yûsuf sûresi 58. âyetinde meâlen şöyle haber verilmektedir: "Kardeşleri Yûsuf'un (aleyhisselâm) huzûruna girince, Yûsuf onları tanıdı. Onlar ise kendisini tanımıyorlardı."

Yûsuf aleyhisselâmın onları hemen tanımasının, onların Yûsuf aleyhisselâmı tanımamasının birkaç sebebi vardı: 1- Yûsuf aleyhisselâmın zekâsı fevkalâde idi. 2- Kardeşlerinin sîmaları, görünüşleri hiç değişmemişti. Birbirlerinden ayrıldıklarındaki hâlleri ile şimdiki durumları arasında pek fark yoktu. 3- Yûsuf aleyhisselâmın, çocukluğunda gördüğü rüyâ da, bir gün kardeşlerinin huzûruna gelip, boyun eğeceklerini gösteriyordu. Yûsuf aleyhisselâm böyle bir durumun vukûunu bekliyordu. Onun için, uzak yerlerden yanına gelen herkesin hâlini soruyor, bunlar arasında kardeşlerinin olup olmadığını araştırıyordu. 4- Yûsuf aleyhisselâm hizmetçilerine, onların uzakta bekletilmesini emretti. Onlarla, yalnız ve birisinin vâsıtasıyla konuşuyordu. Ayrıca Yûsuf aleyhisselâm makâmında heybetli olduğundan huzûruna gelenler mübârek yüzüne bakamazlardı.

Yüzüne bakıp göremedikleri için onu tanımaya imkanları yoktu. 5- Yûsuf aleyhisselâm kuyuya bırakıldığı zaman daha küçük idi. Aradan bir hayli zaman geçip görünüşü değişmişti. Kendisi de tahtta oturmakta, bir devletin başında bulunmakta idi. Onlar, Yûsuf aleyhisselâmdan ayrıldıktan sonra hiç haber alamamışlardı. Hattâ onun, böyle bir devlete kavuşacağını akıllarından bile geçirmemişlerdi. 6- Tanımak ve hatırlamak, Allahü teâlânın yaratması ile olur. Halbuki Allahü teâlâ kuyuda iken Yûsuf aleyhisselâma meâlen şöyle bildirmişti; "Onlar (senin mevkîinin yüksekliği, şânının üstünlüğü sebebiyle) hatırlarına bile getirmedikleri hâlde, sen bu yaptıklarını (kötülüklerini) kendilerine haber vereceksin diye vahyettik" buyurmuştu. Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmenin haber verdiği hâli hakîkat olarak ortaya çıkarmak için onların kalblerinde Yûsuf aleyhisselâmı tanımalarını ve hatırlamalarını yaratmadı.

Yûsuf aleyhisselâm onlara: "Siz kimsiniz? Ne maksatla geldiniz?" diye sorunca, onlar; "Şam tarafından buğday almaya geldik" diye cevap verdiler. Yûsuf aleyhisselâm; "Yalan söylüyorsunuz. Siz buğday alıcıları değil, câsuslara benziyorsunuz. Maksadınız neyse haber veriniz" dedi. Bunun üzerine kardeşleri; "Biz Ken'ân vilayetindeniz. İhtiyâr bir babanın on evlâdıyız. Babamızın ismi Ya'kûb'dur. Beldemizde kıtlık var. Mısır'dan başka yerde buğday bulunmadığını ve senin iyi bir kimse olduğunu duyan babamız, bizi buraya gönderdi" diye cevap verdiler. Yûsuf aleyhisselâm; "Şimdi babanız nerede ve kiminle berâberdir?" diye sorunca, onlar da; "Ken'ân ilinde bizim en küçük kardeşimizle berâber kaldı. Babamızın küçük kardeşimizle aynı anadan olan çok sevdiği bir oğlu daha vardı. Kırda telef oldu. Onun derdinden Bünyamin adındaki küçük oğlunu yanından hiç ayırmaz. Yûsuf aleyhisselâma olan hasret ve üzüntüsü sebebiyle gözleri de görmez oldu" dediler. Yûsuf aleyhisselâm, âdeti veçhile şahıs başına bir deve yükünden fazla buğday vermezdi. Onlara da birer deve yükü verip paralarını aldı. Onlar babalarının hizmetinde kalan kardeşleri Bünyamin için de bir deve yükü buğday istediler. Onun için de bir deve yükü verdikten sonra, Yûsuf aleyhisselâm şöyle buyurdu: "Sizin sözünüzden, babanızın yanında bıraktığı kardeşinizi daha çok sevdiği anlaşılıyor. Bu ise, insanı hayrette bırakıyor. Çünkü sizin bu kadar cemâl ve kemâl (olgunluk) sâhibi olmanıza rağmen, babanızın o kardeşinizi daha çok sevmesi onun akıl, fazîlet ve edeb bakımından kâmil birisi olduğunu gösteriyor. Bu yüzden onu

görmek istiyorum, onu bana getiriniz. Eğer getirmezseniz size zâhire vermem" dedi. Onlara ikrâmda bulundu. Paralarını da gizlice zâhirenin arasına koydurdu. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle haber verildi: "Vaktâ ki Yûsuf (aleyhisselâm) onların zâhirelerini yükletip hazırladı. (Onlara ve babalarının yanında bulunan Bünyamin'e birer deve yükü zâhire verip, azıklarını ellerine teslim etti.) Onlara dedi ki: (Bir daha gelirken) baba bir kardeşinizi (Bünyamin'i) de getirin. (Yûsuf sûresi: 59) Yûsuf aleyhisselâm, kardeşlerine konuşurken ilk önce Bünyamin'i getirmelerini tenbih etti. Sonra da, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi meâlen; "Görmüyor musunuz ki (yani işte görüyorsunuz) size tam ölçek veriyorum. (Babanızın yanında kalan kardeşiniz adına da zâhire veriyorum.) Ben misâfirperverlerin hayırlısıyım. (Sonra onları korkutarak); "Eğer onu bana getirmezseniz artık benim yanımda size hiç bir zâhire yoktur. Yanıma da gelmeyiniz, diyârıma da girmeyiniz" dedi. (Yûsuf sûresi: 59-60)

Onların yiyeceğe son derece ihtiyaçları vardı. Bunu da ancak Yûsuf aleyhisselâmdan te'min edebilirlerdi. Ayrıca Yûsuf aleyhisselâmın onları yanına yaklaştırmaması, kendilerini son derece korkutmuştu. Bu sebeple Yûsuf aleyhisselâmdan bu sözleri dinleyince meâlen; "Onu babasından istemeye çalışırız ve her hâlde bunu yaparız dediler." (Yûsuf sûresi: 61) Sözlerini kuvvetlendirmek için de; "Bize emrettiğini, bu husûsta gücümüzün yettiğini yapacağız" dediler.

"Yûsuf (aleyhisselâm) onların zâhire yüklerini hazırladı. Uşaklarına da; "Sermâyelerini yüklerinin içine koyuverin. Olur ki, âilelerine döndükleri zaman bunun farkına varırlar da belki yine (kardeşleri Bünyamin ile berâber buraya) dönerler dedi." (Yûsuf sûresi: 62)

Yûsuf aleyhisselâm, onların paralarını yüklerine koymakla, tekrar geri dönmeleri için acele etmelerini istemişti.

Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri, Ya'kûb aleyhisselâmın yanına varınca, daha yüklerini açmadan, babalarına, Mısır'da gördükleri izzet ve ikrâmı, kendilerine gösterilen iyi muâmeleyi etrâflıca anlattıktan sonra; "Mısır Mâliye nâzırını (Azîzi'ni) çok iyi bir insan olarak gördük, bize ikrâmda bulundu. Akrabâmız olsa o kadar ikrâmı bize yapamazdı" dediler. Ya'kûb

aleyhisselâm; “Eğer bir daha giderseniz, ona benden selâm söyleyin. Babamız sana duâ ediyor, deyin” buyurdu. Bunun üzerine oğulları, Ya’kûb aleyhisselâma; “Bir daha Mısır'a gittiklerinde Bünyamin'i götürmezlerse zâhire verilmeyeceğini” söylediler. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirilir: “Vaktâ ki babalarına (Ken’ân iline) döndüler. Dediler ki: “Ey babamız! (Eğer Bünyamin'i bizimle berâber göndermezsen) bizden zâhire men olundu. Şimdi kardeşimizi bizimle (Mısır'a) gönder ki zâhire alalım. Biz onu koruyucularız.” Ya’kûb (aleyhisselâm) onlara dedi ki: “Bundan önce, kardeşi Yûsuf'u size (emanet husûsunda) inandığım gibi, onu (Bünyamin'i) da inanır mıyım? (İnanmam. Kardeşi Yûsuf'a yapacağınızı yaptınız. Halbuki siz onun için de böyle söylemiştiniz. Onu koruyacağınıza söz vermiştiniz. Biz onu muhakkak muhâfaza edicileriz demiştiniz. Fakat ahdinizde durmadınız. İşte sizin hakkınızda bende o zaman îtimâd hâsıl olmadı. Şimdi Bünyamin'i nasıl emânet edebilirim) Allahü teâlâ en hayırlı koruyucudur ve tevekkül edip, işlerimi O'na bıraktım. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir. (Ben, O'nun Bünyamin'i muhâfaza etmek sûretiyle bana merhamet edeceğini ve iki musîbeti birden bende toplamayacağını umarım)” (Yûsuf sûresi: 63-64)

Ya’kûb aleyhisselâmın bu sözünden, onun gitmesinde fayda gördüğü için oğullarının Bünyamin'i götürmelerine izin verdiği anlaşılmaktadır.

Ka’b-ül-Ahbâr (rahmetullahi aleyh) şöyle buyurdu: Ya’kûb aleyhisselâm; “Allahü teâlâ en hayırlı koruyucudur” deyince, Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “İzzetim hakkı için, mâdemki sen bana tevekkül ettin, îtimâd ettin, ben de her ikisini (Yûsuf ve Bünyamin'i) de sana iâde edeceğim.” İşte hakîkî mü’mine lâyık olan başkalarının himâyesini bir tarafa bırakıp sâdece Allahü teâlâya tevekkül etmesidir. Çünkü Allahü teâlâdan başka her şey, sebeplere, âletlere ve başka vâsıtalara muhtâçtır. Halbuki Allahü teâlâ, her zaman ve her işte vâsıtalara, aletlere ve başkasına muhtâç olmaktan çok uzaktır.

Ya’kûb aleyhisselâmın oğulları yüklerini açınca zâhire karşılığında verdikleri bedellerin kendilerine iâde edildiğini gördüler. (Karşılaştıkları bu manzara, babalarına Mısır Azîz’i hakkında arz ettiklerini teyit eder mahiyette olduğu için sevindiler. Babalarının huzûruna varıp nâzik ve hürmetkar bir ifâde ile); “Ey babamız! Daha ne istiyoruz. (Bundan ziyâde

iyilik olur mu?) İşte sermâyemiz de bize iâde edilmiş. Biz onunla tekrar âilemize zâhire getiririz. Kardeşimizi de koruruz. (Kardeşimiz Bünyamin'i götürmekle) bir deve yükü zâhire de fazla alırız. Bu (seferki aldığımız zâhire) az bir ölçektir, bizi idâre etmez dediler.” (Yûsuf sûresi: 65)

Ya’kûb aleyhisselâm; “O akçeyi geri götürün. Belki yanılmışlardır. Yâhud bizi denemişlerdir. “Peygamber oğullarıdır. Görelim, helâli haramı seçerler mi?” demiş olabilirler” dedi. Sonra Bünyamin'i geri getireceklerine dâir onlardan söz aldı. Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi meâlen; “Etrâfınız kuşatılıp çâresiz kalmanız (hep birlikte ölmeniz yâhut gâlib bir kuvvetin te’siri altında kalmanız) müstesnâ, onu (Bünyamin'i) geri getireceğinize dâir Allahü teâlâdan bana sağlam bir taahhüt verinceye (Vallahi Bünyamin'i yine sana getireceğiz diye Allahü teâlâ adına yemîn edinceye) kadar sizinle berâber göndermem dedi.” (Yûsuf sûresi: 66)

Burada ibret alınacak bir husûs vardır. Hadîs-i şerîfte; “Belâ, (bazen) insanın konuştuğu söze bağlıdır” buyrulduğu gibi, Ya’kûb aleyhisselâmın daha önce oğullarına; “Onu (Yûsuf'u) kurt yemesinden korkuyorum” buyurmuş, kendisine musîbet bu cihetle gelmiş, oğulları; “Yûsuf'u kurt yedi” demişlerdi. Burada da; “Etrâfınızın kuşatılıp çâresiz kalmanız müstesnâ” buyurdu. Yine bu yönden musîbete düçâr oldu. Allahü teâlânın hikmeti, Bünyamin Yûsuf aleyhisselâm tarafından alıkonulunca, kardeşlerinin hiç bir şey yapmaya, Bünyamin'i alıp babalarına getirmeye güçleri yetmedi.

Aynı âyet-i kerîmenin devamında oğullarının te’minatına Ya’kûb aleyhisselâmın verdiği cevap meâlen şöyle bildirildi: “Onlar da babalarına (istediği) te’minatlarını verince o da; “Allahü teâlâ benim ve sizin bu dediklerinize vekil (şahit olsun)” dedi.” (Yûsuf sûresi: 66)

Ya’kûb aleyhisselâm oğullarının Yûsuf aleyhisselâma yaptıklarını bilmesine rağmen Bünyamin'i onlarla berâber gönderdi. Çünkü artık onlarda Yûsuf aleyhisselâma karşı gördüğü hasedi, Bünyamin'e karşı görüp sezmemişti. Onların, ona karşı iyi niyet sâhibi olduklarını görüyordu. Bir de kıtlık bütün şiddeti ile sürüyordu. Mısır Azîzi'nden zâhire alabilmek için buna mecbûrdu.

Ya’kûb aleyhisselâm, oğullarına Mısır'a yolculuğa çıkmadan önce bâzı tavsiyelerde bulundu. Çünkü oğulları, yakışıklı, cemâl ve kemâl sâhibi, boylu-poslu ve kuvvetli olup, hepsi de bir babanın oğlu idiler Yûsuf aleyhisselâmın onlara ikrâmda bulunduğunu Mısır halkı biliyordu. Bu sebeple orada şöhretleri vardı. Ya’kûb aleyhisselâm, Mısır'a hep birlikte girerken, nazar değmesinden endişe ettiği için onlara, Kur'ân-r kerîmde bildirildiği gibi meâlen; “Ey oğullarım! Mısır'a varınca hepiniz bir kapıdan girmeyin. Her biriniz ayrı ayrı kapılardan girin. (Bununla berâber bu sözümle) Allah'ın kazâsından hiç bir şeyi sizin üzerinizden gideremem. Hüküm ve kazâ ancak Allahü teâlâdandır. (Size, gözdeğmesini dilerse değer, dilemezse değmez.) Ben ancak O'na güvenip dayandım. Tevekkül edenler de O'na güvenip dayanmalıdır dedi.” (Yûsuf sûresi: 67) Bu sözüyle onlar üzerine nazar isâbet edeceğinden korktu. Halbuki Mısır'a ilk gidişlerinde böyle bir tavsiyede bulunmamıştı. Çünkü o zaman kimse onları tanımıyordu.

Bu âyet-i kerîme göz değmesinin hak olduğuna delâlet etmektedir. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) de; “Muhakkak nazar, göz değmesi insanı kabre, deveyi de tencereye sokar” buyurdu.

Hazret-i Ali (radıyallahü anh) şöyle rivâyet buyurdu ki: “Bir gün Cebrâil aleyhisselâm Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) gelip; “Yâ Muhammed (sallallahü aleyhi ve sellem)! Seni gamlı görüyorum?” dedi. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) “Hasen ile Hüseyin'e nazar isâbet etti” buyurdu. Bunun üzerine Cebrâil aleyhisselâm; “Doğru söyledin. Çünkü göz değmesi haktır” dedi.

Göz değmesi ile meydana gelen te’sir, Allahü teâlânın fiilidir. Ancak, bu te’sir göz değmesinden sonra ortaya çıktığı için, göz değmesine nisbet edilmiştir.

Bâzı kimseler, bir şeye bakıp, beğendiği zaman, gözlerinden çıkan şuâ zararlı olup, canlı ve cansız herşeyin bozulmasına yol açar. Bunun misâlleri, çok olup, insanlar arasında bilmeyen yoktur. Fen, belki bir gün bu şuâları ve te’sirlerini anlayabilecektir. Nazarı değen kimse, hattâ herkes beğendiği bir şeyi görünce; “Mâşâallah” demelidir. Önce Mâşâallah deyince, nazar

değmez. Nazar değen veya korkan çocuk için, çöp yakıp etrâfında döndürerek tütsülemek veya ergimiş mumu başı üzerinde suya dökmek ve kurşun dökmek câiz olduğu, “Fetavâ-yı Hindiyye”de yazılıdır. Nazar değen kimseye şifâ için Âyet-el-kürsî, Fatihâ, Mu’avvizeteyn ve Nûn sûresinin son kısmını okuyup üflemek muhakkak iyi gelir. Fatihâ, Ayet-el-kürsî, Kâfirûn, İhlâs ve Mu’avvizeteyn yedişer defâ okunup hastaya üflenirse iyi geldiği, “Fevâid-i Osmâniye” adlı eserde yazılıdır.

Mevâhib-i Ledünniyye'de buyruldu ki; “Göz değen kimseye Peygamber efendimizin bildirdiği şu ta’vizi okumalıdır; “E'ûzü bi-kelimâtillahittammâti min şerri külli şeytânin ve hâmmetin ve min şerri külli aynin lâmmetin.” Bu ta’viz her sabah ve akşam üç defâ okunup, kendi üzerine veya yanındakilerin üzerine üflenirse, gözdeğmesinden, şeytanların ve hayvanların zararından korur. Bir kimseye okurken, E'ûzü yerine “Ü'îzüke” denir. İki kişiye okurken “Ü'îzü-kü'mâ” denir, İkiden fazla kimseye okurken, “Ü'îzü-küm” demelidir.

Hasen-i Basrî (rahmetullahi aleyh); “Göz değmesinin devâsı, Kalem sûresinin sonundaki “Ve in yekûdüllezîne” (Kalem sûresi: 41-42) âyet-i kerîmesini okumaktır buyurmuştur.

Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi Ya’kûb aleyhisselâm meâlen; “Allahü teâlâ, benim ve sizin bu söylediklerimize vekildir” buyurmakla îtimâdının yalnız Allahü teâlâya olduğunu beyân etti. Bununla berâber oğullarını sözlerini yerine getirmeye dâvet etti. “Ahde vefâ eder, Bünyamin'i sağ sâlim geri getirirseniz, cenâb-ı Hakk sizi en güzel sûrette mükâfâtlandırır. Eğer sözünüzü yerine getirmezseniz, size büyük bir cezâ verir” demek istenmiştir.

Bu âyet-i kerîmede zâhirî sebeplere tevessül etmekle, onlara yapışmakla, berâber tevekkülün sahih olduğuna işâret vardır.

İnsan bu âlemde ne kadar tevessül edilebilecek sebep varsa yapışmalı, fakat onlara dayanıp güvenmemelidir. Ancak, sebeplere riâyet etmek, onlara yapışmak, sâdece kulluğun icâbını yerine getirmek için olmalıdır. Kalbi,

bütün sebepleri yaratan ve onlara gönderen Allahü teâlâya, O'nun takdirine ve tedbirine bağlamalı, O'ndan başka hiç bir şeye ümîd bağlamamalıdır.

Ya'kûb aleyhisselâm, oğullarına nazar değmesin diye, bir kapıdan girmeyip, ayrı kapılardan girmelerini tavsiye etti. Bununla berâber, nazar değmemesini, Allahü teâlâdan dileyip; "Bu nasîhati yapmakla Allahü teâlânın kazâsından hiç bir şeyi sizin üzerinizden gideremem. Çünkü hüküm ve kazâ ancak Allahü teâlâdandır. Her zaman O'nun dediği olur. Sizi O'na emânet ediyorum. O'na güveniyorum. Herkes de, her işinde, yalnız O'na güvenmelidir. Herkesin, vâsıtadan başka bir şey olmadığını düşünerek, yalnız O'na güvenenlerin imdadına elbette yetişir" dedi.

Ya'kûb aleyhisselâm bu sözleriyle, oğullarına karşı olan babalık şefkâtini göstermiş, bu âlemde mûteber olan (yapışılabilecek) sebeplere yapışmış hem de ilminin icâbı Allahü teâlâya tevekkül etmişti. İmâm-ı Muhammed Ma'sûm, Mektûbât'ının birinci cildi, yüzonuncu mektubunda bu husûsta buyurdu ki: "Allahü teâlâ, kendi kudretini sebepler altında gizledi. Kudret sâhibinin yalnız kendisi olduğunu bildirdiği gibi, sebeplere yapışmayı da emir buyurdu. Tam müslümanın sebeplere yapışmasını ve sebeplere kuvvet veren yaratana güvenmesini bildirdi. Ya'kûb aleyhisselâmın bu ikisini birlikte yaptığını Kur'ân-ı kerîmde haber vererek, onu övdü. Yûsuf sûresinde meâlen; "Ya'kûb (aleyhisselâm), bizim bildirdiğimizi bilir. Fakat insanların çoğu, takdirin tedbire gâlib olduğunu bilmezler" buyurdu. "Tibyân tefsîri"nde, bu âyet-i kerîmeye; "Müşrikler, Allahü teâlânın evliyâsına ilham ettiği şeyleri bilmezler" demiştir. Te'siri sebeplerden bilip, Allahü teâlânın kuvveti ile te'sir ettiklerini bilmeyenler sapıktır. Sebepleri ortadan kaldırmak isteyen de, Allahü teâlânın hikmetini anlamamış, O'nun, mahlûkları boş yere, faydasız yarattığını söylemiş olur. Bu, insanları tembelliğe sürükler. Sebeplere te'sir kuvvetini Allahü teâlânın verdiğine inanan kimse ise hak yola kavuşur ve her iki tehlikeden kurtulmuş olur.

Tez olma teemmül kıl,

Her hâle tahammül kıl,

Allah'a tevekkül kıl,

Tedbîri bozar takdir.

İnsan tedbir alır, sebeplere yapışır, takdiri bilmez, Allah'ın takdiri, kulun tedbîri ile değişmez.

Fahreddîn-i Râzî hazretleri bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde:

“İnsan bu âlemde mûteber olan sebeplere riâyet etmek, onlara yapışmakla vazifeli olduğu gibi, Allahü teâlânın kendisi için takdir buyurmuş olduğu şeyin başına geleceğine îtikâd etmek ve sakınmanın, tedbîrin, kaderde olacak şeye mâni olamayacağına inanması da insanın vazifesidir” buyurmuştur.

İnsan, kendisine zararlı olan gıdâlardan sakınmalı, faydası olan ve zararı uzaklaştıran husûslarda da gereken gayret ve dikkati göstermelidir. Zâten bu bir emirdir.

İşte Ya’kûb aleyhisselâmın; “Mısır'a bir kapıdan girmeyiniz, ayrı ayrı kapılardan giriniz” diye oğullarına yaptığı tenbih, âlemde mûteber olan sebeplere uymanın gereğini göstermektedir.

Bu tedbîr ile berâber; “Allahü teâlânın kazâsından hiç bir şeyi sizden gideremem, ona mâni olamam” buyurması da, âlemdeki bu sebeplere güvenilmemesi, Allahü teâlâdan başka her şeyden berî ve uzak olunmasına işârettir.

Birbirine zıt gibi görünen bu iki mes’eleyi birleştirmek için şöyle denir: Tâatlare devam ve mâsiyetlerden (günahlardan) sakınmamız lâzım olduğu gibi, “Saîd, anasının karnında saîd; şakî de, anasının karnında şakî” diye îtikâd ederiz.

İşte hem yeriz içeriz, hem de zehirden ve ateşe girmekten sakınırız. Halbuki ölüm ve hayat ancak Allahü teâlânın takdiri ile olur.

Netîcede göz değmesinden sakınmakla berâber, “Hakîkî müessir, dilerse, göz değmesi ile hâsıl olan te’siri yaratan dilemezse yaratmayan Allahü teâlâ olup, sakınmak kadere mâni olmaz” diye îtikâd etmemiz de böyledir.

Nitekim Ömer (radıyallahü anh) Şam'a teşrîf edecekleri zaman, şehirde tâun hastalığı olduğunu duyunca, şehre girmeyip başka tarafa döndüler. Şam bölgesi başkumandanı olan Ebû Ubeyde bin Cerrâh, Hazret-i Ömer'e; “Ey mü’minlerin emîri! Allahü teâlânın kazâsından mı kaçıyorsun?” dedi. Hazret-i Ömer; “Allahü teâlânın kazâsından yine O'nun kaderine kaçıyorum” buyurdu. “Kader, (takdir-i ilâhî) kazâ sûretini almadıkça yâni ortaya çıkmadıkça Allahü teâlânın onu değiştirmesi umulur” demek istedi.

Demek ki insan, faydalı olanı almak, zararlı olanı kendisinden gidermek husûsunda, tedbir alıp bütün gücünü sarfetmekle berâber, var olan her şeyin mutlak sûretle, Allahü teâlânın kazâsı, dilemesi, hüküm ve hikmeti ile var olduğunu kesin olarak bilmelidir.

Ya’kûb aleyhisselâm; “Tedbirimle berâber, hakkınızda vâki olan Allahü teâlânın kazâsından hiç bir şeyi sizden gideremem. Hakkınızda kadere âit hüküm ne ise elbette olur. Her şey Allahü teâlânın takdirine bağlıdır. Tedbîr takdiri değiştirmez. Hüküm ve kazâ ancak Allahü teâlânındır. Hükmünde tekdir. O'na hiç bir şey ortak olamaz ve kazâsını yerine getirmekte hiç bir şey de mâni olamaz. Mısır'a ayrı ayrı kapılardan girmek tedbîri o kazâyı değiştiremez. Onun için size aslâ faydası olamaz” buyurmak sûretiyle önceki söylediğini te’kid buyurdu.

Ya’kûb aleyhisselâm bundan sonra: “Ben ancak O'na güvenip, dayandım. (Başkasına değil) Tevekkül edenler de O'na güvenip dayanmalıdır” dedi.

Mâdem ki, her şey Allahü teâlâdandır, mâdem ki her şey cenâb-ı Hakkın hükmü ve kazâsına, irâdesine dayanır. Tevekkül de yalnız O'na olur.

İşte her hayrın meydana gelmesi, her afetin def’i yâni giderilmesi, kat’î olarak Allahü teâlânın lütûf ve inâyetine bağlıdır. Bundan da, Allahü teâlâdan başkasına tevekkül edilemiyeceği kesinlikle anlaşılmaktadır.

Allahü teâlâ, Ya’kûb aleyhisselâmın sözünü tasdik ile meâlen şöyle buyurdu; “Vaktâ ki onlar, babalarının emrettiği şekilde ayrı ayrı kapılardan şehre girdiler. Bu (Mısır'a ayrı ayrı kapılardan girmeleri) Allahü teâlânın hüküm ve kazâsından hiç bir şeyi uzaklaştırmadı, (değiştirmedi.) Lâkin Ya’kûb (aleyhisselâm) nefsindeki hâceti (yani hatırına gelen rey ve tedbiri,

mahdumlarına) izhâr edip (şehre ayrı ayrı kapılardan girmelerini) tavsiye etti. Muhakkak o, (vahyle) öğrettiğimizi (kazâ ve kaderimizi) bilir. Fakat, insanların çoğu (kaza ve kaderimin değişmeyeceğini) sakınmanın kadere mâni olmadığını bilmiyorlar.” (Yûsuf sûresi: 68)

Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi; “Ya’kûb'un (aleyhisselâm) oğulları, Mısır'a vardıkları zaman, babalarının emrine uyarak ayrı ayrı kapılardan şehre girdiler. Sözlerinde durarak, Bünyamin'i, Yûsuf aleyhisselâmın yanına getirdiler. Sonra; “İşte o küçük kardeşimiz budur, getirdik” dediler. Yûsuf aleyhisselâm onları huzûruna aldı, gereken ikrâm ve iltifâtta bulundu. Rivâyete göre öncekinden daha çok ikrâmda bulundu. Onları yemeğe dâvet etti. Her bir sofraya ikişer kişi oturttu. Onbir kişi olduklarından Bünyamin yalnız kaldı. Bu sırada kardeşi Yûsuf aleyhisselâmı hatırlayıp ağladı. “Kardeşim Yûsuf (aleyhisselâm) sağ olsa idi, sultân beni de onunla berâber oturturdu” diye kendi kendine söylendi. Yûsuf aleyhisselâm; “Bu kardeşiniz yalnız, kaldı” deyince, onlar; “Onun bir kardeşi vardı, öldü” dediler. Yûsuf aleyhisselâm; “Öyleyse onu yanıma oturtayım” diyerek, Bünyamin'le aynı sofraya oturdu. Bünyamin, sofrada hem yemek yer, hem de sık sık Yûsuf aleyhisselâma bakardı. Yûsuf aleyhisselâm; “Niçin bana böyle dikkatli dikkatli bakıyorsun?” diye sordu. Bünyamin; “Vefât eden kardeşim size çok benzerdi de onun için” diye cevap verdi. Akşam olunca, yatıp istirâhat etmek için iki kişiye bir oda gösterildi. Fakat Bünyamin yine tek kaldı. Bunun üzerine ağladı ve; “Kardeşim Yûsuf sağ olsa idi, ben de onunla aynı odada kalırdım” dedi. Bu hâli gören Yûsuf aleyhisselâm; “Gel sen de benim odamda misâfir ol" dedi. Fakat Bünyamin, Yûsuf aleyhisselâmın kardeşi olduğunu hâlâ anlayamamış ve kardeşlerinden ayrı kaldığına bile üzülmüştü. Bunun farkına varan Yûsuf aleyhisselâm, bulundukları odada kimseyi bırakmadı ve Bünyamin'e; “Ölen kardeşin yerine, benim sana kardeş olmamı ister misin?” diye sordu. Bünyamin; “Senin gibi eşsiz bir kardeşi kim bulabilir. Fakat senin baban Ya’kûb aleyhisselâm değil, sonra seni annem doğurmadı” deyince, Yûsuf aleyhisselâm ağladı ve kalkıp Bünyamin'in boynuna sarıldı. “Ben senin kardeşin Yûsuf'um” diyerek kendisini tanıttı.

Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle haber verilmiştir; “(Kardeşleri) Yûsuf'un huzûruna girince o, kardeşini (Bünyamin'i) kendi yanına aldı; Ben

senin hakîkî kardeşinim. Onların (geçmişte hakkımızda) yapmış oldukları şeyler için mahzûn olma! (Çünkü Allahü teâlâ bize ihsânda bulundu. Bizi helâk olmaktan kurtardı. Bizi birbirimize kavuşturdu) dedi.” (Yûsuf sûresi: 69)

Yûsuf aleyhisselâm kardeşlerini affetti. Onlar hakkında kalbinde hiçbir kötülük yoktu. İntikâm alma gibi bir düşüncesi de bulunmuyordu. Kardeşi Bünyamin'in kalbinin de onlara karşı, kendisininki gibi tertemiz olmasını istedi. Bu sebeple; “Onların (geçmişte hakkımızda) yapmış oldukları şeyler için üzülme” dedi.

Yûsuf aleyhisselâm sonra, Bünyamin'e; “Sana söylediklerimi kardeşlerine söyleme” diye tembih etti. Bünyamin ayrılmak istemediğini söyleyince, Yûsuf aleyhisselâm; “Fakat babamızın benim yokluğuma ne kadar üzüldüğünü bilirsin. Sen de, bir sebep olmadan burada kalırsan, üzüntüsü daha da artar. Buna başka bir yol bulalım” dedi. Bünyamin'de; “Karar senindir. İstediğini yap!” cevâbını verdi.

İbrâhim aleyhisselâmın dîninde, bir kimsenin bir şeyi çalınsa, mal sâhibi de malını hırsızın elinde yakalasa, malı çalan, mal sâhibine kölelik ederdi. Mûsâ aleyhisselâm zamanına kadar, bu hüküm aynen devam etmişti.

Yûsuf aleyhisselâm da bunu bildiği için Mısır melîkinin altından yapılmış su tasını, kardeşi Bünyamin'in yükünün içine koymalarını emretti. Tası, Bünyamin'in yükü içerisine koydular. Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: “Vaktâ ki Yûsuf (aleyhisselâm) kardeşlerinin (her birine birer deve yükü olmak üzere) yüklerini hazırladı. (İhtiyaçlarının hepsini yerine getirdi ve onların haberi yok iken) su kabını (öz) kardeşinin (Bünyamin'in) yükü içine koydurdu. (Kâfile şehirden ayrılıp, biraz yol aldıktan) sonra, bir münâdî yetişip bağırarak; “Ey kâfile ehli! Durun! Muhakkak siz hırsızlarsınız” dedi. (Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri şanlarına yakışmayan böyle bir suçun üzerlerine atılmasından üzülüp, rahatsız olup) geriden gelenlere dönerek; “Ne koyboldu. Aradığınız nedir?” dediler.” (Yûsuf sûresi: 70-71)

Münâdînin; “Ey kâfile ehli muhakkak siz hırsızlarsınız” sözünü, Yûsuf'un (aleyhisselâm) emri ile söylemiş olduğu Kur'ân-ı kerîmde bildirilmemiştir. Ancak durumdan haberi olmayan me’murlar, hükümdârın tasını arayıp bulamayınca; “Burada şu kâfiledekilerden başkası yok idi. Demek ki tası bunlar aldılar” diye düşündüler. Hemen arkalarından koşup, Yûsuf'un (aleyhisselâm) hiç bir emri olmaksızın, onlara böyle söylediler.

Sırr-i Girîdî hazretleri “Ahsen-ül-Kasas” adındaki kitabında bu husûsta şöyle buyurdu: Konuşma âdâbına riâyet etmek herkese nasîb ve müyesser olmayan fazîletlerdendir. Münâdînin, Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerine; “Ey kâfile halkı! Durun! Muhakkak siz hırsızlarsınız” şeklindeki hitâbı ile, onların; “Ne kayboldu? Aradığınız nedir?” diye cevap vermeleri arasında çok fark vardır. Kâfiledekiler, şeref sâhibi idiler. Sonra, melîkin kaybolan tasını onlar mı, yoksa başkası mı çaldı henüz belli değildi. Bu sebeple Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerine münâdînin böyle hitâb etmesi hiç uygun düşmemişti. Onlara lâyık olan; “Melik'in tası zâyî oldu. Durun onu bir araştıralım” demek idi.

Kervan ehli olan Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri ise münâdîye; “Hayır biz çalmadık” demeyip, “Ne kayboldu? Aradığınız nedir?” demeleri ile; “Bizim hırsız olmamız şöyle dursun, sizden zâten bir şey çalınmamıştır. Bu bir kayıp olabilir” demek istediler.

Münâdî ve yanındakiler, onların sözündeki inceliği anladıklarından, ikinci defâ; “Melik'in tasını çaldınız. Yâhud, Melik'in su kabı çalındı” demeyip; “Melik'in su kabını zâyî ettik. Onu arıyoruz” demeye mecbûr oldular. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu; “Dediler ki: “Melik'in su kabını arıyoruz. Onu getirene bir deve yükü (zahîre) var. Ben de buna kefilim.” (Yûsuf sûresi: 72) buyrularak haber verildi.

Bu âyet-i kerîme şu husûsa delildir. Bir iş mukâbilinde verilmesi şart koşulan ücret, işçi o işi tamamlamadan belki de o işe başlamadan önce, birisinin kefil olması câizdir. Bu sebeple işçi, o işi tamamladıktan sonra kararlaştırılan ücreti (kefilden) isteyebilir. Kefil olan kimse; “Ben kefil olduğum zaman, sen daha o ücrete hak kazanmamıştın” diyemez. Dese de mûteber değildir. İşçinin ücretini vermeye zorlanr.

Hanefî mezhebi âlimleri, kefâleti, şartlara bağlamanın câiz olduğuna bu âyet-i kerîmeyi delil getirmişlerdir.

Münâdinin konuşmasından sonra Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, meâlen; “Vallahi muhakkak siz de bilirsiniz ki, biz buraya fesad çıkarmak için gelmedik. Biz hırsız da değiliz dediler.” (Yûsuf sûresi: 73)

Tefsîr âlimlerine göre bunlar iki şeye yemîn etmişlerdir: İlk önce fesad çıkarmak için gelmediklerini hem hâlleri ile göstermişler, hem de yemîn ederek böyle bir fiilin kendilerinden uzak olduğunu anlatmışlardır. Çünkü onlar, dâimâ ibâdet ve tâat üzere bulunan güvenilir ve doğru kimselerdi. Kendilerinin yemek için başkasının malına dokundukları aslâ görülmemişti. Hattâ, hayvanlarına da sâhip olmuşlar, başkalarının ekinlerini yememeleri için ağızlarını bir şeyle kapatmışlardı. Bu şekilde insanların hakkı üzerine titreyen kimselerin fesad çıkarması mümkün değildi.

İkincisi, hırsızlık yapmadıklarına yemîn ettiler. Çünkü onlar, Ken’ân iline varıp, yüklerini çözdüklerinde, aldıkları zâhirenin bedellerini yükleri arasında buldukları hâlde, geri Mısır'a gelince iâde etmişlerdi. Böyle olan kimsenin hırsızlık yapması mümkün değildi.

Bu sebeplerden dolayı; “Vallahi muhakkak siz de bilirsiniz ki...” dediler. Münâdî ve yanındakiler meâlen; “Eğer (hırsız değiliz) sözünüzde yalancı çıkarsanız (sizin dînînizde) hırsızlığın (su kabını çalanın) cezâsı nedir?” dediler. (Ya’kûb aleyhisselâmın oğulları); (Su kabını çalmanın) cezâsı, kimin yükünde bulunursa odur, (yani mal sâhibinin kölesi olur. Hırsızın kendisinin mal sâhibinin kölesi olması, işlemiş olduğu hırsızlık suçunun cezâsıdır.) Biz zâlimleri (hırsızlık yapanları) böyle cezâlandırırız dediler.” (Yûsuf sûresi: 74-75) Yûsuf aleyhisselâmın adamları; “O hâlde, sizin yüklerinizi arayacağız” dediler ve onları Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna getirdiler.

Yûsuf aleyhisselâm aratmaya kardeşi Bünyamin'den başlatmadı. Onun yükünü sonraya bıraktı. Böylece, diğer kardeşlerinin kalbinde herhangi bir şüphe doğarak îtirâz edilmesini önlemek istedi. Yoksa işin hakîkati ortaya

çıkacak, maksat hâsıl olmayacaktı. Arama, Bünyamin'in yüküne gelince, Yûsuf aleyhisselâm; “Bunun bir şey almış olacağını zannetmem” deyip, aramakta tereddüt gösterdi. Fakat kardeşleri, ısrârla, onun yükünün de aranmasını istediler; “Böyle olursa, hem siz, hem biz vicdânen rahat oluruz” dediler. Bunun üzerine Bünyamin'in yükü de arandı ve su kabı oradan çıktı. Bunu gören kardeşleri utançlarından başlarını önlerine eğdiler. Bünyamin'e dönerek onu ayıplamaya ve kınamaya başladılar “Bizim başımıza sen neler getirdin? Bizi rezil ettin. Yüzümüzü kara çıkardın” diye serzenişte bulundular.

Kur'ân-ı kerîmde bu mevzu, meâlen şöyle bildirildi:(Yûsuf aleyhisselâm) derhal kardeşinin (Bünyamin'in) yükünden önce, diğerlerinin yüklerini aramaya başladı. Nihâyet onu (su kabını) kardeşinin (Bünyamin'in) yükünden çıkardı.” (Yûsuf sûresi: 76)

Yûsuf aleyhisselâmın maksadı; kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoymaktı. Bu ise, ancak babası Ya’kûb aleyhisselâmın dînîne göre mümkündü. Çünkü Fir’avn’ın hırsız hakkındaki kanunu, kardeşini esir olarak yanında bırakmaya müsâit değildi. Allahü teâlâ Yûsuf aleyhisselâma bu tedbiri vahy ile öğretti.

Allahü teâlâ, bu husûsu Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirdi: “(Onlar daha önce Yûsuf'a hîle yaptıkları gibi) İşte biz Yûsuf’a böyle bir tedbiri (vahiyle) öğrettik. Yoksa Mısır melikinin dînîne göre kardeşini (Bünyamin'i yanında) tutmak ve esir almak mümkün değildi. Ancak Allahü teâlâ onu (Babası Ya’kûb'un dînî üzere yanında tutmasını) murâd etti. (Bu iş tamâmen Allahü teâlânın izni, irâde ve tedbiri ile meydana geldi. Allahü teâlâ böyle olmasını murâd etti. Netîcede Yûsuf aleyhisselâmın maksadı da hâsıl oldu.)” (Yûsuf sûresi: 76)

Fir’avn'ın hırsız hakkındaki kanunu, hırsızın dövülüp, çaldığı malın iki katı ile ödetilmesi şeklinde idi. Bu kanuna göre, Yûsuf aleyhisselâmın kardeşini yanında alıkoyması mümkün değildi.

Rûh-ul-Beyân müellifi İsmâil Hakkı Bursevî (rahmetullahi aleyh); “Allahü teâlâ, Yûsuf aleyhisselâma öğrettiği bu tedbiri büyük faydalara ve birtakım

hoş olmayan işlerden uzak kalmaya vesîle kıldı" buyurdu.

Âyet-i kerîmenin devamında meâlen şöyle buyrulmaktadır: "(Yûsuf aleyhisselâmı kardeşlerine üstün kıldığımız gibi) dilediğimiz kimseyi (ilimle) nice derecelere yükseltiriz." Burada, ilmin en yüksek derece ve mertebe olduğu bildirilmektedir. Çünkü, Allahü teâlâ Yûsuf, aleyhisselâmı medh buyurdu. İlim ile, maksadına ulaşması için, ona bu işin tedbir ve çâresini bildirdi. Bütün işlerinde doğruya isâbet ettirmek sûretiyle onu kardeşlerinden üstün kıldı.

Sonra Allahü teâlâ meâlen şöyle buyurdu: "Her ilim sâhibinin üstünde bir âlim vardır" (Yûsuf sûresi: 76) İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Her âlimin üstünde ondan daha iyi bilen bir âlim vardır. Bu üstünlük Allahü teâlâya varıncaya kadar devam eder. Allahü teâlânın ilminin nihâyeti olmayıp sonsuzdur. Bu âyet-i kerîmenin burada getirilmesinden murâdın, Yûsuf aleyhisselâmın kardeşlerinin ilim ve fazîlet sâhibi olduklarını, ancak Yûsuf aleyhisselâmın ilim ve irfân bakımından onlardan daha üstün olduğunu bildirmek için söylenmiştir." İbn-ül-Enbarî (rahmetullahi aleyh); "Âlim olan kimse, Allahü teâlânın kendisine bahşettiği lütûf ve ihsânlarını düşünerek mütevazi olmalı, gâlib ve üstün görünmek cihetine gitmemelidir. Çünkü, her âlimin üstünde, ondan daha âlim birisi vardır" buyurmuştur.

Zâyi olan (kaybolan) su kabı, umduklarının aksine Bünyamin'in yükünde çıkınca diğer on kardeş telâşlandılar. Hepsi hiç hoşa gitmeyen bu manzara karşısında ne yapacaklarını şaşırdılar. Bunun üzerine on kardeş; "Su kabının Bünyamin'in yükünden çıkması hayret edilecek bir şey değildir. Daha önce kardeşi de çalmıştı" dediler. Onlar böyle söylemekle "Biz Bünyamin'e benzemeyiz. Hırsızlık ona ve kardeşi Yûsuf'a mahsus bir iştir. Çünkü, onların anneleri aynıdır. Anaları bir olduğu için, huyları da benzemektedir" demek istiyorlardı.

Bu husûs Kur"ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyrulmaktadır: "(Ya'kûb aleyhisselâmın oğulları) dediler ki: Eğer o (Bünyamin) hırsızlık yaptıysa, bundan önce onun kardeşi (Yûsuf) de hırsızlık yapmıştı. (Yûsuf sûresi: 77)

Ya’kûb aleyhisselâmın oğullarının; “Eğer o (Bünyamin) hırsızlık yaptıysa...” demeleri, böyle bir hırsızlığın kendi kanaatlerine göre sâbit olmamasından dolayıdır. Çünkü, bir peygamber âilesinden hakîkaten hırsızlık yapacak birisinin çıkacağına aslâ ihtimâl vermiyorlardı. Ayrıca Bünyamin'in yükünden tasın çıkması, onun tası çaldığına delâlet etmez. Zâten daha önceki gelişlerinde, aldıkları zâhirenin bedelleri de yüklerine konulmuştu. Halbuki onlar hırsızlık yapmamışlardı. Bünyamin'in yüküne de tas bu sûretle konmuş olabilirdi.

Yûsuf aleyhisselâma nisbet ettikleri hırsızlık, Ya’kûb aleyhisselâmın kız kardeşinin Yûsuf aleyhisselâmı yanında alıkoymak için başvurduğu çâre idi. İbrâhim aleyhisselâmın kemerini Yûsuf aleyhisselâmın üzerine bağlayarak onu yanında alıkoymuştu.

Gerek Yûsuf aleyhisselâmın ve gerekse Bünyamin'in durumlarında hırsızlık yoktur. Ancak hırsızlığa benzer bir görünüş bulunduğu ve başlarına gelen bu hâdiseden canları sıkıldığı için kardeşleri böyle söylemişlerdir.

Yûsuf aleyhisselâm kardeşlerinden “Bundan önce onun kardeşi (Yûsuf) de hırsızlık yapmıştı” sözünü işittikten sonrası meâlen şöyle bildirildi: “O, onların bu sözünü (yâhut, onların kendisine hırsızlık nisbet etmelerini) içine gizledi. (Duymamış gibi göründü. Onları affettiği için ve hilminden dolayı ne sözle ve ne de fiille) bu sözün (hakîkatini, nisbet ettikleri hırsızlığın nasıl olduğunu, onda kendisinin zem olunmasını îcâbettirecek bir şeyin bulunmadığını) onlara açıklamadı. (Kendi kendine); “Sizin durumunuz daha kötüdür. (Siz benim gibi masum bir kardeşinizi çaldınız, pederinden ayırdınız, götürüp, kuyuya bıraktınız. Sonra da, kıymetsiz bir fiyatla sattınız.) Allahü teâlâ sizin söylediğiniz şeyin hakîkatini en iyi bilendir. (İşin hakîkatinin sizin söylediğiniz gibi olmadığını Allahü teâlâ çok iyi bilmektedir. Yâni benden hırsızlık meydana gelmemiştir) dedi.” (Yûsuf sûresi: 77)

Ya’kûb aleyhisselâmın oğulları, yükleri aranmadan önce kendi dinlerinde hırsızlığın hükmü sorulunca, çalanın mal sâhibine köle olacağı hükmünü beyân etmişlerdi. Tabiî ki onlar, kendilerinden böyle bir şeyin vâki olacağını tahmin etmiyorlardı. Ancak beklediklerinin aksine su kabı

Bünyamin'in eşyası arasında çıkınca; Bu defâ affetmenin de, fidye almanın da câiz olduğunu beyân ettiler. Yûsuf aleyhisselâmın şefkât ve merhametini celbetmek için Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle dedikleri bildirilmektedir: "Ey Azîz! Hakîkat onun (Bünyamin'in) ihtiyâr (ve çok muhterem) bir babası vardır. (Kaybolan kardeşimizin acısını onunla unutur ve onu bizden çok seviyor, biz onun yerini dolduramayız.) Onun yerine birimizi alıp onu âzâd eyle. Biz muhakkak seni ihsân edenlerden görüyoruz. Bu ihsânını tamamla."

Yûsuf (aleyhisselâm) onlara; "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını (günahı olmayanı) alıkoymaktan Allahü teâlâya sığınırız. Çünkü bu takdirde, (dîninize, uygun olarak verdiğiniz fetvâya göre) biz de elbette zâlimlerden oluruz. (Çünkü, fetvânıza göre onun yerine sizden günâhsız birini tutmak zulümdür. Başkasından meydana gelen bir suçtan dolayı bir kimseye ezâ edersem, verdiğiniz fetvâya göre zulüm yapmış olurum. Bu sebeple teklifinizi kabûl etmem. Onların verdikleri fetvâya göre, hırsızlık yapanın yerine rızâsı ile de olsa başkasını esir almak zulümdür. İi tarafın muvafakati ile de olsa, dînîn hükmünü kimse değiştiremez) dedi." (Yûsuf sûresi: 78-79)

Yûsuf aleyhisselâm yalan söylemiş olmaktan sakınmak için; "Eşyâmızı yanında bulduğumuz..." dedi. "Eşyamızı çalan" demedi. Çünkü kardeşinin hırsızlık yapmadığını biliyordu.

Yûsuf aleyhisselâmın, babasına bulunduğu yeri haber vermeyip, kendisini gizlemesi, babasının pekçok üzüleceğini bildiği hâlde, Bünyamin'i yanında alıkoyması ve kardeşlerine bu şekilde muâmele etmesinde bir hikmet vardır. İslâm âlimleri, bu hikmetle alâkalı çok şeyler buyurmuşlardır. Ancak, bunun en güzeli ve en sahîh olanı şudur; "Yûsuf aleyhisselâm, bütün bunları kendiliğinden değil, Allahü teâlânın emri ile yaptı. O'nun kullarından hiç kimsenin bilmediği sırları vardır. Yarattıkları hakkında dilediği şekilde tasarruf sâhibidir. Allahü teâlânın Ya'kûb aleyhisselâmın mihnet, acı ve sıkıntılarını arttırması, sıkıntılara karşılık, derecesini daha da yükseltmek içindi. Böylece, mesâfenin yakın olmasına rağmen, bu zaman içinde, Yûsuf aleyhisselâmın durumunu Ya'kûb aleyhisselâmdan gizledi.

Ya’kûb aleyhisselâmın oğulları, kardeşleri Bünyamin'i kurtarmak için Yûsuf aleyhisselâma çok yalvardılar. hattâ; “Onun yerine birimizi alıkoy” diye büyük bir fedâkarlıkta bulundular. Fakat Yûsuf aleyhisselâm kesin olarak bilinemeyen bir hikmetle onların bu dileklerini kabûl etmedi. Netîcede ümîdlerini iyice kestiler.

Onların bu hâli, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “Ya’kûb'un (aleyhisselâm) oğulları, ondan (Bünyamin'i alabilmekten) ümîdlerini kestiler. Fısıldaşarak bir yana çekildiler.” (Yûsuf sûresi: 80)

Bir müddet aralarında mes’eleyi müzâkere ettikten sonra, en doğrusunun, babalarına dönüp, hâdiseyi aynen anlatmak olduğuna karar verdiler. Âyet-i kerîmenin devamında bu husûs şöyle bildirilmektedir:

“Büyükleri (Robîl veya Şem’ûn veya Yehûda) dedi ki: “Babamızın sizden Allahü teâlânın adıyla te’minat almış olduğunu, daha evvel de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmez misiniz (muhakkak bilirsiniz). Artık ben, babam bana izin verinceye (yanına çağırıncaya) veya Allahü teâlâ (kardeşimi kurtararak iâdesine) hükmedinceye kadar buradan (Mısır'dan) ayrılmam. O, (Allahü teâlâ) Hâkimlerin (hükmedenlerin) hayırlısıdır, hakkın gayrı ile hükmetmez, (O, bu sözüyle, babasının mâzeretini kabûl etmesi için Allahü teâlâya ilticâ etmeyi, sığınmayı kasdetti. Diğer kardeşlerine şöyle dedi): “Siz babanızın yanına dönün (hadiseyi olduğu gibi anlatın) ve deyiniz ki; “Ey babamız! Muhakkak ki oğlun (Bünyamin bizim gördüğümüze göre) hırsızlık yaptı. Biz ancak gördüğümüze şâhidlik ederiz. (Su kabının Bünyamin'in yükünden çıktığını gördük) Biz gaybı (Onun hâlinin hakîkatini, onu gerçekten çaldı mı, yâhut onun haberi olmadan eşyası arasına mı kondu) bilmeyiz. (Gaybı Allahü teâlâdan başkası bilmez.)” (Yûsuf sûresi: 80-81)

Yûsuf aleyhisselâma yaptıklarından dolayı, babaları yanında suçlu olduklarından Mısır'da kalmaya niyetlenen büyükleri, üzerlerinden töhmeti atmakta daha te’sirli olması için, âyet-i kerîmede bildirildiği gibi meâlen şunları da söylemelerini emretti: “Eğer bize inanmazsan, içinde bulunduğumuz (ve kendisinden döndüğümüz) şehre (Mısır halkına) da

aralarında geldiğimiz kervana da (su kabının onun yükünde nasıl bulunduğunu) sor. Biz, hakîkaten doğru söyleyicileriz.” (Yûsuf sûresi: 82)

Büyüklerini ve Bünyamin'i Mısır'da bırakan dokuz kardeş, babalarının yanına döndü. Mısır'da kalan büyüklerinin tâlimatı üzere başlarından geçenleri ve olup bitenleri babalarına anlattılar. Ya’kûb aleyhisselâm, bu habere çok üzülüp anlatılanlara inanmadı.

Aslında oğulları bu defâ yalan söylememişlerdi. Bünyamin'in Mısır'da alıkonulmasına gerçekten onlar sebep olmamıştı. Fakat bir kere Yûsuf aleyhisselâmın kuyuya bırakılması hâdisesinde yalan söyledikleri ve suçlu oldukları için, doğru söylemelerine rağmen Ya’kûb aleyhisselâm inanmak istemedi. Âyet-i kerîmede meâlen bildirildiği gibi: “Onlara dedi ki: Hayır! (İş sizin dediğiniz gibi değil. Aranızda kararlaştırdığınız) bu işi (peşin bir menfeat elde etmek için onu Mısır'a götürmeyi) nefsleriniz size aldatıp süsleyerek kolay gösterdi. (Yoksa Mısır Azîzi, bizim dînîmizde hırsızın esir edileceğini ne bilsin) (Yûsuf sûresi: 83)

Kısaca, bu işte kasıtları bulunmasa bile, onların fetvâları netîcesi Bünyamin'in Mısır'da tutulması, Ya’kûb aleyhisselâmın sitemine sebep oldu.

Âyet-i kerîmenin devamında Ya’kûb aleyhisselâmın meâlen şöyle buyurduğu haber verildi: “Artık bana düşen sabr-ı cemîldir. (Benim sabrım, kendisinde insanlara şikâyet bulunmayan güzel bir sabırdır) Umulur ki, Allahü teâlâ (oğullarımın üçünü) hepsini birden bana getire. Şüphesiz Allahü teâlâ âlimdir, hâkimdir.”

Ya’kûb aleyhisselâmın üzüntü ve kederi son aldığı haberle daha da artmıştı. Zâten uzun zamandan beri üzüntü ve elem içerisindeydi. Fakat, Allahü teâlânın kendisini bu sıkıntıdan yakında kurtaracağına da inanıyordu. Çünkü belâ ve sıkıntı pek şiddetlenip son hadde geldiği vakit, ondan kurtulmak daha çabuk olur. İşte Allahü teâlâ hakkındaki bu hüsn-i zannından (iyi ve güzel zannından) dolayı “Umulur ki Allahü teâlâ (oğullarımın üçünü) hepsini birden bana getire” buyurdu.

Tefsîr âlimleri bu âyet-i kerîme hakkında şöyle de bildirmişlerdir: Ya’kûb aleyhisselâm daha başlangıçta kendisinin ve oğullarının başına gelecekleri farketmiş, Yûsuf aleyhisselâm rüyâsını anlatınca ona; “Oğulcağızım! Rüyânı kardeşlerine anlatma! Sonra sana hîle yaparlar” buyurmuştu. İşte önceki bildiklerine göre, başına gelen işler sonuna doğru yaklaşınca, “Umulur ki, Allahü teâlâ (oğullarımın üçünü) hepsini birden bana getire” buyurmuştur.

Ya’kûb aleyhisselâm, oğullarından Bünyamin'in acı haberini alınca, çok üzüldü. Acı ve kederi daha da arttı ve âyet-i kerîmede bildirildiği gibi meâlen; “Onlardan yüz çevirdi ve Yûsuf'un firâkıyla beni kaplayan (şiddetli) hüzün ve hasretim! Gel, işte şu an senin tam gelme zamanındır” dedi.” (Yûsuf sûresi: 84)

Ya’kûb aleyhisselâm, oğullarından Bünyamin'in haberini öğrenince, sâdece Yûsuf aleyhisselâma olan hüznünü açıkladı. Halbuki Bünyamin'in hâdisesi daha yeni idi. Tefsîr âlimleri başka sebepler zikretmişlerse de, bu hâli diğer iki oğlunun hayatta olduğunu bilmesine, Yûsuf aleyhisselâmdan ise hiç haber alamamasına bağlamışlardır.

Ya’kûb aleyhisselâm, son derece üzüntülü ve kederli olmasına rağmen, hâlini Allahü teâlâdan başkasına arzetmedi. Nitekim âyet-i kerîmede onun şu meâldeki sözü bildirildi: “Ben kalbimde tutamadığım hüzün ve kederimi, yalnız Allahü teâlâya arz ediyorum. (Size bir şikâyetim yoktur.)” (Yûsuf sûresi: 86)

Ya’kûb aleyhisselâm; başına gelen ağır ve büyük bir musîbete rağmen, dâimâ sabırlı oldu. Aslâ feryâd ve figân etmedi. İnsanlara da şikâyette bulunmadı. Rivâyete göre, Azrâil aleyhisselâm Ya’kûb aleyhisselâmın yanına gelmişti. Ya’kûb aleyhisselâm, Azrâil'e (aleyhisselâm); “Yûsuf'umu görmeden benim rûhumu almaya mı geldin?” diye sordu. Azrâil aleyhisselâm da “Hayır, senin hüzün ve kederine iştirâk etmek için geldim” dedi.

Belâ ve musîbete uğrayan kimsenin; “İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn” demesi evlâdır. Çünkü Bakara sûresi 156. ve 157. âyet-i kerîmelerinde

meâlen: “Musîbet zamanında istircâ edenler (Allahü teâlânın kazâsına rızâ gösterenler) üzerine, Rablerinden rahmet, nîmet ve Cennet vardır. Onlar hidâyete erenlerdendir.” İstircâ; “İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn: Muhakkak biz Allahü teâlânın kullarıyız, (vefât ettikten sonra diriltilmek ve neşir ile yine) ona döneceğiz demektir.

Bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Bir belâ gelince; “İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn” demek, bu ümmete mahsus bir ihsândır. Geçmiş ümmetlerden hiç birisine verilmemiştir. Yoksa Ya’kûb aleyhisselâm Yûsuf'un ayrılığı musîbeti başına gelince; “Ey Yûsuf'un firâkıyla beni kaplayan hüzün ve hasretim” demez; “İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn” derdi.” Bu hadîs-i şerîfi, Taberânî, İbn-i Mürdeveyh ve Beyhekî, Sa’îd bin Cübeyr’den (radıyallahü anh) rivâyet etmişlerdir.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadis-i şerifde Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ, hakkında hayır murâd ettiği kimseye belâ ve musîbet verir.”

Sa'd (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Resûlullah'a sallallahü aleyhi ve sellem, insanlardan başına belâ ve musîbete en fazla kimlerin uğradığı sorulunca; “Peygamberlerdir. Şiddeti onların rütbelerine göredir. Her mü’min, dînîndeki derecesine göre belâ ve musîbete düçâr olur. Eğer dinde kuvvetli ve metânetli ise, (bela ve musîbet de) o derece olur. Eğer dinde zayıf ise hafif ve kolay olur” buyurdu. Enes (radıyallahü anh) de; “Mükâfâtın büyük olması, belâ ve musîbetin büyüklüğüne göredir. Allahü teâlâ sevdiği kimselere belâ ve musîbet verir. Eğer rızâ gösterilirse Allahü teâlâ da onlardan râzı olur. Şâyet uğradıkları belâdan dolayı isyân ederlerse, Allahü teâlâ onlara gazâb eder” buyurdu.

Başka bir hadîs-i şerîfte de; “Mü’minin her hâli hayrete şâyândır! Ona hayır isâbet etse, Allahü teâlâya hamd ve şükür eder. Musîbet gelse, Allahü teâlâya hamd edip belâya sabreder. Mü’min her hâli ile sevâb alır, hattâ hanımının ağzına (Allah için) koyduğu lokma ile de” buyruldu.

İşte Ya'kûb aleyhisselâm, devamlı gözleri yaşlı bir şekilde derin bir gam ve keder içerisindeydi. Bu husûsta Kur'ân-ı kerîmde şöyle buyuruldu: "Hüzün ve kederinden gözlerine ak düştü."

Tefsîr âlimleri içinde, Ya'kûb aleyhisselâmın gözünün görmez hâle geldiğini söyleyenler de vardır. Hüznün devamlılığı, hiç durmadan ağlamayı icâbettirir. Devamlı ağlamak ise gözün görmemesine sebep olur. Çünkü devamlı ağlamak gözün siyahında perde meydana getirir. Mukâtil (rahmetullahi aleyh) şöyle buyurdu: "Ya'kûb aleyhisselâmın iki gözü altı sene görmedi. Nihâyet Allahü teâlâ, Yûsuf, aleyhisselâmın gömleği ile onun gözlerine görmeyi nasîb etti."

Yûsuf aleyhisselâmın babasından ayrılması ile ona kavuşması arasında uzun bir zaman (40 veya 80 yıl) geçti. Bu müddet içerisinde Ya'kûb aleyhisselâmın gözlerinden yaş hiç dinmedi. Halbuki o zaman yeryüzünde Allahü teâlânın katında Ya'kûb aleyhisselâmdan daha kıymetli kimse yoktu.

Âyet-i kerîmenin devamında meâlen; "(Evlâdına hasretten kalbi üzüntü ile dolu olup, kalbinde) onu tamâmen tutar, izhar etmezdi." (Yûsuf sûresi: 84) buyruldu. İnsanın en şerefli âzâları, dili, gözü ve kalbidir. Allahü teâlâ, Ya'kûb aleyhisselâmın bu üç âzâsının da gama battığını beyân eyledi. Çünkü Ya'kûb aleyhisselâmın; "Ey Yûsuf'un firâkı (ayrılığı) ile beni kaplayan hüzün ve üzüntüm!" demesi, çok ağladığını ve kalbinin şiddetli gam ile dolduğunu haber vermektedir.

Bütün bunlar onun bir an olsun Allahü teâlâyı anmasına mâni olmadı. Çünkü daralan ve sıkıntıda olan, üzülen kalbler Allahü teâlâya daha yakındır ve onunla meşgûldur. Böyle acı ve sıkıntılar, Allahü teâlâdan başka düşünceleri kalbden çıkarır. Netîcede kul, Allahü teâlâya daha çok yönelir, daha çok duâ eder. Yalvarıp yakarma ile meşgûl olur.

Tefsîr-i Mazharî'de bildirildiğine göre; Burada tasavvufla alâkalı bir husûs vardır. Tasavvuf büyükleri şöyle buyurmuşlardır: Tasavvufta kalb fenâ mertebesine ulaşınca, artık Allahü teâlâdan başkası ile meşgûl olmaz. O kalbde hiç bir mahlûkun sevgisi bulunmaz. Durum böyle olunca, Allahü teâlânın seçilmiş kullarından ve aynı zamanda peygamberi olan Ya'kûb

aleyhisselâm, Yûsuf aleyhisselâmı çok sevdiğinden, sevgisi tâ kalbine işlemişti. hattâ onun ayrılığının verdiği hüzün ve kederinden devamlı ağlıyordu.

Kalbin, Yûsuf aleyhisselâm gibi bir peygamberin sevgisi ile meşgûl olması, Allahü teâlâ ile meşgûl olmasına mâni değildir. Çünkü, peygamberleri aleyhimüsselâm sevmek, Allahü teâlâyı sevmek gibidir. Nitekim hadîs-i şerîfte Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem; "Sîzden birine ben, babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça, o, îmânı kâmil bir mü'min olamaz" buyurmuştur.

Bu âyet-i kerîme; bağırıp çağırmak, yüzüne vurmak, elbisesini yırtmak gibi durumlar olmadığı müddetçe, musîbet ve belâya uğranıldığı zaman üzülmenin ve ağlamanın câiz olduğunu göstermektedir. Hüzün ve üzülmek, insanın elinde olmayan hâllerdendir. Çünkü musîbet, belâ ve şiddetli sıkıntı zamanlarında insan kendisine sâhip olamaz. Nitekim Resûlullah efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem de, oğulları İbrâhim'in vefâtı üzerine hüzünlenip merhametlerinden dolayı ağlamışlardır.

Ya'kûb aleyhisselâmın çok ağladığını gören oğulları yâhut evdeki torunları ve hizmetçilerinin, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle dedikleri bildirilmektedir: "Oğulları, Ya'kûb'a (aleyhisselâm); "Yûsuf'u anmaktan geri durmuyor, onun sevgisinde gevşeklik göstermiyorsun. Vallahi sonunda ya kederinden hastalanıp eriyeceksin, yâhut helâk olacaksın" dediler." (Yûsuf sûresi: 85) Onlar böyle söylemekle Ya'kûb aleyhisselâmın çok ağlamasına mâni olmak istiyorlardı. Yemîn etmeleri ise, Ya'kûb aleyhisselâmın âkıbetinin ne olacağını kat'î olarak bilmedikleri hâlde, işin sonunda buraya varacağını kuvvetle zannettikleri içindi.

Ya'kûb aleyhisselâm onların bu sözleri üzerine âyet-i kerîmede bildirildiği gibi meâlen; "Ben, kalbimde tutamadığım hüzün ve kederimi, ancak Allahü teâlâya arz ediyorum. (Size ve başkasına şikâyetim yok. Beni şikâyetim ile başbaşa bırakın. Şikâyetimi Rabbime arz edeyim) Ben, sizin bilemeyeceğiniz nice şeyleri, Allahü teâlâ tarafından (vahiyle) biliyorum" dedi." (Yûsuf sûresi: 86)

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh), şöyle buyurmaktadır: Bu âyet-i kerîmede Ya’kûb aleyhisselâmın Yûsuf aleyhisselâma kavuşacağını beklediğine işâret olunmaktadır. Ya’kûb aleyhisselâmın bu bekleyişinin birkaç sebebi vardır:

1- Rivâyete göre Azrâil aleyhisselâm Ya’kûb aleyhisselâma gelince, ona; “Ey Melek-ül mevt! Oğlum Yûsuf'un rûhunu aldın mı?” diye sordu. Azrâil aleyhisselâm da; “Hayır, oğlunun rûhunu almadım yâ Nebîyyallah!” diye cevap verdi. Sonra Mısır tarafını işârete ederek; “Onu orada ara” dedi.

2- Yûsuf aleyhisselâm rüyâsının, rüyây-ı sâdıka olduğunu biliyor, onun gibilerin rüyâsının doğru çıkacağına inanıyordu. Çünkü, Yûsuf aleyhisselâmda rüşd ve kemâl alâmetlerini görmüştü.

3- Allahü teâlâ, Yûsuf'a (aleyhisselâm) kavuşturacağını ona vahyetmiş, fakat vaktini bildirmemiş olabilir. Ondan ayrılığın hasretinden Ya’kûb (aleyhisselâm) acı ve ızdırap içinde kalmıştı.

4- Süddî’nin (rahmetullahi aleyh) rivâyetine göre, Ya’kûb aleyhisselâma oğulları, o sırada Mısır'ın başında bulunan kimsenin gidişâtını, işlerinde ve sözlerindeki kemâlini, fazîletini anlatınca, onun Yûsuf aleyhisselâm olabileceğini ümîd etti. Çünkü, müslüman olmayanlar arasında böyle birisinin bulunmasının uzak bir ihtimâl olduğunu söyledi. “Olsa olsa Yûsuf aleyhisselâmdır” dedi.

5- Bünyamin'in hırsızlık yapmadığını kesin olarak biliyordu. Mısır melikinin yakalayınca ona eziyet yapmadığını, onu dövmediğini de duyunca, kuvvetli ihtimâlle onun Yûsuf aleyhisselâm olduğuna kanâat getirdi.

Ya’kûb aleyhisselâm bu alâmetlere istinâden, Yûsuf aleyhisselâmı bulmak ümîdi ile, oğullarına yumuşak ve hoş bir şekilde; “Ey oğullarım! (Mısır'a) gidin. Yûsuf ile kardeşlerinden haber sorun. Allahü teâlânın fadl ve rahmetinden ümîd kesmeyin. Çünkü, hakîkat kâfirler gürûhundan başkası, Allahü teâlânın fadl ve rahmetinden ümîd kesmez dedi.” (Yûsuf sûresi: 87) Mü’min, belâ, musîbet ve darlık zamanında Allahü teâlânın fadl ve rahmetinden ümidini kesmez, sabreder ve bu yüzden hayıra nâil olur.

Bolluk ve genişlik zamanında da Allahü teâlâya hamd eder. Yine bu yüzden hayra kavuşur. Kâfir ise bunun aksini yapar.

Bir insan, Allahü teâlânın kemâliyle kâdir olmayıp âcizliğine, her şeyi bilmediğine, kerîm değil, bâhil olduğuna îtikâd ettiği zaman, tamâmen O'nun lütûf ve merhametinden ümîd keser. Bu üç husûs ise, küfrü (îmânsızlığı) icâbettirir. Böyle bir îtikâd da ancak îmânsız olanlarda bulunur.

Ya'kûb aleyhisselâmın oğulları: "Vallahi sen Yûsuf diye diye hasta olacaksın, yâhut öleceksin" demişlerdi. "Rûh-ul beyân"da buyurulur ki: Bu âyet-i kerîmede muhabbet ehlinden hiç birinin kınanmaktan kurtulamayacağına işâret vardır. Sâdık ve samîmi olan muhabbet ehlinin alâmeti, Allah için kınayanın (ayıplayanın) ayıplamasından korkmamasıdır. Bunun için; "Halka sırrını açarsan, hor ve hakîr; Hakk'a yalvarırsan azîz olursun" demişlerdir.

Ya'kûb aleyhisselâm, hâlinden Allahü teâlâya şikâyette bulundu. Bu câizdir. Eyyûb aleyhisselâm kendisine gelen musîbet sırasında; "Bana gerçekten hastalık isâbet etti. Sen merhametlilerin en merhametlisisin" demiş (Enbiyâ sûresi: 83), buna rağmen Allahü teâlâ da; "Onu (belalara) sabredici bulduk. O ne iyi kuldur" buyurmuştur. (Sâd sûresi: 44) Çünkü, Eyyûb aleyhisselâmın şikâyeti Hakk'dan yine Hakk'a idi. Bu sebeple Allahü teâlânın nezdinde mâzur idi. Çünkü, sabrın hakîkati, nefsi Allahü teâlâdan başkasına şikâyette bulunmaktan men etmek, Hak'dan başkasına meyli terketmek, Allahü teâlânın kazâ ve kaderinden meydana gelmesi bakımından eza, belâ ve musîbete tahammül etmektir.

İlâhî aşk ve muhabbet lisânı, niyâz ve anlatma lisânıdır. Bu, naz ve şikâyet lisânı değildir. Ârif-i billâhın şikâyet gibi görünen hâli naz değil; sevdiğine yüksek bir tazarru ve yakarışın, kısacası bir niyâzın arzıdır.

Ya'kûb aleyhisselâmın oğulları, babalarının tavsiyesi üzerine Mısır'a döndüler. Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna varmadan aralarında anlaştılar. "Önce ona çok sıkıntıda olduğumuzu, bize şiddetli açlık isâbet ettiğini, söyleyerek hâlimizi arzedelim. Eğer kalbinde bir incelik ve yumuşaklık

görürsek, asıl maksadımızı açıklarız. Yok, eğer böyle umduğumuz gibi olmazsa ondan bahsetmeyiz” dediler. Yûsuf aleyhisselâmın huzûruna varınca meâlen şöyle dedikleri Kur'ân-ı kerîmde haber verilmiştir: “Ey Azîz! Bize ve âilemize darlık (kıtlık, fakirlik ve açlık) ulaştı. Çok az ve ehemmiyetsiz bir sermâye ile geldik. Bize (daha önce tam sermâye ile, tam bedelle verdiğin gibi) tam ölçek ver (sermâyemizden eksik olan bu mikdara karşılık olan zâhireyi vermekle veya kardeşimizi iâde etmek sûretiyle) hakkımızda ayrıca tasaddukda bulun. Zirâ Allahü teâlâ, sadaka verenleri (dünyâda ve âhırette en güzel şekilde) mükâfâtlandırır. (Yûsuf aleyhisselâm onlara); “Siz (sonunun neye varacağını) bilmeden Yûsuf'a ve kardeşine yaptığınız işin kötülüğünü anlayıp ondan tevbe ettiniz mi?” dedi.” (Yûsuf sûresi: 88-89)

Yûsuf aleyhisselâm, onların yalvarışlarını çâresiz kaldıklarını ve açlık içinde bulunduklarını görünce, kalbi inceldi. Merhametinden dolayı onlara kendisini tanıtmak, kendisinin Yûsuf olduğunu bildirmek istedi. Ancak Allahü teâlânın hakkını kendi hakkına tercih etti. Onlara, gerek kendisine yaptıkları zulmün ve gerekse kardeşi Bünyamin'i kendisinden ayırmanın, onu aralarında hor ve hakîr tutmanın çirkinliğini sordu. Bunu, şefkâtinden dolayı onlara din husûsunda nasîhat etmek maksadıyla yapmıştı. Böyle yapmakla onların günâhlarını ikrâr ile, tevbe ve istiğfârda bulunmalarını sağlamak istiyordu. Yoksa maksadı, onları paylamak ve kınamak değildi.

Bu âyet-i kerîme ile aynı sûrenin; “Onlar (senin, mevkîinin yüksekliği, şânının üstünlüğü sebebiyle) hatırlarına bile getirmedikleri hâlde, sen bu yaptıklarını (kötülüklerini) kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik” meâlindeki 15. âyet-i kerîmesi tasdik edilmekte ve vâdin gerçekleştiği anlatılmaktadır.

Ya’kûb aleyhisselâmın oğullarına verdiği ve Mısır Azîzi'ne hitâben yazdığı mektubu alınca, Yûsuf aleyhisselâmın okuyarak, hislendiği ve kendisini tutamayıp, durumu açıkladığı da bildirilmiştir. Bu husûsta başka rivâyetler de vardır.

Yûsuf aleyhisselâmın sözleri üzerine; bu izzet ve ikrâm sâhibi kimsenin kardeşleri olabileceğini düşündüler. Sonunda şaşkınlık içinde ona Yûsuf

olup olmadığını sordular. Onların bu hayretleri ve Yûsuf'un (aleyhisselâm) cevâbı, âyet-i kerîmede meâlen şöyle bildirildi:

“(Kardeşleri) Yoksa sen gerçekten Yûsuf musun?” dediler. Yûsuf (aleyhisselâm); (Evet) “Ben Yûsuf’um ve bu kardeşim (Bünyamin) dir. Allahü teâlâ (birbirimize kavuşturmakla) bize ihsânda bulundu” dedi (Yûsuf sûresi: 90)

Yûsuf aleyhisselâm, böyle buyurunca, bundan gurur ve övünme anlaşılmaması için, Allahü teâlâya şükretmek, O'nun nîmetini anmak ve kardeşlerine nasîhat etmek için âyet-i kerîmede meâlen şöyle söylediği bildirildi: “Muhakkak ki, kim (farzları yerine getirmek, günâhlardan sakınmak sûretiyle) Allahü teâlâdan korkar ve belâlara (musîbetlere, tâatları yapıp, günâhları terketmenin meşakkatine) sabrederse, şüphesiz Allahü teâlâ muhsinlerin (sabır ve takvâ sâhiplerinin) ecrini zayi etmez.” (Yûsuf sûresi: 90)

Âyet-i kerîmede Yûsuf aleyhisselâmın, kardeşlerine; “Ben Yûsuf'um” diye bizzât ismini söyleyerek cevap verdiği bildirildi. Bununla kardeşlerinin kendisine yaptığı zulmün ve buna karşılık Allahü teâlânın lütfettiği zafer ve nusretin (yardımın) büyüklüğünü açıkladı. Sanki şöyle demek istedi: “Ben, zulümlerin en büyüğü ile zulmettiğiniz, buna karşılık da Rabbimin en yüksek makâm ve mertebeyi verdiği kimseyim. Beni öldürmeye teşebbüs ettiğiniz ve kuyuya attığınızda âciz bir kimseydim. Şimdi ise, gördüğünüz gibiyim.”

Yine Yûsuf aleyhisselâm, kardeşleri tanımalarına rağmen; “Bu da kardeşim” dedi. Böylece onun da kendisi gibi mazlum olduğunu, görüldüğü gibi Allahü teâlâ tarafından nîmete ve ihsâna kavuşturulduğunu anlatmak istedi.

Yûsuf aleyhisselâm kardeşlerine böyle söyleyince, onlar bu sözlerini tasdik ettiler. Yûsuf aleyhisselâmın fazîlet ve meziyetini îtirâf ettiler. Âyet-i kerîmede bu husûs meâlen şöyle bildirildi. “Vallahi Allahü teâlâ (zikrettiğin yüksek sıfatlar, güzel ahlâk, ilm, hilm ve saltanatla) muhakkak seni bizden

üstün kıldı. Muhakkak ki, biz sana yaptığımız muâmeleden dolayı günâhkâr olduk dediler." (Yûsuf sûresi: 91)

Onlar, Yûsuf aleyhisselâmın kendilerine olan üstünlüğünü, ona yaptıklarından dolayı günâhkâr olduklarını îtirâf edince, Yûsuf aleyhisselâmın onlara söyledikleri, âyet-i kerîmede meâlen şöyle bildirildi: "Yûsuf (aleyhisselâm) onlara; Bugün (den sonra günâhınızı zikretmek sûretiyle benim tarafımdan) size, bir kınama ve ayıplama yoktur dedi." (Yûsuf sûresi: 92)

Yûsuf aleyhisselâm, dünyâya âit kınama ile kınamayacağını kardeşlerine söyleyerek, âyet-i kerîmenin devamında haber verildiği gibi, âhıret azâbını da onlardan gidermesi için Allahü teâlâya duâ etti. Meâlen; "Allahü teâlâ sizi mağfiret buyursun, (affetsin). O, merhametlilerin en merhametlisidir" dedi.

Tefsîr âlimlerinden bâzıları, âyet-i kerîmenin mânâsının; "(Benim tarafımdan) size, bir kınama ve ayıplama yoktur. Bugün Allahü teâlâ sizi (günahlarınızı) af ve mağfiret eyler" olduğunu da bildirmiştir. Yûsuf aleyhisselâm kendi tarafından onlara hiç bir başa kakma ve kınamanın olmadığını bildirdi. Sonra Allahü teâlânın, günâhlarını af ve mağfiret buyurduğunu onlara müjdeledi. Çünkü onlar, Yûsuf aleyhisselâmın karşısında çok mahcup düştüler. Gönülleri ziyâdesiyle kırıldı. Yaptıkları işin kötülüğünü ve günâhkâr olduklarını da îtirâfla, tevbe ve istiğfârda bulundular. Allahü teâlâ da onların tevbelerini kabûl edip, günâhlarını af ve mağfiret buyurdu. İşte Yûsuf aleyhisselâm onlara; "Bugün Allahü teâlâ sizi (günahlarınızı) af ve mağfiret eyler" buyurarak onlara ilâhî müjdeyi verdi.

Rivâyete göre, Yûsuf aleyhisselâm kardeşlerine çok izzet ve ikrâmda bulundu. Onlar da; "Siz bizi sabah-akşam yemeğe dâvet ediyorsunuz. Biz ise yaptıklarımızdan ve kusurumuzdan dolayı utanıyoruz" dediler. Yûsuf aleyhisselâm da cevâbında; "Mısırlılar, şimdiye kadar hakkımda; Az dirheme satılmış bir köleyi, bu mertebeye kavuşturan Allahü teâlâyı tenzih ederiz diyorlardı. Şimdi ise sizin sâyenizde şeref buldum. Herkesin nazarında yükseldim. Çünkü onlar, sizin benim kardeşlerim olduğunuzu,

benim de İbrâhim aleyhisselâmın torunlarından Ya'kûb aleyhisselâmın oğullarından olduğumu öğrendiler" dedi.

Yûsuf aleyhisselâmın kendisine zulmeden kardeşlerine gösterdiği bu asîl davranış; Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) Mekke-i mükerremenin fethinde, kendisini ve eshâbını yurtlarından çıkaran Mekkelilere gösterdiği âlicenaplığa benzemektedir. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethedildiği gün Kâbe-i muazzamanın kapısının iki tarafından tutarak, Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerine; "Benden ne umarsınız, size ne yapacağımı zannedersiniz?" buyurdular. Onlar da; "Senden hayır umarız. Kerîm kardeş oğlu kerîmsin, istediğini yapabilirsin" dediler. Bunun üzerine âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); "(Size) kardeşim Yûsuf'un söylediğini söylerim: Bugün (benim tarafımdan) size hiç bir kınama ve ayıplama yoktur" buyurdular.

Yine o şanlı Mekke'nin fetih gününde, öldürülmesinde bir beis görülmeyen Ebû Süfyân bin Hâris (radıyallahü anh) gizlendiği yerden çıkıp, müslüman olmak için gelmişti. O zaman Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) amcası Abbâs (radıyallahü anh) ona; "Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin huzûru seâdetlerine varınca; "Bugün (benim tarafımdan) size hiç bir kınama ve ayıplama yoktur" meâlindeki âyet-i kerîmeyi okumasını söyledi. Ebû Süfyân da, Resûlullah efendimizin huzûr-ı seâdetlerine varınca böyle yaptı. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) "Allahü teâlâ seni ve sana (bunu) öğreteni af ve mağfiret etsin" diye duâ edip, talebini kabûl buyurdu.

Âyet-i kerîmenin sonunda Yûsuf aleyhisselâmın meâlen; "O (Allahü teâlâ) merhametlilerin en merhametlisidir." yâni; "Ben zayıf ve âciz bir kul iken sizi af edince, Gafûr ve Rahim olan Allahü teâlâ elbet küçük ve büyük günâhları af ve mağfiret eyler. Tevbe edenlere lütûf ve ihsânı ile muâmele de bulunur. Onların tevbesini kabûl eder" buyurduğu bildirilmektedir.

Yûsuf aleyhisselâm kardeşlerine kendisini tanıttıktan sonra, hemen babası Ya'kûb aleyhisselâmın hâlini, kendisinin yokluğundan sonra ne durumda olduğunu sordu. Onlar da; "Senin için üzüldü ve çok ağladı. Bu sebeple

gözleri görmez oldu” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Yûsuf aleyhisselâm, derhal gömleğini çıkarıp onlara verdi ve; “Bunu babama götürün yüzüne sürsün” dedi.

Bâzı İslâm âlimleri; “Yûsuf aleyhisselâma, gömleğinin babasının gözüne sürülmesi sâyesinde gözünün göreceği vahy ile bildirilmiştir. Yoksa bilemezdi” demişlerdir.

Bâzı âlimler de; “Ya’kûb aleyhisselâmın gözünün görmemesi iç sıkıntısı ile, çok ağlamaktan meydana gelen bir görme zayıflığı idi. Gömlek, gözünün üzerine konunca, oğlunun hayatta olduğunu anlayıp, gönlünde bir genişlik, kalbinde bir rahatlık hâsıl oldu. Bu vesîle ile gözündeki görme zayıflığı da gitti” buyurmuşlardır.

Yıllar süren ayrılığın sona ermesini ve babasının sevinmesini isteyen Yûsuf'un, kardeşlerine söylediği sözler, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildiriliyor: “Yûsuf (aleyhisselâm) kardeşlerine; “Şu gömleğimi babama götürün ve yüzüne sürün. O, benim kokumu koklasın ve gömleğimi gözlerine sürsün. O artık rahatlıkla görmeye başlar. Sonra bütün âilenizi de bana getirin (Babam ve siz, bütün evlâd ve iyalinizle birlikte geri bana gelin)” (Yûsuf sûresi: 93)

Sonra Yûsuf aleyhisselâm, kardeşlerinin bütün sefer ihtiyaçlarını hazırladı. Babası Ya’kûb aleyhisselâma verilmek üzere, onun bütün hânedanı ile birlikte Mısır'a teşrîflerini isteyen bir mektub da verdi. Kardeşleri gömleği de alarak yola çıktılar. Bu sırada Ya’kûb aleyhisselâm, oğlu Hazret-i Yûsuf'un kokusunu aldığını yanındakilere haber verdi. Fakat onlar, Ya’kûb aleyhisselâmın sözüne inanmadılar. Yûsuf aleyhisselâma duyduğu aşırı muhabbetten dolayı böyle bir koku duyduğunu zannedebileceğini söylediler. Bunlar Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle haber verildi;

“Vaktâ ki kâfile (Yûsuf aleyhisselâmın gömleği de berâberlerinde olarak) Mısır'dan ayrıldı. (Ya’kûb aleyhisselâm yanındakilere); Eğer bana yaşlılık sebebiyle noksan akıllılık nisbet etmezseniz, ben muhakkak Yûsuf'un kokusunu buluyorum (duyuyorum) dedi. (Yanında bulunanlar); Vallahi sen (Yûsuf'a olan) aşırı muhabbetinde devam ediyorsun. (Onu unutamıyor, hâlâ

ona kavuşacağını umuyorsun) dediler.” (Yûsuf sûresi: 94-95) Yâni; “Sen hâlâ Yûsuf'a karşı eski muhabbetini sürdürüyorsun. Yûsuf senden ayrılalı uzun zaman oldu. Hâlâ sen Yûsuf'u unutmazsın ve dilinden düşürmezsin” dediler.

Ya’kûb aleyhisselâmın yanındakiler, Yûsuf aleyhisselâmın çoktan vefât etmiş olduğunu zannettiklerinden, onun; “Muhakkak ben Yûsuf'un kokusunu buluyorum (duyuyorum)” demesine hayret ediyorlardı. Bu sebeple de; “Vallahi sen (Yûsuf'a olan) aşırı muhabbetinde devam ediyorsun (onu unutamıyor ve hâlâ kavuşacağını umuyorsun)” dediler.

Yûsuf aleyhisselâmın kokusunun Ya’kûb aleyhisselâma nasıl ulaştığı mevzuuna gelince, Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh) bu husûsta şöyle buyurur: “Bu işin hakîkati şudur: Allahü teâlâ Yûsuf aleyhisselâmın latîf ve has kokusunu mûcize olarak ulaştırmıştır. Çünkü o kadar uzak bir mesâfeden bu kokunun Ya’kûb aleyhisselâma ulaşması harikulade bir hâl olup, mûcizedir. Netîce Ya’kûb aleyhisselâmın buyurduğu gibi çıkmıştır.”

Bu hâdise Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “Vaktâ ki müjdeci geldi. Yûsuf'un gömleğini (Ya’kûb aleyhisselâmın) yüzüne sürdü. Gözleri açılıverdi. (Yâhud Ya’kûb aleyhisselâm bizzât kendisi yüzüne sürdü. Eski hâline döndü)” (Yûsuf sûresi: 96)

Tefsîr âlimlerinin çoğu, müjdecinin Yehûda olduğunu bildirmişler ve daha yola çıkmadan; “Babama; Yûsuf'u kurt yedi diye kanlı gömleğini götürerek, üzülmesine sebep olmuştum. Şimdi de onun gömleğini ben götürüp sevindireyim” dediğini zikretmişlerdir.

Ya’kûb aleyhisselâmın gözleri açılınca oğullarına söyledikleri, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: “Ben size, sizin bilmeyeceğiniz şeyleri, Allahü teâlâ tarafından biliyorum demedim mi? dedi.” (Yûsuf sûresi: 96) Onların bilmediği şeyden murâd, Yûsuf aleyhisselâmın hayatta olduğu ve Allahü teâlânın birbirlerine kavuşturacağıdır. Rivâyet olunur ki, Ya’kûb aleyhisselâm, müjdeyi getiren Yehûda'ya, Yûsuf aleyhisselâmın ne durumda olduğunu sordu. O da; “Mısır azîzidir” cevâbını verdi. Bunun üzerine Ya’kûb aleyhisselâm; “Mülk ve saltanatı ben ne yapayım. Ben hangi din

üzere olduğunu soruyorum” dedi. Yehuda'dan; “Elhamdülillah İbrâhim aleyhisselâmın dînî üzeredir” cevâbını alınca; “İşte şimdi nîmet tamam oldu” buyurdu. Oğullarının da babalarına verdikleri cevap, aynı âyet-i kerîmenin devamında meâlen şöyle bildirildi: “Oğulları; “Ey bizim babamız! Allahü teâlâdan bizim için günâhlarımızın mağfiretini iste. Gerçekten biz günâhkârlardan olduk” dediler.

(Ya’kûb aleyhisselâm da); “Sizin için, Rabbime, sonra istiğfâr ederim. Hakikat şudur ki, çok günâh örtücü, çok merhamet edici ancak O'dur” dedi.” (Yûsuf sûresi: 96-97)

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh) bu husûsta şöyle buyurmaktadır; “Bu âyet-i kerîmenin zâhirî, Ya’kûb aleyhisselâmın oğulları için, istiğfârı hemen o sırada yapmadığını, bilakis, sonra Allahü teâlâdan onlar için af ve mağfiret dileyeceğini vâdettiğini göstermektedir.” Tefsîr âlimleri Ya’kûb aleyhisselâmın, bu te’hiri için, değişik sebepler bildirmişlerdir:

1- Ya’kûb aleyhisselâm, istiğfârı seher vaktine te’hir etti. Çünkü seher vakti duâların kabûl olması için en uygun zamandır.

Çünkü Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin; “Gecenin son üçte biri olunca Allahü teâlânın; Bana duâ eden yok mu onun duâsını kabûl edeyim? İsteyen yok mu vereyim? Benden af ve mağfiret dileyen yok mu? Onu af ve mağfiret edeyim buyurduğunu” bildirmişlerdir.

Ya’kûb aleyhisselâm, duâ edeceği gece seher vaktinde kalkıp namaz kıldı. Namazını bitirince; “Allah'ım Yûsuf için, üzüldüğüm, onun için tahammülsüzlük gösterdiğim için beni ve Yûsuf'a yaptıklarından dolayı da oğullarımı af ve mağfiret eyle” diye duâ etti. Allahü teâlâ, Ya’kûb aleyhisselâma onları af ve mağfiret ettiğini vahiyle bildirdi.

2- Ya’kûb aleyhisselâm, oğulları için mağfiret dilemeyi Cumâ gecesine bıraktı. Zirâ Cumâ gecesi, duâ ve tevbelerin kabûlü için en uygun zamandır.

3- Ya’kûb aleyhisselâm; oğullarının hakîkaten günâhlarına pişman olup, tevbe edip etmediklerini ve tevbelerinin ihlâsla olup almadığını anlamak

için istiğfâr etmeyi geciktirmiştir.

4- Ya’kûb aleyhisselâm, “Sizin için sonra istiğfâr ederim” dedi. Bu, mazlumun affetmesi şartını bildiğinden; “Ancak Yûsuf'la görüştükten sonra sizi affederse istiğfâr ederim” demektir. İstiğfarı, Yûsuf'la (aleyhisselâm) görüştükleri vakte kadar te’hir etti.

5- Ya’kûb aleyhisselâm, oğulları için hemen istiğfâr etti. “Sizin için sonra istiğfâr edeceğim” demesi; “Gelecekte de istigfar etmeye devam edeceğim” mânâsınadır diyen âlimler de vardır.

Bir rivâyete göre, Ya’kûb aleyhisselâm, 20 seneden fazla her Cumâ gecesi oğullarını af ve mağfiret buyurması için Allahü teâlâya yalvarmıştır.

Rivâyete göre, Yûsuf aleyhisselâm kardeşleri ve babasından başka öteki âile ve akrabâlarını Mısır'a getirmek üzere yüz binek ve ayrıca sefer için gerekli şeyleri eksiksiz yollamıştı. Kardeşleri Ken’ân iline varınca, bir müddet, Mısır yolculuğu için hazırlık yaptılar. Ya’kûb aleyhisselâm âile ferdlerini topladı. Tabiînden Mesruk bin Ecda'nın (rahmetullahi aleyh) bildirdiğine göre, kadın-erkek hepsi 73 kişi idiler. Hazırlıklarını bitirip, yola çıktılar. 8 veya 10 gün süren bir yolculuktan sonra Mısır'a yaklaştılar. Yûsuf aleyhisselâm bu haberi alınca, Mısır sultânı Reyyan'la görüştü. Babasının ve akrabâlarının, Mısır'a yakın bir yerde olduklarını söyledi. Yûsuf aleyhisselâm ve Reyyan berâberlerinde askerleri ve Mısır halkından da pekçok kişi olmak üzere Ya’kûb aleyhisselâm ve yanındakileri karşılamaya çıktılar. İki taraf birbirine yaklaştı. Ya’kûb aleyhisselâm gelenlere baktı. En önde bulunan, kılık ve kıyafeti ile dikkatini çeken Yûsuf aleyhisselâmı işâret ederek, yanında bulunan Yehûda'ya; “Bu kimdir?” diye sordu Yehûda; “Yûsuf aleyhisselâmdır” diye cevap verdi. Birbirlerine iyice yaklaşınca, Ya’kûb aleyhisselâm; “Esselâmü aleyküm. Ey hüzün ve kederleri gideren Yûsuf” diye selâm verdi. İkisi de bineklerinden yere inip, birbirlerine sarıldılar.

Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu; “Vaktâ ki onlar (Ya’kûb aleyhisselâm ve yanındakiler, Yûsuf aleyhisselâmın) huzûruna girdiler. O (Yûsuf aleyhisselâm), babasını ve annesini (üvey annesini)

yanına aldı (kucakladı. Bütün sıkıntılardan, istenmeyen durumlardan) inşaallah emîn olarak Mısır'a giriniz, dedi.” (Yûsuf sûresi: 99)

Yûsuf aleyhisselâmın saltanat tahtı vardı. Babası ile üvey annesini tahtının üstüne çıkarıp, oturttu. Babası ile üvey annesine yaptığı ikrâm, kardeşlerine yaptığından daha fazlaydı. Çünkü, tahta sâdece o ikisini çıkarmıştı.

Bu husûs âyet-i kerîmede meâlen şöyle bildirilmektedir; “Babasını ve anasını (üvey annesi veya teyzesini) tahtının üzerine çıkarıp oturttu. Hepsi onun için (ona kavuştukları için) secde ettiler.” Beydâvî (rahmetullahi aleyh) tefsîrinde Yûsuf aleyhisselâmın ebeveynini tahta çıkarmasının hakîkatte secdeden önce olduğunu, ancak âyet-i kerîmede Yûsuf aleyhisselâmın ebeveynini tahta çıkarmasının önce bildirilmesi, Yûsuf aleyhisselâmın onlara tâzim ve hürmete verdiği ehemmiyeti bildirmek içindir. Hem böyle yerlerde secde, tahta çıkmaktan önce gelir.

Ebüssüud Efendi ve “Tefsîr-i Mazharî” müellifi Senâullah-ı Pani-püti (rahmetullahi aleyhima), secde edenlerin Yûsuf aleyhisselâmın ebeveyni ve kardeşleri olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca onların yaptıkları secde hakkında da şu malûmatı vermişlerdir; “Yûsuf aleyhisselâma yapılan secde, selâmlama secdesi idi. O zamanlar secde, şimdiki el öpmek, ayağa kalkmak gibi bir tâzim ve hürmet şeklinde idi. Yoksa Allahü teâlâdan başkasına, ibâdet kasdıyla secde etmek haramdır. Onların dinlerinde tâzim ve hürmet için secde câiz idi. Muhammed aleyhisselâmın dînînde tâzimin bu şekli kaldırılmıştır.”

Bâzı müfessirler; “Âyet-i kerîmedeki secdeden murâd, alnı yere koymak değildir. Eğilmek ve tevâzûdur. Yâni Yûsuf aleyhisselâma, ebeveyni ve kardeşleri, tevâzû etmişlerdir buyurmuşlardır.”

Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh) ise; “Âyet-i kerîmede, onların Yûsuf aleyhisselâma kavuştukları için Allahü teâlâya şükür secdesinde bulunduklarını zikretmiştir. Yûsuf aleyhisselâma secde ettikleri bildirilmemiştir” buyurdu.

Sonra Yûsuf aleyhisselâm babasına, nâil olduğu lütûf ve ihsânlardan birinin de zindandan kurtulması olduğunu anlattı ve; “Rabbim bana ihsân etti.

Çünkü beni zindandan çıkardı" dedi. Yûsuf aleyhisselâm, zindana düşmeden önce kuyuya atılmıştı. Halbuki kuyuya atılmak, zindana atılmaktan daha şiddetlidir. Yûsuf aleyhisselâm bu sırada, Allahü teâlânın kendisini sağ-sâlim olarak kuyudan çıkarmasından bahsetmedi. Çünkü orada kardeşleri de vardı. Onları utandırmak, ayıplamak istemedi. Hem daha önce; "Bugün (benim tarafımdan) size bir kınama ve ayıplama yok" buyurmuştu. Yûsuf aleyhisselâm böyle yapmakla kardeşlerine ihsânda bulundu.

Bundan sonra Kur'ân-ı kerîmde Yûsuf aleyhisselâmın babasına meâlen şöyle dediği bildirildi: "Ey Babam! İşte bu evvelce gördüğüm rüyânın te'vîlidir (açıklamasıdır.) Hakîkaten Rabbim, o rüyâyı tahakkuk ettirdi. Beni zindandan çıkarıp mülk ihsân etti. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını (hased ile) bozduktan sonra, (Allahü teâlâ) sizi çölden (Ken'ân diyârından) getirdi. Muhakkak ki, Rabbim dilediği şeyleri (çok güzel ve) çok ince tedbir edendir. Şüphesiz ki (kullarının menfaatlerine olan şeyleri) hakkıyla bilen, her şeyi hikmetinin icâb ettirdiği vakit ve şekilde yapan O'dur" (Yûsuf sûresi: 100)

Rivâyete göre, Ya'kûb aleyhisselâm Yûsuf aleyhisselâmın yanında 24 sene yaşadı. Ömrünün sonuna gelince Yûsuf aleyhisselâma, vefât ettiğinde, babası İshak aleyhisselâmın yanına defnedilmesini vasiyet etti. Ya'kûb aleyhisselâm vefât edince, Yûsuf aleyhisselâm babasının vasiyetini yerine getirdi. Cenâzesini tabutla Hâlilürrahmâna götürdü. Bu sırada Ya'kûb aleyhisselâmın kardeşi Iys'da vefât etti. Yûsuf aleyhisselâm her ikisini de defnederek Mısır'a döndü.

Dünyâ nîmetlerinin çok çabuk elden çıktığını, hepsinin geçiciliğini çok iyi bilen Yûsuf aleyhisselâm, sonunun iyi ve âkıbetinin güzel olması için Allahü teâlâdan hüsn-i hâtime istedi. Âyet-i kerîmede Rabbine meâlen şöyle duâ ettiği bildirildi. "Yâ Rabbî bana mülkden (Mısır sultânlığından) bir nasîb verdin, rüyâ tâbirini öğrettin. (Ey) gökleri ve yeri yaratan Rabbim! Sen, dünyâda da âhırette de yardımcım ve işlerimin velîsisin. Benim canımı müslüman olarak al. Beni sâlihler zümresine kat." (Yûsuf sûresi: 101)

Duâ edecek bir kimsenin duâdan önce, Allahü teâlâya hamd ve senâda bulunması lâzım gelir. İşte Yûsuf aleyhisselâm da duâ etmek isteyince, bu şekilde duâ etti.

Katâde (rahmetullahi aleyh), bu duâsıyla Yûsuf aleyhisselâmın; “Hemen Allahü teâlâya kavuşmayı arzu ettiğini”, İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ) ise; "Benim rûhumu alacağın zaman, İslâm dînî üzere al!” demek istediğini bildirmiştir.

Yûsuf aleyhisselâm, babasının vefâtından sonra bir müddet daha yaşayıp vefât etti. Mısır'da herkes Yûsuf aleyhisselâmı kendi mahallesine defnetmek istiyordu. İş kavgaya kadar yaklaştı. Sonunda mermer bir sandukaya koyup, Nil Nehri kıyısına (veya Nil Nehri’nin ortasına) gömmekte anlaştılar. Bir rivâyete göre, ondan dörtyüz sene sonra gelen Mûsâ aleyhisselâm, kabrini bulup, mübârek cesedini oradan alarak Ya’kûb aleyhisselâmın da medfûn bulunduğu Hâlilurrahmân'daki yere defnetti.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin 12. sûresi olan Yûsuf sûresine “Ahsen-ül-Kasas” buyurmuş ve bu sûrede onun ibretli kıssası anlatılmıştır. Sûrede, Yûsuf aleyhisselâmın kıssası bittikten sonra, Allahü teâlâ Resûl-i ekremine (sallallahü aleyhi ve sellem) meâlen şöyle'buyurmuştur: “Habîbim! Bu (Yûsuf aleyhisselâmın kıssası) sana vahy ile bildirdiğimiz gayb haberlerindendir. Zirâ Yûsuf'un kardeşleri işlerini (Yûsuf'u kuyuya atarak babalarından uzaklaştırmayı) kararlaştırdıkları ve (Ya’kûb aleyhisselâma) hîle yaptıkları zaman sen yanlarında değildin.” (Yûsuf sûresi: 102)

Resûlullah efendimiz, hiç kitap okumadığı ve âlimlerden ders görmediği, yetiştiği muhîtten başka yerlere gitmediği, ilimden habersiz bir cemiyet arasında yetiştiği hâlde; Yûsuf aleyhisselâmın kıssasını en güzel bir tertip ve ifâde ile anlattı. Allahü teâlâ tarafından vahyedilen bu kıssa, Resûlullah efendimizin kıyâmete kadar devam edecek bir mûcizesidir.

Yûsuf aleyhisselâmın kıssasının anlatıldığı Yûsuf sûresi için İslâm âlimleri şöyle buyurmuşlardır:

“Ahsen-ül-kasas olan Yûsuf sûresini okuyan kimse, Yûsuf aleyhisselâmın, kemâlini, ihsânını, sabrını, iffetini, keremini (ikrâmını), ilmini, siyâsetini,

hayatını, tedbirini, rüyâ tâbirini nasıl yaptığını öğrenir.”

“Yûsuf kıssasını ibret olarak dikkatlice okuyan kimse, Allahü teâlânın kazâsını def etmeğe gücünün yetmeyeceğini, O'nun takdirine mâni olamayacağını iyice anlar. Allahü teâlâ, bir insan için hayır ve iyilik murâd ettikten sonra, isterse dünyâda herkes ona düşman olsun, bütün insanlar aleyhine çalışsın, hattâ onun hakkındaki takdiri, kaderde yazılan hükmü değiştirmeye kalkışarak, bütün güçlerini ortaya koysunlar, küçük bir zarar veremezler.”

Yûsuf aleyhisselâmın mûcizeleri:

Her peygamber gibi Yûsuf aleyhisselâmın da bir çok mûcizeleri görüldü. Bunlardan bâzıları şunlardır:

1- Yûsuf aleyhisselâmın lisânı çok tatlıydı. Sözünü duyanın kalbi ona meylederdi. Onun tatlı dili sebebiyle bir çok kimse îmânla şereflendi.

2- Yûsuf aleyhisselâmın mübârek yüzünde, güneş gibi nûr parlardı. Yüzüne bakan fazla bakamayıp, hemen gözünü indirirdi. Huzûruna gelen bir â’mânın Yûsuf aleyhisselâmın yüzünün nûru ile görmeye başladığı rivâyet edilmiştir.

3- Hazret-i Yûsuf'un huzûruna gelen nüfûzlu bir kimse, yaprakların bir araya gelerek kumaş olmasını mûcize olarak istedi. Yûsuf aleyhisselâm da duâ etti. Ağaçların yaprakları birleşerek paha biçilmez bir kumaş oldu.

Yûsuf aleyhisselâmın husûsiyetleri:

Her peygamber gibi Yûsuf aleyhisselâmın da kendisine mahsus bâzı husûsiyetleri vardı. Bu husûsiyetler birçok şekillerde imtihân edilmesinden sonra onda teberruz etti. İmtihânların hepsinde Allahü teâlânın izniyle muvaffak oldu. Allahü teâlâ, ona kullarının idâresini verdi. İnsanların ihtiyaçlarını güzel bir şekilde karşıladı. Mısır kadınları tarafından çirkin işler yapması teklif edildi. Fakat o, zindanı tercih etti. Kendisine iyilikte

bulunan Mısır Azîzi'nin hakkını gözeterek, küfrân-ı nîmetten kaçındı. Züleyhâ'nın tekliflerini reddedip, iyilik gördüğü kimseye ihânet etmedi. Hiçbir menfeat ve zarar, onun doğruyu söylemesine mâni olamadı. Allahü teâlâ onu yüce kitabı Kur'ân-ı kerîmde “Sıddîk=çok doğru sözlü” olmakla övdü. Kendisine zulüm ve hıyânet edenleri af edip, onların bağışlanması için Allahü teâlâya duâ etti. İnsanların rüyâlarını doğru olarak tâbir etti. Allahü teâlâ, Yûsuf aleyhisselâmı; insanlara hizmet etmek ve onların ihtiyaçlarını tedârik etmekle, vazifelendirdi. O, insanları sıkıntıdan kurtarmak için, hükûmet reîsi bâtıl bir dinde olduğu hâlde ona giderek vazife istedi. İnsanlara güzel bir şekilde hizmet edip, onların ihtiyaçlarını gördü.

İnsanlara hizmet ederek servet sâhibi olmak, yemek, içmek helâldir. Allahü teâlânın Peygamberleri bile böyle çalışmışlardır.

Allahü teâlânın, bir kuluna, faydalı ve güzel işler yapmağı, çok kimsenin ihtiyaçlarını sağlamasını nasîb etmesi, insanların ona sığınması, bu kul için büyük bir nîmettir. Allahü teâlâ; kullarına iyâlim demiş, çok merhametli olduğundan herkesin rızkını, nafakasını üzerine almıştır. O'nun iyâlinden bâzısının rızıklarını ve nafakalarını vermek, bunların yetişip rahat yaşamaları için birisini görevlendirirse, bu kuluna büyük ihsân da bulunmuş demektir. Bu nîmete kavuşarak şükür etmesini bilen kimse, çok tâlihli ve pek bahtiyârdır.

İmâm-ı Ali Nakî hazretleri, bir gün Samarra civarında bir köye gitmişti. Bir köylü kendisini aradı. Falan köye gitti dediler. Köylü de o köye gitti ve huzûruna vardı. Nakî hazretleri köylüye; “Bir isteğin mi var?” diye sordu. O da; “Seyyidlerin sevenlerindenim. Çok borcum var. Bir hayli zaman geçmesine rağmen ödeyemedim. Bu borcun ağır yükünü kaldıracak sizden başka kimse de bilmiyorum” diyerek, arama sebebini anlattı. İmâm-ı Nakî üzülmemesini söyleyip, köylüyü misâfir etti. Sabahleyin buyurdu ki; “Sana bir söz söyleyeceğim, o sözü aynen yerine getireceksin.” Köylü; “Baş üstüne efendim” dedi. İmâm-ı Ali Nakî, bir kâğıda; “Bu köylünün borcu benim borcumdur” diye yazıp eline verdikten sonra buyurdu ki: “Ben yakında Samarra'ya döneceğim, bir cemâat içinde otururken bu kâğıdı getir.

Borcunu benden yavaşça iste!” Bunun üzerine köylü oradan ayrıldı. Bir müddet sonra İmâm-ı Nakî, Samarra'ya döndü.

Bir gün halîfe ve yakınları ile otururken, köylü geldi. Kâğıdı çıkarıp borcunu istedi. İmâm-ı Nakî hazretleri çok yumuşak konuşup özürler beyân etti ve ilerideki bir günde ödeyeceğini söyledi. Bunu halîfe Mütevekkil duydu. Otuzbin akçeyi hemen İmâm'a gönderdi. Vâdedilen gün gelince, köylü, imâmın yanına geldi. İmâm hazretleri de otuzbin akçeyi köylüye vererek, sıkıntıdan kurtardı.

Ebû Abdullah Kâdî, babasından şöyle nakleder: Bağdat'ta çok zengin olan bir tüccar arkadaşım vardı. Bir gün baktım, bütün malını mülkünü fakirlere dağıtmış. Bunun sebebini sorduğumda şöyle anlattı: “Bir gün Bağdat'ın bir câmisinde Cumâ namazı kılmaya gittim. Namazı kıldıktan sonra Bişr-i Hafî'nin câmiden çıktığını gördüm. Acele acele bir yere gidiyordu. Ben kendi kendime zühd ve takvâ sâhibi bir zât böyle acele acele nereye gidiyor diye merâkla tâkib ettim. Bir fırından ekmek, bir kebapçıdan da kebap aldığını gördüm. Daha sonra da helvacıdan helva aldı. Ben kendi kendime, böyle bir zâtın bunları alıp yemesini düşünerek, kızdım. Fakat nasıl yiyeceğini merâk ederek tâkibe devam ettim. Bir süre sonra bir köye vardı. Köyün câmisine girdi. Câmideki yatalak bir hastaya, aldıklarını lokma lokma yedirdi. Ben bu arada köyü merâk edip, neresidir diye biraz dolaştım. Sonra hastanın yanına gittim. Ona, Bişr-i Hafî'yi sorunca; “Üç saat evvel Bağdat'a gitti” dedi. Bu köyün Bağdat'a uzaklığını sorduğumda, bana; 240 km. dir dedi. Ben bunu duyunca; “Benim bu yolu gidecek param yok. Burada kimseyi tanımam ve bu kadar uzun yolu da yürüyemem” dedim. Hasta şahıs; “Bekle, haftaya Bişr-i Hafî yine gelir” deyince, bir hafta orada kaldım. Cumâ günü Bişr-i Hafî yine geldi. Aynı şekilde hastayı doyurdu. Giderken o hasta şahıs, Bişr-i Hafî'ye; “Bu adam Bağdat'tan senin arkadaşın, geçen hafta seninle berâber gelmiş. Bir hafta burada kaldı. Onu tekrar götür” dedi, Bişr-i Hafî bana; “Sen benimle niye buraya geldin?” diye sordu. Ben özür dileyerek hatâmı söyledim ve af diledim. “Haydi kalk ve yürü” dedi. Akşama kadar yürüdük. Akşam olmak üzere iken bana; “Sen Bağdat'ın hangi mahallesinde oturursun?” dedi. Oturduğum mahalleyi söyleyince, o mahallenin yolu burasıdır. Git ve arkana bakma dedi. Buyurdukları gibi arkama bakmadan evime gittim. Bunun üzerine bütün

malımı fakirlere ve ihtiyaç sâhiblerine dağıttım. Ömrümün kalan kısmını insanlara hizmetle geçireceğime dâir söz verdim.”

Ebû Abdullah (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsanlara hizmet ederken aralarında fark gözetmekten sakının! Çünkü, kendisine hizmet etmek için fark gözetilecek olanlar, geçip gitmişlerdir. Şimdi öyle birisini bulmak çok zordur. Muradına kavuşmak ve maksadının da elinden kaçıp gitmemesini istiyorsan, herkese hizmet et!”

Birgün Ebû Osman, sınır boylarındaki müslümanların ihtiyaçlarını görmek için halktan yardım istedi. Kimse bir şey veremeyince, Ebû Osman çok üzüldü ve ağladı. Yatsı namazından sonra İbn-i Nüceyd, içinde ikibin dirhem olan bir kese getirip Ebû Osman'a verdi ve; “Bu paraları istediğiniz yere harcayınız” dedi. Ebû Osman buna çok sevinip hayır duâda bulundu. Sabahleyin sohbetinde bulunanlara; “Dün gece İbn-i Nüceyd bizi çok sevindirdi. Sınır boyundaki müslümanların ihtiyâcı için ikibin dirhem getirdi” deyince, İbn-i Nüceyd ayağa kalkarak; “O dirhem annemin idi. Onun rızâsını almadan onları size getirmiştim. Onları geri verin de iâde edeyim” dedi. Ebû Osman dirhemleri geri verdi. Akşam olduğu zaman, İbn-i Nüceyd dirhemleri tekrar geri getirerek, Ebû Osman'a; “Bu malı öyle bir şekilde sarf ediniz, ki, bizden başka hiç kimse bilmesin” dedi.

Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), hadîs-i şerîflerde buyurdular ki: “Zâlim de olsa, mazlum da olsa müslüman kardeşine yardım et.”

“Allahü teâlâ, malının fazlasını Allah yolunda harcayan; sözünün fazlasını tutan kimseye rahmet eylesin.”

“Ümmetimin sâlihlerinin Cennet’e girmeleri, yalnız namaz ve oruçları sebebiyle değil; cömertlik, gönüllerinde kimseye karşı kin duymamaları ve müslümanlara nasîhatleri sâyesindedir.”

“Allahü teâlâ bir takım insanları iyilik için yarattı, iyiliği onlara sevdirdi ve iyilik ile uğraşmayı da onlara sevdirdi. Yardım ve iyilik isteyenleri de onlara sevk etti. Kıtlık olan kurak yerlere yağmuru gönderip, kurumuş

toprakları ve oralarda yaşayanları hayata kavuşturduğu gibi, vermek sebeplerini de onlara kolaylaştırdı.”

“İnsanların en hayırlısı, iyisi, insanlara fâidesi dokunandır.”

Yûsuf aleyhisselâmın husûsiyetlerinden biri de, kendisine zulmedenleri affetmesidir. Meselâ kendisine zulmedip sıkıntı veren kardeşlerini ve Azîz'in hanımı Züleyhâ'yı af edip onlara iyilik yaptı. Hiç bir zaman onların günâhlarını yüzüne vurmadı. Onların Allahü teâlâ tarafından da bağışlanmaları için duâ etti. Dinimizde de zâlimi af etmek efdâldir. Uhud Gazâsı’nda Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellemin mübârek yüzü yaralanp, mübârek dişi kırılınca, Eshâb-ı kirâm (radıyallahü teâlâ anhüm ecmaîn) çok üzüldüler; “Dua et, Allahü teâlâ, cezâlarını versin” dediler. Peygamber efendimiz “Lanet etmek için gönderilmedim. Hayır duâ etmek için, her mahlûka merhamet etmek için, gönderildim” ve “Yâ Rabbî! Bunlara hidâyet et, tanımıyorlar, bilmiyorlar” buyurdu. Düşmanlarını affetti. Lanet etmedi.

Hadîs-i şerîfte; “Sadaka vermekle mal azalmaz. Allahü teâlâ, af edenleri azîz eder. Allah rızâsı için af edeni, Allahü teâlâ yükseltir” buyruldu. Gülâbâdî diyor ki: “Bu hadîs-i şerîfte bildirilen sadaka, farz olan sadaka demektir. Yâni zekât demektir.” Tevâzû edenin tâatlarına, ibâdetlerine, daha çok sevâb verilir. Günâhları, daha çabuk af olunur. İnsanın yaratılışında, hayvânî rûhun arzuları bulunmaktadır. Malı, parayı sever. Gadab, intikâm, kibir sıfatları görünmeye başlar. Bu hadîs-i şerîf, bu kötü huyların ilacını bildiriyor. Sadakayı, zekâtı emrediyor. Af ederek, gadabı, intikâmı temizliyor. Hadîs-i şerîfte, affetmek, mutlak olarak, şartsız olarak bildiriliyor. Mutlak olan emir, mukayyedi göstermez. Yâni, bir şarta bağlamaz. Mutlak olan emir, umûmidir. Birkaç şeye mahsus değildir. Hakkını almak mümkün değilse de, affetmek iyidir. Mümkün ise, daha iyidir. Çünkü hakkını geri almaya kudreti var iken affetmek, nefse daha güç gelir. Zulüm edeni affetmek, hilmin, merhametin ve şecâatin en üstün derecesidir. Kendisine iyilik etmeyene hediye vermek de, ihsânın en üstün derecesidir. Kötülük edene ihsânda bulunmak, insanlığın en yüksek derecesidir. Bu sıfatlar, düşmanı dost yapar. Şeyh İbn-ül Arabî (rahmetullahi aleyh) diyor ki: “Kötülük edene iyilik yapan kimse,

nîmetlerin şükrünü yapmış olur. İyilik edene kötülük yapan kimse küfrân-ı nîmet etmiş olur.” Hakkını alandan, yalnız hakkını geri almak fazlasını almamak, “İntisar” olur. Affetmek, adâletin yüksek derecesi, intisâr ise aşağı derecesidir. Adâlet, sâlihlerin en yüksek derecesidir. Affetmek, bâzan zâlimlere karşı aczi gösterebilir. Zulmün artmasına sebep olabilir. İntisâr, her zaman zulmün azalmasına, hattâ yok olmasına sebep olur. Böyle zamanlarda intisâr etmek, affetmekten daha efdâl, daha sevâb olur. Hakkından fazlasını geri almak “Cevr”, zulüm olur. Cevr edenlere azâb yapılacağı bildirilmiştir. Zâlimi affeden, Allahü teâlânın sevgisine kavuşur. Zâlimden hakkı kadar geri almak, adâlet olur. Kâfirlere karşı adâlet yapılır. Fakat gücü yettiği hâlde affetmek, güzel ahlâktır. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), bir kimsenin zâlime bedduâ ettiğini görünce; “intisâr eyledin” buyurdu. Af eyleseydi, daha iyi olurdu. Hadîs-i şerîfte; “Üç şey kendisinde bulunan kimse, Cennet’e dilediği kapıdan girecektir: Kul hakkını ödeyen, her namazdan sonra onbir defâ ihlâs sûresini okuyan, kâtilini af ederek ölen” buyruldu. “Zülkarneyn, peygamber değildi” diyen âlimler; “Fakat ona peygamberlerde bulunan sıfatlardan dördü verilmişti. Bunlar; gücü var iken affederdi. Vâdettiğini yapardı. Hep doğru söylerdi. Rızkını bir gün evvelden hazırlamazdı” buyurmuşlardır. Zulmün çokluğu kadar affın sevâbı da çok olur.

Hazret-i Ömer devrinde müslümanlar, İran içlerine kadar İslâmiyeti yaydılar. O sırada Tüster şehri, Müslüman mücâhidlere teslim olmamak için çok direndi. Fakat sonunda meşhûr kumandanları Hürmüzân, her şeyin bitmek üzere olduğunu farketti. İslâm başkumandanına bir teklifte bulundu. “Eğer beni sağ olarak Halîfenizin huzûruna götürürseniz, şehri teslim ederim” dedi. Teklifi kabûl edildi. Tüster şehri teslim alındı. Hürmüzân da ganîmetlerle (savaş kazançlarıyla) birlikte; Halîfeye gönderildi. Onu ve ganîmetleri götüren, hazret-i Enes bin Mâlik ve bir arkadaşıydı. Medîne'ye giderken, Hürmüzân'a en süslü ve yaldızlı elbiseleri giydirdiler. Sokaklardan geçirilirken müslümanlar hem şükrediyor, hem de ibret alıyorlardı. Nihâyet hazret-i Ömer'in huzûruna vardılar. Enes bin Mâlik hazretleri, kısaca vaziyeti arzetti. Ganîmetleri takdim etti.

Halîfe, komutana; “Konuş bakalım. Bize ne söyleyeceksin?” dedi. Hürmüzân; “Ölecek miyim, kalacak mıyım?” diye mırıldandı. Oradakiler

hayretle “Ne demek istiyorsun?” gibilerden yüzüne bakınca; “Çünkü öleceksem başka, kalacaksam başka türlü konuşacağım” dedi. O zaman hazret-i Ömer; “Konuş, sana zarar gelmez” buyurdu. Tüster şehrinin mağrur kumandanı ferahladı ve şunları söyledi: “Ey büyük halîfe! Cenâb-ı Hak, siz Araplar ile biz İranlıları, serbest bıraktığı günlerde, bizler bâzılarını (köle) olarak kullanıyorduk. Sizleri öldürüyor ve mallarınızı zorla elinizden alıyorduk. Ne zaman ki yüce Allah size, “Peygamber Muhammed aleyhisselâmı” yolladı. Sizinle berâber oldu, işte o zaman bizim üstünlüğümüz sona erdi.”

Bu sözleri duyan halîfe, biraz düşündü. Sonra arkadaşına danıştı. “Onu ne yapalım? Ne tavsiye edersin?” Hazret-i Enes cevap verdi; “Ey Mü’minlerin emîri! Onu öldürmenizi tavsiye etmem. Çünkü arkasında, büyük bir düşman kalabalığı bıraktı. Belki galeyâna gelirler de, tekrar müslümanlara saldırırlar.”

Hazret-i Ömer kızdı; “Fakat onlar Resûlullah'ın en kıymetli arkadaşlarını (Eshâbını) şehid ettiler. Ben de onu sağ bırakmaktan utanıyorum” diye söylendi. O zaman hazret-i Enes şunları ilâve etti: “Fakat ya Ömer! Onu öldürmemen gerekir. Çünkü: “Konuş! Sana zarar gelmez” demiştin.” Halîfe daha da hiddetlendi. “Sana herhâlde birşeyler verdi ki, böyle konuşuyorsun” diye çıkıştı. Sonra da: “O adamın sana bir şey vermediğine dâir şâhid isterim. Yoksa ondan önce, gerekeni sana yapacağım” dedi.

Hazret-i Ömer'in şakası olmadığını bilen hazet-i Enes, çıkıp şâhid aradı. Yolda rastladığı Zübeyr bin Avvâm hazretleri kendisini dinledi. Sonra da halîfeye gelip, şahitlik etti. Hazret-i Zübeyr, sevgili Peygamberimizin halasının oğlu ve “Cennetle müjdelenmiş on büyük müslümandan biri” idi. Onun şâhidliği sâyesinde Hürmüzân'ın hayatı kurtuldu. Bir müddet sonra da müslüman oldu.

Yûsuf aleyhisselâmın husûsiyetlerinden biri de, iffet sâhibi olup, iffetini korumakta çok gayretli olmasıdır. Mısır kadınları ile arasında geçen hâdise malûmdur.

İnsânî rûha âit hareket gücünün şehvânî tarafı iyi olursa, o huya iffet denir. İffet, insanlarda bulunan ve bütün iyi huyların kaynağı olan dört ana huydan biridir. Diğerleri ise hikmet, adâlet ve şecâattir. Herkes bu dört huy ile öğünür.

İffetten oniki iyi huy meydana gelir. Bunlar: Hayâ, rıfk, hidâyet, müsâlemet, nefse hâkimiyet, sabır, kanâat, vakâr, verâ, intizam, hürriyet ve sehâvettir. Hayâ, kötü iş yapınca utanmak; rıfk, İslâmiyete uymaktır. Kelime mânâsı ile acımak, iyilik etmek demektir. Hidâyet, iyi huylu olmaya çalışmak; müsâlemet ise, fikirler ayrıldığı, sözler çoğaldığı zaman, münâkaşa etmemek, sertliği, bölücülüğü, ayırıcılığı istemeyip, uyuşmak, barışmak istemektir. Nefse hâkim olmak, şehvet zamanında nefse uymayıp, irâdesine hâkim olmaktır. Sabır; kişinin haramdan sakınıp, nefsin kötü isteklerini yapmamasıdır. Kısacası, sonu pişmanlık olan lezzetlerden yüz çevirmektir. Sabır, ikiye ayrılır. Biri, günâh işlememek için sabretmektir. Şeytan ve insanın kendi nefsi ve kötü arkadaşlar, insana günâh işletmek isterler. Bunları dinlemeyip sabretmek çok sevâbdır. Burada bildirilen sabır, işte bu sabırdır. İkincisi, dertlerin, belâların acılarına sabredip, bağırıp çağırmamaktır. Çok kimse sabır deyince yalnız bu sabrı anlar. Bu sabır da sevaptır. Yâni sabrın ikisi de farzdır. Kanâat; nafakada, yâni, yeme, giyinme ve barınacak yerde zarûret miktarına râzı olup daha çok istememektir. Yoksa mal ve para biriktirmek için, bir şey almamak demek değildir. Bu kötü huya taktîr denir. Aklın ve İslâmiyetin beğenmediği bir şeydir. Kanâat ise, iyi huydur ve çok sevaptır. Vakâr; ihtiyaçları ve kıymetli şeyleri elde ederken sürat ve acele etmeyip, yavaş hareket etmektir. Yâni ağır başlı olmaktır. Yoksa, fırsatı kaçıracak, menfaatini kaptıracak şekilde uyuşuk olmak değildir. Verâ; İslâmiyetin haram ettiği şeylerden sakınarak, emrettiği, herkese yarar işleri yapmaktır. Kusurlu ve gevşek olmaktan uzak durmaktır. İntizam; işleri bir sıraya düzene koyarak yapmaktır. Hürriyet; malı, parayı helâlden kazanmak ve iyi yerlere vermek, herkesin hakkını gözetmektir. Hürriyet; başı boş olup, her istediğini yapmak demek değildir. Sehâvet; parayı, malı hayırlı, iyi yerlere dağıtmaktan lezzet almaktır. İslâmiyetin emrettiği yerlere seve seve vermektir ve iyi huyların en yükseklerindendir. Kısaca, cömerd olmak demektir. Cömerd olana da sakî denir. Cömerd olanlar âyet-i kerîmelerle ve hadîs-i şerîflerle övülmüştür.

Üstünlükleri, İslâm âlimlerinin eserlerinde bahsedilen iffete dâir haberler de nakledilmiştir.

Süleymân bin Yesâr (rahmetullahi aleyh), bir arkadaşı ile Medîne'den Ebva'ya gitmişti. Bir ara arkadaşı onu çadırda bırakıp, bir iş için yanından ayrıldı. Yakınlarındaki çadırdan bir kadın onu görüp, güzel sûretine hayran kalarak çadıra geldi. Bir şeyler istiyor zannederek yiyecek, öteberi vermek üzere iken, kadın kötü düşüncesini söyledi. Süleymân bin Yesâr, kadına; "Seni şeytan saptırmış" deyip, başını ellerinin arasına alarak ağlamaya başladı. Kadın onun ağladığını görünce şaşırdı. Geldiğine pişman olup, hemen geri döndü. Arkadaşı gelip, onun ağladığını görünce; "Hayrola çocuklarını mı hatırladın" dedi. Durumu öğrenince o da ağlamaya başladı. Bunun üzerine Süleymân bin Yesâr; "Peki sen niçin ağlıyorsun" deyince, arkadaşı; "Sen böyle bir tehlikeden kurtuldun. Acabâ böyle bir şeyde, ben kurtulabilir miydim diye ağlıyorum" dedi. Bundan sonra Kâbe'yi ziyâret için Mekke'ye gittiler. Mekke'ye varıp, tavâf ettiler. Süleymân bin Yesâr, tavâftan sonra bir köşeye çekilip, biraz uyudu. Rüyâsında Yûsuf aleyhisselâmı gördü. Hazret-i Yûsuf, Ebva'daki kadından sakınması sebebiyle onu medhetti ve o hâlini çok beğendiğini söyledi.

Mensûr bin Ammâr, Münkedir bin Muhammed'den, o da babasından, o da Câbir'den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet eder: "Ensârdan Sa'lebe bin Abdurrahmân adlı bir genç vardı. Bu genç sevgisinden dolayı, Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) yanından bir an bile ayrılmaz ve dâimâ hizmet ederdi. Bir gün Ensârdan birisinin kapısının önüne geldi. İçeriye baktı. Bu sırada içerde bir hanım yıkanıyordu. Sa'lebe birkaç defâ içeriye baktı. Sonra bu hareketine pişman oldu. Yaptığı bu kötü hareketten dolayı, Resûlullah'a vahy gelmesinden korktu. Peygamberimize (sallallahü aleyhi ve sellem) karşı utancından Medîne'den kaçtı. Mekke ile Medîne arasında bir dağa gitti ve orada yaşamaya başladı. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) kırk gün Sa'lebe'yi sordu. Nihâyet Cebrâil aleyhisselâm gelerek peygamber efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem) dedi ki: "Rabbin sana selâm ediyor ve sana haber veriyor ki; Ümmetinden firar eden (Sa'lebe) dağlardadır. O kaçan kişi, azâbımdan bana (Allahü teâlâya) sığınıyor."

Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) bunun üzerine Hazret-i Ömer ve Hazret-i Selmân-ı Fârisî'ye; “Gidin Sa’lebe bin Abdurrahmân'ı getirin” buyurdu. Hazret-i Ömer ve Selmân (radıyallahü anhümâ) Medîne'nin kenar evlerinin sonunda, koyun çobanlığı yapan Züfâfe ile karşılaştılar. Hazret-i Ömer çobana; “Buralarda dağda yaşayan bir genç biliyor musun?” diye sordu. Züfâfe; “Herhâlde sen Cehennem’den kaçanı soruyorsun” dedi. Hazret-i Ömer; “Cehennem’den kaçtığını nereden biliyorsun?” deyince, Züfâfe; “Gece yarısı olunca, şu taraftan elini başına koyarak ve ağlayarak gelir ve şöyle söyler; “Keşke rûhum âlem-i ervahda, cesedim âlem-i ecsadda kabzolsaydı ve rûhum bu iki âlemden ayrılmasaydı.” derdi.

Hazret-i Ömer; “Biz onu bulmak istiyoruz” deyince, Züfâfe; “Benimle berâber gelin. Sizi ona götüreyim” dedi. Gece yarısına doğru, genç aynı şeyleri söyleyerek geldi. Hazret-i Ömer gence yaklaştı. Genç onu hissedince; “El-Emân, ateşten (azabtan) kurtuluş ne zaman” dedi. Hazret-i Ömer ona; “Ben Hattâb oğlu Ömer'im” dedi. Sa’lebe bunun üzerine; “Resûlullah benim günâhımı biliyor mu?” diye sorduğunda, Hazret-i Ömer; “Bilmiyorum. Ancak dün akşam seni bulmak üzere bizi gönderdi.” Sa’lebe; “Yâ Ömer! Beni, Resûlullah'ın huzûruna, O namaz kılarken veya Hazret-i Bilâl kamet getirdiği zaman götürün” dedi. Hazret-i Ömer, Sa’lebe'nin söylediklerini kabûl ederek onu Medîne'ye getirdi ve Resûlullah namaz kılarken mescide girdiler. Sa’lebe, Resûlullah'ın mescidde kırâatini (Kur'ân-ı kerîm okumasını) işitince, bayılıp düştü. O baygın hâlde iken Hazret-i Ömer ve Selmân-ı Fârisî de namaza durdular. Resûlullah selâm verince, Hazret-i Ömer ve Selmân'a; “Sa’lebe'yi ne yaptınız?” buyurdu. Onlar da; “Ey Allah'ın Resûlü! Sa’lebe buradadır” dediler. Sa’lebe'yi ayıltarak Resûlullah'ın yanına getirdiler. Resûlullah efendimiz ona; “Yâ Sa’lebe! Seni benden uzaklaştıran nedir?” diye sorduklarında, Sa’lebe: “Günâhımdır” diye cevap verdi. Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) ona; “Sana öğretmedim mi? Allahü teâlâ hatâ ve günâhları bağışlıyor” buyurunca, o da; “Evet yâ Resûlallah!” dedi; Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) ona; “Ey Rabbimiz, bize dünyâda iyi hâl ver, âhırette merhamet ihsân et ve Cehennem azâbından koru” (Bakara sûresi: 201) âyet-i kerîmesini oku” buyurdu. Sa’lebe; “Yâ Resûlallah! Günâhım bundan büyüktür” deyince, Resûlullah efendimiz; “Bilakis Allah'ın kelâmı en

büyüktür” buyurdular. Bundan sonra Resûlullah ona evine gitmesini emretti. Sa’lebe evine gitti ve hastalandı. Üç gün hasta yattı. Selmân-ı Fârisî, Resûlullah'a gelerek; “Yâ Resûlallah! Sa’lebe yapmış olduğu şeyin üzüntüsünden hastalandı” dedi. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Kalkınız Sa’lebe'ye gidelim” buyurdu. Resûlullah onun yanına geldi. Başını kucağına alınca, Salebe başını mübârek kucağından çekti. Resûlullah; “Niçin başını kucağımdan çektin?” diye suâl ettiklerinde, Sa’lebe; “Yâ Resûlallah! O baş günâhla doludur. Onu sizin mübârek kucağınıza lâyık görmedim” dedi. Resûlullah; “Ne hissediyorsun?” buyurdu. Sa’lebe; “Derimin ve kemiklerimin arasında karıncanın sessiz yürüyüşünü hissediyorum” dedi. Resûlullah; “Ne arzu ediyorsun?” diye buyurduklarında, Sa’lebe; “Rabbimin mağfiretini” dedi. Bunun üzerine Resûlullah; “Cebrâil aleyhisselâm şimdi geldi ve; “Ey kardeşim, Rabbin sana selâm ediyor ve; Şâyet kulum yer (dünyâ) dolusu hatâ ile bana kavuşursa ben de onu yer dolusu mağfiret ile karşılarım” buyuruyor dedi” buyurdu. Resûlullah bunu Sa’lebe'ye söyler söylemez, Sa’lebe bir bağırış bağırdı ve vefât etti. Resûlullah kalktı, onu gasl etti, teçhiz ve tekfini yaptı. Namazını kıldı. Sonra kabrine taşıdı. Kabir dönüşü Peygamber efendimizi parmaklarının ucuna basarak yürüdüğünü gören Eshâb-ı kirâm; “Yâ Resûlallah! Siz niçin ayak parmaklarınızın ucuna basarak yürüyorsunuz?” diye sorduklarında, Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); “Sa’lebe'yi karşılayan melekler o kadar çok ki, onların kanadına basmayayım diye bu şekilde yürüyorum” buyurdu.

Yûsuf aleyhisselâmın husûsiyetlerinden biri de doğruluktur. Allahü teâlâ, onu, Kur'ân-ı kerîmde “Sıddîk” diye zikretmektedir.

Yalan, günâhların en çirkini, ayıpların en fenâsı, kalbleri karartan bütün kötülüklerin başıdır. Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki:

“Yalan, rızkı azaltır.”

“Muhakkak ki yalan, nifak kapılarından biridir.”

“Îmân sâhibi her hatâya düşebilir. Fakat hâinlik yapamaz ve yalan söyleyemez.”

“Doğru olun! Doğruluk iyiliğe, iyilik ise, Cennet’e çeker. Yalandan sakının! Yalan fücûra, fücûr ise Cehennem’e götürür.”

“Üç şey vardır ki bunlardan biri kimde bulunursa, namaz kılsa da, oruç tutsa da münâfıktır. Konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, kendisine verilen emânete hıyânet eder.”

“İnsanları güldürmek için yalan söyleyenlere yazıklar olsun!”

“Yalan yere yemîn ederek, birinin malını alan kimse, kıyâmet günü Allahü teâlâyı gadablı görür.”

Abdullah bin Âmir hazretleri anlatır:

“Ben küçüktüm. Resûl-i ekrem evimize gelmişti. Ben oynamaya gidiyordum. Annem bana; “Abdullah gel sana bir şey vereceğim” dedi. O zaman Resûl-i ekrem; “Ona ne verecektin?” buyurunca, o da; “Hurma vereceğim” dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz buyurdu ki: “Dikkat et, eğer bir şey vermeyip aldatmak için söyleseydin, sana bir yalan günâhı yazılırdı.”

Dil, iyi kullanıldığı zaman saâdete, kötü kullanıldığı zaman felâkete götürür. Lokman aleyhisselâma; “Sen bu makâma nasıl yükseldin?” diye sorduklarında; “Doğru konuşup, emânete riâyet etmekle ve faydasız sözü terk etmekle” buyurdu.

Adamın biri Peygamber efendimize dedi ki: “Üç günâha tutuldum. Onları yapmadan duramıyorum. Bunlar, zinâ, yalan ve içki.” Peygamber efendimiz de buyurdu ki: “Yalanı benim için terket!”

Adam gitti. Bir günâhı işleyeceği zaman, kendi kendine; “Eğer bu günâhı yaparsam, Resûlullah sorduğunda, evet dersem suçum meydana çıkar. Hayır yapmadım dersem, yalan söyleyerek verdiğim sözü tutmamış olurum” diye düşündü. Diğer günâhları işleyeceği zaman da aynı şekilde düşünerek kötü huylarını terk etti.

Hazret-i Lokman Hakîm oğluna buyurdu ki: “Oğlum, yalandan sakın, zirâ o serçe eti kadar tatlıdır. Ondan az kimseler kurtulabilir.”

Hazret-i Ali buyurdu ki: “Allah indinde en büyük hatâ, yalan konuşmaktır.”

Şa’bi hazretleri buyurdu ki: “Yalancı ile cimri Cehennem’e gidecektir. Fakat, hangisinin daha derine atılacağını bilmiyorum.”

Mâlik bin Dinâr hazretleri buyurdu ki: “Doğru ile yalan, biri diğerini çıkarıncaya kadar kalbde boğuşurlar.”

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki: “İçi dışına, sözü işine uymamak nifaktandır. Nifakın temeli ise yalandır.”

Görüldüğü gibi bütün kötülüklerin esası yalandır. Peygamber efendimizin en sevmediği huydur. Hazret-i Âişe vâlidemiz; “Eshâb-ı kirâm indinde yalandan daha kötü bir şey yoktu. Çünkü, yalanla îmânın bir arada bulunmadığını bilirlerdi” buyurdu.

Yalan söylemek haramdır. Ancak üç yerde câizdir: Harbde, iki Müslümanı barıştırmak için, hanımı ile iyi geçinmek için. Zâlimden, bir müslümanın bulunduğu yeri, malını, günâhını saklamak câizdir. İki müslümanın, karı-kocanın arasının açılmasını önlemek için, malını korumak için, müslümanın aybının meydana çıkmaması için ve bunlar gibi haramları önlemek için, yalan câiz olur. Ölmemek için leş yemeye benzer.

İyiliğe vesîle olan yalan, fitneye sebep olan doğrudan makbûl olduğundan, insanlığın faydası için bâzı yerlerde yalan söylemekle, insan yalancı olmaz.

Bir kimse, hükümdârın şahsına karşı büyük bir suç işler. Îdâma mahkûm olur. Bu kimse, nasıl olsa öldürüleceğim diye, hükümdâr şöyledir, hükümdâr böyledir diye ağzına gelen kötü sözleri haykırmağa başlar. Biraz sonra hükümdâr gelir. Oradaki iki vezirden birine sorar. “Bu adam deminden beri ne söylüyordu?” Birinci vezir der ki: “Hükümdârım, bu adam; “Affedenlerin yeri Cennet’tir” diyerek sizden af talebinde bulunuyordu.” Bunun üzerine hükümdâr suçluyu affeder. Fakat ikinci vezir, ortaya atılıp der ki: “Hükümdârım, bu vezir yalan söylüyor. Bu adam size

kötü sözler söylüyordu.” Hükümdâr, doğru söyleyen vezire der ki: “Ey vezir! öteki vezir yalan söylemekle bu mahkûmu kurtarmıştı. Sen ise yersiz doğru söylemekle hem mahkûmun, hem de vezirin ölümüne sebep olmak istiyorsun.” Hükümdâr, yersiz doğru söyleyen veziri azleder. Yalan söyleyerek bir suçluyu kurtaran veziri de kendisine sadrazam yapar.

Büyükler, yalan söylemek icâbettiği yerde, sözün mânâsını değiştirerek, doğru söylemeyi tercih etmişlerdir. Mu’âz ibni Cebel hazretleri, vazifesinden dönünce, hanımı; “Bu kadar çalıştın, zekât topladın, bize ne getirdin?” dedi. O da; “Beni gözeten vardı, bir şey getiremedim” dedi. O, bu sözle Allahü teâlâyı kastetti. Hanımı ise, hazret-i Ömer'in onu kontrol eden birisini gönderdiğini sandı ve üzülerek hazret-i Ömer'in evine gidip, “Mu’âz, Resûlullah'ın ve Ebû Bekr-i Sıddîk'ın yanında emîn idi. Siz niçin onun peşine adam takıyorsunuz?” dedi. Hazret-i Ömer, hazret-i Mu’âz'dan işin aslını öğrenince güldü ve hanımına vermesi için ona bir miktar hediye verdi.

İhtiyâr bir kadına Resûlullah efendimiz, “İhtiyâr kadın Cennet’e girmez” buyurdu. Kadın ağlamaya başladı. Bunun üzerine Peygamber efendimiz; “Sen o gün ihtiyâr olmazsın” buyurdu. Yâni herkesin genç olarak Cennet’e gireceğini bildirdi.

Böyle şakalar ve kinâyeli sözleri söylemek arada bir olursa câizdir. Ama devamlı olmamalıdır. Bunlara devam etmek, alay etmeye ve fazla gülmeğe sebep olur. Fazla gülmek ise kalbi öldürür.

Yalancılık ne kadar kötüyse, doğruluk da o kadar iyi, güzel ve fazîletlidir. Peygamber efendimize olgunluğun alâmeti sorulduğunda, “Doğru konuşmak ve doğrulukla iş yapmaktır” buyurdu.

Sadâkat (doğruluk) hakkında İslâm âlimleri buyuruyorlar ki:

“Amelin en güzeli doğruluk, en çirkini de yalancılıktır.”

“Dünyâda doğru insan görmedim diyen kimsenin, kendisi doğru olsaydı, doğru olanları bulurdu.”

“Bir insanda üç şey bulunduğu vakit, onun sâlih bir insan olduğu anlaşılır. Bunlar; nefsânî arzulardan uzak olmak, Allah rızâsı için doğruluk, helâl ve temiz yemektir.”

“Günâhların içinde bocalayan kimsenin, doğruluğu bulması çok zordur.”

Her şeyin başı doğruluktur. Her işin nizâm ve intizamı doğruluk iledir. Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki:

“Şüphelendiğin bir şeyden uzaklaş! Şüphe vermeyene sarıl! Doğruluk, sükûn ve huzûrdur.”

“Tehlikenin doğruluk içinde olduğunu görseniz dahî, doğruyu arayınız! Çünkü doğrulukta kurtuluş ve selâmet vardır.”

“Doğru olunuz, doğruluk gerçeği, gerçek de Cennet yolunu gösterir. Bir kimse doğruluktan ayrılmaz, doğruluğu düstur edinirse, Allah indinde o kimse sıddîklardan olur.”

“Doğru olan, iyi davranır, iyi davranan emîn olur. Emîn olan da Cennet’e girer.”

Tam sâdık, tam doğru, yâni sıddîk olabilmek için;

1- Doğru sözlü olmalıdır. Zarûret olmadıkça târizli ve îmâlı konuşmamalıdır.

Hasen-i Basrî hazretleri, zâlimlerden kaçıp, Habîb-i Acemî hazretlerinin bir odasına girip saklandı. Zâlimin zulmünden kurtulmak için yalan söylemek câiz olduğundan; “Soran olursa yok dersin” dedi. Biraz sonra zâlimler gelip sordular; “İçerde” diye cevap verdi. İçeriyi iyice aradılar. Bulamayınca, Habîb-i Acemî hazretlerine; “Seni yalancı” diyerek oradan uzaklaştılar. Hasen-i Basrî hazretleri; “Senin yaptığın uygun muydu?” diye sordu. Habîb-i Acemî hazretleri; “Yalan söyleseydim, ikimiz de helâk olmuştuk. Doğru söylemenin bereketiyle ikimiz de kurtulduk” diye cevap verdi.

2- Doğruluk için niyette ihlâs şarttır. Şâyet davranışlara nefsin arzuları karışırsa, bu niyetten ihlâs kalkar. Böyle kimse yalancı olur.

3- Azminde doğru olmalıdır. Meselâ, "Allah bana şu malı verirse veya şu makâma geçersem, şu hizmeti yaparım" diyen kimse, o mala veya o makâma sâhip olunca, zarûretsiz sözünde durmazsa, azminde doğru değildir.

4- Verdiği sözde durmalıdır.

Hazret-i Enes bin Mâlik anlatır:

"Amcam Nadr'ın oğlu Enes, Bedir savaşında Resûl-i ekremin yanında savaşa katılamadığına çok üzüldü. Kendi kendine; "Eğer Allahü teâlâ, beni bir savaşa kavuşturursa, bütün gücümle savaşacağım" diye karar verdi. Ertesi yıl Uhud savaşına katıldı. Sa'd bin Mu'âz kendisini gördü ve; "Ne o, nereye gidiyorsun?" diye sorduğunda; "Uhud dağının ardında Cennet'in kokusunu aldım. Cennet'e gidiyorum" dedi. Öyle savaştı ki, şehîd olduğunda vücûdunda seksen küsur yara görüldü. Hemşiresi, "Kendisinde tanınacak bir nişân kalmamıştı, elbisesinden tanıyabildim" dedi.

5- Doğru iş yapmalıdır. İç ile dışın bir olması adâlettir. İçinin dışından iyi olması fazîlettir. İçi dışına uymayan insana doğru denmez.

6- Bütün işlerde doğru olmalıdır. Nitekim hadîs-i şerîfte buyruldu ki:

"Bir mü'minin kalbi doğru olmayınca, îmânı doğru olmaz. Dili doğru olmayınca da kalbi doğru olmaz."

Ebû Abdullah Mağribî'ye annesinden bir ev mîras kalmıştı. Evi elli altına sattı. Altınları bir keseye koyup beline bağladı ve hacca gitmek üzere yola çıktı. Yolda bir eşkıya yolunu kesip; "Neyin var?" dedi. "Elli altınım var" buyurdu. Eşkıya; "Altınları ver!" dedi. Ebû Abdullah (radıyallahü anh) çıkarıp altınları verdi. Eşkıya altınları eline alıp bir müddet düşünceye daldı. Sonra altınları geri verip, devesini çöktürdü ve; "Buyurunuz efendim, deveme bininiz" dedi. Ebû Abdullah hayret edip; "Sana ne oldu?" buyurdu. O kimse; "Siz, bu altınların bulunduğunu inkâr etmeyip doğruyu

söylediğiniz için kalbimde size karşı muhabbet hâsıl oldu. Ben şimdiye kadar yaptıklarıma pişman olup, tevbe ettim. Sizinle berâber gelmek istiyorum” cevâbını verdi. Berâberce hacca gittiler.

----

1) Tefsîr-i Mazharî; cild-5, sh. 133

2) Tefsîr-i kebir; cild-18, sh. 83

3) Hâşiye-i Şeyhzâde alâ tefsîr-i Kâdı Beydâvî

4) Tefsîr-i Kurtubî; cild-9, sh. 118

5) Tefsîr-i Rûh-ul-Beyân; cild-4, sh. 207

6) Tefsîr-i Hâzin; cild-3, sh. 2

7) Tefsîr-i Taberî; cild-12, sh. 149

8) Hâşiyet-üş-Şihâb alâ tefsîri Kâdı Beydâvî; cild-5, sh. 151

9) Hâşiyet-üs-Sâvî alel-Celâleyn; cild-2, sh. 233

10) Garâib-ül-Kur'ân; cild-12, sh. 78

11) Dürr-ül-mensûr; cild-4, sh. 3

12) Hâşiyet-ül Cemel alel-Celâleyn; cild-2, sh. 431

13) Tefsîr-i Mevâkıb; cild-2, sh. 269

14) Tefsîr-i Tibyân; cild-2, sh. 269

15) Ahsen-ül-Kasas (Sırrı Giridî), İstanbul

16) Feth-ül-Bârî; cild-6, sh. 298

17) Müsned-i Ahmed bin Hanbel; cild-3, sh. 286

18) Sahîh-i Müslim; Kitab-ül-fedail, sh. 44

19) Ahsen-ül-Enbâi fî meâşir-i Enbiyâi, sh. 10

20) Metâlib-ül-aliyye; cild-3, sh. 273

21) Sünen-i Nesâî; Salât 1

22) Mecma'uz zevâid; cild-8, sh. 203

23) Mir’ât-ı Kâinât; sh. 95

24) Kısas-ül-Enbiyâ (Arais); sh. 107

25) Ravdat-üs-safâ; sh. 195

26) Künh-ül-ahbâr; cild-2, sh. 232

27) Eshâb-ı kirâm; sh. 410

28) Tam İlmihal Seâdet-i Ebedîyye; sh. 334, 752, 969, 1110

29) Rehber Ansiklopedisi; cild-18, sh. 229

30) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; cild-2, sh. 220, cild-5, sh.155, cild-7, sh. 98, cild-12, sh. 236, cild-18, sh. 328

31) Bahr-ul-muhît; cild-5, sh. 275

32) Meâlim-üt-tenzîl; cild-3, sh. 260

33) Tefsîr-i Hüseynî; sh. 300

34) Ahkâm-ül-Kur'ân (Cessâs); cild-3, sh. 167

35) Dürr-ül-mensûr; sh. 222

EYYÛB ALEYHİSSELÂM

İsrâiloğullarına gönderilen peygamberlerden. Kendisine yedi kişi îmân etti. Çok malı ve on oğlu vardı. Çocukları öldü. Malı mülkü gitti. Hastalık içinde dâimâ sabr ve şükr etti. Yeniden sıhhat buldu. Eskisinden daha çok çocuk ve servete kavuştu. Yüzkırk sene yaşadı.

Hazret-i Eyyûb; güzel huylu, cömert ve çok merhametli idi. Fakirlere, misâfirlere, yetimlere çok yardım ederdi. O; bedenine, malına ve evlâdına gelen musîbetlere sabredip, ilâhi takdire rızâ gösterdi. Sabrından dolayı insanlık târihinde darb-ı meselle anıldı. Allahü teâlâ onu güzel vasıfları sebebiyle, Kur'ân-ı kerîminde medhü senâ buyurdu: “Biz onu (belâlara) hakîkaten sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu. Şüphe yok ki o tamâmen Allah'a dönen (bir zât) idi.” (Sâd sûresi: 44)

Hazret-i Eyyûb, Hazret-i İshâk'ın oğlu Iys evlâdındandır. Neseb silsilesi; Eyyûb bin Âmûs bin Râzih bin Rûm bin Iys bin İshak'dır (aleyhimüsselâm.) Muhterem annesi, hazret-i Lût'un neslinden idi. Hanımı Rahîme, Hazret-i Yûsuf'un oğlu Efrahîm'in kızıdır.

Allahü teâlâ Hazret-i Eyyûb'e, dedesi Hazret-i İshak'ın duâsı bereketiyle çok mal ve servet verdi. Sürü sürü hayvanlar, bağlar, bahçeler ve çok evlâd ihsân etti. Şam civarında Besenîyye mevkîindeki çiftliklerinde binlerce insan çalışırdı. Hizmetçilerinin, tarla ve hayvanlarının çokluğu ile asrında bir benzeri yoktu. Servetinin çokluğu onu Allah yolundan alıkoymadı. Çok ibâdet ederdi.

Eyyûb aleyhisselâm, Şam civârında yaşayan insanlara peygamber oldu. Onları Allahü teâlâya îmân ve ibâdete çağırdı. Bu uğurda pekçok zahmet çekti. Sonra; malı; evlâdı ve bedeni ile imtihân edildi. Hazret-i Eyyûb çok büyük sıkıntılara göğüs gerdi. Sabrı, kullukta kusur etmeyip şikâyette bulunmayışı ve başka güzel vasıfları ile ibâdet ehline ve akıl sâhiplerine örnek oldu.

İlâhi vahye mazhar bir peygamber olduğu, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirilmektedir:

“Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz ve İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a ve Ya’kûb'a, evlâtlarına, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleymân'a vahy eylediğimiz ve Dâvûd'a Zebûr verdiğimiz gibi, (Habîbim) şüphesiz sana da biz vahyettik.” (Nisâ sûresi: 163)

“Biz ona, İshak ile (İshak'ın oğlu) Ya’kûb'u ihsân ettik ve her birini hidâyete (nübüvvete) erdirdik. Daha evvel de Nûh'u ve onun neslinden Dâvûd'u, Süleymân'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u hidâyete (nübüvvete) kavuşturduk. Biz iyi hareket edenleri işte böyle mükâfâtlandırırız.” (En’âm sûresi: 84)

İmtihân devresi:

Hazret-i Eyyûb'un başına gelen her türlü belâ, mel’ûn şeytanın (iblîsin) sebebiyle oldu. Eyyûb aleyhisselâm, Allahü teâlâyı andığı zaman, göklerde bulunan melekler ona salât ve selâm ederlerdi. Cenâb-ı Hak, hazret-i Eyyûb'u imtihân etmeyi murâd etti. Hazret-i Eyyûb'un mallarını çeşitli vesîlelerle elinden aldı. Koyunları sel ile, ekinleri rüzgâr ile telef oldu. Şeytan da çoban sûretinde, ağlayarak Eyyûb aleyhisselâmın yanına geldi. Eyyûb aleyhisselâm o esnâda insanlara vâz ve nasîhatle meşgûl idi. “Ey Eyyûb! Şaşılacak bir âfet oldu. Allahü teâlâ malını mülkünü helâk etti” dedi. Hazret-i Eyyûb, bu haber karşısında hiç bir şikâyette bulunmayarak Allahü teâlâya hamd ve şükürde bulundu ve; “Üzülme! O malı mülkü bana Rabbim vermişti. Şimdi de aldı. Çünkü sâhibi O'dur” dedi. Hazret-i Eyyûb'un bu hâli ve sözleri, şeytana müthiş bir şamar oldu.

Sonra Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâmın, hocaları ile ders okuyan çocuklarının da zelzele ile canlarını aldı. Bunu gören şeytan, hoca şekline girip, feryâd ve figân ile hazret-i Eyyûb'un yanına geldi. Başına topraklar serpip, gözlerinden kanlı yaşlar akıttı: “Ey Eyyûb! Allahü teâlâ evini zelzele ile yıktı. Çocukların öldü. Her biri parça parça oldular. Bağrışmaları, inlemeleri dayanılacak gibi değildi” dedi ve öyle anlattı ki, hazret-i

Eyyûb'un mübârek gözlerinden yaş geldi. Şeytan, hazret-i Eyyûb'un üstünü başını yırtıp, feryâd ve figân etmesini bekliyordu. Fakat ondaki sabır ve tevekkülü görünce hiddetlendi ve konuşmaya başlayacağı sırada; hazret-i Eyyûb; "Ey mel'ûn! Sen iblîssin. Beni Rabbime isyâna teşvik etmek istiyorsun. Şunu bil ki, evlâdım bir emânet idi. Rabbime niçin incineyim. Rabbime hamd ederim" buyurdu. (Bu husûsta başka rivâyetler de vardır.)

Bundan sonra Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâmı, bedenine hastalık vererek imtihân etmeyi murâd etti. Eyyûb aleyhisselâmın vücûduna hastalık verdi. Hazret-i Eyyûb'un hastalığı gün geçtikçe şiddetlendi. Akrabâları, komşuları ve başkaları yanına uğramaz oldu. Yalnız, sadâkat ve şefkât timsâli Rahîme hâtun onu terketmedi. Ona hizmetine devam edip, ihtiyaç için neyi varsa sarfetti. El işi yaparak mâişet te'minine çalıştı. Hazret-i Eyyûb bu hastalık hâlinde de şikâyet ve feryâdta bulunmayıp, hamd etti. Sabır gösterdi. Hasta olması ve sebebi, Kur'ân-ı kerîmde Sâd sûresi 41. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildirilmektedir: "(Yâ Muhammed) kulumuz Eyyûb'u (aleyhisselâm) hatırla. O, Rabbine; (Yâ Rabbî) şeytan beni yorgunluğa (meşakkate) ve azâba (hastalığa) uğrattı diye duâ ve nidâ etti." Burada Hazret-i Eyyûb edebi gözeterek, duâsında yorgunluğu ve hastalığı, şeytana nisbet etti. Çünkü şeytan, zenginliğine, evlâdına ve çok ibâdet edişine hased edip, musallat olmak istemişti. Gerçekte Eyyûb aleyhisselâm her şeyin Allahü teâlâdan olduğunu bilirdi.

Şeytan bu defâ da Hazret-i Eyyûb'un bulunduğu şehir halkına vesvese vererek; "Aman Rahîme ile görüşüp, ona yardımcı olmayın. Eyyûb'un hastalığı size de geçer. Onu şehrinizden kovun" dedi. Şehir halkı, Rahîme'ye haber gönderip; "Eyyûb'u alıp, buradan berâberce gidiniz. Yoksa sizi taşla öldürürüz" tehdidinde bulundular. Rahîme hâtun, Eyyûb'u (aleyhisselâm) sırtına alıp ayrıldı. Şehre uzaklığı fazla olmayan bir yere götürdü. Altına kumlar yayıp başına taştan bir yastık koydu. Sonra da saplardan küçük bir kulübe yaparak hizmetine devam etti.

Hazret-i Eyyûb şehir dışındaki kulübesinde, rahatsız olmasına rağmen, gelip geçen insanlara Allahü teâlâyı hatırlatıyor, sabrı ve şükrü tavsiye ediyordu. İş ve üzüntüden bîtap düşmüş olan hanımı Rahîme de, şehirdeki hanımlara iplik eğirmekle meşgûl idi. Bir ara Rahîme hâtun, efendisine;

“Senin için Allahü teâlâdan sıhhat ve âfiyet isterim” dedi. Eyyûb da (aleyhisselâm); “Ey Rahîme! Allahü teâlâ bizlere nîmetler verirken, biz O'ndan gelen belâlara niçin sabretmeyelim” buyurdu.

Hazret-i Eyyûb yedi yıl dert ve belâ içinde kaldı. Hâlinden hiç şikâyet etmedi. Bir gün Rahîme hâtun; “Cenâb-ı Hakk'a duâ etsen de bu dertleri senden alsa” deyince, o; “Ey Rahîme! Sıhhat ve mes’ûd günlerimiz ne kadar zamandı?” diye sordu. Rahîme; “Seksen yıl idi” dedi. Hazret-i Eyyûb; “Şiddet ve belâ (hastalık) zamanı, sıhhat ve safâ süresi kadar olmadan cenâb-ı Mevlâya, belâ için şikâyet etmekten hayâ ederim” buyurdu. Tâhâmmül gücünün üstünde bir sabır gösteren hazret-i Eyyûb, Kur'ân-ı kerîmin Sâd sûresi 44. âyet-i kerîmesinde medhedildi. Hadîs-i şerîfte de; “Hazret-i Eyyûb, insanların en uysalı, en sabırlısı ve en çok gadabını (öfkesini) yenen idi” buyruldu. Hakk'a rızâsı tam ve kusursuzdu. Şu şiir, onun hâlini çok güzel ifâde ediyor:

Hoştur bana senden gelen,

Ya gonca gül yâhut diken,

Ya hil’atü yâhut kefen,

Nârın da hoş, nûrun da hoş.

Şeytanın, Hazret-i Eyyûb'a ve Rahîme'ye musallat olması ile ilgili çeşitli rivâyetler vardır. Bunlardan birine göre: Birgün, Rahîme hâtun yiyecek almaya gitti. Şeytan, insan sûretinde karşısına çıkıp; “Ey Rahîme! Sen Yûsuf'un (aleyhisselâm) oğlu Efrahim'in kızı değil misin? Burada ne arıyorsun?” diye hatırını sordu. Rahîme; “Evet! Efendim, Allahü teâlânın peygamberi Eyyûb'dur (aleyhisselâm). Belâlara mübtelâ oldu. Onun hizmetçisiyim” dedi. O zaman şeytan; “Kendine yazık ediyorsun. Hastalığı sana geçer” dedi. Rahîme; “Onun üzerimdeki hakkını ödeyemem. Nîmet ve rahat vaktinde onunla yaşadım. Bu hastalık hâlinde onu yalnız bırakamam” deyip yürüdü. Dönünce; başından geçenleri Hazret-i Eyyûb'e anlattı. Eyyûb aleyhisselâm; “Ey hanım! O gördüğün, iblîstir. Seni vesvese ile benden ayırmak ister” buyurdu ve dikkatli olup sakınmasını tenbih etti.

Şeytan bir gün tabib sûretinde Rahîme'nin karşısına çıktı; “Sen herhâlde hasta olan Eyyûb'un hanımısın?” dedi. Rahîme; “Evet” deyince; “Ben onu yakalandığı hastalıktan kurtarmayı düşünürüm. Lâkin şartlarım var” dedi. Rahîme hâtun; “Nedir?” deyince; “Kolay! Eyyûb şarap içecek ve benim için de, şifâyı sen yarattın diyecek, o kadar” dedi. Daha sonra ayrıldı. Rahîme hâtun olan Hazret-i Eyyûb'e anlattı. Eyyûb aleyhisselâm; “O şeytandır. Bizi Rabbimizden ayırmak istiyor. Ondan sakın!” buyurdu.

Birgün yine şeytan yakışıklı bir kişi sûretine girip Rahîme'nin yolunu kesti; “Sen kimsin? Senin gibi güzel kadın buralarda görmedim. Ben yakın köydenim. Servetimin hesâbı yoktur” dedi. Rahîme hâtunda Yûsuf aleyhisselâmın güzelliğinden biraz olup, o civarda ondan güzeli yoktu. Ona; “Hasta olan Eyyûb'un aleyhisselâm hanımıyım. Ona hizmet ederim. O, Allahü teâlânın peygamberidir. Ondan başkasına meyletmem” dedi ve yürüdü. Şeytan da ümîdi kesip oradan uzaklaştı. Rahîme'nin, bu sözler karşısında üzüntüsü artmış ve perişân bir hâlde hazret-i Eyyûb'un yanına dönmüştü. Olup biteni bildirince; Hazret-i Eyyûb bu sözlerden sıkıldı. Gadap arasında yemîn ederek; “Ey Rahîme! Ben sana ondan sakınmanı söylemiştim. Eğer bu mihnetten (hastalıktan) kurtulur, âfiyet bulursam, sana yüz sopa vuracağım” dedi. “Bu husûsta başka rivâyetler de vardır.”

Hazret-i Eyyûb'un hastalığı çok şiddetlendi. Onun bu hâli, beden, kalp ve lisânıyla yaptığı kulluk ve peygamberlik vazifelerini iyice zorlaştırıyordu. O zaman Allahü teâlâya duâ ve niyâzda bulundu. Kur'ân-ı kerîmde bu husûs meâlen şöyle bildirilmektedir: “Bana gerçekten hastalık isâbet etti. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.” (Enbiyâ sûresi: 83) Hazret-i Eyyûb'un bu şekilde duâ etmesinin sebebi değişik rivâyetlerle anlatılmaktadır. Tefsîrlerdeki rivâyetlerden bâzıları şunlardır:

1- Şeytan ona gelip; “Bana secde edersen seni bu belâdan kurtarırım” demesi ile (kendi bedenindeki hastalıktan değil), şeytanın zararından dolayı böyle duâ etti. İmâm-ı Ca’fer-i Sadık (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Musîbet müddeti uzayınca, şeytan; “Ey Eyyûb! Hastalıktan kurtulmak istersen bana secde et” dedi. Mübârek kalbi hüzünlenip coştu ve; “Belâdan sızlanmıyorum. Ama düşmanın harîs olmasından rahatsız oluyorum” deyip; “Bana hastalık isâbet etti” buyurdu.

2- Hazret-i Eyyûb'a îmân eden bir kaç kişinin; “Eğer bunda hayır olaydı, bu belâya mübtelâ olmazdı” demeleri, onun mübârek gönlünü mahzûn etti. Onun için böyle duâ etti. Kavminden bir kaç kişi zaman zaman gelip hazret-i Eyyûb'un hâlini görüp, acırlardı. Bir gün yine gelip, onun yanında; “Bu kişiye bu dertler geleli beri Rabbinden bir merhamet yetişmedi. Bu belânın sona ermesi lâzımdı. Halbuki günden güne çoğalıyor, şiddetleniyor” diye söyleştiler. Hazret-i Eyyûb bu sözlerden incindi ve; “Yâ Rabbî! Yedi yıldır bu mihneti çektim. Senin muhabbetinin şevki (arzusu) beni öyle kapladı ki, bu belâdan hiç incinmedim. Nice zaman bu derdi çekmeye râzı idim. Fakat bu sözler bana güç geldi. Yâ Rabbî! Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin” dedi.

3- Rahîme hâtunun çâresiz kalması netîcesinde, yiyecek almak için elbisesini sattığını öğrenen hazret-i Eyyûb böyle duâ etti.

4- Bir gün Hazret-i Eyyûb'a Cebrâil aleyhisselâm gelip, onu dilsiz, konuşmaz bir hâlde buldu. Ona; “Neden böyle durursun?” deyince, Hazret-i Eyyûb; “Sabırdan başka çâre nedir?” dedi. Cebrâil aleyhisselâm; “Hak teâlânın hazînesinde belâ çoktur. Sen ona tâkât getiremezsin. Allahü teâlâdan âfiyet iste” dedi. Hazret-i Eyyûb âyet-i kerîmede buyurulduğu şekilde duâ etti. Eyyûb aleyhisselâm bedenindeki hastalık sebebiyle, insan olması bakımından inlemiş; rûhen de Allahü teâlânın cemâline yönelmiştir. Cismen dili; “Bana gerçekten hastalık isâbet etti” derken, mânen de “Sen merhametlilerin en merhametlisisin” diye zikretmiştir.

Hazret-i Eyyûb'un bu sözleri görünüşte sızlanma gibi ise de gerçekte bir duâ idi. Çünkü Allahü teâlâ; “Biz onun duâsını kabûl ettik” buyurmaktadır. Sızlanma, insanlara yapılan şikâyete denir. Allahü teâlâya olan sızlanma, sızlanma olmaz. Nitekim Ya’kûb'un aleyhisselâm hâlini anlatırken, Yûsuf sûresi 86. âyetinde meâlen; “Ya’kûb (aleyhisselâm) dedi ki: “Ben büyük kederimi ve hüznümü ancak Allah'a şikâyet ediyorum ve Allah katında, vahy ile, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri de biliyorum” buyuruyor. Evliyâdan biri de; “İnsanlara şikâyet eden, bu şikâyetinde, Allahü teâlânın kazâsına râzı ise; bu, sızlanma ve feryâd olmaz” buyurmuştur.

Hamîd-i Tavîl, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirdi ki: "Bir kimse, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) mescidine girdi ve Eyyûb aleyhisselâm ile ilgili bâzı suâller sordu. Muhammed Mustafa (sallallahü aleyhi ve sellem) ağladı ve buyurdu ki: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Eyyûb (aleyhisselâm) belâdan inlemedi, sızlanmadı. Lâkin yedi sene, yedi ay, yedi gün, yedi saat o belâda kaldı. Ayakta namaz kılmak istedi. Duramadı düştü. Hizmette kusur görünce; Bana gerçekten hastalık isâbet etti" dedi."

Hastalıktan kurtulması:

Hazret-i Eyyûb şehrin dışında mübârek hanımının kendisi için yaptığı kulübede yaşıyordu. Bir gün hanımı Rahîme hâtun yiyecek aramaya çıkmıştı. İkindi vakti, Allahü teâlâdan lütûf müjdesi ulaştı. Cebrâil aleyhisselâm çıkageldi ve Allahü teâlâdan; "Ey Eyyûb! Belâ verdim sabrettin. Şimdi ben sıhhat ve nîmet vereceğim" haberini getirdi.

Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde şöyle bildirilmektedir: "(Ey Eyyûb!) Ayağını yere vur. Çıkan sudan gusleyle ve soğuğundan iç!" (Sâd sûresi: 42) Bu emr-i ilâhi üzerine Hazret-i Eyyûb ayağını yere vurdu. İki su pınarı fışkırdı. Biri sıcak olup, yıkanmak için, diğeri soğuk olup, içmek için idi. Sıcağından guslettiğinde bedenindeki rahatsızlıklardan; soğuğundan içince de içindeki hastalıklardan şifâ buldu. Bâzı âlimler ikisi tek pınar olup, içme zamanında soğuk, yıkanma zamanında sıcak akardı, demişlerdir. Başka bir rivâyette Eyyûb aleyhisselâm, buyrulan sudan bir yudum içti ve bir parça da başına serpti. Hastalık geçti. Kuvveti geri geldi. Taze bir genç oldu. Cebrâil aleyhisselâm Eyyûb'a (aleyhisselâm) hulle (elbise) giydirdi. Başına taç koydu. Lütûf bulutu, üzerine geldi. Üstüne altın parçacıkları saçıldı. Bir müddet sonra Rahîme şehirden döndü. Eyyûb'u (aleyhisselâm) tanıyamadı. Kaybolduğunu zanneti. Sahraya koştu, feryâd edip ağladı. "Bu kadar sıkıntı çektim, hazîneyi elden kaçırdım, hastayı kaybettim. Ey Eyyûb! Bilmem seni hangi canavar götürdü, hangi hayvan yedi" dedi. Cebrâil aleyhisselâm; "Ey Eyyûb! Rahîme'yi çağır, gönlünü hoş eyle" dedi. Eyyûb aleyhisselâm; "Ey hanım! Kimi çağırırsın, kimi ararsın?" diye seslendi. Rahîme hâtun; "Bir hastam vardı, hayat arkadaşım idi. Onu kaybettim" dedi. "İsmi ne idi"

buyurdu. Rahîme; “İsmi sabırlı Eyyûb idi” dedi. “Nasıl bir kimse idi” buyurdu. “Sağlıklı iken sana benzerdi” diye cevap verdi. Eyyûb aleyhisselâm; “Ey Rahîme! O hasta olan Eyyûb, benim” buyurup, kendisini tanıttı. “Allahü teâlâ bana sıhhat verdi” dedi ve her ikisi ağladılar.

Bu hâlden sonra hanımıyla berâber oradan ayrılıp şehre doğru yola çıktılar. Şehrin kapısına gelince, bütün şehir halkının, kendilerini karşılamaya çıktıklarını gördüler. Eyyûb aleyhisselâm onlara; “Bu ne haldir, nereye gidiyorsunuz?” diye sordu. Onlarda; “Bir ses duyduk; Ey insanlar! Eyyûb aleyhisselâm size geliyor, onu karşılayınız diyordu” dediler. Eyyûb aleyhisselâm şehre gelince, eski, köhne evini yenilenmiş gördü. Bundan başka; elinden alınmış malları geri gelmiş, (bir rivâyette ölmüş oğulları dirilmiş), yüz çeviren dostları, kendisine muhabbetle yönelmişlerdi. Nitekim, Allahü teâlâ Sâd Sûresi 43. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Tarafımızdan bir rahmet, akıl sâhipleri için bir ibret olarak, Eyyûb'a bütün ehlini ve berâberinde daha bir mislini bağışladık” buyurdu.

“Keşşaf tefsîri”nde; hastalık geçince daha önce vefât eden çocukları dirilip, onlar kadar evlâdı ve torunları oldu. “Gürânî tefsîri”nde; vefât eden evlâdı kadar çocuğu dünyâya geldiği bildirilmektedir. “Vâhidî tefsîri”nde, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) rivâyet olundu ki, Resûl-i ekreme (sallallahü aleyhi ve sellem); “Eyyûb'a bütün ehlini ve berâberinde daha bir mislini bağışladık” âyetinin mânâsını sordum. Buyurdu ki: “Ey İbn-i Abbâs! Allahü teâlâ, Eyyûb'a (aleyhisselâm) hanımını verdi ve onu gençleştirdi. Yirmialtı oğlu dünyâya geldi. Hak teâlâ, Eyyûb'a bir melek gönderdi. Melek; “Ey Eyyûb! Allahü teâlâ sana, belâlara sabrettiğin için selâm söylüyor ve buyuruyor ki, harman yerine çıksın” dedi. Harman yerine çıktı. Allahü teâlâ, üzerine kızıl renkli bir bulut gönderdi. Eyyûb'un (aleyhisselâm) üzerine altın çekirge yağdı. Eyyûb aleyhisselâm eteğini kaldırıp bu altınlardan topladı. Melek; “Ey Eyyûb! Harman içinde olanlarla yetinmez misin” diye latîfe ettikde, Eyyûb aleyhisselâm; “Bu hal, Rabbimin bereketlerindendir. Rabbimin bereketlerine karşı kanâatkâr olamam!” demiştir.”

Buhârî’de, Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyet edilen hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Eyyûb

aleyhisselâm mûcizeli suda yıkandığı sırada, önüne altından bir sürü çekirge düşmüştü. Eyyûb aleyhisselâm bunları hemen toplayıp, elbisesine doldurmaya başlamıştı. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Ey Eyyûb! Görüyorsun ben malını sana iâde etmek sûretiyle seni zengin kılmadım mı?" buyurdu. Hazret-i Eyyûb; "Evet yâ Rabbî! Beni o sûretle zengin kıldın. Fakat, senin hayr ve bereket hazînelerinden benim için doymak yoktur. Binaenaleyh, indi ilâhîden her ne buyurulursa kabûlümdür. Çünkü veren sensin, senin verdiğin şeyi nasıl reddederim?" dedi."

Hazret-i Eyyûb, hastalığı esnâsında bir sebepden dolayı hanımına, iyi olunca yüz sopa vuracağına yemîn etmişti. İyileşince ahdini yerine getirmek istedi. Hanımına yüz sopayı nasıl vuracağını düşünüyordu. Bu düşüncedeyken Allahü teâlâ hazret-i Eyyûb'un yemîninin yerine gelmesini ve Rahîme'nin incinmemesini murâd etti. Zirâ Rahîme uzun zaman Hazret-i Eyyûb'a canla başla hizmet etmişti. Allahü teâlâ, Hazret-i Eyyûb'a vahyedip; "Ey Eyyûb! Yüz tane ince çubuğu bir araya bağla ve deste yap. Sonra eline al ve Rahîme'ye bir defâ vur! Rahîme'ye yüz değnek vurmuş olursun. Yemînin yerine gelir" buyurdu. Hazret-i Eyyûb, Allahü teâlâdan aldığı bu ilâhî emirle, yüz tane ince çubuğu bir demet yaptı ve hanımına bir kere vurdu. Böylece yemînini yerine getirdi. Cenâb-ı Hakk'ın bu lütfunu gören hanımı da bundan çok hoşlandı. İncinmeden cezânın tatbikine ve yemînin yerine gelmesine sevindi.

Kur'ân-ı kerîmde bu husûs meâlen şöyle bildirilmektedir: "Eline yaş ve kuru karışık bir demet ot al! Onunla (hanımına) vur ki, yemîninde durmamazlık etme." (Sâd sûresi: 44)

Bir rivâyette de Eyyûb aleyhisselâm hanımı Rahîme'ye buyurduğu bir hizmete geç gelmesi dolayısıyle; sıhhate kavuşunca yüz değnek vurmak üzere yemîn etmişti. Rahîme'nin, efendisine karşı hizmetleri, fedâkarlıkları büyüktü. Onun için cenâb-ı Hak, yüz tane ince çubuğun topluca ve bir defâda vurulmasını istedi.

Hazret-i Eyyûb'un hastalığı âfiyet hâline dönüşünce, o gece seher vaktinde bir âh eyledi. Sebebini sorduklarında; "Her gece seher vaktinde; "Ey bizim

hastamız nasılsın?” diye ses duyardım. Şimdi o vakit geldi ve; “Ey sıhhatli kulumuz, nasılsın?” sesini duymadım. Bunun için ağlıyorum” buyurdu.

Eyyûb aleyhisselâma; “Bu uzun hastalık müddeti içerisinde, sana en zor ne geldi?” diye sorduklarında; “Dost ve düşmanların serzenişi, her şeyden daha zordur” buyurdu.

Eyyûb aleyhisselâm ömrünün sonunda, en olgun evlâdı olan Havmel'i vasî tâyin etti. Teçhiz ve tekfin husûslarını ona ısmarladı. Yaşı yüzkırk, ikiyüzyirmi, ikiyüzkırk, doksandokuz yâhut doksan sene idi. Zülkifl lakabı ile bilinen Bişr adlı oğlunun peygamberliğinde ihtilâf olunmuştur. Şârih Aynî’ye göre, Hazret-i, Eyyûb'un kabri, Şam'da Beseniyye denilen yerdedir.

Mûcizeleri:

Hazret-i Eyyûb, Allahü teâlânın emirlerini tebliğ ederken birçok mûcizeler gösterdi. Bunlardan bâzıları şöyledir:

1- Koyun yünlerinin ibrişim olması: Hazret-i Eyyûb'un duâsının bereketi ile koyunların yünleri ibrişim olurdu. Kavmi çok fakir olduğu için, Eyyûb aleyhisselâma koyunları çoğalsın diye duâ etmesini ricâ etmişlerdi. Hazret-i Eyyûb duâ edince; koyunları çoğaldı ve kırktıkları yünleri ibrişim hâline geldi.

2- Bir evin sütunsuz (direksiz) durması: Eyyûb aleyhisselâm, kavminin hâkimini îmâna dâvet ettiği vakit, o da; “Evimin direkleri kalkarak havada durmasını senden mûcize olarak isterim” demişti. Hazret-i Eyyûb da duâ etti. Nihâyet evin direkleri düştü ve ev havada kaldı. Hâkim bu mûcizeyi gördüğü hâlde îmân etmedi.

Musîbete sabır:

Belâlara sabretmek, beğenilen güzel huylardan olup, ebedî kurtuluşa sebeptir. Belâlara sabır, Hak yolunun yolcusuna farzdır. Sabır, peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hasletlerindendir. Allahü teâlâ, Habîbine

(sallallahü aleyhi ve sellem) sabrı tavsiye etti ve Ahkâf sûresi 35. âyet-i kerîmesinde; “O hâlde (ey Resûlüm, kâfirlerin eziyetlerine karşı) ülü’l-azm peygamberlerin sabrettikleri gibi sabret ve onlar hakkında azâb için acele etme!” buyurdu. Nûh (aleyhisselâm), kavminin eziyet ve sıkıntılarına; İbrâhim (aleyhisselâm), Nemrûd'un ateşine, İsmâil (aleyhisselâm), kurban olmaya, Ya’kûb (aleyhisselâm), Yûsuf'un (aleyhisselâm) ayrılığına ve görmemeğe; Yûsuf (aleyhisselâm), kuyuda ve zindanda kalmağa; Eyyûb de (aleyhisselâm) hastalığına ve başına gelen belâlara sabretti.

Dünyânın esâsı, mihnet ve sıkıntı üzerine kurulmuştur. Sıkıntıya sabretmekten başka çâre, katlanmaktan başka kurtuluş yoktur. Âlimler sabrı çeşitli şekillerde açıkladılar. Üç sabır çok sevgilidir: Tâata sabır, günâh işlememeye sabır, belâ ve mihnete sabır.

“Bahr-ül acâib”deki, Hazret-i Ali'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Sabır üçtür: Musîbete sabır, tâata sabır ve günâh işlememeye sabır. Musîbete sabredene, Allahü teâlâ üçyüz derece ikrâm eder. Her derece arası, yerden göğe kadar mesâfedir. Tâata sabredene, Allahü teâlâ altıyüz derece ihsân eder. Her derece arası, yerin dibinden Arş'a kadardır. Günâh işlememeye sabredene, Allahü teâlâ dokuzyüz derece verir. Her derece arası, yerin dibinden Arş'ın üstüne kadardır.”

Allahü teâlâ sabredenlerin yardımcısıdır. Allahü teâlâ Bakara sûresi 153. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ey îmân edenler! Sabırla ve namazla Allah'dan yardım isteyin. Muhakkak Allah'ın yardımı sabredenlerle berâberdir” buyuruyor. Sabır, bütün kapıları açan bir anahtardır.

Beyt:

Eğer sabr eder isen, sabır, işleri açar,

Çünkü sabr edenlere, Hak teâlâ olur yâr.

Hadîs-i şerîflerde; “Sabır, Cennet hazînelerinden bir hazînedir”, “Allahü teâlâ sabredenleri sever” ve “Eğer sabır insan olsaydı, kerîm bir insan olurdu” buyrulmuştur.

İnsana gelen her belâ ve sıkıntı, Allahü teâlânın takdîri iledir. Nitekim Hadîd sûresi 22. âyet-i kerîmesinde meâlen; (Kıtlık ve kuraklık gibi) ne yerde, ne de (hastalık ve afet gibi) nefislerinizde bir musîbet başa gelmez ki, biz onu yaratmazdan önce, o bir kitabda (Levh-i mahfûzda) yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır" buyurdu. Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî buyurdu ki: "Bu âyet-i kerîme, herhâlde, rızâ üzere olmayı göstermektedir. Kul, her şeyin Allahü teâlânın takdîri ile olduğunu, Allahü teâlâ dilemeyince kimsenin kimseye zarar veremeyeceğini bilince, elbette sabreder. Feryâd edip, ağlayıp sızlamaz.

Şakik-i Belhî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Musîbete feryâd eden, Allahü teâlâya karşı gelmiş olur. Feryad etmek, ağlayıp sızlamak, belâ ve musîbeti geri çevirmez."

Abdullah bin Mübârek (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Musîbet birdir. Musîbetin geldiği kişi, feryâd eder, ağlayıp sızlarsa musîbet iki olur. Biri musîbet, diğeri sevâbın gitmesi. Bu musîbet öncekinden daha büyüktür. Sabredenlerin karşılığı ise hesâbsızdır. Yâni sabredenlere verilen sevâbın mikdarını Allahü teâlâdan başka kimse bilmez." Nitekim Zümer sûresi 10. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Sabredenlere mükâfâtları hesâbsız verilecektir" buyruldu. "Sahîh-i Buhârî"de Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ, bir şey vermek istediği kuluna mihnet ve musîbet verir." "Sahîh-i Müslim"de, Ebû Sa'îd'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Mü'mine, derd, üzüntü, hastalık, eziyet gibi sıkıntı verici şeylerden biri gelirse, Allahü teâlâ bunu günâhlarına keffâret eyler." "Sahîhayn"da, Câbir'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Mü'min, rüzgârın salladığı buğday başağı gibidir. Yâni bâzan düşer, bâzan kalkar. Doğru durmak istediği zaman diğer tarafa döndürür. Kâfir ise meyvesiz ağaç gibi olup, kesildiği zamana kadar hep başı dik durur" buyruldu. Yâni mü'min dâimâ sıkıntı, üzüntü ve dünyâ dertleri içinde bulunur. Sıkıntının, üzüntünün biri geçmeden diğeri bastırır. Kâfire ise, eceli gelinceye kadar bir zorluk gelmez. Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) "Belâ, önce peygamberlere sonra evliyâya, sonra onlara benzeyenlere gelir" buyurdu.

Şiir:

Cânânın aşkı yolu belâdan başka değil,

Bir an belâsız kalmak orada revâ değil.

Belâ çek ki sen onun likâsına eresin,

Belâsız kişi varsa, o merd-i likâ değil.

Eğer senin canına, yüzlerce ok atılsa,

Îsâbeti O'ndandır, hiç biri hatâ değil.

Yüzlerce belâ içre, sen dostun ile hoş ol,

Onun olduğu yerde çün belâ, belâ değil.

Oradan ne gelirse, hepsi de doğru gelir,

Yan bakma, eğri bakış, burada vefâ değil.

“Kimyâ-yı Seâdet”de diyor ki: Şiblî'yi, Bağdat hastahânesinden deli diye çıkardılar. Yanına birkaç kişi geldi. Onlara; “Kimlersiniz?” diye sordu. “Senin dostlarınız” dediler. Yerden bir taş alıp, onlara doğru attı. Kaçtılar. Buyurdu ki: “Yalan söylediniz. Dost olsaydınız, dostun belâsına sabrederdiniz.” Allahü teâlâ Bakara sûresi 155. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ey mü’minler! (İtâatkârı âsî olandan ayırd etmek için) sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden yana eksiltmekle, and olsun imtihân edeceğiz. Ey Habîbim! Sabredenlere (lütuf ve ihsânlarımı) müjdele” buyurdu. İmâm-ı Şafiî (rahmetullahi aleyh); “Bu âyet-i kerîmedeki korku, Allah korkusu; açlık, Ramazân-ı şerîf orucu; mal noksanlığı, zekât ve sadaka vermek; can, hastalık; meyve ise, çocuğun ölmesidir. Çünkü, çocuk, ana-babanın gönlünün meyvesidir” buyurdu. Sonra Bakara sûresi 156. âyet-i kerîmesinde, meâlen; “Sabredenler, o kimselerdir ki, kendilerine bir belâ geldiği zaman, teslimiyet göstererek; “Biz Allah'ın kuluyuz ve (öldükten sonra da) yine O'na döneceğiz” derler” buyurdu.

Allahü teâlâ, sabredenleri birçok iyi hasletlerle vasıflandırıp, Kur'ân-ı kerîmin yetmiş küsur âyetinde sabırdan bahsetmiştir. İyilik ve derecelerin çoğunu sabra bağlamış ve bütün bunları sabrın sonuçları, meyve ve netîceleri kılmıştır.

Allahü teâlâ Zümer sûresi 10. âyet-i kerîmesinde, her iyiliğin hudutları olan sınırlı bir mükâfâtı olduğu hâlde, yalnız sabrın mükâfâtının hudutsuz olduğunu bildiriyor. Yine Allahü teâlâ bizzât kendisinin sabredenlerle berâber olacağını Kur'ân-ı kerîmde vâdetti.

Yardım ve zaferi sabra bağlamak üzere de; "Evet, siz sabreder, (peygambere muhâlefetten) sakınırsanız, bu (nlar yâni düşmanlar) ansızın üzerinize (gadabla) gelecek olurlarsa, Rabbiniz size nişânlı beşbin melekle imdâd edecektir" buyuruldu. (Âl-i İmrân sûresi: 125) Aynı zamanda diğer hiç bir ibâdete toptan vâd etmediği birçok iyilikleri, toplu hâlde sabredenlerde toplamak üzere meâlen; "O teslimiyet gösterip Rablerine sığınanlar üzerine, Rablerinden mağfiret, rahmet (ve Cennet) vardır. İşte onlar, doğru yola erdirilenlerin tâ kendileridir" buyuruldu. (Bakara sûresi: 157) Hidayet, rahmet ve salevâtın hepsi sabredenlerde toplanmıştır.

Bu husûstaki hadîs-i şerîflerde Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) "Sabır, îmânın yarısıdır" ve îmândan sorduklarında da; "O, sabır ve cömertliktir" buyurdu. Yine; "Sabır, Cennet hazînelerinden bir hazînedir", "Hoşlanmadığın şeye sabretmende büyük hayır vardır" buyurdu.

Ömer bin Hattâb'ın, Ebû Mûsâ el-Eş'ari'ye (radıyallahü anhümâ) yazdığı bir mektupta; "Sabra önem ver. Sabır iki şeye yapılır ki, biri diğerinden daha makbûldür. Meselâ, felâket ve musîbetlere sabır, güzeldir. Fakat bundan daha güzel ve daha makbûlü Allahü teâlânın haram kıldığı şeylere sabırdır. İyi bil ki, îmânı koruyan sabırdır. Zirâ iyiliklerin efdâli takvâdır, takvâ ise sabırla mümkündür." dedi. Hazret-i Ali; "Îmân, dört direk üzerinde durur. Bunlar; yakîn, sabır, cihâd ve adâlet direkleridir. Bedende baş ne ise, îmânda sabır aynıdır. Başsız beden olmayacağı gibi, sabırsız da îmân olmaz" dedi. Habîb ibni Ebî Habîb, Sâd sûresinin 44. âyet-i kerîmesini okuduğu vakit; "Şâyân-ı hayrettir ki, sabır ahlâkını veren kendisi olduğu

hâlde, sabredenleri övüyor” dedi ve ağladı. Ebud-Derdâ (radıyallahü anh) da; “Îmânın zirvesi, hükme sabır ve kadere rızâdır” dedi.

Ölüm, servetin mahvolması, hastalanmak, bir âzânın telef olması ve benzeri âfetlere sabır; en üstün makâmlardandır. Zîrâ belâ ve ibtilâ, nefse ağır gelen bir imtihândır ve aynı zamanda sıddîkların azığıdır. Bunun için Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Yâ Rabbî! Dünyâ musîbetlerini bana kolaylaştıran bir yakîni senden isterim” diye duâ etmiştir. Bu, bir sabırdır ki, dayanağı hüsn-i yakîn olduğu için, Süleymân Dârâni; “Vallahi, sevdiğimize sabredemiyoruz, ya hoşlanmadığımız şeylere nasıl sabredebiliriz?” demiştir. Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) bir hadis-i kudsîde; “Allahü teâlâ buyurdu ki; “Ben kullarımdan herhangi birine, bedeninde, malında veya evlâdında bir musîbet verdiğim vakit, onu güzel bir sabırla karşılarsa, kıyâmet günü onun için mîzân ve hesap kurmaktan hayâ ederim” buyurdu. Yine Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Sabırla kurtuluşu beklemek, ibâdettir.”, “Herhangi bir mü’mine bir felâket geldiği vakit, Allahü teâlânın buyurduğu gibi; “Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz” dedikten sonra; “Allah'ım, bu felâketten dolayı beni mükâfâtlandır ve bundan hayırlısını bana ver” derse, mutlak sûrette Allahü teâlâ dileğini yerine getirir.” Enesin (radıyallahü anh) Resûl-i ekremden (sallallahü aleyhi ve sellem) rivâyetinde, “Allahü teâlâ Cebrâil'e (aleyhisselâm); Ey Cebrâil! İki gözü âmâ (kör) olanın mükâfâtının ne olduğunu bilir misin? buyurdu. Cebrâil; “Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim. Biz ancak bize bildirileni bilebiliriz” dedi. Allahü teâlâ; “Onun mükâfâtı ebedî olarak Cennet’te kalmak ve benim cemâlime bakmaktır.” buyurdu. İmâm-ı Mâlik'in “Muvatta” adlı eserinde rivâyet edilen hadis-i kudsîde Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Allahü teâlâ buyuruyor ki: “Kulumu bir belâ ile ibtilâ (imtihan) ettiğim vakit, sabreder ve ziyâretçilerine beni şikâyette bulunmazsa, ona, etinden iyi et, kanından iyi kan veririm. İyileştiği vakit, günâhsız olarak iyileşir. Onu öldürürsem, rahmetime yâni Cennet’ime gider.” buyurdu.

Dâvûd aleyhisselâm; “Yâ Rabbî! Senin rızân uğrunda musîbetlere sabreden kederli kimsenin mükâfâtı nedir?” diye sorunca, Allahü teâlâ; “Ondan aslâ soymayacağım îmân kisvesini, ona giydirmemdir” buyurdu. Ömer bin Abdülaziz (rahmetullahi aleyh) bir hutbesinde; “Allahü teâlâ bir kuluna

verdiği nîmeti alıp da karşılığında sabrı ona nasîb ederse, nîmete mukâbil verdiği sabır, o nîmetten daha efdâldir" buyurdu ve Zümer sûresi 10. âyet-i kerîmesini okudu.

Fudayl'e (rahmetullahi aleyh) sabırdan sorduklarında; "Allahü teâlânın kazâsına rızâdır" dedi. "Bu nasıl olur?" diyenlere; "Razı olan kimse, bulunduğu hâlden daha üstününü istemez" dedi.

Feth-i Mûsılî'nin hanımı bir defâsında düştü, tırnağı kırıldı. Bunun üzerine güldü. Kendisine; "Ayağın acımadı mı, niye gülüyorsun?" diyenlere; "Bunun sevâbının zevki, acısını bana unutturmuştur" dedi. Dâvûd aleyhisselâm, Süleymân'a (aleyhisselâm); "Mü'minin takvâsına üç şey delildir: Ulaşamadığı şeye tevekkül, eline geçene rızâ ve kaybolana da sabırdır" demiştir.

Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) "Acıya dayanıp, uğradığın felâketi kimseye duyurmaman ve şikâyette bulunmaman; Allahü teâlâyı tâzim ve O'na hakkıyla mârifettendir" buyurdu. Sâlihlerden birisi, koltuğunda kesesi ile pazara çıktı. Biraz sonra kesesini kaybetti. Arayıp bulamayınca; "Onu alanı Allahü teâlâ mübârek etsin, herhâlde benden daha çok muhtâçtı" dedi.

Hanım sahâbîlerin meşhûrlarından Hazret-i Ümmü Süleym'in oğlu ağır hastalanıp, babası Ebû Talhâ'nın evde bulunmadığı bir sırada ölmüştü. Ümmü Süleym onu yıkayıp kefenledi ve evin bir köşesine koydu. Buhurlayıp üzerini örttü. Ev halkına da; "Ebû Talhâ'ya oğlunun öldüğünü, ben söylemedikçe hiç biriniz söylemeyiniz!" diye tenbih etti. Akşam olunca, Ebû Talhâ (radıyallahü anh) eve geldi. "Çocuk nasıldır?" diye sordu. Ümmü Süleym (radıyallahü anhâ) da; "Çocuğun ızdırâbı dindi. Rahatlaştığını sanıyorum!" dedi. Hazret-i Ebû Talhâ, onun sözünden, çocuğun gerçekten iyileştiğini sandı. Ümmü Süleym (radıyallahü anhâ) akşam yemeğini hazırladı. Kocası oruçluydu. Ona yemeğini yedirdi, içirdi. O güne kadar hiç yapmadığı şekilde özenerek süslendi, ona karşı neşeli görünmeye çalıştı. Sonra yattılar. Gecenin sonuna doğru Ebû Talhâ (radıyallahü anh) mescide çıkmak isteyince, Hazret-i Ümmü Süleym; "Ey Ebû Talhâ! Şu komşumuzun yaptığına baksana!" dedi O da; "Ne oldu?"

diye sorunca; “Benden emânet bir şey aldılar. Onu geri aldım diye ağlamaya başladılar” dedi. Hazret-i Ebû Talhâ; “Hiç öyle şey olur mu?” deyince, hanımı; “İşte, Allahü teâlâ bize verdiği emânetini geri aldı” diyerek, çocuğun öldüğünü kendisine bildirdi. O da bunun üzerine; “İnnâ lillahi ve innâ ileyhi râciûn” dedi. Sonra sabah namazını kılmak için mescide gitti. Namazdan sonra çocuğunun öldüğünü ve hanımı ile arasında geçen durumu Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem) haber verince, her ikisi için de; “Cenâb-ı Hak, bu gecenizi hakkınızda mübârek eylesin!” diye duâ etti. O gece, Ümmü Süleym (radıyallahü anhâ), oğlu Abdullah'a hâmile kalmıştı. Bu çocuk, Ümmü Süleym'in, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) ile berâber katıldığı bir harpte dünyâya gelmiş; Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) ona Abdullah ismini koyup, hakkında hayır duâ etmişti. Bu duânın bereketiyle Abdullah bin Talhâ'nın yedi veya dokuz oğlu olmuştu ki, hepsi de Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip, hâfız olmuşlardı. Eshâb-ı kirâmın hanımlarından Ümmü Atıyye (radıyallahü anhâ) diyor ki: “Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), biz kadınlardan müslüman olduğumuzda, ölüye ağlayıp feryâd ve figân etmeyeceğimize dâir söz almıştı. Beş kadından başka kimse sözünde duramadı. Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) verdiği sözü aynen yerine getirenlerden biri de Ümmü Süleym'dir.” Ümmü Süleym (radıyallahü anhâ) dînîne son derece bağlı ve sabırlı bir kadındı.

Mu’âz bin Cebel (radıyallahü anh) anlatır: Benim bir oğlum vardı, vefât etti. Bunu duyan Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bana şu mektubu yazdı:

“Allahü teâlâ sana selâmet versin!

O'na hamd ederim. Herkese iyilik ve zarar, yalnız O'ndan gelir. O dilemedikçe, kimse kimseye iyilik ve kötülük yapamaz.

Allahü teâlâ, sana çok sevâb versin. Sabretmeni nasîb eylesin! O'nun nîmetlerine şükretmenizi ihsân eylesin!

Muhakkak bilmeliyiz ki, kendi varlığımız, mallarımız, servetimiz, kadınlarımız ve çocuklarımız, Allahü teâlânın, sayısız nîmetlerinden, tatlı

ve fâideli ihsânlarındandır. Bu nîmetleri, bizde sonsuz kalmak için değil, emânet olarak kullanmak, sonra geri almak için vermişdir. Bunlardan, belli bir zamanda faydalanırız. Vakti gelince, hepsini geri alacaktır.

Allahü teâlâ, nîmetlerini bize vererek sevindirdiği zaman, şükretmemizi, vakti gelip geri alarak üzüldüğümüz zaman da, sabretmemizi emreyledi. Senin bu oğlun, Allahü teâlânın tatlı ve faydalı nîmetlerinden idi. Geri almak için sana emânet bırakmış idi. Seni, oğlun ile faydalandırdı. Herkesi imrendirecek şekilde sevindirdi, neşelendirdi. Şimdi, geri alırken de, sana çok sevâb, iyilik verecek; acıyarak, doğru yolda ilerlemeni, yükselmeni ihsân edecektir. Bu merhamete, ihsâna kavuşabilmek için sabretmeli, O'nun yaptığını hoş görmelisin! Kızar, bağırır çağırırsan; sevâba, merhamete kavuşamazsın ve sonunda pişman olursun. İyi bil ki, ağlamak ve sızlamak derdi ve belâyı geri çevirmez. Üzüntüyü dağıtmaz! Kaderde olanlar başa gelecektir. Sabretmek, olmuş bitmiş şeye kızmamak lâzımdır.

Allahü teâlâ, hepinize selâmet versin! Âmin.”

İmâm-ı Rabbânî hazretleri Mektûbât'ın üçüncü cildi 59. mektubunda buyurdular ki:

“Hak teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın yolunda ilerlemenizi ve sizi her bakımdan kendisine bağlamasını nasîb eylesin! Kıymetli ve anlayışlı oğlum! Her gün insanın karşılaştığı her şey, Allahü teâlânın dilemesi ve yaratması ile var olmaktadır. Bunun için, irâdelerimizi O'nun irâdesine uydurmalıyız! Karşılaştığımız her şeyi, aradığımız şeyler olarak görmeleyiz ve bunlara kavuştuğumuz için sevinmeliyiz! Kulluk böyle olur. Kul isek, böyle olmalıyız! Böyle olmamak; kulluğu kabûl etmemek ve sâhibine karşı gelmek olur. Allahü teâlâ, hadis-i kudsîde buyuruyor ki: “Kaza ve kaderime râzı olmayan, beğenmeyen ve gönderdiğim belâlara sabretmeyen, benden başka Rab arasın. Yeryüzünde kulum olarak bulunmasın!” Evet fakirler, kimsesizler ve himâyeniz altında yaşamış olan çok kimseler, kendilerini gözettiğiniz ve koruduğunuz için, rahat ediyorlardı. Üzüntü nedir bilmiyorlardı. Onların hakîkî sâhibi, kendilerini yine korur. Siz her zaman iyiliklerinizle anılacaksınız. Allahü teâlâ, iyiliklerinizin karşılığını, dünyâda da, âhıretde de, bol bol ihsân eylesin! Selâm ederim.”

Beyt:

Âfet-i gamdan aceb, dünyâda kim âzâdedir?

Herkesin bir derdi var, mâdem ki Âdemzâdedir.

Bir hümâ-yı zevki bin sayyâd-ı gam tâkib eder,

Böyle bir mevhûma bilmem, halk neden üftâdedir?

“Gunyet-üt-Tâlibin”de bildirildi ki: Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) huzûruna bir kimse gelip; “Ey Allah'ın Resûlü! Malım gitti, param gitti, vücûdum hasta oldu” dediği zaman, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) “Malı gitmeyen, parası bitmeyen ve hasta olmayan kimsede hayır yoktur. Zirâ Allahü teâlâ bir kulunu severse, onu belâya mübtelâ kılar. Ona belâ verdiğinde, ona sabır ihsân eder” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte; “Kul için Allahü teâlâ katında derece vardır. Kul, bedeninde bir belâya mübtelâ olmayınca, ameli ile o dereceye kavuşamaz. Belâya mübtelâ olunca, o dereceye kavuşur” buyurdu.

Zünnûn-i Mısrî (rahmetullahi aleyh); “Sabır, muhâlefetten sakınmak, belâların acılığını yudum yudum tadarken sâkin olmak, geçimde fakirlik baş gösterince zengin görünmektir” buyurdu. Bâzı âlimler; “Sabır, belâ gelince güzel edeble durmaktır” dediler. Bâzıları da; “Sabır, âfiyet gibi, belâ ile de arkadaş ve ahbab olmak, onunla bulunmaktır” dediler. Nitekim Allahü teâlâ, Nahl sûresi 96. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ahde vefâ ile hükümlerdeki meşakkate ve kâfirlerin eziyetlerine sabredenlerin, karşılık ve mükâfâtını, amellerinden güzel ve çok ederiz” buyurdu.

İbrâhim-i Havvâs (rahmetullahi aleyh); “Sabır, kitap ve sünnet hükümleri üzerine sebâttır”, Yahyâ bin Mu’âz-ı Râzî (rahmetullahi aleyh); “Muhiblerin (sevenlerin, âşıkların) sabrı, zahidlerin sabrından zordur”, Bir kısım âlimler; “Sabır, şikâyet etmemektir”, Bâzıları; “Sabır hudu’, tevâzû ve yalvarma ile Allahü teâlâya sığınmaktır”, kimisi de; “Sabır, Allahü teâlâdan yardım istemektir” dediler. Bâzıları da; “Sabır, nîmet ve mihnet hâlleri arasında fark görmeyip, ikisinde de gönlün sâkin olmasıdır” buyurdular.

Mâverdî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Sabır, altı kısımdır: İlki ve en önemlisi, Hak teâlânın emirlerini yerine getirmekte ve yasaklarından sakınmakta sabır göstermektir. İkincisi; çeşitli zamanlarda karşılaşılan üzücü hadiseler ve durumlar karşısında sabretmektir. Üçüncüsü; elden çıkmış ve ulaşılması imkansız hâle gelmiş şeylere sabretmektir. Dördüncüsü; ileride meydana gelmesinden, endişe edilen korkunç olaylara ve gerçekleşmesinden korkulan musîbetlere karşı sabretmektir. Beşincisi; bekleyip umduğu bir nîmeti kazanmak için sabır göstermektir. Altıncısı; insanın karşılaştığı kötü ve korkunç hâller karşısında sabretmektir."

Allahü teâlâ, resûlü Muhammed aleyhisselâma Nahl sûresi 127. âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyurdu: "Ey Resûlüm! Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Kâfirlerin yüz çevirmesinden mahzûn olma ve yaptıkları hîleden de telâş edip sıkıntıya düşme." Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmeyi göndererek Resûlüne (sallallahü aleyhi ve sellem) sabretmesini emir buyurdu. Zirâ Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem), Allahü teâlâya ilmi ve îtimâdı herkesten daha fazla idi. Sabretmeye en lâyık ve evlâ olan da O'dur.

Sabır hakkında Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "İlim, mü'minin dostu, hilm vezîri, akıl delîli, amel hayra götürücüsü, yumuşaklık babası, incelik kardeşi, sabır askerlerinin komutanıdır."

"İlim, mü'minin dostudur." Çünkü, zafer ve kurtuluş ilim ile hâsıl olurken, ilim mü'min ile dostluk eder. Mü'min, ölümü esnâsında bile ilmi ister, işlerinde onun yardımını görür. Bilmediği şeyleri de nûru ile aydınlatır. "Hilm, (mü'minîn) veziridir." Çünkü vezir, zor işleri yüklenmekle vazifelendirilmiştir. Mü'min ilme tâbi olmada, hilmden yardım görür, dünyâ sıkıntılarını hilme yükletir. "Akıl, (mü'minîn) delîlidir." Çünkü akıl, mü'minin acele ve cehâlet ile bir işe girişmesine engel olur. O işin terk edilmesini sağlayıp, doğru yolu ve âkıbeti gösterir. Kötü işten koruyup, hatâdan muhâfaza yolunu açar. İlim ve akıl nîmetine şükretmekte cimri olmamak, ilmin ve aklın icâbıdır. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Amel, (mümini her hayra) götürücüdür." "Rıfk, (mü'minîn) babasıdır." Çünkü yumuşaklık, yardım ve muvâfakatta mü'mine babası gibidir. Bir işe girişirken, rıfka mürâcât ve itâat etse, işi kolaylıkla hâsıl olur. Yumuşaklık

ve incelik, mü'mine bitişik veya ayrı olmayıp, mü'minin sıfatıdır. "Sabır, (mü'minîn) askerinin komutanıdır." Bütün bu hasletler asker, sabır da onların, komutanı durumundadır. Her biri, yapmaları gereken işleri sabır olmadan yapamazlar. Çünkü sabra tâbi olunmadıkça; nefsin aceleciliği ve vesvesesi, bütün güzel huyları bozar. Bütün bu hasletlere hükümrân olan sabır, mü'mine, işlerinde yeterlidir.

Zeynel Âbidin Ali bin Hüseyin (radıyallahü anh) buyurdu ki; "Bugün tâat husûsunda sabır göstermek, yarın âhırette azâba karşı tahammül etmekten çok daha kolaydır."

Hasen-i Basrî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Mü'minin ahlâkı; zenginlikte iktisat, genişlikte şükür, belâ ve musîbet zamanında sabırdır."

Sehl bin Abdullah'a (rahmetullahi aleyh) sabır sorulduğunda, sabrın dört şekilde olduğunu bildirerek buyurdu ki: "1- Musîbetlere sabır, 2- İbâdetleri yapmaya devam etmekte sabır, 3- İnsanların eziyetlerine karşı sabır, 4- Fakirliğe sabretmek. Musîbetlere sabrettiğin zaman, ecir ve sevâba kavuşursun. Tâata (ibadetleri yapmaya) sabrettiğin zaman, Allahü teâlâdan yardım bulursun. İnsanların eziyetlerine sabrettiğin zaman, insanlar seni sever. Fakirliğe sabrettiğin zaman, Hakk'ın rızâsına kavuşursun. Sabır; nefsi, arzu ve isteklerden men etmektir."

Ahlâkî ve edebî ilimlerde âlim olan Bâhilî, "Ez-Zehâir vel-a'lâm fî edeb-in-nüfûsî ve mekârim-il Ahlâk" isimli eserinde buyurdu ki; Sabır, takvâ sâhiplerinin mertebelerinin en üstünü, mü'minlerin derecelerinin en yükseğidir. Kendisine yapışanları hayırlı işlere götürür. Zararlı işlerden çevirir.

Nefsin arzu ve isteklerine uymanın netîcesi kötü işler olduğu gibi, sabra sarılmanın netîcesi de hayırlı işlerdir. Sabır, Allahü teâlânın sıfatlarındandır.

Allahü teâlâ, sabrı yarattı. Sabrı, peygamberlerine (aleyhimüsselâm) ve velîlerine mahsus kıldı. Sonra, Cennet'e girmelerine vesîle olması için, kullarından dilediğine sabır nîmetinden ihsânda bulundu. Sabırlı kullarını övdü. Onlara kat kat ecir verileceğini bildirdi.

Râd sûresinin 22, 23 ve 24. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: "Rablerinin rızâsını kazanmak için sabredenler, namazı (bildirilen vakitlerinde ve adabına riâyet ederek) kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve âşikâre infak edenler (Allah yolunda harcayanlar), kötülüğü iyilikle savanlar (var ya), işte âhıret saâdeti onlar içindir. O saâdet, Adn Cennetleridir. Onlar atalarından, zevcelerinden ve zürriyetlerinden (soylarından) sâlih olanlarla berâber o Cennetlere girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına vararak; Sabrettiğiniz için, size selâm olsun. Âhıret saâdeti ne güzeldir diyeceklerdir." Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerîflerinde, "Cümle ilmin başı sabır, yarısı îmândır" buyurmuştur. İnsan, müptelâ olduğu belâya sabretmeli, tevbe istiğfârda bulunmalıdır. Musîbete uğrayan kişi, uğradığı musîbet yüzünden kahırlansa, yüzü değişip ağlasa bile, kimseye şikâyet etmeyip saçını sakalını yolmazsa, yine sabır sevâbına kavuşur.

Lokman Hakîm oğluna buyurdu ki: "Ey oğul! Altın, ateşle tecrübe edildiği gibi, kul da belâ ve musîbetlerle tecrübe edilir. Kulun derecesi, bunlara olan sabrı nispetinde anlaşılır."

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Dünyâ husûsunda kendisinden aşağıdakilere, âhıret husûsunda ise kendisinden üstün olanlara bakanlar, şakîr (şükredici) ve sâbir (sabredici) diye yazılır."

Akıllı kimse, Allahü teâlânın haram kıldığı şeyleri yapmama husûsunda sabır göstermeyi zor görmez. Çünkü haramlarda bulunan lezzet, helâl edilmiş olan mubâhlarda fazlasıyla mevcûttur Buna rağmen bâzı kimseler, haramların görünüşlerine aldanarak, onlarda lezzet var sanmakta, haramlara ve şüphelilere dalarak hakîkî lezzetten uzaklaşmaktadır.

İnsanın başına gelen sıkıntılara sabretmesi, îmânının kemâlini gösterir.

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Allahü teâlâ buyurdu ki: "Ben bir kulumun bedenine veya malına veya çocuğuna bir musîbet veririm ve o kul da buna sabrederse, kıyâmet gününde onu hesâba çekmekten hayâ ederim."

Sabır izzet kapısı, sabırsızlık illet kapısıdır.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Sana bir musîbet geldiği zaman sabretsen de, sabretmesen de Allahü teâlânın takdîri yerine gelir. Eğer sabredersen, Allahü teâlânın takdîri yerine gelir ve sen sevap kazanırsın. Şâyet sabretmezsen, Allahü teâlânın takdîri yine yerine gelir. Fakat sen hem kendini üzmüş, hem de sevaptan mahrûm kalmış olursun. O hâlde sen her zaman sabret ki, her durumda kârlı çıkasın.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “İstemediğiniz durumlara sabretmedikçe, istediklerinize ulaşamazsınız. Arzu ettiğiniz şeyleri terketmedikçe, umduklarınıza erişemezsiniz.”

“Amellerin en üstünü nefsin istemediği şeylerdir. Bu da Allahü teâlânın haram kıldığı, yasak ettiği şeyleri yapmamak için sabır göstermektir.”

“Sabrederek ferahlığı beklemek ibâdettir.”

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Sana gelen bir musîbete sabırsızlık göstermen, gelen o musîbetten daha ağırdır. Sabırsız kimse, dünyâda kendisini helâk eder. Âhırette ise ecrini kaybeder.”

İbn-i Mübârek (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Musîbet birdir. Sızlanıp yakınınca, iki olur. Birincisi, musîbettir. İkincisi, sızlanma sonunda ecrin (sevâbın) zâyi olup gitmesidir. Bu ise en büyük musîbettir.”

İnsan sabrettiği, kendini tuttuğu takdirde, Allahü teâlâ musîbete büyük sevâb vereceğini vâd etmiştir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîminde meâlen; “Ey îmân edenler! (taata ve belâya) sabırla bir de namazla (Allahü teâlâdan) yardım isteyin. Şüphesiz ki, Allah (ın yardımı) sabredenlerle, berâberdir. (yâni sabredenleri koruyan ve onlara yardım edendir.)” (Bakara sûresi: 153)

Enes'den (radıyallahü anh) rivâyet edilen hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Allahü teâlâya, kulunun şu iki yudumundan daha sevimli gelen (bir şey) yoktur: Hilm ile yutulan öfke. Hazmedilen, içe atılan musîbet. (İnsanın başına gelen musîbete sabretmesi.)

Sonra şu iki damladan da, Allahü teâlâya daha sevimlisi yoktur: Allah yolunda akan kan damlası. Gece karanlığında, secde hâlinde iken, akan gözyaşı. Sonra, bir kul şu iki adımdan başka, Allahü teâlâya daha sevimli gelen bir adım atmamıştır: Farz olan namaza giden adım. Akrabâ ziyâretine atılan adım."

Hasen-i Basrî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Hasta ziyâreti yapana ne ecir var?" diye sordu. Allahü teâlâ; "Onun günâhını affeder, doğduğu zaman nasıl temiz ise öyle günâhsız yaparım" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) tekrar; "Yâ, Rabbî! Ölüleri teşyî edene (vefatından kabre kadar hizmetini görüp uğurlayana) ne gibi ecir var?" diye sordu. Allahü teâlâ; "O vefât ettiği zaman, onun teşyî için melekleri gönderirim. Kabrine kadar onu uğurlayıp, sonra mahşere kadar götürürler" buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm tekrar sordu: "İbtilâya (bir belâya, bir musîbete) uğrayan kimseye nasıl bir ecir var?" Allahü teâlâ; "Arş'ın gölgesinden başka gölgenin olmadığı bir günde, onu gölgemde gölgelendiririm" buyurdu.

Hazret-i Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Ey insanlar! Benden beş şeyi duyup ezberleyiniz. Bu olmazsa iki şey öğreniniz. Öğreniniz ama ezberleyip hatırınızda tutunuz. Uyanık olunuz dinleyiniz; herhangi birinizi, yalnız günâhı korkutsun! Bir ümîdi varsa, o da Rabbinden olsun! Bilmediği bir şeyi öğrenmek için, sizden hiç kimse utanmasın. Sonra, bilmediği bir şey kendine sorulduğu zaman; bilmiyorum demekten utanmasın. Biliniz ki, işleri yapmakta sabır, bedende baş gibidir. Baş bedenden ayrılınca, vücûd boş olur. Sabır olmayınca işler bozulur."

Ebül-Leys Semerkandî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Kul hayırlı kimselerin derecesine ancak, şiddet ve sıkıntılara sabırla ulaşır. Sâlih zâtlar hastalık ve sıkıntı gelince, ferahlık duyarlardı. Çünkü bunu, günâhlarına keffâret bilirlerdi."

Sa'îd bin Cübeyr'in, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) rivâyetinde, Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Cennet'e ilk çağrılacak olanlar, öyle kimselerdir ki, darlıkta ve genişlikte Allah'a hamd ederler."

Ebü'l-Leys Semerkandî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: Anlatıldığına göre, Allahü teâlâ, dört kimseyi dört şey için delil sayar:

1- Zenginlere, Süleymân aleyhisselâm hüccet getirilir. Zengin; "Yâ Rabbî! Zenginlik, beni sana ibâdetten alıkoydu" der. O zaman Allahü teâlâ; "Sen, Süleymân'dan (aleyhisselâm) daha zengin değildin. Ama onu zenginliği ibâdetinden alıkoymadı" buyurur.

2- Kölelere Yûsuf aleyhisselâm örnek gösterilir. Köle; "Yâ Rabbî! Ben köleyim. Bu kölelik, sana ibâdete engel oldu" der. O zaman Allahü teâlâ; "Yûsuf da (aleyhisselâm) köle oldu. Ama onu kölelik bana ibâdet etmekten alıkoymadı" buyurur.

3- Fakirlere de Îsâ aleyhisselâm örnek gösterilir. Fakir; "Yâ Rabbî! İhtiyacım sana ibâdetten beni geri bıraktı" der. O zaman Allahü teâlâ; "Sen mi daha çok muhtâçtın, yoksa Îsâ mı? Îsâ'nın (aleyhisselâm) fakirliği, onu bana ibâdetten alıkoymadı" buyurur.

4- Hastalara da Eyyûb aleyhisselâm örnek gösterilir. Hasta; "Yâ Rabbî! Hastalık beni sana ibâdet etmekten alıkoydu" der. O zaman Allahü teâlâ; "Ey kulum! Senin hastalığın mı zordu? Yoksa Eyyûb'un (aleyhisselâm) hastalığı mı? Onu, hastalığı bana ibâdetten alıkoymadı" buyurur. Bu durumda Allah katında hiç kimsenin beyân edecek bir sözü kalmaz.

Ebud-Derdâ (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "İnsanlar fakirliği sevmezler, ama ben severim. Ölümü sevmezler, ama ben severim. Hastalığı sevmezler, ama ben severim. Hastalığı, günâhlarıma keffâret bilirim. Rabbime kavuşmak sevinciyle de ölümü severim."

İbn-i Abbâs'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) "Üç şey vardır ki, kime verilirse dünyâ ve âhıret hayırları ona verilmiş olur. Bunlar; kazâya rızâ, belâya sabır ve genişlikte duâdır" buyurmuştur.

Sâlim bin Yesâr (rahmetullahi aleyh) şöyle bildirdi: "Bahreyn'e gittiğim zaman zengin bir zât beni misâfir etti. Oğulları, kölesi ve çok malı vardı. Bununla berâber onu üzüntülü gördüm. Yanından ayrılırken; "Senin bir

derdin mi var?” diye sordum. O da; “Evet. Eğer bir daha bu beldemize gelirsen yine evimizde misâfir ederiz” dedi. Ama bir şey anlatmadı. Daha sonra onlara vedâ edip ayrıldım. Aradan uzun bir zaman geçti. Tekrar o memlekete gittim. Fakat kapılarında hiç kimseyi göremedim. Kapıyı çalıp izin istedim. Güler yüzle beni karşıladı. Hâlini sordum. Zenginliklerinin kalmadığını, evlâtlarının öldüğünü, kölelerinin gittiklerini söyledi. Ben hayretle, şimdi öncekinden daha sevinçli olmasının sebebini sordum. O da; “Evet o zaman bolluk içindeydik. Fakat Allahü teâlâ, iyiliğimizin karşılığını dünyâda veriyor diye korkuda idim. Şimdi malım, evlâdım, kölelerim gidince ümidim çoğaldı. Allahü teâlâ bana olan ihsânını, ikrâmını, hayrını âhırete bıraktı. Bunun için sevincim çoktur” dedi.”

----

1) Tefsîr-i Kebîr; cild-1, sh. 107, cild-13, sh. 62, cild-22, sh. 203, cild-26, sh. 211-215

2) Tefsîr-i Taberî; cild-7, sh. 260, cild-17, sh. 56-73, cild-23, sh. 165-167

3) Tefsîr-i Mazharî; cild-3, sh. 264, cild-6, sh. 214-225, cild-8, sh. 183-185

4) Tefsîr-i Kurtubî; cild-1, sh. 322-387, cild-18, sh. 207-217

5) Zâd-ül-mesîr; cild-5, sh. 375-378, cild-7, sh. 141-145

6) Rûh-ul-Beyân; cild-5, sh. 512-515, cild-8, sh. 40-46

7) Dürr-ül-mensûr; cild-5, sh. 315-317, cild-4, sh. 327

8) Feth-ul-Bârî; cild-6, sh. 300

9) Sahîh-i Müslim (Kitab-ül-Kader)

10) Ravdat-ül-Cinân; cild-1, sh. 48

11) Târih-ül-ümem vel mülûk: cild-1, sh. 165

12) Ravdat-üs-Safâ; sh. 229

13) Târih-ül-Âli; cild-3, sh. 24

14) Kısas-ül-Enbiyâ; sh. 153

15) Medâric-ün-Nübüvve; cild-2, sh. 17

16) Metâlib-ül-aliyye; cild-3, sh. 272

17) Ahsen-ül-Enbâî; sh. 10

18) Mir'ât-ı Kâinat; sh. 98

19) El-Meârif; sh. 19

20) Mecma-üz-Zevâid; cild-8, sh. 208

21) Lugat-ı Târih ve Coğrafya; cild-1, sh. 340

22) El-Kâmil fit-Târih

23) Bedâiuz-zühûr; sh. 125

24) Râmuz-ül-ehâdis; sh. 12, 241

25) Mu'cizât-ül Enbiyâ; sh. 54

ŞU’AYB ALEYHİSSELÂM

Medyen ve Eyke ahâlisine gönderilen peygamber. İbrâhim aleyhisselâm veya Sâlih'in (aleyhisselâm) neslinden olduğu rivâyet edilir. Nesebi, Buharî-i şerîfi şerheden âlimlere göre; Şu’ayb bin Mikâil bin Lâvî bin Ya’kûb (aleyhisselâm) bin İshak (aleyhisselâm) bin İbrâhim'dir (aleyhisselâm). Ebüssü’ûd Efendi'ye göre; Şu’ayb bin Mikâil bin Yeşcer bin Medyen bin İbrâhim'dir (aleyhisselâm). Fahreddîn Râzî, Medyen'in, Lût aleyhisselâmın kızı Reâya ile evlendiğini ve ondan doğan çocuklarının çoğaldığını rivâyet etmektedir. Şu’ayb aleyhisselâmın anne tarafından Hazret-i Lût'un kızına ulaştığı ve Eyyûb'le (aleyhisselâm) teyzeoğulları oldukları da rivâyet edilir. Mûsâ'nın (aleyhisselâm) da kayınpederidir. İsminin Arapça'da Şu’ayb, Süryanîce'de ise Yesrub olduğu bildirilmiştir. Memleketi olan Medyen ve oraya yakın bir yer olan Eyke ahâlisine peygamber olarak gönderildi. Bu husûs hadîs-i şerîfte bildirilerek; “Şu’ayb aleyhisselâm Medyenlilerin neseben kardeşleridir. Onlara ve Eshâb-ı Eyke'ye peygamber olarak gönderilmiştir” buyrulmuştur. Her iki kavmin azgınlıkları yüzünden helâk olması üzerine inananlarla birlikte Mekke'ye gitti. Orada vefât edip, Kâbe-i muazzamada, altın oluğun altına, yâni Hatim'e defnedildi. Kavmine güzel söz söylemesi, tatlı ve te’sirli hitâb etmesi sebebiyle, kendisine Hatîb-ül-Enbiyâ (Peygamberlerin hatîbi) denildi. Çok namaz kılar, kul hakkına ziyâdesiyle dikkat eder, bilhassa ölçü ve tartı aletlerinde hak geçmemesi için, elinden geleni yapar ve titizlik gösterirdi.

Arabistan'da, Akabe körfezinden Humus vâdisine kadar uzanan Medyen bölgesinde doğup büyüyen Şu’ayb (aleyhisselâm), o kavmin asîl bir âilesine mensuptu. Hattâ bir rivâyette; dedelerinden olan Medyen adlı şahsın etrâfında toplanan insanların kurduğu şehre Medyen isminin verildiği, bölgenin bu adla anıldığı bile söylenir. Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) gençliği, Medyen kavminin arasında geçti. Bu bölge halkı sapıtıp azıtmış olduğundan; onların kötülüklerinden uzak yaşar, babasından kalan koyunları ile meşgûl olur ve çok namaz kılardı. İnsanlara güzel huyları ve nasîhatleri ile örnek oldu. Medyenliler, atalarının doğru yolundan ayrılmışlar ve kötü yollara sapmışlardı. Bu sebeple, bir olan Allahü teâlâya

ibâdet etmeyi bırakmışlar, kendi yaptıkları putlara, heykellere tapmaya başlamışlardı. Medyen'in kervan yolları üzerinde bulunması, bölge halkını ticârete yöneltmişti. Bu insanlar, yaptıkları alışverişte muhakkak hîle yaparlardı. Yiyecek maddelerini alırlar, yer altına doldururlar, pahalanınca fahiş fiyatla satarlardı. O zamanlar, para, ya tane ile sayılarak veya tartılarak işlem görürdü. Medyenliler, alış-veriş yaptıkları şahıslardan parayı tartı ile alıyorlar, kenarından kırptıktan sonra tane ile başkasına veriyorlardı. Ölçü ve tartı için, iki değişik alet ve ağırlıkları vardı. Birini kendileri satın alırken, diğerini de başkasına bir şey satarken kullanıyorlardı. İnsanların yollarını keserler, onların mallarından belli bir kısmına el koyarlardı. Yol üstünde dururlar, bilhassa yabancı ve gariplerin mallarını çeşitli hîlelere başvurarak ellerinden alırlardı. İnsanlarla yaptıkları muâmelelerde, karşı tarafa zarar verirler, onlara eziyet ve zulüm ederler, bozgunculuk yaparlardı. Sıhhatlerinin, boş vakitlerinin, yiyecek-içecek ve giyecekteki bolluk, fiyatlardaki ucuzluk ve emniyet içinde yaşamak gibi nîmetlerin kıymetini bilip şükretmezler, ayrıca bütün bu nîmetlere, nankörlük ederlerdi.

Medyenliler böyle zulüm ve sapıklık içinde hayat sürerken, Allahü teâlâ, onlara, doğru yola dâvet için, Şu’ayb'ı (aleyhisselâm) peygamber gönderdi. Şu’ayb (aleyhisselâm), onlara nasîhatlerde bulunup; Allahü teâlâya şirk koşmamalarını ve yalnız O'na ibâdet etmelerini; alış-verişte, ölçü ve tartıda haksızlıkta bulunmamalarını, âhıret gününe inanmalarını, yeryüzünde bozgunculuk yapmamalarını söyledi. Buna devam ettikleri takdirde Cehennem azâbına uğrayacaklarını bildirdi. Emirlerini yapmaları hâlinde Cennetle müjdeledi. Eğer sözlerini dinlemezler, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmezlerse, dünyâda ve âhırette acı azâblarla karşılaşacaklarını da haber verdi. Fakat, azgın Medyen ahâlisi Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) sözlerini dinlemeyip, azıttıkça azıttı. Kabîlesinin kuvvetli olduğunu ileri sürerek, Şu’ayb'a (aleyhisselâm) kötülük yapmak istemediklerini söylediler. Fakat, ona inananları tehditten hiç geri kalmadılar.

Şu’ayb (aleyhisselâm), bütün bu sıkıntı, eziyet ve horlamalara rağmen, kavmini doğru yola dâvet etti. İbrâhim'e (aleyhisselâm) indirilen suhuflarda bildirilen husûsları, yâni Hanîf dînînin hükümlerini tebliğ eden Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) peygamberliği, Şam'a kadar duyulmuştu. Allah aşkı ile

yanan nice gönül sâhipleri, akın akın onu görmek ve bildirdiklerine îmânla şereflenmek için Medyen'e geliyorlardı. Allahü teâlânın, nîmet değil felâketlerine sebep olarak verdiği mal ve sıhhatleri sebebiyle kuvvetli olduklarını zanneden müşrikler, yolda durup Şu'ayb'a (aleyhisselâm) îmân etmeye ve ziyâretiyle şereflenmeye gelenlere mâni olmaya çalışıyorlar, böylece ellerinden geleni yapıyorlardı. Hattâ, içlerinde en doğru kimse olduğunda şek ve şüphe etmedikleri Şu'ayb'ı (aleyhisselâm); yalancılıkla suçluyorlar, îmân etmek için gelenleri ondan uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Zamânla çabalarının çâre olmadığını gördüler. Şu'ayb'ı (aleyhisselâm) ve ona inananları, kendi sapık dinlerine dönmedikleri takdirde, yurtlarından çıkaracaklarını söyleyip tehdit ettiler. Şu'ayb (aleyhisselâm) ve ona inananlar, sapıkların tehditlerine karşı çıktılar. Azgın Medyen ahâlisinin îmâna gelmesinden ümîd kesince, onları Allahü teâlâya havâle ettiler.

Şu'ayb'ın (aleyhisselâm) Allahü teâlânın emir ve yasaklarını kavmine tebliği ve onlarla mücâdelesi, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyrulmaktadır:

"Biz, evlâd-ı Medyen'e (neseben) kardeşleri Şu'ayb'ı (aleyhisselâm) gönderdik. O, onlara; "Ey kavmim! Allahü teâlâyı tevhîd edip, O'na ibâdet edin. O'ndan başka ilâhınız yoktur. Alış-verişinizde, ölçü ve tartıyı noksan etmeyin. Ben sizin zenginlik ve refâh içinde olduğunuzu, (bu zenginlik ve bolluğa şükretmediğiniz takdirde elinizden çıkacağını veya bu bolluk içerisinde ölçü ve tartıda noksanlık yapmanızın size uygun olmadığını) görüyorum. Bu hıyânetiniz sebebiyle, kıyâmette Cehennem azâbının (veya dünyâda iken şiddetli bir azâbın) sizi kuşatarak hiç birinizin kurtulamayacağından korkarım" dedi." (Hûd sûresi: 84)

Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde Fahreddîn-i Râzî hazretleri buyurdu ki: Peygamberler ilk önce tevhîdle dâvete başlarlar. Bu sebeple Şu'ayb aleyhisselâm; "O'ndan başka ilâhınız yoktur" buyurdu. Kavmini tevhîde dâvet ettikten sonra, en mühim husûsiyeti olan alış-verişteki hîleden vazgeçmeye dâvet etti. Sonra bu dâvet ehemmiyet sırasına göre devam etti. Medyen halkının, ölçü ve tartıyı eksik ve hîleli yapmak, âdetleri olduğu için, Şu'ayb aleyhisselâm onlara; "Alış-verişinizde, ölçü ve tartıyı noksan etmeyin" buyurdu. Medyen halkı bu fiili iki şekilde yapıyorlardı. Kendileri

başkasına tartarken eksik tartıyorlar, başkalarından ise fazla fazla alıyorlardı.

Şu’ayb aleyhisselâm kavmini dâvete devam ederek meâlen; “Ben sizin zenginlik ve refâh içinde olduğunuzu görüyorum” buyurdu. Burada iki vecih vardır. Birincisi, malları değerinden fazla yüksek fiyatla satmaktan men ve bu fiillerine tevbe etmezlerse bu nîmetin kendilerinden gideceğini hatırlatma vardır. Şu’ayb aleyhisselâm bu eksik ve fazla tartmayı terketmelerini, eğer terketmezlerse; Allahü teâlânın ihsân ettiği rahat ve zenginliği onlardan alacağını anlatmak istiyordu.

İkinci olarak âyet-i kerîmeye şu mânâ da takdir edilmektedir; “Allahü teâlâ size, çok mal ve nîmet verdi. Sizin eksik ve fazla tartmaya ihtiyâcınız yoktur.” Bu sebeple âyet-i kerîmenin sonunda meâlen; “Bu hıyânetiniz sebebiyle, kıyâmette Cehennem azâbının sizi kuşatarak, hiç birinizin kurtulamayacağından korkarım dedi” buyrulmuştur.

Şu’ayb aleyhisselâm, sözlerine devam ederek meâlen şöyle buyurdu: “Rabbiniz tarafından size açık mûcize geldi. Artık kileyi, terâziyi tam tutun. İnsanların haklarını yerine getirmekte noksanlık yapmayın. (Peygamberler ve onlara tâbi olanların vâsıtasıyla) ıslâh olmuş olan yeryüzünü, (küfür ve hîlelerinizle) fesâda vermeyin. Eğer benim sözümü tasdik ederseniz, (bu söylediklerim) sizin için hayırlıdır dedi.” (A’râf sûresi: 85)

Fahreddîn-i Râzî hazretleri bu âyet-i kerîmelerin îzâhında buyurdu ki: Bu âyet-i kerîmede, Şu’ayb aleyhisselâm kavmini şu husûslara dâvet etmiştir. İlk olarak meâlen; “Allahü teâlâya ibâdet edin. Sizin için O'ndan başka bir ilâh yoktur” buyurmuştur. Bu, işin temeli olup, bütün peygamberlerin dînînde mûteberdir.

Şu’ayb aleyhisselâm ikinci olarak; kendisinin onlara peygamber olarak gönderildiğini bildirdi. Bunun için de onlara meâlen; “Rabbiniz tarafından size açık bir beyyine geldi” buyurdu. Burada “beyyine” den murâdın, mûcize olması lâzımdır. Zirâ peygamber olduğunu bildirenin (istendiği zaman) mûcize göstermesi lâzımdır. Şâyet mûcize gösteremezse ancak bir haberci olur, peygamber değil! Bu âyet-i kerîme göstermektedir ki, Şu’ayb

aleyhisselâm, kavmine peygamberliğinin ve bildirdiklerinin doğruluğunu gösteren bir çok mûcize göstermiştir. Bu mûcizelerin neler olduğu ve keyfiyeti, Kur'ân-ı kerîmde Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) bir çok mûcizelerinin açıkça bildirildiği gibi bildirilmemiştir.

Şu'ayb aleyhisselâm üçüncü olarak, kavmine meâlen; "Artık kileyi, terâziyi tam tutun" buyurdu. Peygamberler, kavimlerinin en bâriz gördükleri kötü hâllerini, diğer kötülüklerden daha önce nehye çalışırlardı. Şu'ayb aleyhisselâmın kavmi, alış-verişlerinde eksik ve hîleli tartmaya müptelâ idiler. Bu sebeple, Şu'ayb aleyhisselâm kavmini hîleli ve eksik tartmaktan nehyetti. Az bir şey için eksik ve hîleli tartarak hıyânet etmek, ahlâken de çok çirkin bir iştir. Bunun için Allahü teâlâ, haram olduğunu bildirdi ve hiç bir özür bırakmadı. Böylece insanlara ölçü ve tartıyı tam yapmalarını emretti.

Şu'ayb aleyhisselâm dördüncü olarak, kavmine meâlen; "İnsanların haklarını yerine getirmekte noksanlık yapmayın" buyurdu. Şu'ayb aleyhisselâm, kavmini ölçü ve tartıda eksik tartmak ve hîle yapmaktan nehy ettikten sonra, bütün yönleri ile noksanlık ve hîleden de men etti. Bu sözü ile, başkasının malını gasp etmekten, hırsızlıktan, rüşvet almaktan, yol kesmekten, açık ve gizli bir hîle ile insanların malını almaktan nehy etti.

Şu'ayb aleyhisselâm beşinci olarak meâlen; "(Peygamberler ve onlara tâbi olanların vâsıtasıyla) ıslâh olmuş olan yeryüzünü (inkâr ve hîlelerinizle) fesada vermeyiniz" buyurdu. İnsanların mallarını rızâsı olmadan almak, çekişmeye ve düşmanlığa sebep olmakta, çekişme ve düşmanlık da fesâda sebep olmaktadır. Bu âyet-i kerîme, din ve dünyâ işlerinin hepsinde fesâd çıkarmayı nehyetmektedir.

Şu'ayb aleyhisselâmın dâvet ettiği bu beş şey, iki esasta toplanmaktadır: Birincisi, Allahü teâlânın emirlerini büyük bilmek. Bu esâsa, tevhîd ve peygamberleri tasdik de dâhil olmaktadır. İkincisi ise, Allahü teâlânın yarattıklarına acımaktır. Buna eksik ve hîleli tartma ile fesâd çıkarmayı terketmek, kısaca insanlara eziyeti bırakmak da girmektedir. Herkese faydalı olmak ve yardım etmek zordur. Fakat, herkese kötülük yapmaktan geri durmak mümkün ve lâzımdır. İmâm-ı Rabbânî (rahmetullahi aleyh)

Mektûbât'ının birinci cildi, yüzyetmişinci mektubunda buyurdu ki: “Ey akıllı kardeşim! Allahü teâlânın emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçmak lâzım olduğu gibi, insanların haklarını ödemek ve onlarla iyi geçinmek de lâzımdır. “Allahü teâlânın emirlerini büyük bilmek ve O'nun yarattıklarına acımak lâzımdır” hadîs-i şerîfi, bu iki hakkı yerine getirmek lâzım olduğunu göstermektedir. Bu iki haktan yalnız birini gözetmek kusur olur. Bir bütünün, bir parçası, onun hepsi demek değildir. Bundan anlaşılıyor ki, insanlardan gelen sıkıntılara dayanmak lâzımdır. Onlarla iyi geçinmek vâcibdir. Kızmak iyi olmaz. Sert davranmak yakışmaz. Fârisî beyt tercümesi:

Seviyorum diyenin, güzel olsa da pek,

Nazlanmayı bırakıp, naz çekmesi gerek!

Allahü teâlâ, Şu’ayb aleyhisselâmın kavmine söylediği bu beş şeyi bildirdikten sonra, Şu’ayb aleyhisselâmın meâlen şöyle dediğini bildirdi: “Eğer benim sözümü tasdik ederseniz (bu söylediklerim) sizin için hayırlıdır dedi.” Yâni siz âhırete îmân ediyorsanız bu söylediğim ve bildirdiğim beş husûs âhırette sizin için hayırlıdır. Eksik tartmayı, fesâd çıkarmayı terk edin. Bu sizin için dünyâda mal toplamaktan daha hayırlıdır. Zirâ insanlar, sizin doğruluğunuzu ve emânete riâyetinizi, ölçü ve tartıyı tam yaptığınızı bilirlerse sizinle muâmelelerde bulunurlar. Böylece mallarınız çoğalır.

“Ey kavmim! Ölçekte ve terâzide adâleti yerine getirin. İnsanlara hakkı olan şeyleri noksan vermeyin. Günâh işlemek sûretiyle yeryüzünde fesâd çıkarıcı olmayın. (Dininizi ve dünyânızı ıslâh ediciler olun.) Eğer mü’min kimseler iseniz (yani benim söylediklerimi kabûl edip, tasdik ediyorsanız), Allahü teâlânın helâlinden bıraktığı kâr, sizin için (ölçü ve tartıda hîle yaparak elde ettiğiniz fazlalıktan) daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinize bir muhâfız değilim.” (Hûd sûresi: 85-86) Yâni, sizi kötü işlerden alıkoyacak gücüm yok ve yaptığınız kötü işlerden dolayı, cezâ veremem. Yaptığınız kötülükler sebebiyle, üzerinizde bulunan nîmetlerin elinizden çıkmasına da mâni olamam. Ben ancak tebliğ edici, nasîhat verici ve başınıza geleceği vâdedilen azâbla korkutucuyum.

“Onlar dediler ki: “Ey Şu’ayb! Bizim babalarımızın ibâdet ettiği putlardan, yâhut kendi mallarımızdan dilediğimizi eksik ölçüp tartmamızdan vazgeçmemizi, sana namazın mı emretti.” (Hûd sûresi: 87) Azgın kavmi, çok namaz kılan Şu’ayb'ı (aleyhisselâm) ibâdet ederken gördüler. Kavmi, Şu’ayb aleyhisselâma hakâret etmek için, bir saygı ifâdesi bile kullanmadı ve onun namazıyla alay etmek için; “Bizim dedelerimizden kalan dînîmizden ve mallarımızdan dilediğimizi eksik ölçüp tartmamızdan vazgeçmemizi, sana namazın mı emrediyor?” dediler. Müfessirler; “Burada, en büyük ibâdet olduğu için namaz zikredilerek din murâd edilmiştir” demişlerdir.

Fahreddîn-i Râzî hazretleri bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyurdu ki: Şu’ayb aleyhisselâm, A’râf sûresi 86. âyet-i kerîmesinde bildirdiği beş husûsa bâzı husûslar daha ilâve etti. Şu’ayb aleyhisselâm onlara, Hakk'a ve hak dîne giden yolu tıkayıp, insanların îmân etmelerine mâni olmamalarını bildirip meâlen; “Her bir yol üzerine oturmayın” buyurdu.” Bu âyet-i kerîme iki şekilde tefsîr edilebilir. Birincisi, yoldan maksat insanların gittiği yoldur, Medyenliler yollara oturuyorlar ve Şu’ayb aleyhisselâma îmân etmek isteyenleri tehdit ederek mâni oluyorlardı. İkinci vecih ise “Din yolu” demektir. Bâzı âlimlere göre “Her bir yol üzerine oturmayın” âyetinden murâd, “Şeytana uymayın” demektir. Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki: “(İblis); “Öyle ise beni azdırmana yemîn ederim ki, Âdemoğullarını saptırmak için muhakkak senin doğru yoluna oturacağım!...” (A’râf sûresi: 14) Sırâttan (yoldan) murâd, dîne götüren yolların hepsidir. Bunun delîli âyet-i kerîmenin devamında; “Allahü teâlâya îmân etmelerine mâni olmayın” buyrulmasıdır.

Kısaca, Şu’ayb aleyhisselâm kavmini;

1- Yollara oturup insanları tehdit etmekten, eziyette bulunmaktan,

2- Allahü teâlâya îmân edecek kimselere mâni olmaktan,

3- Îmân edecek veya îmân etmiş olanları şüphe ve tereddüde düşürmekten, eğri yola gitmelerini istemekten men etmiştir.

İyi düşünülürse bir kimsenin, bir sözü kabûl edip inanmasına bu üç yol ile mâni olunabilir.

Şu’ayb aleyhisselâm onlara meâlen; “Sizin sayınız ve malınız az iken, sizi mal ve evlâd ile çoğaltan Allahü teâlâyı zikredin. Sizden önceki ümmetlerden bozgunculuk edenlerin âkıbetlerinin ne olduğuna bakın ve ibret alın dedi.”

Burada Şu’ayb aleyhisselâm, kavmine, Allahü teâlânın onlar üzerindeki nîmetlerini, geçmiş ümmetlerden îmân etmeyenlerin başına gelenleri haber vererek, onları îmâna, tâata, günâhtan uzaklaşmaya teşvik ve îmâna dâvet etmektedir. Sözlerine meâlen şöyle devam etmişlerdir;

“Halbuki biz seni rüşd ve hilm sâhibi bir kişi olarak biliyorduk. Böyle iken sen atalarımızın dînînden bizi nasıl uzaklaştırmaya çalışırsın?” dediler.” (Hûd sûresi: 87) Kavmi, bu sözü Şu’ayb aleyhisselâm ile alay etmek için söylemiştir.

Şu’ayb aleyhisselâm, kavminin câhil, inâdçı ve alaylı sözleri karşısında; “Ey kavmim! İyice düşünüp bana cevap verin. Eğer ben, Rabbim tarafından ilim, hidâyet, din ve nübüvvet ile gelmişsem veya Rabbim beni helâl nîmetler ile rızıklandırmış ise, yine hakkımda böyle isnâdlarda bulunur musunuz? Ben, Allahü teâlânın pek çok lütfune kavuşmuş iken, O'nun emrine karşı gelemem. Rabbimin emir ve yasaklarını size tebliğ etmekten de aslâ vazgeçmem. Siz benim bu hâlimi, niçin anlamıyorsunuz? Halbuki, sizin yapmanızı bildirdiğim husûsları, ben de yerine getiriyorum. Sizin sakınmanızı bildirdiğim kötülüklerden en evvel kendim kaçınıyorum. Ben, yapıp yapmamanızı istediğim husûsları gücüm yettiği kadar tebliğ ederek, sizin ıslâh olmanızı isterim. Benim söylediklerim, sizin faydanızadır. Size bildirdiklerimi zorla yaptıracak güçte değilim. Muvaffakiyetim Allahü teâlânın yardımı iledir. Ben, yalnız O'na tevekkül edip, bütün işlerimde O'na güvendim ve O'na sığındım. Çünkü her şeye kâdir olan O'dur. Ben ancak O'na dönerim. O'nun lütuf ve inâyetine, yardımına güvenirim. Ey kavmim! Nûh kavminin suda boğulduğunu, Hûd kavminin şiddetli rüzgârla savrulduğunu, Sâlih kavminin bir sayha, bir zelzele ile helâk edildiğini bilmiyor musunuz? Bana olan düşmanlık ve muhâlefetiniz, böyle bir belâya

uğramanıza sebep olmasın! Bunu, kendi kötü işlerinizle kazanmış olmayınız. Ey kavmim! Lût kavmi de sizden uzak değildir. Onların dinsizliklerinden dolayı başlarına gelenleri, zaman ve mekân bakımından yakınlığınız sebebiyle bilirsiniz. Onların başına gelenleri düşünüp, küfür ve isyândan vazgeçmeniz lâzım gelmez mi? Ey kavmim! Artık uyanın. Rabbinizden mağfiret dileyin! O'na îmân edin. Sonra tevbe ederek günâhlarınızın affedilmesi için yalvarın. Başka şeylere tapınmaktan vazgeçip, yalnız O'na ibâdet edin! Önceden yaptığınız günâhlardan da pişman olup af dileyin! Şüphesiz ki, benim Rabbim çok merhametlidir. Tevbe edeplere merhamet ve inâyeti pek çoktur. O muhîbdir. O, tevbe edip, Rabbine ibâdet eden kullarını çok sever" dedi. Fakat azgın Medyen halkı söz dinlemedi. Şirretliklerini gittikçe arttırıp ona; "Ey Şu'ayb! Söylediklerinden birçoğunu iyice anlayamıyoruz" dediler. Halbuki Şu'ayb aleyhisselâm, kavmine kendi dillerinde açık bir lisânla nasîhat veriyordu. Kavminin insanları ise, ona düşmanlıklarından dolayı anlamadıklarını söylüyorlardı. Böylece; "Senin peygamberliğin ve Allahü teâlânın birliği hakkında söylediklerinin doğruluğu bizce meçhuldür" demek istiyorlardı. Kur'ân-ı kerîmde sözlerine meâlen şöyle devam ettikleri bildirildi: "Şüphe yok ki, biz seni aramızda cidden zayıf görüyoruz. Eğer senin aşiretin olmasaydı, elbette seni taşlayarak öldürürdük ve sen bize karşı bir izzet ve üstünlüğün sâhibi de değilsin." (Hûd sûresi: 91) Bununla; "Sen, bizim sana yapacaklarımıza karşı koyacak güç ve kuvvete sâhip değilsin. Ama biz, aynı kanaate sâhibiz. Fakat akrabâlarının hatırı için, sana bir şey yapamıyoruz. Yoksa seni taşlayarak öldürürdük. Zâten bizim yanımızda hürmete değer bir tarafın da yok" demek istediler.

Şu'ayb (aleyhisselâm) cevap verip; onlardan korkmadığını, kavminden gelebilecek bir kötülüğe mukâbelede bulunmaktan çekinmeyeceğini, zillete sebep olan azâbın kimlere geleceğinin ve kimlerin yalancı olduğunun yakında anlaşılacağını açıkça söyledi. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: "Ey kavmim! Benim aşîretim, sizin üzerinize Allahü teâlâdan daha mı azîzdir ki, (aşîretimden korkarak beni öldürmekten çekindiniz). Allahü teâlânın emrine (atılmış, unutulmuş bir şey gibi) sırt çevirdiniz. Muhakkak Rabbimin ilmi, sizin bütün işlerinizi çepeçevre kuşatıcıdır dedi." (Hûd sûresi: 92). İlmiyle, kudretiyle bütün yaratılmışları kuşatmış olan Rabbimi ve peygamberi olarak benim de O'nun himâyesinde

bulunduğumu düşünmüyor da, âciz birer yaratık olan akrabâlarımın hatırı için bana saldırmadığınızı söylüyorsunuz. Halbuki sizin yaptığınız işleri, ilmiyle çepeçevre kuşatmış olan Allahü teâlâyı hiçe sayıp unuttunuz. O'na ortak koşup, peygamberine ihânette bulundunuz. O'nu, haşa unutulmuş arka tarafa atılmış bir şey gibi telakkî ettiniz. Böyle kâfirane bir kanaatte bulunmuş olduğunuzun farkında değilsiniz dedi ve meâlen; “Ey kavmim! Bütün kuvvetinizle dilediğinizi yapın. Ben de vazifemi yapıcıyım. Yakında Allahü teâlâdan azâb gelince, kim zelîl ve rüsvâ olur, yalancı kimdir, bileceksiniz. Şimdi azâba hazır olun. Ben de sizinle berâber sizin azâbınızı gözeticiyim dedi.” (Hûd sûresi: 93)

Şu’ayb'ın (aleyhisselâm), onların sözlerine ve tehditlerine aldırış etmeyerek herkese Allahü teâlânın dînîni anlatmaya çalışması karşısında, müşrikler; azgınlıklarına ziyâdesiyle devam ettiler. Allahü teâlâya îmân edenleri korkutarak inançlarından vazgeçirmeye, onların yolları üzerinde oturarak yanıltmaya kalkıştılar. İnanmak için gelenlere Şu’ayb'ı (aleyhisselâm) kötülediler. Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) kavminin ileri gelenleri, kendilerinden olan kimselerin Şu’ayb'a (aleyhisselâm) tâbi olmaması için, onları, tehdit ettiler. Müşriklerin bu sözleri, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: “Şu’ayb'a uyarsanız, o takdirde muhakkak en büyük zarara uğramış kimseler olacaksınız.” (A’râf sûresi: 90)

Fahreddîn-i Râzî hazretleri, bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyurdu ki: Allahü teâlâ, Medyen ahâlisinin Şu’ayb aleyhisselâmı yalanlayarak düştükleri sapıklığın büyüklüğünü bildirdi. Sonra, onların kendileri saptıkları gibi, başkalarını da saptırdıklarını beyân etti. Şu’ayb aleyhisselâma uyanları kınadıklarını açıkladı. Medyen halkı dünyâda ölçü ve tartıda hîle yapmak sûretiyle sapıklıkta son noktaya geldiler. Bu sebeple azâba, felâkete uğramağa müstehak oldular. Bu kavmin insanları, puta tapmak esâsına dayanan dînini ve insanların aldatılmasıyla elde ettikleri kötü kazançlarını terk etmeyi, büyük bir zarar zannediyorlar, başkalarını da böyle bir duruma düşmekten men ediyorlardı. Kur'ân-ı kerîmde Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) onlara meâlen şöyle nasîhat ettiği bildirildi: “(Şu’ayb aleyhisselâm kavmine şöyle dedi:) Îmân etmek için gelenlerin yolları üzerine oturup, onları eziyet tehdidi ile korkutarak Allahü teâlâya îmân etmelerine mâni olmayın. Eğri yola gitmelerini talep etmeyin. Sizin sayınız

ve malınız az iken, sizi mal ve evlâd ile çoğaltan Allahü teâlâyı zikredin. Sizden önceki ümmetlerden (sizin zamanınıza en yakın olan Lût aleyhisselâmın ümmeti gibi ve diğer ümmetlerden) bozgunculuk edenlerin âkıbetlerinin ne olduğuna (peygamberlerini yalanlayınca Allahü teâlânın onları nasıl helâk ettiğine) bakın ve ibret alın.” (A’râf sûresi: 86) Sözüne devam ederek meâlen; “Eğer içinizden bir kısmı benimle gönderilen şeye îmân eder ve bir kısmınız inkâr ederse, Allahü teâlâ aramızda (hakkı ortaya çıkarmak, bâtıl yolda olanları helâk etmek sûretiyle) hükmedinceye kadar sabredin. O, hâkimlerin en hayırlısıdır dedi.” (A’râf sûresi: 87) Bu âyet-i kerîme ile kâfirler azâbla tehdit edilmiş, mü’minlerin de sabretmesi istenmiştir.

Kâfirler, Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) bu güzel nasîhatlerini yine dinlememişler, kibirlenerek bildirdiklerine inanmayı hakâret saymışlar; kendi dinlerine uymadıkları takdirde, Şu’ayb'ı (aleyhisselâm) ve ümmetini memleketlerinden kovacakları tehdidini savurmuşlardı. Şu’ayb aleyhisselâm ise, onların sözlerini; “Bu nasıl olabilir? Sizin küfür içinde olduğunuzu kesin olarak biliyoruz. Sizin sapık dînînizden ne kadar iğrendiğimiz de bellidir. Bütün bunlara rağmen, artık o dînîn mensubu olmamız nasıl teklif olunabilir?” diyerek şiddetle reddetti. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen; “Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) kavminin, îmân etmeyi kibirlerine yediremeyen reisleri; “Ey Şu’ayb! Seni ve sana îmân edenleri, seninle berâber beldemizden çıkarırız veyâhut kat’î sûrette bizim milletimize dönersiniz” dediler. Şu’ayb; “Kerih gördüğümüz dîne nasıl döneriz” dedi.” (A’râf sûresi: 88) Şu’ayb aleyhisselâm sözüne devam edip, meâlen; “Muhakkak ki, bizi İslâm'la şereflendirip, bâtıl dînînizden kurtardıktan sonra, sizin milletinize dönersek, Allahü teâlâya (şirk koşmak sûretiyle) yalan yere iftirâ etmiş oluruz. Allahü teâlânın dilemesi müstesnâ, dînînize dönmek bize mümkün olmaz. Rabbimizin ilmi her şeyi ihâta etmiş, kuşatmıştır. (Bizi îmânda sabit kılması, yakîne ulaştırması husûsunda) ancak Allahü teâlâya tam tevekkül ettik. Yâ Rabbî! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hüküm ver! Sen hükmedicilerin hayırlısısın” dedi.” (A’râf sûresi: 89)

Fahreddîn-i Râzî hazretleri bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyurdu ki: Risalet ve nübüvvette asıl olan, doğru konuşmak ve yalandan uzak olmaktır.

Kâfirlerin dînine dönmek peygamberliği iptal eder. Peygamberler bu tür şeylerden berî olup uzaktırlar. Tefsîr âlimlerinden Vâhidî buyurdu ki: “Peygamberler ve evliyâlar, âkıbetlerinden ve hâllerinin değişmesinden korkmuşlardır. Nitekim İbrâhim aleyhisselâm meâlen şöyle duâ etmişti: (Yâ Rabbî!) Beni ve evlâtlarımı putlara tapmaktan muhâfaza eyle.” (İbrâhim sûresi: 35) Bunun benzeri duâlar peygamber efendimizden de nakledilmiştir. Peygamber efendimiz de; “Ey kalbleri ve gözleri çeviren Allah'ım! Kalblerimizi dîninde ve sana itâatte sabit kıl” diye duâ etmiştir.

Tefsîr âlimlerinin bildirdiklerine göre, Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) âyet-i kerîmede bildirilen husûsları söylemekten kastı şuydu: O sapık dîne dönüldüğü takdirde, Allahü teâlânın ortağı ve benzeri olduğunu iddiâ etmiş olmak lâzım gelir. İslâmiyetin (hâşâ) hak din olmayıp bâtıl olduğuna ve o müşriklerin dinlerinin de, hakka yakın olduğuna inanmış olmak icâb eder. Bu ise, en büyük yalan, muazzam bir iftirâdır. Hakîkî olan İslâm dîni terkedilip de bâtıla nasıl îtikâd edilir? Ancak Rabbimiz olan Allahü teâlâ bir kulunun irtidâdını bir hikmetine mûcip olarak dileyip irâde ederse, O'nun kazâsı tecellî eder. Fakat Rabbimiz, hakîkî müslümanların dinden dönmesini kat’îyen dilemez. Allahü teâlâ, kullarının niyet ve îtikâdlarını bilir, her biri hakkında lâyık olan şeyleri takdir buyurur. Âlim ve kerîm olan Allahü teâlâ, hidâyet ve necât verdiği kullarının îmândan çıkıp küfre düşmelerini diler mi? Bu O'nun lütûf ve ihsânına uymaz. Biz de dînîmizde sabit olmamız husûsunda Allahü teâlâya tevekkül etmişizdir. Bizi şirkten koruyarak hakkımızda nîmetlerini tamamlaması için O'na ilticâ eylemişizdir. Şu’ayb aleyhisselâm, kavminin îmân etmesinden ümidini kesince, Allahü teâlâya duâ etti. Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) duâsı, Kur'ân-ı kerîmde şöyle bildirilmektedir; “Yâ Rabbî! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hüküm ver! Sen hükmedicilerin hayırlısısın.” (A’râf sûresi: 89) Şu’ayb aleyhisselâm, sözlerini Allahü teâlâya tevekkül ve kavmine azâb-ı ilâhî gelmesi için bedduâ ile bitirdi.

Şu’ayb'ın aleyhisselâm kavmi olan Medyen ahâlisinin bu azgınlıkları, günden güne artarak devam ederken, Şu’ayb'a (aleyhisselâm) ve ona inanan müslümanlara karşı düşmanlıklarını da çoğalttılar. Şu’ayb aleyhisselâmı ve ona tâbi olanları öldürmeyi düşündüler. Onlar zihinlerindeki kötülükleri fiiliyâta dökmek için çalışırlarken, Cebrâil'in sayhası ve bir zelzele onları

hakîr ve zelîl kıldı. Hepsi yok oldular. Sanki onlar, o beldede yaşamamışlardı. Fakat onların kınadıkları Şu'ayb aleyhisselâm ve ona îmân edenler kötülüklerden korundukları gibi, onların maruz kaldığı azaptan da kurtarılarak saâdete erdirildiler. Allahü teâlâ, bu azgın kavmin helâk oluşunu Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyurmaktadır:

"(Cebrâil aleyhisselâmın) sayhasıyla onları zelzele alıp, evlerinde yüzleri üzerine düşerek helâk oldular. (Şu'ayb aleyhisselâmı yalanlayanlar, sanki yurtlarında ikâmet etmemiş gibi oldular. Onu yalanlayıp inkâr edenler, dünyâ ve âhırette hüsrânda oldular.)" (A'râf sûresi: 91)

"Azâb emrimiz gelince, Şu'ayb'a ve onunla olan mü'minlere (rahmetimizle) necât verdik ve küfürle nefislerine zulmedenleri (Cebrâil aleyhisselâmın) sayhası yakalayıp evlerinde helâk oldular. Sanki onlar, orada ikâmet etmemiş yaşamamışlardı. Semûd kavmi, rahmet-i ilâhiyyeden nasıl uzaklaştırıldıysa (helâk edildiyse), Medyen kavmine de öylece bir uzaklık verildi." (Hûd sûresi: 94-95)

Medyen ahâlisi, Sâlih'in (aleyhisselâm) peygamber olarak gönderildiği Semûd kavmine gelen azâbın bir benzeri ile cezâlandırılmıştır. Yalnız Semûd kavmini altlarından, Medyen ahâlisini ise üstlerinden gelen bir sayha helâk etmiştir. Böylece her iki kavim de Allahü teâlânın rahmetinden uzak bir şekilde helâk olup; dünyâ ve âhırette hüsrâna uğramışlardır.

Böyle bir felâketin ortaya çıkmasıyla kavminin durumunu gören Şu'ayb (aleyhisselâm), onların îmân etmeyerek bu hâle düşmelerine üzüldü. Sonra kendisini teselli etti. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi; "Ey kavmim! Ben, Rabbimin gönderdiklerini size tebliğ ettim ve sizin için nasîhatte bulundum. Artık ben kâfir olan bir kavme karşı nasıl fazlaca mahzûn olurum dedi." (A'râf sûresi: 93) Elbette onlar, kendisinin bildirdiklerine Allahü teâlânın emir ve yasaklarına inanmamakla azâba müstehak olmuşlar ve küfürde ısrârın karşılığını görmüşlerdir.

Bir rivâyette Şu'ayb (aleyhisselâm), kavminin helâkinden sonra Medyen'e yakın; yeşillik, ağaçlık ve bolluk içinde bir şehir olan Eyke'deki insanlara, doğru yolu göstermekle vazifelendirildi. Eyke halkı, Medyen ahâlisinin

bütün husûsiyetlerini taşıyordu. Her türlü azgınlık ve kötülük onlarda da vardı. Onlar da bolluk içindeydiler. Ama terâziyi doğru kullanmazlar, ölçüde hîle yaparlardı. Parayı tartı ile alırlar, kenarlarından kırptıktan sonra tane ile verirlerdi. Alış-verişlerinde karşı taraftakine muhakkak zarar vermeye, onu aldatmaya çalışırlardı. Alırken ucuz ve fazla fazla alırlar, satarken pahalı ve eksik verirlerdi. Yurtlarının, ticâret yolları üzerinde bulunmasından istifâde ederek, yolcuları soyarlardı. Hepsinden kötüsü; puta taparlar, Allahü teâlânın peygamberine îmân etmek için gelenleri, niyetlerinden vazgeçirmek için Şu’ayb'a (aleyhisselâm) yalancı derlerdi. İstekleri olmazsa, tehditte bulunup eziyet yaparlardı. Başkalarının geçeceği yerlerde dururlar ve insanlara sıkıntı verirlerdi.

Molla Gürânî hazretlerinin tefsîrinde bildirildiğine göre: Medyen halkı çoğalıp şehirlerine sığmaz olunca, bir kısmı oradan ayrılıp Eyke'ye yerleşmişler, orayı imar edip, yurt tutmuşlardı. Medyen ahâlisinin küfürde inâd ederek helâke uğramasından sonra, Şu’ayb (aleyhisselâm), Eyke halkını hak yola dâvet etti. Onlara nasîhatlerde bulundu. Bir gün putların da bulunduğu kalabalık bir yerde Eyke halkına nasîhat etti. Bir olan Allahü teâlâya inanıp ibâdet etmelerini, ölçü ve tartıyı doğru kullanmalarını, insanların haklarına riâyet edip, azgınlıklarından vazgeçmelerini istedi. Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) peygamberliğine inanmayan halk, ondan mûcize istediler. Şu’ayb (aleyhisselâm) da çevredeki putlara hitâb edip; “Rabbiniz kimdir? Ben kimim? Söyleyin” dedi. Taş ve ağaçtan yapılmış, cansız birer mahlûk olan putlar, dile gelip; “Rabbimiz ve yaratıcımız Allahü teâlâdır. Yâ Şu’ayb! Sen ise Allahü teâlânın peygamberisin” dediler. Bu sözleri söyleyen putların hepsi, kâidelerinden yerlere düşüp paramparça oldular. Bu sırada şiddetli bir rüzgâr esti. Kâfirler kaçıp evlerine saklandılar. Bir çok kimseler, bu mûcizeler karşısında îmânla şereflenip, müslüman oldular. İnanmayanlar, azgınlıklarını daha da arttırdılar. Müslümanlara eziyet etmeye kalkıştılar. Şu’ayb'a (aleyhisselâm); “Gerçekten peygamber isen, gökyüzünün bir parçasını üzerimize indirip bizi helâk eyle!” dediler. Şu’ayb aleyhisselâm, Allahü teâlâya duâ etti. Bu duâdan sonra aniden Allahü teâlânın emriyle sıcak rüzgârlar esti. Kâfirler çâresiz kaldılar. Mavi renkte sinekler türeyip onları soktu. Havanın sıcaklığı gittikçe arttı. İnsanlar akarsulu, yeşillik ve gölgelik yerlere koşuştular. Fakat günden güne artan harâret, akarsuları kaynatırcasına ısıtmaya, kızgın bir hâle gelmiş olan taş

ve toprak, insanların ayaklarını yakmaya başladı. Yüzleri rüzgârın te'sirinden kıpkırmızı oldu. Fakat kâfirler inâdlarında diretip küfürlerinde ısrâr ettiler. Müslümanlar ayrı yere çekilip, kâfirlerin bu hâlini ibretle seyrettiler. Cebrâil aleyhisselâm bir bulut getirip şehrin dışında tuttu. Bulut sanki güneşi kaplamış, serinlik veriyor gibi idi. Kâfirler bunu görünce ötekilere de haber verip bulutun altına koşuştular. Hep birlikte orada toplanınca; "Ey Medyen ehli! Eykeliler! Peygamberinizi yalanladığınız gibi, Rabbinizin acı azâbını tadın! Önünde secde ettiğiniz putlarınıza söyleyin, eğer güçleri yeterse sizi kurtarsınlar!" diye nidâ gelip kâfirlerin üstüne ateş ve kıvılcımlar yağmaya başladı. Bütün kâfirler ve onlara âit şeyler; ağaçlar, taşlar bile yandı. İhtiyârlık ve âcizlik sebebiyle bulutun altına gelemeyen kâfirler, harâretin sıkıntısıyla bir miktar da olsa, serinlemek için evlerine kapandılar. Fakat onlar da Cebrâil'in (aleyhisselâm) sayhasıyla helâk oldular. Sanki orada yaşamamışlar gibi onlardan bir eser kalmadı.

Eshâb-ı Eyke'nin kıssası Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyrulmaktadır:

"Eshâb-ı Eyke, peygamberleri yalanladılar. Şu'ayb onlara; "Allahü teâlâdan korkmaz mısınız ki O'na isyân edersiniz?" dedi. Ben sizin için emîn bir peygamberim. Allahü teâlâdan korkun. (Yasakları terk edip) bana itâat edin. Ben sizden (tebliğim için) ücret istemem. Benim ecrim âlemlerin Rabbindendir. Kileyi (ölçeği) tamam ölçün. (eksik tartarak) insanların haklarına zarar verenlerden olmayın. Doğru terâzi ile tartın. İnsanların haklarından bir şeyi noksan etmeyin. Yeryüzünde (adam öldürmek, zinâ etmek ve yol kesmek sûretiyle) bozgunculuk yapmayın. Sizi ve sizden öncekileri yaratan Allahü teâlâ (nın cezâsın)dan korkun" dedi. Onlar; "Sen defâlarca sihre uğramış olanlardansın. Sen ancak bizim gibi bir beşersin. Biz senin (dâvânda) yalancılardan olduğunu zannediyoruz. Eğer (dâvânda) sâdık isen, üzerimize gökten bir parça (azab) düşür" dediler. Şu'ayb; "Rabbim sizin yaptıklarınızı (ölçü ve tartıyı noksanlaştırdığınızı ve müstehak olduğunuz azâbı) bilir. (İsterse gökten parça ile, isterse başka sûrette azâb eder) dedi. Onlar onu yalanladılar, (istedikleri gibi) onları (güneşin bunaltıcı sıcaklığından gölgelenmek için bulutun altına sığındıkları zaman yakılıp mahvedildikleri) yevm-üz-zılle (gölge gününün) azâbı

yakalayıverdi. Gerçekten o (yevm-üz-zılle azâbı), büyük bir günün azâbıydı. Bu zikredilen kıssada (alış-verişte, ölçü ve tartıyı eksik tartanlar için,) ibretler vardır. Onların çoğu (Şu’ayb'a) îmân etmemişlerdi. Rabbin (peygamberlerini düşmanları üzerine) gâlib (ve enbiyâ ve tâbîlerine) rahmet edicidir.” (Şuarâ sûresi: 176-191)

“Tefsîr-i Mazharî”de buyruluyor ki: Peygamberlerin hepsi, Allahü teâlânın emirlerini ve yasaklarını bildirirken aynı usûlü kullanmışlardır. Bu usûl, insanlara takvâyı, Allahü teâlânın emirlerine itâati, ibâdetleri ihlâs ile yapmayı emretmişler, dâvetleri husûsunda onlardan bir ücret talep etmemişler, ecirlerinin Allahü teâlânın katında olduğunu bildirmişlerdir.

İmâm-ı Fahreddîn-i Râzî (rahmetullahi aleyh) tefsîrinde buyuruyor ki: “Şu’ayb aleyhisselâm Eshâb-ı Eyke'yi; 1) Ölçüyü ve tartıyı tam yapmaya, 2) İnsanların hukûkuna riâyet etmeye, 3) Yeryüzünde fesâd çıkarmamaya, 4) Allahü teâlâdan korkmaya, takvâ üzere olmaya dâvet etti.

Eshâb-ı Eyke'nin bu husûsları yalanlamaları, inkârda aşırı gitmeleri üzerine, Şu’ayb aleyhisselâm onların helâk olmaları için duâ etti ve Eshâb-ı Eyke helâk oldu. Şu’ayb aleyhisselâmın peygamber olduğu kavimlerden Medyen halkı Cebrâil'in sayhası ve zelzele ile, Eshâb-ı Eyke de gölge ile helâk oldular.

Şu’ayb (aleyhisselâm) kavminin helâk olmasından sonra, Medyen'de yerleşti. İnananlardan birinin kızı ile evlendi. İki kızı oldu. Kızlar büyüdü. Kendisi iyice yaşlandı. Allah korkusundan çok gözyaşı döktü. Gözleri zayıfladı. Vücûdu kuvvetten düştü. Bu sıralarda Mûsâ aleyhisselâm Mısır’dan çıkıp yalnız başına Medyen'e doğru geldi. Kuyu başında, koyunlarını sulamak için bekleyen Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) kızlarına yardım edip, koyunlarını suladı. Şu’ayb (aleyhisselâm) ücret vermek için onu yanına dâvet etti. Kızının şehâdetiyle onun kuvvetli ve emîn bir kimse olduğunu anlayıp, koyunlarına çoban tuttu. Sekiz sene koyunlarını gütmesi şartıyla kızlarından birini ona verdi. Mûsâ (aleyhisselâm) orada on sene kaldı. Çocukları oldu. Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) gözü açılıp gençleşti. Mûsâ (aleyhisselâm), on sene sonra Mısır'a göçünce; Şu’ayb (aleyhisselâm), her sene onun yanına gider, kızı ve damadını ziyâret ederdi. Bir müddet sonra

Mekke-i mükerremeye gidip, orada yerleşti. Daha sonra orada vefât edip Zemzem kuyusu ile Makâm-ı İbrâhim arasında, Kâbe'nin altınoluk tarafında defnedildi. Mûsâ aleyhisselâm ile buluşmasının kavminin helâkinden önce olduğu, kavmi helâk olmadan evvel inananlarla birlikte gidip Mekke'de yerleştiği ve vefâtına kadar orada kaldığı da rivâyet edilmektedir.

Bâzı tefsîrlerde, “Âd kavmini de, Semûd kavmini de, Ress eshâbını da, bunların arasında geçen bir çok ümmetleri de helâk ettik” meâlindeki Furkân sûresi 38. âyet-i kerîmesinde zikredilen Eshâb-ı Ress'in de Şu’ayb aleyhisselâmın kavmi olduğu bildirilmiştir.

Husûsiyetleri:

Her peygamber gibi Şu’ayb aleyhisselâmın da kendisine mahsus bâzı husûsiyetleri vardı. Bunlardan biri, insanları kırmadan, tatlı ve güzel bir lisânla onlara emr-i mâruf yapmasıdır. Nitekim Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), güzel konuşmasından dolayı ondan; Hatîb-ül-Enbiyâ diye bahsetmişlerdir.

Şu’ayb aleyhisselâmın bir başka özelliği de, çok namaz kılıp, Allah korkusundan pek fazla ağlamasıdır. Allah korkusundan ve O'nun rızâsını kazanamamak düşüncesinden o hâle geldi ki, ağlamaktan gözleri görmez oldu. Şu’ayb (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan niçin korkardı? Allahü teâlâdan niçin korkulur? Her türlü günâhtan korunmuş ve insanlar arasından seçilmiş, üstün vasıflara sâhip olmuş ve peygamber olarak gönderilmek şerefine kavuşan Şu’ayb'ın (aleyhisselâm), Allahü teâlâdan korkmasına sebep nedir? Bu mes’eleye İslâm âlimleri, kitaplarında uzunca yer vermişlerdir. Bunlardan İmâm-ı Gazâlî (rahmetullahi aleyh), kendi zamanına kadar gelen haberleri, özetleyerek yazmıştır. “Kimyâ-yı saâdet” adlı kitabında, Allahü teâlâdan korkmanın (havf) ve bundan dolayı ağlamanın ne demek olduğunu, büyüklerimizin bu husûstaki hâllerini açıklamaktadır. Ancak bu husûsta kitap yazan diğer İslâm âlimleri gibi İmâm-ı Gazâlî (rahmetullahi aleyh) de, insanları ümîdsizliğe düşürmemek için ilk önce recâdan yâni Allahü teâlâdan ümîdvar olmaktan bahsetmiş, daha sonra da havfı anlatmışlardır.

Allahü teâlâ, Zümer sûresinin 53. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlânın rahmetinden ümidi kesmeyiniz” buyurarak ümîd kesmenin haram ve tehlikeli olduğunu bildiriyor. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bir hadîs-i şerîfte; “Sizden her ölen, Allahü teâlâya hüsn-i zan ile ölür” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Allahü teâlâ buyuruyor ki: “Kulum beni zannettiği gibi bulur. O hâlde benim hakkımda dilediği gibi zanda bulunsun.” Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), rûhunu teslim etmekte olan birisinin yanına gitti ve; “Kendini nasıl buluyorsun?” buyurdu. “Kendimi, günâhlarımdan ötürü korkar ve Rabbimin rahmetini bekler hâlde buluyorum)” deyince, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) “Bu vakitte Allahü teâlâ, kimin kalbinde bu iki şeyi birlikte (havf ve recâ) bulundurursa, muhakkak ki ona umduğunu verir ve korktuğundan emîn eder” buyurdu.

Recâ, yâni Allahü teâlâdan ümîd etmek hakkında bildirilenler sayılamayacak kadar çoktur. Yukarıda bildirilen Zümer sûresi 53. âyetinin tamamı meâlen şöyledir: “Ey Habîbim, kavmine de ki: “Ey günâh işlemekle nefslerine karşı haddi aşmış kullarım! Allahü teâlânın rahmetinden ümîd kesmeyiniz! Çünkü Allahü teâlâ, bütün günâhları bağışlar. Şüphesiz O, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.” Şura sûresi 5. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Melekler hamd ile sâhiplerini tesbîh ediyorlar ve yeryüzünde bulunan kimse için mağfiret diliyorlar” buyuruyor. Allahü teâlâ Cehennem’i, düşmanları için hazırladığını haber veriyor. Zümer sûresinin 16. âyet-i kerîmesinde meâlen; “O kâfirlerin üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da ateşten tabakalar var. Allahü teâlâ kullarını böyle korkutuyor. Ey kullarım, o hâlde benden korkun!” Âl-i İmrân sûresi 131. âyetinde meâlen; “Kâfirler için hazırlanan ateşten korkun” buyuruyor.

Hazret-i Enes'in bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), Allahü teâlâya ümmetinin günâhları için suâl etti ve; “Yâ Rabbî! Ümmetimin hesâbını bana ver. Onların kusurlarını benden başkası bilmesin” dedi. Allahü teâlâ Ona vahy edip; “Onlar, senin ümmetin, benim de kullarımdır. Ben onlara senden daha çok merhametliyim. Hesaplarını kendimden başkasına bırakmam. Sen de, başkası da onların kusur ve günâhlarını bilmezsiniz” buyurdu. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Hayatım sizin için hayırlıdır, ölümüm de sizin için hayırlıdır. Hayatımda, sizin için hak yolunu ve şeriatı vâz’ederim. Ölümümde ise,

amelleriniz bana arz edilir. Onlarda iyilik görünce, bundan dolayı Allahü teâlâya hamd ederim. Günâh görürsem, Allahü teâlâdan sizin için mağfiret isterim.” Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki; “Allahü teâlâ buyuruyor: “İzzetim hakkı için, bir kulda iki korku ve iki emniyet bulundurmam. Dünyâda benden korkarsa, âhırete onu emîn ederim. Âhıret husûsunda emîn ise, korkuturum.” Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) “Allahü teâlâdan korkmayanı, her şeyle korkuturlar.” “Sizin en akıllınız Allah'tan en çok korkanınızdır.” “Sineğin başı kadar, gözünden yüzüne yaş akan kimsenin yüzünü, Cehennem ateşi yakmaz.” “Allah korkusundan kulun tüyleri kalkarsa ve bu korkuyu düşünürse, ağaçtan yaprak dökülür gibi günâhları dökülür.” “Allah korkusundan ağlayan; memeden çıkan süt memeye girmeyince, Cehennem’e girmez” buyurdu. Âişe (radıyallahü anhâ) der ki; “Resûlullah'a “Ümmetinden, Cennet’e hesapsız kimse girecek midir?” diye sordum. “Evet girecektir, günâhını düşünüp, ağlayanlar” buyurdu. Yine buyurdu ki: “Allahü teâlâ katında Allah korkusundan akan gözyaşından ve Allah yoluna akan kandan sevgili damla yoktur.” “Yedi sınıf kimse Arş'ın gölgesinde bulunur. Bunlardan biri; yalnız iken, Allahü teâlâyı hatırlayıp, gözünden yaş akan kimsedir.” Hanzala (radıyallahü anh) der ki: Resûlullah'ın yanında idim. Bize nasîhat ediyordu. Kalbler daralıyor, gözler yaş doluyordu. Sonra evime geldim. Hanımım benimle konuşmaya başladı ve dünyâya ait, faydası olmayan boş sözleri konuştuk. Hatırıma Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) sözleri geldi. Ağlayarak dışarı çıktım. Feryâd ediyor ve; “Ah! Hanzala münâfık oldu” diyordum. Ebû Bekr'e (radıyallahü anh) rastladım. “Münâfık olmadın” dedi. Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) huzûruna gittim ve; “Hanzala münâfık oldu” dedim. “Hanzala aslâ münâfık olmadı” buyurdu. Bu hâlimi ona anlattım. “Eğer Hanzala, yanımızda olduğu gibi kalsaydı, göklerdeki melekler, yollarda ve evde sizinle müsâfeha ederdi. Lâkin ey Hanzala! Her zamanın bir hâli vardır” buyurdu.

Şiblî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: “Havfın (korkunun) üzerimde gâlib olduğu bir günüm geçmedi ki, kalbime hikmet ve ibretten bir pencere açılmamış olsun.” Yahyâ ibni Mu’âz (rahmetullahi aleyh) da; “Zavallı insan Cehennem’den, fakirlikten korktuğu gibi korksaydı, Cennet’e girerdi” buyurdu. Kendisine; “Kıyâmette kim daha emîndir” dediklerinde; “Bugün Allah'tan daha çok korkandır” buyurdu. Bir kimse Hasen-i Basrî'ye; “Bizi,

kalplerimizi parçalayacak şekilde korkutanların meclisi, sohbeti hakkında ne buyurursunuz?” deyince; “Bugün sizi korkutup, yarın emîn edenlerin sohbetini; sizi bugün emîn edip, yarın korkuya düşüren kimselerin sohbetinden iyi biliniz ve böyleleri ile sohbet ediniz” buyurdu. Ebû Süleymân-ı Dârânî (rahmetullahi aleyh); “Korkunun bulunmadığı kalpler harâb olmuştur” buyurdu. Âişe (radıyallahü anhâ) buyurdu ki: “Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem), Kur'ân-ı kerîmde meâlen; “Yaparlar ve korkarlar” (Mü’minun sûresi: 60) buyrulması ne içindir? Hırsızlık ve zinâ mıdır?” dedim. “Hayır, namaz kılarlar, oruç tutarlar, zekât verirler ve kabûl olmadı diye korkarlar demektir” buyurdu. Muhammed ibni Münkedir ağladığı zaman vücûdunu gözyaşı ile siler ve; “Duydum ki gözyaşı değen yeri Cehennem ateşi yakmaz” derdi. Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh) “Ağlayınız, ağlayamazsanız, kendinizi zorla ağlatınız” buyururdu. Ka'b-ül-Ahbâr; “Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ağlayıp, gözyaşımın yüzüme akmasını, dağ kadar altın sadaka vermekten çok severim” buyurdu. Abdurrahmân ibni Ömer (radıyallahü anh) “Allah korkusundan akan bir damla gözyaşını, bin altın sadaka vermekten daha çok severim” buyurdu.

Böyle hadîs-i şerîfler ve haberler çoktur. Üzerinde korku gâlib olana bunlar şifâ olur. Gaflete dalan kimse, mü’minlerden bâzılarının Cehennem’e gideceğini bilmelidir. İnsanların, bir kişiden fazla olmasa bile, Cehennem’de en çok kalacak kimsenin, kendisi olabileceğini düşünerek, kararlı ve ihtiyatlı bir şekilde amel etmesi ve elinden geleni yapması lâzımdır. Bütün dünyâ lezzetlerinden vazgeçmek, Cehennem’de bir gece kalmaktan çok daha iyidir. Velhasıl havf ve recâ mûtedil yâni eşit olmalıdır. Nitekim daha dünyâda iken Cennetle müjdelenen Ömer (radıyallahü anh) “Eğer bir kimseden başka, hiç bir kimse Cennet’e girmeyecek deseler, o bir kişinin kendim olduğunu ümîd ederim. Bir kimseden başka Cehennem’e kimse girmeyecek deseler, korkarım ki, o bir kimse ben olurum” buyurdu.

Havf:

Havf yâni (Allah'tan korkmak), büyük makâmlardandır. Fazîleti, sebep ve netîcelerine bağlıdır. Sebebi, ilim ve mârifettir. Bunun için Allahü teâlâ meâlen; “Allah'tan ancak, âlim kullar korkar” buyuruyor. (Fatır sûresi: 28)

Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); “Hikmet ve ilmin başı Allah korkusudur” buyurarak havfı övüyor. Netîcesi ise; iffet, verâ ve takvâdır. Bunların hepsi saâdetin anahtarıdır. Çünkü şehvet ve arzular terkedilmedikçe ve bu yolda sabredilmedikçe, saâdet yolunu bulmak zordur. Şehvet ve arzuları, yakıp yok eden en iyi şey de korkudur. Bu sebeple Allahü teâlâ kendisinden korkanlar için; hidâyet, rahmet, ilim ve rızâyı üç âyette topladı ve meâlen; “Hidayet ve rahmet, Allah için günâhlardan kaçanlaradır.” (A’râf sûresi: 154), “Allah'tan ancak âlim kulları korkar.” (Fatır sûresi: 28) ve “Allah onlardan, râzıdır. Onlar da Allah'tan râzıdır” buyurdu. (Beyyine sûresi: 8) Havfın netîcesi olan takvâyı, Allahü teâlâ kendine izâfe ediyor ve; “Takvâ üzere olmanız Allah içindir” buyuruyor. (Hac sûresi: 37)

Havfın sebebi, ilim ve mârifettir. Kul, âhıret işlerinin tehlikesini ve kendi helâkinin sebeplerini hazır ve kuvvetli görürse, bu ateş elbette can evinde meydana gelir. Bu da, iki mârifetten doğar:

Birincisi; kendi ayıblarını, günâhlarını, tâattaki kusurlarını ve kötü ahlâklarını hakkıyla bilir. Bütün bu kusurları yanında, Allahü teâlânın kendisine verdiği nîmetleri de görür. Bu kişi pâdişahın nîmet ve iltifâtlarına kavuşup, harem ve hazînesine hıyânet eden kimseye benzer. Sonra âniden pâdişahın, kendisinin hıyânetlerini gördüğünü anlar. Pâdişahın çok gayûr, intikâm alıcı ve korkusuz olduğunu, kendisi için iltimas edecek birinin bulunmadığını, ona yaklaşmanın imkansızlığını da bilir. Bundan dolayı yaptıklarının kötülüğünü görüp, suç işlediğini bilince, kalbine ateş düşer.

İkincisi; sıfatından dolayı değil, korkusuzluğu ve kudretli olması sebebiyle O'ndan korkar. Bu hâl aslanın pençesine düşmüş bir kimsenin korkmasına benzer. Günâhından ve kabahatinden korkmaz, fakat aslanın nasıl bir hayvan olduğunu ve kendisini nasıl helâk edeceğini bilir. Böyle korku, daha olgun ve daha fazîletlidir. Allahü teâlânın sıfatlarını bilen; O'nun celâlini, büyüklüğünü, kudretini ve hâkimiyetini anlayan, bütün âlemi helâk edip ebedî Cehennem’de bulundursa, mülkünden hiç bir şey eksilmediğini düşünen elbette korkar. Bu korku peygamberlere mahsustur. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) bunun için; “En ârifiniz benim, en çok korkanınız da benim” buyurdu. Câhil olan, daha emîn olur. Dâvûd

aleyhisselâma vahiy geldi ve; “Ey Dâvûd! Benden, kükremiş aslandan korkar gibi kork” buyruldu. Bu havfın sebebidir. Havfın bir de netîcesi vardır.

Havfın netîcesi kalbde, bedende ve âzâlardadır. Kalbdeki netîcesi; dünyâ arzularını soğuk karşılamak ve ona rağbet etmeyi gidermektir. Zirâ bir kimsenin canı haram olan bir şeyi veya bir yemeği istese, o esnâda bir aslanın pençesine veya şiddetti bir sultânın zindanına düşse, onda bu arzularına rağbet kalmaz, hattâ kalbi korkudan hudû ve huşû içinde olup, dâimâ hâlini murâkabe ve muhâsebe eder ve âkıbetini düşünür. Kendisinde kin, hased, kötülük, dünyâ ve gaflet gibi şeyler kalmaz. Korkunun bedendeki netîcesi; kırıklık, zayıflık ve sararıp solmaktır. Azalardaki netîcesi ise günâhlardan temizlenmek ve tâatta edebli olmaktır.

Korkunun dereceleri çoktur. Arzulardan men ediyorsa, iffet denir. Haramlardan men ediyorsa, verâ denir. Şüphelilerden veya haram korkusuyla helâllerden men ediyorsa, takvâ denir. Allah'a yaklaştıranların gayrisi olan her şeyden men ediyorsa, sıdk denir. Böyle kimseye sıddîk denir. Bunlar derece derecedir. İffet, verâ ve takvânın da dâhil hepsi sıdkın altında kalır. Havf (korku) da hakîkatte budur. Ama gözyaşı akıtan, silen ve; “La havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azıym” deyip, kalbi gâfil olan kimsenin bu hâli korku olamaz. Çünkü bir şeyden korkan kimse, ondan kaçar, bir kimse eteğinde bir şey saklar, bunun yılan olduğunu bilirse; “La havle ve lâ kuvvete illâ billah” ile yetinmez, belki yılanı atar. Zünnûn-i Mısrî’ye; “Allah'tan korkan kul kimdir?” dediklerinde; “Kendini hasta görüp ölüm korkusuyla bütün isteklerinden kaçan kimsedir” buyurdu.

Zayıf, kuvvetli ve mûtedil (orta) olmak üzere havfın üç derecesi vardır. Beğenileni, mûtedil olandır. Zayıfı, kadınlar gibi ince kalbli olmak, kuvvetlisi de ümîdsizliğe kapılmak olup, ikisi de kötüdür. Çünkü korkunun, kendi nefsinde bir kemâli, olgunluğu yoktur. Tevhîd, mârifet ve muhabbet gibi değildir. Bu yüzden, Allahü teâlânın bir sıfatı olamamıştır. Zirâ havf (korku), câhillik ve âcizlik olmadan olmaz. Câhillik ve âcizlik olmazsa, sonu meçhul olmaz ve tehlikeden sakınmak acz ve korku olmaz. Lâkin havfın, gâfillerin hâline izâfetle bir kemâli vardır. Zirâ onlar için, çocukları okuturken veya hayvanı yolda sürerken dövmek ve kamçılamak gibidir.

Çocuğun hatırına getirecek, çalıştıracak kadar olmalıdır. Çocuğu kaçıracak veya hayvanı korkutacak kadar kuvvetli ise bunları yapmak noksanlık olur. İkisi arasında olması gerekmektedir. Günâhlardan sakındıracak, tâatları yaptıracak hâlde olmalıdır. Âlim olanın havfı da o derece mûtedil olur. Çünkü, ifrâta varınca, recâ (ümit) sebeplerini düşünmemeye başlar. Zayıf olunca da işin zararını anlayamaz. Korkmadığı hâlde kendine âlim diyen, ilim elde etmemiş, boşa zaman harcamıştır. Böyle kimse tıpkı çarşılarda dolaşan, kendine hikmet sâhibi diyen ve hikmetten hiç haberi olmayan falcılara benzer. Çünkü bütün mârifetlerin başı, Allahü teâlâyı tanımak, sonra kendini ayıplı ve kusurlu, Allahü teâlâyı ise; Celâl, âzamet ve hâkimiyet sâhibi olarak bilmektir. Bunun için Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); "İlmin başlangıcı, Allahü teâlâyı Cebbâr ve Kahhâr bilmek; sonu ise kula yakışır şekilde işlerini O'na bırakmaktır" buyurdu. İnsan, kendisinin bir şey olmadığını ve bir şeyinin de bulunmadığını iyi bilmelidir. Bunu bilen korkusuz olabilir mi?

Havf (korku); tehlike ve zararı görüp anlamaktan doğar. Herkesin düşündüğü veya karşılaştığı bir tehlike vardır. Bâzısının gözünün önüne, Cehennem gelir, korkusu ondandır. Bâzısının ise Cehennem'e götüren yol, gözünün önüne gelir. Kimisi tevbesiz öleceğinden, yâhut yeniden günâha düşeceğinden, yâhut gaflete düşüp kalbi kararacağından korkar. Bâzısı âdetlerin günâh işlemeye sürükleyeceğinden, nîmetin çokluğu sebebi ile zevke dalıp âhıreti unutacağından, kıyâmet günü kendisine şiddetli muâmele edileceğinden, bütün kusur ve kabahatlerini ortaya dökeceklerinden veya kendisini rezil, rüsvâ edeceklerinden korkar. Veya hatırına gelen bir şeyin, Allahü teâlâ tarafından görülüp, beğenilen bir iş olmadığından korkar. Her birinin faydası, korktuğu ile meşgûl olmaya götürmesidir. Kendisini günâhlara düşürecek âdetlerden korkan, âdetleri yapmaktan sakınır. Allahü teâlânın, kalbindekini bilmesinden korkan, kalbini temiz tutar. Diğerleri de böyledir. Bunların en büyük endişesi ekseriyâ, son nefeste îmânla gidip gitmemek korkusudur. Bundan daha büyük korku, ezele âit korkudur. Acabâ ezelde, saâdetine mi, şekâvetine mi hükm olunmuştur? Çünkü son, önce olanın netîcesidir. Asıl olan ezeldir yâni önce olandır. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) minberde iken buyurdu ki; "Cennetlik bir kimse, cehennemlik olanın yaptığını yapar, hattâ herkes bu da onlardandır, der. Sonra Allahü teâlâ, ölmeden önce onu bir saat

bile olsa o yoldan döndürür ve saâdet yoluna getirir.” Yine buyurdu ki; “Öncelerin öncesindeki kazâ-i ilâhîde saîd olan saîddir (kurtulmuştur). “Şakî olan da, ezeldeki kazâda şakî olandır.” Bu sebepten, sonrası için korkarlar. Şu hâlde, basîret sâhiplerinin korkusu, bu sebeple, âkıbetlerinin ne olacağındandır. Bu ise korkunun en yükseğidir. Tıpkı Allahü teâlâdan Celâl sıfatı sebebiyle korkmanın; kendi günâhından ötürü korkmaktan üstün olması gibidir. Çünkü o korku hiç gitmez. Günâhı sebebi ile Allah'tan korkan; Günâh işlemekten vaz geçince, niçin Allah'tan korkayım diyebilir! Bu ise felâkete sürüklenmektir.

Korkanların çoğu sû-i hâtimeden yâni âkıbetinin kötü olmasından korkmuşlardır. Çünkü insanın kalbi değişebilir. Ölüm zamanı müthiş bir zamandır. O vakitte kalbin neye karar kılacağı bilinemez. Hattâ âriflerden biri şöyle der: “Bir kimsenin elli sene tevhîd üzere olduğunu bilsem, yanımdan bir duvarın arkasına gitmek kadar uzaklaşsa, tevhîd üzere olduğuna şâhidlik edemem! Çünkü kalb hâli değişebilir ve neye döndüğünü bilemem.” Bir başkası da der ki: “Evin kapısında şehîd olmayı mı, yoksa odanın kapısında müslüman olarak ölmeyi mi seversin deseler, odanın kapısında ölmeyi isterim. Çünkü evin kapısına çıkıncaya kadar İslâm üzere kalacağımı bilemem.” Ebû Derda (radıyallahü anh) yemîn etti ve; “Hiç kimse, îmânın ölüm zamanında geri alınmayacağına emîn olamaz” buyurdu. Sehl-i Tüsterî; “Sıddîklar her nefeste sû-i hâtimeden korkarlar” buyurdu. Süfyân-ı Sevrî (rahmetullahi aleyh) ölüm zamanında inledi ve ağladı. “Allahü teâlânın affının senin günâhından büyük olduğunu bilmez misin?” dediler. “Tevhîd üzere (îmânla) gideceğimi bilsem, dağlar kadar günâhım olsa yine korkmam” buyurdu. Büyüklerden biri vasiyet edip, elinde olan neyi varsa bir kimseye verdi ve; “Tevhîd üzere (îmânla) ölmenin nişânı şöyle şöyledir. O nişânları görünce, bu para ile, şeker ve badem içi satın al ve şehirdeki çocuklara dağıt ve bugün filânın sevinç günü, saâdete erdiği gündür de! Eğer bunu görmezsen, insanlara söyle namazımı kılmasınlar ve benimle meşgûl olmasınlar. Hiç olmazsa öldükten sonra mürâî olmayayım” dedi. Sehl-i Tüsterî buyurdu ki: “Mürîd, günâh işlemekten; ârif ise küfre düşmekten korkar.” Îsâ aleyhisselâm, havârîlerine; “Siz günâhtan korkarsınız; biz peygamberler küfürden korkarız” buyurdu. Peygamberlerden biri; açlık, susuzluk, elbisesizlik ve daha bir çok sıkıntılara müptelâ oldu. Bu hâl senelerce sürdü. Nihâyet Allahü teâlâya

inleyerek yalvardı. Allahü teâlâ; “Kalbini küfürden koruyorum, buna râzı olmuyorsun da, hâlâ dünyâyı mı istiyorsun?” buyurdu. “Yâ Rabbî! Tevbe ettim, râzı oldum” deyip, dünyâlık istediği için başına toprak saçtı, yas tuttu. Sû-i hâtimenin yâni îmânsız gitmenin işâretlerinden biri nifaktır. Bunun için Eshâb-ı kirâm aleyhimürrıdvân kendileri için dâimâ nifaktan korkarlardı. Hasen-i Basrî (rahmetullahi aleyh); “Bende nifak olmadığını bilseydim, bunu yeryüzünde olan her şeyden daha çok severdim.” “İçin dışa, kalbin dile uymaması nifaktandır” buyurdu.

Herkesin korktuğu sû-i hâtime, ölüm zamanında îmânının alınması demektir. Yâni îmânsız gitmektir. Bunun çok sebepleri vardır. Bunun ilmi örtülüdür. Fakat söylenebilecek kadarı iki sebeptendir. Biri: Bir kimsenin bâtıl bir bid’ate îtikâd etmesi ve ömrünü bu îtikâd üzere geçirmesidir. Bunun hatâ olabileceğini düşünmez, ölüm yaklaşınca, iş açığa vurulur. Hattâ hatâsı kendine gösterilir. Bu sebeple, sâhip olduğu diğer îtikâdlarda da şüpheye düşmüş olur. Çünkü îtikâdına îtimâdı kalmaz ve şüphe üzere gider. Bu tehlike, bid’at sâhibi içindir. Verâ ve zühd sâhibi olsa da böyledir.

Diğer sebep: Aslında îmânın zayıf olması, dünyâ sevgisinin çok ve Allah sevgisinin az olmasıdır. Ölüm zamanında bütün arzu ve şehvetlerinin kendisinden alındığını, dünyâdan kahır ile çıkarıldığını ve istemediği yere götürüleceğini görür ve kendisine böyle yapıldığını farkedince, kötü düşüncesi artar, o az sevgi de kalmaz. Bu, çocuğunu az seven bir babanın, kendisinin çok sevdiği bir şeyi, çocuğu alınca ona düşman olması gibidir. Böylece eskiden çocuğa karşı olan o az sevgi de kalmaz. Bunun için şehitlik mertebesi büyüktür. Çünkü o anda dünyâ gözünden kalkmış, Allah sevgisi kalbini kaplamış, gönlü ölmeye hazırlanmıştır. Böyle bir zamanda gelen ölüm, büyük bir kazançtır. Zirâ bu şekildeki hâl çabuk değişir, kalb her zaman o güzel hâlde kalmaz. O hâlde kalbinde Allahü teâlânın sevgisi her şeyden kuvvetli olan kimseyi, kendini bütün varlığı ile dünyâya vermekten bu sevgi men eder. O, bu tehlikeden daha emîn olur. Ölüm zamanı gelince, sevgiliyi görmek zamanının geldiğini bilir, ölümü hakîr görmez. Allah sevgisi gittikçe fazlalaşır ve dünyâ sevgisi büsbütün yok olur. Bu hüsn-i hatimenin, yâni îmânla gitmenin alâmetidir. Bu tehlikeden uzak olmak isteyen, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde olanlara inanmalı, anladığını kabûl etmeli, anlamadığı için doğrudur demeli, hepsine inanmalı ve

bid’atten uzak durmalıdır. Allah sevgisinin kendini kaplamasına, dünyâ sevgisinin azalmasına çalışıp, dînîn hudûdunu gözetmelidir. Böyle kimseye dünyâ aşağı gelir ve ondan kaçar. Buna mukâbil Allah sevgisi kalbinde kuvvetlenir. Dâimâ O'nu zikreder ve O'ndan konuşur. Dünyâyı sevenlerle değil, Allahü teâlâyı sevenlerle görüşüp konuşur. Demek ki, dünyâ sevgisi gâlib olunca, tehlike başlamış demektir. Nitekim Kur'ân-ı kerîmde meâlen; “Ey Muhammed! Hicreti terk edenlere de ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, kabîleniz, elinize geçirdiğiniz mallar, kesaddan korka geldiğiniz bir ticâret ve hoşunuza gitmekte olan meskenler size Allah'tan, O'nun peygamberinden ve O'nun yolundaki bir cihâddan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleye durun, Allahü teâlâ fasıklar gürûhunu hidâyete erdirmez” buyruldu. (Tevbe sûresi: 24)

Peygamberlerden ve büyük âlimlerden son nefeste îmânla ilgili birçok şeyler nakledilmiştir. Bâzıları şöyledir.

Yahyâ ibni Zekeriyyâ (aleyhisselâm), Beytü’l-Mukaddes'te ibâdet ederdi. Daha çocuk idi. Çocuklar kendisini oyuna çağırdıkları zaman; “Beni oyun için yaratmadılar” derdi. Onbeş yaşına gelince, insanlar arasından çıkıp, sahraya gitti. Bir gün babası arkasından gitti. Oğlunu, ayaklarını suya sokmuş, susuzluktan ölecekmiş gibi bir hâlde; “Yâ Rabbî! İzzetine yemîn ederim ki, senin katında yerimin neresi olduğunu bilmezsem su içmem!” derken gördü. O kadar ağlardı ki, yüzünde et kalmamış idi. Dişleri dışardan anlaşılıyordu. İnsanlar görmesin diye yüzüne deri parçası bağlardı. Peygamberlerin hikayelerinde bu gibi hâller çoktur. Böyle hâller, Eshâb-ı kirâm (radıyallahü anhüm) ve onların yolunda gidenlerde de çok görülmüştür.

Sıddîk-i ekber (radıyallahü anh) o büyüklüğü ile, bir kuş gördüğü zaman; “Keşke kuş olsaydım” derdi. Ebû Zer (radıyallahü anh) “Keşke bir ağaç olsaydım” derdi. Hazret-i Âişe; “Keşke adım ve sanım olmasaydı” derdi. Hazret-i Ömer bâzan, Kur'ân-ı kerîmden bir âyet duyduğu zaman, düşer, kendinden geçer, hasta olurdu. Yüzünde, ağlamanın te’siriyle iki siyah çizgi vardı. “Keşke anası, Ömer'i doğurmasaydı” derdi. Bir defâ bir kapının yanından geçiyordu. Bir kimse namazda Kur'ân-ı kerîm okuyordu. “Muhakkak ki Rabbinin azâbı olacaktır” meâlindeki Tûr sûresinin 7. âyet-i

kerîmesine gelmişti. Bunu duyunca, hayvandan düştü. Bu mânâya dayanamadı. Kendisini eve götürdüler. Bir ay hasta yattı. Kimse hastalığının sebebini anlayamadı.

Ali ibni Hüseyin Zeynel'abidîn, abdest aldığı zaman, yüzünün rengi sararırdı. "Sana ne oldu?" dediklerinde; "Kimin huzûruna çıkacağımı biliyor musunuz" derdi. Müsevver ibni Muhrebe, Kur'ân-ı kerîm okumaya dayanamazdı. Bir gün tanımadığı bir kimse; "Hatırla o günü ki, müttekîleri binekler üzerinde Cennet'te bulundururuz, mücrimleri susuz olarak Cehennem ateşini tatmaya göndeririz" meâlindeki Meryem sûresi 85 ve 86. âyet-i kerîmelerini okuyordu. "Ben müttekîlerden değil, mücrimlerdenim deyip, bu âyeti bir daha oku!" dedi. Bir daha okudu. Feryâd etti ve can verdi. Hâtem-i Es'am der ki: "Güzel, süslü yerlere aldanma. Cennet'ten daha iyi yer yoktur. Âdem aleyhisselâmın başına gelenleri biliyor musun? Çok ibâdet ediyorum diye övünme; iblîsin başına gelenleri duymadın mı? Binlerce sene ibâdet etti. İlminin çokluğuna güvenme; Bel'âm-ı Bâûrâ ilimde o derecede idi ki, İsm-i âzamı bilirdi. Harama biraz meylettiği için îmânsız gitti. Hakkında ise meâlen; "Onun gibiler köpek gibidir" (A'râf sûresi: 176) buyruldu. İyi dostlara güvenme; Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) akrabâsı, yakınları, O'nu çok gördüler, O'nun sohbetinde bulundular, fakat müslüman olmadılar." Sırrîyi Sekatî buyurdu ki: "Her gün birkaç defâ aynaya bakar, yüzüm karardı mı diye düşünürüm." Atâ Sülemî, Allahü teâlâdan çok korkanlardan idi. Kırk sene gülmedi. Gökyüzüne bakmadı. Bir defâ göğe baktı ve korkusundan düştü. Her gece birkaç defâ kendini yoklar, insanlık şeklinden çıkıp çıkmadığını araştırırdı. İnsanlara kıtlık ve bir belâ gelse; "Benim yüzümden geliyor" derdi. Ahmed ibni Hanbel der ki: "Korkudan bir kapının bana açılması için duâ ettim. Kabûl edildi. Korktum ve aklımı yitireceğimi sandım. Yâ Rabbî! Dayanabileceğim kadar ver, dedim. Sonra sükûnet buldum." Dinine çok bağlı birini ağlarken gördüler; "Niçin ağlıyorsun?" diye sordular. "Kıyâmette insanları suâle çektikleri saatin korkusundan ağlıyorum" cevâbını verdi. Hasen-i Basrî'ye bir kimse; "Nasılsın?" dedi. "İnsanlarla berâber bir gemide bulunan ve gemi parçalanıp deniz ortasında herkesin bir tahta üzerinde kaldığı bir yerde olan kimsenin hâli nasıl olur?" "Çok korkunç olur" dedi. "İşte benim hâlim de öyledir" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Haberde geldi ki: Bir kimseyi bin sene sonra Cehennem'den çıkarırlar. Keşke ben o kimse olsaydım." Bunu son

nefeste îmânsız gitmek ve ebedî Cehennem’de kalmak korkusundan söyledi. Ömer ibni Abdülaziz'in bir câriyesi vardı. Bir gün uykudan kalkınca; “Ey Emir-el-mü’minîn, tuhaf bir rüyâ gördüm” dedi. “Hadi anlat” buyurdu. Şöyle anlattı: “Cehennem alevlenmiş, üzerinde sırât kurulmuş, bâzı kimseleri getirdiler, önce falancayı gördüm. Getirdiler, geç dediler. Geçemedi, Cehennem’e düştü. “Anlat” buyurdu. “Falancayı gördüm. Getirdiler, o da düştü.” “Anlat” buyurdu. “Sonra seni getirdiler.” Bunu söyler söylemez, Ömer ibni Abdülaziz bir feryâd edip, kendinden geçti ve düştü. Câriye bağırıyor ve; “Allah'a yemîn ederim ki, sen sırâtı selâmetle geçtin” diyordu. Câriye bağırıyor, o ise düşmüş, kendinden geçmiş bir hâlde yatıyordu. Hasen-i Basrî uzun yıllar gülmedi. Boynu vurulacak bir esir gibi dururdu.

Şu’ayb aleyhisselâmın husûsiyetlerinden biri de, alış-verişte Allahü teâlânın emir ve yasaklarına titizlikle uyması idi. Bu sebeple, başkalarının haklarının kendi üzerinde kalmamasına çok dikkat eder ve âzamî gayreti gösterirdi. Hâlbuki onun kavmi tamamıyla aksine davranır, insanları aldatmak için hîle yapar ve ellerinden geleni geri komazdı. Bu kimseler, insanların ihtiyâcı olan malları ucuzken toplayıp, pahalanınca satarlardı. Terâzi ve ölçüde hîle yapmadan duramazlardı. Zamânın geçer akçesi olan altın ve gümüş paraların kenarlarından kırparlar, alış-veriş yaptıkları kimselere muhakkak zarar verirlerdi. Böyle yapmazlarsa kazançlarının eksileceğinden ve zarara uğrayacaklarından korkarlardı. Kul hakkını hiç düşünmezler, âhirette, bütün bu yaptıklarından hesap vereceklerini hatırlarına bile getirmezlerdi. Müslümanların da Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) kavminin durumuna düşmemesi, kul hakkı yiyerek insanlara ve kendilerine zarar vermemesi için; İslâm âlimleri kitaplarında alış-veriş, (bey’ ve şira) bilgilerini geniş geniş anlatmışlar, “Alış-veriş bilgisinden haberi olmayan haram yer, haram yiyenin de ibâdetlerine sevâb verilmez” buyurmuşlardır. İslâm âlimlerinin büyüklerinden olan İmâm-ı Gazâlî hazretleri, müslümanlara nasîhat edip, doğru yolu göstermek ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak niyetiyle yazdığı Kimyâ-yı Saâdet adlı eserinde, bu husûsta buyurdu ki:

Alış-veriş bilgisini bilmeyen harama ve fâize düşer, bundan haberi bile olmaz. Bu husûsta bir şey sormasını da bilemez. Bâzıları, yaptığı alış-verişi İslâmiyete uygun sanır, halbuki bunların müslümanlara zarar ve ziyânı

dokunur. Bunları yapanlar, lânete uğrarlar. Alış-verişte müslümanlara zarar vermek iki türlüdür. Biri, herkese zararı dokunmak; ikincisi, alış-veriş edilen kimseye zarar vermektir. Herkese zararı dokunmak da iki kısımdır: Biri ihtikârdır, diğeri ise piyasaya kalp (sahte ve eksik) para sürmektir.

İhtikâr (karaborsacılık); insan ve hayvan gıdâ maddelerini piyasadan toplayıp, yığıp, pahalandığı zaman satmak demektir. İhtikâr eden mel'ûndur. Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Bir kimse gıdâ maddelerini alıp, pahalı olup da satmak için kırk gün saklarsa, hepsini fakirlere parasız dağıtsa, günâhını ödeyemez.” “Bir kimse gıdâ maddelerini kırk gün saklarsa, Allahü teâlâ ona darılır. O, Allahü teâlâyı saymamış olur.”

“Bir kimse, hâriçten gıdâ maddesi satın alıp, şehre getirir ve piyasaya göre satarsa, sadaka vermiş gibi veya köle âzâd etmiş gibi sevâb kazanır.”

İmâm-ı Ali (radıyallahü anh); “Gıda maddelerini kırk gün saklayanın kalbi kararır” buyurdu. Ona, bir muhtekiri haber verdiklerinde; emretti, sakladığı şeyleri dağıttırdı. Âlimlerden biri, tüccar idi. Vâsıt şehrinden, Basra'ya gıdâ gönderip satılmasını vekiline emretti. Basra'da ucuz olduğu için, vekili bir hafta bekleyip, pahalı sattı ve âlime müjde yazdı. Âlim, cevâbında buyurdu ki: “Biz, az kâr ile çok sevâb kazanmağı daha çok severiz. Fazla kazanmak için, dînîmizi fedâ etmemeli idin. Çok büyük cinâyet yapmışsın. Bunu affettirmek için, sermâyeyi ve kârı hemen sadaka olarak dağıt!” İhtikârın haram olması, insanlara zararlı olduğu içindir. Çünkü gıdâ maddeleri, insanların ve hayvanların yaşayabilmesi için lâzımdır. Satılınca, herkesin alması mubâhtır. Bir kişi alıp saklayınca, başkaları alamaz. Sanki çeşme suyunu saklayıp, herkesi susuz bırakmağa benzer. Gıdâ maddelerini bu niyetle satın almak günâhtır. İmâm-ı âzam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Köylü, tarlasından aldığı gıdâ maddelerini istediği zaman satabilir. Acele satması vâcib değildir. Fakat, acele etmesi sevâbdır. Pahalı olunca satmasını düşünmesi çirkindir. İlaçlarda ve gıdâ maddesi olmayan ve herkese lâzım olmayan şeylerde ihtikâr haram değildir. Ekmek ve benzerlerinde çok haram olup, et, yağ gibilerde az haramdır.” İmâmeyne göre, bunların hepsi ihtikârdır. İnsanlara lâzım olan her şeyde ihtikâr

haramdır. Hükümet, ihtikâr edeni, haber alınca, evine yetecek kadar bırakıp, fazlasını halka satmasını emreder.

Herkese yapılan zararın ikinci kısmı, kalp para sürmektir. Alan, anlamazsa, zulüm edilmiş olur. Anlarsa, o da başkasını, başkası da, bir diğerini, zincirleme aldatırlar. Elden ele dolaştıkça, günâhı, birinci kimseye de yazılır. Bunun için büyüklerimiz; "Bir sahte lira vermek, yüz lira çalmaktan daha fenâdır" buyurmuşlardır. Çünkü hırsızlığın günâhı bir keredir. Bunun günâhı ise, öldükten sonra da devam eder. İnsanların en zavallısı, ölüp gittiği hâlde, bıraktığı kötülük sebebi ile günâhı tükenmeyen kimsedir. Öldükten senelerce sonra günâhı yazılır ve azâbını çeker. Eline sahte para geçen, onu yok etmeli, kimseye vermemelidir. İnsan paraları iyi tanımalı, aldanmamalıdır. Daha dikkatli olarak kimseyi aldatmamalıdır. Paranın kalp olduğunu bilerek ve bilmeyerek kalp para alıp vermek de günâhtır. Çünkü insanın başına gelen her işin, dindeki ilmini öğrenmesi vâcibdir. Yok etmek niyeti ile, kalp para almak sevâbdır. Ayarı bozuk mâden paraları yok etmemeli, söyleyerek emîn kimselere, hükümete vermelidir. Hîle edecek kimselere vermesi, silâhı yol kesene satmağa benzer. Bu da haramdır.

İnsanlara verilen ziyânın ikincisi, alış-veriş edilen kimseye yapılan zarardır. Zarar veren her iş, zulüm olur. Zulüm ise haramdır. Her müslüman, kendisine yapılmasını istemediği bir şeyi, kâfirlere de yapmamalıdır.

Alış-veriş esnâsında şu dört şeyi yapmamak lâzımdır:

1- Satılan malı, olduğundan aşırı medh etmemelidir. Çünkü hem yalan söylemiş, hem aldatmış, hem de zulüm etmiş olur. Hattâ, doğru olarak da, müşterilerin bildiği şeyi söylememelidir. Çünkü bu da faydasız söz olur. Kıyâmet günü her sözden suâl olunacaktır. Beyhûde söyleyenler, hiç özür bulamayacaktır. Yemîn ile satmağa gelince, yalan yere yemîn etmek haramdır. Yâni büyük günâhtır. Doğru yemîn ederse, az bir şey için Allahü teâlânın ismini söylemek saygısızlık olur. Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Alış-verişte vallahi böyledir, vallahi öyle değildir diye yemîn edenlere ve san’at sâhiplerinden, yarın gel, öbür gün gel diye sözünde durmayanlara yazıklar olsun!” “Malını yemîn ederek beğendiren kimseye kıyâmet günü merhamet edilmeyecek ve acınmayacaktır.” Yûnus bin Ubeyd (rahmetullahi aleyh) ipekli kumaş tüccarıydı. Malını satarken hiç medh etmezdi. Çırağı bir gün, kumaşı gösterirken, müşterinin yanında; “Yâ Rabbî! Bu Cennet kumaşından bana da nasîb et!” deyince, Yûnus bu sözün, kumaşı medh etmek olacağını düşünerek, kumaşı kaldırıp sattırmadı.

2- Malın ayıbını, müşteriden gizlememeli, hepsini, olduğu gibi göstermelidir. Kusuru gizlemek, hıyânettir. Mü’mine nasîhat etmemektir. Zâlim, âsî olmaktır. Malın iyi tarafını göstermek, karanlıkta göstermek zulüm, hîle olur. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buğday satan birisinin buğdayına, mübârek parmaklarını sokup, içinin yaş olduğunu görünce; “Bu nedir?” buyurdu. “Yağmur ıslatmıştır” deyince; “Niçin saklayıp göstermiyorsun? Hîle eden, bizden değildir” buyurdu. Birisi, üçyüz dirhem gümüşe bir deve sattı. Devenin ayağında arıza vardı. Eshâb-ı kirâmdan (aleyhimürrıdvân) Vâsile bin Eska’ orada idi. O anda dalgın idi. Devenin satıldığını anlayınca, alanın arkasından koşup; “Devenin ayağı ârızalıdır” dedi. Müşteri deveyi geri getirip, parasını aldı. Bâyi yâni satan; “Satışımı niçin bozdun?” deyince, Vâsile (radıyallahü anh) dedi ki: “Resûlullah'tan (sallallahü aleyhi ve sellem) işittim. Buyurdu ki: “Satılan bir şeyin kusurunu gizlemek helâl değildir. O kusuru bilip söylememek de, kimseye helâl değildir.” Vâsile (radıyallahü anh) yine dedi ki: “Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) müslümanlara nasîhat etmemiz ve onlara merhamet etmemiz için bizden söz aldı. Malın kusurunu saklamak, nasîhat etmemek olur.” Satıcıların, kusur saklamamaları çok güçtür. Büyük cihâd demektir. Bu cihâdı kazanmak için, mal alırken dikkat etmeli, kusurlu mal almamalıdır. Eğer kusurlu mal alırsa, müşteriye söylemeyi niyet etmelidir. Eğer aldanırsa, ziyân etmiş olur. Başkasını da ziyâna sokmamalıdır. Kendisi, başkasına incinince, başkalarını da kendinden soğutmamalıdır. Şunu iyi bilmelidir ki, hîle ile rızık artmaz. Belki, malın bereketi gider. Hîle ile azar azar biriktirilen şeyler, ansızın gelen bir felâketle birden bire giderek, geride yalnız günâhları kalır. Nitekim bir sütçü, süte su katardı. Bir gün, ansızın sel gelip, ineği boğdu. Adam şaşkın bir hâlde düşünürken, çocuğu dedi ki; “Kattığımız sular birikerek, gelip ineği götürdü.” Resûlullah

(sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Ticarete hıyânet karışınca, bereket gider.” Bereket, az malın çok faydası olmak, çok işe yaramak demektir. Az bir mal, bereketli olunca, çok kimsenin rahat etmesine, çok iyi işlerin yapılmasına yarar. Bereketli olmayan çok mal, sâhibinin dünyâda ve âhırette felâketine sebep olur. O hâlde, malın çok değil, bereketli olmasını istemelidir. Bereket, emîn olanlarda bulunur. Hattâ çokluk dahî emîn tüccarlarda bulunur. Çünkü her müşteri, emîn tüccara gider. Hıyânet edenlere kimse gitmez. Bir tüccar; “Ömür en fazla yüz senedir. Âhıretin ise, sonu yoktur. Bir kaç günlük ömründe; altın ve gümüşünü arttırmak için, ebedî olarak zararda olmağı kim ister?” şeklinde düşünmelidir. Böyle düşünen bir satıcı hıyânet yapamaz. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “La ilâhe illallah diyenler, dünyâyı dinden üstün tutmadıkları takdirde, Allahü teâlânın gadabından, azâbından kurtulurlar. Dini bırakıp, dünyâya sarılırlarsa, bu kelime-i tevhîdi söyleyince, Allahü teâlâ onlara, yalan söylüyorsun! buyurur.”

Her san’atta hîle yapmamak farzdır. Çürük iş yapmak ve bunu gizlemek haramdır. İmâm-ı Ahmed ibni Hanbel'den (rahmetullahi aleyh), gizli yama yapmağı sordular. “Kendi giymesi ve müşterinin giymek için istemesi ile câiz olup, hîle olarak yapmak, yâni gizli yamayı, yeni diye satmak günâhtır. Aldığı para haramdır.” buyurdu.

İnsanlar fâsıktır, kâfirdir diyerek, hîle, hıyânet yapmanın câiz olacağını sanmak doğru değildir. Hîle, hıyânet ve başkalarının haklarına saldırmak haramdır. Haramlar, zarûret olmadıkça, hiç bir yerde, hiç bir sebeple helâl olmaz. İslâmın güzel ahlâkını her yerde tatbik etmek lâzımdır. Güzel ahlâklı olmak sûreti ile müslümanlığı tanıtmak, emr-i mâruf yapmak olur. Dâr-ül-harbde de, kâfirlerin haklarına dokunmamak, hükümetlerinin kanunlarına uymak, kimseyi dolandırmamak, müslümanlığın îcâbıdır.

3- Ölçüde hîle etmemeli, doğru tartmalıdır. Kur'ân-ı kerîmde, Mutaffifîn sûresi, birinci âyetinde meâlen; “Verirken noksan, alırken fazla ölçenlere acı azâblar yapacağım” buyrulmuştur. Büyüklerimiz, her aldıklarını biraz noksan, verdiklerini de biraz fazla ölçerdi. “Bu az fark, Cehennem ile aramızda perdedir” derlerdi. Bunu, tam doğru ölçmemek korkusundan yaparlardı. “Yedi kat yer ve yedi kat gökler genişliğinde olan Cennet’i,

birkaç kuruşa satanlar ve bir kaç arpa tanesi için Cehennem azâbı ile müjdelenenler ne kadar ahmaktır" buyururlardı. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) her ne satın alsaydı, parasını biraz fazla verirdi. Fudayl bin Iyad (rahmetullahi aleyh), oğlunu, bir şey satın alıp, vereceği altının kirlerini temizlerken görünce; "Ey oğlum! Bu yaptığın iş, sana iki nâfile hacdan ve iki umreden daha faydalıdır" buyurdu. Büyüklerimiz buyuruyor ki: "Fasıkların en kötüsü, alırken çok, satarken az ölçenlerdir. Mânifaturacılardan, kumaşı alırken gevşek, satarken gergin tutup ölçenler de böyledir. Kemiğini, âdetten fazla koyan kasaplar da böyledir. Hububat içine toz toprak karıştırıp satan köylüler de böyledir. Malın iyisi ile kötüsünü karıştırıp, hepsini iyi diye satan pazarcılar da böyledir." Bunların hepsini de yapmak haramdır. Velhasıl, alış-verişte herkese karşı doğru hareket etmek vâcibdir. Hattâ, kendine söylenmesini istemediği sözü başkalarına söylememelidir. Böyle haramlardan kurtulmak için de kendini, din kardeşinden üstün görmemek lâzımdır. Bunu da, herkesin yapması güçtür. Bunun için Allahü teâlâ; "Hepiniz Cehennem'den geçeceksiniz!" buyuruyor. Amma, herkes Allahü teâlâdan korkusuna göre, oradan çabuk veya geç kurtulacaktır.

4- Satış fiyatında hîle yapmamaktır. Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) "Müslümanların, şehre mal getiren köylüleri karşılayıp, piyasa fiyatını gizleyerek, ucuz satın almalarını" men buyurdu. Köylünün bu sûretle yaptığı satıştan vaz geçmesi câizdir. Köylü ucuz bir şey getirince, bunu karşılayarak; "Malı bana bırak, ben sonra yüksek fiyatla satarım." demekten de men buyurdu. Bir malın, pahalı satılması için, herkesin yanında, onu yüksek fiyatla satın almaktan da men buyurdu. Müşteriler, böyle bir satış olduğunu anlarsa, satışı bozabilir. Piyasayı bilmeyenlere yüksek fiyatla mal satmak da haramdır. Hattâ, acemi olup, ucuz satan veya pahalı alanlar ile alış-veriş etmemelidir. Bunlarla alış-veriş sahih ve câiz ise de, piyasadaki fiyatı bunlardan gizlemek günâhtır. Basra'da büyük bir tüccar vardı. İran'da, Sus şehrinde bulunan adamlarından biri, mektup yazarak; "Bu sene şeker kamışı verimli olmadı. Başkaları duymadan, çok şeker al!" dedi. Tüccar da, çok şeker satın alıp, şeker piyasadan çekilince, pahalı satarak, otuzbin dirhem gümüş kar etti. Sonra, düşünüp; "Şeker kamışlarına afet geldiğini, müslümanlardan saklayarak, onlara hıyânet ettim, bu nasıl Müslümanlıktır" deyip, otuzbin dirhemi, şekerlerini almış olduğu kimselere

götürdü. Her birine; “Bu para senindir” dedi. “Niçin?” dediklerinde, yaptığı yanlış işi anlattı. Hiç biri almayıp; “Sana helâl olsun” dediler. Akşam evinde düşündü ki: “Belki utanarak almamışlardır. Din kardeşlerime hıyânet ettim” diyerek, ertesi gün tekrar götürdü. Her birine yalvararak otuzbin dirhem gümüşü taksim etti. Müşteriye doğru söylemeli, hiç hîle etmemelidir. Malda bir ârıza oldu ise, haber vermelidir. Malı, akrabâ veya ahbabından, ona yardım olsun diye yüksek fiyatla aldı ise, müşterisine bunu söyleyerek, doğru değerini bildirmelidir. Meselâ, on lira etmeyen malı, on lira vererek aldı ise, o malı satarken, on liraya aldığını söylememelidir. Ucuz aldığı bir malın fiyatı yükselip pahalı satıyor ise, aldığı fiyatı söylemelidir. Böyle misâller pek çoktur. Bunları bilmeyerek hıyânet yapanlar çoktur. Hıyânet yapmaktan kurtulmak için, herkes, kendine yapılmasını istemediği şeyleri, başkalarına yapmamalıdır. Çünkü, herkes dikkat ile, pazarlıkla uğraşarak, tam değerini verip aldığını sanır. O hâlde, aldatarak satmak, hıyânet ve dolandırıcılık olur.

“Mecelle”nin yirmialtıncı maddesinde; “Çok kimseyi zarardan kurtarmak için, bir kimseye zarar yapılabilir” diyor. Gıda maddelerini satanlar, piyasadaki değerin iki misline satarak halka zarar verirlerse, Hâkim, piyasadaki değerine sattırır. Kıtlık zamanında, hükümet, ihtikâr yapanın yâni karaborsacıların yığdığı gıda maddelerini, uygun fiyat ile, aç kalanlara sattırabilir.

Allahü teâlâ, adâlet yapmayı emrettiği gibi, ihsân etmeği de emrediyor. Yukarda adâlet yapmağı bildirdik. Bunları öğrenen, zulüm yapmaktan kurtulur. Şimdi ihsânın nasıl yapılacağını anlatacağız: A’râf sûresi, ellibeşinci âyetinin meâl-i şerîfinde; “İhsan edenlere, elbette rahmetim çok yakındır” buyrulmaktadır. Yalnız adâlet yapanlar, dinde sermâyelerini kurtarmış olur. Fakat kâr, ihsân edenleredir. Aklı olan, âhıret kârını hiç kaçırır mı? İhsân, emredilmeyen iyiliği yapmaktır. Üçüncü kâide îsârdır. Îsâr, muhtâç olduğu bir şeyi almayıp, muhtâç olan din kardeşine bırakmaktır. İnsana lâzım olan şeylerde îsâr yapılır. Kurbet ve ibâdetlerde îsâr yapılmaz. Meselâ, taharetlenecek kadar suyu, setr-i avret edecek kadar örtüsü olan, bunları kendi kullanır. Bunları muhtâç olana vermez. Birinci safdaki yerini başkasına vermez. Namaz vakti gelince, abdestsiz kimsenin abdest suyunu başkasına îsâr etmesi câiz değildir.

Ticârette ihsân, altı türlü elde edilir:

1- Müşteri, fazla ihtiyâcı için çok para vermeğe râzı olsa bile, çok kâr istememelidir. Sırrîyi Sekâtî'nin (rahmetullahi aleyh) dükkanı vardı. Yüzde beşten ziyâde kâr istemezdi. Bir kere, altmış altınlık bâdem içi almıştı. Bâdem fiyatı ansızın yükseldi. Dellâl, bâdem satmak için geldi. “Altmış üç altına sat!” dedi. Dellâl; “Bugün, bu kadar bâdemi, doksan altına alıyorlar” deyince; “Ben yüzde beşten fazla kâr almamağa karar verdim. Kararımı değiştirmem” buyurdu. Dellâl da; “Ben de senin malını aşağı fiyatla satamam” dedi ve satmadı. O da yüksek fiyatla satmağa râzı olmadı. Bâdemler satılamadı. İşte ihsân böyle olur. Muhammed bin Münkedir, din büyüklerindendi. Mağazası vardı. Çeşit çeşit kumaş satıyordu. Kimisinin zrâ’ı (yarım metresi) beş altın, kimisinin on altın idi. Bir gün, kendisi yok iken, çırağı, bir köylüye, beş altınlık kumaşı, on altına sattı. Kendi gelip, haber alınca, akşama kadar köylüyü arattı. Köylüyü görünce; “Bu kumaş beş altından fazla etmez” dedi. Köylü; “Ben bunu, seve seve aldım” deyince; “Ben kendime uygun görmediğimi, din kardeşime de uygun görmem. Ya satıştan vaz geç, yâhut beş altını geri al, yâhut da gel on altınlık kumaştan vereyim” buyurdu. Köylü beş altını geri aldı. Sonra, birisine; “Bu merd kimdir” diye sordu. “Muhammed bin Münkerdir” dediler. Bu ismi duyunca; “Sübhânallah! Bu, öyle bir kimsedir ki, çölde susuz kalınca yağmur duâsına çıkıp, onun adını söylediğimiz zaman rahmet yağıyor” dedi. Büyüklerimiz az kârla, çok iş yapar, bunu daha bereketli bulurlardı. Halîfe Ali (radıyallahü anh), Kûfe şehri çarşısında dolaşarak; “Az kârı red etmeyiniz! Çok kârdan mahrûm kalırsınız!” buyururdu. Eshâb-ı kirâmın (aleyhimürrıdvân) büyüklerinden Abdurrahmân bin Avf’a; “O büyük serveti nasıl kazandın?” dediler. “Çok az kâra da râzı oldum. Hiç bir müşteriyi boş çevirmedim. Hattâ bir gün, bin deveyi sermâyesine satmıştım. Yalnız dizlerindeki ipleri kâr kalmıştı. Her ip, bir dirhem gümüş değerinde idi. O gün develerin yem parasını ben vermiştim. Kazancım ise, bin dirhem olmuştu” buyurdu.

Hamza Efendi (rahmetullahi aleyh) Bey’ ve şirâ risâlesi şerhi, yirmibeşinci sahifesinde diyor ki: “Yüksek fiyatla satıp, bir kimseyi aldatmaktan sakınmalıdır. Zirâ piyasada on liraya satılmakta olan bir malı, onbir liradan

yukarıya satın almak gaben-i fahiş ile aldanmaktır. Yâni çok aldanmaktır. Yalan söylemekle çok aldatılan bir müşteri, satıştan vaz geçebilir.”

2- Fakirlerin malını fazla para ile almalı, onları sevindirmelidir. Meselâ, dul kadınların eğirdiği ipliğe, çocukların sattığı meyvelere çok para vermelidir. Bu sûretle çalışanlara yardım etmek, sadaka vermekten daha sevâbdır. Böyle yapanlar, Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) duâsına kavuşur. Çünkü, “Alış-verişte kolaylık gösterenlere, Allahü teâlâ merhamet eylesin!” diye duâ buyurmuştur. Fakat, zenginden mal alırken aldanmak sevâb ve iyi değildir. Malı zâyî etmektir. Belki pazarlık edip, ucuz almak lâzımdır. İmâm-ı Hasen ve Hüseyin (radıyallahü anhümâ), her aldıklarında pazarlık eder, ucuz almağa uğraşırlardı. Kendilerine; “Bir günde binlerle dirhem sadaka veriyorsunuz da, bir şey satın alırken niçin uzun pazarlık ederek yoruluyorsunuz?” dediklerinde; “Verdiklerimizi Allah rızâsı için veriyoruz. Ne kadar çok versek yine azdır. Fakat, alış-verişte aldanmak, aklın ve malın noksan olmasıdır” buyururlardı.

3- Müşteriden para almakta üç türlü ihsân olur. Fiyatta ikrâm etmelidir. Eski, kirli paraları kabûl etmelidir. Peşin verdiği fiyatla, veresiye vermelidir. Veresiye vermek için, fiyatı arttırmak şart edilirse, bey’ fasid olur. Haram olur. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Alış-verişte kolaylık gösterenlere, Allahü teâlâ, her işinde kolaylık gösterir.” İhsânın en büyüğü, en kıymetlisi, fakirlere veresiye vermektir. Parası, malı olmayanın borcunu uzatmak, zâten vâcibdir. İhsân değil, adâlettir ve vazîfedir. Fakat, malı olup da, ziyân ile satmadıkça veya muhtâç olduğu bir şeyi satmadıkça ödeyemeyecek bir hâlde olanların ödemesine zaman vermek ihsândır ve büyük sadakadır. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki:

“Kıyâmette bir kimseyi hesâba çekerler ki, çok günâh işlemiş, hiç iyilik yapmamış. Sen dünyâda hiç iyilik yapmadın mı? derler. Hayır, yalnız çırağıma derdim ki: “Fakir olan borçluları sıkıştırma! Ne zaman ellerine geçerse o zaman vermelerini söyle. İstediklerini yine ver. Boş çevirme!” Allahü teâlâ; “Ey kulum! Bugün sen fakir, muhtâçsın! Sen dünyâda benim kullarıma acıdığın gibi, bugün biz de sana acırız” deyip, onu affeder.”

Başka bir hadîs-i şerîfte; “Bir müslümana, Allah rızâsı için ödünç veren kimseye, her gün için sadaka sevâbı verilir. Fakirden, alacağını çabuk istemeyene, her gün için malın hepsini sadaka vermiş gibi sevâb verilir” buyurdu. Büyüklerimizden öyle kimseler vardı ki, borcun getirilmesini arzu etmezdi. Her gün, o malı sadaka vermiş gibi sevâb kazanmağı tercih ederlerdi. Bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Sadaka verilen her dirhem için on sevâb, ödünç verilen her dirhem için ise, onsekiz sevâb vardır. Çünkü borç, ihtiyâcı olana verilir. Sadaka belki, ihtiyâcı olmayanın eline düşebilir.”

4- Borç ödemekte ihsân, istemeğe vakit bırakmadan önce vermektir ve paranın en iyisini vermek ve kendi eli ile ve ayağına gidip vermektir. Onu birisini göndermeğe, mecbûr bırakmamaktır. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “En iyiniz, borcunu iyi ödeyeninizdir.” Başka bir hadîs-i şerîfte de; “Ödünç alan bir kimse, iyice ödemeği niyet ederse, borcunu ödemesi için, melekler ona duâ eder” buyruldu. Bir kimse, malı olduğu hâlde, borcunu ödemeği bir saat geciktirse, zâlim ve âsî olur. Namaz kılarken de, oruç tutarken de, uykuda da yâni her an, lânet altında bulunur. Borç ödememek öyle bir günâhtır ki, uykuda bile durmadan yazılır. Malı olmak, parası çok olmak demek değildir. Belki satılık bir şeyi olup da, satmazsa, günâh işlemiş olur. Değeri düşük olan para veya işe yaramayan mal vererek öder ve bunu hak sâhibi beğenmeyerek alırsa, yine günâh olur. Onu râzı etmedikçe, yâni gönlünü almadıkça, günâhtan kurtulamaz. Çok kimseler bunu düşünmez, fakat büyük günâhlardandır.

5- Alış-veriş ettiği kimse pişman olursa ikâle etmek, yâni yapılan satışı geri çevirmektir. Birinin “Vazgeçtim” demesi, ötekinin de “Kabûl ettim” veya “Ben de vazgeçtim” demesi ile ikâle yapılır. İkâlede, semenin arttırılması veya azaltılması şart edilirse, bu şart bâtıl olur. Yâni bu şart yerine getirilmez. Semenin helâk olması, ikâleye mâni olmaz. Mebî'in helâk olması, mâni olur. Fâsid ve mekruh olan satışlarda ve gaben-i fâhiş ile aldatılan müşterinin istediği zamanda ikâle yapmak vâcib olur. Sahîh satışta, biri istediği zaman, ötekinin de yapması müstehabdır. Çünkü Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Bir kimse (karşısındaki pişman olunca) bey'i fesheder, geri alırsa, Allahü teâlâ, onun günâhlarını affeder”. Yapılan satışı geri çevirmek vâcib değildir. Fakat, çok sevâbdır ve ihsân etmektir.

6- Fakirlere veresiye verip, parası olmayandan, istememeği niyet etmektir. Borçlusu ölünce helâl etmektir. Büyüklerimizden bâzısının dükkanında iki defter vardı. Birisine bilinmeyen isimler yazarlardı ki, hepsi fakir idi. Bâzı borçlar karşısında isim de yazılı değildi. Böylece kendisi ölürse, kimse fakirlerden bir şey isteyemezdi. Fakat böyle tüccarlar da, en iyi sayılmazdı. En iyi olanlar, fakirler için, hiç defter tutmayanlardı. Bunlar, fakir bir şey getirirse alır, getirmeyenlerden bir şey istemezlerdi. İşte, din büyükleri, böyle ticâret yapardı. Şüpheli bir kuruşu kabûl eden, dinde mertlerden sayılmazdı.

Bir kimsenin dünyâ ticâreti, âhıret ticâretine mâni olursa, bu kimse bedbahttır, zavallıdır. Bir çömlek almak için, altın kupa verene ne denir? Dünyâ, saksı parçası gibidir. Hem kıymetsizdir, hem de çabuk kırılır. Âhıret ise, altından kupaya benzer. Hem çok kıymetlidir, hem de dayanıklı olup kırılmaz. Hattâ hiç tükenmez. Dünyâ ticâretinin âhırete yaraması için ve Cehennem'e sürüklenmemesi için, çok uğraşmak lâzımdır. İnsanın sermâyesi, dînî ve âhıretidir. Bu sermâyeyi kaptırmamak için, çok uyanık olmak lâzımdır. Dinini kayırmak isteyenler yedi şeye dikkat etmelidir:

1- Her sabah; kendisinin, evlâd ve âilesinin rızkını kazanmak, onları kimseye muhtâç bırakmamak, Allahü teâlâya rahat ve temiz ibâdet edebilmek, âhıret yolunda yürüyebilmek için, vazifeme gidiyorum şeklinde niyet etmelidir. O gün müslümanlara iyilik, yardım ve nasîhat, emr-i mâruf, nehy-i münker yapmağı, kalbinden geçirmelidir. Namazda kusur edenlere, günâh işleyenlere, emr-i mâruf yapmalı, onlara göz yummamalıdır. Böyle niyet eden bir tüccar, bir me'mur, bir muallim, bir hâkim ve bir subay vazifesini yaptığı kadar, hep sevâb kazanır. Onun her işi, ibâdet olur. Dünyâda kazandığı şeyler de görünürdeki kazancıdır.

2- Binlerce insan çalışmayacak olursa insanın kendisinin bile yaşayamayacağını düşünmesi gerekir. Meselâ, çiftçi, fırıncı, dokumacı, demirci, iplikçi ve daha nice san'atkarlar, hep onun için çalışıyor. O hepsine muhtâçtır. Herkes onun için çalışıp, ona hazırlayıp da, onun boş oturması, kimseye faydalı olmaması doğru olur mu? Bu dünyâda herkes yolcudur. Geldik gidiyoruz. Yolcuların birbirlerine yardım etmesi, el ele vermeleri, kardeş gibi olmaları lâzımdır. Her müslüman böyle düşünmelidir.

Vazifesine başlarken; “Müslüman kardeşlerime yardım etmek, onları rahat ettirmek için çalışacağım. Din kardeşlerim benim işimi gördükleri gibi, ben de onlara hizmet edeceğim” demelidir. Her Müslüman bütün san’atların farz-ı kifâye olduğunu bilmelidir. Bunu düşünerek, bir san’ata yapışmak, ibâdet etmek olur. İster kitaplı kâfirler keşfetsin, ister kitapsız kâfirler bulsun, her san’atı öğrenmek ve hele, harb vâsıtalarını en modern, en ileri şekilde yapmağa çalışmak farzdır. Bu vâsıtaları yapabilmek için, gerekli ilimleri, dersleri mekteplerde, bu niyetle okutmak ve okumak hep ibâdet olur. Namaz kılan insanın bu niyetle, her işi ibâdet olur. Namaz kılmayanların her hareketi de günâh olur. O hâlde, her müslüman, namazını kılmalı, sonra farz olduğunu düşünerek, vazifesini yapmalıdır. İş görürken niyetin doğru olmasına alâmet, insanlara faydalı olan bir meslek, bir san’at seçmektir. Yâni, öyle bir iş görmeli ki, eğer o iş olmasa, müslümanlar sıkıntı çekerdi. O hâlde, keyif, oyun ve benzerlerine, san’at dense de ve haram işleyenlere san’atkar ismi verilse de, bunları yapmak ibâdet olmaz. Hattâ, haram olmayan, mubâh olan, fakat insanlara lüzumlu olmayan san’atları seçmemelidir. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “En iyi ticâret, bezzazlıktır, kumaş satmaktır. En iyi san’at, terziliktir.”

3- Dünyâ işleri, âhıret için çalışmağa mâni olmamalıdır. Âhıret için ticâret yeri câmilerdir. Münâfikûn sûresi, dokuzuncu âyet-i kerîmesinin meâl-i şerîfinde; “Mallarınız ve çocuklarınız, Allahü teâlâyı hatırlamanıza mâni olmasın!” buyrulmakta ve bu husûsa dikkat emredilmektedir. Halîfe Ömer (radıyallahü anh) çarşıya girince; “Ey tüccarlar! Önce âhıret rızkını kazanın! Sonra dünyâ rızkına çalışın!” diyerek tüccarlara nasîhatlerde bulunurdu.

Ticâretle meşgûl olan büyüklerimiz, sabah ve akşamları âhıret için çalışır, Kur'ân-ı kerîm okur, ders dinler, tevbe ve duâ eder, ilim öğrenir ve gençlere öğretirlerdi. Kelle kebabı, sabah çorbası gibi şeyleri çocuklar ve zimmîler satardı. Çünkü müslümanlar, sabah-akşam câmilerde bulunurdu. İnsanların amellerini yazan ikişer melek, her sabah ve akşam değişmektedir. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Melekler insanların amel defterlerini götürdükleri zaman, başında ve sonunda iyi iş yazılı ise, gün ortasında yapılanları ona bağışlarlar.”

“Gündüz ve gece melekleri, sabah ve akşam, gidip gelirken birbirleri ile karşılaşırlar. Hak teâlâ, (gelen meleklere) kullarımı nasıl bıraktınız? buyurur. Yâ Rabbî! Namazda bulduk ve namaz kılarken bıraktık, derler. Allahü teâlâ da, şâhid olun, onları affettim buyurur.”

Müslüman tüccarlar, san’at sâhipleri, gündüzleri de, ezân sesini duyunca, işini hemen bırakıp, câmiye koşmalıdır. Dinini seven ve kayıran bir imâm bulursa, ona uymalı, dînîni dünyâya değişen, ibâdete haram, bid’at karıştıran, müslümanlıktan haberi olmayan imâm ve hâfızların yanına, sesine, sözüne yanaşmamalıdır. Büyüklerimiz; “Ticaretleri, satışları, Allahü teâlâyı unutmalarına sebep olmaz” âyet-i kerîmesine mânâ verirken buyurdular ki: “Demirciler vardı. Demir döverken, ezân okununca, çekici kaldırmış iken, demire vurmaz, bırakıp namaza koşarlardı. Ve terziler vardı. İğneyi sokunca, ezân okunsaydı, o hâlde bırakıp, cemâate koşarlardı.”

4- Çarşıda ve işte, Allahü teâlâyı zikir ve tesbîh etmeli, her an O'nu hatırlamalıdır. Dili ve kalbi boş kalmamalıdır. İyi bilmelidir ki, o anda kaçırdığını, bütün dünyâyı verse, bir daha eline geçiremez. Gâfiller arasındaki zikrin sevâbı çok olur. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) “Gâfiller arasında Allahü teâlâyı zikir eden kimse, kurumuş ağaçlar arasında bulunan yeşil fidan gibidir ve ölüler arasındaki canlı gibidir ve harbde kaçanlar arasında, arslan misâli dövüşenler gibidir” buyurdular.

“Çarşıya giderken; “La ilâhe illallah, vahde hû lâ şerîke leh, le-hül mülkü ve le-hül hamdü, yuhyî ve yümît, ve hüve hayyün lâ yemût, biyedihil-hayr, ve hüve alâ külli şey’in kadîr” diyen kimseye, iki milyon sevâb yazılır.” Bu hadîs-i şerîfte olduğu gibi, sevâb veya günâh miktarını, göklerin büyüklüğünü, uzaklıklarını ve âhıretteki zamanları ve dünyânın yaratılışını ve mahlukların sayısını bildiren hadîs-i şerîflerdeki çeşitli rakamlar, miktar sayısını göstermek için değil, miktarın çokluğunu anlatmak içindir. Meselâ bir kimseye, birkaç defâ, zahmet çekerek gidip bulamayarak canı sıkılan birinin, o kimseyi görünce, seni on defâ aradım, bulamadım, demesi gibidir. Cüneyd-i Bağdâdî (kuddise sirruh) buyurdu ki: “Pazarda çok kimse vardır ki, Allah adamlarının halkasında oturanlardan daha kıymetlidirler.” Bir kere de buyurdu ki: “Öyle kimse tanıyorum ki, pazarda her gün üçyüz rekat namaz kılmakta ve otuzbin tesbîh okumaktadır.” Bâzısı demiştir ki: “Bu

kimse, kendisidir.” Hülâsa, dîne, ibâdetine yardım niyeti ile dünyâya çalışanlara, hep böyle sevâb vardır. Yalnız para kazanıp, dünyâ malı toplamak için çalışanlar, sevâbdan mahrûm kalırlar. Hattâ bunlar, câmide, namazda iken de, kalbleri dükkanın hesâbındadır. Fikirleri dağınıktır.

5- Dünyâ işlerine çok düşkün olmamalıdır. Meselâ, çarşıya herkesten önce gidip, herkesten sonra çıkmamalı. Tehlikeli ve uzun yollara gitmemelidir. Mu’âz bin Cebel (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Şeytan pazarda; yalan, hîle, hıyânet ve yemîn ettirerek müslümanları günâha sokmağa çalışır. Önce gidip, geç çıkanlara daha çok asılır.” Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Tüccarın, esnafın en kötüsü, erken gidip, geç dönenlerdir.” Sabah namazını kılıp ve kitap okuyup bir şey öğrenerek işe gitmeyi âdet edinmelidir. İhtiyacı kadar dünyâlık kazanınca, âhıreti kazanmakla meşgûl olmalıdır. Çünkü âhıret hayatı sonsuzdur ve ona ihtiyaç daha çoktur ve âhıret ticâretinde iflas etmek üzeredir. İmâm-ı âzam Ebû Hanîfe'nin hocası Hammad (rahmetullahi aleyh), ticâret yapardı. Başörtüsü satardı. Her gün iki habbe kazanınca eşyayı toplar pazardan çıkardı. Büyüklerden bâzısı dükkana, haftada iki gün giderdi. Bir kısmı da Cumâ'dan başka her gün gider, öğle namazında geri dönerdi. Bir kısmı nihâyet ikindiye kadar alış-veriş ederdi. Hepsi ihtiyâcı kadar kazanınca câmiye gider, ibâdetle, ilim öğrenmekle akşamı yapardı.

6- Şüpheli şeylerden kaçınmalıdır. Harama yaklaşan zâten, âsî, fâsık olur. Şüphe ettiği şeyleri, Ehl-i sünnet kitaplarından öğrenmelidir. Câhil hâfızlara, hocalara ve her kitaba güvenmemelidir. Kalbine sıkıntı getiren şüpheliyi almamalıdır. Zalimlerle, hîle, hıyânet edenlerle, yemîn ederek insanları aldatanlarla, din ile alay edenlerle, yalan yanlış kitaplar yazarak dîni yıkmağa uğraşanlarla alış-veriş etmemeli, velhasıl herkesle muâmelede bulunmamalıdır. Doğru insan aramalıdır. Bir zaman vardır ki, bir tâcir, her istediği ile muâmele edebilirdi. Çünkü herkes alış-veriş ilmini biliyor ve bildiğine göre hareket ediyordu. Sonraları öyle zamanlar geldi ki, birkaç kişi ile muâmele edilemezdi. Daha sonraları ise, ancak birkaç kimse ile muâmele edilebilir oldu. Bir zaman gelmek korkusu vardır ki alış-veriş edecek kimse bulunamayacaktır. Bunu çok zaman önce, söylemişlerdir. Bizler belki de, büyüklerimizin korktuğu o zamana kaldık. Kim ile olursa olsun, alış-veriş edilmektedir. Câhil hâfızlar, yangına körükle gidip; “Bugün dünyânın her tarafı böyle oldu. Her yerdeki mala haram karıştı. Haramdan

kurtulmak imkansız oldu" diyorlar. Bu söz, çok yanlıştır. Hiç de dedikleri gibi değildir. Bunu, alış-veriş bilgilerini yazan İslâm âlimlerinin kitaplarından öğrenmelidir.

7- Alış-veriş yaptığı kimse ile olan sözlerini, hareketlerini, aldığını, verdiğini iyi ve doğru hesap etmelidir. Kıyâmette, bunların hepsinden hesap vereceğini bilmelidir. Büyüklerden biri, bir bakkalı rüyâda görüp; "Allahü teâlâ sana ne yaptı?" dedi. "Önüme ellibin sahife koydular. Yâ Rabbî! Bu sahifeler kimlerindir dedim. Ellibin kişi ile alış-veriş yapmışsın. Her sahife bunların birisi ile olan muâmeleni göstermektedir dediler. Baktım, her sahifede bir kimse ile olan muâmelemin inceden inceye yazılmış olduğunu gördüm" dedi. Bir kuruş hîle yapan, bir kuruş hak yiyen, cezâsını çekecektir ve hiç bir şeyin yardımı olmayacaktır.

Bugün bunlar unutulmuş, bilen de kalmamıştır. Bunlardan birisini yapana çok sevâb verilir. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Bir zaman gelir, o zamanın müslümanları bugün sizin yaptığınız ibâdetlerin onda birini yaparlarsa, âhirette azâbdan kurtulurlar." Sebebini sorduklarında; "Çünkü sizler hayr işlemeğe çok yardımcı buluyorsunuz. Onlar yardımcı bulamayacakları gibi, çeşitli engellerle de karşılaşacaklardır. Gâfiller ve câhiller arasında garib kalacaklardır" buyurdu. Bu hadîs-i şerîfi bildirmekten maksadımız, müslümanların, zamanın hâlini görüp, ümîdsizliğe düşmemeleri içindir. O hâlde; "Bu zamanda, yukarıda yazılanların hepsini kim yapabilir" diyerek ye'se düşmek doğru değildir. Ne kadar yapılabilirse o kadar kâr elde edilir. Âhıretin dünyâdan daha iyi olduğuna inanan kimse, bunların hepsini yapabilir. Bunların hepsini gözetmek, yapsa yapsa, insanı fakir yapar. Sonsuz saâdete, ebedî rahatlığa sebep olacak, birkaç senelik fakirliğe elbette katlanır. Nitekim birçok kimse, birkaç şey kazanmak için fırtınalı, karlı havalarda, sıkıntılı yolculuklara; bir rütbeye, dereceye yükselmek için de nice mahrûmiyetlere katlanıyor. Halbuki, ölüm gelince, bütün kazançları elden çıkmakta, boşuna didinmiş olmaktadırlar.

Allahü teâlânın, bir kuluna, faydalı, güzel işler yapmağı, çok kimsenin ihtiyaçlarını sağlamasını nasîb etmesi, çok kimsenin ona sığınması, bu kul için pek büyük bir nîmettir! Allahü teâlâ, kullarına (iyâlim) demiş, çok

merhametli olduğu için, herkesin rızkını, nafakasını kendi üzerine almıştır. Allahü teâlâ, bu iyâlinden birkaçının rızıkları, nafakaları için ve bunların yetişmeleri, rahat yaşamaları için bir kulunu vazifelendirirse, bu kuluna büyük ihsân etmiş olur. Bu büyük nîmete kavuşup da, bunun için şükretmesini bilen kimse, çok talihli, pek bahtiyârdır. Bunun kıymetini bilip, şükretmek, kendi sâhibinin Rabbinin iyâline hizmet etmeği saâdet ve şeref bilmek ve Rabbinin kullarını, kölelerini yetiştirmekle öğünmek, aklın gereğidir.

Hazret-i Şu'ayb'ın mûcizeleri:

Her peygamber gibi Şu'ayb (aleyhisselâm) da peygamberliğini ispatlamak ve sözünün doğru olduğunu göstermek için mûcizeler izhâr etti. Bunlar karşısında inananların îmânı kuvvetlendi, bâzı kimseler îmâna geldi, inâtçı kâfirler ise onu, sihirbazlıkla ithâm ettiler. Elbetteki gözün görmemesi, güneşin kabahati değildi. Güneş ancak ışık neşrederek gözün görmesini kolaylaştırır. Yoksa göz başka ışıklarda da görür. Şu'ayb'ın (aleyhisselâm) mûcizelerinden bâzıları şunlardır:

Bir gün kavmi, Şu'ayb'dan (aleyhisselâm) peygamberliğini isbat için mûcize göstermesini istediler. Medyenliler; “Siyah olarak doğmuş olan kuzularımız beyaz olsun” dediler. Şu'ayb aleyhisselâm, duâ edince, duâsı kabûl buyrulup; “Yâ Hayy, Yâ Kayyûm, Yâ Rahmân, Yâ Samed, Yâ Sebbûh” ism-i şerîfleri ile duâ etmesi emredildi. Şu'ayb (aleyhisselâm) böyle duâ edince, kuzuların hepsi beyaz oldu.

Yine bir defâsında kavmi, Şu'ayb'a (aleyhisselâm) gelip; “Hak peygamber isen duâ et de şu dağlar ve taşlar kalkıp, yerleri dümdüz ovalık olsun” dediler. Şu'ayb (aleyhisselâm) bu yolda duâ edince, cenâb-ı Hak kabûl buyurup, elini dağ ve taşlar üzerine koymasını emreyledi. Elini koyduğu her taş, toprak oldu. Oradaki dağ ve taşlardan eser kalmayıp, kavminin istediği gibi bir ova meydana geldi.

Şu'ayb (aleyhisselâm), peygamber olduğunu Allahü teâlânın emriyle açıklayınca, kavmi, koyun sâhibi olmayan Şu'ayb'ın (aleyhisselâm),

kendilerinin koyunlarını ellerinden almak için böyle bir yola başvurduğunu iddiâ ettiler. Şu'ayb (aleyhisselâm) bunu duyunca üzüldü. Kendisine koyun ihsân eylemesi için Allahü teâlâya duâ etti. Orada bulunan taşlara eliyle işâret etmesi emrolundu. Hazret-i Şu'ayb, emrolunan şekilde taşlara işâret edince, o anda hepsi koyun oldu. Şu'ayb'ın (aleyhisselâm) koyunları, kavminin koyunlarının bir kaç misli fazla oldu.

Şu'ayb aleyhisselâm, bir defâsında bir yerde bulunan taşların etrâfında döndü. O taşlar bakır oldu. Bakırları işleten insanlar çok zengin oldular.

Şu'ayb'ın (aleyhisselâm) kavminin bulunduğu yerde büyük kum tepeleri vardı. İnsanlar onlardan çok sıkıntı çekiyorlardı. Şu'ayb'dan (aleyhisselâm) bu kum tepelerini kaldırmasını istediler. Şu'ayb (aleyhisselâm) da duâ etti. Sonra eliyle işâret edince, Allahü teâlânın izniyle tepeler, uçan kuşlar gibi kalkıp kimsenin rahatsız olmayacağı bir yere kondular.

Şu'ayb (aleyhisselâm), bir dağa çıkacağı zaman, dağ küçülür. Âdeta bir deve gibi çökerdi. Şu'ayb (aleyhisselâm) istediği yere çıkınca yine eski hâlini alırdı.

Şu'ayb'ın (aleyhisselâm) mûcizelerinden biri de doğru yoldan sapmış olan Eykelilerin; "Eğer peygamber isen, bizim üstümüze gökten bir parça düşür" demeleri ve Şu'ayb'ın (aleyhisselâm) bu hâli Allahü teâlâya arz etmesi üzerine, gökten azâb inmesidir. Önce sıcaklık artmış daha sonra da serin bir bulut görünmüştü. İnsanlar, bulutun altına toplanınca üzerlerine ateş yağarak hepsi helâk oldular. Onların hâlini seyreden müslümanlar, kâfirlerin çektiği sıkıntıdan hiç rahatsız olmadılar. Halbuki onlarla aralarındaki mesâfe fazla değildi ve onları seyrediyorlardı.

----

1) Tefsîr-i Mazharî

2) Tefsîr-i Kebîr

3) Tefsîr-i Tıbyan

4) Tefsîr-i Mevâkıb

5) Hâşiye-i Şeyh-zâde

6) Tefsîr-i Ebüssü'ûd

7) Tefsîr-i Hüseynî

8) Feth-ül-Bârî; cild-4, sh. 362, cild-6, sh. 323

9) Mir'ât-ı Kâinat; cüz-1 sh. 99

10) Kısas-ül-Enbiyâ (Arâis); sh. 164

11) Kısas-ül-Enbiyâ (Neccâr); sh. 145

12) Mu'cizât-ul-Enbiyâ; sh. 156

13) Kâmus-al-a'lâm; cild-6, sh. 4244

14) Künhü'l-ahbâr; cild-2, sh. 27

15) El-Kâmil fit-târih; cild 1, sh. 157

16) Hüsnüt-tenebbüh (Necmeddîn Gazzi)

17) Ravdatü'l-ebrâr; cild-1, sh. 5

18) El-Müdhiş (İbn-i Cevzî, Beyrut-1973); sh. 93

19) Kimya-i Saâdet (İmâm-ı Gazâlî, Tahran-1964); sh. 272, 690, 704

20) Mürûc-üz-zeheb; cild-1, sh. 46

21) Târih-ül-ümem vel-mülûk (Târih-i Taberî)

22) Ahsen-ül-enba'; sh. 11

23) Ravdat-üs safâ; sh. 233

24) Rehber Ansiklopedisi; cild-6, sh. 99

25) Tam İlmihal Seâdet-i Ebedîyye; sh. 804

MÛSÂ ALEYHİSSELÂM

Bütün peygamberler içinde üstünlükleri olan ve kendilerine ülü’l-azm denilen altı peygamberin üçüncüsü. Benî İsrâil'e peygamber olarak gönderilmiştir. Ya’kûb aleyhisselâmın neslindendir. Hârûn aleyhisselâmın kardeşidir. Hazret-i Mûsâ'nın, Ya’kûb'a (aleyhisselâm) kadar olan nesebi; Mûsâ bin İmrân bin Yasher bin Kahis bin Lâvî bin Ya’kûb aleyhisselâm şeklindedir. Bu husûsta târihçiler şöyle yazmaktadır: Ya’kûb aleyhisselâmın Lâvî ismindeki oğlu 89 yaşında iken, Nâbîte binti Mâvî bin Yeşceb isminde bir hanımla evlendi. Bundan; Garsûn, Merzî, Merdî ve Kâhis adlı çocukları oldu. Kâhis 46 yaşında iken, Kâhî binti Mübîn bin Tenvîl bin İlyâs isimli bir hanımı nikâh etti. (Onunla evlendi). Kâhis'in bu hanımından Yasher isimli bir oğlu oldu. Yasher de büyüyüp yetişince, Semyet binti Yetâdim bin Berkiyâ bin Yeş’ân bin İbrâhim isminde bir hanım ile evlendi. Bu evlilikten İmrân dünyâya geldi. Yasher 147 sene yaşadı. İmrân bin Yasher 60 yaşına gelince, Nüceyb (veya Nâciye) binti Şemûyel isminde bir hanımla evlendi. Bu addan başka olarak İmrân'ın hanımının yâni Hazret-i Mûsâ'nın annesinin ismi; Yûhâbiz, Yûhâbîl, Levhâ ve daha başka şekillerde de bildirilmiştir. Bu evlilikten ise, Hârûn ve Mûsâ (aleyhimesselâm) doğdu. Hazret-i Mûsâ doğduğunda 70 yaşında olan babası 67 yıl sonra, 137 yaşında vefât etti.

Tarihçilerin bildirdiklerine göre, Mısır'da hüküm süren ve kendilerine Fir’avn ismi verilen hükümdârlar vardı. Bunlardan Reyyân bin Velîd, Hazret-i Yûsuf'u ülkesindeki bütün hazînelerin başına mâliye nâzırı olarak tâyin eden ve ona inanan, mü’min bir zât idi. Reyyân vefât edince Kâbûs bin Mus’ab, fir’avn (Mısır sultânı) oldu. Hazret-i Yûsuf'u vazifeden almadı. Hazret-i Yûsuf onu îmâna dâvet etti, fakat kabûl etmedi. Bu ve sonra gelen fir’avnlar, Benî İsrâil'e kıymet vermediler. Kâbûs, başkalarına zorla iş yaptıran, çok zâlim bir hükümdârdı. Hazret-i Yûsuf, bu hükümdâr zamanında vefât etti.

Kâbûs'un saltanatı oldukça uzun sürdü. Sonra helâk oldu ve yerine kardeşi Ebü’l-Abbâs geçti. Ebü’l-Abbâs'ın da bundan farkı yoktu. Hattâ Kâbûs'tan daha zengin, daha kibirli, daha zorba ve daha zâlim idi. Bu da uzun bir

saltanat sürdü. Kâbûs bin Mus’ab ve kardeşi, Amâlika kabîlesinden olup, soyları, Hazret-i Nûh'un oğlu Sâm'ın torunu Amelîk bin Lâvez bin Sâm'a dayanıyordu.

Yûsuf aleyhisselâmdan sonra İsrâiloğulları Mısır'da kaldılar. Buradan Amâlikalıların idâresi altında yayılıp çoğaldılar. Kendileri; Yûsuf, Ya’kûb, İshak ve İbrâhim'in (aleyhimüsselâm) bildirdikleri dîne bağlı olup, inanç ve ibâdetlerine sıkı sıkıya bağlı idiler. Mısır'ın eski yerlileri olan Kıbt kavmi ise yıldızlara ve putlara taparlardı. Bunlar aynı zamanda Benî İsrâil'e hakâret gözüyle bakarlardı. Fir’avnlar da pek zâlim, gaddar kimseler oldukları için, teb’aları altında yâni saltanat mülkü içinde bulunan Benî İsrâil'i esir gibi çalıştırır, ağır ve meşakkatli işlerde kullanırlardı. Onların günden güne artıp çoğalmalarından ve kendilerine (Kıbt kavmine) galebe çalmalarından endişe ediyorlardı.

Benî İsrâil, Kıbt kavminin muâmelelerinden, fir’avnların baskı ve zulümlerinden tamâmen bezip usanmışlardı. Dedelerinin (yani Ya’kûb aleyhisselâmın) yurtları olan Ken’ân diyârına gitmek istedilerse de bir türlü yakalarını Fir’avn’ın pençesinden kurtarıp Mısır'dan dışarı çıkamadılar.

Oniki kabîle olan Benî İsrâil'in her bir bölüğü, Hazret-i Ya’kûb'un oğullarından birine mensup idi. Her kabîlenin bir önderi vardı. Bunlara, Ya’kûb aleyhisselâmın torunları, mânâsına, Esbât-ı Benî İsrâil denilirdi. Bu oniki kabîlenin hepsi bir araya gelse ve tek bir öndere uysalar, kuvvetleri birleşir ve istediklerini yapabilirlerdi. Fakat onları toparlayacak, bir emir altında birleştirecek bir baş, bir önder lâzım idi. Ancak böyle olduğu takdirde kuvvetlerini birleştirip fir’avna karşı koyabilirler ve esâretten kurtulabilirlerdi.

O zamandaki Fir’avn, pek alçak ve çok zâlim idi. Fir’avnlar içinde, onun kadar katı kalpli, onun kadar uzun saltanat süren, Hak teâlâya karşı onun kadar büyük konuşan, Benî İsrâil'e onun kadar kötü davranan başka birisi görülmemişti. İsrâiloğullarına çok eziyet eder, sürgüne gönderir, onları hizmetçi gibi kullanırdı. Kimini inşaat, kimini zirâat, kimini kanalizasyon işlerinde çalıştırır; ağır işleri, çirkin ve zor hizmetleri onlara verirdi.

Tâbiînin büyüklerinden Vehb bin Münebbih hazretleri şöyle anlatır: "Fir'avn'ın kendilerini çeşitli işlerde kullanmasında, İsrâiloğulları kısım kısım idi. Bâzıları dağlarda taş kesip sırtlarında getirirler, bâzıları Fir'avn için köşkler ve saraylar binâ ederlerdi. Bir kısmı dülgerlik (marangozluk) ve demircilik gibi san'atlarda çalışırlardı. Bu işlerde, zorla, zorbalıkla çalıştırılırlardı. Zayıf ve çalışamayacak durumda olanlara ise vergi konulmuştu. Vergi ödemek durumunda olanlar, her gün güneş batmadan önce, vergisini getirip teslim etmek mecbûriyetinde idi. Şâyet bunlardan biri güneş batıncaya kadar vergisini getirmez ise, sağ kolu, çözülemeyecek şekilde boynuna asılarak bağlanırdı. Bir ay müddetle öyle kalır ve o kimse çok zahmet çekerdi. Fir'avn ve kıptî kavminin, İsrâiloğullarına yaptığı zulüm bu şekilde günden güne artarak devam ediyordu. Fir'avn'ın zulmü altında, İsrâiloğulları epeyce zaman işkence ve eziyet gördüler. Fir'avn çok uzun bir saltanat sürdü. Saltanatı müddetince bütün gücünü, İsrâiloğullarına zahmet vermeye, onları en ağır işlerde çalıştırmaya harcamıştır. Böyle bir zamanda insanları zulümden kurtarıp, îmân ile şereflendirmek için Allahü teâlâ Hazret-i Mûsâ'yı gönderdi."

Fir'avn'ın rüyâsı ve İsrâiloğullarından doğan erkek çocuklarının öldürülmesi:

Büyük âlimlerden nakledilerek bildirildiğine göre, bu kurtuluş zamanı yaklaştığında, Fir'avn bir gece rüyâsında; Beytül-Mukaddes'ten çıkan bir ateşin Mısır'ın evlerini kaplayıp kül ettiğini, kıptîleri yakıp, İsrâiloğullarına dokunmadığını gördü. Korkuyla uyanan Fir'avn, telâşla hemen kâhinleri, sihirbazları, rüyâ tâbircilerini ve müneccimleri çağırdı. Rüyâsının tâbirini istedi. Onlar rüyâyı şöyle tâbir ettiler: "Yakında İsrâiloğulları içinde bir çocuk dünyâya gelir; mülkü, saltanatı elinizden alır. Sizi ve milletinizi yurdunuzdan çıkarır, dînînizi değiştirir. Onun doğacağı zaman çok yakındır." Bu, Fir'avn için en acı ve hiç tahammül edilmez bir söz ve mutlakâ yok edilmesi icâbeden bir tehlike idi. Bunu duyar duymaz, kin ve nefret dolu bir şekilde, kendine yakışan en çirkin kararı verdi. Merhamet hislerinden tamâmen mahrûm olduğu için, saltanatına son verecek olan çocuğu ortadan kaldırmak istedi. Bu çocuğun hangi âileden doğacağını

bilemediğinden, İsrâiloğulları içinde doğacak bütün erkek çocukların derhal öldürülmesini emretti. Memleketindeki ebelerin hepsini toplayıp, onlara; "İsrâiloğullarından doğum esnâsında kız çocukları dışında elinize düşen her oğlanı öldürün" dedi ve başlarına âmirler tâyin edip, emrin yerine gelmesini te'min etti.

Zâten İsrâiloğulları da büyüklerinden duyarak, içlerinden bir zâtın yetişeceğini, kendilerini Fir'avn ve kıptîlerin zulmünden kurtaracağını, yine bu zâtın, onları, dedelerinin asıl memleketi olan Ken'ân diyârına götüreceğini biliyorlardı. Bu zâtın yetişip meydana çıkmasını ümîd ediyorlar, bunun bir an evvel gerçekleşmesini bekliyorlar, yapılan bütün zulüm ve eziyetlere, bu ümîdle sabrediyorlardı.

İmâm-ı Mücâhid (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Bize gelen habere göre, Fir'avn; kamıştan, keskin bıçak gibi ameliyat aletleri yapılmasını emretti. İsrâiloğullarının hâmile kadınları zorla yatırılıp bu aletlerle karınları yarılır ve çocukları ayakları arasına düşüverirdi. Bu büyük azâb doğum zamanı gelenlere yapılır ve oğlan çocukları o anda öldürülürdü. Hamile kadınlara, doğum yapıncaya kadar çok büyük azâb ve eziyet edilirdi. İsrâiloğullarının çocukları bu şekilde katledildiği gibi, yetişkin erkeklerden bu hâle dayanamayıp, karşı çıkanlar da öldürülüyordu."

Bunun üzerine, kıptîlerin reîsi, Fir'avn'a müracaat edip; "Sen İsrâiloğullarının çocuklarını öldürüyorsun. Bu arada yetişkinler de öldürülüyor. Böyle giderse bizim işimiz gâyet zor olacak. Zor ve meşakkatli işler bize kalacak" diyerek endişelerini bildirdiler.

Fir'avn, İsrâiloğullarına merhamet ettiği için değil, kendi kavmi olan kıptîlerin ısrârlarının fazlalığı sebebiyle biraz yumuşar gibi göründü. İstemeye istemeye, İsrâiloğullarından doğacak olan erkek çocukların bir sene öldürülüp, ikinci sene öldürülmemesini emretti. Böylece birer sene arayla, doğacak bütün erkek çocuklar öldürülecekti.

Fir'avn'ın bu korkunç işe teşebbüs etmesinin sebebi, bir başka rivâyete göre şöyledir: "İsrâiloğulları, İbrâhim aleyhisselâmın soyundan gelecek bir kurtarıcının, kendilerini bu sıkıntıdan kurtaracağına inanıyorlardı. Bu

husûsu aralarında konuşuyor, Fir’avn ve ordusunun bu kurtarıcının elinde helâk olacağını söylüyorlardı. Kıptîlerden biri bu durumu öğrenerek Fir’avn'a ulaştırdı. Fir’avn, adamları ile görüştükten sonra bu korkunç emri vermişti.”

Fir’avn’ın Âsiye ile evlenmesi:

Bu arada Fir’avn, Âsiye binti Müzâhim ile evlenmek istedi. Âsiye, kavminin seçkin kadınlarından olup, iffet ve cemâl sâhibi idi. Bu hanım, Yûsuf aleyhisselâm zamanında Mısır sultânı olan ve Hazret-i Yûsuf'a îmân eden Reyyân bin Velîd'in neslinden idi. Fir’avn bununla evlendi.

Mûsâ aleyhisselâmın doğumu:

Fir’avn’ın emriyle, doğan bütün erkek çocuklarının öldürüldüğü o sene, Lâvî neslinden yâni Hazret-i Ya’kûb'un üçüncü oğlu olan Lâvî'nin torunlarından İmrân isimli bir zâtın sulbünden, annesi, Hazret-i Mûsâ'ya hâmile oldu.

Abdullah ibni Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) rivâyet olunduğuna göre, Fir’avn’ın, doğan çocukları hemen öldürmek üzere, İsrâiloğullarına musallat ettiği ebelerden birisi, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) annesinin yakından tanıdığı, samîmi olduğu bir kadın idi. Doğum vakti yaklaştığında, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) annesi çocuğuna zarar gelmesi endişesiyle yakın dostu olan o ebeyi çağırıp, gizlice; “İşte benim doğum vaktim geldi. Bugün, dostluğunu, yakınlığını göstereceğin ve bana yardım edeceğin gündür” diyerek ondan yardım istedi. O da peki deyip eve geldi. Nihâyet doğum gerçekleşti. Hazret-i Mûsâ doğar doğmaz, mübârek alnında bir nûr parladı. Ebe, bunu görünce o nûrun te’siriyle bütün vücûdunun titrediğini hissetti. Kalbine, Allahü teâlâ tarafından, Mûsâ'ya aleyhisselâm karşı büyük bir muhabbet verildi. Ebe, bütün kalbinin, bu nûrlu çocuğa muhabbetle dolduğunu hissetti. Kalbinde hissettiği bu görülmemiş muhabbet ile, âdetâ yerinde duramayarak, Hazret-i Mûsâ'nın annesine; “İyi ki bu doğuma beni dâvet ettin. Senin bu oğlunu o kadar sevdim ki, başka hiç bir şeyi onun kadar sevmemiştim. Ben çocuğuna bir zarar vermem ama, senin hâmile

olduğun vazifelilerde yazılıdır (kayıtlıdır). Benim arkamdan yâni ben çıktıktan sonra hemen vazifeliler gelir. Oğlunu iyi muhâfaza eyle!” dedi.

Nihâyet ebe evden çıktıktan sonra, bunları gözetleyen bâzı vazifeliler hemen kapıya geldiler. İçeri girmek istiyorlardı. Gelenleri, önce, Hazret-i Mûsâ'nın kız kardeşi Meryem gördü. Hemen; “Anneciğim! Kapıda vazifeliler, Fir’avn’ın adamları var” dedi. Mûsâ'nın (aleyhisselâm) annesi, neye uğradığını şaşırdı. Sanki aklı başından gitmişti. Ne yaptığını bilmiyordu. Can havliyle, çocuğu bir hırkaya sarıp, dışarıdan görünmeyecek şekilde tandırın bir köşesine koydu. Tandır ateşten çok kızmıştı. Fakat o can havliyle bunun farkında bile olmamıştı.

Fir’avn’ın adamları içeri girip, her tarafı aradılar. Tandır kızdığından ve orada çocuk olma ihtimâli hiç akla gelmediğinden tandıra bakmadılar. Allahü teâlânın hikmeti, Hazret-i Mûsâ'nın annesinde de, hiç doğum yapmış bir kadının hâli görülmüyordu. Adamlar hayretle; “Biraz evvel buraya bir ebe kadın gelmemiş miydi?” diye sordular. O da; “O benim tanıdıklarımdan, yakın dostlarımdandır. Beni ziyârete gelmişti” dedi. Bunun ürerine Fir’avn’ın adamları çıkıp gittiler. Hazret-i Mûsâ'nın annesi bu hâlin dehşet ve heyecanını üzerinden atamamışken, birden aklı başına geldi. Orada bulunan kızına; “Çocuk nerede?” diye sordu. Çocuğu ne yaptığını hatırlayamadı. Kızı; “Bilmiyorum” dedi. Çünkü, annesi çocuğu saklarken o, kapıya bakıyordu. Bu sırada tandırdan çocuğun ağlama sesi duyuldu. Sanki, ben buradayım diye, hafif bir ağlama ile haber verdi. Annesi can havliyle oraya koştu. Oğlu tandırda idi ve hiç bir zarar görmemişti. Allahü teâlâ ona, kızgın tandırı serin bir yer eylemişti. Aynen, hazret-i İbrâhim'e ateşin gülistan olması gibi...

Mûsâ'nın (aleyhisselâm) annesi ilk tehlikeyi böylece atlatmıştı. Ciğerpâresinin, Fir’avn’ın zararından korunmasını şimdilik te’min etmiş, yaralı kalbi biraz olsun rahatlamıştı. Bununla berâber, doğumun Fir’avn’ın câsusları tarafından er geç haber alınacağı endişe ve korkusu içindeydi. Bu sırada, Kasas sûresinin 7. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre, Hazret-i Mûsâ'nın annesine Allahü teâlâ tarafından ilham gelip, çocuğu ne yapacağı bildirildi. Bu âyet-i kerîmede meâlen buyruluyor ki: “Biz, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) annesine şöyle ilham ettik (veya rüyâsında gösterdik):

“Mûsâ'yı (aleyhisselâm) emzir! (Ses çıkarması ve ağlaması sebebiyle yeni doğduğunun anlaşılıp) ona bir zarar gelmesinden (katledilmesinden) korkarsan, onu Nil Nehri’ne bırak. Boğulacağından korkma! Ve ayrılığıyla hüzünlenme, kederlenme! Muhakkak ki biz, yakın zamanda onu sana geri döndürürüz ve onu peygamberlerden eyleriz.”

Allahü teâlâ, Hazret-i Mûsâ'nın annesine; oğlunu emzirip aç bırakmamasını, Fir’avn’ın adamlarından bir zarar gelmesi ânında onu Nil Nehri’ne bırakmasını, çocuğun kendisine geri verileceğini, bir de Hazret-i Mûsâ'nın peygamber olacağını bildirmiş ve bu sebeple korkmamasını ilham etmiştir.

O bu ilham ile, oğlunu bir sandık içinde Nil Nehri’ne bırakmak istedi. Mûsâ'nın (aleyhisselâm) doğumundan birkaç gün, başka bir rivâyete göre üç ay sonra, oğlunu Nil'e bırakmak için küçük bir sandık (beşik) satın almak istedi. Kıptîlerden bir marangoza gidip, istediği sandığın vasıflarını bildirdi. Kıptî marangoz; “Böyle bir sandığı ne yapacaksın ki?” diyerek hayretini bildirdi. O ise yalandan hiç hoşlanmadığı için hakîkati olduğu gibi anlattı. Marangoz istediği sandığı yaptı. Sonra gidip bunu Fir’avn’ın me’murlarına haber vermek istedi. Vazifelilerin yanlarına varan marangoz, olanları anlatmaya başlayacağı anda dili tutulup hiç bir şey konuşamaz oldu. Hiç bir söz söyleyemediği gibi, işâretlerle de hiç bir şey anlatamadı. Marangoza kızan vazifelilerin sabırları taştığından döverek, hakâretle onu dışarı attılar.

Marangoz ne olduğunu anlayamamanın şaşkınlığı içinde dükkanına dönünce, hikmet-i Hüdâ, dilinin açılıp konuşabildiğini hissetti. Merâmını anlatmak için, acele ve heyecanla koşarak, yine vazifelilerin yanına geldi. Güyâ kendisini müdâfâa edecek, haklı bir gâye ile, üstelik onların hoşuna gidecek bir şeyi haber vermek için geldiğini ispat edecekti. Büyük bir telâş ile vazifelilerin yanına girdi. Bu sefer dili tutulmakla kalmamış, gözleri de o anda göremez olmuştu. Yine vazifelilerden çok hakâret görüp, dışarı atıldı. Pek perişân ve acınacak hâlde, oraya-buraya çarparak, yolda giderken, yolu bir vadiye düştü. Biraz evvel sapa sağlam bir kimse iken, şimdi konuşamaz ve göremez olmuştu. Bunun ilâhi bir îkâz ve cezâ olduğunu anladı. Yaptığına çok pişman oldu. Kendi kendine; “Şâyet dilim açılır da bu musîbetten kurtulursam, haber vermeye gitmeyeceğim ve bu sırrı hiç bir zaman hiç kimseye söylemeyeceğim” diye ahdetti. Bu içten gelen pişmanlık

ve ahdin netîcesinde dili söyler, gözleri de görür oldu. Marangoz sevincinden, hemen Allahü teâlâya îmân edip, şükür secdesine kapandı. Böylece, Hazret-i Mûsâ'nın annesi büyük bir tehlikeden daha kurtuldu.

Sandık, hasır örülen bir cins kamıştan yapılmıştı. Hazret-i Mûsâ'nın annesi sandığı aldı. İçine, atılmış pamuk koydu ve Hazret-i Mûsâ'yı, büyük bir ihtimam ile sandığa yerleştirdi. Sıkıca kapayıp, bağladı. Bundan sonra sandığı Nil Nehri'ne bırakıverdi.

Bir anne için, yeni doğmuş bir çocuğu bu şekilde nehre bırakıvermek, elbette çok zor idi. Fakat o, kendisine ilhâm olunduğu şekilde hareket ediyordu. Sonra, Allahü teâlânın vâdine îtimâd ve tevekkülü de tam idi.

Mûsâ aleyhisselâmın Fir'avn'ın sarayına ulaşması ve Âsiye'nin onu evlât edinmesi:

Sular, sanki onu taşımanın idrâkinde imiş gibi, yavaş yavaş, kaldırıp indirerek uzaklaştırdı. Nil Nehri, Fir'avn'ın sarayının civârından geçerken büyük bir kanal ile, içinde sarayın da bulunduğu bahçeye ayrılırdı. Sandık bu kanaldan sarayın yakınına kadar geldi. Su almak için kanala gelen câriyeler sandığı sarayın bahçesindeki ağaçların arasında buldular. İçinde para vardır zannıyla alıp, açmadan Fir'avn'ın hanımına götürdüler. Fir'avn'ın hanımı olan Âsiye, sandığı açınca şaşırdı. Çünkü akıllara durgunluk verecek güzellikte bir oğlan çocuğu vardı. Allahü teâlâ Âsiye'nin kalbine, bu çocuğa karşı muhabbet ve acıma hissi verdi ve Âsiye büyük bir sevgi ile ona bağlanıp hep hizmetinde bulundu. Doğan çocukları öldürmekle meşgûl olan vazifeliler, bir çocuk bulunduğunu haber alınca, doğruca Âsiye'nin yanına gelerek, onu öldürmek istediler. Âsiye, onlara; "Sabredin! Bu çocuk İsrâiloğullarını arttırmaz ya. Ben Fir'avn'a gidip, onu bana bağışlamasını isteyeceğim. Bağışlarsa, iyilik etmiş olursunuz. Şâyet öldürülmesini emrederse, o zaman ne sözüm olur" dedi. Sonra bebeği Fir'avn'a götürdü. Fir'avn, bebeğin öldürülmesini istedi ve; "Bunun İsrâiloğullarından olmasından korkarım. Bu, bizim elinde helâk olacağımız ve onun sebebiyle mülkümüzün elimizden gideceği kişi olabilir" dedi. Âsiye, Fir'avn çocuğu kendisine bağışlayıncaya kadar susmadan hep

konuştu ve nihâyet onu iknâ etti. Âsiye, çocuğu kurtarıp emniyette olunca, ona hâline göre bir ad vermek istedi ve ismini Mûşâ koydu. Çünkü o, (mû) ve (şâ) yâni su ve ağaç arasında bulunmuştu. Kıptî lisânında suya, mû, ağaca ise şâ derler. Arapçaya geçen bu kelime daha sonra Mûsâ oldu.

Kasas sûresinin 8-10. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: “Bunun üzerine, Fir’avn’ın âilesi, daha sonra kendileri için bir düşman ve bir üzüntü sebebi olacak olan Mûsâ'yı (aleyhisselâm) bulup aldılar. Çünkü Fir’avn da, (Fir’avn’ın veziri olan) Hâmân da, bunların orduları da hep suçlu, hatâlı (müşrik ve günâhkâr insan) lardı.

Fir’avn’ın hanımı (çok merhametli bir kadın olan Âsiye binti Müzâhim, Fir’avn'a) dedi ki: “Bu çocuk, benim ve senin göz nûrumuz olsun. Onu öldürmeyin. Olur ki, bize faydası dokunur, yâhut onu evlât ediniriz.” Halbuki onlar işin farkında değillerdi.

(Evlâdının Fir’avn’ın eline geçtiğini haber alan) Mûsâ'nın (aleyhisselâm) annesi, kalbi (evlâdının derdinden, üzüntüsünden başka her şeyden) boş olarak (aklı başında olmayarak veya oğlunu hatırlamaktan ve onu düşünmekten başka hiç bir düşüncesi olmayarak) sabahladı. Hattâ o kadar oldu ki, şâyet biz, vâdimize inanan mü’minlerden olması için kalbine sabrı, sebâtı yerleştirmeseydik, az kalsın işi meydana çıkaracaktı. (Dehşetinden; O benim oğlumdur deyiverecekti. Fakat bizim ona verdiğimiz sâkinlik sayesinde mes’eleyi gizlemeye muvaffak oldu).”

Rivâyete göre, Âsiye, Mûsâ aleyhisselâmı Fir’avn'a götürüp, onu öldürmemesi için çok ısrâr etmişti. Hattâ, bu çocuğun İsrâiloğullarından olduğu kat’î belli olmadığını, başka bir kavimden olma ihtimâlinin de bulunduğunu bildirdi. “Hem İsrâiloğullarından olsa bile bir çocukla onların nüfusları mı artacak. Bu, hem senin hem de benim göz nûrumuz olsun. Bunu öldürmeyiniz. Olur ki bize faydası dokunur, yahut onu evlat ediniriz” dedi. Bu ısrâr karşısında Fir’avn, öldürmek fikrinden vazgeçti. Onu evlat edinmek husûsunda ise; “Ben istemem, senin olsun” dedi.

Tefsîr âlimleri; “Şâyet, Âsiye gibi Fir’avn da Mûsâ aleyhisselâmı benimsemiş olsa ve; Evet, berâberce bunu evlat edinelim” deseydi. Allahü

teâlâ, Âsiye'ye nasîb ettiği gibi ona da hidâyet verirdi” diye bildirmişlerdir.”

İşte o günden sonra, Hazret-i Mûsâ, Fir’avn’ın sarayında yetişmeye başladı. Ne garip bir tecellî ve ne büyük bir hikmettir ki, Fir’avn, tâcının ve tahtının yok olup gitmesine sebep olacak bir çocuğu sarayında kendi kucağında büyütmeye başlamıştı. Hem de, tam bir hürmet ve büyük bir ihtimam ile yetiştiriliyordu. Bir taraftan bu çocuğu aramak, bulmak ve ortadan kaldırmak için hazîneler sarfediyor, binlerce masum yavrunun kanını akıtıyor; bağrı yanık anaların, gözü yaşlı babaların yüreklerini deliyor, bir taraftan da aradığı çocuğu bizzat kendi eliyle besleyip büyütüyordu.

İslâm âlimleri bildiriyorlar ki, âlemde bunun benzeri misâllere çok tesâdüf edilir. Ekseri zâlimlerin, kendi düşmanlarını kendi ellerinde besledikleri ve kendisine hizmetçi eyledikleri kimselerin elinde helâk oldukları görülmüştür. Allahü teâlâ, o zâlimlerden intikâmını başka sûretle de almaya elbette kâdir olup, her şeye gücü yeter. Bununla berâber, zâlimin pek aşağı gördüğü, hattâ hizmetçisi durumundaki birisi vâsıtasıyla helâk edilmesinde çeşitli hikmetler vardır. Böylece, zâlimin de âciz, zavallı, muhtâç bir mahlûk olduğu anlaşılmakta ve başkalarının bu hâlden ibret alması, kendine çeki düzen vermesi gerekmektedir.

Rivâyete göre, sarayda Âsiye tarafından evlad edinilen Hazret-i Mûsâ için, o gün bir süt anne bulunması kararlaştırıldı. Ne kadar süt anneler bulunduysa da, bebek hiç birini emmedi. Diğer taraftan, Hazret-i Mûsâ'nın annesi, çocuğunu Nil Nehri’ne bıraktıktan sonra, kendisi sandığı tâkib ederse dikkat çekeceğinden, sandığı tâkib etmesi ve durumdan kendisine haber vermesi için kızını, yâni Hazret-i Mûsâ'nın kardeşini gönderdi. Adının Meryem veya Gülsüm olduğu rivâyet edilen bu kız, kardeşi Mûsâ'nın bulunduğu sandığı tâkib etti. Nihâyet sandığın Fir’avn’ın sarayına götürüldüğünü, çocuğu emzirmek için süt anne arandığını, bunun için pekçok kadının saraya geldiğini gördü. Hattâ gelen kadınlarla birlikte saraya girdi. Mûsâ aleyhisselâmın hiç birinin sütünü emmediğini görünce çok sevindi. Sonra; “Size bu çocuğu emzirecek, onu güzel yetiştirecek bir hanımı haber vereyim, onun buraya gelmesinde size delâlet edeyim mi?” dedi.

Meryem, her ne kadar durumu sezdirmemeye âzamî gayreti gösteriyor, heyecanını gizlemeye çalışıyorsa da, diğer insanlardan farklı bir hâlinin olduğu belliydi. Bunu ilk farkeden, Fir'avn'ın veziri Hâmân oldu. Hâmân, Meryem'e; "Senin telâşın nedir ki, ona süt annelik yapacak birini bildiğini söylüyorsun? Yoksa bu çocuk senin kardeşin mi ha!" diye söylendi.

Meryem, durumun ne kadar hassas olduğunu, bunu hiç sezdirmemesi gerektiğini gâyet iyi biliyordu. Hemen kendini toparladı. "Hiç! Sarayda bulunanların, süt anne bulmak için olan telâş ve gayretlerini gördüğümden, onlara yardımcı olmak istedim o kadar" dedi. Bu husûslar, Kasas sûresinin 11 ve 12. âyet-i kerîmelerinde meâlen şöyle beyân buyruldu: "Mûsâ (aleyhisselâmın) annesi, (kızı Meryem'e yâni Mûsâ'nın) kız kardeşine dedi ki: "Kardeşinin ardı sıra git! Onu tâkib et. Ne olduğunu anlayıp, bana haber getir". O da Mûsâ'nın (aleyhisselâm) bulunduğu sandığın nasıl gittiğini, nereye vardığını uzaktan gözetledi. Onlardan hiç biri (ne Fir'avn, ne de başkaları, onun sandığı gözetlemek için geldiğini, hem de sandıkta bulunan çocuğun kendi kardeşi olduğunu) anlayamadı. (Onlar çocuğa süt anası bulunması için çalışıyorlardı.) Mûsâ'nın (aleyhisselâm) (kız kardeşi veya annesi gelmezden) evvel, biz Mûsâ'ya (aleyhisselâm) süt anaların sütünü emmeyi yasaklamıştık. (Böyle olunca o, getirilen süt analardan hiç birinin sütünü emmiyordu.) Mûsâ'nın kardeşi (Meryem), oraya kadar gelerek, bu hâli görünce, onlara dedi ki: "Ben size, bu çocuğun hizmetinde bulunacak, emzirilmesinde ve yetiştirilmesinde kusur etmeyecek ve ona nasîhatçi olacak bir âile bildireyim mi?"

Meryem böyle söyleyince hemen onunla alakalandılar ve; "Sen tanıyorsan, onu bulmamızda bize yardımcı ol!" dediler. Meryem dedi ki: "O benim annemdir." "Annenin oğlu var mıdır?" dediler. "Hârûn nâmında bir oğlu vardır. Çocukların katlolunmadığı sene doğmuştu" dedi. Bunun üzerine; "Bu söylediklerin gerçekten doğru ise o kadını (anneni) getir!" dediler. Meryem, sevinç ve heyecanla annesinin yanına döndü ve olanları haber verdi. Sonra da annesini Fir'avn'ın sarayına götürdü.

Annesi saraya geldiğinde, Mûsâ (aleyhisselâm) Fir'avn'ın ellerinde ağlıyor, Fir'avn ise onu dindirmeye çalışıyordu. Oraya giren annesi (orada bulunalara göre yeni bulunan süt annesi) çocuğu kucağına alır almaz sesini

kesti. Sütünü kabûl edip emmeye başladı. Fir'avn da günde bir dinâr ücretle, Mûsâ'yı ona, süt çocuğu olarak verdi.

Rivâyete göre bundan sonra, Hazret-i Mûsâ'nın annesi, oğlunu alıp evine götürdü. Böylece Allahü teâlânın, Kasas sûresinin 7. âyetinde; "… Muhakkak ki, biz yakın zamanda onu sana geri döndürürüz…" şeklindeki vâdi gerçekleşmiş oldu.

Nitekim Kasas sûresinin 13. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: "İşte böylece biz, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) annesine iâde ettik. Tâ ki onunla gözü aydın olsun. Onun ayrılığıyla hüzün çekmesin. Ve Allahü teâlânın vâdinin şüphesiz bir hak olduğunu bilsin. Lâkin insanların çoğu, Allahü teâlânın vâdinin hak olduğunu bilmez."

Fahrüddîn-i Râzî hazretleri bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde, Dahhâk'ın (rahmetullahi aleyh) şöyle dediğini bildiriyor: "Mûsâ'nın (aleyhisselâm), diğer süt anaların sütlerini emmediği hâlde, bu hanımın sütünü emdiğini anlayan vezir Hâmân; Hazret-i Mûsâ'nın annesine; "Sen her hâlde bu çocuğun annesisin" dedi. O da; "Hayır. Ben onun annesi değilim" deyince, Hâmân; "Öyleyse bu çocuk, senden evvel başka kadınların sütünü hiç kabûl etmediği hâlde senin sütünü nasıl kabûl etti?" diye sordu. Hazret-i Mûsâ'nın annesi de; "Ey melik! Ben hoş kokulu, sütü tatlı olan bir kadınım. Her çocuk benim kokumu duyunca hemen bana sarılır ve sütümü emer" diye cevap verdi. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi birden; "Doğru söylüyorsun" diye iltifât ettiler ve her biri ona altın ve cevâhirden, çeşitli hediyeler verdiler.

Rivâyete göre, Âsiye'nin evlat edindiği Hazret-i Mûsâ'ya böylece süt anne bulunmuştu. Âsiye, Mûsâ aleyhisselâmın annesine; "Yanımda, sarayda kal! Bu çocuğu emzir. Muhakkak ki ben, hiç bir şeyi bu çocuk kadar sevmiyorum" dedi. O da, Hârûn aleyhisselâmdan bahsederek, evinde başka bir çocuğu daha bulunduğunu söyledi. Sonra; "Evimi ve evimdeki çocuğumu terk edemem, helâk olurlar, müsâdeniz olur, gönlünüz rahat ederse, bana verin. Âileme, çocuğumun yanına götürüp, ona bakayım. Benimle olduğu müddetçe ona iyilikten başka bir şey yapmam. Aksi hâlde evimi ve evdeki çocuğumu bırakamam" dedi. Onun, oğlu Mûsâ'ya

(aleyhisselâm) olan şefkâtinin çokluğu sebebiyle; “Her hâl ve şart altında, onu emzirmeye, ona bakmaya hazırım” demeyip de; “Evime götürmeye müsâde ederseniz ona süt annelik yaparım. Aksi hâlde evimi ve çocuğumu terk edemem” gibi Âsiye'yi zorlayıcı bir ifâde kullanmasının sebebi vardı. Çünkü Allahü teâlâ, kendisine çocuğunu yakın zamanda iâde edeceğini vadetmişti. Bir de yakînen, kat’î olarak biliyordu ki Allahü teâlânın vâdi haktır ve mutlaka gerçekleşir.

Nihâyet Âsiye bu teklifi kabûl etti ve annesi Hazret-i Mûsâ'yı alıp evlerine getirdi. Akşam; ciğerpâresini, nehre emânet etmekle gönlü mahzûn, Fir’avn'ın eline geçtiğini işitince, öldürecekler endişesiyle perişân vaziyette ciğeri yanan o gönlü yaralı anne; ertesi gün her türlü afetten kurtulmuş, selâmette ve her hâliyle rahat ve neşeli idi. Fir’avn’ın sarayında herkesten iltifât görüyor, her birinden çok kıymetli hediyeler alıyor ve işin en mühimi de, zâyi olmasından korktuğu ciğerpâresini kucağında buluyordu. Bu anda onun kalbinde bulunan rahatlık ve sürûru dile getirmek elbette mümkün değildir. Hazret-i Mûsâ'nın annesi, çocuğu kucağında olarak evine geldiği zaman, sevinç gözyaşları döküyor, Allahü teâlâya çok şükrediyor, yerinde duramıyor, âdetâ kendisini kaplayan sevinç ile uçuyordu. Bütün bu heyecan ve coşku esnâsında, kendini tutamayıp; “Bu bir süt çocuğu değil, benim kendi öz evlâdım, ciğerpâremdir” diye haykırıverirse durum tamâmen tersine dönebilirdi. O ise, bunu pekâlâ biliyor ve kendini tutmaya bilhassa gayret sarfediyordu. Allahü teâlâ onu muhâfaza etti ve bu husûsta bir tek kelâm söylettirmedi.

Nitekim Kasas sûresinin 10. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Şâyet biz, vâdimize inanan mü’minlerden olması için kalbine sabrı, sebâtı yerleştirmeseydik, az kalsın o, işi meydana çıkaracaktı. (“O benim oğlumdur” deyiverecekti. Fakat bizim ona verdiğimiz sâkinlik sâyesinde, mes’eleyi gizlemeye muvaffak oldu.)” Mûsâ aleyhisselâm biraz gelişip, hareket etmeye başlayınca, Âsiye, Hazret-i Mûsâ'nın annesine; “Çocuğumu bana göstermeni istiyorum” dedi. Sonra görüşmenin sarayda yapılması için aralarında bir gün tâyin ettiler. Âsiye, husûsî adamlarına ve me’murlarına; “Biriniz noksan olmamak üzere hepiniz oğlumu hediye ile karşılayacaksınız. Hakkınızdaki kanaatim, karşılama esnâsında göstereceğiniz dikkate ve ona vereceğiniz hediyelere bağlıdır” dedi. Bunun

üzerine annesi ile birlikte evlerinden alınan Hazret-i Mûsâ, sarayda Âsiye'nin odasına götürüldü. Görülmemiş bir karşılama merâsimi yapıldı. Evlerinden çıkıp, saraydaki husûsî odaya girinceye kadar, her adımda, kıymetli hediyeler takdim edildi. İçeriye girince, Âsiye çok sevindi. Muhabbetle sarılıp, onu sevdi. Çok ikrâmda bulundu. Annesinin çocuğa çok iyi bakmış olmasına da hayran oldu. Sonra çocuğun, Fir'avn'a götürülmesini, onun da ikrâmda bulunacağını söyledi. Götürdüler, Fir'avn onu alıp, kucağına oturttu. Fir'avn'ın sakalı çok uzundu. Mûsâ aleyhisselâm, Fir'avn'ın sakalını yakalayıp sertçe çekti. Hattâ kıl da kopardı. Kucağına alır almaz, Fir'avn'ın yüzüne tokat vurduğu da bildirilmiştir.

Bâzı rivâyette bildirildi ki, Fir'avn'ın yanına geldiğinde, Mûsâ aleyhisselâmın elinde küçük bir kamçı vardı, onunla oynuyordu. Hazret-i Mûsâ, bir ara elindeki kamçı ile Fir'avn'ın başına vurdu. Fir'avn çok kızdı ve bunu kötüye yorumlayıp; "Aradığım düşmanım budur?" dedi. Çocuk boğazlayan adamlarına, onu öldürmeleri için haber gönderdi. Fir'avn'ın hanımı Âsiye, bu haberi öğrenince, koşarak Fir'avn'ın yanına geldi ve; "Bana bağışladığın bu çocuk hakkında ne yapmayı düşündün?" dedi. O da Mûsâ aleyhisselâmın yaptığını anlattı. Âsiye; "O çocuktur, aklı ermez. Bunu çocukluğundan yaptı. Ben şimdi ikimiz arasında ona bir iş yapayım da, hakkında haklı konuştuğumu anla" dedi. "Altın ve yâkut gibi ziynet ve kıymetli şeyler ile, bir de ateşin korunu önüne koyayım. Yâkutu alırsa, akıllıdır. O zaman onu öldürt. Ateş parçasını alırsa, anla ki çocuktur" dedi. Yanına, içinde altın ve yâkut olan bir tabakla; yine içinde ateş koru bulunan başka bir tabak koydu. Mûsâ aleyhisselâm, elini cevhere almak için uzatırken, Cebrâil aleyhisselâm, elini ateş koru bulunan tabağın tarafına çevirdi. Mûsâ aleyhisselâm bir ateş parçası alıp, ağzına koyuverdi. Ateş, mübârek diline değdi ve yaktı. Böylece dilinde az bir yara meydana geldi. Bu yara, konuşmasına te'sir etmişti. Tâ ki, ilk olarak Tûr dağına çıktığında, dilindeki bu hâlin gitmesi için Allahü teâlâya duâ etti. Allahü teâlâ da kabûl edip, artık o hâlden eser kalmadı ve peygamberliği müddetince çok fasîh, düzgün ve en güzel şekilde konuştu.

Bunun üzerine Âsiye, Fir'avn'a; "Yaptığının, düşündüğünün doğru olmadığını gördün mü? O çocuktur, ne yaptığını, bilmez" dedi. Fir'avn da

öldürmekten vaz geçti. Bu yolla da Allahü teâlâ, Fir'avn'ın yapacağı kötülüğü ondan çevirdi. Fir'avn'ın sarayında izzet ve ikrâm içinde kaldı. Allahü teâlâ, Fir'avn'a ve bütün insanlara onu sevdirdi. Onu gören herkes kalbinde, şüphesiz ona karşı bir muhabbet hâsıl olduğunu hissederdi.

Bu husûsta âyet-i kerîmede meâlen; "(Yâ Mûsâ!) sana tarafımdan bir sevgi ilkâ etmiştim" (Tâhâ sûresi: 39) buyruldu.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde; "Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâmı sevdi ve insanlara sevdirdi" buyurdu. Katâde (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Allahü teâlâ onun gözlerine öyle bir güzellik vermişti ki, kendisini görenin onu sevmemesi, ona âşık olmaması mümkün değildi."

İbn-i Zeyd (rahmetullahi aleyh); "Yukarıdaki âyet-i kerîmenin meâli; "Her görene seni sevdirdim. Hattâ Fir'avn'a seni sevdirdim de, onun şerrinden, zararından kurtuldun. Âsiye binti Müzâhim de seni sevdi ve evlâd edindi" şeklindedir" dedi.

İbn-i Atıyye (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Allahü teâlâ ona, öyle bir güzellik vermişti ki, hiç kimse onun yüzüne bakmaya tahammül edemezdi." Hazret-i Mûsâ bu şekilde Fir'avn'ın sarayında yetişti. Büyüyüp gelişti. Bülûğa erip, olgunlaştı. Artık, Fir'avn'ın binek hayvanlarına biner, onun giydiği gibi kıymetli elbiseleri giyerdi. İnsanların çoğu, Fir'avn'ın oğlu zannedip, süt çocuğu olarak geldiğini bilmezlerdi. Çok kimse onun sebebiyle haksızlık ve alay edilmekten kurtuldu. Kırk yaşına gelince, akrabâlarını öğrenip, onların yanına gitti.

Mûsâ aleyhisselâmın elinde bir Kıptî'nin (Mısırlının) ölmesi:

Rivâyete göre Hazret-i Mûsâ, bir gün Münîf isimli bir beldede, Mısırlı bir Kıptî kâfirinin, Benî İsrâil'den birine işkence ettiğini gördü. Rivâyete göre, işkence gören İsrâiloğullarından Sâmirî isminde biri idi. Hasmı da Fâtûn isminde Fir'avn'ın ekmekçisi olan bir Kıptî idi.

Fâtûn, sarayın mutfağı için odun satın almıştı ve Sâmirî'ye; "Bu odunları taşı!" demişti. Taşımayınca ona zulmetmeye başlamıştı. Bu esnada Mûsâ

aleyhisselâm da oradan geçiyordu. Sâmirî, kendine haksızlık yapan Mısırlıya karşı ondan yardım istedi.

Nitekim Kasas sûresinin 15. âyet-i kerîmesinde meâlen; "(Mûsâ aleyhisselâm bir gün saraya geldiğinde, Fir'avn, Münif şehrine gitti denildi.) Mûsâ (aleyhisselâm) şehir halkının meşgûl olduğu (öğle uykusunda oldukları, cadde ve sokakların tamâmen boş olduğu) bir sırada (Fir'avn'ın bulunduğu) şehre girdi. Şehre girdiğinde birbirleriyle kavga eden iki adama rastladı. Bu iki kimseden biri Mûsâ'nın (aleyhisselâm) tarafından (yani İsrâiloğullarından) diğeri de düşmanları olan taraftan (yani Kıbtîlerden) idi. İsrâiloğullarından olan kimse, hasmı olan Kıbtîye karşı, kendisine yardım etmesi için Mûsâ'dan (aleyhisselâm) yardım istedi..." buyruldu.

Mûsâ aleyhisselâm Kıptîye; "Bırak onu!" diye bağırdı. Fırıncı; "Ben onu, senin babanın işi için alıyorum, Sen ise ona yol veriyorsun" dedi. Mûsâ aleyhisselâm, Sâmirî'yi onun elinden kurtarmaya çalıştı. Âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki: "…Öyle olunca, Mûsâ eliyle Kıbtî'nin göğsüne vurdu. Adam ölüverdi. Mûsâ (aleyhisselâm) yaptığı bu işten mahcub oldu ve; Bu (yâni maktûlün yaptığı iş) âşikâre azdırıcı bir düşman olan şeytanın amellerindendir dedi. Mûsâ (aleyhisselâm); Allahü teâlâya münâcât ederek; "Yâ Rabbî! (senin emrin olmadan o Kıbtî'nin ölümüne sebep olmakla) ben nefsime yazık ettim. Benim hatâmı mağfiret eyle dedi. Allahü teâlâ da onu mağfiret etti. Çünkü Allahü teâlâ, çok mağfiret edici ve kullarına çok merhametlidir."

Bu âyet-i kerîmede, Kıbtî'nin ölmesi husûsunda hazret-i Mûsâ'nın bir kastının bulunmadığı, hâdisenin bu şekilde netîcelenmesine üzüldüğü ve Allahü teâlâdan özür dilediği bildirilmektedir.

Kâdı Beydâvî hazretlerinin bildirdiğine göre, âyet-i kerîmede, Hazret-i Mûsâ'nın dâhil olduğu (girdiği) bildirilen şehir, şimdiki Mısır'ın batısındadır ve ismi Münif'dir. Bu şehrin ismine Ayn-üş-şems denildiği, ayrıca başka isimlerinin olduğu da rivâyet edilmektedir.

Âyet-i kerîmede, Mûsâ aleyhisselâmın, şehir halkının gaflette oldukları, meşgûl olup, ortalıkta bulunmadıkları bir sırada şehre girdiği bildirilmektedir. Bunun sebebi hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Fahrüddîn-i Râzî hazretleri tefsîrinde buyuruyor ki: Bu hâdisenin bildirildiği âyet-i kerîmeden önceki âyette (Kasas sûresi: 15) Allahü teâlâ meâlen; “Mûsâ'nın (aleyhisselâm) yaşı kemâlini bulup, aklı, rüşdü, müsâvî olunca, biz ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyilik, ihsân sâhiplerini böylece mükâfâtlandırırız” buyurdu.

Mûsâ aleyhisselâm rüştüne (yaş olarak olgunluğa) kavuşup, kendine ilim ve hikmet verilince, Fir’avn’ın dîninin bâtıl, bozuk olduğunu bildi. Zâten Allahü teâlâ, diğer peygamberler gibi onu da muhâfaza etmiş, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet etmek bir yana, böyle şeylere hiç yaklaşmamıştı. Hikmet ve ilim verilince, Fir’avn’ın ve çevresinin dinlerinin bozukluğunu, daha iyi anladı. Bundan sonra, Fir’avn’ın ve kavminin içinde bulundukları hâli ayıplamaya, onların zulüm yaptıklarını anlatmaya başladı.

Tabi ki, Âsiye'nin her türlü gayretine, yatıştırmaya çalışmasına rağmen, Fir’avn ve onun kavmi olan Kıptîler, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) aralarından ayırmaya, yanlarından uzaklaştırmaya çalıştılar. Korkutmaya kalkıştılar. Hazret-i Mûsâ da onların arasından ayrılıp, çıktı. Bu sebeple, Fir’avn’ın bulunduğu beldeye, gizlice ve endişe içinde girerdi. Açıktan açığa giremez oldu. Çünkü Kıptîler tehdit ediyorlardı. Bir de onlar her kötülüğü yapabilirlerdi.

Rivâyet olundu ki, Kıptînin ölmesi hâdisesini; kavgada bulunan Sâmirî'den başka hiç kimse bilmiyordu.

Bu hâdiseden sonra, endişe içinde şehirde halkın arasında söylentilere kulak verdi. Kıptîler, hâdiseyi haber alınca, o sırada şehirde bulunan Fir’avn'a gelerek; “İsrâiloğulları yakınlarımızdan olan bir adamı öldürdüler. Onlardan bizim hakkımızı al! Onları bırakma ve bu yaptıklarını yanlarına koyma!” dediler. Fir’avn; “Öldüreni ve şâhidleri bana getirin. Çünkü delilsiz, şâhidsiz karar vermek doğru olmaz” dedi. Dolaşıp, araştırdılar, bir delil bulamadılar. Fir’avn, aranılan şahsın bulunması için şehirden ayrılmadı, o gün orada kaldı.

Mûsâ aleyhisselâm olanları öğrendi. O geceyi endişe içinde geçirdi. Rivâyete göre, Hazret-i Mûsâ'nın, Kıbtînin elinden kurtardığı kimse, her ne kadar İsrâiloğullarından ise de mü'min değildi. Nitekim, Mûsâ aleyhisselâm, hatâ ile Kıbtî'nin ölümüne sebep olduğum için, Allahü teâlâ beni affetmekle ve Fir'avn'a yakalattırmamakla bana ihsânda bulundu. Öyleyse ben, bu nîmetlerin hakkı için bir daha hiç bir kâfire arka çıkmayayım, yardım etmeyeyim diye düşündü. O geceyi endişe içinde geçiren hazret-i Mûsâ, sabah olunca bu endişe ile kaldığı yerden çıktı. Yeni durumdan haberdâr olmak istiyordu. Çarşıya çıktığında bir de ne görsün, dün Kıbtî'nin elinden kurtardığı İsrâiloğlu, bu gün de yine bir Kıptî ile kavga ediyor. İsrâiloğlu yine Hazret-i Mûsâ'dan yardım istedi. Nitekim Kasas sûresinin 18. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: "(Mûsâ aleyhisselâm, kendisini yakalarlar ve ölen Kıbtînin kısasını isterler diye) şehirde endişe ile sabahladı. Etrâfı gözetlemekten de geri kalmadı. Sabah olunca, bir de ne görsün, dünkü Kıptî'nin elinden kurtardığı İsrâiloğlu, bugün de bir Kıptî ile münâkâşa ediyor ve yine hasmına karşı Mûsâ'dan (aleyhisselâm) yardım istiyor. Hazret-i Mûsâ ona; (dün bir Kıbtî'nin ölümüne sebep olmuşken, bu gün başka birine karşı kendisinden imdâd istemesine üzülerek ve gadab ederek o İsrâiloğluna;) "Şüphe yok, sen elbette apaçık bir azgınsın" dedi." "Dün kavga ettin. Kavgaya beni de kattın. Şimdi bir başkasıyla dövüşüyor, yine yardımımı istiyorsun. Nedir senin bu yaptığın? Dünkü hâdiseden ibret almadın mı? Niye gücünün yetmediği kimselerle dövüşüp duruyorsun...?" demek istedi. Bununla berâber, ona yardım etmemesi hâlinde İsrâiloğlunun dünkü hâdiseyi Fir'avn'ın adamlarına bildirmesi ve kendisini ele vermesi ihtimâline karşı yine de yardım etmek istedi. Gadablı bir şekilde böyle söyledi, bununla berâber, çabucak onu Kıptî'nin elinden kurtarmak için sür'atle yanlarına yaklaştı. Maksadı, bir an önce, İsrâiloğlunu Kıptî'nin elinden kurtarıp onun muhtemel zararından kurtulmak ve çabucak oradan uzaklaşmaktı. Kıbtî'yi tutup İsrâiloğlundan ayırmak için, aceleyle üzerine yürüdü. Biraz evvel, İsrâiloğlunu azarlayıcı sözler söylediğinden, İsrâiloğlu çok korkup, Hazret-i Mûsâ'nın Kıbtî'yi değil de kendisini tutmak istediğini zannetti. Heyecanla dünkü olan hâdiseyi söyleyiverdi. Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde Kasas sûresinin 19. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildirilmiştir: "Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm), kendisine ve o İsrâiloğluna düşman olan Kıbtî'yi tutmak istedi. (Daha önce İsrâiloğlunu, azgınsın diye azarlamış olduğundan;

o zannetti ki, Mûsâ (aleyhisselâm) Kıbti'yi değil de kendini tutup öldürecek. Bu zannının gâlib olmasıyla) dedi ki; "Yâ Mûsâ! Dün ölümüne sebep olduğun adam gibi, bu gün de beni katletmeye mi kastediyorsun. Ara buluculardan olmayı arzu etmiyorsun da bu yerde, yaman bir zorba (mı) istiyorsun?."

Orada İsrâiloğlu ile kavga eden Kıptî, hasmından bu sözleri duyunca, dünkü Kıptî Fâtûn'un ölümüne sebep olanın, Mûsâ (aleyhisselâm) olduğunu anladı. Ellerinden sıyrılıp kurtuldu ve koşarak Fir'avn'ın yanına gitti. Fir'avn ile görüşmek istediğini, mühim bir şey bildireceğini söyledi. Fir'avn'a haber verildiğinde, görüşme isteğini kabûl ederek; "Onu içeri alabilirsiniz. Kendisi yakın tanıdığımız, dostumuzdur" dedi. İçeri alınan Kıptî, olan biteni Fir'avn'a anlattı.

Bunun üzerine, önceki gün ölen Kıptî'nin yakınları, Fâtûn'un ölümüne sebep olan kimse tespit edildiğine göre hemen kısas yapılmasını yâni akrabâları yerine, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) katledilmesini istediler. Fir'avn ile etrâfındakiler, bir de Kıptî kavminin ileri gelenleri toplanarak, aralarında istişâre edip, kısas yapılmasını kararlaştırdılar. Hattâ istişâre etmekten, birbirlerinin fikirlerini almaktan ziyâde, Mûsâ aleyhisselâmın katledilmesi için birbirlerine, emirler veriyorlardı. Nihâyet Fir'avn, derhal, Hazret-i Mûsâ'nın yakalanmasını ve katledilmesini emretti. "Onu bulun! Şehirden çıkmamıştır. Başka bir yere gidemez. Yol bilip çıkartacak birisi değildir" dedi.

Mûsâ aleyhisselâmın Medyen'e gitmesi:

Fir'avn'ın, Hazret-i Mûsâ'yı yakalamaları ve katletmeleri şeklinde askerlerine emir verdiğini öğrenen bir kimse, koşa koşa ve en kestirme yollardan geçerek Mûsâ aleyhisselâmın yanına geldi. Durumu haber verdi ve; "Seni yakalayıp katledecekler. Derhal buradan uzaklaş! Ben sana nasîhat ediyorum..." dedi. Rivâyete göre bu haberi veren Fir'avn'ın amcasının oğlu olup yakın akrabâsından mü'min bir zât idi. İbrâhim aleyhisselâmın dîni üzere ibâdet ederdi ve kavminden îmânını gizlerdi.

Mûsâ aleyhisselâma peygamberliğinin bildirilmesinden sonrada, ona ilk inanan kişi bu Hazkîl oldu. Hazkîl'in ismi başka şekillerde de bildirilmiştir.

“Arâis-ül-mecalis” adlı eserde bildirilen bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Ümmetlerin sâbıkları, önde gelenleri üçtür. Bunlar, Allahü teâlâya bir an îmânsızlık etmediler. Fir’avn’ın âilesinden mü’min olan Hazkîl, Habîb-i Neccâr ve Muhammed (sallallahü aleyhi vesellem)in ehl-i beytinden Ali bin Ebî Tâlib. En üstünleri de budur. (Yâni Ali (radıyallahü anh)dır.”)

Bu zâtın koşarak gelip, Mûsâ aleyhisselâma durumu haber vermesi, onun da endişe içerisinde şehirden çıkarak ayrılması ve Allahü teâlâya münâcâtta bulunması, sonra Medyen'e gitmesi, Kasas sûresinin 20, 21 ve 22. âyet-i kerîmelerinde meâlen şöyle bildirilmektedir: “O beldenin uzak tarafından bir adam, koşarak gelip, dedi ki; “Yâ Mûsâ! Şehrin ileri gelenleri senin hakkında müzakere yapıyorlar. (Dün ölen kıptî’ye kısas olarak) seni öldürecekler. Hemen bu şehirden çık, git! Muhakkak ki ben, senin iyiliğini isteyenlerdenim.”

Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm yolda yakalanmak ve herhangi bir taarruza uğramak tehlikesine karşı) endişe içinde ve etrâfını gözetleyerek, hemen şehirden dışarı çıktı ve Allahü teâlâya; “Yâ Rabbî! Bana bu zâlim kavimden kurtuluş ihsân eyle! (Veya beni onlarla karşılaşmaktan, onların beni yakalamalarından muhâfaza eyle!) diye münâcâtta bulundu. (Allahü teâlâ da, onun duâ ve münâcâtını kabûl buyurup, onu muhâfaza etti. Mûsâ aleyhisselâm böylece tam bir selâmet içinde Medyen şehrine doğru yürümeye başladı.)

Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm) Medyen tarafına doğru yönelince; “Ümîd ederim ki, Rabbim beni doğru yola sevkeder (de Medyen'e giderim) dedi.”

Rivâyet edilir ki: Hazret-i Mûsâ o şehirden çıktığında, ne tarafa gideceğini bilmiyordu. Zirâ, daha önce herhangi bir yere seyahat etmemişti. Bu sebeple, şehirden çıktığında tam bir hayret içinde idi. Yol arkadaşı olmadığı gibi zâhiresi (yiyecek maddesi) de yoktu. Herhangi bir gizli yol bilmediğinden, bilinen, görünen ana yolu tâkib ederek yürüyüp gitti. Fir’avn’ın adamları ise, îdâm edilmek için aranan bir kimsenin, meydanda,

ortada, ana yolda bulunmasına ihtimâl bile vermediklerinden ana yola hiç bakmadılar. Onu devamlı gizli, sarp ve tâlî yollarda aradılar. Hazret-i Mûsâ ise, rahatça yoluna devam etti.

Denildi ki, Cebrâil aleyhisselâm ona gelip, Şu'ayb aleyhisselâmın bulunduğu beldenin yolunu gösterip; "Medyen'e git!" dedi.

Sa'îd bin Cübeyr'in (rahmetullahi aleyh), İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiğine göre; Mûsâ aleyhisselâm, Mısır'dan çıkıp, Medyen'e doğru yol aldı. Aradaki yol, sekiz günlük mesâfe idi. Kûfe ile Basra arası kadar mesâfedir.

Kasas sûresinin 21. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre, Mûsâ aleyhisselâm, Mısır şehrinden çıkınca, elinde kazara ölen Kıptî için kendisine kısas yapılmasını, onun da katledilmesini isteyenler hakkında Allahü teâlâya münâcâtında; "…Bana bu zâlim kavimden kurtuluş ihsân eyle..." dedi. Burada bu kavim için zâlim denmesi husûsunda Fahrüddîn-i Râzî hazretleri buyuruyor ki: "Mûsâ aleyhisselâm, Kıbtî'yi öldürmeye kastetmemişti. Bilerek öldürdü denilemez. Kaldı ki, bilerek öldürse bile, Kıptî müşrik olup, öldürülmesi câiz idi. Şâyet Kıbti'nin öldürülmesi hatâ ve günâh olsaydı, buna karşılık, Mûsâ aleyhisselâmın katlini isteyenlerin haklı olmaları ve kendilerine zâlim denilmemesi icâbederdi. Halbuki, âyet-i kerîmede bildirildiğine göre, Mûsâ aleyhisselâm onların zâlimler olduklarını beyân etmiştir. Bu, onların zâlim ve kararlarının haksız olduğuna işâret etmektedir.

Çünkü Kıptî, müşrikti. Bunun ise katli câiz olduğu için, kısas lâzım gelmediği gibi, ölümü hatâ ve kazâ ile olduğundan yine kısas gerekmezdi. Bunları dikkate almadan, tarafları muhakeme edip ifâdelerine baş vurmadan hemen kısas için karar vermeleri sebebiyle onlar elbette zâlim idiler."

Mûsâ aleyhisselâmın Medyen'e gelişi ve Şu'ayb aleyhisselâmın, kızını onunla evlendirmesi:

Mûsâ aleyhisselâm, Mısır şehrinden çıkınca, Hazret-i Cebrâil'in, insan sûretinde bir at üzerinde gelerek, târif ettiği yola gidiyordu. Bu uzun yolculukta, Allahü teâlâ tarafından vazifelendirilen iki meleğin, insan şeklinde Hazret-i Mûsâ'ya yol arkadaşı oldukları da rivâyet edilmiştir.

Nihâyet, bir sabah vakti Medyen şehrine yaklaşan Hazret-i Mûsâ, uzakta Medyen kalesini gördü. Bir müddet kaleyi seyrettikten sonra, kale kapısının açıldığını, kaleden (Medyen şehrinden) sürülerle koyunların ve sığırların çıktığını gördü. Buradan çıkan sürüler, başlarında çobanlarıyla, Hazret-i Mûsâ'ya doğru geliyordu. Hazret-i Mûsâ'nın durduğu yerin yakınında bir kuyu vardı. Şehir halkı hayvanlarını hep o kuyudan suluyorlardı. Nihâyet insanlar kuyunun başına gelerek, sırayla davarlarını sulamaya başladılar. Hayvanlar, bir an evvel su içebilmek için, kuyuya üşüştüklerinden, görülmedik bir izdiham ve sıkışıklık meydana geliyordu. Kuyunun başına yaklaştıklarında, iki hanım, davarlarını sürüden çıkararak ayrıldılar, kenarda bir yere toplayıp, oturdular. Diğerlerinin, davarlarını sulayıp, işlerini bitirmelerini beklemeye başladılar. Hazret-i Mûsâ bulunduğu yerden, hayretle olanları seyrediyordu. Onların, diğerleri gibi sıraya girmemeleri, kuyuya yaklaşmamaları, dikkatini çekti. Bulunduğu yerden kalkıp kuyunun başına geldi. Onlara yaklaşarak, bu hâllerinin sebebini sordu. Bu husûsta Kasas sûresinin 23 ve 24. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: "Mûsâ (aleyhisselâm) Medyen kuyusuna ulaşınca, orada hayvanlarını sulamakta olan bir grup insan buldu. Onların gerisinde de iki kadın vardı ki, başkalarının koyunlarına karışmasınlar diye kendi koyunlarını ayırmaya, karışmalarını engellemeye çalışıyorlardı. (Mûsâ aleyhisselâm, kendisinde bulunan peygamberlik şefkâtinden ve merhametinden dolayı o iki kadına;) Sizin hâliniz nedir? (Niçin siz de onlarla birlikte davarlarınızı sulamıyorsunuz?) dedi. Onlar dediler ki: "Çobanlar hayvanlarını sulayıp gitmedikçe biz davarlarımızı sulayamayız. (Erkeklerle birlikte o izdihama, sıkışıklık ve kalabalığa da karışamayız. Biz, ancak onların artan sularıyla hayvanlarımızı sulayabiliriz. Bizim bir yardımcımız yoktur.) Babamız da çok yaşlı bir ihtiyâr olup, hayvanlarımızı sulamaya ve bize yardımcı olmaya mecâli yoktur."

Mûsâ aleyhisselâmın konuştuğu bu iki hanım, Şu'ayb aleyhisselâmın Safûra ve Süfeyrâ adındaki kızları idi. "Târih-i Taberî" de bildirildiğine göre, bu

kızlar Mûsâ aleyhisselâma, davarlarını sulamaktaki âcizliklerini, babalarının kendilerine yardımcı olamayacak kadar yaşlı ve halsiz bulunduğunu, kalabalıkta erkeklerin arasına, izdihama giremedikleri için hayvanlarını onlardan artan su ile suladıklarını, hattâ bâzan da su kalmadığı için içirecek su bulamadıklarını acıklı bir şekilde anlattılar. Mûsâ aleyhisselâmın onlara olan, şefkât ve merhameti daha da ziyâdeleşti. “Peki buralarda, başka bir kuyu yok mudur?” diye sordu. Onlar; “Bir kuyu daha vardır. Fakat, ağzında büyük bir kaya bulunmaktadır. O kayayı on kişi zor kaldırır” diye cevap verdiler. Hazret-i Mûsâ; “O kuyuyu bana gösterir misiniz? Sizin koyunlarınızı sulamak istiyorum. Zirâ bu hâle çok üzüldüm” dedi. Onlar hayretle; “O kocaman kayayı, kuyunun ağzından nasıl kaldıracaksınız?” deyince, Hazret-i Mûsâ; “Hak teâlânın yardımı olursa kaldırabilirim” dedi. Hemen onu kuyunun başına götürdüler. Hazret-i Mûsâ, mübârek elini taşın altına sokup; “Bismillâhil-kaviyyi” diyerek taşı zorladı. Allahü teâlânın izni ile, bir mûcize olarak, on kişinin güçlükle yerinden oynatabildiği o kayayı yalnız başına kaldırmıştı. Sonra onlardan ip ve kova istedi. Kızlar, ip ile kovayı getirip verdiler. Hazret-i Mûsâ kuyudan su çekip koyunları suladı. Kızlar, hayretle birbirlerine bakışıp; “Ne kadar şefkâtli, merhametli ve kuvvetli bir yiğit. Şimdiye kadar hiç kimse bu şekilde yardım etmemişti” dediler.

Başka bir rivâyette de şöyle denilmiştir: Herkesin hayvanlarını sulamak üzere kuyuya yanaştığını gören Mûsâ aleyhisselâm, iki kızın geride beklediklerini farketti. Onlara acıyıp, kuyunun başında bulunan çobanlara; “Bu zavallıları niçin bekletiyorsunuz? Koyunlarını sulayıverin gitsinler” dedi. Çobanlar; “Kolaysa gel kendin yap” dercesine kovayı ona bırakıp bir kenara çekilerek beklemeye başladılar. Hazret-i Mûsâ, on kişinin kuyudan zorlukla çekebildiği kovayı yalnız başına çekmeye başladı. Üstelik sekiz gündür aç idi. Buna rağmen kovayı çekmiş ve o kızların koyunlarını sulamıştı. Çobanlar da bunu hayretle seyretmişlerdi.

Koyunlar sulandıktan sonra, o iki kız Hazret-i Mûsâ'ya teşekkür edip gittiler. Hazret-i Mûsâ da bir gölgeye çekilip oturdu. Sekiz gün devamlı yol yürümekle, mübârek ayaklarının derisi soyulmuş, hiç bir şey yemediği için, çok bunalıp, zayıf düşmüştü. Açlık ve yorgunluğu son haddinde idi. Bu husûsta Kasas sûresinin 24. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ

(aleyhisselâm) onların koyunlarını sulayıverdi. Sonra da bir ağacın gölgesine çekildi ve; “Yâ Rabbî! Doğrusu ben, bana hayırdan ne indirirsen (yiyecek olarak ne ihsân edersen), ona muhtacım. (Karnım çok acıktı) dedi.”

Diğer taraftan, kuyunun başında rastladıkları bu iyilik sever insan tarafından, koyunları kısa zamanda ve istedikleri gibi sulanan o iki kız sevinçle evlerine döndüler. Babaları Şu’ayb aleyhisselâm, bütün koyunlar, suya kanmış olarak onların kısa zamanda dönmelerine hayret etti. “Size ne oldu ki bu gün tez geldiniz. Size kim şefkât ve yardım eyledi de koyunları çabucak sulayıverdiniz. Çünkü bu kavimden hiç kimse böyle bir yardımda bulunmazdı. Siz şimdi akşama kadar dinlenin...” dedi. Kızlar; “Orada sâlih bir kimse bulduk. Biz, su kalmayacak endişesiyle diğer insanların koyunlarının sulanmasını beklerken, o sâlih kimse bizim hâlimize acıdı. Koyunlarımızı sulayıverdi. Onun için biz, sevinçle çabucak döndük” diyerek, başlarından geçen hâdiseyi anlattılar. Şu’ayb aleyhisselâm bunları dinleyince, kızlarından Safûra'ya; “Git onu bana çağır!” buyurdu. Safûra, edeb ve hayâsından, utana-sıkıla Hazret-i Mûsâ'nın yanına geldi.

Nitekim, Kasas sûresinin 25. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “O iki kadından biri hayâ ile, utanarak Mûsâ'nın (aleyhisselâm) yanına gelerek; “Babam, kuyudan su çekerek koyunlarımızı sulayıvermenizin ücretini vermek üzere sizi çağırıyor” dedi.”

Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm kalktı ve Şu’ayb aleyhisselâmın evine gittiler. Şu’ayb aleyhisselâm; Mûsâ'ya (aleyhisselâm), kim olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini hâl ve hatırını sordu. O da; “Ben, Benî İsrâil'den yâni Ya’kûb aleyhisselâmın neslinden İmrân oğlu Mûsâ'yım” diyerek başından geçenleri anlattı ve Fir’avn’ın şerrinden emîn olmak için, buralara kadar geldiğini bildirdi. Şu’ayb (aleyhisselâm) da, bulundukları beldenin Fir’avn’ın saltanatına girmediğini, şerrinden kurtulup emîn olduğunu, bu sebeple artık endişelenmemesini söyledi. Bu husûsta, Kasas sûresinin 25. âyetinin devamında meâlen buyruldu ki: “...Mûsâ (aleyhisselâm) Şu’ayb'a gelip, (Fir’avn ile aralarındaki) kıssayı anlatınca, Şu’ayb (aleyhisselâm); “Korkma (endişe etme)! Zalim kavmin (Fir’avn’ın ve adamlarının) şerrinden kurtuldun dedi.”

Rivâyete göre, Mûsâ aleyhisselâm geldiğinde, Hazret-i Şu'ayb ona yemek ikrâm etti. Mûsâ (aleyhisselâm), sofraya oturmakta tereddüt edince, Hazret-i Şu'ayb; "Niçin yemiyorsun?" diye sordu. O da; "Biz öyle bir hâne halkındanız ki, bütün dünyâyı verseler, bir âhıret ameli ile değişmeyiz. Çocuklarınıza, karşılığında yemek vermeniz için değil, Allah rızâsı için yardımda bulundum" dedi. Şu'ayb aleyhisselâm onun bu hassasiyetine memnun olup; "Bu ikrâm ettiğimiz yemek, yardımınızın karşılığı değildir. Evimize gelene yemek yedirmek bizim ve atalarımızın âdetidir. Hem bir kimse bir hayır işlediğinde ona bir şey ikrâm edilse veya hediye olunsa onu alması iyidir" dedi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ yemek yedi ve istirâhata çekildi. Çünkü pek yorgundu.

Mûsâ aleyhisselâm istirâhat ederken, Şu'ayb aleyhisselâmın kızı Safûrâ, babasına, bu gelen zâtı, koyunları otlatmak üzere, ücretle tutmasını ricâ etti. Nitekim bu husûsta Kasas sûresinin 26. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: "O iki kadından biri (olan Safûrâ babası Şu'ayb aleyhisselâma) dedi ki: "Babacığım! Koyunlarımızı otlatmak için onu ücretle tut. O, ücretle tuttuğun kimselerin en hayırlısıdır. Kuvvetlidir, emîndir."

Rivâyet edildiğine göre; hazret-i Şu'ayb'a kızı böyle bir teklifte bulununca; "Kuyunun ağzında bulunan on kişinin (başka bir rivâyette kırk kişinin) kaldıramayacağı taşı kaldırdığını görmekle, güçlü, kuvvetli olduğunu anladın. Bu tamam da, emîn, güvenilir olduğunu nereden biliyorsun?" diye sordu. O da; kuyunun yanındaki konuşmalarını, koyunlarını sulaması esnâsında kafasını kaldırıp da yüzlerine bakmadığını, ayrıca yolda gelirken, kendisini geriden yürüttüğünü anlattı. Bunları dinleyen Şu'ayb aleyhisselâmın, Hazret-i Mûsâ'ya olan rağbeti, meyli ve yakınlığı daha da arttı.

"Arâis-ül-mecâlis" kitabında bildirilen bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: "Firâset (doğruluk ve ileri görüşlülük) bakımından kadınların en doğrusu ikidir. İkisi de Mûsâ (aleyhisselâm) hakkında firâsette bulunup isâbet etmişlerdir. Biri, Fir'avn'ın hanımı (Âsiye) olup (Mûsâ aleyhisselâm, sandık içinde onların sarayına geldiğinde onu alıp Fir'avn'a götürmüş ve;) "Bu çocuk, benim, senin göz nûrumuz, göz aydınlığımız olsun. Onu öldürmeyin..." demişti. (Firaset sâhibi olan iki kadından) diğeri ise

Şu’ayb'ın (aleyhisselâm) kızıdır ki, o da; “Babacığım! Koyunlarımızı otlatmak için onu ücretle tut. O, ücretle tuttuğun kimselerin en hayırlısıdır. O kuvvetlidir, emîndir” demişti.”

Firâset:

Ümmet arasında sâlih mü’minlerden meydana gelen âdet dışı şeylere denir. Firâset; lügatte, bakmak, sezmek istidlâl etmek ve içe doğmak mânâlarına gelir. Ayrıca, “Rûhun ilâhî bir kuvvetle, düşünme ve tefekküre yer vermeden, gaybî sırları bilip, anlaması, sezmesidir” şeklinde de târif edilebilir. Böylece; îtikâdı doğru, işleri, Allahü teâlânın emrine ve Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sünnetine uygun, haram, mekruh ve şüphelilerden sakınan sâlih kimselerin; bilgi, delil ve tecrübelerle elde ettiği yüksek meziyetleri sâyesinde, insanların hâllerini çabuk kavrayıp isâbetli karar vermesi firâset olarak bilinmektedir. Bu hâle sâhip olana ise firâset sâhibi denmektedir. Firâset sâhibi; te’vil, zan ve tahmine kaçmadan, ilk bakışta, karşıdakinin niyetine göre maksadı isâbet ettiren yâni hemen anlayandır.

Firâset, sâlih müslümanda bulunan üstün bir meziyettir. Nitekim Peygamber efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) “Mü’minin firasetinden korkunuz (sakınınız). Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar” (görür) buyurdukları meşhûrdur.

Firaset sâhibi olabilmenin ilk şartı, doğru bir îmân sâhibi yâni Ehl-i sünnet vel-cemaat îtikâdında olmaktır. Sonra da İslâmiyetin emirlerini yapıp, haramlardan sakınmak, İslâmiyetin beğenmediği kötü işlerden uzak durmaktır. Bütün bunlara kavuşabilmek için, kalbin her an Allahü teâlâyı anmakla meşgûl olması, bütün âzâların sevgili Peygamberimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) sünnetine tam uyması, hep helâl lokma yemesi gerekmektedir.

Bir kimse zâhirîni güzel ahlâk ile süsleyince ve her an Allahü teâlâyı zikrederek, kalbinden bütün kötü his ve düşünceleri ve dünyâ sevgisini çıkarınca, ilâhi sırlar kalbine dolar. Böylece o kalbin sâhibi olan kimse, bu

sırları anlar ve onlardan haberdâr olur. İnsanın kalbi, kötülüklerden temizlenip böyle parlayınca, başka gönüllerde saklı olan şeyleri de keşfedebilir. Sâlih müslümanlara verilen bu haslet, Allahü teâlânın bir lütfu ve ihsânıdır. Firâset, îmânın kuvveti nispetinde hâsıl olur. Îmânı kuvvetli olan kimsenin firâseti de keskindir.

Vâsıtî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: “Firaset, kalbde parıldayan nûrun ışığıdır, kalbde yerleşmiş bir mârifettir. Bu nûr ve mârifet sebebiyle gaybın sırları (insanların kalblerinde bulunan sırlar), başka kimsenin kalbinden, bakan kimsenin kalbine nakledilir. Böylece firâset sâhibi olan kimse, eşyâyı, Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği firâset nûru ile, göründüğü gibi değil; olduğu, gösterdiği şekilde görür. Onun için de insanların kalbinde bulunanları haber verir.”

Abdülhalık Goncdüvânî (rahmetullahi aleyh) beş vakit namazını Kâbe-i muazzamada kılar, tekrar Buhâra'ya dönerdi. Bir aşûre günü talebelerine ders veriyordu. Evliyâlık hâllerini anlatıyordu. Görünüşü müslüman kıyafetinde olan bir genç kapıdan girip, talebelerin arasına oturdu. Abdülhâlık hazretleri arada sırada o gence bakıyordu. Bir müddet onun sohbetini dinleyen genç; “Efendim! Hazret-i Peygamber; “Mü 'minin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allah'ın nûru ile bakar” buyuruyor. Bu hadîs-i şerîfin sırrı nedir?” diye sordu. Abdülhalık Goncdüvânî hazretleri; “Sırrı şudur ki; belindeki zünnarını (hıristiyanların ibâdette bellerine bağladıkları ve ucunda haç asılı parmak kalınlığında yuvarlak ip) kesip çıkar ve müslüman olmakla şereflen!” buyurdu. Genç îtirâz edip; “Allahü teâlâya sığınırım, benim belimde zünnar mı var?” deyince, Abdülhalık (rahmetullahi aleyh) bir talebesine işâret etti. Talebe, o gencin üzerindeki hırkasını çıkarınca, belinde zünnar bağlı olduğu görüldü. Bu hâdise karşısında genç çok mahcub oldu. Ne yapacağını şaşırdı. Kalbinde İslâmiyete karşı bir sevgi meydana geldi. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerine muhabbet, sevgi duymaya başladı. Böylece evliyânın, Allahü teâlânın nûruyla baktığının ne demek olduğunu çok iyi anladı. Kelime-i şehâdet getirip müslüman olmakla şereflendi. Sâdık talebelerinden oldu. Bunun üzerine Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri talebelerine dönerek buyurdu ki: “Ey dostlar! Gelin biz de ahde uyalım, zünnarımızı keselim. Îmân, edelim. Şöyle ki, bu genç maddî zünnarı kesti, biz de kalbe âit

zünnarı keselim. O da, kibir ve gururdur. Bu genç, af dileyenlerden oldu; biz de affa mazhâr olalım" buyurdu. Dostlar arasında şaşılacak hâller göründü. Hazret-i Hâce'nin ayaklarına düştüler, tevbelerini yenilediler. Hep birlikte tevbe ettiler ve kalblerinin Allahü teâlâdan başka bir şeye bağlılıkları kalmadı.

Kettânî dedi ki: "Firâset, îmân makâmlarından bir makâm olup; yakîni keşfetmek ve gaybı gözle görmektir."

Abdurrahmân es-Sülemî buyurdu ki: "Dedem Amr bin Necîd'den şöyle işittim: "Şâh Şücâ' Kirmânî'nin çok isâbet eden keskin bir firâseti vardı. Şöyle derdi: "Harama bakmaktan gözünü muhâfaza edenin, kendini nefsinin arzularına kapılmaktan koruyanın, devamlı olarak murâkabede bulunanın, içini ve dışını sünnete tâbi olarak süsleyenin ve devamlı helâl lokma yiyenin firâseti şaşmaz."

Ebû Sa'îd-i Harrâz anlatıyor: Mescid-i Haram'a girdim. Üzerinde iki hırka bulunan bir fakirin, halktan dilendiğini gördüm. İçimden; "Bunun gibisi de halka yük oluyor" dedim. Adam bana bakarak; "Dikkatli olunuz! Allahü teâlâ içinizden geçenleri bilir" dedi. Bunun üzerine derhal içimden istiğfâr ettim. Sonra o kimse bana; "Kullarının tevbesini kabûl eden O'dur" meâlindeki Şuarâ sûresinin 25. âyetini okudu.

Mûsâ aleyhisselâmın Şu'ayb aleyhisselâmın kızı ile evlenmesi:

Kızı Safûra'nın anlattıklarını hayretle dinleyen Hazret-i Şu'ayb, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) yanında alıkoymayı arzu etti. Göndermek istemedi ve bir çâre aradı. Mûsâ aleyhisselâm istirâhat ederken, bu husûsta pek çok düşünen Şu'ayb aleyhisselâm, Mûsâ (aleyhisselâm) uyanınca, ona kerîmesi Safûra ile evlenmesini teklif etti. Bu husûsta Kasas sûresinin 27. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyruldu: "(Şu'ayb aleyhisselâm Mûsâ aleyhisselâma) dedi ki; "Sekiz sene bana hizmet etmen şartıyla iki kızımdan birini (Safura'yı) sana nikâh etmek istiyorum. Eğer bu (sekiz senelik) müddeti on seneye tamamlarsan; o da senin bir iyiliğin, bir ihsânın olur.

Ben (on senenin tamamını mutlakâ istiyorum diyerek) sana meşakkat vermek istemem. İnşaallah güzel muâmelede ve ahde vefâda beni sâlihlerden bulursun.”

Rivâyete göre, Şu’ayb aleyhisselâm kerîmesini Hazret-i Mûsâ'ya nikâh etmek istediğini bildirince, o; “Ben garibim. Bir mal varlığım yok ki, mehir vereyim ve düğün masrafı yapayım” dedi. O da mehir olarak, sekiz sene hizmetinde bulunmayı teklif etti. Bunu kendinden bir iyilik olarak on seneye tamamlayabileceğini de bildirdi. Bundan maksadı, onun, yanlarında daha çok kalmasını te’min edebilmek idi. Kasas sûresinin 28. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre, Hazret-i Mûsâ, Şu’ayb aleyhisselâmın sözlerine cevap olarak; “Bu söylediğin (söz) benimle senin arandadır. (Aramızda gözetilecek bir husûstur. Bu sözleşme aramızda geçerli ve sabittir.) Bu iki müddetten hangisini ödersem, artık üzerime, müddetin arttırılması gibi bir ziyâdelikte bulunulmasın. Allahü teâlâ'da, bizim söylediğimiz şartnâmemize şâhiddir ve bizim neler konuşup sözleştiğimizi de çok iyi muhâfaza eder dedi.”

Tefsîr-i Mazharî’de, Eshâb-ı kirâmdan Şeddad bin Evs'in (radıyallahü anh) şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: “Şu’ayb aleyhisselâm çok ağlayıp göz yaşı dökerdi. Hattâ, çok ağlaması sebebiyle gözleri âmâ oldu. Allahü teâlâ ona, görme hassasını iâde etti. Tekrar görür oldu. Hazret-i Şu’ayb yine çok ağlıyor, pek çok göz yaşı döküyordu. Bir zaman sonra, gözleri ikinci defâ âmâ oldu. Allahü teâlâ, yine görme hassasını iâde etti. Sonra Allahü teâlâ ona buyurdu ki: “Bu ağlamak nedir? Cennet’e olan arzundan mıdır? Yoksa Cehennem korkusundan mıdır?” Şu’ayb aleyhisselâm dedi ki: “Yâ Rabbî! Onların hiç birisi değil. Ben sana kavuşmak şevki ile ağlıyorum.” Bunun üzerine Allahü teâlâ vahyedip; “Eğer böyle ise, benimle kavuşman sana âfiyet olsun. İşte bu sebeple sana, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) hizmetkâr yaptım” buyurdu.

Şu’ayb aleyhisselâm, âyet-i kerîmede meâlen bildirilen; “İki kızımdan birini (Safura'yı) sana nikâh etmek istiyorum” sözünü açıklayan İmâm-ı Kurtubi buyuruyor ki: “Babanın, sâlih kimseye kızı ile evlenmesini teklif etmesi mühim bir sünnettir. Medyen'in sâlihi “Şu’ayb aleyhisselâm, İsrâiloğullarının sâlihine (Mûsâ aleyhisselâma) kızı ile evlenmesini teklif

etti. Hazret-i Ömer de, kızı Hafsa (radıyallahü anhâ) ile evlenmelerini Hazret-i Ebû Bekr'e ve Hazret-i Osman'a (radıyallahü anhümâ) teklif etmişti. Güzel olan, babanın, selef-i sâlihine uyarak sâlih kimseye kızı ile evlenmesini teklif etmesidir. Selef-i sâlihin böyle yapardı.”

Hazret-i Mûsâ, aralarındaki bu sözleşmeden sonra, Şu’ayb aleyhisselâmın hizmetinde bulunmaya başladı. Hazret-i, Şu’ayb'ın kızı ile evlendi. Aralarında kararlaştırdıkları 8 veya 10 senelik hizmet müddetini tamamladı. Ekseri rivâyetlerde, hizmetini on seneye tamamladığı bildirilmiştir. Bununla berâber, hizmet müddetinin sene îtibâriyle sekiz mi, on mu; hanımının, Hazret-i Şu’ayb'ın büyük kızı mı, küçük kızı mı; isminin, Safrâ, Safîrâ ve Safûrâ mı olduğuna dâir çeşitli rivâyetler vardır.

“Tefsîr-i Mazharî” ve “Tibyan”da, Ebû Zerr'in (radıyallahü anh) şöyle buyurduğu rivâyet olunmaktadır: Eğer sana; “Mûsâ aleyhisselâm iki zamandan (8 veya 10 seneden) hangisini tamamlayıp yerine getirdi?” diye suâl olunursa, de ki: “10 yılı tamamlamıştır. O iki kızın hangisini nikâh etmiştir?” diye suâl olunursa de ki: “Küçük olanını nikâh etti ki, o, Mûsâ aleyhisselâmı çağırmak için gelmişti ve onu ücretle tutması için babasına istirhâmda bulunmuştu.”

Vehb bin Münebbih (rahmetullahi aleyh) de buyurmuştur ki: “Mûsâ aleyhisselâm, o iki kızın büyük olanını nikâh etmiştir.”

Mûsâ aleyhisselâmın asâsı:

Hazret-i Mûsâ, Hazret-i Şu’ayb'ın koyunlarını otlatmak üzere hizmete başladığında, koyunları tehlikelerden, yırtıcı hayvanlardan koruyabilmek için bir asâ edindi. Bu asânın mahiyeti, evveliyatı, kimlerden nasıl geldiği hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Asânın, Allahü teâlânın, yeryüzünde, ilk yetiştirdiği ağaç olan Avsece ağacından olduğu veya Cennet’teki bir ağaçtan yapıldığı, Âdem aleyhisselâmdan sonra, babadan oğula geçerek Şu’ayb aleyhisselâma kadar geldiği, onun da asâyı Hazret-i Mûsâ'ya verdiği rivâyetleri meşhûrdur.

Asânın bâzı husûsiyetleri:

Âlimler, Mûsâ aleyhisselâmın asâsının birbirine geçmeli şekilde iki parça olduğunu, bir ucunun tutma yeri gibi eğri, diğer ucunun ise süngü demirine benzediğini bildirmişlerdir.

İbn-i Hibbân (rahmetullahi aleyh) dedi ki: Şu’ayb aleyhisselâm, kızını Hazret-i Mûsâ ile evlendirdiği ve otlatmak için koyunlarını ona teslim ettiği zaman, ona; “Bu koyunları götür. Yol ayırımına vardığında, sağ taraftan gitme. Sola sap. Çünkü sağ tarafta büyük bir ejderha vardır. Onun, sana ve koyunlara zarar vermesinden korkarım” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm koyunlarla oradan ayrıldı. Yol ayırımına gelince, hayvanlar sağ tarafa saptı. Mûsâ aleyhisselâm, onları sol tarafa çevirmek için ne kadar uğraştı ise de baş edemedi. Nihâyet koyunları serbest bıraktı. Onlar otlarken, kendisi de yatıp uyudu. Birden Hazret-i Şu’ayb'ın bildirdiği ejderha geldi. Asâ, Allahü teâlânın izni ile yerinden kalkıp, ejderha ile dövüştü ve onu öldürdü. Sonra yine Mûsâ aleyhisselâmın yanına uzandı. Mûsâ aleyhisselâm uyanınca, ejderhanın asâ tarafından öldürülmüş olduğunu gördü. Asânın, Hak teâlânın kudretiyle böyle fevkalâde işler yaptığını anladı. Daha sonra asâdan böyle hâller çok görüldü. Onu yere atınca, büyük ejderha hâlini alırdı.

Kaynak eserlerde bildirildiğine göre, kararlaştırdıkları müddetin dokuzuncu senesinde, Hazret-i Şu’ayb Mûsâ aleyhisselâma; “Bu sene (yani hizmetin tamam olacağı onuncu senede) alaca kuzuların hepsini sana hediye edeceğim” dedi. Böylece damadı ve kızına (Hazret-i Mûsâ'ya ve hanımı Safûrâ'ya) bir ihsân ve iyilik yapmayı istedi.

Allahü teâlâ, Hazret-i Mûsâ'ya, koyunların içeceği suya asâ ile vurmasını ilham etti. O da buyrulanı yapıp, koyunlara da bu sudan içirdi. Her sene, o kadar koyun içinde, ancak birkaç tanesi alaca kuzu doğurduğu hâlde, o sene (hizmetin onuncu senesinde) koyunların tamamı, hep ikiz doğum yaptı ve hepsinin kuzuları da alaca oldu. Şu’ayb aleyhisselâm anladı ki; bu, Allahü teâlânın Mûsâ aleyhisselâm ve âilesine ihsân ettiği rızıktır.

Mûsâ aleyhisselâmın Medyen'den ayrılıp Mısır'a gelmesi:

Hazret-i Mûsâ verdiği sözde durdu. Müddetin tamamını, fazla olarak yerine getirdi. Yâni on seneyi doldurdu. Bâzı kaynaklarda, bu on seneyi tamamladıktan sonra, on sene daha kaldığı, böylece Hazret-i Şu'ayb'ın yanında geçen zamanın yirmi sene olduğu bildirilmiştir.

Bu müddetin sona ermesi ile Mısır diyârına dönmek için Hazret-i Şu'ayb'dan izin istedi. O da izin verip, vâd ettiği alaca kuzuların hepsini teslim etti. Mûsâ aleyhisselâm hanımı ve hizmetçileri ile berâber, babalarının (Hazret-i Şu'ayb'ın) hediyesi olan alaca kuzuları da alarak, bir kış mevsiminde yola çıktı. O zaman en büyük arzusu, kardeşi Hârûn'u bulmak ve bir yolunu bulabilirse, onu Mısır'dan çıkarmak idi. Mûsâ aleyhisselâm, yolları bilmeden sahrâda yol alıyordu. Soğuk bir kış akşamı karanlık bastırdığında, yolu, bereketli Tûr Dağı'na dayandı. Gök gürlemeye, şimşekler çakmaya ve yağmur yağmaya başladı. Hanımı hâmile olup, doğum sancıları içindeydi.

Hazret-i Mûsâ, çakmak taşını çıkardı, sürttü, fakat çakmadı. Işık ve kıvılcım vermedi. Şaşakaldı. Kalktı, oturdu. Çok hayret etmişti. Çakmak taşı o zamana kadar hiç öyle olmamıştı. Şaşkınlık ve sıkıntı ile düşünmeye başladı. Sonra, uzun uzun; bir hareket, bir his duymak için dikkatle etrâfı dinledi. O, bu hâlde iken, birden Tûr Dağı tarafından bir ışık gördü. Onu ateş sandı ve oradan ateş alabileceğini ümîd etti. Hanımına, oradan ateş almaya gideceğini, bir yere ayrılmayıp kendisini beklemelerini söyledi. Nitekim Kasas sûresinin 29-35. âyet-i kerîmelerinde bu husûsta meâlen şöyle buyrulmaktadır: "Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm) (kararlaştırılan) vakti tam olarak yerine getirdikten (tamam ettikten) sonra, (Hazret-i Şu'ayb'dan izin alıp) hanımıyla birlikte (Mısır'a gitmek üzere) yola çıktı. Yolda Tûr Dağı tarafından bir ateş gördü. Hanımına; "Siz burada eğlenin (bekleyin), ben bir ateş gördüm. Ümîd ederim ki, o ateşin bulunduğu yerden size, (yolu bildirecek) bir haber veya o ateşten bir parça getiririm. Umulur ki, onunla ısınırsınız. (Zirâ bu, soğuk ve karanlık bir gecede vâki olmuştu.)

Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm) o ateşe vardığında (oradaki bir ağaçtan semâya doğru uzanan bir nûr gördü. Bu ağacın hangi ağaç olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bâzıları; "Misvâk ağacı idi" demişlerdir. Mûsâ (aleyhisselâm) bu hâl karşısında hayretinden vücûdu titredi. Çünkü gördüğü büyük bir ateşti. Fakat, alevi ve dumanı yoktu. Sâdece yeşil bir ağacın içinden fevkalâde ışık saçan bir nûr yükseliyor, parlaklığı arttıkça ağacın yeşilliği de artıyordu. Mûsâ (aleyhisselâm), o nûra iyice yaklaşınca, nûrun geri çekildiğini gördü ve hayreti daha da arttı. Geri döndü. Eli boş dönmemek için tekrar o nûra geri gitti. Nûra doğru yaklaşırken, kendi kendine isteğini, ihtiyâcını söyledi.) "Sağ tarafındaki vâdiden, bereketli yerdeki ağaç tarafından nidâ olundu ki: "Yâ Mûsâ! Muhakkak ki ben, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâyım. Asânı yere bırak! Bu nidâ üzerine asâsını yere bırakınca, asânın sanki bir yılan gibi titreyip debelendiğini, hareket etmeye başladığını gördü. (Mûsâ aleyhisselâm bu hâli görünce hayretle) arkasına döndü ve asâyı tâkib etmedi. (Bunun üzerine tekrar nidâ olundu ki:) "Yâ Mûsâ, yönünü ona çevir. Hiç korkma! Sen korkudan emîn olanlardansın."

Elini koynuna sok. (Böylece elin,) her türlü illet ve hastalıktan sâlim ve ışık saçan güneş gibi beyaz olarak çıkar. (Bu beyazlık baras hastalığı olanlardaki gibi bir el değil, gözleri kamaştıran bir güneş ziyâsı gibi nûrlu idi.) Elinin böyle parlak olmasında, sana ve başkalarına bir ürkme gelirse, elini tekrar koynuna sok. Böylece yine evvelki normal hâline döner.

İşte bu ikisi (asâ ve yed-i beydâ mûcizeleri), Rabbin teâlâ tarafından Fir'avn'ın ve onun kavminin ileri gelenlerine iki hüccet, açık delil ve mûcizedir. Çünkü onlar fasık (kâfir) bir kavim oldular.

Mûsâ (aleyhisselâm Allahü teâlâya) arzetti ki: "Yâ Rabbî! Ben onlardan bir kimsenin (Fir'avn'ın kavminden bir Kıptî'nin) ölümüne sebep oldum. (Buna karşılık onlar da beni katletmeye karar verdiler. Sen bana yardım ettin. Ben, senin bu yardımınla kurtuldum. Şimdi beni gördüklerinde, o Kıptî'nin yerine) beni katletmelerinden korkuyorum. Kardeşim Hârûn, lisân bakımından benden daha fasîhtir. (Meramını daha iyi anlatır ve daha güzel açıklar.) Onu da benimle berâber, bana yardımcı olarak gönder ki, beni tasdik etsin. (Hakikatin özünü söyleyerek, delilleri açıklasın, şüphe ve tereddütleri gidersin.) Doğrusu ben, beni tekzip edeceklerinden,

yalanlayacaklarından endişe ediyorum.” (Hazret-i Mûsâ'nın bu ilticasından sonra) Allahü teâlâ buyurdu ki: “Senin bâzunu kardeşinle kuvvetlendireceğiz, (Seni kardeşinle takviye edeceğiz) ve size düşmanlarınız üzerine bir galebe ve üstünlük vereceğiz ki, onların zararı size yetişmeyecek (ve sizi öldüremeyecekler) Bu âyetlerimizle (mûcizelerimizle) onlara gidin. (Onları Hakk'a dâvet edin. Mûcizelerinizi göstererek benim hükümlerimi tebliğ edin.) Siz ve size tâbi olanlar (Fir’avn ve kavmine karşı) gâlip geleceksiniz. (Burada Hazret-i Mûsâ'ya peygamber olduğu bildirildiği gibi, kardeşi Hârûn'un da peygamber olduğu bildirilmiş oldu.)”

O gün Mûsâ (aleyhisselâmın) üzerinde, yünden bir kaftan vardı. Eskimişti. Cübbesi (entârisi) ve takkesi de yünden idi.

Kaynak eserlerde bundan sonra, Allahü teâlânın Hazret-i Mûsâ'ya şöyle vahyettiği bildirilmiştir:

(... Ey Mûsâ! Benim resûlüm, peygamberim olarak kavmine git! Benimle görür, benimle işitirsin. Kuvvetim ve görmem seninle birliktedir. Seni, yarattıklarımdan zayıf birine (Fir’avn'a) gönderiyorum. Zayıf ve âciz olduğu hâlde nîmetimi inkâr eden, mekrimden emîn görünen, benden başkasına ibâdet eden, dünyâya aldanıp her şeyin Rabbi olduğumu inkâr eden, kendisini ve yaptıklarını bilmediğimi sanan o zavallıya seni gönderiyorum. İzzet ve celâlim hakkı için; merhametim sonsuz olmasaydı, onu, büyük bir şiddetle, helâk ederdim. Benim gadabımla; gökler, yeryüzü, denizler, dağlar, ağaçlar ve hayvanlar da gadablanır coşardı. Eğer göğe izin versem, ona taş yağdırır; yere izin versem, onu yutar; dağa emretsem, onu sarsar; denize söylesem, onu boğardı. Lâkin benim için bunlar hafiftir. Katımda küçüktür. Benim ona hiç ihtiyâcım yok, hiç bir mahlûkuma da yok. Bu, benim hakkımdır. Zengin ve fakiri yaradan benim. Her zengini zengin, her fakiri fakir yapan benim. Ona risâletimi, haberimi ulaştır ve onu bana ibâdet etmeye çağır. Birliğime ve bana karşı ihlâslı olmaya dâvet et. Ona, azâb ve cezâmın pek şiddetli olduğunu söyle. Ayetlerimi ona hatırlat. Gadabımın yerini tutan bir şey olmadığını anlat. Bunları yumuşak ifâdelerle söyle. Belki kendine gelir, ibret alır ve korkar. Ona güzel hitâbda bulun. Ona giydirdiğim dünyâ elbisesi seni korkutmasın. Zirâ onun her şeyi benim

elimdedir. Gözünü kapayıp açması, konuşması, nefes alıp vermesi, hep benim ilmimledir. Ona affımın ve mağfiretimin, gadab ve azâbımdan daha çabuk olduğunu bildir ve de ki: "Rabbinin emirlerini yap. Çünkü O'nun mağfireti geniştir. Sana bu uzun hayat boyunca mühlet verdi. Sen ise ilâhlık dâvâsına kalkışıp, O'nu unutarak ibâdetten yüz çevirdin. Yine de gökten sana yağmur yağdırıyor, yerden senin için bitki bitiriyor ve sana sıhhat veriyor; tâ ki güçsüz, hasta, muhtâç mağlûb olmayasın. Dilerse, ânında sana cezâ ve belâ verir. Sana verdiği nîmetlerin hepsini alır. Lâkin o çok hilm sâhibidir."

Allahü teâlâ tarafından, kendisine peygamber olduğu böylece bildirildikten ve tebliğe başlaması emredildikten sonra, ehlinin yanına dönen Hazret-i Mûsâ, Allahü teâlânın ihsân ettiği kolaylıkla, yoluna devam etti. Mısır'a geldi ve bu ulvî dâvet vazifesine başladı.

Rivâyete göre, Fir'avn'ın askerî bakımdan çok kuvvetli olduğu ve büyük ordusunun bulunduğu, Mûsâ aleyhisselâmın hatırına geldi. Ben ve kardeşim ise, sâdece birer kişileriz diye düşündü. Bunun üzerine Allahü teâlâ ona; "Siz ikiniz benim ordularımdan iki büyük ordumsunuz. Ben sizinle işitir, sizinle görür, sizinle bakarım. Sizinle olurum. Siz; zayıf, az ve ezik olmazsınız. Dilersem, ona, karşı koyamayacağı ordular gönderirim. Lâkin kendini beğenen, askeriyle gururlanan o şakî ve zayıf kişi (Fir'avn); az bir topluluğun benimle olunca, az olmadığını anlasın, benim iznimle büyük orduları yendiklerini bilsin. Onun süsleri sizi şaşırtmasın, sayıları sizi korkutmasın. İstesem, sizi dünyânın en iyi süs ve zînetleri ile süslerim de, Fir'avn bu husûsta çok aşağıda kalır. O ve adamları onları görünce, kendilerinde olanın, size verdiklerimin yanında çok az ve eksik olduğunu anlarlar. Dünyâlık ve zînet bakımından sizden süslü olmalarına hiç üzülmeyin. Zirâ bu benim evliyâma, sevdiğim kullara âdetimdir. Size, dünyâ nîmetleri ve lezzetlerini vermemem, merhametli bir çobanın, koyunlarını zehirli otların bulunduğu yerden menetmesi gibidir. Âhıretteki ihsânımızın çok ve bol olması içindir. Bilesin ki, kullarımın en güzel süsü, dünyâda zühd üzere olmalarıdır. İyi kulların süsü budur."

Daha sonraki zamanlarda Mûsâ aleyhisselâma; "O zaman sana hitâb edenin Allahü teâlâ olduğunu nasıl anladın?" dediklerinde, buyurdu ki: "Mahlûkun

konuşması bir taraftan olur ve kulak denilen his organı ile duyulur. Ben ise, Allahü teâlânın söylemesini, belli bir taraftan değil, vücûdumun bütün zerreleriyle işitiyordum. Buradan bunların mahlûk sözü değil, Allahü teâlânın kelâmı olduğunu anladım."

Mûsâ aleyhisselâmın Medyen'den Mısır'a gelirken Tûr Dağı'na çıkması, orada Allahü teâlâdan kendisine vahiy gelmesi ve bundan sonraki durumu hakkında Tâhâ sûresi 9-36. âyet-i kerîmelerinde meâlen söyle buyrulmaktadır: "(Yâ Muhammed aleyhisselâm !) Mûsâ'nın (aleyhisselâm) haberi sana geldi mi? (O, fırtınalı, soğuk bir kış gecesinde ateş yakamayıp sıkıntıda iken) o sırada uzaktan (Tûr Dağı tarafından) bir ateş gördü. Hanımına; "Siz burada durun. Ben bir ateş gördüm. Ümîd ederim ki size o ateşten bir parça getiririm, yahut o ateşin yanında bana yolu gösterecek, târif edecek birini bulurum" dedi. Sonra o ateşin yanına vardı. (Bir de ne görsün. Yeşil bir ağaç var. Aşağısından yukarısına kadar bir beyaz ateş (nûr) o ağacı kuşatmış. Ne ateşin ziyâsı ağacın yeşilliğini bozuyor, ne ağacın yeşilliği nûrun parlaklığını değiştiriyordu. Bu bilinen bir ateş değil, ilâhi bir nûr idi. Hazret-i Mûsâ o nûra doğru yaklaşınca) Allahü teâlâ tarafından kendisine bir nidâ geldi ki; "Yâ Mûsâ! Ben senin Rabbinim!" diyordu. (Allahü teâlânın nidâsı, vahyi devam etti.) Ayakkabılarını çıkar. Şüphesiz ki sen, seçilmiş, temiz, mübârek ve mukaddes olan Tuvâ vâdisindesin.

Ben seni peygamber olarak seçtim. Sana vahyolunan şeyi işit.

Muhakkak ki ben, bir olan Allah'ım. Benden başka hak mâbud, gerçek ilâh yoktur. Bana ibâdet eyle ve husûsen zikrim için namazını edâ et.

Kıyâmet günü elbette gelecektir. Onun vaktini kullarımdan gizliyorum. (Zirâ onun vakti bilinmeyince insanlar her zaman ondan sakınırlar.) Kıyâmet günü geldiğinde herkes yaptığı amelin karşılığını görür. (İyi ise mükâfât görür; kötü ise azâb çeker.)

(Yâ Mûsâ!) Hevâsına tâbi olup, Allahü teâlânın emrine muhâlefet eden, kıyâmetin vukûuna îmân etmeyen kimse, sakın ola ki, seni kıyâmete inanmaktan alıkoymasın ve helâkine sebep olmasın.

(Allahü teâlâ) şu sağ elindeki nedir: Ey Mûsâ? buyurdu. O da dedi ki, “O benim asâmdır. Yürüdüğümde, yorulduğumda ve ayakta durduğumda ona dayanırım. Onunla koyunlarıma yaprak silkerim ve onunla başka işlerim de vardır.” (Yürüdüğümde asâmı omzuma kor, heybemi de ona asarım. Ona ip bağlayıp kuyudan su çekerim. Yılan ve akrep gibi zararlı hayvanları onunla öldürürüm.)

Bundan sonra Allahü teâlâ; “Yâ Mûsâ! O asâyı elinden yere bırak” buyurdu. O da bırakınca bir de ne görsün, o kocaman bir yılan (ejderha) olmuş, koşuyor, hareket ediyor.

Allahü teâlâ, onu tut! Korkma! Biz onu geri, evvelki hâli olan asâ şekline çeviririz buyurdu. O da tutunca asâ eski hâline geliverdi. (Bu hâl Allahü teâlânın Hazret-i Mûsâ'ya verdiği bir mûcize idi. İkinci bir mûcize olmak üzere ona) elini koltuğunun altına (koynuna) sokup çıkar ki herhangi bir kusurdan uzak, güneş gibi parlak, bembeyaz olarak çıksın. Elinde beyazlığı halkettik ki, sana büyük alâmetlerimizden bâzılarını göstermiş olalım, (Mûsâ aleyhisselâm bir mûcize olarak mübârek sağ elini koynuna sokup çıkarınca öyle parlak olurdu ki, gece ve gündüzde güneş ve ay gibi ziyâ verirdi.)

(Allahü teâlâ hazret-i Mûsâ'ya;) bu mûcizelerle Fir’avn'a git. Onu bana kulluk etmeye dâvet et ki, o, azgınlık ve taşkınlıkta, inâd ve kibirde pek ileri gitmiş, haddi asmıştır buyurdu.

(Böylece peygamberlik ile vazifelendirilmiş olan) Mûsâ (aleyhisselâm) arzetti ki; “Yâ Rabbî! Göğsümü geniş eyle (ki, sıkıntı ve meşakkatlere, Fir’avn ve orta tâbi olanların kötü ahlâklarına sabır ve tahammül edeyim. Fir’avn ve kavmine, senin bana verdiğin peygamberliği tebliğde), işimi âsân, kolay eyle. Lisânımdaki ukdeyi (düğümü) de çöz, hallet ki, Fir’avn ve kavmi sözlerimi anlasınlar. (Yukarıda anlatıldığı gibi, Mûsâ aleyhisselâm çocukluğunda Fir’avn’ın sarayında mübârek ağzına ateş almak mecbûriyetinde kalmış idi. Ağzına aldığı bu kor parçası, mübârek dilini yaktığından, lisânında bir düğüm, ukde meydana gelmişti. Tûr Dağı’nda, bunun giderilmesi için de duâ ve niyazda bulunmuş, duâsı kabûl edilip, lisânındaki kusur kaldırılmıştır. Yine Mûsâ aleyhisselâm, münâcâtına

devam ederek dedi ki:) ve bana ehlimden (ailemden) kardeşim Hârûn'u vezir et ki, bana yardımcı olsun. (Hârûn aleyhisselâm Hazret-i Mûsâ'dan yaşça büyük ve lisânen daha fasîh idi. Fakat, Hazret-i Mûsâ'nın dilinde bulunan ukde kaldırılınca, ondan daha fasîh oldu.) Onunla arkamı kuvvetlendir. Onu; içimde (peygamberlikte, peygamberliğin hükümlerini tebliğde) bana ortak eyle. Tâ ki, seni çok tesbîh edelim. (Her türlü kusur ve noksanlıklardan uzak olduğunu zikredelim.) Verdiğin nîmetlerden dolayı sana çok hamd-ü senâ edelim. Şüphesiz ki, sen bizim hâlimizi en iyi bilensin ve görensin.

(Mûsâ aleyhisselâmın bu niyâzından sonra,) Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! İstediklerinin hepsi sana verildi" buyurdu."

Yine Tâhâ sûresinin 41, 42 ve 43. âyet-i kerîmelerinde Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: "Yâ Mûsâ! Ben seni kendime (peygamber olarak) seçtim. Şimdi sen ve kardeşin Hârûn, benim âyetlerimle (mucizelerimle) gidin. Benim zikrimde (emir ve nehylerimizi bildiren vahyimizi tebliğ etmekte, beni tesbîh etmekte ve bana iltica etmekte, sığınmakta) aslâ yorulmayın, usanmayın ve gevşeklik göstermeyin."

Hazret-i Mûsâ'nın Tûr Dağı'na bu birinci gidişinde, kendisine peygamber olduğu ve daha başka bâzı şeylerle berâber ayrıca, Allahü teâlâ tarafından on levha hâlinde bâzı husûslar (esaslar) da bildirildi. "Arâis-ül-mecâlis"de nakledildiğine göre, on levha hâlinde bildirilen bu esaslar şöyledir.

"Rahmân ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. Bu, Melik ve Cebbâr, Azîz ve Kahhâr olan Allahü teâlâdan, kulu ve resûlü Mûsâ bin İmrân'a yazılmıştır. Beni tesbîh ve takdis et! Benden başka mâbud yoktur, yalnız bana ibâdet et. Bana hiç bir şeyi şerik (ortak) koşma! Bana ve ana-babana şükret! Dönüş banadır. Akıbet, dönüp varılacak yer benim huzûrumdur. Sana temiz bir hayat veririm. Allah'ın sana haram ettiği hiç kimseyi öldürme! Yoksa göğü ve yeri sana dar ederim. İsmimle yalan yere yemîn etme! Çünkü ben, ismimi tâzim etmeyeni temiz ve pâk etmem! Kulağınla duymadığın, gözünle görmediğin ve kalbinle vâkıf olmadığın şeye şâhidlik etme! Çünkü ben, şâhidleri, kıyâmet günü, şâhidlikleri üzere durdururum ve yaptıklarından sorarım. İnsanlara verdiğim rızık ve nîmetlere hased etme!

Çünkü hasetçi nîmetime düşmandır ve taksimime râzı değildir. Zinâ ve hırsızlık etme! Yoksa vechimi senden perdelerim, ettiğin duâlar makbûl olmaz. Benden başkası için kurban kesme. Çünkü yeryüzünde kesilen kurbanlardan benim ismimle kesilmeyenler benim katıma çıkarılmaz. Bana inanan kullarım, sakın zinâ etmesinler. Çünkü katımda en kızdığım şey budur. Kendin için sevdiğini insanlar için de sev, sevmediğini, kendin için istemediğini onlar için de isteme."

Bu husûslar, Tevrât-ı şerîf nâzil olduğunda onda da bildirilmiştir. Âlimler de, değişik zamanlarda çeşitli peygamberler vâsıtasıyla gönderilen (bildirilen) hak dinlerin esâsının da, bu husûslar olduğunu söyleyip, haber vermişlerdir.

Rivâyet edilir ki: Allahü teâlâ ile olan bu vâsıtasız, mekânsız ve cihetsiz ve nasıl olduğu bilinmeyen ve mükâlemesinden (konuşmasından) sonra âilesinin yanına dönen, onlarla Allahü teâlânın ihsân ettiği kolaylıkla yoluna devam eden Hazret-i Mûsâ, peygamberlik vazifesi gibi büyük bir mes'ûliyetin kendisine verilmesinin heyecanı ile yol alıyordu. Allahü teâlâ vahyedip; "Korkma ve sabırsızlanma!" buyurdu. Diğer taraftan, o sırada Mısır'da bulunan Hazret-i Hârûn'a da vahiy geldi. Allahü teâlâ ona; Hazret-i Mûsâ'nın gelmekte olduğunu, ona ve kendisine peygamberlik verdiğini, onu (Hârûn'u) Hazret-i Mûsâ'ya vezir (yardımcı) yaptığını haber verdi ve; "Zilhicce ayının evvelinde, Cumârtesi günü, habersizce Nil Nehri kenarına Mûsâ'yı karşılamaya git!" buyurdu.

Hârûn aleyhisselâm, bildirilen zamanda gitti. Biraz sonra Hazret-i Mûsâ ve yanındakiler çıka geldi. İki kardeş güneş doğmadan önce, Nil Nehri kenarında karşılaştılar. Uzun müddet ayrılıktan sonra karşılaşan bu iki büyük peygamber ve iki kıymetli kardeş kucaklaşıp birbirlerinin boynuna sarıldılar. Sonra, Mûsâ aleyhisselâm ona; "Ey Hârûn! Haydi benimle gel. Fir'avn'a gidelim. Zirâ Allahü teâlâ ikimizi vazifeli olarak onu îmâna dâvete gönderdi" deyince, Hârûn; "Başüstüne" dedi.

Mûsâ ve Hârûn'un (aleyhimesselâm) fir'avn'la görüşmeleri:

Bilindiği gibi Hazret-i Mûsâ, Hârûn (aleyhisselâm) ile buluştuktan sonra, Allahü teâlânın emri ile Fir'avn'a giderek onu tevhide, Allahü teâlâya îmâna ve yalnız O'na ibâdete dâvet ettiler. İsrâiloğullarına serbestlik verilmesini istediler. Bu husûsta âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

"İkiniz Fir'avn'a varıp; "Biz, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlânın peygamberiyiz..." deyin." (Şuarâ sûresi: 16)

"İkiniz Fir'avn'a gidin. Çünkü o, (ilahlık iddiâsında bulunmakla) hakîkaten pek azgınlık etti. Ona yumuşak muâmelede bulunun, yumuşak söz söyleyin. Olur ki, nasîhat dinler, yahut Allahü teâlânın azâbından korkar." (Tâhâ sûresi: 43-44)

Hazret-i Mûsâ ve Hârûn (aleyhisselâm) izin ile Fir'avn'ın, yanına girdiklerinde, Mûsâ aleyhisselâm şöyle duâ etti: "La ilâhe illallah-ül-hâlim-ül-kerim. La ilâhe illallah-ül aliyyül-azîm, sübhâne rabbissemâvâti's-seb'ı vel'ardîn-is-seb' ve mâ fîhinne ve mâ beynehünne ve rabb-il-arş-il' azîm ve selâmün alel-mürselîn vel-hamdülillahi rabbil-âlemin! Ey Allah'ım! Bizi öldürmesinden, kötülük yapmasından sana sığınırım, ona karşı sen bize yardım et ve dilediğin şeyle beni ondan koru." Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâmın kalbine emniyet geldi.

Sonra Fir'avn, Mûsâ aleyhisselâma; "Sen kimsin?" dedi. O da; "Ben âlemlerin Rabbinin peygamberiyim" cevâbını verdi. Fir'avn çok hayret etti. O, kendisinin ilâh olduğunu iddiâ edecek kadar azmış, isyân ve taşkınlıkta pek ileri gitmişti. Birileri gelecek, ona secde etmeyecek, ondan başka hakîkî bir mâbudun, yegâne ilâhın Allahü teâlâ olduğunu söyleyecek, üstelik de; "Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlânın resûlü, peygamberiyim" diyecek... Bu, Fir'avn için düşünülebilecek, akla gelebilecek bir hâl değil idi. O, senelerdir, böyle birinin çıkacağı endişesiyle, yeni doğan binlerce mâsum bebeğin kanına girmekten çekinmemişti. Şimdi biri gelmiş, ona peygamber olduğunu söylüyor, hem de, bunu söyleyen, vaktiyle sarayında ihtimamla büyüttüğü birisiydi. İşte bu, Fir'avn'a daha ağır gelmiş, yerinde duramaz olmuştu. Şuarâ sûresinin 18 ve 19. âyet-i kerîmelerinde bildirildiğine göre, Hazret-i Mûsâ'ya meâlen şöyle dedi: "Biz seni yeni doğmuş bir çocukken

yanımızda büyütmedik mi? Sen, ömründen nice seneler bizim aramızda kalmadın mı? Hem o yaptığın işi de sen yaptın... Sen, nankörlerdensin.”

Hazret-i Mûsâ sükûnet ve vakâr içinde onu dinledi. Fir’avn’ın, sen çok suçlusun der gibi; “O yaptığın işi de sen yaptın, sen yaptın” diye tekrar tekrar söylediği iş, Hazret-i Mûsâ'nın, vaktiyle, kıptî’nin ölümüne sebep olmasıydı. Fir’avn; “Seni besleyip, büyüttüğüm hâlde, evimde, sarayımda senelerce kaldığın hâlde küfrân-ı nîmette bulundun. Üstelik benim kavmimden, hem de, hizmetçim (ekmekçim) olan kıptî’yi öldürdün. Şimdi de kalkıp nasıl böyle bir iddiâda bulunabiliyorsun?” diyordu.

Hazret-i Mûsâ, ona şöyle cevap verdi: “Ben o fiili işlediğimde herhangi bir kastım yoktu. Bu iş hatâ ile oldu. Öldürmek istememiştim. İstemeyerek vâki olan bu hâdiseden sonra da, “Sizden çekinip, buralardan ayrıldım, Medyen diyârına gittim... Nihâyet Rabbim bana hikmet (ilim, fehim) verdi ve beni peygamberlerden kıldı.” (Şuarâ sûresi: 21) Hem beni besleyip, yanında büyütmeni niye başıma kakıyorsun. Bu hakîkaten bir nîmet değil ki. Sen, Benî İsrâil'den olanları köle yapmasaydın, doğan çocuklarını öldürmeseydin, âilem beni elbette yetiştirip büyütürdü. Senin eline bu sebepten düştüm. Sen, Benî İsrâil'e böyle zulmetmeseydin, annem beni sandığa koyup, nehre bırakmak mecbûriyetinde kalmaz, beni, çok güzel terbiye edip yetiştirirdi. Sana da muhtâç olmazdım.

Sen, benim kavmime zulmetmişsin. Onları köle yapmış, çocuklarını öldürmüş bir zâlim iken, tutmuş, benim yanınızda kaldığımı başıma kakıyorsun. Bir kimse ki onun kavmine, akrabâsına ihânet olunmuş, o zelîl olmuştur. Onun rahat etmesi düşünülebilir mi? O hâlde Benî İsrâil'e yaptığın zorbalık, bana olan iyiliğini silip götürmüştür.”

Bu haklı cevap karşısında hiç bir şey söyleyemeyen Fir’avn; “(Yâ Mûsâ!) Âlemlerin Rabbi (dediğin) kimdir? dedi.” (Şuarâ sûresi: 23) Çünkü Mûsâ ve Hârûn (aleyhimesselâm) geldiklerinde; “Âlemlerin Rabbinin resûlleri, peygamberleriyiz” demişlerdi. Fir’avn, Hazret-i Mûsâ'yı, çocukluğunda yanlarında besledikleri için, cüz’î iyiliklerini başına kakmak sûretiyle bu dâvetinden alıkoyamayacağını anlayınca, böyle sordu. Buna cevap olarak, Hazret-i Mûsâ; “O, gökler, yer ve bu ikisi arasında olanların (yani kâinatın)

Rabbidir. Eğer bu görünen mahlûkâtı idrâk ederseniz, bütün mahlûkâtın yaratıcısının Allahü teâlâ olduğunu da yakînen anlamış olursunuz" dedi." (Şuarâ sûresi: 24)

Haddi zâtında Fir'avn, âlemlerin Rabbinin ne gibi bir şey olduğunu, mâhiyetini sormuştu. Allahü teâlânın zâtının mâhiyetini bilmek, anlamak bir kul için mümkün olmadığından, Hazret-i Mûsâ, O'nun eserlerinden, fiillerinden haber vermiştir.

Fir'avn, aldığı bu cevaptan çok hayrete düşmüştü. Hem Hazret-i Mûsâ ile alay etmek, hem de orada bulunanları da hayrete düşürmek ve zihinlerini başka tarafa çekmek için, Şuarâ sûresinin 25. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre; "Kavminin ileri gelenlerinden orada bulunanlara; "İşitiyor musunuz? (Ben ona Rabbisinin hakîkatinden suâl ediyorum. O bana fillerinden cevap veriyor) dedi."

Aslında Fir'avn böyle söylemekle, mecliste bulunanların zihinlerini dağıtmak istiyordu. Çünkü Hazret-i Mûsâ'nın sözleri çok fasîh, beliğ ve pek te'sirli olduğundan, oradakilerin ona meyletmelerinden korkmuştu. Şuarâ sûresinin 26. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre, Mûsâ aleyhisselâm fesâhatle sözüne devam ve açıklamasında ziyâde edip; "O sizin de, evvelki atalarınızın da Rabbidir" dedi."

Yâni, önceki cevâbını, Fir'avn'ın, orada bulunanlara bir hatâ gibi göstermek istemesine karşılık o, daha açık bir şekilde ve hiç kimsenin îtirâz edemeyeceği bir sûrette cevap verdi ki, bu delil, insanın kendi vücûdudur. Çünkü herkes kendi vücûdunun bir takım et ve kemikten yapıldığını, sonradan meydana geldiğini bildiği için, bunun hakîkî bir yaratıcısının bulunduğunu ikrâr ve izhâr etmek elbette lâzım olduğunu, kimsenin bunu inkâr edemeyeceğinden böyle söyledi. Bu apaçık hakîkati inkâr etmek, kuru bir inâddan öte geçmeyeceği için, Hazret-i Mûsâ böyle söyledi. Fir'avn'a; "Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ senin de evvelki atalarının da Rabbidir. Böyle olunca senin, Rablık dâvâsında bulunman, ilâh olduğunu söylemen, senin ve her şeyin Rabbi olan Allahü teâlâya karşı apaçık bir isyân, düpedüz bir sahtekarlık ve zâhir olan bir küstahlıktır" demiş oldu.

“Hazin” ve “Ebüssüud” tefsîrlerinin bildirdiklerine göre Abdullah ibni Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) gelen bir rivâyete göre, Mûsâ ve Hârûn (aleyhimesselâm) Fir’avn'la görüşmek üzere birkaç defâ saraya geldikleri hâlde içeri alınmamışlar, bu esnada onların peygamber oldukları da her tarafta duyulmuştu. Nihâyet Fir’avn, ilk görüşmelerinde onları, güyâ susturup, bu dâvâlarından vaz geçirecek şekilde tedbirler aldı. Memleketin ileri gelenlerinden beşyüz kişiyi toplayıp, meclis kurdurdu. Meclise öyle kimseler getirtti ki, onlar Hazret-i Mûsâ'yı sustursunlar, bunu herkes duysun ve bir daha Mûsâ'nın (aleyhisselâm) sesi çıkmasın. Böyle bir düşünce ile meclisi hazırladı. Sonra da Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn'u kabûl etti.

Fakat Hazret-i Mûsâ öyle sözler söyledi ki; Fir’avn ve orada bulunanlar cevap vermekte âciz kaldılar. Fir’avn’ın; ben bir şey soruyorum o ise başka cevap veriyor diye istihzâ etmesi bile haddi zâtında onun dediği gibi değildi. Mûsâ aleyhisselâmın sözleri gâyet açık ve beliğ olduğu hâlde, Fir’avn, hem cevap vermiş olmak, hem de etrâfındakilere karşı kendini mahcûb etmemek için böyle ileri geri söylüyordu. Nihâyet ilmî ve aklî yollardan cevap veremeyeceğini anladığında yalan ve iftirâya başladı. Bu husûs, âyet-i kerîmelerde meâlen şöyle bildirilmektedir: “Fir’avn, yine alay edici bir tavırla meclisinde olanlara; “İşte bu size gönderilen peygamberiniz(!) Elbette, muhakkak bir mecnûndur. Delidir. Ben, ona bir şeyden suâl ediyorum; o, başka şeyden cevap veriyor” dedi.

Mûsâ (aleyhisselâm) dedi ki: “O Allahü teâlâ, doğu ile batının ve ikisi arasında bulunan her şeyin (bütün kainatın) Rabbidir. Eğer aklınız varsa size, bunun üstünde cevap olmadığını iyi bilirsiniz.” (Şuarâ sûresi: 27-28)

Hazret-i Mûsâ onlara; “Doğuyu, batıyı, güneşin seyrini inkâr eder misiniz? Çünkü her gün gözlerinizin önünde cereyân eden bir hâdisedir. Güneş doğup âleme ışık veriyor. Allahü teâlâ onu hareket ettiriyor. Güneş batıdan batıyor. Karanlık gelip, gece oluyor, istirâhat ediyorsunuz. Ziyâyı (parlaklığı) giderip karanlığı getiren kimdir? Bunu idrâk etmeniz lâzımdır. Eğer aklınız varsa, bunları düşünmelisiniz.

Ey Fir’avn! Bu minvâl üzere günleri, ayları, yılları yaratmakla, dört mevsimi meydana getirmekle mahlûkâtın iyiliğini, faydasını te’min eden,

bütün bunları sağlayan kimdir? Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ mı? Yoksa sen mi?” dedi.

Mûsâ aleyhisselâm böyle söylemekle Fir’avn'u rezil etti. Çünkü Fir’avn; “Güneşi ben yarattım. Ben sevk ve idâre ediyorum” diyemezdi. Dese bile, kimse inanmaz, bunun apaçık bir yalan, olduğu anlaşılır ve gülünç duruma düşerdi.

Fir’avn, mâkul cevaplar veremeyeceğini, yalan ve iftirâ olan sözlerle bir yere varılamayacağını, Mûsâ aleyhisselâmı susturamayacağını anlayınca derhal tehdide başladı. Yine Şuarâ sûresinin 29. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre; “Fir’avn, Hazret-i Mûsâ'ya; “Yemîn ederim ki, eğer benden başkasını ilâh, mâbud edinirsen, ben elbette, muhakkak seni mahpuslardan, zindana girenlerden ederim dedi.” Zâten, aklî delillerden âciz kalan zorbanın âdeti böyle tehditler savurarak karşısındakini korkutmaktır. O da, Hazret-i Mûsâ'ya söz ile gâlib gelemeyeceğini anlayınca, böyle tehditlere başladı.

“Beydâvî”, “Medârik”, “Hâzin” ve diğer mûteber tefsîrlerin bildirdiklerine göre, Fir’avn’ın, Hazret-i Mûsâ'yı ölümle değil de, hapse atmakla tehdit etmesinin sebebi vardır. Fir’avn’ın zindanında olmanın, ölümden daha beter olduğu rivâyet edilmiştir. Çünkü onun hapishanesi, birer adam atacak kadar derin kuyulardan meydana gelmişti. Kızdığı bir kimseyi o kuyulardan birine indirirdi. O kuyuda göz bir yeri görmez, girenin ancak ölüsü çıkardı. Bundan dolayı Fir’avn’ın zindanı, başkalarını tehditte en büyük vesîle olduğundan, Hazret-i Mûsâ'yı da onunla tehdit etmiştir.

Şuarâ sûresinin 30 ve 31. âyet-i kerîmelerinde bildirildiğine göre; “Mûsâ aleyhisselâm Fir’avn'a; “Yâ sana dâvâmın doğruluğunu isbat eden apaçık bir mûcize getirmişsem (yine beni zindana atar mısın?) dedi. Fir’avn; “Eğer peygamberlik dâvânda sâdık isen, haydi mûcizeni getir...” dedi.”

Fir’avn, mûcizeyi inkâr etse; “İstemiyorum. Mûcizeni tanımıyorum, kabûl etmiyorum” deyip reddetse, orada bulunan herkes; “Fir’avn cevap vermekten âciz kaldı” diyeceklerdi. Böyle olunca, Hazret-i Mûsâ'nın sözünü reddetmek Fir’avn’ın işine gelmedi. “Sadık isen mûcizeni getir”

demesi üzerine; “Mûsâ (aleyhisselâm) asâsını yere bıraktığında bir de ne görsünler. Asâ apaçık bir ejderha, büyük bir yılan oluverdi.” (Şuarâ sûresi: 32) Bu öyle bir ejderha oldu ki, ejderhalığı apaçık idi. Yoksa, sihirle, görünüşte ejderhaya benzeyen şekil almış bir hâl değildi. Ona hiç benzemiyordu.

“Tefsîr-i Tibyan”da diyor ki: “Rivâyet olundu ki, Fir’avn bu mûcizeyi görünce dehşete kapılıp, korkudan ne yapacağını şaşırdı. Koltuğundan fırlayıp kalktı. Korkuyla Hazret-i Mûsâ'ya; “Seni, peygamber olarak gönderen Rabbinin hakkı için, onu tut! Ne olur. Bana bir zarar vermesin. Beni ondan kurtarırsan söz veriyorum, İsrâiloğullarını serbest bırakacağım. Seninle berâber gitmelerine müsâde edeceğim...” diye yalvardı. O da ejderhayı tutunca hemen asâ oluverdi.”

Rivâyete göre Fir’avn ekseriye muz yerdi. Muzun, dışarı atılacak posası pek yoktur. Bu sebeple ancak kırk günde bir defâ büyük abdest bozmak için helâya giderdi. Hattâ, hiç öksürmez, nezle olmaz, diğer insanlar gibi hastalığa yakalanmazdı. İmâm-ı Gazâlî hazretleri Kimyây-ı Saâdet kitabında, tevekkül bahsinde buyuruyor ki: “Fir’avn’ın ilâhlık iddiâsında bulunmasına, herkesin kendine tapmasını istemesine sebep; asırlar görüp, uzun müddet yaşaması, bu zaman içinde, bir kere başının ağrımaması ve ateşinin olmaması idi. Bir kere başı ağrısaydı, o saygısızlık hatırına gelmezdi.”

Allahü teâlâ ona çok şey vermişti. Mülkü, saltanatı, malı, serveti, kısacası, dünyâ nîmeti olarak her şeyi tamam idi. Uzun ömürlü ve kuvvetli idi. Her istediğini kolayca yapar ve yaptırırdı. Kuvveti, şiddeti, ordusu, silâhı, her türlü imkânı pek çoktu. Bedeni düzgün, bünyesi sağlam idi. Öksürmez, karnı ağrımaz, sancısı olmaz, gözü rahatsızlanmazdı. Velhâsıl hasta olmaz ve eksiklik sayılabilecek bir şey ona isâbet etmezdi. Dünyâ nîmetlerine garkolmuş iken şükretmedi. Şükredeceği, aczini göstereceği yerde, zulüm ve haksızlıkta ileri gitmişti. Sonunda ilâh (tanrı) olduğunu iddiâ etti ve insanları kendisine taptırdı.

Kitaplarda bildirildiğine göre Mısır'da yirmialtı fir’avn sülâlesi hükümdârlık etmiştir. Her sülâlede çeşitli fir’avnlar, asırlarca saltanat

sürmüşlerdir. Çoğu, insanları kendilerine taptırmışlardır.

Sa'îd bin Cübeyr (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Fir'avn çok uzun bir ömür sürdü. Bu zaman zarfında kötü bir şey görmedi. Eğer bu zaman içinde bir gün açlık, yahut bir gece hastalık çekseydi, rubûbiyyet (tanrılık) iddiâsında bulunmazdı. Büyük laf etmez ve ebedî felâkete düşmezdi. Kendisine bir kötülük, eksiklik isâbet etmedi. Hep iyilik ve itâat gördü. Bütün bunlar, Allahü teâlânın, istidrâç olarak, ona verdiği şeylerdi.

Böyle olan Fir'avn, Hazret-i Mûsâ ile karşılaştığı, asânın ejderha olması mûcizesinin görüldüğü o günde, ejderha korkusundan ishâl oldu ve kırk defâ dışarı çıktı."

Bundan sonra Fir'avn, Hazret-i Mûsâ'ya; "Bu görülen, asânın ejderha olması mûcizesinden başka bir mûcizen daha var mı?" dedi. O da, "Var" dedi. Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: "Elini koltuğu altına (koynuna) sokup geri çıkardı. Bir de gördüler ki, eli, görenlerin ve bakanların gözlerini kamaştıracak derecede güneş gibi parlak ve beyaz olmuştu." (Şuarâ sûresi: 33) Mûsâ aleyhisselâmın ikinci olan ve Yed-i beydâ olarak bilinen bu büyük mûcizesi de herkesi hayrette bıraktı. Eli her tarafı parlatan, gözlerin bakamadığı bir nûr saçıyordu. Etrâfını aydınlattığı gibi, ziyâsı evlerin içine dahî girdi. Pencereden, perde arkalarından da göründü. Fir'avn ona bakamadı. Sonra Mûsâ aleyhisselâm tekrar elini koynuna sokup çıkardı ve eli eski hâline geldi.

Rivâyet edilir ki, Fir'avn, Mûsâ aleyhisselâmın mûcizelerini görünce, onu tasdik edecek oldu. Veziri Hâmân gelip, huzûrunda oturdu ve ona; "Bizce sen tapınılan ilâhsın. Şimdi bir kula mı tâbi oluyorsun?" dedi. Fir'avn, Mûsâ aleyhisselâma; "Bugün ve yarın bana mühlet ver" dedi. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma vahyedip; "Fir'avn'a tarafımdan bildir ki: "Eğer Allah'ın bir olduğuna îmân edersen, seni saltanatında tutarım ve sana gençliğini, tazeliğini veririm" buyurdu. Hazret-i Mûsâ bunu Fir'avn'a haber verdi ve; "Şâyet îmân edip, bana tâbi olursan, Allahü teâlâya duâ ederim, gençleşirsin. Yiyip içmen, kuvvetin eskisi gibi olur ve Allahü teâlâ sana dörtyüz yıl daha ömür verir" buyurdu. Bu sözler Fir'avn'a hoş geldi ve; "Düşüneyim" dedi.

Ertesi günün sabahında Fir'avn, yanına gelen veziri Hâmân'a, Hazret-i Mûsâ'nın, Allahü teâlâdan verdiği haberi söyleyip; "Bu haber bana hoş geldi" dedi. Hâmân hemen karşı çıktı: "Yemîn ederim ki, senin bu dediğin haber, bir gün tapınılmaktan azdır. Ben seni gençleştiririm" dedi. Hattâ onu tahrik etti. "Utanmaz mısın ki böyle sözler söylersin. Hem ben tanrıyım dersin, şimdi de tutmuş ben kulum diyorsun" diye çıkışınca, Fir'avn niyetinden vaz geçti. Hâmân boya getirip Fir'avn'ın saçını sakalını boyadı. Mûsâ aleyhisselâm gelip, onu boyalı hâlde görünce şaşırdı, hayret etti. Allahü teâlâ; "Gördüğün bu hâl seni korkutmasın, çok sürmez o yine eski hâline döner" buyurdu.

Veziri Hâmân'ın hemen karşı çıkmasıyla, Hazret-i Mûsâ'yı reddeden Fir'avn, gördüğü mûcizeleri, bilhassa asânın ejderha olmasını, sihir olarak yorumladı. Şuarâ sûresinin 34 ve 35. âyet-i kerîmelerinde bildirildiğine göre; "Etrâfında bulunan kavminin ileri gelenlerine, şüphesiz bu, sihir ilmini çok iyi bilen bir sihirbazdır. Sihir yapmak sûretiyle sizi memleketinizden (Mısır'dan) çıkarmak istiyor. Siz bana bunun hakkında ne yapmamı emredersiniz (tavsiye edersiniz) öyle hareket edeyim dedi."

Aslında Fir'avn pek gururlu ve çok kibirli olduğundan, hattâ ilâhlık dâvâsında bulunup, teb'asını kendine tapındırdığından, başkalarına hiç danışmaz, onların fikirlerinin ne olduğunu sormaya bile tenezzül etmezdi. Fakat mûcizeleri görünce, içine korku düştü ve orada bulunanların fikrini sordu. Hattâ; "Bu peygamber olduğunu söyleyen Mûsâ aleyhisselâm hakkında ne yapmamızı tavsiye edersiniz. Buna ne gibi tedbir düşünürsünüz?" diyerek yanındakilere iltifâtkar davrandı.

Bilindiği gibi o zamanda sihir meşhûr idi. Fir'avn, insanların Hazret-i Mûsâ'yı tasdik etmelerine mâni olmak için, hemen sihri ileri sürdü. Onu tasdik etmesinler diye, Hazret-i Mûsâ'nın gösterdiği mûcizeler için; "Bu sihirdir" dedi. "Bu sihri çok iyi bilir" demekle de insanları aldatmaya çalıştı. Ayrıca; Hazret-i Mûsâ'ya karşı onları tahrike de gayret ederek; "Bu, sihri ile sizi Mısır'dan çıkarmak istiyor" dedi. Zirâ, dîni ve memleketi ile alâkalı bir aksilik, devamlı olarak insanın kanını tahrik eder ve galeyâna getirir.

Bunun üzerine, Fir'avn'ın yanında bulunanlar bildikleri şekilde cevap verdiler: Bu husûs Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: "Mûsâ'yı (aleyhisselâm) ve kardeşi Hârûn'u (hemen öldürme), az bekle (veya hapset). İdârende bulunan bütün şehirlere de toplayıcı adamlar gönder ki, san'atında mâhir olan bütün sihirbazları getirsinler. Tâyin edilen günün belli vaktinde (zînet günü veya Nevruz da denilen bir bayram gününde, kuşluk vaktinde veya o senenin birinci günü olan Cumartesi'nde, yetmiş iki kişi olduğu rivâyet edilen) sihirbazlar toplandı. Mısır halkına da; (bu hâli yâni Mûsâ ve Hârûn (aleyhimesselâm) ile sihirbazların fiillerini, yaptıklarını seyretmek için) toplandınız mı? denildi. (Çarşılarda, yollarda tellâllar dolaştırılarak, insanların belirtilen gün ve saatte, bildirilen yerde bulunmaları söylendi. İnsanlar dediler ki:) Eğer sâhirler (sihirbazlar) gâlib olursa, umulur ki biz onlara tâbi oluruz (da Mûsâ'ya (aleyhisselâm) tâbi olmayız" (Şuarâ sûresi: 39-40) Çünkü sâhirlerin dîni Fir'avn'ın dîni idi. Bu sebeple onların; "Sâhirlere tâbi oluruz" demeleri, Fir'avn'ın dînine tâbi oluruz demektir.

Fir'avn'ın, herkesin toplanmasını emretmesi, sihirbazlarının Hazret-i Mûsâ'ya mutlakâ gâlib geleceklerini zannetmesi sebebiyledir. Çünkü o, sihirbazlarına ziyâdesiyle güvendiğinden, onların kesin ve mutlakâ gâlib geleceklerine inanıyordu. Herkese karşı rezil düşeceği, saltanatının sona ereceği ve enkâzının kıyâmete kadar, âleme ibret olacağı aklının köşesinden hiç geçmiyordu.

Abdullah ibni Abbâs (radıyallahü anhümâ) şöyle anlatmıştır: Bütün sihirbazlar, başta öğretmenleri olmak üzere Fir'avn'ın yanına geldiklerinde, Fir'avn, öğretmenleri olan baş sihirbaza; "Onlara, yâni yanında bulunan diğer sihirbazlara ne yaptın, ne öğrettin?" dedi. Baş sihirbaz da, onlara sihrin bütün inceliklerini öğretmeye çalıştığını, bu husûsta çok büyük gayret sarfettiğini bildirdi. Ayrıca; "Onlara çok sayıda büyük sihirler öğrettim. Gökten bir emir, yâni ilâhi bir müdâhale olmadıkça, yeryüzünün sihirbazları bunlarla boy ölçüşemez. Ama semâvî bir emir olursa, elbette ki, kulun gücü hâricindedir, ona karşı durulmaz" dedi.

Rivâyete göre sihirbazların toplanması emredildiğinde, başka bir şehirde sihir yapmakta usta ve pek mâhir iki kardeş vardı. Babaları daha ileri olup, onları bu meslekte en iyi şekilde yetiştirmişti. Sihirbaz kardeşler, babalarına

giderek durumdan haber verdiler. “Silah ve adamları olmayan, izzet ve kuvvet sâhibi iki kişi hükümdâra gelmişler. Yanlarında bir asâ varmış. Onu yere bıraktıklarında ejderha oluyormuş. Böyle olunca karşısında bir şey bırakmıyor, demir, ağaç, taş ne bulursa yutuyormuş. Sultân da onların izzet ve kuvvetlerinden sıkılıp, daralmış. Haber göndererek bizi çağırmış” dediler. Buna karşılık babaları; “Uyudukları zaman onları gözetin. Asâyı alabilirseniz alın. Çünkü, sihirbaz uyurken sihri iş görmez. Onların sihirbaz, yaptıklarının da sihir olduğunu böylece anlamış olursunuz. Eğer uyurlarken asâ iş yaparsa, bu, âlemlerin Rabbinin işidir. Siz onunla baş edemezsiniz. Bütün dünyâ bir araya gelse karşısında duramaz” diye cevap verdi.

Sonra bu iki kardeş, gizlice Mûsâ ve Hârûn'un (aleyhisselâm) bulundukları şehre, onların yanına geldiler. Uyurlarken, asâyı almak istediler. Asâ, onlara saldırınca alamadılar. Hazret-i Mûsâ uyandı. Onunla görüştüler. Sonra zînet (bayram) günü sabahı buluşmak için, Mûsâ aleyhisselâmlâ sözleştiler.

Nihâyet tâyin edilen gün geldi. Meydan tıklım tıklımdı. Sihirbazlar hazırlandılar, yapacakları bu karşılaşmada gâlib gelmeleri hâlinde, Fir’avn’ın kendilerine nasıl bir mükâfât vereceğini sordular. Nitekim bu husûs hakkında Şuarâ sûresinin 41 ve 42. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Sâhirler (sihirbazlar) geldiklerinde, Fir’avn'a dediler ki: “Biz gâlib olursak bize ücret var mıdır?” Fir’avn da onlara; “Evet, gâlib olursanız sizin için ücret vardır. Hattâ gâlib olduğunuz takdirde, bana en yakın kimselerden olacaksınız” dedi.”

Fir’avn, sihirbazların isteklerine karşı bol vâdlerde bulundu. “Her vakit bana sohbet arkadaşı olursunuz. Yanımda meclisimde bulunursunuz. Görülmemiş ihsânlarıma kavuşursunuz. İnsanlardan, yanıma girip çıkanlardan farklı olursunuz. İtibar ve imtiyazınız artar. Yanıma önce girer, sonra çıkarsınız.” dedi. Kendisiyle berâber bulunmayı bir nîmet, bir imtiyaz gibi gösterip, bu mühim müsâbakada gâlib olacaklara da bunu vâdetti. Onlar bu vâdler karşılığında aldanıp, meydana çıktılar.

O sırada Hazret-i Mûsâ ile Hârûn (aleyhimesselâm) da geldiler. Hazret-i Mûsâ asâsına dayanarak yürüyordu. Meydana girdiklerinde, kendilerini bekleyen sihirbazların yerlerini aldığını gördüler.

Tâhâ sûresinin 61. âyet-i kerîmesinde, bu husûsta meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm) sâhirlere hitâb ederek; “Size yazıklar olsun. Allahü teâlâya yalan olarak iftirâ etmeyin. Mûcizelerine sihir diyerek îtirâza kalkışmayın. Eğer iftirâ ederseniz, Allahü teâlâ hiç biriniz kalmamak üzere hepinizi helâk eder. O hâlde iftirâ etmeyin ki, sizi helâk etmesin. Allahü teâlâya karşı yalan uyduran herkes, muhakkak hüsrâna uğramıştır” dedi.”

Hazret-i Mûsâ'nın bu sözleri, Allah için söylenmiş olduğundan onlara çok te’sirli oldu. “Mûsâ'nın (aleyhisselâm) bu sözü üzerine sâhirler, aralarında, bu işleri husûsunda birbirleriyle çekişe çekişe görüştüler ve (Fir’avn ve adamları bu konuşmalarını duymasınlar diye de) gizlice konuştular.” (Tâhâ sûresi: 62)

Mûsâ aleyhisselâmın sözleri, peygamberlik şefkâtiyle, nasîhat olarak söylemesi, onlara te’sir etti ve insâflı düşünmelerine sebep oldu. Hazret-i Mûsâ onlara; “Fir’avn gibi bir azgının emrine uyarak, buraya; sizin de, onun da her şeyin sâhibi, Rabbi olan Allahü teâlâya îtirâz etmek, karşı gelmek için geldiniz. Bu yaptığınızın ne kadar tehlikeli ve Allahü teâlânın gadabına sebep olacak ne kötü bir iş olduğunu bilmiyor musunuz? Düşünmüyor musunuz? Bile bile, yalan olarak Allahü teâlâya iftirâ etmeniz hâlinde büyük bir azâb ile, O'nun sizi helâk edeceğini, anlamıyor musunuz?” demişti.

Oradaki sihirbazlar, bu sözlerin, yapmacık olarak söylenemeyeceğini, bir sihirbazın böyle konuşamayacağını iyice anladılar. Heyecanlı bir şekilde aralarında bu mevzûyu istişâre ettiler. Fir’avn ve adamlarının zararından da çekindikleri için, gâyet gizli ve sessiz olarak konuşuyorlardı. Hepsi, îmân etmeye, sihir göstermekten vaz geçmeye meylettiler. Ancak böyle yapmaları hâlinde, Fir’avn’ın zulüm ve işkence edeceğini bildiklerinden; kararlarını açıklamayı, karşılaşmadan sonraya bıraktılar. Hazret-i Mûsâ'nın gâlib gelmesi hâlinde, hep birden ona tâbi olmayı da kararlaştırdılar.

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde, sâhirlerin kendi aralarındaki bu konuşmalarının netîcesini bildirdikten sonra, Fir’avn ve adamları; sihirbazları teşvik etmek, onları cesâretlendirmek için çeşitli sözler söylediler. Bu husûsta Tâhâ sûresinde meâlen buyruluyor ki: “(Fir’avn ve

kavmi, sihirbazlara veya sihirbazlardan bâzısı bâzısına) dediler ki: İş bu Mûsâ ve Hârûn (aleyhimesselâm) iki sihirbazdır ki, sihirleriyle sizi memleketinizden (Mısır'dan) çıkarmak, bütün dinlerden efdâl olan yolunuzu (dininizi, şerefinizi) gidermek (yok etmek ve yerine kendi dinlerini yerleştirmek) istiyorlar. Maksatları budur. O hâlde şimdi siz, hîlenizi ve sihir aletlerinizi toplayın. Sonra saf saf meydana (müsabaka yerine) çıkın ki, heybetiniz şiddetli olsun. Bu gün gâlib olan, elbette felâh bulur ve umduğuna kavuşur. (Zâten meydanda olan sihirbazlar, daha da ortaya çıktılar. Sihir âleti olarak, her birinin elinde ip ve asâ vardı.) Sihirbazlar (edebe riâyet ederek Hazret-i Mûsâ'ya) asânı yere önce sen mi atarsın, yoksa biz mi atalım dediler. (Mûsâ (aleyhisselâm); asâyı önce atan, yere bırakan, ben olmayayım.) Bilakis siz (asâlarınızı, iplerinizi) yere koyun, başlayın dedi.

Sihirbazlar ellerindeki ip ve asâlarını yere koyduklarında, onların ipleri ve sopaları, yaptıkları sihirden ötürü, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) gerçekten (asâ ve iplerin yılan olup) koşuyormuş hayâlini verdi." (Tâhâ sûresi: 63-66)

Hazret-i Mûsâ, onların bu sihirlerini görünce, Allahü teâlâ ona vahy edip meâlen buyurdu ki: "Biz Mûsâ'ya dedik ki; Korkma! Sen onlara elbette gâlib geleceksin. Elindeki asânı yere bırakıver. (Onların asâlarının, iplerinin çokluğuna, bunların yılan şeklinde görünmelerine aldırma ki) senin asân, onların yaptıklarının hepsini yutar. Zirâ onların yaptıkları şeyler, ip ve asâlarının yılan şeklinde görünmesi, sihirbazlık hîlesidir. Sâhir her nerede olsa felâh bulmaz." (Tâhâ sûresi: 68-69)

Şuarâ sûresinin 45. âyet-i kerîmesinde de meâlen buyruldu ki: "Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm da asâsını yere bırakıverdi. Bir de ne görsünler, o asâ büyük bir ejderha olup, onların sihir ile uydurdukları (yılan şeklinde görünen) şeylerin hepsini yutuyor." Bir mûcize olarak ejderha şekline giren asâ, sihirbazların sihir aletleri olan ve yılan şeklinde görünen şeylerin hepsini yuttu. Ortada hiç bir şey kalmadı. Hazret-i Mûsâ onu tutunca, yine eskisi gibi bir asâ oluverdi. Bununla berâber, asâ, ejderha olup, o kadar şey yuttuğu ve eski şekline geldiği hâlde hacminde herhangi bir değişiklik ve fazlalık olmamıştı. Bu da bir başka mûcize idi. Bu hâl karşısında sihirbazlar, Mûsâ aleyhisselâmın bir sihirbaz değil, Allahü teâlâ tarafından

gönderilmiş hak peygamber olduğunu tasdik ettiler. “Sihirbazlar derhal secdeye kapanmış olarak yere serildiler. Biz âlemlerin Rabbine îmân ettik. Mûsâ ve Hârûn'un (aleyhimesselâm) Rabbine” dediler.” Şuarâ sûresi: 46-48)

Tefsîr âlimlerinin bildirdiklerine göre, önceden sihirbaz, îmânsız kimseler iken, Hazret-i Mûsâ'ya tâbi olan, orada, Fir’avn’ın da bulunduğu kalabalık bir topluluğun karşısında îmânlarını izhar eden o mü’minlerin, secdeye kapanıp; “Biz âlemlerin Rabbine îmân ettik” dedikten sonra, ayrıca; “Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine...” demelerinin hikmeti şudur: Fir’avn da, ilâhlık iddiâ ediyor ve her tarafın kendisine âit olduğunu söylüyordu. Ayrıca teb’asından olanları şahsına secde ettiriyordu. Sihirbazlar, secdeye kapandıklarında, sâdece; “Âlemlerin Rabbine îmân ettik” deseler, başka bir şey söylemeselerdi, Fir’avn onların, kendine secde ettiklerini, ona olan îmânlarını dile getirdiklerini iddiâ edecekti.

Hem Mûsâ aleyhisselâmın onlara gâlib gelmesine, hem de onların hep birden secdeye kapanarak îmân etmelerine pek çok kızan Fir’avn; sinirinden yerinde duramaz, ne söyleyeceğini bilemez oldu. Bu husûs hakkında Şuarâ sûresinin 49. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Fir’avn, sihirbazlara hitâb ederek; “Ben size izin vermeden evvel Mûsâ'ya îmân ettiniz. Hakîkat, demek o, size sihri öğreten bir büyüğünüzmüş. Siz elbette başınıza geleceği bilirsiniz. Ben size gösteririm. Sizin hâliniz bu olunca muhakkak ki ben, sizin elinizi, ayağınızı muhâlif (çaprazlama) olarak keseceğim ve hepinizi asacağım” dedi.”

Tâhâ sûresinin 71. âyet-i kerîmesinde de meâlen buyruldu ki: “Fir’avn sâhirlere dedi ki: “...Muhakkak ki, sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama olarak keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım. (Benim mi yoksa Mûsâ'nın Rabbinin mi) hangimizin azâbının daha şiddetli ve devamlı olduğunu gerçekten bilecek, anlayacaksınız.”

Onlar ise Fir’avn’ın bu tehditlerine, bağırıp çağırmasına hiç aldırış etmediler. “Sen ne söylersen söyle ve ne yaparsan yap, biz bu îmânımızdan vazgeçmeyiz” diyerek kuru laflardan ve tehditlerden korkmadıklarını,

yalnız Allahü teâlânın azâbından korktuklarını bildirdiler. Bu husûsta âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

“(Sihirbaz iken Allahü teâlâya îmân edip, secdeye kapanan o mü’minler, Fir’avn’ın tehditlerine hiç aldırmadılar ve ona; “Ey Fir’avn!) Biz, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) mûcizeleri ve bizi yaratan Allahü teâlânın rızâsına karşı seni tercih etmiyoruz, istemiyoruz, beğenmiyoruz. Şimdi bizim üzerimize ne hükmedersen ve ne kastedersen et. Ama sen, hevân üzere, kendi görüşünle ancak şu dünyâ hayâtında hükmünü geçirebilirsin, âhıret hayatı ise bakîdir. Biz; hatâlarımızı ve bize zorla yaptırdığın sihrin vebâlini mağfiret etmesi için Rabbimize îmân ettik. Allahü teâlânın sevâbı, mükâfâtı seninkinden daha hayırlı, azâbı da seninkinden daha bakîdir.” (Tâhâ sûresi: 72-73)

Rivâyet edilir ki, sihirbazlardan bâzıları, bu karşılaşma olmadan evvel Fir’avn'a; “Kendisi ile karşılaşacak olduğumuz Mûsâ'yı (aleyhisselâm) bize uyurken gösterebilir misin?” demişlerdi de, o; “Peki” deyip göstermişti. Sihirbazlar, Hazret-i Mûsâ uyurken asâsının onu koruduğunu görmüş ve hayretle Fir’avn'a gelerek, onun yaptığı sihir değildir. O, ilâhî bir kudret ile olmaktadır. Sihir olsa, uyurken asâsının bir şey yapamaması lâzımdı. Zirâ, sâhir uyuduğunda, sihri te’sirli olmaz” demişlerdi. Fir’avn ise bunların sözlerine iltifât etmeyip, sihir yapmaları için onları zorladı. Onlar ise mağlûb olacaklarını bildikleri hâlde, istemeye istemeye bu işe girdiler. Bundan dolayı Fir’avn'a verdikleri cevapta; “Bize zorla yaptırdığın sihrin vebâlini mağfiret buyurması için, Rabbimize îmân ettik” dediler.

“Sahirler, Fir’avn’ın tehditlerine karşı, ona; “Bizim için zarar yoktur. Zirâ biz Rabbimizin huzûruna döneceğiz. (Senin tehdit ettiğin fiil, âhıret azâbına göre zararsız ve çok hafif kalır. Hal böyle olunca, senin davranışın hattâ bu tehdidini tatbik etmen, nihâyet öldürmen bize ne zarar verebilir ki?) Çünkü, biz senin kavminden îmân edenlerin evveli olduğumuz için, Rabbimizin, hatâlarımızı af ve mağfiret etmesini ümîd ederiz (yani bundan dolayı sen ne kadar tehdit etsen de, biz îmânımızdan dönmeyiz)” dediler.” (Şuarâ sûresi: 50-51)

Kaynaklarda bildirildiğine göre, Fir’avn başkalarının da Hazret-i Mûsâ'ya tâbi olmalarını önlemek, insanların gözlerini korkutmak için, akşam olunca,

o gün îmân eden sihirbazların hepsinin, elleri ve ayaklarını çaprazlama olarak kesti ve hurma dallarına astı. Böylece bu insanlık dışı işkenceyi yapanların ilki, o alçak oldu. Elleri, ayakları kesilip, hurma dallarına asılanların hepsi şehîd oldu. Sabahleyin hepsi kâfir ve sihirbaz iken, akşamleyin mü’min ve şehîd olarak vefât ettiler.

Bütün ahâlinin gözleri önünde rezil ve perişân olan Fir’avn, Hazret-i Mûsâ'ya herhangi bir zarar veremedi. El ve dil uzatmaya imkan bulamadı. Mûsâ ve Hârûn (aleyhimesselâm) oradan ayrıldıktan sonra kavimlerine, İsrâiloğullarının yanına geldiler.

Sihir (Büyü):

Vâridât-i ilâhiyyenin hepsi, âdet-i ilâhiyye içinde hâsıl olmaktadır. Yâni, Allahü teâlâ, her şeyi bir sebep altında yaratmaktadır. Bu sebeplere, iş yapabilecek te'sir, kuvvet vermiştir. Bu kuvvetlere; tabîat kuvvetleri, fizik, kimya ve biyoloji kanunları denilmektedir. Bir işin yapılması, bir şeyin elde edilmesi için, bu işin sebeplerine yapışmak lâzımdır. Meselâ, buğday hâsıl olması için tarlayı sürmek, ekmek, ekini biçmek lâzımdır. İnsanların bütün hareketleri, işleri, Allahü teâlânın âdeti içinde meydana gelmektedir. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik ve ikrâmda bulunmak ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara, âdetini bozarak, sebepsiz şeyler yaratıyor. Meselâ:

1- Peygamberlerden aleyhimüsselâm âdet-i ilâhiyye dışında ve kudret-i ilâhiyye içinde meydana gelen şeylere; mûcize denir. Peygamberlerin aleyhimüsselâm mûcize göstermesi lâzımdır.

2- Peygamberlerin aleyhimüsselâm ümmetlerinin evliyâsında, âdet dışı meydana gelen şeylere; kerâmet denir.

3- Ümmet arasında, velî olmayanlardan meydana gelen âdet dışı şeylere; firâset denir.

4- Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhûr ederse; istidrâc denir ki, derece derece kıymetini indirmek demektir.

5- Kâfirlerden zuhûr edenlere ise sihir, yâni büyü denir.

Allahü teâlâ; mûcize, kerâmet ve firâsetten râzıdır, beğenir. İstidrâcdan ve sâhiplerinden râzı değildir, onları beğenmez. Müslüman olmayanlardan ve sapıklardan âdet dışı olarak zuhûr eden sihirden râzı değildir. Bu şeyler onlar için bir ihsân değil, âhıretteki azâblarını arttırıcı bir sebeptir. Sihir ve benzeri şeyler, bâzı şeylerin sebeplerini yaparak, onların meydana gelmesini sağlamaktır. Bazen da, mevcût olmayan şeyi, varmış gibi göstermektir ki, dışarıda yok olduğu hâlde, vehimde ve hayâlde var görünür. Bunlar hârika değildir.

Semâvî dinler (Hak dinler), sihri yasaklamıştır. Bu arada, İslâmiyet de, kendinden önceki bütün dinleri nesh ettiği gibi, onlara âit her türlü ibâdet, tören, âyin v.s.'nın yanı sıra, sihri (büyüyü) de yasaklamıştır. İslâm âlimleri, eserlerinde sihri, çok çirkin bir iş olarak vasıflandırılarak, müslümanların, büyü yapmaktan ve yaptırmaktan kesinlikle uzak durmalarını bildirmişlerdir. "Üç şeyden biri bulunmayan kimsenin, bütün günâhlarının af ve mağfiret olunması umulur: Şirke, küfre yakalanmadan ölmek, sihir yapmamak ve din kardeşine hıkd etmemek" hadîs-i şerîfi, sihir yapmanın İslâmiyette yeri olmadığını göstermektedir.

Sihir; ilme, fenne uymayan gizli sebepler kullanarak, garip işler yapmayı sağlayan bir vâsıtadır. Sihri öğrenmek de, öğretmek de haramdır. Müslümanları zarardan korumak için ve hayırlı işler yapmak için öğrenmek de haramdır. Zevcin, zevcesini sevmesi için (Tivele) denilen sihri yapmak, hadîs-i şerîf ile nehy edilmiştir. Bunun haram olduğu "Hâniye" fetvasında da yazılıdır. Sihirde; âyetlerden, sünnet olan duâlardan başka şeyler yazılıdır. Ben her istediğimi yaparım şeklinde küfre sebep olan, îtikâdı olmasa dahi, fitne ve fesâda çalıştığı için, sâhirin, (sihir yapanın), men olunması lâzımdır.

Kehânet; ileride olacak şeyleri haber vermektir. Arrâf; falcı demektir. Çalınan şeylerin yerlerini, çalanları ve sihir yapanları haber verir. Tecrübe ile, hesap ile değil; tahmin ile, zan ile konuşurlar. Yâhud cinden öğreniyoruz derler.

Modern fen ilimleri, sihri (büyüyü) kendi metotları gereği olarak red ederler. Bu hal, o ilimlerin sahasına girmeyen ve metotlarıyla incelenemeyen şeylerin yok olduğu mânâsına gelmez. Ancak, konuları, haricî ve hüküm verme sahalarının dışında olduğu mânâsına gelir. Bu bakımdan sihir, daha pek çok şey gibi modern ilimlerin sahası dışında kalmakta ve varlığı yahut yokluğu laboratuvar teknikleriyle bugün için îzâh ve isbât edilememektedir.

Sihrin beşer (insanlık) târihi kadar eski bir mâzisi vardır. İlk defâ nerede ve nasıl çıktığı bilinmemekle berâber, hak dinden mahrûm kalmış, netîcede

bozuk inanışlara yakalanmış insanlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Bu bedbaht kimseler, çeşitli maksatlarla sihre başvurdular.

İnsanların zaaflarını ve diğer insanlarla olan münâsebetlerinde sağlamak istedikleri menfeat veya zararları gâye edindiler. Maddî yahut mânevî menfeat te’min etmeye veya zarar vermeye ma’tûf, hukûken ve dinen meşrû sayılan yollar haricinde bir takım kuvvetleri yönlendirmek için, çeşitli göz bağcılık ve hîlelerde bulundular. Bu sihir ve efsûn îtiyâdı, her asırda insanlar üzerinde pek muzır te’sirler bıraktı. Hele duâ ile bunu ayırt edemeyen saf kimseler üzerindeki te’siri, daha derin ve daha muzır oldu. Sâhirler (sihirbazlar), ilmin ve san’atın her şûbesinden hayâsızca istifâde yolunu buldular. Bu sebeple, sihrin birçok çeşidi ortaya çıktı. İslâm âlimleri, bu hîlekarları ve hîlekarlıkları, eserlerinde sakınılması gerekli husûslar olarak bildirdiler.

Mısır'da Fir’avn’ın sihirbazları ile Mûsâ aleyhisselâmın arasında geçen vakâlar (hâdiseler) meşhûrdur. Mısır sihirbazları da halka karşı esrârengiz bir sûretle gözbağcılık ederler ve hayâlî şeyleri hakîkat şeklinde gösterirlerdi. Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde bildirilmektedir.

Mısır'dan beri, Benî İsrâil arasında sihir ve hokkabazlık, şekil değiştirerek devam etti. Hâtem-ül enbiyâ Muhammed aleyhisselâm, dünyâya teşrîf edip, Tevrât'ın aslından bahsedince, Benî İsrâil o zaman Resûlullah'la mücâdeleye başladı.

“Nübüvvet yoluyla mücâdele edemeyeceğiz. Biz ne yapsak Cebrâil ona haber veriyor” dediler ve Cebrâil aleyhisselâma düşman oldular. Tevrât'ı da büsbütün arkalarına atarak, sihir ve iftirâ yoluna saptılar. Hazret-i Süleymân'a (aleyhisselâm); “Süleymân, Muhammed'in dediği gibi bir peygamber değildi. Sihirbaz bir hükümdârdı. Sihirlerini mûcize gibi gösterirdi” diye iftirâ ettiler. Kur'ân-ı kerîmde bu husûs, Bakara sûresi 102. âyet-i kerîmesinde beyân buyrulmaktadır.

Asr-ı saâdette yahudilerin, Resûl-i ekreme sihrettiğini ve Resûlullah'ın (sallallahü aleyhi ve sellem) bu sihri, mübârek vücûdunda hissettiğini, Sahîh-i Buhârî’de hazret-i Âişe (radıyallahü anhâ) haber vermektedir. “Bir

kere Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) sihir yapılmıştı. Hattâ bâzı şeyleri, işlemediği hâlde yaptım sanırdı. Nihâyet günün birinde tekrar tekrar duâ etti. Sonra bana; “Ey Âişe! Bilir misin? Allah, bana kendisinde şifâm olan şeyi bildirdi ki, bana iki kişi geldi. (Cibrîl ve Mîkâil). Bunlardan biri baş ucumda, öbürü de ayak ucumda oturdu ve biri öbürüne; “Bu zâtın hastalığı nedir?” diye sordu. O da; “Sihirlenmiştir” diye cevap verdi. “Kim sihir yapmıştır?” diye suâline de, öbür melek; “Lebîd bin A’sam” diye cevap verdi. Sonra; “Bu sihir ne ile yapılmıştır?” diye sordu. O da; “Bir tarakla saç döküntüsüne ve bir de erkek hurma tomurcuğunun içine” diye cevap verdi. “Nerede yapılmıştır?” suâline de; “Zevân kuyusunda” diye cevap verdi.” (Zevan; Medîne'de, Beni Züreyk kabîlesinin bahçesinde bulunan bir kuyudur.)

Kur'ân-ı kerîmdeki, Felâk ve Nâs sûresinin sebeb-i nüzûlü hakkında bildirildi ki: Yahudi tâifesinden Lebîd bin A’sam isminde bir yahudi, sihir yapmak için, Resûlullah'a hizmet eden bir yahudi çocuğu vâsıtasıyla, mübârek başının kıllarından bir kaç tel elde etti. Sonra kızlarıyla birlikte, o mübârek kılları bir ip ile onbir düğüm bağlayıp, kuyuya bir taş ile bastırıp bıraktılar. Bu sebeple Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) hasta oldular. Cebrâil aleyhisselâm gelip, o sihrin yerini haber verdi. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) oraya; Ali, Zübeyr, Talhâ ve Ammâr'ı (radıyallahü anhüm) gönderdi. Onlar kuyunun suyunu çekip, dibinde olan taşı kaldırdılar ve altından bir ipliği onbir düğümle düğümlenmiş olduğu hâlde buldular. Alıp Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem) getirdiler. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), bu iki sûrede mevcût onbir âyetten, her birini okudukça düğümün biri çözüldü ve vücûd-u şerîfleri sıhhat buldu. Eshâb-ı kirâm, yahudinin öldürülmesi için izin istediklerinde, Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) izin buyurmayıp kendisine de bir şey demediler.

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), Felâk ve Nâs sûrelerini okuyarak, Allahü teâlânın hıfz ve himâyesine sığındı. Meâlen buyruldu ki: “Ve ipi, efsûnla düğümleyenlerin şerrinden… (Allahü teâlâya sığınırım).” (Felâk sûresi: 4)

Sihir yapmak büyük günâhlardandır. Onu öğrenmek ve öğretmek de haramdır. Şeyhülislâm Ahmed ibni Kemâl Efendi'nin, "El-Münîre" kitabında diyor ki: İslâmiyet; Allahü teâlânın ve Resûlünün (sallallahü aleyhi ve sellem) emir ve yasak ettiği şeyler demektir. Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Bir kimsenin havada uçtuğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü yahut ağzına ateş koyup yuttuğunu görseniz, fakat şeriata uymayan bir iş yapsa, kerâmet sâhibiyim derse de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan saptırıcı biliniz!"

"Hadikat-ün-nediyye"de, bedenin afetleri bölümünde yazılı olan hadîs-i şerîfte buyruluyor ki: "Tetayyur eden ve tetayyur olunan; kâhinlik yapan ve kâhine giden; sihir, büyü yapan ve yaptıran ve bunlara inanan, bizden değildir. Kur'ân-ı kerîme inanmamıştır." Tetayyur, uğursuzluğa inanmaktır. Kâhinlik, cinden bir arkadaş edinip, olmuş şeyleri ona sorup, ondan öğrenmek ve bunları başkalarına bildirmektir. Cinle tanışan falcılar ve yıldıznâmeye bakıp, sorulan her şeye cevap verenler böyledir. Bunlar ve büyücülere gidip, söylediklerine, yaptıklarına inanmak, bâzan doğru çıksa bile, Allahü teâlâdan başkasının her şeyi bildiğine ve her dilediğini yapacağına inanmak olup, küfr olur.

Sihir yâni büyü yapmamalıdır ve sihir yaptırmamalıdır. Küfre en yakın olan, en fenâ haramdır. Sihre âit ufak bir şey yapmamaya çok dikkat etmelidir. Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: "Müslüman sihir yapamaz. Allah saklasın îmânı gittikten sonra, sihri te'sir eder."

İmâm-ı Nevevî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: "Sihir yaparken, küfre sebep olan kelime veya iş olursa, küfürdür. Böyle kelime veya iş bulunmazsa, büyük günâhtır." Sihir, insanları hasta yapar. Sevgi veya muhabbetsizlik yapar. Yâni cesede ve rûha te'sir eder. Sihir, kadınlara ve çocuklara daha çok te'sir eder. Sihrin te'siri kat'î değildir. İlâcın te'siri gibi olup, Allahü teâlâ, isterse te'sirini yaratır. İstemezse, hiç te'sir ettirmez. Şu hâlde, bir sâhir (sihir yapan), sihir ile istediğini elbette yapar, sihir muhakkak te'sir eder diyen ve inanan kimse îmânsız olur. Sihir, Allahü teâlâ takdir etmiş ise, te'sir edebilir demelidir. Büyü yapılmış olan kimse; "Mevâhib-i ledünniyye tercümesi" ikinci cildi, yüzseksenyedinci sahifesindeki ve Arabî "Teshil-ül-menafî" sonundaki âyet-i kerîmeleri ve

duâyı yazıp, üzerinde taşırsa şifâ bulur. Bir miktar suya, Âyet-el-kürsi, İhlâs ve Mu’avvizeteyn okumalı; büyülenmiş kimse bundan üç yudum içmeli, kalan ile gusül abdesti almalıdır. Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur.

Akşam-sabah şu duâyı okuyan kimse, sihir ve zâlimlerin şerrinden emîn olur. Duâ şudur: “Bismillâhirrahmânirrahîm, bismiliâhillezî lâ yedurru ma'asmihî şey'ün fil-erdı velâ fis-semâi ve hüvessemiul'alîm.”

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Cebrâil (aleyhisselâm) bana geldi; Kalk namaz kıl ve duâ et. Bu gece Şaban'ın onbeşinci gecesidir dedi. Bu geceyi ihyâ edenleri Allahü teâlâ affeder. Yalnız; müşrikleri, büyücüleri, falcıları, hasisleri, alkollü içki içenleri, fâiz yiyenleri ve zinâ yapanları affetmez.”

Mâşita Hâtun (radıyallahü anhâ) ve şehîd edilmesi:

“Ravdat-üs-safâ”, “Mir’ât-ı Kâinat” ve “Târih-i Taberî”nin Osmanlıca tercümesi gibi eserlerde özetle şöyle anlatılmıştır: Mâşita; gelinlerin yüzlerini süsleyen, kadınların saçlarını tarayıp, bakımını yapan kadınlara verilen isimdir. Fir’avn’ın kızının dadılığını yapan bir hanım vardı ve Mâşita Hâtun ismiyle tanınmıştı. Hazret-i Mûsâ'nın dînine inanmıştı. Fakat, Fir’avn’ın şerrinden korunmak için îmânını setreder, ibâdetlerini gizli yapardı.

Mâşita Hâtun bir gün hamamda Fir’avn’ın kızının saçını tararken, tarak birden elinden düştü. Uzanıp tarağı alırken gayr-i ihtiyârî olarak; “Bismillah” deyiverdi. Kız buna şaşırarak; “Ey dadı! Bu söylediğin kimin adıdır. Faydası nedir?” dedi. Mâşita; “Bu ad, pâdişahlar pâdişahının adıdır ki, Fir’avn'a pâdişahlığı veren de O'dur. Bütün mevcudâtı yaratan da O’dur” dedi. Kız sinirlenerek; “Ey dadı! Benim babamdan başka ilâh vardır diyorsun ha! Sen babamın adını değil de, başkasının adını ilâh olarak nasıl ağzına alırsın?” dedi.

Mâşita buna cevap olarak; “Evet yavrum. Allahü teâlâ vardır. O, bütün âlemlerin Rabbidir. Yerleri, gökleri ve bunların içinde bulunan her şeyi

yoktan var eden, seni, beni, babanı kısacası var olan her şeyi yaratan bir Allah vardır. Ben o bir olan, kendisinden başka hakîkî mâbud bulunmayan yegâne mâbuda inanıyorum. Baban ise, haşa bir ilâh değildir. Her şey gibi o da yüce Allah'ın bir mahlûkudur. Babana bu mülkü, pâdişahlığı veren O yüce Allah'tır” dedi.

Kıza bu sözler çok ağır geldi. Daha da kızarak olanları Fir’avn'a haber verdi. O da, derhal Mâşita'yı yanına çağırtarak dedi ki: “Sen benden başka bir tanrıya mı inanıyorsun? Söyle, yeryüzünde benden başka bir tanrı mı vardır?” Mâşita, artık hiç bir şeyi gizlemedi. Çünkü her şey anlaşılmıştı. Kıza söylediklerini aynen ona da söyleyip; “Ey Fir’avn! Sen de biliyorsun ki, sen bir ilâh değilsin. Herkes gibi sen de, âciz bir kulsun. Seni ve her şeyi yaratan Allahü teâlâdır. Sen fânîsin, her fânî gibi senin de sonun gelecek ve öleceksin. Fakat benim Rabbim olan Allahü teâlâ fânî değildir. Bakî ve ebedîdir. Mûsâ aleyhisselâm O'nun peygamberidir.”

Mel’ûn Fir’avn, bu sözlere çok kızdı. Onu hemen öldürmektense, her gün bir uzvunu keserek azâb içinde can vermesine karar verdi. Kin ve intikâm hırsı her tarafını kapladığından, görülmemiş ve en alçak eziyetleri yapmaktan çekinmedi. Böylece intikâmını yavaş yavaş alacak, habis rûhu bundan zevk duyacaktı. Ayrıca bunu yapmakla, başkalarının îmân etmesine mâni olmaya, onların gözlerini korkutmaya çalışıyordu. Bunun diğer insanlara ibret ve ders olmasını istiyordu.

Zâlim Fir’avn, o zavallı hâtuna yavaş yavaş işkence etti. Yapmadığını bırakmadı, önce tırnaklarını çektirdi. Kamçılarla vücûdundan kan çıkıncaya kadar kırbaçla vurdurdu. Bunlara rağmen o, dîninden dönmüyor; “Ben ancak bir olan Allah'a inanıyorum” diyordu.

Mâşita'nın, beş yaşında bir kızı ile üç aylık bir oğlu vardı. Fir’avn, çocukları getirtip, beş yaşındaki kızı, Mâşita'nın karşısına geçirdi ve; “Ey Mâşita! Beni tanrı olarak kabûl edersen seni serbest bırakacağım. Aksi hâlde çocuğundan olacaksın” dedi. O ise, bir çocuğun, bir de Fir’avn’ın hâline baktı. Fir’avn çok merhametsiz idi. Buna rağmen; “Ben ancak, bir olan Allah'a inanıyor, O'nu kendime ilâh olarak kabûl ediyorum. Zâten O'ndan başka ilâh da yoktur” dedi.

Fir’avn’ın hiddeti gittikçe artıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Eline geçirdiği bir bıçakla o masum yavruyu, annesinin gözü önünde gırtlağından kesiverdi. Kızcağızın feryâdı, yankılanarak etrâfa yayılırken, Mâşita Hâtunda îmânının kuvvetinden gelen bir vakâr, îmândan ayrılmamakta bir karar vardı ve annelik şefkâtiyle gözlerinden kanlı yaşlar akıtıyordu. Fir’avn öfkeyle, kızcağızın kanını, annesinin ağzına, yüzüne sürdü. Hiddetle bağırıyordu: “Söyle! Benden başka tanrı var mıdır?” Mâşita'nın dudaklarından ise yine aynı sözler dökülüyordu: “Allah birdir. O'ndan başka ilâh yoktur...”

Bu sefer, kundakta bulunan üç aylık yavruyu getirmelerini emretti. Getirdiler. Annesine yaklaştırdıklarında, uzun zamandır süt emmeyen çocuk, meme aramaya başladı. Mâşita Hâtun, önceki yavrusunun hunharca öldürülmesini düşündü. İkinci ciğerpâresinin de aynı şekilde, gözü önünde katledilmesine bir anne olarak dayanamayacaktı. Kararını verdi. Görünüşte, Fir’avn’ın emrettiği sözü söyleyecek, fakat kalbinden yine Allahü teâlâya olan îmânını gizleyecekti. Tam o sırada, yavrucağı, kızmış fırının içine atıverdiler. O anda, herkesi titreten, kalpleri ürperten, çoğunun dilinin tutulmasına sebep olan bir haykırış duyuldu. Evet, o üç aylık bebek, Allahü teâlânın kudretiyle dile gelerek; atıldığı o kızgın fırında, ateşler arasından bağrı yanık anasına şöyle sesleniyordu: “Hayır anne hayır! Sakın dîninden dönme! Sabreyle! Hiç şüphe yok ki, ben, Allahü teâlâya vasıl oldum ve O'nun rızâsına kavuştum. Cennet ile senin aranda bir adımdan fazla mesâfenin olmadığını görüyorum. Pek yakında sen de Cennet nîmetlerine kavuşacaksın. Sakın ha dîninden dönme! Az daha sabreyle! Fir’avn'a inanma! Benim, ablamın ve senin için, Rabbimizin hepimize Cennet’te hazırlamış olduğu makâmı görüyorum. O makâmın etrâfında sana hizmet etmek için bekleşen ve pervâne gibi dönen hûrileri de görüyorum.”

Orada bulunanlar, üç aylık yavrunun konuşmasını duydular ve bunların çoğu Hazret-i Mûsâ'ya îmân etti. Mâşita Hâtun, artık ağlamıyor, gülüyordu. Yavrusunun gördüklerini artık o da görüyor ve Cennet nîmetlerine bir an evvel kavuşmak için can atıyordu. Şimdi gördükleri ile kendisi arasında tek bir mâni vardı. O da ölüm. Artık ölümün biran evvel gelmesini arzu ediyordu. Biraz sonra rûhunu teslim edip şehîd oldu; Cennet’teki makâmına, yavrularının yanına uçtu.

Âsiye binti Müzâhim (radıyallahü anhâ) ve şehîd edilmesi:

Tahrîm sûresinin 11. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: "Allahü teâlâ, îmân edenlere Fir'avn'ın hanımını (Âsiye binti Müzahim'i) bir misâl yaptı. O, (iman etmesi sebebiyle kendisine işkence yapılırken); "Yâ Rabbî! Benim için, nezdinde, Cennet'te bir ev yap. Beni, câhil Fir'avn'dan (onun habis nefsinden, bozuk çevresinden), bâtıl, kötü amelinden (küfür ve isyânından) ve zâlim olan kavmin (Kıbt kavminden olup, zulümde ona tâbi olanların) şerrinden koru" demişti."

Mûteber kaynaklarda bildirildiğine göre; Âsiye, Fir'avn'ın hanımı idi. Fakat Fir'avn'ın aksine; iyiliksever, şefkâtli, merhametli, zulüm ve haksızlığı aslâ hoş görmeyen bir hanımdı. Zâten senelerce önce, bir sandık içinde sarayın bahçesine gelen Mûsâ aleyhisselâmı alıp; onu evlat edinmesi ve Fir'avn'ın zarar vermesinden koruması da, bu güzel hasletleri sebebiyle idi.

Hazret-i Mûsâ'nın sihirbazlarla karşılaşıp, sahirlerin mağlûb olmaları ve hepsinin secdeye kapanarak îmân etmelerinden sonra, Âsiye de îmân etmişti. Fir'avn gibi azılı bir Allah düşmanının hanımı olması, onun îmân nîmetiyle şereflenmesine mâni olamadı.

Rivâyete göre, Âsiye, bir müddet îmânını gizledi. Îmân ettikten sonra, Allahü teâlânın emirlerine sıkı sıkıya bağlandı. Helâ ihtiyâcı olduğunu bahane ederek helâya gider, gizli gizli orada Allahü teâlâya ibâdet ederdi. Mâşita Hâtun'un şehîd edilmesine kadar bu hâl böyle devam etti.

Âsiye Hâtun, Mâşita Hâtun'a ve çocuklarına yapılanları saray penceresinden tâkip ediyordu. Nihâyet dayanamayıp Fir'avn'a geldi ve böyle yapmamasını ve bu kadar zâlim olmamasını söyledi. Âsiye, bir faydası olmayacağını anlayınca, tekrar yukarı çıktı. Yine, pencereden, olanları tâkibe devam etti. Mâşita'nın şehîd edilmesini, Allahü teâlânın ona yaptığı ihsân ve ikrâmları, meleklerin rûhunu alarak yükselttiklerini, Allahü teâlânın izniyle hep gördü. Yakîni arttı ve Allahü teâlâya olan îmânı çok kuvvetlendi.

O, olanların te'siriyle âdetâ kendinden geçmiş bir hâlde iken, Fir'avn geldi. Mâşita'ya yaptıklarını ona anlatmaya başladı. Âsiye; "Ey Fir'avn! Sana yazıklar olsun. Allahü teâlâya karşı nasıl böyle yaptın?" dedi. Bu sözleri pek anlayamayan Fir'avn; "Yoksa sen de onun gibi aklını mı kaçırdın?" dedi. Âsiye artık îmânını gizlemedi: "Hayır! Ben aklımı kaybetmedim. Esas deli sensin. Âciz bir mahlûk iken, tanrı olduğunu zannedersin. Ben, benim, senin ve bütün âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya îmân ettim" dedi. Fir'avn ne olduğunu anlayamamıştı. Ne yapacağını şaşırdı. Hemen kayınvalidesini çağırarak; "Kızın da Mâşita gibi aklını kaçırdı. Ona bir çâre bul" dedi. Sonra; "Yâ Mûsâ'nın ilâhına küfredersin, veya ölümü tadarsın" diye Âsiye'yi tehdit etti.

Fir'avn oradan ayrıldıktan sonra; annesi, Âsiye'ye, Fir'avn'ın söylediklerini kabûl etmesini, aksi hâlde uğrayacağı âkıbeti tahmin edeceğini bildirdi. Yâni Fir'avn'ın emrettiklerini söylemesini istedi. O ise kabûl etmedi, ve; "Sen benim Allahü teâlâya küfretmemi, inanmamamı mı istiyorsun! Hayır. Vallahi bunu hiç bir zaman yapamam" dedi. Fir'avn bunu duyunca onu getirtti ve dört direk arasına gerip, eziyet ettirdi. "Eğer Mûsâ'nın dîninden dönmezse, ona öyle bir iş işlerim ki, bütün âleme ibret olur" dedi. Bütün tehdit ve eziyetlere rağmen, o sağlam îmânından dönmedi.

Fir'avn, bu husûsta, en yakını, hanımı olan Âsiye'ye bile en ağır işkenceleri yapmaktan çekinmedi. Bir ağaca, ellerinden ve ayaklarından olmak üzere mıhlattırdı. Yere yatırtarak üzerine değirmen taşı koydurdu.

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Fir'avn, hanımı Âsiye'yi dört direğe bağlatıp sırtüstü yere yatırttı. Güneşin sıcağına karşı idi. Göğsü üzerine de değirmen taşı koydurdu." Fir'avn, bununla iktifâ etmeyip, üzerine büyük kaya atılmasını böylece, çok elem verici büyük eziyet, işkence yapılmasını emretti. Fakat bu sırada rûhunu teslim etmiş olduğundan, o kaya, cesedi üzerine atılmış oldu.

Selmân-ı Fârisî'den (radıyallahü anh) gelen bir rivâyete göre; "Âsiye'ye (radıyallahü anhâ) işkence edilirken, elleri ayakları bağlanarak, kızgın güneş altına bıraktıkları zaman, Fir'avn ve yanındakiler oradan ayrıldıktan sonra, melekler gelip Âsiye'ye gölgelik yaparlardı."

Bir defâsında, Hazret-i Âsiye'ye yine böyle eziyet edilirken, Mûsâ aleyhisselâm da oradan geçiyordu. Âsiye parmağıyla işâret ederek, durumunu bildirmek istedi. Hazret-i Mûsâ duâ etti. O da, artık yapılan eziyet ve sıkıntılardan hiç acı duymaz oldu.

Bundan evvel azâb içinde iken; âyet-i kerîmede meâlen bildirildiği gibi; "Yâ Rabbî! Benim için nezdinde Cennet'te bir ev yap! Beni câhil Fir'avn'dan, bâtıl kötü amelinden ve zâlim olan kavmin şerrinden koru!" şeklinde duâ edince, Allahü teâlâ tarafından kendisine; "Başını kaldır!" diye ilham olundu. Başını kaldırıp baktığında gözünden perde kaldırılıp, Cennet'te kendisi için beyaz inciden yapılmakta olan köşkü gördü. Artık yapılan eziyetlerden acı duymuyor, Cennet'te kendisi için yapılan köşkü seyrediyor ve gülüyordu.

Bu hal, Fir'avn'u daha çok kızdırıyordu. İşkence ettiği kimsenin acılar içinde kıvranmasını, nihâyet dayanamayıp, kendisine yalvararak af dilemesini bekliyordu. Fakat bu, değil af dileyip yalvarmak, üstelik gülüyor ve tebessüm ediyordu. Bu durum karşısında Fir'avn da; "Deliye bakın, azâb içinde gülüyor" demekten kendini alamıyordu.

Hazret-i Mûsâ'nın peygamber olduğunu bildirmesinden ve insanları Hakk'a dâvet etmeye başlamasından sonra uzun seneler geçti. Hazret-i Mûsâ onları, Allahü teâlâya îmâna dâvet ettikçe, Fir'avn'ın azgınlığı artıyor, ne yapacağını şaşırıyordu. İnsanlara, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) inanmamalarını söylüyor; "Benden başka ilâhınız yoktur" diyordu. Bu husûsta Kasas sûresinin 36-37 ve 38. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: "Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm) onlara, Rab olduğumuza delâlet eden alâmetler, açık mûcizeler ile geldiğinde, onlar; "Bu mûcize diye gösterilen şey, ancak uydurulmuş, sihirden başka bir şey değildir. Biz bu, sihri veya peygamberlik iddiâsını evvelki atalarımızdan işitmedik" dediler.

Mûsâ (aleyhisselâm) dedi ki: "Allahü teâlâ tarafından kimin hidâyetle (peygamberlikle) geldiğini ve hayırlı âkıbetin (Cennet'in) kime nasîb olacağını Rabbim çok iyi bilir (ki onlar hak üzeredirler. Siz ise bâtıl üzeresiniz. Yalan, sihir, küfür ve başka fesâdlar ile kendilerine zulmeden)

zâlimler aslâ felâh bulmazlar. (Dünyâda hidâyete, âhırette ise güzel âkıbete nâil olamazlar. Siz de zâlim olduğunuz için kurtuluş bulamazsınız.)”

Fir’avn, (Hazret-i Mûsâ'nın bu sözlerinden sonra, herhangi bir cevap veremedi. Cevap verememenin mahcûbiyet ve ezikliğini gizleyerek); “Ey eşrâf! Ben sizin için, benden başka bir ilâh bilmiyorum. Şimdi ey Hâmân! Haydi, çamurdan tuğla yap da benim için yüksek bir köşk binâ et! Olur ki, ben ona çıkarım da Mûsâ'nın ilâhına bakarım. Doğrusu ben, onu yalancılardan zannediyorum” dedi.”

Gâfir (Mü’min) sûresinin 36 ve 37. âyet-i kerîmelerinde de meâlen buyruldu ki: “Fir’avn, veziri Hâmân'a dedi ki: “Benim için yüksek bir köşk binâ eyle! Olur ki onda göklerin yollarına ve kapılarına erişirim de Mûsâ'nın ilâhına bakarım. (Mûsâ; beni âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ peygamber olarak gönderdi diyor. Ben onun ilâhına muttalî olur, Mûsâ'nın sözlerinin doğru mu, yalan mı olduğunu ondan sorar, anlarım.) Ama, muhakkak ki ben, onu (ilâhının benden başka birisi olduğunu iddiâ etmesi husûsunda ve peygamberlik dâvasında) yalancılardan zannediyorum.”

İşte böylece (şeytan tarafından) ona kötü, çirkin amelleri, süslü, güzel gösterildi de o din yolundan, tevhid yolundan döndü, ayrıldı. Fir’avn’ın işleri, hîleleri; âhırette dâimî ziyânkarlıktan, hüsrândan başka bir şey değildir. (Zîrâ o, az ve fânî olan dünyâ hayatını seçti, nihâyeti olmayan ve bakî olan âhıret için hazırlanmayı terketti. Bundan daha büyük ziyân ve hüsrân olabilir mi?)

Tefsîr âlimleri bildiriyorlar ki, Fir’avn’ın bu sözünde tenâkuz, uygunsuzluk vardır. Çünkü kendinden başka mâbud bilmediğini, öyle bir mâbud bulunmadığını söylediği hâlde, Hazret-i Mûsâ'nın mâbudunu aramak için bir takım hazırlıklara, külfetlere girişti. Bunun için yüksek binâ, kule yapıp oraya çıkmaya gayret etti. Hâmân'a ihtiyaç arzetti. İlâh olmak için bütün bunlar noksanlıktır. İlâh, bir şey yapmak dileyince, hemen yapıverir. Bunun için başkalarından yardım istemez.

Hem, kendisinden başka bir ilâh varsa, semâ cihetinde olabileceğini düşünerek, oralarda aramaya çalıştı. Yâni hem kendisinden başka ilâh

bulunmadığını söyledi, hem de bulunacağını düşünerek göklerde aramaya uğraştı. Yâni, alçaklık ve kibrinin son haddinde olması hasebiyle ilâhlık iddiâ edecek kadar azgınlaşmış ise de, hakîkatte kendisinin bir ilâh olamayacağını ve ne kadar âciz olduğunu biliyordu. Bilmeseydi, göklerde başka ilâh aramaya çalışmaz ve Mûsâ aleyhisselâmdan inanmak için, düşüneyim diye mühlet istemezdi.

Kulenin yapılması:

Fir'avn, Mûsâ aleyhisselâmın dâvetini, hâlini, mûcizelerini görünce, kibrinden ve gururundan ne yapacağını şaşırdı. Kavminin îmân edip, ona tâbi olmasından korkmaya başladı. İnsanların, Hazret-i Mûsâ'ya tâbi olmalarından ve onu kendi yerine geçireceklerinden endişelendi. Nefsine aldanarak buna çâreler aramaya başladı. Saltanatı onun için her şeyden önemliydi. Saltanatını kuvvetlendirmek, hâkimiyetini arttırmak için yüksek bir binâ (köşk, kule) yapmaya karar verdi ve bunu, veziri Hâmân'a emretti. Hâmân, usta ve işçileri, kısaca binâ işinden anlayan herkesi, hiç kimse kalmamak şartıyla topladı. Ücretle tuttuğu, tuğla ve kireç yapıcı ve pişiricilerinden başka, ellibin usta vardı. Ağaç, tahta, çivi, kapı ne varsa hazırlattı. Binâyı yaptı ve yedi senede işin sonuna geldi. Allahü teâlânın gökleri ve yeri yarattığından beri o zamana kadar hiç kimsenin yapmadığı yükseklikte bir binâ inşâ edilmişti. Mûsâ aleyhisselâma bu iş ağır geldi. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma; "Üzülme, ona verdiklerim istidrâctır. Onu âniden hiçe indirir ve yaptıklarının hepsini bir anda yıkarım" buyurdu. Eni, boyu ve yüksekliği hakkında değişik rivâyetler mevcût olan bu binâ çok yüksekti.

Binâ, yukarıya kadar, binek hayvanı ile çıkılacak şekilde yapılmıştı. Fir'avn hayvana binerek, kulenin en üstüne çıktı. Mûsâ aleyhisselâmın bildirdiği, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın oralarda, yükseklerde, semâya yakın yerlerde bulunabileceğini zannetmişti. Aşağıyı, yukarıyı, gökleri, yerleri yaratanın Allahü teâlâ olduğunu, O'nun zamandan ve mekândan münezzeh bulunduğunu, yâni zamanlı, mekânlı olmadığını bilmiyordu. Yukarıya, çok yüksek binâlara çıkmakla bir şey değişmezdi. O da bir farklılık göremedi.

Hattâ, söylendiğine göre, şaşkın şaşkın ne yapacağını bilemeyip, boşluğa doğru ok attığı oldu.

Dehhâk'dan (rahmetullahi aleyh) şöyle bildirilmiştir: Allahü teâlâ, Cebrâil aleyhisselâma emredince, geldi, kanadı ile, o yüksek binâyı sarstı. Bina üç parçaya ayrılıp yıkıldı. Rivâyete göre, binâ yıkılınca binlerce asker öldü. Hattâ binânın yapılmasında emeği geçenlerin hepsi, âfete uğradı. Tuğla ve kiremit pişirenler sonunda başkaları tarafından yakıldılar.

Abdullah bin Abbâs (radıyallahü anhümâ), Sa'id bin Cübeyr, Katâde, Muhammed bin İshak ve başka âlimler (rahmetullahi aleyhim) bildirdiler ki: Bilindiği gibi, Mûsâ ile Hârûn (aleyhimesselâm), Allahü teâlânın emri ile Fir’avn'a gelmişler ve âlemlerin Rabbinin peygamberi olduklarını tebliğ edip, İsrâiloğullarına serbestlik verilmesini söylemişlerdi. Allahü teâlâdan açık mûcizeler ile geldiklerini bildirdiklerinde, Hazret-i Mûsâ ile müsâbakaya çıkan sihirbazlar; onun peygamber olduğunu anlayıp, hep birden îmân ederek secdeye kapanmışlardı. Hak teâlânın düşmanı olan Fir’avn da onlara türlü türlü eziyetler yapmış; ellerini, ayaklarını kestikten sonra hurma dallarına astırarak şehîd etmişti. Bununla berâber, mağlûb ve perişân olduğu belli idi. Bundan sonra Fir’avn kendi kavmine, İsrâiloğullarına daha çok baskı yapmalarını, güçlerinin üstünde işler yüklemelerini emretti. Çünkü, zulümde ileri giden Kıbt kavminin gücü, ancak buna yetiyordu.

Kıptîlerden biri, İsrâiloğullarından birine gelir ve; “Hadi, beni tâkib et” diye götürüp; “Etrâfı süpür, ot kes, hayvanlarımı otlat ve bana su çek.” derdi. Kıptî bir kadın gelir, İsrâiloğullarından bir kadına dayanamayacağı işler verir, buna rağmen yiyecek, ekmek vermezdi. Öğle vakti olunca; “Gidin, yiyecek bir şey kazanın” derlerdi. İsrâiloğulları dayanamayıp bu durumda Mûsâ aleyhisselâma şikayette bulundular. O da sabretmelerini söyledi. Sonunda Allahü teâlânın onları kurtaracağını müjdeledi. Bu husûsta A’râf sûresinin 128 ve 129. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm) kavmine dedi ki: “Düşmanlarınıza karşı size yardım etmesi için Allahü teâlâdan yardım dileyin. Allahü teâlânın sizi onlardan kurtaracağı vakit gelinceye kadar onların ezâlarına sabredin. Muhakkak ki arz (Mısır ve başka her yer) Allahü teâlânın mülküdür. Onu kullarından

dilediğine verir. Allahü teâlânın yardımı ve nihâi zafer, müttekîler (Allahü teâlâdan korkanlar) içindir.

İsrâiloğulları Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Sen bize peygamber olarak gelmeden önce de, peygamber olarak geldikten sonra da biz hep eziyet gördük” dediler.”

(Rivâyete göre, Fir’avn ve kavmi, Mûsâ aleyhisselâm peygamber olarak gönderilmeden evvel, İsrâiloğullarını, her gün öğleye kadar ücretsiz olarak çalıştırırlar, sâdece yemek verirlerdi. Hazret-i Mûsâ'nın peygamber olarak gönderilmesinden sonra, İsrâiloğullarına karşı daha şiddetli davranmaya başladılar. Artık, bütün gün zorla, ücretsiz olarak çalıştırırlar, üstelik yemek de yedirmezlerdi. Bu durumu Hazret-i Mûsâ'ya arzettiler.) Mûsâ (aleyhisselâm) da onlara; "Ümîd olunur ki, yakın zamanda Rabbiniz, düşmanınızı helâk eder ve onların yerinde sizi iskân eder. (Sizi onların yerine yerleştirir...) dedi...”

Fir’avn ve kavmi, Hazret-i Mûsâ'nın asâ ve yed-i beydâ mûcizelerine inanmayıp; küfür, kötülük ve zulme devam edince, Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya; “Yâ Rabbî! Sen de bilirsin ki; kulun Fir’avn yeryüzünde azgınlık ve taşkınlık yaptı. İsyân etti. Kibirlenip, haddi aştı. Kavmi de ona tâbi oldu. Yâ Rabbî! Onları cezâlandır. Perişan et. Kavmimi azîz eyle ki, sonra gelenler için ibret olsun!” diye duâ etti. Bunun üzerine Allahü teâlâ, mûcize olarak ona birbiri ardınca alâmetler verdi. Senelerce Fir’avn ve kavmine belâ gönderdi. Mahsullerini azalttı.

Fir’avn ve kavminin helâkleri yaklaşınca vâki olan mühim hâdiseler:

Fir’avn ve kavmi, Hazret-i Mûsâ'ya inanmadıkları gibi, karşı çıktılar ve mûcizelerine sihir diyerek alay ettiler. Sonunda, Hazret-i Mûsâ'nın duâsı sebebiyle Allahü teâlâ, Fir’avn ve kavmine, uyanıp kendilerine gelmeleri için, bâzı musîbetler gönderdi. Bu musîbetlerden birincisi tûfandır.

Âlimler, bu bildirilen tûfanda ihtilâf ettiler. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bu, yağan büyük yağmur idi.” Mukâtil bin Süleymân (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: “Ekinlerinin boyunu aşan bir yağmur olup bütün ekinleri helâk etmişti.” Dehhak (rahmetullahi aleyh) dedi ki: “Tufan suda boğulmaktır.” Mücâhid ve Atâ (rahmetullahi aleyhima); “Çabuk öldüren bir vebâ idi. Resûlullah'dan (sallallahü aleyhi ve sellem) böyle bildirildi” dediler. Vehb bin Münebbih (rahmetullahi aleyh); “Yemen dilinde tâûna tûfan derler” dedi.

Allahü teâlâ, bu kavmin yâni Kıptîlerin kızlarına tâûn hastalığı verdi. Hepsi bir gecede helâk oldu.

Bâzı âlimlerin bildirdiklerine göre, tûfan, su ile olan musîbettir. Allahü teâlâ onların üzerlerine şiddetli yağmur yağdırdı. Helâk olacak hâle geldiler. İsrâiloğulları ile Kıptîlerin evleri birbirine bitişik ve karışık idi. Kıptîlerin evleri su ile doldu. Boyunlarına kadar suya gömüldüler. Oturan boğuluyordu. Ama İsrâiloğullarının evlerine bir damla su girmedi. Su, onların olduğu yerde toprağın üzerinden akıp gitti. Kıbtîler bir şey ekemediler, bir iş yapamadılar. Tûfan bir hafta devam etti. Çok sıkıntı çektiler. Mûsâ aleyhisselâma; “Rabbine duâ et, bu azâbı bizden kaldırsın. Sana îmân edeceğiz ve İsrâiloğullarını seninle göndereceğiz” dediler. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâya duâ etti ve tûfan kesildi: O sene önceki yıllardan çok ot, hubûbât ve meyve oldu. Ülkeleri yeşerdi ve bolluk göründü. Fakat yine nankörlük ettiler: “Biz bunu hiç beklemiyorduk. Bu su bizim için bir nîmet oldu. O yağmur yağmasaydı, buna kavuşamazdık” dediler. Bol mahsûl ve meyveye, Hazret-i Mûsâ'nın duâsı bereketiyle kavuştuklarını anlamadılar. Bir müddet rahat ettiler. Fakat yine îmân etmediler ve İsrâiloğullarını göndermediler. Bu defâ, eski yaptıklarından daha şiddetlisini yapmaya başladılar.

Fir’avn ve kavmi, tûfan ile yola gelmediler. Yine uslanmadılar. Azgınlık ve taşkınlıkta, Mûsâ aleyhisselâmın sözlerini kabûl etmemekte, İsrâiloğullarına eziyet ve sıkıntı vermekte devam ve ısrâr ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Kıptîlerin ekinlerine çekirgeler gönderdi. Çekirgeler bütün ekinleri, meyveleri, ağaçların yaprak ve çiçeklerini yiyip bitirdi. Hattâ; kapılarını, elbiselerini, eşyalarını, evlerinin çatılarını, tahtalarını, demir çivilerini bile

yediler. Evlerin içine döküldüler. Çekirgeler doymamak illetine yakalanıp, ne varsa durmadan hep yediler. İsrâiloğullarının evlerine girmediler. Böylece bu hâdisede onlara hiç zarar gelmedi. Kıptîler şaşırdılar ve zor duruma düştüler. Üzerlerine azâb çökünce, yeniden Hazret-i Mûsâ'ya yalvardılar. “Eğer bu azâbı üzerimizden kaldırması için Rabbine duâ eder de bizi bu belâdan kurtarırsan, mutlak sûrette sana îmân edeceğiz ve İsrâiloğullarını serbest bırakacağız. Seninle berâber göndereceğiz” dediler. Çekirgelerin tasallutu bir hafta sürmüştü. Hazret-i Mûsâ duâ edince, Allahü teâlâ çekirgeleri kaldırdı. Bu da bir mûcize idi. Mûsâ aleyhisselâm sahraya çıktı ve asâ ile doğu tarafına işâret etti. Çekirgelerin hepsi geldikleri gibi gidip, bir tane bile kalmadı. Fir’avn ve kavmi rahata kavuştular, bir ay huzûr içinde yaşadılar.

Fakat sözlerinde durmayıp, inanmadılar. Sonra Allahü teâlâ, onların üzerine bit (güve) musîbetini gönderdi. Şöyle ki, Mûsâ aleyhisselâma, ayn-i Şems denilen köydeki kızıl kum tepesine doğru yürümesi emrolundu. O kum tepesine vardı. Tepe erimiş, serpilmiş büyük kum yığını idi. Asâsı ile oraya vurdu. Hemen Kıptîlerin üzerlerine bit dökülmeye başladı. Ağaç, mahsul, ot ve benzerlerinden ne varsa, bitler onlara dadandılar. Hiç bir şey bırakmayıp, ne varsa silip süpürdüler. Elbiselerinin ve derilerinin içine girip ısırdılar. Birisi yemek yese, yemeğine dolarlardı. Hattâ birisi, hiç bir böceğin tırmanamayacağı yüksek bir direk yapıp, üstüne yiyecek koysa ve sonra yemek için oraya çıksa, yemeği, bu bit, yahut güvelerle dolu bulurdu.

Fir’avn tâifesine o zamana kadar, bu belâdan daha büyük bir belâ gelmemişti. Saçları, derileri, kirpikleri, kaşları hep bitle doldu. Hattâ derileri, çiçek hastalığına tutulmuş gibi bir şekil aldı. Bitler uykularına mâni oldukları gibi, rahat da bırakmadılar. Netîcede hiç bir çâre bulamayıp, âciz kaldılar.

Bitin ne olduğundan âlimler ihtilâf ettiler. Sa'id bin Cübeyr (rahmetullahi aleyh), İbn-i Abbâs hazretlerinden rivâyetle dedi ki: “Bit; buğdayda hâsıl olan güvedir.” Ebû Talhâ'dan (rahmetullahi aleyh) kara sinek olduğu bildirildi. Mücâhid, Süddî, Katâde, Kelbî ve başkaları (rahmetullahi aleyhim); “Kanatsız küçük çekirgedir” dediler. Ma’mer bin Müsennâ'nın, Katâde'den (rahmetullahi aleyhima) bildirdiğine göre, çekirge yavrusudur.

Abdurrahmân bin Eslem; “Piredir”; Atâ; “Bilinen bittir”; Ebû Ubeyde; “Ufak kenedir” dedi. Ebu'l-Âliye ise; “Allahü teâlâ, hayvanlarına kene gönderdi. Bütün hayvanları yiyip, bir şey bırakmadılar ve kaçamadılar” dedi.

Kendilerine bitlerin musallat olduğu günlerde, Kıptîlerden bir kimse, un yapmak için değirmene on ölçek hububat koysa, üç ölçek alamazdı. Bitler, hemencecik yiyip bitiriverirlerdi. Artık dayanamadılar. Hazret-i Mûsâ'ya gelerek feryâd ettiler ve; “Ey büyük âlim! Biz tevbe ediyoruz. Hatâlarımıza pişmân oluyoruz. Rabbine bizim için duâ et! Sana verdiği peygamberlik ahdi hürmetine bizden bu azâbı kaldırsın” diye yalvardılar. Mûsâ aleyhisselâm duâ edince, Allahü teâlâ bu belâyı da kaldırdı ve bitler bir hafta sonra hiç kalmayıp, yok oldular Kıptîler de tekrar rahata kavuştular.

Fakat yine verdikleri sözde durmadılar. Eski çirkin ve kötü işlerini yapmaya başladılar. “Biz, bir gün hariç, Mûsâ'ya bizim âlimimiz demedik. Fir’avn’ın izzetine yemîn ederiz ki, onu ebedîyen tasdik etmeyeceğiz ve ona tâbi olmayacağız” dediler.

Bunun üzerine, bitlerin yok olmasından otuz veya kırk gün sonra, Mûsâ aleyhisselâm onlara bedduâ etti. Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma vahyedip, Nil'in kenarına gitmesini ve asâsını nehre sokup; yakınını, uzağını, yukarı ve aşağı seviyesini işâret etmesini emretti. O da öyle yaptı. Ardından hemen kurbağalar vak vak diye bağırarak her taraftan koşuştular. Seslerini yakında ve uzakta olanlar duydu. Sonra Nil'den çıktılar. Bir karartı, siyah bir bulut gibi, şehre doğru hareket ettiler. Ansızın Kıptîlerin her yanını kapladılar. Onların avluları, evleri ve kapları kurbağa ile doldu.

Çamaşırını, kabını, yiyeceğini ve içeceğini açan, içinde muhakkak kurbağa bulurdu. Oturan çenesine kadar kurbağaya gömülür, konuşmak isteyenin ağzına kurbağalar sıçrar, yatağında yatan uyanınca, üzerinde birbiri üstünde kaynaşan kurbağalar bulur, bu yığından sağa ve sola dönemezdi. Yemek için ağzını açanın ağzına, yemekten önce kurbağa girerdi. Yoğurdukları hamura, pişirdikleri yemeğe karışırlardı. Ateşlerine kurbağalar atlar, söndürürler, yemeklerine girip bozarlardı. Ateşte ve sıcak suda kurbağalara

bir şey olmuyordu. Kısaca Kıptî tâifesine çok büyük eziyet verdiler. Şaşkınlık içinde ne yapacaklarını bilemez oldular.

Hazret-i İkrime, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) bildiriyor ki, bu kurbağalar, kara kurbağası idi. Allahü teâlâ onları Fir'avn'a gönderince, emre uydular. Kendilerini ateşte kaynayan çömleklere atarlardı. Emre uydukları için, Allahü teâlâ, o yemeği soğuk yapar, kurbağalara zarar gelmezdi. Darda kalıp, Fir'avn'a başvurdular. Çâre bulunamadı. Sıkıntıdan ölecek duruma geldiler. Şehir ve yollar, ayakları ile ezdikleri, ölü kurbağalarla doldu. Her taraf kurbağadan geçilmez oldu. Ağlayıp, Mûsâ aleyhisselâma şikayette bulundular. "Bu belâyı bizden kaldır. Bu sefer tevbe ederiz ve bir daha eski hâlimize dönmeyiz" dediler. Mûsâ aleyhisselâm onlardan sözlerinde duracaklarına dâir ahd aldı. Sonra Hak teâlâya duâ etti ve belâdan kurtuldular. Sağ kalan kurbağalar Nil'e gitti. Bir hafta üzerlerine belâ olarak kaldıktan sonra, ölü kurbağaları, Allahü teâlâ bir rüzgâr gönderip bertaraf etti. Bir ay, bir rivâyette kırk gün rahat içinde yaşadılar.

Fakat Kıptîler hiç uslanacak gibi değillerdi. Üzerlerine musîbet gelince yalvarıp yakararak, ağlayıp sızlanarak kurtulmak için Hazret-i Mûsâ'ya gidiyorlar; azâbın üzerlerinden gitmesi hâlinde tevbe edip, îmân edeceklerini, bir daha eski hâllerine dönmeyeceklerini bildiriyorlar, bu husûsta kat'î söz veriyorlardı. Mûsâ aleyhisselâm da duâ edip, musîbet gidince, onlar verdikleri sözde durmuyorlardı. Aradan kısa bir zaman geçmeden yine eski hâllerine dönüyorlar, azgınlık ve taşkınlığa devam ediyorlardı.

Kurbağa musîbetinin kaldırılmasından sonra, yemînler ederek, yalvararak verdikleri ahde, yine sadâkat göstermediler. Küfür ve başka bozuk amellerine yine döndüler. Sanki önceki hâller hiç olmamış, kendilerine hiç belâ gelmemiş gibi bozuk işlerine devam ettiler.

Mûsâ aleyhisselâm onlara bedduâ etti. Bu sefer, musîbet olarak Allahü teâlâ onlara kan gönderdi. Şöyle ki, Hazret-i Mûsâ'ya nehre gidip, asâ ile vurması vahyedildi. Nehre vurunca, Allahü teâlâ Nil Nehri'ni kan olarak akıttı ve Fir'avn tâifesinin bütün suları kan oldu. Kıptîler, nehirlerden, kuyulardan aldıkları suların kan olduğunu gördüler. Bu durumdan Fir'avn'a şikayet

edip; “Biz bu kan belâsına tutulduk. İçecek başka bir şeyimiz de yok” dediler. O da; “Mûsâ size büyü yaptı” dedi.

Su alınan bir kuyunun başında, İsrâiloğullarından ve Kıptîlerden birer kişi bulunsa, İsrâiloğlunun doldurduğu, saf su; kıptîninki ise kıpkırmızı kan kesilirdi. Bir İsrâilli ile bir kıbtî aynı kaptan su içseler; yine kıptîye kan, İsrâiloğluna su olurdu. Hattâ Fir’avn’ın âilesinden susayan bir kadın, İsrâiloğullarından bir kadına gelir ve bana senin suyundan ver derdi. O da ibriğinden veya güğümünden su verir; su, kıptînin kabına dökülünce hemen kan olurdu. Hattâ, önce kendi ağzına al, sonra benim ağzıma dök derdi de; İsrâiloğullarından olan kadın, böyle yapıp kıptînin ağzına dökünce, su yine kan olurdu. Halbuki Nil Nehri, ekinlere ve ağaçlara su olarak akardı. Kıptîler, gidip oradan içseler, kan olurdu. Bu günlerde Fir’avn çok susadı. Yaş ağaçları yeyip, rahatlamak istedi. Ağzına alıp çiğneyince acı ve tuzlu oldu. Yedi gün böyle devam etti. Yedikleri içtikleri kan oldu.

Zeyd bin Eslem (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: “Kıptîler bu durumdan iyice daralınca, Mûsâ aleyhisselâma gelip; “Bizim için Rabbine duâ et. Bu kan belâsını bizden kaldırsın. Sana îmân edeceğiz ve İsrâiloğullarını seninle birlikte göndereceğiz. Bu sefer kat’î söz veriyoruz. Artık bir daha sözümüzden dönmeyiz dediler.”

Her belâ ve musîbetin gelmesinde, bunun kaldırılması için kıptîlerin Hazret-i Mûsâ'ya nasıl yalvardıkları, ne yemînler ederek söz verdikleri; nihâyet o musîbet üzerlerinden kaldırılınca, nasıl sözlerinden döndükleri, ahidlerine sadâkat göstermedikleri hakkında A’râf sûresinin 130-136. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Biz Fir’avn’ın kavmini, kıtlık, kuraklık ve meyvelerin noksanlığıyla ibtilâ ettik. Tâ ki düşünsünler, ibret alsınlar da küfür ve isyândan vazgeçsinler.

Fir’avn kavmi, kendilerine bir iyilik (bolluk ve ucuzluk) geldiği zaman, bu bizim içindir, biz buna lâyık ve müstehakız derlerdi. Eğer onlara, kötülük (kuraklık, kıtlık ve belâ gibi istenmeyen bir şey) gelse, o zaman da; bu hâl, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) ve ona tâbi olanların uğursuzluğudur derlerdi. Dikkat edin, iyilik ve kötülüğü yaratmak ancak Allahü teâlânın kudretiyledir. Lâkin onların çoğu bunu bilmezler.

Bir de Fir’avn’ın, Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Sen bizi büyülemek için her ne kadar nişân, alâmet getirsen (ve bu, mûcizedir desen) de biz aslâ sana inanacak değiliz dediler.

Böyle olunca biz de onlara, birbiri ardınca, apaçık alâmetler olarak; tûfan, çekirge, kummel (bit) kurbağa ve kan gönderdik (ki bu alâmet ve musîbetlerin her biri bir hafta devam etti ve her iki musîbet arası bir ay veya kırk gün oldu.) Fakat onlar yine îmânı kabûlden imtinâ ettiler. Çok kibirlenip, îmânı kabûlden kaçındılar. Küfürleri üzere kâim oldular.

Vaktâ ki, onların üzerlerine (yukarıda zikrolunanlardan ayrıca) bir azâb daha çöküverdi. (“Tefsîr-i Mazharî”de buyruluyor ki: “Sa’îd bin Cübeyr hazretleri; “Âyet-i kerîmede ricz kelimesiyle zikrolunan azâb tâûndur dedi. Daha önce geçen, asâ, yed-i beydâ mûcizelerinin yanında; kıtlık, tûfan, çekirge, bit, kurbağa ve kan mûcizelerinden sonra Tâûn; mûcizelerinin dokuzuncusu olmaktadır. Tâûn kıranı geldiğinde, yalnız bir günde Kıptîlerinden yetmişbin kişinin öldüğü bildirilmiştir. Bu azâb da üzerlerine çökünce, Fir’avn ve kavmi, Hazret-i Mûsâ'ya) dediler ki; “Ey Mûsâ! (Rabbin sana, duâ ettiğin zaman kabûl edeceğini vâd etmiştir. İşte) sana verdiği bu ahd (veya sana verdiği peygamberlik) hürmetine Rabbine duâ et. Eğer bu azâbı üzerimizden kaldırıp, def edersen, mutlak sûrette, kat’î olarak ahdediyoruz, söz veriyoruz ki, sana îmân edeceğiz ve İsrâiloğullarını seninle berâber göndereceğiz.”

(Onların Hazret-i Mûsâ'ya böyle yalvarmalarından sonra, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) duâsı sebebiyle) biz üzerlerinden azâbı kaldırıp, ulaşacakları bir vakte, (suda boğulup helâk olmalarına veya ölümlerine) kadar kendilerine müsâade ettik. Fakat, bir de ne görülsün, onlar ahidlerinde durmuyorlar, îmân etmekten kaçınıyorlar ve verdikleri te’minâta aslâ riâyet etmiyorlar.”

“(Kıptîler, azâbı gördükleri zaman, Mûsâ aleyhisselâma); “Ey büyük âlim! Duânı kabûl edeceğine dâir sana olan vâdi, ahdi hürmetine bizim için Rabbine duâ et de, bu azâbı bizden def etsin. Eğer azâb bizden def olursa, şüphesiz biz seni tasdîk edip, hidâyet buluruz.

Vaktâ ki Mûsâ'nın (aleyhisselâm) duâsıyla biz onlardan azâbı def ettik, kaldırdık. Onlar ise hemen o zaman ahidlerini bozdular; (sana tâbi olup, yola geleceğiz, hidâyete kavuşacağız) sözlerinden hemen caydılar.” (Zuhruf sûresi: 49-50)

Nihâyet, çok yalvarmaları ve söz vermeleri sebebiyle, Mûsâ aleyhisselâm yine duâ etti ve o belâ da üzerlerinden kalktı. Şöyle ki, Hazret-i Mûsâ'ya, asâsı ile nehre bir daha vurması emrolundu. Bildirilen şekilde vurunca, nehir saf su oldu. Diğer suları da böyle temiz oldu.

Fakat onlar yine hâinlik ettiler. Yine eski vaziyetlerini değiştirmediler. Îmân etmediler ve yine verdikleri sözde durmadılar. Tekrar bildiklerini yaptılar.

Nevf Bikâlî (rahmetullahi aleyh) isminde bir zât, bundan sonraki durumu şöyle anlattı: “Mûsâ aleyhisselâm sihirbazlara gâlib geldikten ve; tufan, çekirge, bit, kurbağa ve kan mûcizelerinin musîbetlerinden sonra, yirmi sene daha onlar arasında kalıp, dâvetine devam etti. Kırk sene kaldığı da rivâyet edilmiştir. Peygamberliğinin bildirilmesinden o zamana kadar Fir’avn ve onun kavmi olan kıptîler devamlı karşı çıkmışlardı. Gördükleri mûcizelerden, ve başlarına gelen belâlardan hiç ibret almamışlar, kat’îyen hidâyete yanaşmamışlardı.”

Hazret-i Mûsâ, Fir’avn ve kavminin azgınlıklarını, küfürlerini, hakîkate uzaklıklarını ve kibirli hâllerinin devamlı olduğunu görünce, onlara bedduâ etti. Hârûn aleyhisselâm da, âmin dedi. Yûnus sûresinin 88. âyet-i kerîmesinde, Mûsâ aleyhisselâmın, Allahü teâlâya şöyle duâ ettiği bildirilmektedir: “Ey bizim Rabbimiz! Şüphe yok ki sen, bu Fir’avn'a ve onun kavminin ileri gelenlerine dünyâ hayatında çeşit çeşit mallar (elbise, binecek ve başka mallar) ve zînet (süs) verdin ki, onlar insanları senin dîninden ayırmak için çalışırlar. Ey Rabbimiz! Bunların mallarını helâk eyle ki, azgınlık ve taşkınlık yapmaya mecâlleri kalmasın. Kalblerini bağla, mühürle ki, onlar elem verici şiddetli azâbı görmeyince îmâna gelmeyecekler.”

Allahü teâlâ, Hazret-i Mûsâ'nın yaptığı ve Hazret-i Hârûn'un âmin dediği duâyı kabûl buyurdu. Nitekim yine Yûnus sûresinin 89. âyet-i kerîmesinde

meâlen buyruldu ki: “Allahü teâlâ onlara buyurdu ki, her ikinizin duâsı kabûl olundu. Şimdi siz doğru yolunuzda devam edin. (Duanız üzere sâbit olun. Acele etmeyin. İstediğiniz, vakti gelince hâsıl olacaktır. Yoksa acele etmek sûretiyle) Allahü teâlânın vâdini bilmeyenlerin yoluna uymayın.”

“Arais-ül-Mecâlis”de Allahü teâlânın, Mûsâ aleyhisselâma yine şöyle vahyettiği bildirilmiştir:

“Fir’avn takımının elinde bulunan para ve zînet eşyalarını İsrâiloğullarına bırakırım. Mukaddes toprağa kadar onların ihtiyaçlarında ve hizmetlerinde işe yararlar. Bunun için bugün sevin ve bayram et! Sen ve kavmin ibâdet edip, bana şükredin, beni zikredin ve bana tâzimde bulunun, bana ibâdet edin! Zirâ ben yakında size zaferi gösteririm, sevilenleri kurtarır, düşmanları helâk ederim. Fir’avn’ın kavminde bulunan süs, zînet ve diğer kıymetli şeyleri kullanmanız için size veririm. Çünkü onlar, o zaman kendilerinin düştüğü belâdan, kalblerine size karşı korku saldığımdan, ellerinde olanları vermemezlik edemezler.”

Zaman akıp giderken, Hazret-i Mûsâ, tebliğine ve insanları iki cihân saâdetine dâvete devam ediyor, bu husûsta hiç bir fedâkarlıktan çekinmiyordu. Kendi soyu olan İsrâiloğulları ona îmân edip tâbi olmuşlar, Fir’avn ve kavmi olan Kıptîler ise devamlı karşı çıkmışlardı. İnanmamaları sebebiyle Kıptîlere zaman zaman çeşitli belâ ve musîbetler gelmiş, onlar, her musîbet gelişinde Hazret-i Mûsâ'ya yalvarmışlar; belânın üzerlerinden gitmesi hâlinde mutlakâ îmân edeceklerini, İsrâiloğullarını onunla berâber göndereceklerini söyleyip, bu husûsta yemînler ederek yalvarmışlardı. Hazret-i Mûsâ duâ edip, belâ üzerlerinden gidince, yine eski hâllerine dönmüşler ve bunlardan hiç ibret almamışlardı.

Kıptîler, İsrâiloğullarına yaptıkları zulüm ve haksızlıkta da çok ileri gidiyorlardı. Hele başları olan Fir’avn ne yapacağını şaşırıyor ve yerinde duramıyordu. Hazret-i Mûsâ'yı katletmeye bile kalkıştı. Bâzı tefsîr âlimlerinin bildirdiklerine göre, Fir’avn’ın veziri arasında îmân edip, îmânını gizleyenler vardı. Bunlar, Fir’avn’ın Hazret-i Mûsâ'yı öldürme teşebbüsüne karşı çıktılar: “O, senin korktuğun gibi, tehlikeli bir kimse değildir. Sen onu öldürmeye kalkarsan, herkes bunu yanlış anlar. İnsanların

kalbine şüphe sokmuş olursun. Kavmin, senin ona ilimle, kuvvetli delillerle cevap veremediğini, âciz düştüğünü, bu sebeple onu öldürmeye kalktığını düşünür...” dediler. Zâten hakîkatte de vaziyet öyle idi. Fir’avn, aczinin anlaşılmaması için bir şey diyemiyor, fakat iyice sabırsızlanıyordu. Nihâyet, Mûsâ'yı (aleyhisselâm) öldürmeye kat’î kararlı olduğunu, etrâfındakilerin kendisine mâni olmamalarını söyledi. Nitekim, bu husûsta Gâfir (Mü’min) sûresinin 26. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Fir’avn, kavmine dedi ki; Bırakın beni, Mûsâ'yı katledeyim de o, Rabbine duâ etsin. (Bakalım Rabbi, benim onu öldürmeme mâni olabilecek mi?) Zîrâ ben, onun, sizin dîninizi değiştireceğinden (sizi bana ve putlara ibâdetten ayıracağından) yâhut yeryüzünde fesâd çıkaracağından (kendisine tâbi olanları çoğaltarak sizinle harb edeceğinden) korkuyorum.”

Yâni, Hazret-i Mûsâ'ya, mûcize ve mâneviyât cihetinden karşı çıkamayıp mağlûb olan Fir’avn, maddiyâta teşebbüs etti. “Beni kendi hâlime bırakın. Bana mâni olmayın. Mûsâ'yı öldüreyim. Eğer dediği gibi, Rabbi her şeye kâdir ise çağırsın Rabbini! Rabbi de, benim onu öldürmeme mâni olsun. Onu kurtarsın” diye bağırdı. Fakat böyle yapması, başkalarına karşı cesâretli görünmeye çalışmaktan, korkaklığını ve âcizliğini izhâr etmekten başka bir şey değildi. Zîrâ Hazret-i Mûsâ'nın hakîkaten bir Nebî olduğunu bilir, fakat, cehâlet ve inâd ile, bile bile inkâr eder, karşı çıkardı. Hattâ onu öldürmeye kalkması lafta kalır, buna aslâ cesâret edemezdi. “Onu öldürmeme mâni olması için Rabbini çağırsın...” derken, Allahü teâlânın, peygamberini elbette koruyacağını bilirdi. Bununla berâber, hakîkî hâlini bildirmemek için etrâfındakilere çıkışır; “Siz beni kendi hâlime bırakmıyor, yapacağım işe mâni olup, karşı çıkıyorsunuz. Yoksa şimdiye kadar ben onu çoktan halletmiş, sesini kesmiş idim” derdi. Ayrıca; “Mûsâ'nın sizin dîninizi değiştirmesinden ve yeryüzünde fesâd çıkararak memleketinizi elinizden almasından korkuyor, endişe ediyorum. Bundan dolayı, bırakın beni. Onu öldüreyim. Siz de fesâddan kurtulup rahat olun” diyerek onları, Hazret-i Mûsâ'ya karşı tahrik ediyor, kışkırtıyordu. Zirâ insanın mühim iki husûsiyetinin olduğunu ve bunlarda aslâ fedâkarlık yapamadığını herkes bilir. Bu husûslarda kat’îyen gevşek davranamaz ve bu iki husûsu muhâfaza etmek için canını vermek dâhil, hiç bir fedâkarlıktan çekinmez. Bu iki husûstan birincisi din, ikincisi ise nâmus ve memlekettir. İşte Fir’avn, kavmini Hazret-i Mûsâ'ya karşı tahrik ederken; insanların bu hislerini

harekete geçirmeye çalışıyor, onu öldürmeye kalkmasında kendini haklı göstermeğe uğraşıyordu.

Mûsâ aleyhisselâm Fir’avn’ın bu teşebbüslerinden, onun tehdidinden Allahü teâlâya sığındı. Bu husûsta Gâfir (Mü’min) sûresinin 27. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm, Fir’avn’ın tehdidini işitince, yanında bulunanlara); Hesâb gününün hak olduğunu tasdik etmeyen (ahirete inanmayan) her kibirli insanın şerrinden, benim ve sizin Rabbiniz olan Allahü teâlâya sığınırım dedi.”

Tefsîr âlimlerinden bâzısı bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyuruyor ki: “Hazret-i Mûsâ, Fir’avn'ı çok kibirli olması ve âhırete îmân etmemesi gibi iki sıfatıyla bildirdi. Burada Fir’avn'a temas edilmeyip bu sıfatların bildirilmesiyle, sâdece Fir’avn'dan değil, bilakis, bu iki sıfatın bulunduğu kimselerden sakınmak ve şerlerinden Allahü teâlâya sığınmak lâzım geldiğine işâret buyrulmuştur. Çünkü, Allahü teâlânın mahlûkuna eziyet, ancak bu iki sıfatla olur. Yâni tevâzû üzere bulunup, alçak gönüllü olan, kibirlenmeyen ve âhırete îmân eden, hesap gününü düşünen kimse, değil insanlara, hiç bir mahlûka zarar ve eziyet veremez, onun yüzünden hiç kimse ziyân görmez. Son derece kibirli olan, âhırette hesap vereceğine inanmayan kimse ise, zâten katı kalbli olduğundan, kalbinde şefkât ve merhamet bulunmaz. Hesâba çekilmek, Cehennem düşüncesi ve azâb korkusu olmadığından hiç bir şeyi işlemekten çekinmez. Ondan her fenâlık beklenir. Ayrıca, düşmanın şerrinden, sâir belâ ve musîbetlerden kurtulmanın çâresi, Allahü teâlâya yalvarmak ve O'na sığınmak olduğu bu âyet-i kerîmede bildirilmektedir.

Allahü teâlâ Fir’avn’ın tehdidini, buna karşı Hazret-i Mûsâ'nın Allahü teâlâya sığınıp, başka bir şey yapmadığını zikrettikten sonra, onun tevekkülünün netîcesi olarak, Fir’avn’ın etrâfında bulunan bir mü’min vâsıtasıyla, Hazret-i Mûsâ'ya yardım ettiğini bildirerek, meâlen buyuruyor ki:

“Fir’avn âilesinden (yakınlarından) îmânını gizleyen mü’min bir kimse (ki, ismi Hazkîl olup, Hazret-i Mûsâ, Mısır'dan Medyen'e gitmeden evvel, Fir’avn ve adamlarının onu öldürmeye teşebbüs ettiklerini haber veren

zâttır. İşte bu zât, Fir'avn'ın da bulunduğu mecliste) şöyle söyledi: Siz; "Benim Rabbim yalnız bir olan Allahü teâlâdır" diyen bir kimseyi (haksız yere hemen) öldürüverir misiniz? Halbuki o size Rabbinizden açık mûcizeler ve delillerle geldi. Şâyet o bir yalancı ise yalanının vebâli kendinedir. (Dolayısıyla onun yalanından size bir zarar gelmez.) Eğer sözünde sâdık, doğru ise, dünyâ azâbından vâd etmiş olduğu şeylerden bâzısı size isâbet eder, (Dolayısıyla ona sû-i kasdde bulunmaktan sakınmalısınız. Zirâ, sâdık olduğu takdirde, sû-i kastınızın netîcesinde vâki olacak kötülük size aittir. O hâlde, o doğruysa da, yalancıysa da hayatına kasd edilmemelidir.) Şüphesiz Allahü teâlâ, işlerinde haddi aşan ve yalan âdet edinen kimseleri hidâyete erdirmez.

Ey kavmim! Bu gün, memlekette (Mısır'da) mülk, zâhirde, görünüşte sizindir ve (İsrâiloğullarına) gâlipsiniz. Fakat (Mûsâ'yı öldürmekle) Allahü teâlânın azâbı bize gelirse, o azâbdan bizi kim kurtarabilir? O azâbdan kurtulmak için bize kim yardım edebilir?

Bunun üzerine Fir'avn dedi ki: "Ben size ancak kendi kendime hak gerçek olarak gördüğüm şeyi emrederim ve ben sizi doğru ve gerçek yoldan başka bir yola iletmem. (Doğru ve gerçek gördüğüm fikrim ise Mûsâ'nın katlolunmasıdır)."

"O mü'min olan (Hazkîl ismindeki) kimse, sözüne devam ederek dedi ki: "Ey kavmim! Peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle, Nûh kavmi, Âd, Semûd ve onlardan sonra gelen kavimlerin başlarına gelen vak'alar (şiddetli azâblar) gibi, Mûsâ'yı yalanlamanız ve ona zarar vermek için saldırmanız sebebiyle, (şiddetli azâbın olduğu) öyle bir günün size de gelmesinden korkuyorum. Allahü teâlâ kullarına zulüm murâd etmez. (Günâhları olmayanlara azâb göndermez. Dolayısıyla siz bu düşündüğünüz fiili, Hazret-i Mûsâ'yı katletmeyi terkedin, zulüm yapmak düşüncesinden vaz geçin ki, azâba müstehak olmayasınız.)

Ey kavmim! Gerçekten ben, sizin için (insanların birbirine nidâ ettiği, bağırıp) çağırışma gününden (kıyâmet gününden) korkuyorum. (Kıyâmet günü öyle bir gündür ki, siz o günün şiddetinden, günâhınızın çokluğu sebebiyle üzerinize gelen azâbdan) gerisin geriye kaçarsınız ve o günde sizi

Allahü teâlânın azâbından kurtarıcı hiç bir kimse bulunmaz ve Allahü teâlânın hidâyete erdirmediği, şaşırttığı kimseyi, hiç bir kimse hidâyete erdiremez.

Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Mûsâ'dan evvel Yûsuf aleyhisselâm da bir takım açık mûcizelerle size geldi de; o zaman onun getirdiği dinde ve o dînin emirlerinde, şüphe ve tereddüt içinde sâbit ve dâim oldunuz. Hattâ o vefât ettiğinde; "Artık bundan sonra Allahü teâlâ peygamber göndermez" dediniz. (Bu sözünüzle hem Yûsuf'u (aleyhisselâm) hem de ondan sonra gelecek peygamberleri tekzip ve inkâr ettiniz. Hazret-i Yûsuf'u inkâr edenler, yalanlayıp karşı çıkanlar, aslında o mü'min kişinin kendilerine hitâb ettiği, orada bulunan kimseler değildi. Onların, çok öncelerde gelen dedeleri idi. Lâkin baba ve dedelerinin kabahatleri evlâda nispet olduğundan, o, onlara; "Siz inkâr ettiniz, yalanladınız..." demektedir. Şu hâlde siz şiddetli inâdınız sebebiyle, Hazret-i Yûsuf'un getirdiği dinden faydalanamadığınız gibi, Mûsâ aleyhisselâmın getirdiği dinden de istifâde edemezsiniz. Çünkü fikrinizde isâbet yok, dalâlette ısrârınız ise pek çoktur.) İşte Allahü teâlâ haddi aşan ve Hak teâlânın emrinde şüphe edici olan kimseyi böyle şaşırtır..." (Gâfir (Mü'min) sûresi: 28-34)

"Yine o mü'min olan zât (önceki sözlerinin onlara pek te'sir etmediğini görerek, nasîhatlerine devam edip) şöyle söyledi; "Ey kavmim! Gelin, bana itâat edin, tâbi olun ki, sizin doğru yola, hak dîne kavuşmanıza delâlet edeyim.

Ey kavmim! (Dünyâ lezzetine mağrur olup aldanmayın. Bilin ki) bu dünyâ hayatı çabuk biticidir. Ancak fânî bir eğlencedir. Az bir nasiplenmedir. (Güneşin gölgesi gibi çabuk geçer. Uykudaki rüyâ gibidir ki, uyanınca hiç bir şey kalmaz. Rüyâda gördükleri ile mağrur olan ne kadar ahmaktır. Gayret edecekseniz, çalışacaksanız; dünyâ için değil, âhıret için çalışın. Çünkü dünyâ hayatı geçicidir.) Âhıret ise ebedî olarak kalınacak yerdir. Oranın sonu yoktur.

Bir günâh işleyen kimse ancak o günâhın karşılığı kadar cezâ görür. Fakat, erkek olsun kadın olsun herhangi bir kimse mü'min olur ve sâlih ameller

işlerse, onlar Cennet’e girer ve orada hesapsız rızıklarla mükâfâtlandırılırlar.

Ey kavmim! Nedir bu başıma gelen? Ben sizi, (Allahü teâlâya îmân etmeye,) azâb-ı ilâhîden kurtulmaya dâvet ediyorum. Siz ise beni (günahkarlar için hazırlanmış olan) Cehennem’e çağırıyorsunuz. Siz beni Allahü teâlâyı inkâr etmeye ve hakkında bilgim olmayan şeyi O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz (ki Allahü teâlâya ortak koşmamı istediğiniz sey, ilâh olmaya aslâ lâyık değildir). Halbuki ben sizi ilâh olmanın bütün vasıfları kendisinde bulunan, herkese gâlip, azâb etmeye ve kullarının hatâlarını mağfiret etmeye kâdir olan Allahü teâlânın dergâhına dâvet ediyorum.

Elbette beni kendisine ibâdete dâvet ettiğiniz putlarınızın hiç bir kudreti yoktur. (Bir dilek ve ihtiyaç kendilerine bildirilse, kabûl etmeye, ihtiyâcı gidermeye gücü yetmez. Elinden bir şey gelmez. Ne dünyâ, ne de âhıret menfaatinden hiç bir fayda te’min edemez.) Hepimizin dönüp varacağımız yer, Allahü teâlânın huzûrudur. Dalâlet ve azgınlıkta haddi aşanların hepsi cehennemliktir.

Yakında (azab gördüğünüzde) benim size söylediklerimi hatırlarsınız (ve birbirinize şu cereyân eden hâdiseleri hatırlatırsınız. Lâkin hiç fayda vermez.) Ben bütün işlerimi Allahü teâlâya havâle ederim. O'na ısmarlarım. Zirâ Allahü teâlâ kullarını görücü, kullarının bütün hâllerini bilici ve herkesin ameline göre karşılığını vericidir.” (Gâfir (Mü’min) sûresi: 38-44)

O mü’min zât, Fir’avn ve yanındakilere böyle söyleyip, onları îmâna, putlara ibâdeti terketmeye dâvet edince, onlar onu öldürmeye kastettiler. O da onlardan ayrılıp, sür’atle uzaklaştı. Fir’avn onu yakalamak için nice kimseleri vazifelendirip gönderdi. Tefsîr-i Mevâkıb’da bildirildiğine göre, o zât bir dağa çıkıp orada ibâdetle meşgûl olmaya başladı. Vazifeliler oraya geldiklerinde, onun namaz kılmakta olduğunu ve etrâfını birçok vahşi hayvanın kuşattığını gördüler. Vahşî hayvanlar ibâdetle meşgûl olan mü’min zâta herhangi bir zarar vermezlerdi. Fakat, oraya gelenleri de, kat’îyen ona yaklaştırmazlardı. Nitekim yine Mü’min sûresinin 45. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlâ, onu, Fir’avn’ın ve adamlarının

hîlesinden, onun hakkında düşündükleri kötülüklerden muhâfaza edip, korudu...” buyruldu.

Bu arada Mûsâ aleyhisselâm tebliğ vazifesine devam ediyor, hiç bir şekilde vazifesinden geri durmuyordu. İsrâiloğullarının ona bağlılıkları, Fir’avn ve kavminin endişeleri, bunlardan çekinmeleri daha da artıyordu. Benî İsrâil'den Hazret-i Mûsâ gibi büyük bir peygamberin çıkması, İsrâiloğullarının, hemen onun etrâfında toplanıvermeleri, Kıptîleri elbette rahatsız ediyordu. Bu hâlden en çok müteessir olup kaygılanan da Fir’avn idi. Onlar kuvvetlenip, Kıptîlere gâlip olacak hâle gelince, korkuları daha da arttı.

Fir’avn, Nil Nehri’nin kenarında husûsi bir çardak (oturma yeri) hazırlattı. Orada oturuyor, gelip geçen İsrâiloğullarını, Mûsâ aleyhisselâma tâbi olmaktan vazgeçmeye çağırıyor, onları kendi dînine dâvet ediyordu. Tatlı ve okşayıcı sözlerle onların muhabbetlerini cezbetmeye çalışıyordu. Onun, insanları aldatmak, muhabbetlerini kazanmak için söylediği sözlerden bâzıları, Kur'ân-ı kerîmde şöyle bildirilmektedir:

“Fir’avn (kavmin ileri gelenlerinin bulunduğu bir toplulukta); “Ey eşrâf! Ben sizin için benden başka bir ilâh bilmiyorum dedi.” (Kasas sûresi: 38)

“Fir’avn, kavmi içinde nidâ edip dedi ki: “Ey kavmim! Mısır mülkü benim değil midir. Bu (Nil Nehri’ni meydana getiren) nehirler (ki dört tane olup isimleri; Mülk Tûlûn, Dimyat ve Tenîs'tir. Bunların hepsi toplanıp Nil Nehri olarak) benim köşklerim, ve bahçelerim arasında akmıyor mu? (Bunların hepsi, benim, Mûsâ'dan daha efdâl olduğumu göstermiyor mu?) Efdâliyetimi, üstünlüğümü görmüyor musunuz?” (Zuhruf sûresi: 51)

“(Fir’avn; kavmine karşı kendini gâyet büyük ve üstün, Hazret-i Mûsâ'yı ise pek küçük ve hakîr göstermek için;) “Yoksa ben nerede ise meramını anlatamayacak kadar hakîr ve zayıf durumda olan bu Mûsâ'dan daha hayırlı değil miyim (zannediyorsunuz? Elbette ben ondan üstünüm) dedi.” (Zuhruf sûresi: 52)

“(O zamanda bir kimseyi reîsliğe, başkanlığa seçmek isteseler, onun kollarına altından bilezikler ve boynuna da altından gerdanlıklar takılır,

bunlar o kimsenin başa getirilmiş olduğuna alâmet sayılırdı. Fir’avn bunu da ileri sürerek kavmini kandırmak istedi ve;) eğer o dâvâsında sâdık olsa, hakîkaten peygamber olsa, Rabbi katından ona altından bilezikler verilir yahut onunla berâber, onun peygamberliğini tasdik edici ve peygamberlik dâvâsında ona yardım edici melekler gelirdi. (Görünürde bunlardan hiç birisi yoktur. Şu hâlde dâvâsı doğru değildir) dedi.

Böylece Fir’avn kavmini tahfif etti, küçümsedi. Onlar da ona itâat ettiler. Gerçekten onlar, Allahü teâlâya tâattan ayrılmış fâsık bir kavim, idiler.” (Zuhruf sûresi: 53-54)

Fir’avn iki sene müddetle, Nil Nehri kenarında yaptırdığı çardakta oturup, bu ve benzeri sözleri söylemeye devam etti. Kendi noksan ve bozuk düşüncesine göre, İsrâiloğullarını Hazret-i Mûsâ'ya tâbi olmaktan ayıracak, böylece Hazret-i Mûsâ yalnız ve kimsesiz kalacak; yalnız kalınca da Fir’avn onu öldürecekti. Bunun için gayret sarfediyordu. Fakat bu müddet zarfında İsrâiloğullarından hiç biri ona iltifât etmedi. Sözlerine kulak asan çıkmadı.

Kıptîlerin ileri gelenleri, Mûsâ ile başa çıkamadı, onu yok edemedi diye Fir’avn'a serzenişte bulunmaya, onu ayıplamaya başladılar. Bu husûsta A’râf sûresinin 127. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Fir’avn’ın kavminden ileri gelenler, Fir’avn'a dediler ki: Sen Mûsâ'yı ve kavmini, insanları sana muhâlefete (yani bildirdiği hak dine) dâvet edip böylece yeryüzünde (Mısır'da) fesâd çıkarsınlar ve sana ve ilâhlarına ibâdeti terk etsinler diye mi bu yerde bırakacaksın? (Bunun için mi böyle serbest bırakacaksın? İşte bak, sihirbazlara gâlib geldiler de onlar, hep birden ona îmân etti. Böyle giderse bütün insanların azar azar ona tâbi olmalarından endişe ediyoruz. Hal böyle olunca onlar çoğalır, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) yardım ederler. Yeryüzünde fesâd çıkarırlar. Mısır memleketinde seni dinlemeyip, yâni kendi dinlerini hâkim kılıp, seni kendi dîninle başbaşa bırakırlar. Yalnız başına kalırsın. Onların bu sözlerine karşı) Fir’avn şöyle söyledi: Biz de (daha evvel, yaptığımız gibi) İsrâiloğullarının çocuklarını öldürürüz, kadınlarını sağ bırakırız. Elbette bizim onlar üzerine kahredici bir gâlibiyetimiz vardır.”

“Tefsîr-i Hazin”de bildirildiğine göre, Fir’avn, kavmi için bir çok ilâhlar edinmişti. Kavminden olanlara o putlara ibâdet etmelerini emreder ve onlara; “Bunlar sizin ilâhlarınızdır. Ben ise, o ilâhlarınızla birlikte sizin rabbinizim” derdi. Bu husûsta değişik rivâyetler de bildirilmiştir.

Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde bildiriliyor ki: Kavmin ileri gelenlerinin, Mûsâ aleyhisselâmı ve ona tâbi olanları böyle serbest bırakmamak, bir hâl çâresi düşünmek için Fir’avn'a îkâzda bulunmalarına, Fir’avn şöyle cevap vermişti: “Bundan sonra onları oldukları hâl üzere terketmeyiz. Ne icâb ediyorsa onu yaparız. Yapacağımız şey onların nesillerini kesmektir. Fakat, şimdi onların hepsini birden bir defâda katledersek yanlış anlaşılır. Onlara karşı dîni bakımdan âciz kalıp, zulme yöneldiğimiz zannedilir. Bu ise kavmimizin bizim hakkımızda yanlış düşünmesine sebep olabilir. O hâlde yapacağımız şey, bunu, zaman içinde yavaş yavaş yâni belli etmeden halletmektir. Bundan sonra onların yeni doğan çocuklarından erkek olanları öldürür, kız çocuklarına dokunmayız. Kızlarını kendi kavmimizden olanlarla evlendiririz. Oğulları olmayınca, kızlarını da kavmimizden olanlarla evlendirince artık nesilleri devam etmez.”

Fir’avn böyle söylemekle hem kavminin ileri gelenlerini yatıştırmış, hem de maksadını açıklamış oldu.

“Tefsîr-i Hazin”de bildirildiğine göre, Fir’avn, Hazret-i Mûsâ'yı öldürmeye, dövmeye ve hapsetmeye cesâret edemezdi. Çünkü ona bir zarar vermekten âciz olduğunu bilirdi. Fakat, etrâfına hâlini belli etmemek, kuvvetli görünmek ve elinden bir şey gelmediğini sezdirmemek için böyle sözler söylüyordu. Kavmi ise onu anlayamıyor, hakîkaten güçlü kuvvetli zannediyor, Hazret-i Mûsâ'ya niçin bir şey yapamadığına bir mânâ veremiyordu.

Mûsâ aleyhisselâm ve İsrâiloğulları, Kıptîlerin sıkıntı vermelerinden iyice bîzar oluyorlar, bunlardan kurtulmak husûsunda Allahü teâlâdan vahiy gelmesini bekliyorlardı. Nihâyet Allahü teâlâ Hazret-i Mûsâ'ya, İsrâiloğulları ile birlikte Mısır'dan çıkıp, Kudüs'e, mukaddes topraklarına gideceklerini vahyedip; “Fir’avn ve kavminin elinde bulunan para ve zînet eşyalarını İsrâiloğullarına bırakırım. Mukaddes toprağa kadar onların

ihtiyaçlarında ve hizmetlerinde işe yarar...” diye buyurunca, Mûsâ aleyhisselâm bildirilen şekilde yaptı. Tespit ettikleri bir günü sevinç ve bayram günü îlân ettiler. Bu bayram gününde kullanmak üzere, Fir’avn ve âilesinden zînet eşyalarını emânet olarak istediler. Allahü teâlâ bu zînet eşyalarını, Mûsâ aleyhisselâma ve İsrâiloğullarına vermeyi dilediğinden, onlara, o sırada Fir’avn’ın ve yakınlarının kalblerine, Hazret-i Mûsâ'ya ve kavmine karşı bir rağbet verdi. Böyle olunca, onlar, üzerlerinde ve hazînelerinde bulunan bütün zînet eşyalarını Hazret-i Mûsâ'ya verdiler.

Rivâyete göre Fir’avn’ın ve adamlarının dünyâlık olarak, altın, gümüş, yâkut, inci, mücevher gibi benzeri süs ve zînet eşyalarının haddi hesâbı yoktu. Bütün bu altın ve diğer kıymetli eşyalar, İsrâiloğullarının eline geçince, yolculukları (hicretleri) sırasında kendilerine lâzım olacak nakit de bulunmuş oldu. Zâten bu para ve zînetler İsrâiloğullarının idi. Fir’avn ve kavmi onlardan zorla almışlardı.

Hazret-i Mûsâ Allahü teâlâya yalvarıp, duâsı kabûl edilince, Fir’avn’ın ve kavminin ellerinde bulunan bütün eşya, un eledikleri elekler ve hattâ una varıncaya kadar her şeyleri taş oldu. Fir’avn’ın ve kavminin eşyalarının taş ve böylece mallarının mahvolması husûsunda âlimlerden çeşitli nakiller ve rivâyetler gelmiştir.

Muhammed bin Kâ'b el-Kurâzî (rahmetullahi aleyh) der ki: “Ömer bin Abdülaziz (rahmetullahi aleyh) bana, Allahü teâlânın Fir’avn ve kavmine gösterdiği dokuz âyetten (alâmetten) suâl edince; “Tûfan, çekirge, bit, kurbağa, kan, asâ, beyaz el, malları mahv ve denizin yarılmasıdır” diye cevap verdim. Ömer, “İlim böyle olur” dedi. Sonra Abdül’azîz bin Mervân'a ulaşmış bir torba getirdi. Bir de ne göreyim, içinde Fir’avn’ın eşyasından kalanlar vardı. İkiye bölünmüş bir yumurta çıkardı, taş olmuştu. Yarılmış bir ceviz çıkardı, o da taşlaşmıştı. Aynı şekilde nohut ve mercimek de vardı. Bunların da hepsi taşlaşmış idi.”

Muhammed bin İshak, Mısır'da bulunan Şamlı bir kimseden naklederek şöyle anlatır: “Yıkılmış bir hurma ağacı gördüm. Taşlaşmıştı, İsrâiloğullarının elinde bulunan zînet, mücevherât ve benzeri süs eşyası

dışında, Fir’avn ve kavminin ellerinde olanların hepsini Allahü teâlâ taş etmişti.”

Mûsâ aleyhisselâmın, İsrâiloğulları île berâber Mısır'dan ayrılması:

Mûsâ aleyhisselâm tebliğ vazifesine; Fir’avn ise insanların îmân etmelerine mâni olmaya devam ederken, yukarıda zikredildîği gibi zaman zaman onlara çeşitli musîbetler geldi. Buna rağmen onlar îmân etmeyip her defâsında karşı çıktılar. Nihâyet onlarda cild hastalıkları ve üç gün süren karanlık oldu. Fir’avn bunları ve mallarının helâk olduğunu görünce korktu. Hazret-i Mûsâ'nın, İsrâiloğulları ile birlikte Mısır'dan gitmesine izin verdi. Hazret-i Mûsâ da bütün İsrâiloğullarına haber verdi. Mısır'dan çıkacaklarını ve hazırlıklı olmalarını bildirdi.

Âlimler dediler ki: Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâmı ve İsrâiloğullarını, Fir’avn’ın şerrinden, zarar vermesinden kurtarmak ve onlara gâlib getirmek dileyince ve bunun vakti gelince, Hazret-i Mûsâ'ya vahyedip, İsrâiloğullarından dört evin fertlerini bir evde toplamasını, her toplanan evde birer kuzu kesip kanının kapılara sürülmesini vahyetti ve buyurdu ki: “Düşmanlarınıza azâb göndereceğim, bunun için melekler gelecek. Kapısında kan olan eve girmeyecekler. Taze ekmek pişirin. Bu sizin için kolaylıktır. Sonra kullarımı gece yola çıkar. Onları denize kadar götür. Orada emrim sana ulaşır.” Mûsâ aleyhisselâm, bunları kavmine söyledi ve bildirdiği gibi yaptılar. Böylece İsrâiloğullarına âit olan bütün evlerin kapıları kanla işâretlendi. Kıptîler, İsrâiloğullarına; “Niçin kapılarınıza bu kanı sürersiniz?” diye sordular. Onlarda; “Allahü teâlâ size azâb gönderecek, biz kurtulacağız, siz helâk olacaksınız” cevâbını verdiler. Kıptîler; “Rabbiniz size yalnız bu alâmeti mi bildirdi” deyince; “Peygamberimiz bize böyle emretti” dediler.

Sabah olunca gördüler ki, Fir’avn âilesindeki (avânesindeki) bütün kızlar tâûn hastalığına yakalanıp, bir gecede ölmüşler. Kıptîler onların defni ve gelen musîbetin üzüntüsü ile meşgûl oldular. Mûsâ aleyhisselâm ve kavmi, işte o zaman, denize, yâni Süveyş'e doğru geceleyin hareket ettiler.

Bu husûsta Şuarâ sûresinin 52. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Biz Mûsâ'ya (aleyhisselâm) vahyettik ki, kullarım (İsrâiloğulları) ile gece Mısır'dan çık, git! (Fir’avn ve askeri, çıkmanıza mâni olmak için ardınıza düşecek,) sizi tâkib edeceklerdir.”

Tâhâ sûresinin 77 ve 78. âyet-i kerîmelerinde de meâlen buyruldu ki: “Biz Mûsâ'ya (aleyhisselâm) vahyettik ki, kullarım (Benî İsrâil) ile gece Mısır'dan çık git! (Asânı denize vurmakla) denizde kullarımın geçmeleri için kuru yol aç. (Asânı denize vurunca, bizim kudretimizle denizde kuru yol açılır.) Böylece, Fir’avn’ın size yetişmesinden ve denizde boğulmaktan korkunuz kalmasın, diye vahyettik.

Hemen, Fir’avn ordularıyla onları tâkib etti. Derken (Mûsâ aleyhisselâm ve kavmi için açılmış olan yollara onlar da girip ilerlediler. Sonra Hak teâlânın emriyle) duran su onların üzerlerine yıkılıverdi. Su onları kaplayıverdi. Hepsi boğulup helâk oldular. Mûsâ da (aleyhisselâm) kavmiyle berâber kurtuldu.”

Mûsâ aleyhisselâmın, yanındakilerle birlikte çıkıp gittikleri gece, Kıptîlerin her birinin evlerinde çeşitli hâdiseler oldu. Kızları öldü. Yâni Allahü teâlâ onların her birine çeşitli musîbetler ve sıkıntılar verdi. Herkes başının derdine düşüp, hiç kimse, İsrâiloğullarının ayrılıp gitmelerini fark edemedi. Kıptîler o gece vefât eden kızlarını defnetme işlerini bitirdikten sonra, ortalarda İsrâiloğullarından hiç kimsenin görünmemesiyle vaziyeti anladılar. Gittikleri belli olunca, daha evvel izin vermiş olmasına rağmen, Fir’avn çok pişman oldu. Âyet-i kerîmede de bildirildiği gibi, askerini toplayıp onları tâkib etmeye, arkalarına düşmeye karar verdi. Kızgınlığı son haddinde idi. Üstelik kızlarının ölümüne de onların sebep olduklarını iddiâ ediyordu. “Bunu Mûsâ ve kavmi yaptı. Kızlarımızı öldürdü. Sonra da çıkıp gitti. Hem de sâdece kendilerinin gitmesine râzı olmayıp, bizim mallarımızı, eşyalarımızı da yanlarında götürdüler” dedi. Ve hemen kavminin toplanmasını emretti. İsrâiloğullarının gitmelerine müsâde etmeyeceklerini ve onlarla harb edeceklerini söyledi.

Bu sırada İsrâiloğulları, önlerinde Hârûn ve arkalarında Mûsâ (aleyhimesselâm) olmak üzere yollarına devam ediyorlardı. Kaynaklarda

bildirildiğine göre, yetmiş yaşından büyükleri ve yirmi yaşından küçükleri hesâba katılmamak üzere yâni hepsi harb edebilecek şekilde olanların sayısı oldukça yüksekti. Fakat harb edecek silâh ve malzemeleri yoktu.

Fir'avn, her tarafa adamlar gönderip, memleketin dört bir köşesinde bulunan askerinin toplanmasını emretti. "Tefsîr-i Tibyan"da diyor ki: "O zamanda Mısır'da bin şehir ve onikibin de köy vardı. Bütün bunlarda bulunan askerleri toplanıp geldi. Bu husûsta Şuarâ sûresinin 53-56. âyet-i kerîmelerinde meâlen şöyle buyruldu: "(Askerlerini toplayıp, İsrâiloğullarının arkalarına düşebilmek için) Fir'avn derhal şehirlerine vazifeliler gönderdi. (Toplanan askerlere dedi ki:) İşte firâr eden Benî İsrâil, bize nispetle sayıları daha az olan bir cemâattir. Fakat, böyle yapıp, bize muhâlefet etmekle bizi darıltıp, gadaba getirdiler. Fakat biz hasmımızın zararından sakınan, ihtiyatlı bulunan (harb âletlerini iyi kullanan) bir topluluğuz."

Âyet-i kerîmelerde de bildirildiği gibi, Fir'avn, İsrâiloğullarının gizlice ayrılıp gitmelerine fenâ hâlde kızdı. Derhal adamlarını ve askerlerini toplayarak, onların moralini kuvvetlendirmek için çeşitli sözler söyledi. Onlara dedi ki: "Firar edip (kaçıp) gidenler, bize nispetle az bir topluluktur. Yâni kuvvet bakımından bize karşı koyacak hâlde değillerdir. Hemen az bir zaman içinde işlerini bitirir, geri döneriz. Gerçi tâkib etmesek, nereye giderlerse gitsinler desek de olur. Fakat, onlar bize muhâlefet etmekle, görüşümüzü almadan kendi başlarına çekip gitmekle bizi gadaplandırdılar." Fir'avn böylece kavmine yalan söylemiş oluyordu. Çünkü Mûsâ aleyhisselâma, kavmini alıp gitmek üzere izin vermişti.

Fir'avn sözlerine devamla; "Eğer bize muhâlefet edenleri, ırklarını, nesillerini kesmek sûretiyle cezâlandırmazsak, hâkimiyetimize gölge düşer. Halbuki biz kuvvetli bir cemiyetiz. Bunlar gibi muhaliflerimize karşı dâimâ ihtiyatlı bulunuruz ve zararlarından sakınırız" diyerek, askerini ve ileri gelen adamlarını cesâretlendirmeye çalıştı.

Fir'avn, adamları ve askerleri bundan sonra; bahçelerini, bostanlarını, bahçelerinde bulunan çeşmelerini (akarsularını), İsrâiloğullarına daha önce verdiklerinin hâricindeki hazînelerini, oturdukları debdebeli makâmlarını,

hâsılı her şeylerini terkederek yola çıktılar. Onların bu şekilde İsrâiloğullarının ardından gelmeleri husûsunda Şuarâ sûresinin 57-61. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Böylece, Fir’avn ve kavmini Mısır'ın (Nil Nehri sâhillerine yayılmış olan, geniş), güzel bahçelerinden, bahçelerin içinde kaynayan, akan pınarlarından, hazînelerinden (bu bahçelerde saklı bulundurdukları altın ve gümüş definelerinden) ve yüksek menzillerinden (güzel yapılmış saraylarından) çıkardık. (Hepsi bütün rahatlarını ve mal varlıklarını terkederek, İsrâilloğullarını tâkib için yola çıktılar.)

İşte onları Mısır'dan çıkarışımız böyle oldu ve onlara Benî İsrâil'i mîrasçı kıldık. (Bildirilen bahçeler, pınarlar, hazîneler ve yüksek menziller, güzel saraylar kısaca Fir’avn ve kavminin terk ettiği bu kıymetli varlıklar, daha sonra İsrâiloğullarının eline geçti. Süleymân aleyhisselâm zamanında İsrâiloğulları Mısır'ın tamamına hâkim oldular.) Vaktâ ki Fir’avn ve ordusu güneş doğarken, İsrâiloğullarına yaklaştı. İki ordu (İsrâiloğulları ile Fir’avn ve kavmi) birbirlerini görecek kadar yakına geldiler. İsrâiloğulları, (önlerinde Kızıldeniz'i, arkalarında Fir’avn ve kavmini görünce endişeye kapılıp,) Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Fir’avn askeri bize yetişti. (Herhâlde biz şimdi onların elinde esir ve helâk olacağız) dediler.”

İsrâiloğulları, Kıptîlerin sayıca ve silâh bakımından kendilerinden çok ileride olduklarını, dolayısıyla onlarla muhârebe edemeyeceklerini, bir tarafları deniz olduğundan kaçmak ihtimâllerinin de bulunmadığını düşünerek endişeye kapıldılar. Fir’avn ve kavminden çok eziyet, zulüm gördüklerinden, onların te’siri altında kalmışlar, çok korkmuşlardı. Bu defâ da yine onlardan bir takım cezâlar göreceklerini, onların elinde helâk olacaklarını zannettiler: “Fir’avn ve askeri bize ulaşmak üzere, artık bizim için yaşamak ümidi kalmadı” dediler.

Fakat, hazret-i Mûsâ onları teselli etti. Fir’avn ve askerinin kendilerine hiç bir zarar yapamayacağı hakkında te’minat verdi. Çünkü, Allahü teâlâ onları kurtaracağını vâd etmişti. Mûsâ aleyhisselâm da, Allahü teâlânın vâdinin hak olduğunu biliyor ve O'na güveniyordu. İsrâiloğullarına dedi ki: “Aslâ, hayır. İçinde bulunduğunuz hâlin hakîkati sizin zannettiğiniz gibi değildir. O mel’ûnlar size yetişemeyecekler ve bir zarar yapamayacaklardır. Çünkü, Rabbimin yardım ve muhâfazası benimle berâberdir. Bana kurtuluşumuzu

vâd etti. O'nun vâdinde yanlışlık olamaz. O, vâdinden aslâ dönmez. O, beni ve sizi düşmanlarımıza karşı elbette himâye buyuracaktır. Korkmaya, endişelenmeye lüzum yok.” Orada bulunanlardan biri; “Nereye gideceğiz ki, önümüz deniz, arkamız ise düşmandır” dedi. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm duâ etti. Bu duâyı Abdullah İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ), Peygamber efendimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) naklederek şöyle bildirmiştir:

“Arais-ül-mecalis” kitabında, Süleymân bin Mihrân el-A'meş'in (rahmetullahi aleyh), Abdullah ibni Abbâs'dan (radıyallahü anhümâ) şöyle rivâyet ettiği bildirilmektedir: Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) “Mûsâ'nın (aleyhisselâm) İsrâiloğulları ile denizi geçerken söylediği kelimeleri size bildireyim mi?” buyurdu. “Evet, buyurun yâ Resûlallah!” dedik. Bunun üzerine; “Allahümme leke'l-Hamdü ve ileykelmüştekâ, ve entel-müste'ân, ve aleykettüklân, velâ havle velâ kuvvete illâ billahil-aliyyil azîm” buyurdu. İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ); Resûlullah'tan (sallallahü aleyhi ve sellem) bunları işittikten sonra hiç dilimden düşürmedim demiştir.

Nitekim bu husûsta Şuarâ sûresinin 62. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ ((aleyhisselâm) yanında bulunanlara); “Hayır, onlar bize yetişemez. Rabbimin yardım ve muhâfazası benimle berâberdir. O, tez vakitte bana kurtuluş yolunu gösterir, kurtuluş verir” dedi.”

Allahü teâlâ; Fir’avn’ın, askeriyle birlikte Mısır'dan çıkıp, deniz kenarında bulunan İsrâiloğullarına yaklaştığını, iki taraf askerinin birbirini gördüğünü; önlerinde deniz, arkalarında düşman ordusu olduğundan, İsrâiloğullarının endişeye kapıldıklarını, Hazret-i Mûsâ'nın kurtulacaklarına dâir onlara te’minat verdiğini beyân ettikten sonra, İsrâiloğullarının kurtulduklarını haber vermiştir.

Abdullah ibni Selâm'dan (radıyallahü anh) rivâyet edilerek bildirildiğine göre, Hazret-i Mûsâ denizin kenarına vardığında; “Ey her şeyden evvel var olan, her şeyi var eden, ezelî ve ebedî olan Rabbim! Bana bir çıkış yolu göster” diye duâ etti. Allahü teâlâ ona; “Asânı denize vur!” diye vahyetti. Nitekim âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

“Biz Mûsâ'ya (aleyhisselâm); asân ile denize vur diye vahyettik. O da vurunca, deniz parçalara (oniki parçaya) ayrılıp yollar (oniki yol) meydana geldi. Her yolun iki yanı (yolların arası, semâya yükselen) büyük bir dağ gibi sularla kaplı, açılan yollar ise kupkuru idi. (Yolların etrâfındaki yüksek sular, Allahü teâlânın kudretiyle, hareket etmeden o şekilde duruyordu. Oniki fırka olan İsrâiloğullarından her fırka bir yoldan girip, selâmetle karşıya geçtiler.) Fir’avn ve kavmini de İsrâiloğullarına yaklaştırdık. (Onlar da açılan yollardan denize girdiler.) Mûsâ (aleyhisselâm) ve berâberinde bulunan İsrâiloğullarını boğulmaktan kurtardık. Sonra Fir’avn ve kavmini denize garkettik.

İşte bunda (denizin yarılıp Mûsâ aleyhisselâmın ve berâberinde olanların kurtulmalarında, Fir’avn ve kavminin boğulmasında); Allahü teâlânın kudretine, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) dâvâsının doğruluğuna delâlet ve bir ibret vardır. Lâkin Fir’avn kavminin ekserisi onu tasdik etmediler. (Denildi ki, Fir’avn kavminden Hazret-i Mûsâ'ya îmân etmiş olanlar, sihirbazların dışında sâdece şunlardır: Âsiye binti Müzâhim, Hazkîl ve hanımı, Mâşita Hâtun ile Meryem binti Nâmûsâ isimli bir kadın.)

(Yâ Muhammed aleyhisselâm!) senin Rabbin, Fir’avn gibi düşmanlarına gâlib ve Mûsâ (aleyhisselâm) gibi dostlarına merhamet sâhibidir.” (Şuarâ sûresi: 63-68)

Rivâyete göre, Mûsâ aleyhisselâm ve yanında bulunanlar, Allahü teâlânın kudretiyle denizde açılan yollara girip ilerlemeye başladılar. Oniki tâne ayrı yol vardı. Her iki yol arası dağ gibi su idi.

İsrâiloğulları denizde ilerlerken, bir yolda bulunan başka yoldakini bilmez ve görmezdi. Çünkü arada dağ misâli su kümeleri donmuş hâlde duruyordu.

Hazret-i Mûsâ'nın yanında olanlar, ona; “Yâ Mûsâ (aleyhisselâm)! Biz bu yolda gidiyoruz. Fakat diğer yollara girmiş olan akrabâlarımızın hâlinin nice olduğunu bilmiyoruz. Onlar da bizim gibi sağ ve selâmetle yollarına devam ediyorlar mı? Yoksa denizin içinde boğulup helâk mi oldular?” dediler.

Hazret-i Mûsâ hemen duâ etti. Allahü teâlânın kudretiyle, yollar arasında bulunan dağ gibi sular içinde pencere açıldı. Böylece, denizden geçmekte olan İsrâiloğulları birbirlerini görerek sevindiler. Gönülleri rahatladı.

Kolaylıkla denizi geçip karşı kıyıya çıktıkları zaman, geri tarafta Fir'avn ve ordusunun önü de denize dayanmıştı. Denizde açılmış yolları ve İsrâiloğullarının selâmetle karşıya geçtiğini görünce hayrette kaldılar. Denizde açılmış yollar, önlerinde apaçık duruyordu. Fakat asker, girmeye cesâret edemedi. Fir'avn, askerini cesâretlendirmek için; "Denize bakın! Düşmanlarıma, benden önde yürümüş, gitmiş olan kölelerime yetişmem için, heybetimden nasıl da yarıldı. Onları yakalayıp hepsini öldüreceğim. Yürüyün, haydi denize" diye böbürlendi.

Asker içinde, kimse denizde bulunan yollara girmeye cesâret edemedi. Hattâ Fir'avn'ın veziri olan Hâmân bile, atını sürüp girmek isteyen Fir'avn'a mâni oldu ve; "Ben buraya çok geldim, burada böyle bir yol yoktu. Ben korkuyorum. Bu hâlin, o adamın (Hazret-i Mûsâ'nın) bir hîlesi olduğunu zannediyorum. Bizim ve adamlarımızın helâk olmasından endişe ediyorum" dedi. Fir'avn onun sözlerine kulak asmadı ve denize girmek için acele ile atını ileri sürdü. At gitmek istemedi ve diretti. Bu sırada Cebrâil aleyhisselâm beyaz renkli at üzerinde, bir insan sûretinde oraya geldi ve ileri atıldı. Fir'avn'ın atı, onu görünce, kişneyerek ardından denize (denizde açılmış yola) girdi. Bundan sonra bütün ordu denize girip, ilerlemeye başladı. Aslında Fir'avn'ın kendisi de denize girmeye korkuyor, çekiniyor, fakat cesâretli imiş gibi görünmekten de geri kalmıyordu.

Fir'avn dâhil orada bulunan herkes, insan şeklinde görünüp, denize giren Cebrâil aleyhisselâmı kendilerinden biri zannetmişler ve bundan sonra denize girmeye cesâret göstermişlerdi. Bu sırada Cebrâil beyaz ata binmiş bir insan şeklinde önde giderken Mikâil aleyhisselâm da yine ata binmiş bir insan sûretinde Fir'avn'ın ordusunun arkasından gelerek; "Haydi çabuk olun! Önceki arkadaşlarınıza yetişin, geride kalmayın" diyerek onları da ileri sürdü. Nihâyet, Fir'avn'ın askerinin ön kısmı karşı sâhile yaklaştığında, arkada olanların hepsi denize girmişler, dışarıda onlardan hiç kimse kalmamıştı. Yâni Fir'avn ile ordusunun ön tarafı, İsrâiloğullarının çıktıkları kıyıya, arka kısmı ise geri taraftaki sâhile yakın idi.

Bu hâlde iken Allahü teâlâ denize, kapanarak onları batırmasını emretti. Hak teâlânın bu emri ile bütün yollar kapanıverdi. Fir’avn ve askerinin hepsi boğulup gitti. Hazret-i Mûsâ ve berâberindekilerin, denizi selâmetle geçtikleri; Fir’avn ile ordusunun helâk olduğu o gün, Muharrem ayının onu, yâni aşure günü idi. Mûsâ aleyhisselâm ve yanındakiler, bu nîmete, şükür olarak, o gün oruç tuttular.

İsrâiloğulları, karşı tarafta, sâhilde, yüksekçe bir yere çıkmışlardı. Denizde açılmış yolların kapanması ve dalgaların çarpışmasıyla çıkan müthiş gürültüyü ve hengâmeyi duyup; “Bu sesler nedir?” diye söylenirlerken, Mûsâ aleyhisselâm onlara; “Allahü teâlâ, Fir’avn'u ve berâberindekilerin hepsini denizde boğup helâk etti” dedi.

Bunun üzerine İsrâiloğulları da bulundukları yüksekçe yerden, Fir’avn ve kavminin helâk oluşlarını seyrederek, hâdiseyi gözleriyle gördüler. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen buyruldu ki:

“Ey Benî İsrâil! Hatırlayın şu zamanı ki biz, o zamanda sizin deryâya girmeniz sebebiyle denizi (oniki ayrı yola) ayırıp sizi kurtardık. Fir’avn ve takımını da denizde garkettik ve siz de onların nasıl boğulup helâk olduklarını sâhilden seyrediyor, onlara bakıyordunuz.” (Bakara sûresi: 50)

Rivâyete göre Fir’avn, boğulacağını tam anlayınca; “Benî İsrâil'in îmân ettiği Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına îmân ettim. Ben şimdi Müslümanlardanım” dedi.

Bilindiği gibi, Fir’avn ve kavmine daha evvel, Allahü teâlânın varlığına, birliğine inanıp, îmân etmeleri, gafletten uyanmaları için O'nun kudretine alâmet ve işâret olmak üzere bâzı musîbetler gelmişti. Her musîbet geldiğinde, Fir’avn ve kavmi Hazret-i Mûsâ'ya yalvarıp; “Rabbinin sana verdiği ahd (peygamberlik, duânı kabûl etmek) hürmetine O'na duâ et. O senin duânı elbette kabûl eder. Bu musîbeti bizden kaldırsın. Eğer kaldırılırsa, artık biz elbette sana îmân edeceğiz. İsrâiloğulları ile gitmene müsâde edeceğiz ve kat’î olarak, kesin bir şekilde söz veriyoruz ki, bir daha eski hâlimize dönmeyeceğiz” diyorlardı. O da duâ edip musîbet kaldırılınca, onlar verdikleri sözü tutmayıp, yine eski hâlleri üzere devam ediyorlardı.

Âlimlerin bildirdiklerine göre, Fir’avn her ne kadar boğulurken îmân ettiğini söyledi ise de bu hakîkî bir îmân, tasdik değildi. Böyle söylemekle, kurtulacağını sandı. Kurtulsaydı küfür ve zulmüne devam edecekti.

Ayrıca bu îmân, kalbden olsa bile, yeis ve ümîdsizlik hâlinde olduğundan, makbûl ve mûteber değildir. Artık, can hulkuna (boğaza) geldikten sonra, rûhunun çıkmak üzere olduğu sırada, insana âhıret hâlleri keşfolup hakîkati gördüğünde, bu anda îmân etmesi de makbûl ve mûteber değildir. Yâni îmânın gaybî olması, insanın görmeden inanması lâzımdır.

Tefsîr âlimlerinin beyânlarına göre, Fir’avn’ın îmânı sahih ve makbûl değildir.

Mûsâ aleyhisselâm ile birlikte İsrâiloğullarının denizden selâmetle geçip kurtulmaları, Fir’avn ve kavminin, topluca denizde boğulmaları husûsunda, başka âyet-i kerîmelerde de meâlen buyruldu ki:

“Celâlim hakkı için, muhakkak ki biz, Kureyş kavminden evvel, Fir’avn kavmini de (mühlet ve çok mal vermekle) imtihân etmiştik. Kendilerine, tarafımızdan şerefli bir peygamber geldi (ki Mûsâ aleyhisselâmdır.) O, onlara şöyle dedi; Allah'ın kullarını (Benî İsrâil'i) bana verin. (Onları benimle gönderin. Yakalarını serbest bırakın, kendilerine azâb etmeyin.) Muhakkak ki, ben, Allahü teâlâ tarafından size vahiyle gönderilmiş emîn bir peygamberim. Allahü teâlâya karşı tekebbür etmeyin. Zirâ ben size dâvâmın doğru olduğunu açıklayan delil ile, açık mûcize ile geldim. Biliniz ki ben, beni taşlamanızdan, öldürmenizden, benim ve sizin Rabbiniz olan Allahü teâlâya sığınıyorum ki, O beni muhâfaza eder.

Eğer beni tasdik ve îmân etmezseniz, beni kendi hâlime bırakınız. (Ben hayrınızdan geçtim şerriniz bâri dokunmasın. Onlar îmân etmedikleri, kendisini yalanladıkları gibi, bilâkis bir takım ezâ ve cefâya başlayınca) Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya duâ edip; “Yâ Rabbî! Bunlar küfür üzere ısrâr eden bir kavimdir” dedi. Allahü teâlâ Mûsâ'ya (aleyhisselâm) vahyedip buyurdu ki, kullarım (Benî İsrâil) ile gece (Mısır'dan) çıkıp git. Fir’avn ve takımı sizin çıktığınızı haber aldıklarında ardınızdan gelirler. (Onlar mutlakâ sizi tâkip edeceklerdir.) (Duhân sûresi: 17-23)

“...Biz de Fir’avn'u ve berâberinde bulunanları, toptan denizde boğuverdik.” (İsrâ sûresi: 103)

“(Fir’avn ve kavmi) küfür üzere ısrâr edip, âyetlerimizi yalanladıkları ve onlara kulak asmayıp gâfil bulundukları için, biz de kendilerinden intikâm almak diledik ve hepsini denizde boğduk.” (A’râf sûresi: 136)

“Vaktâ ki, Fir’avn ve kavmi, inâdla ve isyânda haddi aşmakla bizi gadaplandırdı. Biz de onlardan intikâm aldık. Hepsini deryâda boğup helâk ettik. Bunları sonra gelip böyle inâd edecek olan kavimlere öncü bir kavim ve yine onları gelecek nesillere bir misâl ve ibret yaptık.” (Zuhruf sûresi: 55-56)

“(Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğulları ile birlikte denizi geçince, Allahü teâlâ Hazret-i Mûsâ'ya buyurdu ki:) Kavminle denizi geçtikten sonra onu olduğu gibi bırak. (Asânı tekrar vurup, açılmış olan yolları kapatma. Açık bırak.) Zirâ Fir’avn ve askeri o yollara girip garkolacaklar, boğulacaklardır.” (Duhân sûresi: 24)

“Şüphesiz biz, Benî İsrâil'i; Fir’avn’ın ihânet edici azâbından (onları köle gibi kullanmalarından, oğlanlarını öldürüp kız evlatlarını bırakmalarından, aşağılık işlerde çalıştırmalarından ve bunlar gibi ihânet ve hakâretlerinden) kurtardık. Şüphesiz ki, Fir’avn, İsrâiloğullarına gâlip olmakla şerde haddi aşanlardan idi.” (Duhân sûresi: 30-31)

“Ey İsrâiloğulları! Hatırlayın şu zamanı ki, o zamanda biz sizi (atalarınızı) Fir’avn’ın ve kavminin zulüm ve haksızlıklarından kurtarmıştık. Onlar size azâbın şiddetlisini yüklerler, çirkin olanını tattırırlardı. (Bir kısmınıza yapı yaptırır, bâzınıza çift sürdürür, kiminize ekin ektirir, bir çoğunuzu kendilerine hizmet ettirir, kalanlarınıza ise iş yaptırmaz fakat vergi alırlardı.) Hattâ kuvvetinizi, üstünlüğünüzü kırmak için, doğan evlâdınızdan erkek olanları öldürürler, kızları ise sağ bırakırlardı. İşte bu beyân olunan azâbda, Rabbiniz tarafından sizin için büyük bir imtihân vardı.” (Bakara sûresi: 49, A’râf sûresi: 141)

“Muhakkak biz, Mûsâ ve Hârûn'a (aleyhimesselâm) nîmetler verdik. (Kendilerini, peygamberlik, dînî ve dünyevî menfaatler vermekle

nîmetlendirdik.) O ikisini ve onlara tâbi olup îmân edenleri (İsrâiloğullarını, Fir'avn'ın kendilerine gâlib olması ve denizde boğulmak gibi) büyük mihnet ve sıkıntıdan kurtardık. Onlara (o ikisine ve Benî İsrâil'e) yardım ettik de, Fir'avn ve kavmi üzerine gâlib oldular." (Saffat sûresi: 114-116)

"Kârûn, Fir'avn ve Hâmân'ı da helâk ettik. Mûsâ (aleyhisselâm) onlara mûcize ve açık alâmetlerle gelmişti. Onlar ise çok kibirlenip, yeryüzünde (Mısır memleketinde) fesâd çıkarmışlar, îmân etmemişlerdi. Böyle olunca azâbımız onlara erişti. Hiç biri azâbdan kurtulamadılar." (Ankebût sûresi: 39)

"Biz İsrâiloğullarını denizden (Kızıldeniz'den, Süveyş körfezinden) geçirdik. Fir'avn ve askeri ise zulüm ve saldırganlıkla onların ardına düşüp denize geldiler. (Halbuki, deniz, Mûsâ aleyhisselâm ve kavmi için yarılmıştı ve onlar selâmetle karşıya geçmişlerdi. Fir'avn ve kavmi, denizi o hâlde görünce girdiler.) Denizin ortasında bulundukları bir sırada, yolların etrâfında bulunan sular kapanıverdi. Fir'avn'ın askeri boğuluyordu. Fir'avn da sular arasında kalıp, yaşamasından ümîd kesip, boğulacağını anlayınca; Benî İsrâil'in îmân ettiği Allah'tan başka ilâh olmadığını tasdik ve O'na îmân ettim. Ben de müslümanlardanım dedi.

(Ona); Önceleri Mûsâ'yı (aleyhisselâm) dinlemeyip, isyân ve fesâdda bulunduğun hâlde, şimdi elinden her şey gidince ve nefsinden, kendinden ümîd kalmayınca mı îmân ediyorsun? (denildi. Bu sözün, Allahü teâlâ tarafından veya O'nun emriyle Cebrâil aleyhisselâm tarafından Fir'avn'a söylendiği bildirilmiştir.)

(Ey Fir'avn!) Bu gün senin cesedini denizden çıkarıp bir yüksek mahalle bırakırız ki, senden sonra gelenlere ibret olasın. Fakat, insanların çoğu, bizim alâmet ve âyetlerimizden gâfillerdir. Tefekkür etmezler ve ibret almazlar." (Yûnus sûresi: 90-92)

Rivâyete göre, Hazret-i Mûsâ'nın Fir'avn dâhil Kıptî ordusunda bulunanların hepsinin denizde boğularak helâk olduklarını bildirmesi üzerine, İsrâiloğulları, sâhilden, karşıda uzak ve yüksek bir yerden onların boğulmalarını seyrettiler. Fakat sonra bunlardan bâzısı, Fir'avn'ın suda

boğulup helâk olmasını iyice anlayamadılar. Daha önceki bildiklerine göre Fir'avn, insanların ihtiyaç duyduğu bir çok şeylere muhtâç değildi. Bu bilgilerine göre, deniz suyunun kapanmasının ona zarar veremeyeceğini, yine sağ kalıp, zulüm ve haksızlığa devam edeceğini zannettiler. Bu endişelerini Hazret-i Mûsâ'ya arzettiler. Bunun üzerine, Allahü teâlâ denize emretti. Bir dalga, Fir'avn'ın cesedini arâzide yüksekçe bir tümseğin üzerine attı. Zırhı üzerinde idi. İsrâiloğulları onun cansız bedenini görüp, öldüğünü anladılar. Nitekim Allahü teâlâ, yukarıda zikredilen Yûnus sûresi 92. âyet-i kerîmesinde bunu bildirmiştir. Denildi ki, onun cesedi böyle çıkarılmasaydı, bâzı kimseler, onun ölüp ölmemesinde şüpheye düşüp, helâk olmamıştır zannederlerdi.

Böylece Allahü teâlâ, İsrâiloğullarını hattâ bütün insanlığı Fir'avn gibi bir zâlimin şerrinden kurtardı. Netîcede, Mûsâ aleyhisselâm gibi büyük bir peygambere karşı gelmenin cezâsını, kavmi ile birlikte gördü.

Allahü teâlânın, insanları ebedî saâdete kavuşturmak için gönderdiği peygamberlere her asırda karşı çıkan ve insanların hidâyete kavuşmasını engellemek isteyen zâlimler olmuştur. Fakat bu zâlimlerden hiç biri, îmânı yok edememiş, Allahü teâlânın dîninin, dünyânın dört bir tarafına yayılmasına mâni olamamıştır. Kendileri kahrolmuş, çok acı ve perişân hâlde saltanatlarından ayrılmışlar, zevklerine doyamadan ölümün pençesine düşmüşlerdir. İsimleri lânet ile anılmış veya unutulmuş, namları ve nişânlan kalmamıştır. Âhırette Cehennem azâbında sonsuz kalacakları gibi, dünyâda zulüm ve azgınlıklarıyla insanlığa zararlı olmuşlardır. Kendileri rahat ve huzûrun yanında, gönül saâdetini de bulamamışlar, mülk ve saltanatları ne kadar muhteşem görünse de, devamlı rahatsız olmuşlardır. Zâlimlerin ölüp gitmeleri ile, hem memleketler, hem de insanlar rahata, huzûra kavuşur. Şu beyt, Fir'avn'ın hâlini çok güzel ifâde etmektedir:

Ne kendi etti rahat, ne âlem etti huzûr,

Yıkıldı gitti cihândan, dayansın ehl-i kubûr.

Fir'avn'ın azıp ilâhlık iddiâ etmesine, sonunda da helâk olmasına sebep, cebbârlık yapmasıdır. Allahü teâlâya âsî olan, hakkı kabûl etmemekte ısrâr

eden, haddi aşan kibir sâhibi, zorba ve isyânkar insana, cebbâr denir.

Şu işleri yapan kişi cebbârlara benzemiş olur: Sâdece kendisini ve kendi faydasına olan şeyleri düşünmek. Yalnız kendi görüş ve hareketlerini beğenmek. Meselâ, kendisini beğenerek yürümek, kasılmak; kibrinden, hakîr ve aşağı gördüğü için, insanlardan tarafa bakmaya tenezzül etmemek. Meclislerde, toplantı yerlerinde herkesin önüne geçmek, kendisini temize çıkarıp, başkasını kötülemek... gibi.

İnsanların âzâlarında ve zâhirlerinde görülen bütün bu tecebbür (büyüklenme) ve tekebbür hareketleri, kalbin inanmamasından ve kibirli olmasından doğmaktadır. Böyle hâllerin insanda ve âzâlarında görünmesine tecebbür, böyle kimseye de cebbâr denir. Yeryüzünde tecebbür ve tekebbür edenlerin önde gelenlerinden ve ileri gidenlerinden biri de Fir’avn idi.

“Arais-ül-mecalis” kitabında, Cebrâil aleyhisselâmın, Resûlullah efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle söylediği bildirilmektedir: İki kimseye kızdığım kadar hiç kimseye kızmadım. Bunlardan biri, cinlerden iblîs olup, Hazret-i Âdem'e secde etmediği zaman; diğeri de insanlardan Fir’avn olup; “Ben sizin en yüce Rabbinizim” (Nâziât sûresi: 24) dediği zaman. (En çok, böyle yaptıklarında bunlara kızdım.)”

“Keşşaf tefsîri”nde, yukarıda meâli verilen Yûnus sûresinin 92. âyet-i kerîmesinin tefsîrinde diyor ki: “... Seni deniz kenarında bir köşeye atacağız. Cesedini; tam, noksansız ve bozulmamış bir hâlde, çıplak ve elbisesiz olarak, senden asırlar sonra geleceklere bir ibret olmak üzere koruyacağız.”

Fir’avn’ın cesedi bir İngiliz araştırma ekibi tarafından, Kızıldeniz kenarında kumlar arasında bulunarak İngiltere'ye götürülmüştür. Hâdisenin olmasından bu güne kadar üçbin sene kadar çok uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, Fir’avn’ın vücûdu bozulmamış, etleri dökülmemiş, tüyleri kaybolmamıştır. Bu hâliyle ve secde eder vaziyette, Londra'daki meşhûr British Müzesi'nde teşhir edilmektedir.

İşte bu hal; Kur'ân-ı kerîmin fesâhat ve belâgatının, tam bir mûcize olduğunu açıkça gösteren delillerden sâdece bir tanesidir.

İsrâiloğullarının yolda öküze tapanlara rastlamaları:

Mûsâ aleyhisselâm, İsrâiloğullarını denizden geçirip, Fir’avn ve kavminin denizde helâkini de görüp seyrettikten sonra yollarına devam edip giderlerken, yaptıkları öküz şeklindeki putlara tapmakta olan bir takım insanlar gördüler. İçlerinden câhilleri; “Biz de böyle tanrı isteriz” dediler. Mûsâ aleyhisselâm da; “Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. Sizi O kurtardı” buyurdu. Bu husûsta, A’râf sûresinin 138-140. âyet-i kerîmelerinde meâlen şöyle buyruldu:

“Biz, Benî İsrâil'e halâs verip selâmetle denizi geçirdik. (Yollarına devam edip giderlerken, öküz şeklinde yaptıkları) putlara ibâdet eden bir kavme uğradılar. Onları görünce, Benî İsrâil'in câhilleri, Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Yâ Mûsâ! O kavmin kendilerine mahsus putları olduğu gibi, bizim için de bir mâbud yap ki, biz de ona ibâdet edelim” dediler.

Mûsâ (aleyhisselâm) da onlara dedi ki; “Siz, Allahü teâlânın azametini, O'ndan başkasına ibâdet etmenin bâtıl olduğunu bilmeyen, câhillik eden bir kavimsiniz. Şüphesiz ki, şu putlara ibâdet edenlerin, din kabûl ederek içinde bulundukları hâl, kendilerini helâk edici ve işledikleri ameller de bâtıldır. (Yaptıklarında hayır yoktur. Âkıbetleri, îkâb yâni şiddetli azâbdır. Mûsâ aleyhisselâm sözüne devam ederek buyurdu ki: yâni) size Allahü teâlâdan gayrı bir mâbud mu talep edeyim. Hâlbuki O sizi, zamanınız insanları üzerine tafdîl etti. Sizi fazîletli kıldı. Başkalarına vermediği nîmetleri sizlere ihsân etti.”

Âyet-i kerîmede de bildirildiği gibi, Mûsâ aleyhisselâm, kavminden câhil olanların, çok çirkin ve pek yersiz olan böyle bir teklifte bulunmalarına çok üzüldü. Onlara; “Siz o kadar câhilsiniz ki, apaçık mûcize ve alâmetleri, görmeniz bile size yetmiyor. Putlara tapanlara gıpta ediyor, imreniyorsunuz. Halbuki onların hâlleri, gıpta olunacak bir şey değildir. Çünkü o gördüğünüz kimselerin, gittikleri yol, dinleri ve yaptıkları amelleri hep bâtıldır” dedi.

İsrâiloğullarının, Fir’avn’ın zulüm ve şerrinden yeni kurtulmuş olmakla; böyle bir söz söylememeleri hattâ bunu hatıra bile getirmemeleri icâb

ederdi. Hâl böyle iken, câhil olanları bunu söylediler. Bu olacak şey değildir. Nitekim; "İnsanlar hiç düşünmeksizin, bâzan öyle sözler söylerler ki, o söze, divâneler bile şaşar" denmiştir.

Mûsâ aleyhisselâm, yine kavmindeki câhillerin uyanmaları ve bu sözlerinde ısrâr üzere bulunmamaları için nasîhat verdi. Allahü teâlânın, onları diğer insanlardan fazîletli kıldığını hatırlatarak, buyurdu ki: "Hak teâlânın, sizi, Fir'avn kavminin şerrinden kurtardığını, selâmet verdiğini düşünün. Hani onlar size şiddetli sıkıntılar, meşakkatli işler vererek azâb ediyorlardı. Hattâ erkek çocuklarınızı öldürüp, kız çocuklarınızı hizmetkâr olarak kullanıyorlardı. Bunlar sizin için büyük bir belâ ve sıkıntı değil miydi? Allahü teâlânın, düşmanlarınızı helâk edip, sizleri kurtarması da, sizin için büyük bir nîmet değil midir? O hâlde edebe riâyet edin. O'nun nîmetlerine şükredin. Nankörlük etmeyin. O'nu bırakıp başkasına tapmayı istemeniz, pek büyük bir hatâ ve en büyük kabahattir."

Allahü teâlâ, Fir'avn ve avânesini boğup, Mûsâ aleyhisselâmı ve yanındakileri kurtarınca, Mûsâ aleyhisselâm, onikişer bin kişilik iki orduyu Fir'avn'ın şehirlerine gönderdi. Şehirler boş gibi idi. Allahü teâlâ, Kıbtî kavminin ileri gelenlerini, reîslerini, önderlerini, askerlerini, kumandanlarını helâk etmiş; geride kadın, çocuk, hasta ve yaşlılarından başka kimse kalmamıştı. Ordunun birine Yûşa bin Nûn (aleyhisselâm), diğerine ise Kâlib bin Yuknâ kumandanlık ediyordu. Ordular, Fir'avn'ın şehirlerine girdiler. Mal ve hazîne olarak ne varsa hepsini ganîmet olarak topladılar. Taşınabilecek olanları alıp götürdüler. Taşınamayacakları ise başkalarına sattılar.

Bu ganîmetlerin neler oldukları husûsunda, Duhân sûresinin 25-29. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: "(Fir'avn ve kavmi, o denizde boğulduklarında), Mısır'da, ne çok bağlar, bahçeler, akar pınarlar, etrâfında ekinler, güzel konaklar, (oturacak saraylar, yüksek köşkler,) ülfet ettikleri, sevdikleri daha nice meyve ve nîmetlerini terk ettiler ki, onlarla nîmetlenmişlerdi. İşte biz, isyân edenlere böyle yaparız.

Biz o bağ ve bahçelere ve sâir nîmetlere, kendileri ile aralarında yakınlık ve münâsebetleri olmayan bir kavmi (Benî İsrâil'i) vâris kıldık.

Küfür ve şirkleri sebebiyle helâk olmalarına, yer ve gök ağlamadı ve onlara azâb vakti, geldiğinde, bir diğer vakte geciktirilmedi, kendilerine mühlet verilmedi.”

Şuarâ sûresinin 57-59. âyet-i kerîmelerinde de meâlen buyruldu ki: “Böylece Fir’avn ve kavmi, (Mısır'ın Nil Nehri sâhillerine yayılmış olan, geniş) güzel bahçelerinden, bahçelerin içinde kaynayan, akan pınarlarından, hazînelerinden (bu bahçelerde saklı bulundurdukları definelerinden) ve yüksek menzillerinden (güzel yapılmış saraylarından) çıkardık. (Bütün rahatlarını ve mal varlıklarını terkederek, İsrâiloğullarını tâkib için yola çıktılar.)

İşte onları Mısır'dan çıkarışımız böyle oldu ve onlara Benî İsrâil'i mîrasçı kıldık. (Bildirilen bahçeler, pınarlar, hazîneler ve yüksek menziller, güzel saraylar, daha sonra İsrâiloğullarına kaldı. Bütün bu servete onlar vâris oldular.)

İsrâiloğulları Tîh sahrasında:

İsrâiloğulları her ne kadar Fir’avn’ın zulmünden kurtulup, hürriyetlerine kavuşmuşlar ise de, ne gariptir ki, bir şüphe, tereddüt, itâatsizlik ve disiplinsizlik içinde idiler. Kendisine tâbi oldukları Hazret-i Mûsâ'ya itâatte, sözlerine uymakta gevşek davranıyorlardı.

İsrâiloğulları, aralarında başta Mûsâ aleyhisselâm olmak üzere, Hârûn ve Yûşa (aleyhimüsselâm) gibi peygamberler bulunduğu için; çok rahmete, bol nîmetlere, rahata, huzûr ve saâdete kavuşuyorlardı. Fakat bütün bunlara rağmen, nankörlük ve edebe riâyetsizlik hâlleri devam ediyordu. İsrâiloğullarının bu garib hâli unutulmamış, asırlarca insanlara ders ve ibret olarak söylenip, anlatılmıştır.

Kaynak eserlerde bildirildiğine göre, İsrâiloğulları Mısır'dan kurtulduktan sonra Tîh sahrasına düştüler. Burada hoşnutsuzlukları devam eden İsrâiloğulları, Mısır'da gördükleri zulmü unutmuş gibi, Hazret-i Mûsâ'ya dediler ki: “Bizi şehirlerden, ma’mûr yerlerden çıkarıp, gölge ve örtülü

olmayan bir sahraya getirdin.” Bunun üzerine Allahü teâlâ onların üzerlerine, yağmur bulutlarına benzemeyen, beyaz, hafif bir bulut gönderdi. Bu bulut yağmur bulutundan daha açık, hafif, hoş ve serin olup, onlara gölgelik yapar, hareket ettiklerinde başlarının üzerinde birlikte giderdi. Kondukları (konakladıkları) zaman başları üzerinde dönüp durur, onları çölün harâretinden korurdu.

İsrâiloğullarına ihsân edilen nîmetlerden biri de, gökyüzünde ay görülmediği zaman, geceleri onları aydınlatan bir ışık sütunudur. Bunun üzerine İsrâiloğulları; “Gölge ve ışık tamam, ama yiyecek yok” dediler. Hazret-i Mûsâ'nın duâsı bereketiyle Allahü teâlâ onlara men (kudret helvası) indirdi. Kudret helvasının ne olduğunda âlimlerden muhtelif rivâyetler gelmiştir.

Demişlerdir ki, Allahü teâlâ bu menden (kudret helvasından) her gece yapraklar üzerine, her kişi için yetecek kadar bir miktarda yağdırırdı.

İsrâiloğulları; “Ey Mûsâ, tatlı yemekten usandık. Allahü teâlâya duâ et de bize yiyecek et versin” dediler. Mûsâ aleyhisselâm duâ etti. Allahü teâlâ onlara selvâ (bıldırcın eti) indirdi. Âlimler selvânın ne olduğunda da ihtilâf ettiler. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) ve birçok âlimler, bıldırcına benzeyen bir kuştur dediler. İkrime (radıyallahü anh), Hindistan'da bulunan, serçeden büyük bir kuştur dedi.

Böylece Allahü teâlâ onlara devamlı men ve selva indirirdi. Her kişi, bir gece ve gündüzde yiyeceği kadar alırdı. İsrâiloğulları bunun da kıymetini bilmediler ve Mûsâ aleyhisselâma; “Helva ile etten bıktık. Bakla, soğan gibi şeyler isteriz” diyerek nîmete şükretmediler. Allahü teâlânın İsrâiloğullarına verdiği nîmetlerden biri de şudur: Sahrada susadıkları zaman; “Ey Mûsâ, nereden su içeceğiz?” dediler. Mûsâ aleyhisselâm onlar için su istedi. Bakara sûresinin 60. âyet-i kerîmesinde bildirildiğine göre; Allahü teâlâ, ona; “Asân ile taşa vur” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm, taşlık bir yerde asâ ile bir taşa vurdu. Her bir boy için, yâni oniki sıbt için oniki pınar kaynayıp aktı ve her boy kendi suyundan içti.

Mûsâ aleyhisselâmın, asâsını vurduğu ve oniki pınarın çıktığı yer, Süveyş şehrinin doğusunda "Uyûn-ü Mûsâ" ismiyle meşhûrdur. Bu gün bu pınarların suyu kurumuş, bâzılarının ise suyu azalmıştır. Bu su, hurma yetiştirilmesinde çok kullanılmıştır. Mûsâ aleyhisselâmın asâsını taşa vurması bir kaç defâ vukû bulmuştu.

İsrâiloğullarına verilen nîmetlerden biri de; sahrada iken; "Ey Mûsâ! Biz nereden giyecek bulacağız" dediler. Bunun üzerine Allahü teâlâ elbiselerini devamlı eyledi. Elbiseleri zamanla eskiyecek yerde yenilenir, güzelleşir, eskimez, dökülmez ve çürümezdi. Uzun zaman bu hâl üzere kaldılar.

Bu husûslarla alakalı olan âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

"Biz Tîh sahrasında sizin üzerinize bulutla gölge yaptık. Size men ve selva gönderdik ve dedik ki: "Size rızık olarak verdiğimiz bu helâl, güzel şeylerden yiyin. (Fakat sonrası için biriktirmeyin" dedik. Buna rağmen biriktirmeye kalktılar. Biriktirdikleri ise kurtlandı, yiyemediler. Böyle yaparak itâatsizlikte bulunmakla) onlar bize zarar vermediler, bize zulmetmediler. Bilakis kendi nefislerine zulmettiler." (Bakara sûresi: 57)

"Ey İsrâiloğulları! Biz size düşmanınız olan Fir'avn ve kavminden kurtuluş verdik ve size Tûr'un sağ tarafını vâd ettik. (Tûr Dağı'nın, Mısır'dan Şam'a gidecek kimselere göre, sağ tarafta bulunan mevkîini, Hazret-i Mûsâ için bir münâcât mahalli ve Tevrât'ın nâzil olması için bir mekân olarak tâyin eyledik.) Tîh sahrasında size men ve selvâ indirdik ve; Size pâk ve helâl olarak verdiğimiz rızkı yiyin. Siz verdiğimiz şeyde birbirinize taşkınlık etmeyin. (Onu biriktirmek ve küfrân-ı nîmette bulunmakla haddinizi aşmayın. Şâyet böyle yaparsanız) gadabım üzerinize lâzım olur, iner. Her kime ki, azâbım lâzım olmuştur, o kimse muhakkak helâk olmuştur ve uçuruma yuvarlanmıştır.

Bununla berâber, şüphesiz ki, şirkten tevbe ve îmân eden (tasdik edilmesi icâbeden her şeyi tasdik eden), sâlih ameller işleyen (emredilen ibâdetleri yapan), sonra da hidâyet üzere olan (Ehl-i sünnet yolunu tutan ve bu doğru

yolda sebât gösterip, ölünceye kadar ayrılmayan) kimse için ben çok mağfiret ediciyim.” (Tâhâ sûresi: 80-82)

“Biz İsrâiloğullarını oniki kabîleye, o kadar ümmete ayırdık. Tîh sahrasında, susayan kavmi kendisinden su istediği zaman, Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Asânı taşa vur!” diye vahyettik. Asâsını taşa vurunca, o taştan hemen oniki pınar kaynayıp akmaya başladı. Her kabîle su alacağı yeri bildi ve belledi. Bulutu da üzerlerine gölgelik yaptık. Kendilerine men ve selvâ indirdik. Onlara; “Size pâk ve helâl olarak verdiğimiz rızkı yiyin” dedik. (Fakat onlar nîmete nankörlük ettiler. Böyle yapmakla) onlar bize zarar vermediler, bize zulmetmediler. Bilakis kendi nefislerine zulmettiler. (A’râf sûresi: 160)

Tevrât-ı şerîfin nâzil olmasının yaklaşması:

Rivâyete göre Mûsâ aleyhisselâm, Mısır'da iken İsrâiloğullarına söz vermiş, Mısır'dan çıktıkları ve düşmanları helâk olduğu zaman kendilerine bir kitap getireceğini söylemişti. Bu kitapta, daha evvel gelmiş olan dinlerdeki bâzı hükümler, Fir’avn ve kavminin, bozup değiştirdikleri bâzı kâidelerin asılları bulunacaktı.

Allahü teâlâ, Fir’avn ve kavmini helâk ederek, İsrâiloğullarını onların ellerinden kurtarıp, düşmanlarından emîn etti. İsrâiloğullarının baş vuracakları bir kitap ve şerîatları olmadığından, Hazret-i Mûsâ'ya müracaat ederek; “Ey Mûsâ! Söz verdiğin kitabı bize getir” dediler. O da bunu, Rabb-ül-âlemine arz etti. Allahü teâlâ da ona, Tûr Dağı’na varmasını, ağız ve bedeninin ârî, tertemiz, pâk olması için orada otuz gün oruç tutmasını, daha sonra kendisiyle mükâleme edeceğini (konuşacağını), Tevrât-ı şerîf kitabını inzâl edeceğini ve ona yeni bir din vereceğini vâdetti.

Mûsâ aleyhisselâm, kardeşi Hârûn aleyhisselâmı, kendi yerine, İsrâiloğullarının başına vekil tâyin ederek; “Sen, bunların yanlış işlerini ıslâh eyle” dedi.

İsrâiloğullarına da, Allahü teâlânın vahyini bildirip; “Ben, Allahü teâlânın emri ile Tûr Dağı’na gidiyorum. Orada otuz gün oruç tutacağım. Allahü teâlâ tarafından nâzil olacak bir kitap ve yeni bir din getireceğim” buyurdu.

İsrâiloğulları o kadar zulüm ve işkenceden kurtuldukları, selâmete erdikleri hâlde; kendisine inanıp tâbi oldukları peygamberin sözüne itâatte, hemen kabûl ve tasdik etmekte gevşek davranıyorlar, onu üzüyorlardı. Bu hâllerinin; Hazret-i Mûsâ'yı gücendireceğini, Allahü teâlâyı gadablandıracağını bir türlü anlayamıyorlardı. Kavuşulan nîmetlere nankörlük etmek hâli vardı. Ne kadar garip ve şaşılacak haldir ki, târih boyunca insanoğlu içinde, kavuştuğu nîmete hakkıyla şükredebilen pek az olmuş, nankörlük eden daha çok çıkmıştır. Fakat, İsrâiloğullarının hâlleri daha garip, hareket ve davranışları daha değişik, nîmete nankörlükleri pek fazla, peygamberlerine itâatsizlikleri çok hayret edilecek şekildedir. Diğer ümmetler ve peygamberlerin zamanlarında, insanlar; inananlar ve inkâr edenler diye iki gruba ayrılmışlar. İnananlar, cân-ü gönülden o peygambere tâbi olup, hiç bir emrine karşı gelmemişler; inanmayanlar ise, o peygambere ve ona inananlara karşı çıkıp, düşman olmuşlar, hattâ harb etmişlerdir.

Fakat İsrâiloğullarının durumları çok daha değişiktir. Bunların ekserisi hem Hazret-i Mûsâ'ya inanıp tâbi olmuşlar, hem de itâatte gevşek davranmışlar, bildirdiklerine ve haber verdiklerine şüphe ve tereddüt gözüyle bakmışlardır.

Nitekim, Mûsâ aleyhisselâm peygamber olarak gelmeden evvel, Fir’avn ve kavmi onlara zulmederlerdi. Onun peygamberliğinden sonra, Fir’avn ve yakınlarının İsrâiloğullarına olan baskı ve zulümleri daha da artmıştı. İsrâiloğulları, hem Hazret-i Mûsâ'ya inanıp kabûl etmişler, hem de; “Sen bize peygamber olarak gönderilmezden evvel, biz eziyet görürdük. Sonra da daha fazlasıyla görüyoruz” demişlerdi. Yâni; “Senin peygamberliğinin ne faydasını gördük ki...” der gibi serzenişte bulunmuşlardı.

Ayrıca; berâberce yola çıkıp, deniz kenarına geldiklerinde, arkalarından Fir’avn ile ordusunun geldiğini görünce, Hazret-i Mûsâ'nın, Allahü teâlânın kendilerini kurtaracağını vâdettiğini bildirmesine, bu husûsta endişe etmemeleri icâbettiği husûsunda kendilerine te’minat vermesine rağmen,

onlar; “Sana da nereden tâbi olduk ki...” der gibi; “Sen peygamber olarak gelmeden evvel eziyet görürdük. Sonra daha çok gördük. Şimdi ise Fir’avn askeri elinde helâk olacağız” demişlerdi.

Allahü teâlânın emri ile, denizde, onların her bir kısmı için ayrı yollar açılınca, bu yollara girip selâmetle giderken; “Acabâ diğer yollardaki akrabâlarımız da bizim gibi böyle selâmetle geçiyorlar mı ki?” diye sormuşlardı da, Hazret-i Mûsâ duâ edip, yollar arasında bulunan dağ gibi deniz suları arasında pencereler açılıp, birbirlerini görerek, konuşarak geçmişlerdi.

Daha sonra, hazret-i Mûsâ onlara, Fir’avn ve kavminin denizde helâk olduklarını haber vermiş, onlar da, uzaktan bu korkunç ve dehşetli hâli seyretmişlerdi. Buna rağmen; “Biz, Fir’avn’ın öldüğünü gözümüzle görmedikçe, helâk olduğundan emîn olamayız” diyerek, edebe riâyetsizlik etmişlerdi. Buna rağmen Hak teâlâ hazretleri, denize emredip, bir büyük dalga, Fir’avn’ın cesedini yüksekçe bir yere atmıştı da, İsrâiloğulları onun cansız bedenini görmekle ancak kalpleri rahata kavuşmuştu.

Yollarına devam ederlerken öküze tapanları görünce, içlerinden câhil olanları hemen onlara heves etmişler; “Biz de böyle, elimizle tutup, gözümüzle görebildiğimiz tanrı isteriz” demişlerdi. Mûsâ aleyhisselâmın onları azarlaması, bu bozuk düşüncelerden şiddetle men etmesi ve nasîhatte bulunmasıyla, onlar bu isteklerinden vaz geçip tevbe etmişlerdi.

Tîh sahrasında Allahü teâlâ kendilerine semâdan rızık indirdi. Buna da nankörlük yaptılar.

Nihâyet burada da, Mûsâ aleyhisselâm onlara Allahü teâlânın vahyini tebliğ edip, Allahü teâlânın inzâl edeceği, göndereceği kitabı almak üzere Tûr-i Sînâ'ya gideceğini bildirdiği zaman, onların yukarıdaki hâlleri yine aynı şekilde devam etti. Edebe riâyetsizlikte daha da ileri gittiler; “Sen gideceksin. Bunu bana, Allahü teâlâ nâzil etti diye bir kitap getireceksin ve yine, bunu bana Allahü teâlâ vahyetti diyerek bir şeyler söyleyeceksin. Biz hakîkaten bunların Allah kelâmı olduğunu nereden bileceğiz. Bizim buna inanmamızı istersen, bizim yaşlılarımızdan, ileri gelenlerimizden bâzılarını

seçerek yanına al götür. Hak teâlânın kelâmını onlar da duysunlar, bize haber versinler ki, gönlümüzde şüphe kalmasın” dediler.

İçlerinden biri bunları duyunca, onların fikirlerine katılmadı. Böyle düşünmelerinin yanlış olduğunu bildirdi. “Siz ne tuhaf bir tâifesiniz. Ne inandığınız belli, ne inanmadığınız! Hiç, Hak teâlânın kelâmına şâhid istenir mi? Bu ne cürettir? Gidecek adamlarınızın sözleri, peygamberinizin sözlerinden, haber vermesinden daha mı kavîdir ki, sizler böyle söyleyebiliyorsunuz?” dedi.

Buna rağmen Hazret-i Mûsâ, tekliflerini kabûl edip; “Kimi seçerseniz, onlar benimle gelsinler” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm, İsrâiloğullarından seçilen yetmiş kişiyi de alarak Tûr Dağı’na gitti. Tûr Dağı’nın eteğine geldiklerinde, Hak teâlânın emriyle otuz gün oruç tuttular. “Oraya gelmeleri, Zilkâde ayının başı idi. O ayın hepsini oruçla geçirdiler.”

Bundan sonra Hazret-i Mûsâ, onları orada bırakıp, kendisi dağın üst kısmına (tepesine) doğru çıkarken, kendi ağız kokusunu beğenmedi. Bunu gidermek için, keçiboynuzu ağacının dalı ile dişlerini misvâkladı. Başka bir rivâyette; ağaç kabuğu alıp emdi. Melekler; “Biz senin ağzından misk kokusu duyuyorduk. Şimdi sen o kokuyu değiştirdin” dediler. Bunun üzerine Allahü teâlâ ona, on gün daha oruç tutmasını bildirdi ve; “Sen bilmez misin ki, oruç tutanın ağzının kokusu, benim katımda misk kokusundan daha temizdir” buyurdu.

Mûsâ aleyhisselâm on gün daha oruç tuttu. Sonra dağın yükseğine çıktı. Hak teâlânın emri ile, Mûsâ aleyhisselâmın bulunduğu yerin etrâfında geniş bir çevreden, yazıcı melekler dâhil, ne kadar canlı mahlûk varsa Cebrâil aleyhisselâm hariç, hepsi uzaklaştırıldı. Orada, Mûsâ aleyhisselâm, zamansız ve cihetsiz olarak Allahü teâlâ ile konuştu. Allahü teâlâ onun gözünden perdeleri kaldırınca, Mûsâ aleyhisselâm açık ve net bir şekilde Arş-ı a’lâyı gördü. Levh-il-mahfûz'a yazıları yazan, mâhiyetini Allahü teâlânın bildiği kalemin sesini duydu.

Allahü teâlâ ile konuşması, nasıl olduğu anlaşılamayan bir şekilde zamansız ve cihetsiz olarak oldu. Orada Cebrâil aleyhisselâm bulunduğu hâlde ne

konuşulduğunu işitmedi. Allahü teâlâ böylece, Hazret-i Mûsâ'nın makâm ve mertebesini daha da yükseltti.

Mûsâ aleyhisselâmın Allahü teâlâyı görmek istemesi:

Hazret-i Mûsâ, Allahü teâlâ ile konuşma nîmetinin şevkinden onun lezzetiyle kendinden geçtiğinden, tam bir arzu ve iştiyâk ile münâcâtta bulunup; “Yâ Rabbî! Bana kendini göster. Sana bakayım. Cemâlini göreyim” dedi. Allahü teâlâ; “Beni dünyâda göremezsin. Yâni insan, dünyâda bana bakmaya, beni görmeye tâkat getiremez. Dünyâ buna müsâit değildir. Dünyâda bana bakan, beni gören ölür...” buyurdu.

Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlânın kelâmını mekânsız, cihetsiz, nasıl olduğu bilinmeyen bir şekilde işitince, arzu ve iştiyâkı çok arttı, kendinden geçti ve böyle söyledi. Allahü teâlânın kelâmını işitince, kendinin dünyâda olduğunu unutup, bir anda âhıret ve Cennet hayatına kavuştuğunu zannetti.

Allahü teâlânın nûrunun, âzametinin dağa tecellî etmesi:

Hazret-i Mûsâ, Allahü teâlânın kelâmını duymak lezzetini tattığı ve cemâlini görmek nîmetinin çok daha fazla lezzetli olacağını da bildiği için, iştiyâkı pek fazla artıp; “Yâ Rabbî! Kelâmını işittim. Bunun için seni görmek istedim. Seni görüp ölmek, bana görmeyip yaşamaktan daha sevgilidir” dedi. Allahü teâlâ ona; “Dağa bak” buyurdu. Bu, Medyen diyârında, Zübeyr denilen en büyük dağ idi. Allahü teâlâ tecellîyi ona mahsus kıldı. “Eğer o yerinde durursa, sen de beni görürsün” buyurup, o dağa tecellî eyledi.

Alimler, tecellînin târifinde değişik şeyler bildirdiler: İbn-i Abbâs (radıyallahü anhümâ); “Allahü teâlânın nûru, dağa tecellî etti” dedi. Abdullah bin Selâm ve Kâ'b-ül-Ahbâr (radıyallahü anhümâ) ise; Allahü

teâlânın âzametinden dağa tecellî eden, iğne deliği kadardı. O'nun âzametinin bu kadarı, dağı yerle bir etti dediler.

Bu husûsta Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), peygamber efendimizden (sallallahü aleyhi ve sellem) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) Allahü teâlânın, âzamet nûrunun dağa tecellî ettiğini bildiren âyet-i kerîmeyi okudu. Bu tecellîde, Allahü teâlânın nûrunun çok az bir kısmının tecellî ettiğini işâret ederek; Şöyle buyurdular ve başparmaklarını, işâret parmaklarının üst boğumu üzerine koydular.

Bâzı âlimler şöyle bildirmişlerdir: “Allahü teâlâ, yetmişbin perde arkasından dirhem kadar bir nûr gösterdi. Bu nûr, dağı yerle bir etti. O anda bütün sular tatlı oldu, bütün deliler akıllandı, bütün hastalar iyileşti, ağaçlardaki dikenler döküldü, yeryüzü yeşillendi ve çiçeklendi, mecûsîlerin ateşi söndü, putlar yüzükoyun yere yıkıldı.

Dağa tecellî olunmasıyla, dağın hâlinin nice olduğu husûsunda da âlimlerden değişik rivâyetler bildirilmiştir: Bâzı âlimler, tecellî sebebiyle, dağın parça parça olup, her parçasının bir yere gittiğini; bâzıları, dağın toprak olduğunu; bâzıları, dağın eriyip yere geçtiğini; bâzıları da yıkılıp denize düştüğünü bildirmişlerdir.

Allahü teâlâyı mü’minler Cennet’te görecektir. Fakat, nasıl olduğu bilinmeyen bir görmekle göreceklerdir. Nasıl olduğu bilinmeyeni, anlaşılmayanı görmek de, nasıl olduğu anlaşılmayan bir görmek olur. Belki, gören de, nasıl olduğu bilinmeyen bir hâl alır ve öyle görür. Bu, bir muamma, bir bilmecedir ki, bu dünyâda, evliyânın büyüklerinden seçilmişlere bildirilmiştir. Bu derin, güç mes’ele herkese gizli iken, bunlara hakîkat olmuştur. Bunu, Ehl-i sünnetten başka, ne mü’minlerin fırkaları, ne de kâfirlerin bir ferdi anlayamamıştır. Bu büyüklerden başkası, Allahü teâlâ görülemez, demiştir. Bunlar, bilmedikleri şeyleri, gördükleri şeylere benzeterek düşündükleri için, yanılmıştır. Böyle benzetmelerin, ölçmelerin, bozuk netîce vereceği meydandadır. Bu gibi derin mes’elelerde îmân şerefine kavuşmak, ancak Muhammed aleyhisselâmın sünnetine yâni yoluna uymak ışığı ile nasîb olur. Allahü teâlâyı Cennet’te görmeğe inanmak şerefinden mahrûm olanlar, bu saâdete kavuşmakla nasıl

şereflenebilir ki; “İnkâr eden, mahrûm kalır” sözü meşhûrdur. Cennet’te olup da görmemek de uygun değildir. Çünkü, dînimiz, Cennet’te olanların hepsi görecektir diyor. Bir kısmı görecek, bir kısmı görmeyecek demiyor.

Cennet de, her şey gibi, Allahü teâlânın mahlûkudur. Allahü teâlâ, mahlûklarının hiçbirisine girmez, birinde bulunmaz. Fakat mahlûklarının bâzısında O'nun nûrları zuhûr eder. Bâzısında ise, o kâbiliyet yoktur. Aynada, karşısındaki cisimlerin görünüşleri zuhûr ediyor. Taşta, toprakta ise etmiyor. Allahü teâlâ, her mahlûkuna aynı nispette ise de, mahlûklar birbirlerinin aynı değildir. Allahü teâlâ, dünyâda görülemez. Bu âlem, O'nu görmek nîmetine kavuşmaya elverişli değildir. Dünyâda görülür diyen yalancıdır, iftirâcıdır. Doğruyu anlayamamıştır. Bu dünyâda, bu nîmet nasîb olsaydı, herkesten önce, Mûsâ aleyhisselâm görürdü. Peygamberimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) mîrâçda, bu devletle şereflendi ise de, bu dünyâda değildi. Cennet’e girdi. Oradan gördü. Yâni, âhırette görmüş oldu. Dünyâda görmedi. Dünyâda iken, dünyâdan çıktı, âhırete karıştı ve gördü.

Allahü teâlânın görüleceğine inanmalı, nasıl görüleceği düşünülmemelidir. Çünkü Allahü teâlânın işleri akıl ile anlaşılmaz. Dünyâ işlerine benzemez. (Fizik ve kimya bilgileri ile ölçülemez.) Allahü teâlânın ciheti, karşıda bulunması yoktur. Allahü teâlâ, madde değildir. Cisim değildir. (Element değildir. Karışım, bileşik değildir.) Sayılı değildir. Ölçülemez. Hesap edilmez. O'nda değişiklik olmaz. Mekânlı değildir. Bir yerde değildir. Zamânlı değildir. Öncesi, sonrası, önü arkası, altı üstü, sağı solu yoktur. Bunun için, insan düşüncesi, insan bilgisi, insan aklı O'nun hiçbir şeyini anlayamaz. O'nun nasıl görüleceğini de kavrayamaz.

Mûsâ aleyhisselâmın Tûr-i Sînâ'ya gelmesi, otuz gün ve sonra on gün daha oruç tutması, Allahü teâlâ ile mükâlemesi, konuşması ve Allahü teâlâyı görmek dilemesi, bunun dünyâda mümkün olmadığının bildirilmesi, Allahü teâlânın dağa tecellî etmesi husûslarında âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

“Biz, Mûsâ'ya otuz gece (oruç tutmasına karşılık kendisine Tevrât'ı vereceğimizi yahut kendisiyle konuşacağımızı) vâd ettik. (Otuz gün Zilkâde ayını oruçlu olarak geçirdi.) Sonra ona on gün daha ilâve ettik. (Zilhicce'nin

ilk on gününü de oruçlu geçirdi.) Böylece ibâdet için Rabbinin tâyin ettiği vakit kırk geceye tamamlandı. (Bu âyet-i kerîmede Hazret-i Mûsâ'ya vâd ve emredilen zamanın gece olarak bildirilmesi husûsunda, âlimler demişlerdir ki: “Hazret-i Mûsâ'ya oruç tutulması emredildiğinden, oruç, hilâli görmekle, orucun başlama ve bitmesi gece ile alakalı olduğundan, âyet-i kerîmede gece lafzı kullanlmıştır.) Mûsâ (aleyhisselâm), kardeşi Hârûn'a; “Kavmimin arasında benim halîfem olarak bulun. İşlerinde düzeltilmesi icâbedenleri ıslâh eyle. Bozgunculuk edenlerin yoluna tâbi olma!” dedi.

Vaktâ ki Mûsâ, bizim, tâyin ettiğimiz vakitte, Tûr-i Sînâ'ya geldi. Allahü teâlâ ona, vâsıtasız olarak kelâmını (sözünü) işittirdi. (Cebrâil aleyhisselâm Hazret-i Mûsâ'nın yanında iken, Hak teâlânın ona ne söylediğini işitmedi. Hazret-i Mûsâ Allahü teâlânın bizzat kelâmına muhatap olmanın lezzetinin şiddetinden, O'nu görmek de diledi. Bu iştiyâkını Allahü teâlâya arzedip); “Yâ Rabbî! Bana kendini göster, sana nazar edeyim” dedi. Allahü teâlâ; Sen beni (dünyâda) göremezsin buyurdu. (Âlimler burada buyuruyorlar ki: Buradan Allahü teâlânın görülmesi câiz olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, peygamberlerin mümkün olmayan bir istekte bulunması muhaldir, düşünülemez. Nitekim Allahü teâlâ; “Ben görülmem” veya; “Bana nazar edemezsin, bakamazsın” buyurmadı. “Hiç bir beşerin, bana dünyâda nazar etmeye, bakmaya, beni görmeye tâkâti yoktur. Her kim dünyâda bana nazar edecek, beni görecek olsa, o anda ölür” buyurdu. Hazret-i Mûsâ; “Yâ Rabbî! Seni görüp ölmem, seni görmeden yaşamaktan bana daha sevgilidir” diye arzedince, Allahü teâlâ); “Fakat şu dağa nazar eyle. Eğer o dağ yerinde durabilirse, sen de beni görmeye tâkât getirebilirsin” buyurdu. Allahü teâlânın âzametinden ve nûrundan çok az bir parçası dağa tecellî ettiğinde, o âzamet ve nûr, dağa zâhir olduğunda, dağ parça parça oluverdi. Mûsâ da (aleyhisselâm) dağın parçalanmasının dehşetiyle düşüp bayıldı. Kendine gelip ayıldığında, Rabbini tâzim ederek; “Yâ Rabbî! Seni her ayıb ve kusurdan tenzih ederim. (Senin emrin ve iznin olmadan bu şekilde bir istekte bulunduğum için) sana tevbe ettim. (Senin dünyâda görülemeyeceğini anladım.) Ben mü’minlerin, îmân edenlerin evveliyim dedi. (Çünkü bir kavme peygamber olan zâtın îmânı, o kavimde bulunan mü’minlerin îmânlarının hepsinden evveldir. Her peygamber, ümmeti içinde mü’minlerin ilki, evvelidir)” (A’râf sûresi: 142-143)

“Hak teâlâ, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Yâ Mûsâ! Ben, seni peygamber göndermemle ve vâsıtasız olarak seninle konuşmamla, zamanındaki bütün insanlara seni mümtaz kıldım. Seni seçtim. O hâlde sen, benim sana ihsân ettiğim, peygamberlik ve diğer nîmetlerimi al ve nîmetlerime şükredenlerden ol!” (A’râf sûresi: 144)

Tevrât'ın nâzil olması:

Hazret-i Mûsâ'nın, Allahü teâlâ ile olan mükâlemesinden ve dağın yarılıp parçalanmasından sonra, orada, Tevrât-ı şerîf levhalar hâlinde nâzil oldu.

Tefsîr âlimlerinden bâzılarının bildirdiklerine göre; Tevrât'ın nâzil olması, Zilhicce ayının onunda yâni Kurban bayramı günü olup, o gün Cumâ idi.

Tevrât'ın yedi veya on levha hâlinde nâzil olduğu bildirilmiştir. Tevrât-ı şerîf, kırk cüz idi. Tevrât'ın ve İncil'in sonradan bozulduklarını, Kur'ân-ı kerîm haber vermektedir.

Tevrât nâzil olurken, başlarında Cebrâil aleyhisselâm olmak üzere, her harf için bir melek vazifelendirilmişti. Bu melekler, Tûr Dağı'nın başında, Tevrât'ı, Hazret-i Mûsâ'ya takdim ettiler. Tevrât'ın içindeki hükümlerin mes'ûliyeti, Allahü teâlânın emirlerinin ehemmiyeti sebebiyle, Tûr Dağı korktu ve çatladı.

Nitekim bizim kitabımız olan Kur'ân-ı kerîm için de, Haşr sûresinin 21. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: "Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağ üzerine inzâl etseydik (ve o dağa anlayış ve idrâk verseydik) sen o dağı, Allahü teâlânın korkusundan baş eğmiş, dağılıp parça parça olmuş görürdün. İşte şu misâlleri biz insanlara beyân ederiz ki, insanlar kendi hâllerini düşünüp, ibret alsınlar, uyansınlar da Hak teâlâya muhâlefet etmesinler."

Hazret-i Mûsâ'nın Tûr dağındaki münâcâtları:

Mûsâ aleyhisselâm, Tûr dağındaki münâcâtında, Allahü teâlâya; "Yâ Rabbî! Hangi kulların sana sevgilidir?" dedi. Allahü teâlâ da; "Beni zikredip, unutmayan kullarım" buyurdu. "Hangi kulların en iyi hüküm verir?" dedi. "Hak ile hükmedip, nefsine uymayanlar" buyurdu. "Hangi kulların daha büyük âlimlerdir?" dedi. "Bildiğini insanlara öğreten, doğruya götüren sözü dinleyen, kötü sözden kaçınan" buyurdu. "Yâ Rabbî! Hangi

kulunun ameli daha hayırlıdır?” dedi. “Dili yalan konuşmayan, kalbi günâh ile meşgûl olmayan ve zinâ yapmayan” buyurdu.

Abdullah İbni Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Mûsâ aleyhisselâm, Tûr-i Sînâ'da gözünden perdeler kaldırılıp, Arş-ı a’lâya kadar her şeyi görünce; arşın gölgesinde bir kulun oturduğunu gördü ve; “Yâ Rabbî, bu kimdir?” dedi. Allahü teâlâ da; “Rabbinin ihsânı ile insanlara verdiğine hased etmeyen, ana-babasına iyilik eden, koğuculuk yapıp dolaşmayan bir kuldur” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm: “Yâ Rabbî! Vâki olan hatâmı ve senin bildiğin kusurlarımı mağfiret eyle. Nefsimin vesvesesinden ve kötü amelimden sana sığınırım” dedi. Hak teâlâ; “Bu sana yeter” buyurdu. “Yâ Rabbî! Yapacağım amellerden sence en sevgilisi hangisidir?” dedi. “Beni hatırlayıp, unutmaman” buyurdu. “Amel bakımından hangi kulun iyidir?” dedi. “Dili yalan söylemeyen, kalbi fâcir olmayan, ferci zinâ etmeyen, güzel ahlâklı mü’min” buyurdu. “En kötü amel işleyen kulların hangileridir?” dedi. “Kötü ahlâklı fâcir (âşikâre ve devamlı günâh işleyen), gece ölü gibi hareketsiz, gündüz ise tembel olan” buyurdu.

Sâmirî'nin, buzağı heykeli yapması hâdisesi:

İsrâiloğulları içinde Sâmirî isminde biri vardı ki, bunun, İsrâiloğullarının Sâmirîler adlı kabîlesinden olduğu, Kirmân beldesinden sığıra tapan bir kabîleden gelip, Mısır'a yerleştiği rivâyet edilmiştir.

Sâmirî hakkında muhtelif rivâyetler vardır. Yukarıda anlatıldığı üzere, Mûsâ aleyhisselâm, İsrâiloğulları ile birlikte Kızıldeniz'i geçtikten sonra, sığırın başı şeklinde yaptıkları putlara tapmakta olan bir kavme rastlamışlardı da, içlerinden câhil olanlar, Hazret-i Mûsâ'ya; “Bize de böyle bir ilâh yap da, ona ibâdet edelim” demişlerdi. O da, onları, bundan şiddetle men etmiş, bunun şirk olduğunu, çok çirkin ve en büyük günâh olduğunu bildirmişti. Böylece onlar, bu isteklerinden vazgeçerek tevbe etmişlerdi.

Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlânın emri üzerine, yerine kardeşi Hârûn'u (aleyhisselâm) vekil bırakarak, Allahü teâlâya münâcâtta bulunmak, zamansız, mekânsız ve cihetsiz olarak O'nunla konuşmak üzere Tûr

Dağı’na gitti. O zamana kadar İsrâiloğullarının arasında hatırı sayılır kimselerden kabûl edilen, nifâkını (imansızlığını) gizleyen, gizli gizli, Mûsâ aleyhisselâmda noksanlıklar bulmaya çalışan Sâmirî, Hazret-i Mûsâ'nın bulunmayışını fırsat bilerek, nifak ve fitne tohumlarını ekmeye başladı. Daha önce İsrâiloğullarının, Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Bize bir mâbud yap!” dediklerini fırsat bildi. Haince ve şeytanca plânını hazırlayıp uygulamaya karar verdi.

Yine yukarıda anlatıldığı gibi, Mûsâ aleyhisselâmın Tûr-i Sînâ'da kalma müddeti evvelâ otuz gün olup, sonra kırk güne tamamlanmıştı. İşte Sâmirî'nin fitnesi de, ilâve edilen bu on gün içinde oldu. Sâmirî, iğrenç ve çirkin plânını tatbik etmeye yaklaşıyor, fakat bunu, sezdirmeden ve belli etmeden yapmaya çalışıyordu. Îmânsızlığı, hak dîne düşmanlığı gizli olduğu gibi, bu husûsta yaptığı hâin faaliyeti de çok gizli idi.

Mûsâ aleyhisselâm, onlara bildirdiği otuz günün sonunda yanlarına dönmeyince, Sâmirî, gizliden gizliye, İsrâiloğulları içinde dolaşıp, konuşma imkanı bulduklarından her birine şunları anlatıyordu: “Mûsâ aleyhisselâmın gelmemesinin sebebi; bizim yanımızda bulunan, Mısır'da Kıptîlerden ödünç diyerek alıp, sonra da iâde etmediğimiz ve getirdiğimiz zînet eşyalarının haram olmasıdır. Yâni belli ki, bu zînet eşyalarını sâhiplerine iâde etmemesinin karşılığı olarak, Rabbi, Mûsâ'yı muâheze etti, cezâlandırdı. Bu cezânın bize de gelmemesi için, en iyisi biz bir çukur kazıp, yanımızda bulunan bütün zînet eşyalarını oraya atalım ve ateş yakıp eritelim” dedi. Bu sinsice plânıyla onları saptırmaya başladı. Onun bu sözü üzerine, İsrâiloğulları yanlarında bulunan mücevheratı getirip, çukura attılar. Mesleğinde mâhir olan bir kuyumcu vardı. Sâmirî ateş yakıp, zînet eşyâlarını ona erittirdi. Bir buzağı heykeli yaptı. Kendisi kuyumcu olup, bu işi bizzat kendisinin yaptığı da bildirilmiştir. Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde A’râf sûresi 148. âyetinde meâlen şöyle bildirildi:

“Mûsâ aleyhisselâm Tûr-i Sînâ'ya gittikten sonra, İsrâiloğulları, zînet eşyalarından yaptıkları, rûhu (canı) olmayan, ceset şeklindeki bir buzağı heykelini ilâh edindiler ki, o cesedin sığır sesi gibi böğürmesi de vardı. Sâmirî'nin aldatıcı sözleriyle, İsrâiloğulları o heykeli ilâh edindiler. Onlar, buzağının kendileriyle konuşamayacağını ve onlara hayırlı bir yol

gösteremeyeceğini görmediler mi ve bilmediler mi de, onu mâbud edindiler ve böylece kendi nefslerine zulmeden zâlimlerden oldular!”

Yine A’râf sûresinin 152. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Muhakkak ki, buzağı heykelini mâbud edinenlere, âhırette Rablerinden bir gadab ve dünyâ hayatında da bir zillet (horluk) vardır. (işte biz, Allahü teâlâya iftirâ edenleri böyle cezâlandırırız.)”

Tâhâ sûresi 88. âyet-i kerîmesinde de meâlen buyruldu ki: “...Sâmirî ve ona tâbi olanlar, İsrâiloğullarına dediler ki; “İş bu buzağı sizin ve Mûsâ'nın mâbududur. Fakat (Mûsâ, mâbudunun burada olduğunu) unuttu (da, onu istemek, arayıp bulmak için Tûr'a gitti. Arıyor bulamıyor.)”

Sâmirî'nin alçakça bir plân tatbik ederek; “Bu, sizin de, Mûsâ'nın da ilâhıdır. Mûsâ, ilâhının burada olduğunu unuttu da, onu aramak için gitti. Hattâ bunun için Tûr-i Sînâ'ya vardı. Oralarda arıyor, fakat yerini unuttu, bulamıyor...” diyerek, insanları, o heykele ibâdet etmeye zorladı, tahrik etti. Üstelik, heykel çok ustalıklı şekilde yapılmıştı. Heykelde, boru gibi delikler bırakmıştı. Bu deliklerden hava girince, ses hâsıl oluyordu. Böyle olunca da, heykel ses çıkarıyor diye insanları aldatıyordu. Sâmirî'nin yaptığı buzağı heykelinin altına, görünmeyecek şekilde, insanları aldatmak için; hakîkî, canlı bir buzağı veya bir insan yerleştirdiği, canlının çıkardığı sesin, heykelden geliyormuş gibi anlaşıldığı da rivâyet olunmuştur.

Hârûn aleyhisselâm, bu yaptıklarının, kat’îyen uygun olmadığını, bu sapıklıktan ve taşkınlıktan hemen vazgeçmelerini söyledi ise de, buna rağmen İsrâiloğullarından bir çoğu, buzağı heykeline tapmağa, ona ibâdet etmeğe başladılar. Bu heykele secde ettiler ve; “Bu bizim mâbudumuzdur” dediler.

Hazret-i Hârûn, onların bu hâllerine pek çok üzülüyor, yaptıklarının çok yanlış ve pek bozuk bir amel olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Rivâyete göre, Hârûn aleyhisselâmın nasîhatlerine uyarak, diğerlerinin azgınlığına kapılmayanların adedi, onikibin kişi idi. Diğerleri hep buzağı heykeline secde ediyorlardı. Hazret-i Hârûn, onlara çok nasîhat edip, yalvardı ise de kabûl etmediler. Bu husûsta Tâhâ sûresinin 90. âyet-i kerîmesinde meâlen

şöyle buyruldu: “Halbuki, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) Tûr'dan dönmesinden evvel Hârûn (aleyhisselâm) İsrâiloğullarına dedi ki: “Ey kavmim! Siz, buzağı şeklindeki heykelle ibtilâ (imtihan) olundunuz. (Sakın ona tapmayın!) Sizin Rabbiniz, (nimetleri bütün mahlûkâta şâmil), Rahmet sâhibi olan Allahü teâlâdır. Hak din üzere sâbit olmakta, bana tâbi olun ve benim emrime itâat edin.”

Hârûn aleyhisselâm kavmine bu şekilde nasîhatiyle şu husûsları anlatmaya çalışmıştır:

Birincisi; “Siz, buzağı şeklindeki heykelle imtihân olundunuz” buyurmakla onları bâtıldan nehy etti. Çünkü zararın giderilmesi, faydanın celp edilmesinden daha evlâdır.

İkincisi; mârifet-i ilâhiyyeye dâvet etti ve buyurdu ki: “Sizin Rabbiniz Rahmet sâhibi olan Allahü teâlâdır.” Çünkü Allahü teâlâyı tanımak, îmândandır. Bu sebeple diğer ibâdetlerden evlâdır.

Üçüncüsü; ümmetin, peygambere tâbi olmasının vâcib olduğuna işâret ederek; “Bana tâbi olun” dedi.

Dördüncüsü; kavmini, Allahü teâlâya ibâdet etmeye ve dînin diğer emirlerine uymaya dâvet etti.

İsrâiloğullarının şirke düşenleri, Hârûn aleyhisselâmın bu nasîhat ve tavsiyelerini reddettiler. Bu husûsta, Tâhâ sûresinin 91. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki:

“Bunun üzerine onlar; Biz Mûsâ (aleyhisselâm) bize geri dönünceye kadar buzağı heykeline ibâdeti terk etmeyiz. (Zîrâ Sâmirî, o heykel için bize; Bu, Mûsâ'nın ve sizin ilâhınız demişti. Bakalım Mûsâ aleyhisselâm gelince, hakîkaten o da bunu ilâh kabûl eder mi? O da bizim gibi buna -hâşâ- tapar, ibâdet eder mi?) dediler.”

Bu sırada, Allahü teâlâ, Tûr-i Sînâ'da bulunan Mûsâ aleyhisselâma; kavminden Sâmirî isminde birisinin insanları dalâlete sevk ettiğini, bir buzağı heykeli yaparak, herkesi buna tapmaya teşvik ettiğini bildirdi. Bu husûs, Tâhâ sûresinin 85. âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildirilmiştir: “Allahü teâlâ, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Yâ Mûsâ! senden (Tûr-i Sînâ'ya gelmek üzere kavminden, ayrıldıktan) sonra biz onları fitneye düşürdük. (Buzağı şeklindeki bir heykele tapmakla onları imtihân ettik) Sâmirî, (buzağı heykelini ilâh edinmekle ve insanları ona ibâdete sevketmekle) onları dalâlete düşürdü.”

Mûsâ aleyhisselâm kendisine nâzil olan Tevrât-ı şerîfi alıp, kavminin yaptıklarından dolayı çok üzülmüş bir şekilde, yanında berâber gittikleri yetmiş kişilik heyetle kavmine döndü. Sâmirî'nin ve ona tâbi olanların yaptıklarına pek çok üzülmüş ve gadablanmış idi.

Rivâyete göre, Mûsâ aleyhisselâm, Tûr-i Sînâ'dan dönerken, yanında bulunan yetmiş kişilik heyete; kavmin dalâlete düştüğü hakkında, Allahü teâlânın verdiği haberi bildirmedi. İsrâiloğullarının yanlarına geldiklerinde; dalâlete düşmüş kimseler, ilâh edindikleri buzağı heykelinin etrâfında dönüyor, birtakım sesler çıkarıyorlardı.

Heyette bulunanlar bu hengâmeyi görünce, kavga var zannettiler. Hazret-i Mûsâ, onlara; “Hayır, bunlar fitne gürültüsüdür. Kavmim, bizim arkamızdan Allah'tan başkasına tapınmakla fitneye düştü” buyurdu.

İnsanları böyle bâtıl bir yola sevk ettiği için Sâmirî'yi, ona tâbi oldukları için buzağı putuna tapanları tekdîr etti, azarladı. Kardeşi Hârûn aleyhisselâmın yanına gelerek, sakalından tutup darıldı. Hârûn aleyhisselâm da; kavminin, kendisini küçümseyerek sözünü dinlemediğini, hattâ öldürmeye kalkıştığını bildirdi. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, kendisi ve kardeşi için Allahü teâlâdan af diledi. Bu husûsta âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki:

“Vaktâ ki Mûsâ (aleyhisselâm) Tûr-i Sînâ'dan, kavminin yaptıklarından dolayı gadablanmış ve çok üzülmüş olarak döndü. Onlara dedi ki: “Benim ayrılığımdan sonra, benim yerime kâim olduğunuzda, size bıraktığım şu

makâmımda ne çirkin işler yapmışsınız. Rabbinizin emrini terk mi ettiniz? Rabbinizin emriyle, benim size dönmeme kadar sabretmeyip acele mi ettiniz?

Mûsâ (aleyhisselâm) gadabının şiddetinden dolayı, elinde bulunan Tevrât levhalarını yere bıraktı. (O gadabla, bunların buzağı heykeline ibâdete başlamalarına niçin mâni olmadın mânâsına) kardeşi Hârûn'un (aleyhisselâm) saçından tutup kendine çekti. Hârûn (aleyhisselâm ondan üç yaş büyüktü. Onu rikkate getirmek, gadabını teskin etmek, böylece kavmin hâlini rahatça anlatabilmek için yumuşak bir ifâdeyle) şöyle söyledi: “Ey annemin oğlu! (O söze böyle başladı. Halbuki ikisi ana-baba bir kardeş idiler. O, Hazret-i Mûsâ'yı teskin etmek için, anne şefkâtiyle yumuşatmak için, ey kardeşim diye değil, ey annemin oğlu diye söze başladı. Sonra devam ederek;) Ben onları bu çirkin fiilden men etmede bir kusur etmedim. Onları bu işten el çektirmek için bütün gücümü sarfettim. Fakat onlar benim sözümü dinlemediler. Beni zayıf bulup, bana galebe ettiler. Hattâ beni katletmeye, öldürmeye kastettiler. O hâlde sen, beni tekdir etmekle, azarlamakla düşmanları sevindirme. Onları bize güldürme! Beni, buzağı heykeline ibâdet eden zâlimlerden sayma! (Sen yokken, ben onları bu işten men etmeye çalıştıysam da onlara söz geçiremedim. Şimdi ise, kabahatli imişim gibi senden azarlama görürsem, onlar sevindirilmiş olur, bana gülerler. Onlara karşı gülünç duruma düşeriz. O hâlde sen beni o zâlimlerle bir tutma!” Ondan bunları dinleyip, bu husûsta Hazret-i, Hârûn'un bir kusur ve ihmâlinin bulunmadığını, bu hâle mâni olmaya çok çalıştı ise de faydalı olamadığını böylece anlayan) Mûsâ aleyhisselâm, ona karşı sâkinleşti ve Allahü teâlâya duâ ederek; “Yâ Rabbî! Beni ve kardeşim Hârûn'u mağfiret eyle. Zirâ sen, merhamet edicilerin en merhametlisisin. (Sen bize, kendimizden daha ziyâde merhametlisin)” dedi.” (A’râf sûresi: 150- 151)

“Mûsâ (aleyhisselâm), gadablı ve çok üzülmüş bir şekilde kavminin yanına döndü. Onlara dedi ki; “Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vâdde bulunmadı mı? (Size Tevrât'ı vereceğini, tevbe ettiğiniz takdirde geçmiş günâhlarınızı bağışlayacağını ve sizi düşmanlarınız üzerine gâlip kılacağını bildirmedi mi?) Yoksa, benim sizden ayrılığım, size vâd ettiğim müddetten uzun mu oldu? Yâhud siz, Rabbinizin gadabını arzu ettiniz de, îmânda benimle sâbit ve benim emrimde kalacağınıza dâir verdiğiniz vâdinizden

vaz mı geçtiniz? (Allahü teâlânın birliğine inanıp, O'ndan başkasına ibâdet etmeyeceğinize dâir taahhüdünüzü neden bozdunuz?)”

(Buzağı heykeline tapmak dalâletine düşmüş olanlar, Mûsâ aleyhisselâma) dediler ki: “Biz, sana verdiğimiz sözden kendiliğimizden caymadık. Mısır'dan çıkarken (kıptîlerden) aldığımız altın, gümüş gibi zînet eşyalarını, (Sâmirî'nin emriyle) ateşe attık. Sâmirî de, elinde bulunan zînet eşyalarını bizim gibi ateşe bıraktı. (Sonra erimiş zînet eşyalarından buzağı şeklinde bir sûret, heykel yaptı. O ve ona tâbi olanlar, işte bu sizin ve Mûsâ'nın ilâhıdır dediler.)” (Tâhâ sûresi: 86-87)

“Mûsâ (aleyhisselâm) kardeşi Hârûn'a (aleyhisselâm) dedi ki; “Ey Hârûn! Seni engelleyen ne oldu ki, Benî İsrâil'in şirk ve dalâlete düştüklerini gördüğün zaman, benim emir ve vasiyetime tâbi olmadın. (Onlarla muhârebe etmedin. Her hâl-ü kârda bilirsin ki, ben onlar arasında bulunsam, böyle bir hâlde kendileri ile muhârebe eder, savaşırdım. Benim yerimde vekil olarak sen kaldığın hâlde, niçin onlarla çarpışmadın. Ben sana bunların işlerini ıslâh etmeyi emretmemiş miydim?) Yoksa benim emrime âsî mi oldun, isyân mı ettin?” (Tâhâ sûresi: 92-93)

(Mûsâ aleyhisselâm, gadabının ve üzüntüsünün çokluğundan, bunları söylerken, Hazret-i Hârûn'u tutmuştu. Rivâyete göre, sağ eliyle onun saçından, sol eliyle de sakalından yapışmıştı.) Hârûn (aleyhisselâm) da (yumuşaklıkla ve teskin etmek için) ona dedi ki: “Ey annemin oğlu! Benim sakalıma ve başıma (saçıma) yapışma! Muhakkak ki ben, (yapabileceğim şekilde onlara nasîhatimi yaptım. Çok gayret gösterdim. Lâkin cüz’i bir kısmına (onikibin kişiye) söz geçirebildim. Diğerleri ise beni dinlemediler. Çünkü ben, onlarla harb etsem veya aralarından ayrılsaydım, onlar grup grup olur, birbirleriyle muhârebe ederlerdi. Böyle olunca, ben onlarla muhârebe etmekten çekindim. Çünkü) senin bana; Benî İsrâil'in arasında ayrılık çıkardın, sözüme bakmadın. Aralarını ıslâh et şeklindeki emrime uymadın diyeceğinden korktum. (Hazret-i Hârûn'un özrü böylece meydana çıkınca, Hazret-i, Mûsâ ona karşı sâkinleşti.)” (Tâhâ sûresi: 94)

“(Mûsâ, Hârûn ile (aleyhisselâm) konuştuktan ve onun bu husûsta herhangi bir kusuru ve ihmâli bulunmadığını anladıktan sonra, bu fitne ve fesâdın

esas mes’ûlü olan Sâmirî'ye yöneldi.) “Ya, senin zorun ne idi ey Sâmirî! (Seni bu büyük işi yapmaya, insanları dalâlete düşürmeye sevkeden nedir? Bu işten maksadın nedir?) dedi. Sâmirî: (Yâ Mûsâ!) Ben (İsrâiloğullarının) görmediklerini gördüm. (Onların bilmediklerini bildim. Yâni senin dîninin hak olmadığına kâil oldum. Zâten) O resûlün (Mûsâ aleyhisselâmın) izinden bir avuç aldım da (sünnetinden, dîninin emirlerinden bir kısmını almıştım. Onu da) attım. (Yâni onu terk ettim.) Böylece sana anlattığım bu işi, nefsim bana hoş gösterdi. Ben de böyle yaptım.” (Tâhâ sûresi: 95-96)

Böylece, Sâmirî küfrünü îtirâf etmiş oldu. Mûsâ aleyhisselâm, Sâmirî'nin yaptığı bu hâin ve çirkin işten dolayı pek çok üzülmüş ve gadablanmış idi. Ona lânet etti. “Benim yanımdan, git. Gözüm seni görmesin. Zîrâ senin için, hayatın boyunca; “Aman bana kimse dokunmasın. Kim bana dokunursa, ona humma illeti (hastalığı) bulaşır” demen vardır. İşlediğin cinâyet, seni, bir kimsenin yanına varmaktan, bir kimseye dokunmaktan mahrûm etmiştir. Hayatı ve hissi olmayan bir heykele; hayatı varmış, canlı imiş gibi gösterip, ilâh diye tapındığın ve bununla da kalmayarak birçok insanları da ona taptırmak sûretiyle dalâlete sürüklediğin için, hayâtın boyunca idrâk ve şuurdan mahrûm bir taş gibi, heykel gibi gezeceksin. Bir kimsenin sana dokunmasından çok korkacak ve devamlı karşılaştıklarına; “Lâ misâs (bana yakın olma!) Aman bana dokunma” diye bağıracaksın. Herkes de sana yakın olmaktan ve dokunmaktan korkacak.

Ey Sâmirî! Dünyâdaki cezân bu olduğu, yâni hayatın vahşi hayvanlar misâli geçeceği gibi, âhırette de Cehennem azâbına düçâr olacaksın. Sen o Cehennem azâbından kat’îyen kendini koruyamazsın ve ebedî olarak da, kat’îyen o Cehennem azâbından ayrılamazsın.

Hem biz, senin kendi elinle yaptığın, sonra da ona ilâh diye taptığın o buzağı heykelini de yakacağız. Sonra da küllerini denize savuracağız. Sen onun, yanmaktan kendini koruyamayan cansız bir şekil olduğunu, ilâh olmakla hiç bir alakası da bulunmadığını iyice anlayacaksın...”

Bu husûsta âyet-i kerîmelerde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm, Sâmirî'nin yaptıklarını öğrendikten ve onun söylediklerini dinledikten sonra ona) dedi ki: “Aramızdan defolup git. Sen hayatta oldukça, ne kimse sana,

ne de sen bir kimseye dokun. Senin için dünyâ ve âhırette vâd edilmiş (bildirilmiş) bir azâb vardır ki, o azâb elbette seni bulacak ve sen aslâ o azâbdan kurtulamayacaksın.

(Ey Sâmirî!) İbâdet edip durduğun şu ilâhına bir bak. Şüphesiz ki, biz onu yakıp, sonra külünü denize savuracağız. (Böylece, bir heykeli ilâh edinmenin bâtıl ve bozuk olduğunu sana göstermiş olacağız).” (Tâhâ sûresi: 97, 98)

Kaynak eserlerde zikredildiğine göre, insanlardan ayrı ve uzak, vahşî bir şekilde vakitlerini geçirmeye başlayan Sâmirî, başkalarına yaklaşamadığı gibi, başkaları da ona yaklaşıp dokunamıyordu. İnsanların arasından ayrı, dağ başlarında ve vahşî hayvanlar arasında geziyor, sesi çıktığı kadar; “Bana kimse dokunmasın” diye bağıra bağıra ömrünü bitiriyordu. Hattâ, Sâmirî bir kimseye veya bir kimse Sâmirî'ye dokunsa, her ikisi de salgın humma hastalığına tutulduklarından; herkes Sâmirî'den, Sâmirî de herkesten kaçıyordu. Bu hâlde bulunan Sâmirî, bir sahrada perişân bir hâlde helâk oldu.

Mûsâ aleyhisselâmın sözleri karşısında, gaflete ve münâfıkların hîlesine düştüklerini anlayan İsrâiloğulları, yaptıklarına çok pişman oldular. Bu husûsta. A’râf sûresinin 149. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Vaktâ ki, buzağı heykeline tapınmalarına çok pişman oldular. Onu ilâh edinmekle dalâlete düştüklerini görüp anladılar. Eğer Rabbimiz bize rahmet etmezse ve günâhımızı mağfiret etmezse; muhakkak ki biz hüsrâna düşenlerden, en büyük zarara uğrayanlardan olacağız.” Bakara 54. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Vaktâ ki, Mûsâ (aleyhisselâm, buzağı heykeline tapan) kavmine dedi ki: “Ey kavmim! Muhakkak ki siz, buzağı heykeline tapınmakla, onu ilâh edinmekle, nefsinize zulmettiniz. (Onlar: buna çâre nedir? Siz onu bildirin biz de yapalım dediler. Mûsâ (aleyhisselâm) buyurdu ki:) Rabbinize dönün. Tam bir alçak gönüllülükle, yalvararak ve tam bir nedâmet ve pişmanlık ile O'na tevbe edin. (Onlar dediler ki: O'na nasıl tevbe ve rücû ederiz? Mûsâ (aleyhisselâm) da buyurdu ki:) Nefslerinizi katledin. (Veya buzağı heykeline tapmayanlarınız, tapanlarınızı öldürsün.) Böyle yapmanız, Rabbiniz katında sizin için hayırlıdır. (Böyle yapmanız, şirkten temizlenmeye ve âhırette sonsuz hayata, saâdete sebeptir).

Âlimler bildirdiler ki, Mûsâ aleyhisselâmın bildirdiği dinde, mürted olan yâni îmândan ayrılıp küfre, îmânsızlığa düşen bir kimse, sonra bu hâline tevbe etmek, tekrar mü'min olmak dilerse, tevbe etmekle berâber öldürülmesi lâzım gelirdi. Yâni onun öldürülmesi, tevbesinin tamamlayıcısı idi. Bizim dînimizde ise, mürted olan ve buna tevbe etmeyen kimse, katlolunur, öldürülür. Îmândan ayrılmasına sebep olan söz ve fiiline tevbe ederek îmânını tazelerse, yine mü'min olur ve öldürülmesi icâbetmez.

İşte Mûsâ aleyhisselâm da, kendisi Tûr Dağı'nda iken, Sâmirî isimli münâfığın aldatmasıyla buzağı heykeline (puta) tapanlara, şerî'atının (bildirdiği dînin) hükümlerini tatbik etmiş, puta tapmayanlar, tapanları öldürmeye hazırlanmışlardı.

Hazret-i Mûsâ onlara, bu çirkin işi yapmakta nefslerine çok zulmettiklerini, bunun için Hak teâlâya tevbe etmelerini, bunun tevbesinin şartının ise çok pişman olmak ve ölüm olduğunu bildirdi. Bunun üzerine onlar; "Allahü teâlânın emrine sabrederiz" deyip, hükme boyun eğdiler. Dizlerini göğüslerine yapıştıracak şekilde ellerini dizlerinin altına bağlayarak bir meydanda oturdular. Başlarında ise, tepeden tırnağa silâhlı, kılıçlı ve hançerli adamlar durdu. Öldürüleceklerle, öldürmek için vazifelendirilenler; birbirlerinin kardeşi, oğlu, babası, akrabâsı ve komşusu gibi yakınları idi. Buna rağmen öldürecek olan da, öldürülecek olan da Hak teâlânın emrini îfâ etmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Mûsâ ve Hârûn (aleyhimesselâm), peygamberlik şefkâtlerinden dolayı bu hâle dayanamadılar. Ağlayarak Allahü teâlâya duâ ettiler. Duâları kabûl olunup kimseyi öldürmemeleri emredildi. Allahü teâlâ, İsrâiloğullarının mağfiret olunmaları, affedilmeleri için yaptıkları tevbenin de kabûl olunduğunu bildirdi. Yukarıdaki âyet-i kerîmenin sonunda, Hazret-i Mûsâ'nın onlara; "Hak teâlânın emrini yerine getirdiniz. Tevbeniz kabûl oldu. Muhakkak ki, Allahü teâlâ tevbe eden kullarını çok mağfiret ve onlara çok rahmet edicidir" buyurduğu bildirilmektedir.

Bâzı âlimler, bu âyet-i kerîmedeki, "Nefslerinizi öldürün" emrinin; "Nefslerinizi ıslâh edin" meâlinde olduğunu söylemişler ise de, bunun zayıf bir kavil olduğu bildirilmiştir.

Yine Bakara sûresinin 52. âyet-i kerîmesinde İsrâiloğullarına hitâben; “Buzağı heykeline ibâdet etmenizden sonra, tevbe ettiğiniz için günâhınızı affettik. Tâ ki, af nîmetine şükredesiniz” buyruldu.

Mûsâ (aleyhisselâm) buzağı heykelini yakıp toz hâline getirerek, külünü denize serpti. Bunu ne şekilde yaptığı husûsundaki rivâyetler muhteliftir. Normalde altın mâdeni yakılınca kül hâline gelmeyeceğinden, böyle olması Hazret-i Mûsâ'nın bir mûcizesidir.

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, İsrâiloğullarının seçkinlerinden yetmişini getirip, kavminin buzağıya tapındıklarından dolayı özür ve af dilemelerini emretti. Mûsâ aleyhisselâm da kavminden yetmiş kişi seçti.

Rivâyet olunur ki, Mûsâ aleyhisselâm bu yetmiş kişiyi tespit ederken, her sıbttan, yâni İsrâiloğullarının her bir kolundan altışar kişi seçti. Bilindiği gibi, İsrâiloğulları, Ya’kûb aleyhisselâmın neslinden gelenlerdir. Hazret-i Ya’kûb'un oniki oğlu vardı. Lakabı İsrâil olan Hazret-i Ya’kûb'un bu oniki oğlundan meydana gelen nesle, Benî İsrâil (İsrâiloğulları) denir. Hazret-i Ya’kûb'un oğullarının her biri, İsrâiloğullarından her bir sülâlenin atasıdır. Yâni İsrâiloğulları, o zaman oniki ayrı sülâleden meydana gelirdi ve bunların her birine de torun mânâsına sıbt; hepsine birden ise, torunlar mânâsına esbat denirdi.

Mûsâ aleyhisselâm her sıbttan altışar kişi toplayınca, yetmiş iki kişi oldular. Hazret-i Mûsâ; “Ben, yetmiş kişi götürmekle emrolundum. İki kişi ayrılıp, yetmiş kişi kalsın” buyurdu. Yetmişiki kimseden hiç biri geri kalmak istemedi. Mûsâ aleyhisselâm; “Kalan da, çıkan (bizimle gelen) kadar sevâba kavuşacaktır” buyurdu. Yûşa’ bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ aleyhimesselâm kaldılar.

Mûsâ aleyhisselâm, o yetmiş kişiye oruç tutmalarını, beden ve elbiselerinin çok temiz olmasını emretti. Sonra Tûr Dağı’na çıktı. Nitekim Allahü teâlâ, A’râf sûresinin 155 ve 156. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruyor ki: “Mûsâ (aleyhisselâm) kendisine vâdettiğimiz belli bir vakitte (buzağı heykeline tapınanlar için istiğfâr etmek, onlar namına bizden özür dilemeye) gelmek üzere, kavminden (buzağıya ibâdet etmemiş olanlar

arasından), yetmiş kişi seçti.” (Tûr-i Sînâ'ya yaklaştıklarında bir sis bulutu, Mûsâ aleyhisselâmı kaplayıp, Hazret-i Mûsâ sisin içinde kaldı. Bu hâli görünce, onlar secdeye kapandılar. Onlar bu durumdan iken; Allahü teâlânın izni ve kudretiyle, Hak teâlânın Mûsâ'ya (aleyhisselâm) bildirdiği emir ve nehyettiği husûsları işittiller. Sonra sis dağıldı. Hazret-i Mûsâ'yı gördüler. Ona; “Allahü teâlâyı bize âşikâre olarak göstermezsen, seni tasdik etmeyiz” dediler. Bu husûsta âyet-i kerîmede buyruldu ki:

“Hatırlayın şu vakti ki, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) “Yâ Mûsâ! Biz, Allahü teâlâyı hicâbsız, örtüsüz, perdesiz bir şekilde âşikâre olarak görmedikçe, aslâ sana inanmayız demiştiniz de, o sebepten o anda, sizi, gökten gelen yakıcı bir ateş (yıldırım) yakalayıvermişti. Siz de, bu musîbeti bizzat gözlerinizle görmüştünüz.” (Bakara sûresi: 55) Âyet-i kerîmede “Sâ'ika” kelimesi ile ifâde buyrulan bu musîbetin mâhiyeti, nasıl olduğu husûsunda muhtelif rivâyetler vardır. Onlar, bu “Sâ'ıka” te’siriyle helâk olup öldüler. Her biri, kendilerine gelen bu musîbet sebebiyle diğerlerinin gözü önünde öldü. Yâni her biri ölürken, kalanlar onun nasıl öldüğünü seyrediyor, bizzat görüyordu. Onların başına bu hâl gelince, Hazret-i Mûsâ çok üzülüp ağlamaya başladı. Tam bir sığınma ile Allahü teâlâya yalvarıyordu.)

“...Dedi ki; “Ey Rabbim! Dileseydin, daha önce beni ve onları yok ederdin. Aramızdaki beyinsizlerden ötürü bizi yok eder misin? Bu senin imtihânından başka bir şey değildir. Sen, dilediğini saptırır, dilediğini doğru yola sokarsın, Sen bizim yardımcımız, koruyup gözetleyicimizsin. Bizi mağfiret et ve bize rahmet eyle. Zirâ sen, mağfiret edicilerin en hayırlısısın.” (Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya çok yalvardı. Nihâyet Hak teâlâ o kimseleri teker teker diriltti. Bu yetmiş kişi, biraz evvel, biri ölürken, kalanların seyrettiği gibi, şimdi de biri dirilirken, ondan önce dirilen, onun nasıl dirildiğini görürdü. Bakara sûresi 56. âyetinde meâlen buyruldu ki: “Sonra sizi tekrar diriltim ki, bu tekrar dirilme, hayat nîmetine şükredesiniz. Bu dünyâda ve âhırette bizim için güzel olanları yaz, takdir eyle. (Bu dünyâda bize; yardım eyle, ibâdet, tâat, nîmet ve âfiyetle güzel yaşamak ihsân eyle. Âhırette ise mağfiret ve rahmetini, Cennet’i ve cemâlini görmemizi nasîb eyle.) Şüphesiz ki biz sana yöneldik, tevbe edip, sana döndük. (Onun bu ilticâsına mukâbil) Allahü teâlâ buyurdu ki: “Azâbıma, kullarımdan dilediğim kimseyi uğratırım. Rahmetim her şeyi

kaplamıştır. (Rahmetim, bu dünyâda; mü’min, kâfir, mükellef ve çocuk herkese şamildir.) Lâkin kıyâmet gününde, hassaten Allahü teâlâya karşı gelmekten sakınanlara, zekâtlarını edâ edenlere ve âyetlerimize îmân edenleredir.”

Rivâyet edilir ki, Allahü teâlâ; “Rahmetim her şeyi kaplamıştır” buyurunca, İblis mel’ûnu; “Ben de bir şeyim. O hâlde ben de rahmete kavuşurum...” dedi. Fakat Allahü teâlâ; “...hassaten Allah'a karşı gelmekten sakınanlara...” buyurunca, iblîsin ümîdi kalmadı.

Hazret-i Mûsâ ve berâberindeki heyetin İsrâiloğullarına dönmesi:

Allahü teâlâya münâcâtta bulunmak ve kavminden buzağıya tapma dalâletine düşenler nâmına istiğfârda bulunup, Hak teâlâdan af ve özür dilemek için Tûr-i Sînâ'ya gelen Hazret-i Mûsâ, Allahü teâlânın kelâmını duyup, kavminin tevbesini kabûl ettiğini de anladıktan sonra, yanında bulunanlarla berâber kavminin yanına döndü. Bu mühim ve müthiş hâdisenin te’siriyle biraz kendine gelen İsrâiloğulları, bir müddet itâat içinde yaşadılar. Daha sonra, kendilerinde bulunan nîmete nankörlük ve çabuk unutma… gibi hasletlerinden dolayı yine söz dinlememeye başladılar. Zaman ilerledikçe nasîhatlerin te’siri azalıyordu. Geçmişte yaşadıkları mühim hâdiseleri unutarak gaflete dalıp, Tevrât'ın hükümlerine aykırı hareketler etmeye başladılar. Hattâ öyle oldu ki, Tevrât’da bildirilen, emredilen hükümlerin çok zor ve pek ağır olduğunu, bu hükümlerin îcâplarını yerine getiremeyeceklerini söylediler. Bu hükümleri Hazret-i Mûsâ'ya bildirenin Allahü teâlâ olduğunu, dolayısıyla bunlara itâatsizlik ve riâyetsizlik etmenin, doğrudan Hak teâlâya isyân olacağını düşünemediler.

Tevrât'ın hükümlerine mutlakâ tâbi olacaklarına ve Mûsâ aleyhisselâma kâfi olarak itâat edeceklerine dâir verdikleri te’minatı unutmuşlardı. Allahü teâlâ onların, mütenebbih olmaları yâni gafletten uyanmaları için Tûr Dağı’nı kaldırıp onların üzerine getirdi. Dağ, Allahü teâlânın izni ve kudretiyle gelerek, İsrâiloğullarının üstünde, başları hizasının az yükseğinde durdu. Onlar, dağın hemen üzerlerine çöküvereceğini zannettiler. Hep birden Hak

teâlâya secdeye kapanıp, çok korktular. Öyle ki, secdede sol kaşlarını yere koyup, sağ gözleri ile ha çöktü ha çökecek diye dağa bakarlardı.

Bu hâdiseden kalma bir âdet olarak, yahudiler, yüzlerinin yarısı üzerine secde ederler ve bunu azâbdan kurtulmaya vesîle sayarlar.

Bu hususta, âyet-i kerîmelerde İsrâiloğullarına hitâben buyruldu ki: “Hani sizden, (Mûsâ aleyhisselâma îmân edeceğinize, ona tam uyacağınıza ve Tevrât'ın hükümleriyle amel edeceğinize dair) mîsâk, ahd, kuvvetli söz almıştık. (Siz kitabın emirlerinin, hükümlerinin ağır olduğunu söyleyerek, kabûl etmekten ve tâbi olmaktan imtinâ etmiş, kaçınmıştınız.) Tûr Dağı’nı sizin üzerinize kaldırmıştık. Size verdiğimizi (Tevrât kitabını) tam bir ciddiyet ve kuvvetle alıp, sımsıkı sarılın. (Kabûl etmekten imtinâ etmeyin.) içinde bulunanı (sevab ve cezâyı) gereği gibi yâd edin, hatırlayın! Böylece (dünyâda helâktan âhırette azâbdan) kurtulasınız. Bu mîsâk alındıktan sonra, onu yerine getirmekten yüz çevirdiniz. Uzaklaştınız. Şâyet Allahü teâlânın size (mühlet vermek, azâbını te’hir etmek sûretiyle) rahmeti olmasaydı, (dünyâ ve âhırette) elbette hüsrâna uğrayanlardan olurdunuz” (Bakara sûresi: 63-64)

“Hatırlayın şunu ki, sizden ahd, mîsâk (kuvvetli söz) almıştık. Tûr Dağı’nı üzerinize kaldırmıştık ve; Size verdiğimizi (Tevrât'ı) tam bir ciddiyet ve gayretle alıp sımsıkı sarılın. Ondaki emirleri dinleyin ve îcâblarıyla amel edin” demiştik...” (Bakara sûresi: 93)

“(Yâ Muhammed aleyhisselâm!) Ehl-i kitap olanlar, senden, kendilerine gökten kitap indirmeni istiyorlar. Bunlar Mûsâ'dan (aleyhisselâm) bundan daha büyüğünü istemişler; Allahü teâlâyı bize âşikâre olarak göster demişlerdi. Hâsıl olması mümkün olmayan şeyi istemeleri ve inâdla nefslerine zulmetmeleri sebebiyle, gökten ateş (yıldırım) gelip onları yakalamış ve yakıvermişti.

Mûsâ (aleyhisselâm), peygamber olduğuna delâlet eden açık mûcizelerle gelmişken, (Hazret-i Mûsâ'nın Tûr Dağı’nda olduğu, yanlarında bulunmadığı sırada) buzağı heykelini ilâh edinmişlerdi de, ona ibâdete başlamışlardı. Buna tevbe etmeleri sebebiyle, kendilerini atfetmiştik ve

Mûsâ'ya (aleyhisselâm) açık bir hâkimiyet, saltanat vermiştik.” (Nisâ sûresi: 153)

İsrâiloğullarının sözlerinden dönmeleri:

Rivâyete göre, İsrâiloğulları, başlarındaki dağın, önlerindeki ateşin ve arkalarındaki denizin kaldırılması mukâbilinde kabûl ettikleri şartlara, söz verdikleri esaslara riâyet etmediler. İçlerinden pek azı hariç, hiç biri sözlerinde durmadı.

Mûsâ aleyhisselâm bu azgınlara; eskiden Kıptîler elinde çektikleri eziyetleri, Fir’avn’ın zulümlerini, Allahü teâlânın, kendilerini onlardan kurtarıp daha nice nîmetler ihsân ettiğini, denizde yollar açıp geçirdiğini, selâmet ve rahata kavuştuklarını hatırlatıyor, onlar ise bir türlü isyânlarından vaz geçmiyorlardı.

Mûsâ aleyhisselâmın, kavmine, Allahü teâlânın nîmetlerini hatırlatarak nasîhat etmesi ve bu nasîhatlerinden, söylediği sözlerden bâzıları, âyet-i kerîmelerde meâlen şöyle bildirilmektedir: “... (Ey İsrâiloğulları!) Allahü teâlânın size olan nîmetlerini hatırlayın. O sizi, Fir’avn kavminden kurtardı ki, Fir’avn ve kavmi size, azâbın şiddetlisini revâ görüyorlardı. Oğullarınızı boğazlıyorlar, kızlarınızı da, hizmetçi olarak kullanmak üzere alıkoyuyorlar, dokunmuyorlar, onları boğazlamıyorlardı. O şiddet ve sıkıntıda, Allahü teâlâdan size büyük bir imtihân vardı.

Yine hatırlayınız ki, Allahü teâlâ size şöyle bildiriyor: “Nîmetlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim.”

Yine Mûsâ (aleyhisselâm) dedi ki: “Ey kavmim! Eğer siz ve yeryüzünde bulunan insan ve cinnîlerin hepsi, Allahü teâlânın nîmetlerine nankörlük etseniz ve nîmetlerine şükretmezseniz, hiç şüphe yok ki, Allahü teâlâ sizin şükrünüzden ganîdir. (Yâni şükrünüze ihtiyâcı yoktur.) Çünkü, O, zâtında gereği üzere hamde lâyıktır (ve bütün mahlûklar, lisân ile veya hâl ile hep O'nu zikretmektedirler. O hâlde, sizin nîmetlere nankörlük etmenizin zararı

yine kendinizedir. Zîrâ nankörlük etmekle, nîmetlerin artmasından kendinizi mahrûm etmiş, hem de azâbın şiddetlisine uğramış olursunuz)” (İbrâhim sûresi: 6-8)

İsrâiloğulları, olmadık suâller sorarak ve olmayacak şeyler isteyerek, her söylenilene çeşitli laflarla îtirâz ederek, Mûsâ aleyhisselâmı çok üzüyorlardı. O ise sabrediyor, kavminin ıslâhına çalışıyordu. Kendini üzmemeleri ve itâat etmeleri husûsunda onlara îkâzda bulunuyor, dikkatli davranmalarına çalışıyordu.

Nitekim Sâd sûresi 5. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm) kavmine dedi ki: “Ey kavmim! Benim, Allahü teâlâ tarafından size gönderilmiş bir peygamber olduğumu bildiğiniz ve bu bilmeniz, bana hürmetsizlikten, bana sıkıntı vermekten sakınmanızı îcâb ettirdiği hâlde, bana niye eziyet ediyorsunuz.”

Mûsâ aleyhisselâm ile Hızır aleyhisselâmın buluşmaları:

“Arais-ül-mecalis” kitabında, Abdullah ibni Abbâs (radıyallahü anhümâ) hazretlerinden rivâyet olunarak şöyle nakledilmektedir: Bir zaman Hazret-i Mûsâ; “Yâ Rabbî! Kullarından hangisi sana daha sevgilidir?” diye suâl etti. Allahü teâlâ; “Beni zikredip, unutmayandır” buyurdu. “Yâ Rabbî, kazâda (hüküm vermede) en sevgili kulun kimdir?” dedi. “Doğru hüküm verip, nefsinin arzularına uymayandır” buyurdu. “Yâ Rabbî, en âlim kulun hangisidir?” dedi. “İlmi, insanlarca çok istenendir. Onun bir sözü benim hidâyetime, men'i de benim men'ime delâlet eder” buyurdu. “Yâ Rabbî! Yeryüzünde benden daha âlim birisi var mı?” dedi. “Evet” buyurdu. “O kimdir, yâ Rabbî” dedi. “Hızır'dır” buyurdu. “Onu nerede bulurum?” dedi. “Sâhilde, balığın suya daldığı kayanın yanında” buyurdu. Böylece balığı, ona işâret ve delil eyledi, ve; “Bu balık dirilince, arkadaşını orada bulursun” buyurdu.

Bir rivâyette de geldi ki: Hazret-i Mûsâ, bir defâsında İsrâiloğullarına gâyet beliğ ve pek te’sirli bir vâz ve nasîhat yaptı. Bunu dinleyenler âdetâ

kendilerinden geçip; “Yeryüzünde senden daha âlim bir kimse bilir misin? Böyle biri var mı?” dediler. O da; “Böyle bir kimseyi bilmiyorum” dedi. Allahü teâlâ ona vahyederek buyurdu ki: “İki denizin birleştiği yerde kullarımdan biri vardır. O senden daha âlimdir.” Allahü teâlânın işâret buyurduğu bu zât, Hızır aleyhisselâm idi.

Mûsâ aleyhisselâm, Hak teâlâya yalvarıp; “Onu nasıl bulurum?” diye suâl edince, cenâb-ı Hak ona; zenbil içine tuzlanmış bir balık koymasını, o balığı kaybettiği yerde (balığın canlanıp denize atladığı yerde) o zâtı bulacağını bildirdi. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, Yûşa’ aleyhisselâmı da yanına alıp, zenbil içine tuzlanmış bir balık koyarak yola çıktı. Hızır aleyhisselâmı buluncaya kadar yol yürümeye karar verip, azmetti. Böylece yolculuğa başladılar ve bir müddet yürüdüler. Yûşa’ aleyhisselâma; “Balığın canlanıp, denize gittiği yerde bana haber ver” dedi. Nihâyet iki denizin birleştiği yerde bir kayanın yanına varınca, dinlenmek üzere konakladılar. Başlarını yere koyup uzandılar. Bu sırada zenbil içindeki tuzlanmış ölü balık, canlanıp denize akıverdi. Deniz içinde bir yol tutup gitti. Tuzlu balığın canlanıp, iki denizin birleştiği yerde denize akmasını, Yuşa aleyhisselâm gördü. O anda Mûsâ aleyhisselâm uyuyordu. Fakat Yuşa aleyhisselâm uyanık idi. Bir rivâyete göre de abdest alıyordu. Abdest suyundan, zenbil içindeki tuzlu balığın üzerine damlamış ve balık hemen canlanıp, denize gitmişti. Yûşa’ aleyhisselâm bu hâdiseye hayret edip, Mûsâ aleyhisselâma anlatmayı düşündü. Fakat unuttu. Konakladıkları bu yerde bir müddet uyuduktan sonra, gecenin sonuna doğru yola çıkıp, bir gün bir gece ve bir kuşluk vaktine kadar daha yürüdüler. Kuşluk vakti Mûsâ aleyhisselâm, hizmetinde bulunan Yûşa’ aleyhisselâma; “Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan yorgunluk duymaya başladık” dedi. Bu sırada ilk konakladıkları yer olan iki denizin birleştiği bölgeden epey uzaklaşmışlar ve oraya kadar hiç yorulmamışlardı. Orayı geçip gittikten sonra, yorgunluk duymaya başladılar. Mûsâ aleyhisselâm yiyeceği isteyince, Yûşa’ aleyhisselâm balığın, daha önce konakladıkları yerde denize gittiğini hatırladı. Bunu daha önce söylemeye karar verdiği hâlde unutmuştu. Bu unutmasına şaşarak; “Biz taşın dibinde dinlendiğimiz zaman, tuzlu balık denize gitti. Bunu size haber vermeyi unuttum” dedi. Hâdiseyi şöyle anlattı: “Siz istirâhat için uzandığınızda, ben abdest alıyordum. Abdest suyumdan sıçrayan damlalar, balığın üzerine düşünce, balık canlanıp zenbilden sıçradı

ve denize gitti. Denize gittiği yer, kendine göre bir yol oldu. Bu hâdiseyi size haber vermeyi unuttum.” Yûşa’ aleyhisselâm bu hâdiseyi, Mûsâ aleyhisselâma anlatınca; “Ey Yûşa’ (aleyhisselâm)! İşte senin gördüğün garib hâdise, bizim aradığımız şeydir. Yolculuğumuzun sebebi de, bu hâdisenin vukû bulduğu yere ulaşmaktır. Çünkü aradığımız zâtı, (Hızır aleyhisselâmı) orada bulacağız” buyurdu. Büyük bir neş’e ve sürûr içinde geri döndüler. İzlerine baka baka, dinlenmek için ilk oturdukları ve tuzlu balığın canlanıp denize gittiği yere tekrar geldiler. Yanında dinlendikleri kayaya yaklaştıklarında, bir de baktılar ki, orada hırkasına bürünmüş, mübârek bir zât oturmaktadır. Bu zât, Hızır aleyhisselâm idi. Böylece, Mûsâ aleyhisselâm ona kavuşmuş oldu. Bir rivâyete göre de, oraya vardıklarında, Hızır aleyhisselâm deniz üzerine yeşil bir seccâde sermiş, namaz kılıyor fakat seccâde batmıyordu.

Sonra Mûsâ aleyhisselâm, ona yaklaşıp selâm verince, selâmına cevap verip; “Burada selâm veren bulunur mu? Sen kimsin?” dedi. “Ben Mûsâ'yım” deyince; “Benî İsrâil'in Mûsâ'sı mı?” diye sordu. O da “Evet” cevâbını verdi.

“El-Îsâbe” adlı eserde ise, bu husûsta şöyle rivâyet edilmiştir: “Mûsâ aleyhisselâm, Hızır aleyhisselâm ile buluşunca; “Esselâmü aleyke yâ Hızır” dedi. O da; “ve aleykesselâm yâ Mûsâ!” buyurdu. Bunun üzerine “Benim, Mûsâ olduğumu nasıl bildin? Sana kim haber verdi” dedi. O da; “Beni sana gösteren, seni de bana haber verdi.” “Yâni Allahü teâlâ bildirdi” dedi.

Bu tanışmadan sonra, Mûsâ aleyhisselâm, Hızır aleyhisselâma asıl maksadı anlatmak üzere şöyle buyurdu: “Allahü teâlânın sana ihsân edip, bildirdiği ilimden, biraz öğretmen üzere sana tâbi olayım mı?” Bunun üzerine Hızır aleyhisselâm; “Yâ Mûsâ! Bende, Allahü teâlânın ihsân edip verdiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allahü teâlânın sana verdiği öyle bir ilim vardır ki, ben de onu bilemem. (Sen benimle berâber olamazsın ve bende bulunup, sende olmayan ilmim ile yaptığım işlere sabredemezsin)” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm; “Beni inşaallah sabırlı bulursun. Senin hiç bir işine müdahale etmem” dedi. Hızır aleyhisselâm ona; “Ben sana hikmetini ve sebebini izâh edinceye kadar, yaptığım işler hakkında bana suâl sormamak şartıyla, benimle berâber olabilirsin” dedi.

Mûsâ aleyhisselâm, oraya kadar berâber geldikleri Yûşa' aleyhisselâmı, İsrâiloğullarının yanına gönderdi. Bundan sonra Hızır aleyhisselâm ile Mûsâ aleyhisselâm, sâhil boyunca bir müddet yürüdüler.

Bu arada meydana gelen garîb hâdiseler:

Mûsâ ile Hızır (aleyhimesselâm) berâber giderlerken, bir gemiye bindiler. Hazret-i Hızır gemiyi deldi. Sonra giderken yolda karşılaştıkları bir çocuğu tutup boğazladı. Daha sonra da yıkılmak üzere olan bir duvarı tâmir etti. Bunların hepsi ilk bakışta çok garib ve olmayacak şeylerdi. Daha sonra bunların hepsinin hikmetleri anlaşıldı. Onların bu berâberlikleri, Kur'ân-ı kerîmde Kehf sûresinde ve hadîs-i şerîflerde bildirilmiştir. Hazret-i Hızır'ın gemiyi delmesi, rastladıkları bir çocuğu boğazlaması ve yıkılmak üzere olan bir duvarı tâmir edip düzeltmesinin hikmetleri ve bu menkıbenin tafsîlâtı, İslâm âlimleri tarafından geniş olarak yazılmış olup, Hızır aleyhisselâm maddesinde anlatılmıştır. (Bkz. Hızır aleyhisselâm)

Büyük İslâm âlimlerinin bildirdiklerine ve kitaplarında yazdıklarına göre, Hazret-i Mûsâ'dan farklı olarak Hazret-i Hızır'a ihsân edilen ilim, Ledünnî ilim olup, bu ilim, kimsenin bilemeyeceği, ancak Allahü teâlânın bildirdiklerinin bilebileceği bazı gaybî ilimlerdir. Ledünnî ilim vehbî olup, çalışmak ve çok gayret etmekle ele geçmez, yâni kesbî değildir. Yalnız Allahü teâlânın ihsânı ile elde edilebilir. Ancak ihsân edilen kimselerde bulunur. Herkese şâmil değildir.

Peygamberlere (aleyhimüsselâm) bildirilen, vahyedilen ilimler ise, umûma şâmil olan, herkesi alâkadar eden ilimlerdir ve ümmetlerine bildirmeleri için onlara bildirilir. Zâten peygamberler de bunun için vazifelidirler.

Bu sebepledir ki, peygamberlerin ilmi, ilm-i Ledünnî'den üstündür. Buna rağmen Hazret-i Mûsâ'nın Hızır aleyhisselâm ile görüşmek isteyip, onun bildiği Ledünnî ilimden bir miktar öğrenmek istemesinde, ilim için çalışmaya, bir teşvik vardır.

Hazret-i Hızır'ın Ledünnî ilmi bilmesi, onun, şerîat sâhibi ülü'l-azm bir peygamber olan Hazret-i Mûsâ'dan daha yüksek olduğunu göstermez. Mûsâ aleyhisselâm elbette daha yüksek ve pek üstündür.

Bununla berâber, Hazret-i Hızır'ın kendisine ihsân olunan ledünnî ilim ile yaptığı ve zâhiren tuhaf görünen işler de, Allahü teâlânın bildirmesi ve emri ile ve bir hikmete binâen yapılmış olduğundan, yanlış değildir ve onun mes'ûliyeti yoktur.

İnek kurban edilmesi hâdisesi:

Rivâyet edildiğine göre İsrâiloğullarından Âmil İsminde çok zengin birisi, bir zaman öldürülmüş olarak bulundu. Öldürenin kim olduğu bilinmiyordu. Âlimler, öldürenin kim olduğunda ve ne için öldürdüğünde ihtilâf ettiler. Bâzıları dediler ki: İsrâiloğulları içinde zengin bir adam vardı. Bunun fakir bir amca oğlu vardı ve bundan başka da vârisi yoktu. Zengin çok yaşayınca, amca oğlu, malına konmak için onu öldürdü. Bâzıları da dediler ki: Âmil, amcasının kızı ile evli idi. İsrâiloğulları içinde bu kadın gibi hüsnü cemâl sâhibi, yâni güzel bir kadın yok idi. Bu kadınla evlenmek için, kadının bir diğer amcazâdesi, Âmil'i öldürdü. Bulunduğu köyden bir başka köye taşıyıp, orada bıraktı.

Hazret-i İkrime dedi ki: "İsrâiloğullarının bir mescidi vardı. Oniki sıbt (kol) için mescidin oniki kapısı vardı. Öldürülen şahsın cesedi bir kapıda bulundu ve bir başka kapıya sürüklenip çekildi. Bu yüzden şeytan aralarına husûmet (düşmanlık) soktu." İbn-i Sîrîn dedi ki: "Kâtil onu öldürdü. Sonra taşıyıp, yine kendilerinden birinin kapısına bıraktı. Sabah olunca da, intikâmının ve kanının alınması için dâvâda bulundu."

Başka bir rivâyette kâtil, onun ölüsünü iki köy arasına bıraktı ve bu iki köy halkı birbirlerine düşman oldular. Ölünün yakın akrabâları, Mûsâ aleyhisselâma gelip, bir takım kimseler getirerek bunlardan dâvâcı oldular ve kısas yâni ölenin yerine bunların öldürülmelerini istediler. Mûsâ aleyhisselâm onları muhâkeme etti. Fakat dâvâ edenler delil ve şâhid getiremediler. Mûsâ aleyhisselâm tereddütte kaldı.

Öldürülen ile kâtil zanlılarının taraflarının arasında, çatışma ve kavga baş gösterdi. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâmdan, bu öldürülme işini açıklığa kavuşturması için, Allahü teâlâya duâ etmesini istediler. Mûsâ aleyhisselâm da Allahü teâlâdan bunu istedi.

Başka bir rivâyette de şöyle bildirilmiştir: Öldürülen kimse malı çok, cimriliği ise daha çok olan biri idi. Oğlu ve kızı yoktu. Sâdece, kardeşinin iki oğlu yâni iki yeğeni vardı. Bu iki yeğen, pek garib ve muhtâç oldukları hâlde amcaları bunlara hiç bakmazdı. Bu iki genç, amcalarının malına, mîrasına kavuşmak için aralarında anlaşarak, bir gece evine vardılar. Bir bahane ile onu dışarı çıkarıp öldürdüler ve iki köy arasına bir yere bıraktılar.

Sabah olunca, amcalarının en yakınları olarak, görünüşte amcalarını müdâfâa etmeye, ağlayıp sızlamaya başladılar. Böyle bir davranışta bulunmaları, onlardan şüphelenilmesine de mâni oluyordu.

Cesedin bulunduğu yerdeki iki köyün ahâlisi birbirine girdi. Her iki taraf birbirine; kâtilin kendilerinden olmadığını, başka taraftan olduğunu iddiâ ediyorlardı.

Diğer taraftan ölen kimsenin yeğenleri de; “Kâtil bulunup amcamıza kısas olarak onun da öldürülmesine kadar, amcamızın cenâzesini defnetmeyiz...” diye tutturmuşlardı.

İsrâiloğulları, kâtilin bulunması husûsunda Hazret-i Mûsâ'ya mürâcat ettiler. O da Hak teâlâya yalvarıp bunun için duâ etti.

Allahü teâlâ da onlara bir inek kesmelerini emretti. Hazret-i Mûsâ kavmine bunu bildirip; “Allahü teâlâ bir inek kesmenizi emrediyor...” buyurdu. Onlar, kâtilin bulunmasıyla inek kesilmesi arasındaki münâsebeti ve bununla emrolunmalarındaki hikmeti anlayamadıkları için; “Bizimle alay mı ediyorsun? Biz başka şey sorduk. Sen ise bize inek kesmemizi söylüyorsun” dediler. Hazret-i Mûsâ, bunun, Allahü teâlânın emri olduğunu bildirdi ve; “Ben mü’minlerle alay edici birisi olmaktan, Hak teâlâya sığınırım” buyurdu.

İsrâiloğulları, işin mâhiyetini kavrayıp, bu emrin Hak teâlâdan geldiğini iyice anladıklarında, emri yerine getirmek istediklerini bildirdiler.

İsrâiloğullarının gariplikleri, tuhaflıkları burada yine kendini gösteriyordu. Îtirâzvari sözlerine burada da devam ettiler. Hazret-i Mûsâ'ya; “Rabbimizin kesmemizi emrettiği sığır, hangi sığırdır? Ne sûrettedir? Duâ et de bunu da bize bildirsin” dediler.

Allahü teâlâdan vahiy gelerek, o sığırın, ne çok genç ne de çok yaşlı olacağı, orta yaşlı olduğu bildirildi. Bu sefer; “Rabbine duâ et de, kesmemizi emrettiği orta yaşlı sığırın rengini bildirsin” dediler. Allahü teâlâ, o sığırın, bakanların gönlünü çekecek renkte, sarı bir sığır olduğunu bildirdi.

Hikmet ehli zâtlar demişlerdir ki, renkler içinde üç tanesi gönlü çeker. Bu renkler sarı, al ve yeşildir. Yeşil rengi, yerde olursa; al, giyecekte olursa ve sarı, dört ayaklılarda olursa daha güzel görünür.

İsrâiloğulları, böyle bir sığırı aramaya koyuldular. Nihâyet bir yerde, ihtiyâr bir kadının bu târiflere tam uyan bir sığırı olduğunu öğrendiler. Bu kadının, yetim bir oğlu vardı ve başka kimsesi yoktu. Bunların tek geçim kaynağı o ineğin, sütü ve yoğurdu idi.

Kadından bu ineği satın almak istediler. Kadın, başka şeyleri olmadığı için vermek istemiyordu. Almaktan vazgeçmeleri için; “Bu ineği bin akçeye ancak veririm” dedi. Durumu Mûsâ aleyhisselâma haber verdiler. “Ne ücret isterse ödeyip sığırı alın, sâhibini kat’îyyen incitmeyin” buyurdu. Tekrar kadına gelip almak istediklerini nâzikçe söyleyince, kadın bu sefer; “İkibin akçeye veririm” dedi. İsrâiloğulları tekrar Hazret-i Mûsâ'nın yanına gelerek, ücretin çok fazla olduğundan ve kadına da bir şey diyemediklerinden şikayet ettiler. “Yâ Mûsâ! Hak teâlâdan dile ki, biz bu sığırı almayalım. Başka bir sığır bulalım. Zirâ bu sığırı almamız bize çok müşkül oldu. Hak teâlâ keseceğimiz sığırı bize tekrar beyân etsin. Eğer o dilerse biz müşkülâttan kurtuluruz...” dediler.

Mûsâ aleyhisselâm duâ edince, Allahü teâlâ bildirdi ki, o sığır öyle bir sığırdır ki, kendisiyle çift sürülmemiş ve ekin sulamak için koşulmamış

olsun. Her maraz ve illetten de uzak olsun. Onlar, bunu haber alınca, bu sıfatların hepsi, ancak bulduğumuz sığırda mevcûttur. Târif edilen sığır ondan başkası değildir dediler ve hemen ihtiyâr kadının yanına gelerek sığırı almak istediklerini bildirdiler. Kadın; “Onbin akçeden aşağıya kat’îyen vermem” dedi. Onlar bu işten iyice darlandılar. Kadına hiç bir şey diyemiyorlardı. İtirâzlarının sonucu böyle sıkıntı olmuştu. Halbuki, emir ilk geldiğinde herhangi bir sığırı boğazlasalardı, emir îfâ edilmiş olacaktı. Fakat üst üste sorularla, sanki bunu istemiyormuş gibi davranınca, mes’ele kendilerine ağırlaştırıldı.

Nihâyet kadın, şöyle bir teklifte bulundu: “Bu sığırı boğazlarsınız. Derisini tulum yapıp çıkarırsınız. Sonra o tulumun dolusu kadar altın vermeyi kabûl ederseniz, ben de sığırı size satmayı kabûl ederim.” İsrâiloğulları yine Hazret-i Mûsâ'ya mürâcaat ettiler. O da; “Her ne pahasına olursa olsun almak gerek” buyurdu.

Öldürülen zengin kimsenin dirilmesi:

Netîcede İsrâiloğulları, daha sonra ücretini vermesek de olur. Şimdi kabûl etmiş görünüp, sığırı alalım. Boğazlarız. Emir yerine gelmiş olur. O zaman da, biz ücretini vermeyiz diye düşünerek kadından ineği aldılar.

Allahü teâlâ, sığır kesildikten sonra herhangi bir parçasının, kimin öldürdüğünde ihtilâf bulunan zengin kimseye vurulmasını (dokundurulmasını), böylece ölünün dirileceğini bildirdi.

İsrâiloğulları sığırı boğazladıktan sonra ücretini vermemek niyetlerinde devam ediyorlardı. Hazret-i Mûsâ; “Ücretini tam ödemezseniz, ölü dirilmez” buyurdu. Çâresiz ineğin derisini tulum olarak yüzüp çıkardılar. Aralarında altın toplayıp, tulumu doldurdular, kadına teslim ettiler.

Bundan sonra, kesilen ineğin dili alınarak öldürülen kimsenin bedenine dokunduruldu. Hâdisenin üzerinden günler geçmiş olmasına rağmen, adam, Allahü teâlânın emri ile, öldürüldüğü bıçak yaralarından kanlar akarak kalkıverdi. Hemen; “Seni kim öldürdü?” dediler. Adam; “Beni, kardeşimin

oğulları filan ve filan öldürdü” diyerek isimlerini söyledi. Bundan sonra yine düşüp can verdi. O anda yeğenleri de orada idi. Zengine kısas olarak o iki yeğen de orada öldürüldü.

Bu kıssa hakkında âlimlerin birçoğu buyuruyorlar ki: Bu hâdisede pek çok ibretler vardır. Öldürülen zengin kimsenin dirilmesi için sebep olarak bir sığır kesilmesi emrolundu ki, evvelden sığıra karşı olan meyilleri, gönüllerinde ona karşı ilâh imiş gibi his kalmaya...

İsrâiloğulları, bu hâdisede de görüldüğü gibi, söz dinlemeyen, her emredileni hemen yapmakta, îfâ etmekte tereddüt eden, gevşek davranan, acâib îtirâzcı insanlardı. Böyle olunca, haddini bilmezliklerinin, bildirileni hemen yapmamanın cezâsı olarak, bildirilen bir sığırı bulup satın alıncaya kadar çok zahmetler çektiler.

Öldürülen kimse tenhâda öldürüldüğünden, hâdisenin şâhidi yoktu ve kâtiller bulunamıyordu. Bulunamayınca da bir çok ihtilâflar ve sürtüşmeler ortaya çıkmıştı. Böylece bu da giderilmiş oldu.

Alimler bildirdiler ki, Allahü teâlâ dileseydi, böyle herhangi bir şey istemeden, Hazret-i Mûsâ'ya, kâtillerin kim olduğunu bildiriverirdi. Fakat, bütün İsrâiloğullarının gözleri önünde böyle bir hâdisenin olmasını, yâni ölünün dirilmesini diledi. Böyle dilemesinin bir hikmeti de İsrâiloğulları içinde bâzıları vardı ki, kıyâmet hâllerine, öldükten sonra tekrar dirilmeye inanırlar, fakat kalblerinden de tereddüt ederlerdi. Acabâ bu nasıl olur derlerdi. Hak teâlâ böyle bir vesîle ile onlara, kullarını yeniden diriltmeye kâdir olduğunu gösterdi.

Zengin adamın öldürülmesinden sonra, kâtilinin bulunmasına çalışırlarken, Allahü teâlânın, bunun için bir sığır kesmelerini emretmesi ve bundan sonraki durum hakkında Bakara sûresi 67-75. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm) bir zaman kavmine; Muhakkak ki, Allahü teâlâ bir sığır boğazlamanızı (kesmenizi) emrediyor demişti de, onlar; “Bizimle istihzâ mı ediyorsun, bizi alaya mı alıyorsun?” demişlerdi. Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm); “Mü’minleri alaya almakla câhillerden olmamdan Allahü teâlâya sığınırım” demişti.

İsrâiloğulları; “Bizim için Rabbine duâ et de o sığırın durumunu (yaşını) açıkça bize bildirsin dediler. Mûsâ (aleyhisselâm); Allahü teâlâ buyuruyor ki: “O bir sığırdır ki, ne çok yaşlıdır, ne de pek gençtir. İkisinin ortası dinç bir sığırdır. Artık emrolunduğunuz şeyi yapın” dedi.

Yine kavmi, Mûsâ'ya (aleyhisselâm); “Rabbinden dile ki, onun rengi nedir? Bize beyân etsin, açıklasın” dediler. O da; “Rabbim, o, bakanlara ferahlık veren hâlis sarı renkte bir sığırdır buyuruyor” dedi.

Onlar tekrar dediler ki: “Rabbinden niyâz eyle de, o nedir, bize apaçık anlatsın. Zirâ bize göre, o vasıfta (yukarıda bildirilen vasıflarda) sığır çok olup, hepsi birbirine benziyor. Bununla berâber, inşaallah, eğer Allahü teâlâ dilerse, kesilmesi istenen o sığırı elbette bulmaya muvaffak oluruz (veya hidâyete erdirilmiş oluruz.)” dediler.” (Tefsîr-i Mevâkıb’da diyor ki: Rivâyet edilmiştir ki, Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem); “Eğer Benî İsrâil inşaallah dememiş olsalardı, o sığırı aslâ, hiç bir zaman bulamazlardı” buyurmuşlardır.)

“Mûsâ (aleyhisselâm); “Rabbim buyuruyor ki; “O öyle bir sığırdır ki, ne boyunduruğa koşulup arâzi sürer, ne de ekin sulamak için koşulur. Salmadır. (Aybı kusuru yoktur. Kendi başına gezer.) Renginde hiç karışıklık yoktur, tam sarıdır” dedi. Onlar; “İşte şimdi hakîkati getirdin. (İneğin vasıflarını doğru ve tastamam getirdin)” dediler.

Bunun üzerine emrolundukları sığırı bulup kestiler. Fakat, az kalsın bu işi yapamayacaklardı. (Hemen hemen kesmeyeceklerdi. Çünkü o kadar suâl ettiler, şüphe ve tereddüt gösterdiler ki; emredildikleri işi az kalsın işlemeyeceklerdi ve işlemeyecek bir hâle yaklaşmışlardı. Fakat çok suâlleri sebebiyle, o sığırın bütün şekli, vasıfları bildirilince, îtirâza mecâlleri kalmayıp mecbûren kestiler. Muhalefet edemediler.) Hatırlayın şu vakti ki, hâmisiz bir adamı (Âmil'i) öldürmüştünüz de kâtilinin kim olduğunda birbirinizle atışmış, suçu üstünüzden birbirinizin üzerine atmıştınız. Hâlbuki, Allahü teâlâ sizin gizlediğinizi açığa çıkarıcıdır.

İşte bunun için biz onlara; “Emrimizle boğazladığınız sığırın bir parçasıyla, kâtili bilinmeyen ölüye vurun dedik. (Bunu demekle, kâtili size bildirmeyi

murâd ettik.) O sığırın bir âzâsını (dilini), ölüye dokundurdunuz da ölü dirildi ve kâtilini haber verdi. Bunun gibi, Allahü teâlâ ölüleri diriltir ve size, kudretinin kemâlde olduğuna delâlet eden âyetlerini gösterir.

İşte böylece bilesiniz ki, ölü bir kimseyi diriltmeye kâdir olan Hak teâlâ, birçok ölüyü de diriltmeye elbette kâdirdir, gücü yeter. Umulur ki; akıllanırsınız, tefekkür edersiniz. (Allahü teâlânın ölüleri diriltmeye kâdir olduğunu anlarsınız.)

Bundan (ölünün dirilmesi ve kâtilini haber verip tekrar ölmesinden) sonra; sizin kalbiniz, taştan daha şiddetli ve katı oldu. Muhakkak ki taşın öylesi vardır ki, ondan ırmaklar kaynar; öylesi vardır ki, yarılıp ondan su fışkırır. Öylesi de vardır ki, Allahü teâlânın korkusuyla dağdan aşağı iner (yüksekten aşağı yuvarlanır.) Allahü teâlâ sizin işlediğiniz amellerden gâfil değildir.

Ey mü’minler! (Kendilerine haber verdiğimiz husûslarda yahudilerin) size inanacaklarını mı ümîd ediyorsunuz? Hâlbuki, (Mûsâ aleyhisselâm zamanında) onlardan bir tâife vardı ki, onlar Hak teâlânın kelâmını (yani Tevrât'ı) dinlerlerdi de, akılları aldıktan (anladıktan) sonra, bunu bile bile tahrif ederlerdi. (Tevrât’da Hak teâlânın emrettiği hükümlerin hak olduğunu, kendilerinin yalancı olduklarını bildikleri hâlde, bile bile o hükümleri tağyir eder, yâni değiştirirlerdi.)”

Mûsâ aleyhisselâm ile Kârûn:

Kârûn, Hazret-i Mûsâ'nın ümmetinden, akrabâlarından olup, amcası veya amcasının oğlu olduğu bildirilmiştir. Kârûn, önceleri fakir idi. Fakir iken güzel huylu idi. Tevrât'ı pek güzel okurdu. Hazret-i Mûsâ, buna duâ etti ve kimyâ ilmini öğretti.

Kârûn'un babası Yasher, onun babası Kâhis, onun babası Lâvî, onun babası da Ya’kûb aleyhisselâm idi.

Kârûn, Hazret-i Mûsâ'ya îmân etmeden önce İsrâiloğullarının başında Mısır Fir’avn’ının temsilcisi idi. İdâresi altında bulunanlara zulüm ve eziyet

ederdi. Mûsâ aleyhisselâma inandıktan sonra, kendisini ilim ve ibâdete verdi. Ondan pek çok şeyler öğrendi. Hazret-i Mûsâ ve kardeşi Hazret-i, Hârûn'dan sonra, İsrâiloğullarının en bilgilisi idi. Tevrât'ı ezberden ve çok güzel bir şekilde okurdu. Yüzünün güzelliği fevkalâde idi. Bu yüzden ona; "Nur yüzlü" derlerdi. Kırk sene bir dağ başında ibâdet etti.

İblis, insan kılığına girip onunla birlikte ibâdet etmeye başladı. Hattâ ibâdette Kârûn'u geçti. Kârûn, iblîsin bu hâline imrenip, ona hürmet etmeye başladı. Bir gün İblis; "Ey Kârûn! Böyle ibâdet yapmakla, iyi mi yapıyoruz sanki? Baksana, İsrâiloğullarının hastalarını yoklayamıyor, cenâzelerinde bulunamıyoruz" dedi. Bu bahâne ile onu, dağdan indirip, insanların yakınına getirdi. Burada ibâdet etmeye başladılar. Çevrede oturan kimseler, onlara yemek getiriyorlardı. Bu hal, bir müddet böyle devam etti. Sonra iblîs yine; "Ey Kârûn! Başkaları getirip biz yiyoruz. Sanki iyi mi yapıyoruz? Bu hâlimizle, İsrâiloğullarına zahmet veriyor, onlara yük oluyoruz" dedi. Bunun üzerine Kârûn; "Öyleyse ne yapmamız lâzım" diye sorunca, iblîs; "Sâdece Cumâ günü çalışıp, diğer günler ibâdet edelim" dedi. Öyle yaptılar. Aradan bir müddet geçtikten sonra, iblîs tekrar; "Sanki böyle yapmakla iyi mi ediyoruz?" dedi. Kârûn; "Ne yapalım dersin?" dedi. İblis; "Bir gün çalışıp, bir gün ibâdet edelim. Böylece, sadaka ve hayırda da bulunuruz" dedi. Kârûn şeytanın teşviki ile, dünyâ malı toplamaya başladı ve gittikçe hırslandı. Daha çok mal toplamak gayretine düştü. Mûsâ aleyhisselâmdan kimyâ ilmini öğrenmiş ve hayır duâsına kavuşmuştu. Kavuştuğu bu nîmetlerin kadr ve kıymetini takdir edemeyip, bildiklerini dünyâ malı toplamaya harcetti. İnsanlara hizmet etmeyi hiç aklına getirmedi. Zenginliği ile dillere destan olup, darb-ı mesellere geçti. "Kârûn gibi zengin" sözü, onun sâhip olduğu mal sebebi ile ortaya çıktı. Mallarını hazînelere doldurdu. Hazînelerinin anahtarlarını, kırk katır taşırdı.

Kârûn zengin olunca, fakirliğindeki iyi, güzel hasletleri kaybetti. Azarak taşkınlık yaptı ve haddi ziyâdesi ile aştı. Böylece zulüm ve haksızlık yapmaya başladı. Zînetlerle süslü elbiselerle dışarı çıkar, göğsü ilerde, salınarak kibirle yürür ve elbiseleri yerlerde sürünürdü. Nitekim Kasas sûresinin 79. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Kârûn, zînet ve ihtişâmı içinde kavminin karşısına çıktı" buyrularak, onun bu hâli haber verildi. Sonradan gördüğü için, altın eyerli beyaz bir ata biner, iki yanına, süslü elbiseler ve

zînetlerle donatılmış yüzlerce köle ve câriyeler alır, halka gösteriş yapardı. Bunun da ötesinde İsrâiloğullarına ve Mûsâ aleyhisselâma karşı kibirlenir, işlerine karışarak muvaffak olmalarına mâni olurdu. Fakirleri aşağı görür, mal ve mülkünün çok fazla olmasına rağmen, cimriliğinden, kıyıp birazını bile fakirlere veremezdi. Nâsîhat edenleri, hiç dinlemezdi. Hattâ, duâsı ve öğrettiği ilim sâyesinde, mal ve mülke kavuşmasına vesîle olan Hazret-i Mûsâ'nın sözünün bile, İsrâiloğulları tarafından dinlenmesine tahammül edemez oldu. Hele Mûsâ'nın (aleyhisselâm), kardeşi Hârûn'a (aleyhisselâm) kurban kesme vazifesi (hibirlik) vermesi karşısında artık dayanamadı. Mûsâ'ya (aleyhisselâm) varıp; “Ey Mûsâ! Senin peygamberliğin, Hârûn'un hibirliği var. Benim ise böyle hiç bir şeyim yok. Halbuki ben, Tevrât'ı gâyet iyi okumaktayım. Buna nasıl dayanırım?” dedi. Mûsâ aleyhisselâm cevâbında; “Vallahi, Hârûn'a bu vazife ve makâmı, ben değil, Allahü teâlâ verdi” buyurdu. Kârûn; “Vallahi, bana bir beyân, bir alâmet göstermedikçe, seni bu husûsta tasdik etmem” dedi. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, İsrâiloğullarının reîslerini toplayıp; “Bastonlarınızı getirin. Sabahleyin kimin asâsı (bastonu) yeşillenmiş olursa, hibirliğe o lâyıktır” buyurdu. Bastonları toplayıp, getirdiler. Mûsâ aleyhisselâm herkesin ismini, bastonunun üzerine yazdı. Hepsini alıp, Allahü teâlâya ibâdet ettikleri mâbedin içine bıraktı. Bastonlar, sabaha kadar orada dikili kaldı. Sabah olduğunda, Hârûn aleyhisselâmın bastonu kımıldadı ve yeşil yapraklar açtı. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm; “Ey Kârûn! Bunu ben mi yaptım?” buyurdu. Kârûn; “Vallahi, bu, sihirbazlarınkinden daha acâib bir şey değildir” dedi ve kızarak çıkıp gitti. Mûsâ aleyhisselâm da, inananlar ile birlikte oradan ayrıldı. Mûsâ aleyhisselâm, aralarındaki yakınlıktan dolayı ona müdârâ (yâni onu idâre) ederdi. Buna karşılık Kârûn, her zaman Mûsâ aleyhisselâma eziyetten, sıkıntı vermekten geri kalmazdı. Günden güne düşmanlığının şiddetini ve muhâlefetini daha da arttırdı.

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, kavmine, elbiselerinin dört bir tarafına gök mavisi renginde bir şerit takmalarını emretmesini bildirdi. Mûsâ aleyhisselâm; “Yâ Rabbî! Bütün elbiselerinin, bu renkte olmasını emir buyurmaz mısın? Çünkü İsrâiloğulları, bu şeritleri beğenmezler” dedi. Hak teâlâ; “Ey Mûsâ! Benim emirlerimin küçüğü olmaz” buyurdu. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, İsrâiloğullarını çağırdı ve onlara; “Allahü teâlâ, gördüğünüz zaman kendisini hatırlamanız için, elbiselerinize gök renginde

şeritler takmanızı emrediyor” dedi. İsrâiloğulları, emrolunduğu şekilde yaptılar. Kârûn böbürlenip, bu emire itâat etmedi. Üstelik; “Bu işi, başkalarından ayırmak için efendiler kölelerine yapar” dedi.

Kârûn'un yaptıkları ve müslümanların ona nasîhatleri, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle beyân buyruldu: “Kârûn, Mûsâ'nın (aleyhisselâm) kavmindendi. Fakat o, onlara (İsrâiloğullarına karşı, mal sebebi ile zulüm ve kötülükte bulunup, Hazret-i Mûsâ'ya muhâlefet ederek ona) karşı azgınlık etmişti. Biz ona, anahtarlarını taşımak bile, güçlü kuvvetli bir cemâate ağır gelen hazîneler verdik. O vakit kavmi (nden müslüman olanlar) ona şöyle dediler: “(Ey Kârûn!) Dünyâ malı ile şımarma! Çünkü Allahü teâlâ dünyâ malı ile şımaranları sevmez.” (Kasas sûresi: 76)

Dünyâ malı ile şımarmak ve dünyâya gönül bağlamak, ona sımsıkı sarılmak, insanı âhıretten alıkoyar. Dünyâ malı ile şımarmak, dünyâya muhabbet beslemenin netîcesidir. Halbuki dünyâ lezzetleri ve zevkleri geçici olup, kısa zamanda elden çıkarak yok olur. Büyüklerden biri şöyle buyurdu: “Dünyâya meyledenden başkası, onunla şımarmaz. Fakat, dünyâdan çok kısa zamanda ayrılacağını bilen kimse, dünyâ malı ile (dünyâlık ile) aslâ şımarmaz.” Böyle insanları Allahü teâlâ sevmez. Nitekim âyet-i kerîmenin devamında meâlen; “Dünyâ malı ile şımaranları Allahü teâlâ sevmez” buyrulmaktadır. (Kasas sûresi: 76) Çünkü dünyâ süsü ile şımarmak, Allahü teâlânın sevgisine mânidir. Mü’minler, Kârûn'a nasîhatlerinin devamında; “Allahü teâlânın sana verdiği zenginlik ve servet ile, âhıret yurdunu (yani Cennet’i) iste! “Onu tâate sarf eyle. Allahü teâlânın sana verdiği servet ile âhıreti elde etmeye çalış. Çünkü asıl maksat odur” dediler.

Âyet-i kerîmenin zâhirî, Kârûn'un âhırete inanan biri olduğunu bildirmektedir. Âyet-i kerîmede, malın; insanın Cennet’e ve tevâzû yoluna girmesine vesîle olması için sarfedilmesi istenmektedir.

Müslümanların, Kârûn'a yaptığı nasîhati bildiren âyet-i kerîmenin devamında meâlen; “Dünyâdan da nasîbini unutma!” buyruldu. (Kasas sûresi: 77) Burada birkaç husûs vardır:

1- Kârûn, tamâmen dünyânın zevk ve lezzetlerine dalmıştı. O, bundan men edildi.

2- Önceki âyet-i kerîmede; malını âhıret için sarfetmesi emredilirken, bu âyet-i kerîme ile, dünyâdan mubah yollarla faydalanmada bir mahzur olmadığı bildirildi.

Tefsîr âlimleri, bu âyet-i kerîmeye dayanarak, şunları bildirmişlerdir.

a) Dünyâda âhıret için amel yapmayı terk etme! Sıhhat, kuvvet, gençlik ve zenginliğini unutma! Onlarla âhıretini kazanmaya çalış. İnsanın dünyâdan nasîbi; Allah yolunda yaptığı harcama ile verdiği sadakalardır. Yoksa yiyip içtikleri, giyip eskittikleri değildir.

b) Dünyâdan kendinin ve ehlinin rızkını unutma!

Aynı âyet-i kerîmenin devamında meâlen; “Allahü teâlânın sana ihsân ettiği gibi, sen de O'nun kullarına (mal ile) ihsân et” buyruldu. (Kasas sûresi: 77) Mal ile ihsânın içerisine; mal ve mevki ile yardım etmek, güler yüz göstermek, iyi karşılamak ve iyi olarak anmak da dâhildir. “Allah'ın sana ihsân ettiği gibi” meâlindeki âyet; “Nimetlerimin kıymetini bilir, emrettiğim gibi kullanırsanız, onları artırırım” meâlindeki âyet-i kerîmeye tenbih içindir. Yine aynı âyet-i kerîmenin devamında, Allahü teâlâ meâlen; “Yeryüzünde fesâd arama, isteme. Çünkü Allahü teâlâ, fesâd çıkaranları sevmez” buyurdu. (Kasas sûresi: 77) Allahü teâlâya âsî olan herkes, yeryüzünde fesâd talep etmiş olur. Tefsîr-i Kebîr’de, fesâd ile, Kârûn'un zulüm ve taşkınlığının murâd olunduğu bildirilmiştir.

Kârûn, mü’minlerin yaptığı bu nasîhatleri kabûl etmedi. Şımarıklığının yanında, Allahü teâlânın kendisine verdiği nîmetlere nankörlüğünü git gide arttırdı. O dereceye geldi ki, utanmadan nîmeti kendinden bildi ve âyet-i kerîmede meâlen şöyle dediği bildirildi: “Bu servet, bana ancak bende olan ilim mukâbilinde verilmiştir” dedi. Âyet-i kerîmenin devamında Allahü teâlâ, meâlen; “O (madem ki âlimdi), kendisinden önce geçen asırlardaki nesillerden kuvvetçe ondan daha üstün, cemiyetçe (malca, yahut cemâatçe, sayıca) daha çok olan kimseleri, Allahü teâlânın hakîkaten helâk etmiş olduğunu bilmedi mi?” buyurdu. Âyet-i kerîmede, kuvveti ve malının

çokluğu ile mağrur olması kınanmaktadır. Halbuki o, kendisi gibi, hattâ, kendisinden daha zengin, güçlü ve kuvvetli olanların hâllerini Tevrât'da okumuş, târihçilerden dinlemişti. O, kendisini helâkten koruyacak faydalı ilmi bilemedi. Bildiğini iddiâ ettiği ilim, onu helâk olmaktan koruyamadı. Sehl-i Tüsterî hazretleri şöyle buyurdu: "Nefsine bakan, ona kıymet veren kimse felâh bulmaz, onun hâli iyi olmaz. Sa'îd yâni âkıbeti iyi kimsede, sözleri ve işleri sebebiyle ucb (kendini beğenme) olmaz. Bu sebeple Allahü teâlâ, işlerinde ve sözlerinde, lütfunu ve ihsânını ona gösterir. Şakî yâni âkıbeti kötü kimse ise; işlerini, sözlerini ve hâllerini güzel görür. Allahü teâlânın kendisine lütûf ve ihsânda bulunduğunu görüp bilemez. Bundan dolayı, işlerini, sözlerini ve iyi hâllerini kendinden bilerek övünür. Bu hâllerini, nefsine nispet ederek, onların kendisinde bulunan fazîletlerden dolayı olduğunu zanneder. Sonunda, Kârûn gibi, bir gün yerin dibine geçirilir."

Aynı âyet-i kerîmenin devamında meâlen; "(Kıyâmette) mücrimlerden günâhları sorulmaz" buyruldu. (Kasas sûresi: 78)

"Kârûn, zînet ve ihtişâmı içinde kavminin karşısına çıktı. Dünyâ hayâtını arzu edenler; "Ne olurdu, Kârûn'a verilen (servet) gibi, bizim de olsaydı. O, hakîkaten büyük nasîb sâhibidir dediler. Kendilerine (berekete ve âhıret hâllerine dair) ilim verilenler de; Yazıklar olsun size! Îmân edip, sâlih amel işleyenlere Allahü teâlânın verdiği sevâb, (Kârûn'un malından ve dünyâdan) daha hayırlıdır. Bu sevâba ancak günâhlardan sakınıp, tâate sabredenler kavuşur dediler." (Kasas sûresi: 79-80)

Dünyâya gönül bağlamış olanlara, bu sözü, Yûşa' aleyhisselâm ve eshâbı gibi, ilim ve mârifet sâhibi dindar kimseler söylemişlerdir. Çünkü sevâb, pek kıymetli olup, dâimî olan Cennet nîmetlerine sebep olur. Halbuki; mal, mülk, servet gibi nîmetler, sevâba benzemez. Bunların yüzünden insana zarar gelebilir. Üstelik mal, mülk ve servet geçici ve iğretidir.

Kârûn, Mûsâ aleyhisselâma muhâlefette daha da ileri gidip, altından binâ yaptı. Orada yemekler hazırlatıp ziyâfetler vererek, İsrâiloğullarını yanına çekmeye çalıştı. Onlardan bir kısmı, ona iltifât etmeye, ziyâfetlerine gitmeye, sözlerine kanmaya başladı. Onun şatafat ve malına imrenip, onun

gibi zengin olma hülyalarına düşenler oldu. Hattâ bâzıları onun emrine girerek, dediğinden çıkmaz oldular.

Mûsâ aleyhisselâm ona nasîhat ederek, yaptıklarına son vermesini istedi. Allahü teâlâdan zekât emri gelinceye kadar bu hâl böyle devam etti. Allahü teâlâ, mü’minlere zekâtı farz kılınca, Mûsâ aleyhisselâm, Kârûn'a, vereceği zekâtın miktarını söyledi. Fakat Kârûn eve dönüp, mal ve parasını hesap edince, vereceğini çok buldu. Nefsi, bunu vermeye yanaşmadı. İsrâiloğullarından nefsine uyanları toplayıp; “Mûsâ'nın her dediğine itâat ettiniz, ama o, şimdi, mal ve paralarınızı almak istiyor” dedi. Onlar; “Sen bizim büyüğümüz ve efendimizsin, ne yapmamızı istersen, söyle yapalım” dediler. “Size emrim, filan fâhişeyi buraya getirin. Mûsâ benimle zinâ etti desin, ona bahşiş verelim. Bunu yapınca, İsrâiloğulları, Mûsâ aleyhisselâma baş kaldırırlar, biz de kurtuluruz” dedi. Fahişeyi getirdiler. Kârûn, ona bin dirhem gümüş (akçe) verdi. Bin altın, hattâ bir tas altın verdi diyenler de oldu. Ve sonra ona; “Senin koruyucun benim, seni benim hanımlarımla birlikte bulunduracağım. Ama yarın, İsrâiloğullarının gözü önünde, Mûsâ benimle zinâ etti diyeceksin” dedi. Ertesi gün olunca, Kârûn, İsrâiloğullarını topladı. Sonra Mûsâ aleyhisselâma geldi. “İsrâiloğulları toplandı, seni beklerler, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını dinlerinin esaslarını, şerîatlarının hükümlerini onlara bildir” dedi. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, onların yanına gitti. Anlatmaya başladı. “Hırsızlık yapanın, elini keseriz; iftirâ edene, seksen sopa vururuz; zinâ eden bekâr kimseye, yüz sopa vururuz; evli olan kimse zinâ ederse, ölünceye kadar onu taşlarız” buyurdu. Kârûn; “Ya bu işi sen yapmış olursan?” dedi. Mûsâ aleyhisselâm; “Ben de yapsam durum aynıdır!” buyurdu. Kârûn; “İsrâiloğulları, senin filan kadınla düşüp kalktığını söylüyorlar” dedi. “Ben mi?” buyurdu. “Evet” dedi. “Onu çağırın bakalım ne diyor? Şâhidlik ederse, yahut îtirâf ederse, dediği gibidir” buyurdu. Çağırdılar. Gelince, Mûsâ aleyhisselâm ona; “Ey kadın! Ben sana, bunların dediği gibi bir şey yaptım mı?” buyurdu. Sonra peygamberlik nûru ile ona bakıp; “Mûsâ'ya ve İsrâiloğullarına denizi yarıp yol yapan ve Mûsâ'ya Tevrât'ı indiren Allahü teâlâ hakkı için doğru söyle” dedi. Allah için doğruyu söylemesine yemîn verince, Allahü teâlâ kadına tevfîk ve yardım verdi. Kadın kendi kendine; “Bugün tevbe ile söze başlamam, Allah'ın peygamberine eziyet etmemden iyidir” diye düşündü ve; “Hayır, onlar yalan söylüyorlar. Ama Kârûn bana,

benimle zinâ ettiğin iftirâsını söylemem için çok para verdi” dedi. Bu sözleri söyleyince, Kârûn şaşırdı, ne yapacağını bilemedi. Orada bulunanları bir müddet sessizlik kapladı. Mûsâ aleyhisselâm hemen secdeye kapandı. Hem ağlıyor, hem de; “Yâ Rabbî! Senin düşmanın bana eziyet etti, beni rezil ve rüsvâ etmek isteyip, çirkin bir fiille beni suçladı. Ey Allah'ım, onun cezâsını ver” diyordu. Allahü teâlâ, Hazret-i Mûsâ'ya başını secdeden kaldırmasını emir buyurdu. Yere de, Mûsâ aleyhisselâmın isteğine uymasını emretti. Mûsâ aleyhisselâm; “Ey İsrâiloğulları! Allahü teâlâ beni Fir’avn'a gönderdiği gibi, Kârûn'a da gönderdi. Ona uyan onunla kalsın, benimle olan ondan ayrılsın” buyurdu. İki kişi hariç hepsi Kârûn'dan ayrıldı. Sonra Mûsâ aleyhisselâm; “Ey toprak! Onları yut” buyurdu. Dizlerine kadar yuttu. “Ey toprak! Onları yut” dedi. Bellerine kadar yuttu, Sonra; “Ey toprak! Onları yut” buyurdu. Boyunlarına kadar yuttu. Sonra; “Ey toprak! Onları yut” buyurdu. Toprak onları içine alıp, kapandı. Böylece yerin dibine geçtiler. Kârûn ve arkadaşlarından hiçbir eser kalmadı.

Allahü teâlâ, Kârûn'u ve iki arkadaşını yere geçirince, İsrâiloğulları, kendi aralarında fısıldaşıp; “Mûsâ aleyhisselâm, Kârûn'un evini, mal ve hazînelerini elde etmek için ona bedduâ etti” dediler. Mûsâ aleyhisselâm, bunun üzerine Allahü teâlâya duâ edip, evini, malını ve hazînelerini de yere geçirmesini istedi. Bunun üzerine, Hak teâlânın emriyle Kârûn'un sarayı, mal ve hazîneleri de yerin dibine geçti. Nitekim Allahü teâlâ, Kasas sûresi 81. âyetinde meâlen; “Nihâyet biz onu (Kârûn'u) ve sarayını yere geçiriverdik. Artık Allahü teâlânın azâbından onu kurtarmağa yardım edecek hiçbir cemâati da yoktu. Kendisi de o azâbı men etmeye kâdir değildi” buyurdu.

Kârûn helâk olunca, Mûsâ aleyhisselâmın nasîhat edip, Allahü teâlânın azâbıyla korkuttuğu mü’minler, Allahü teâlâya hamd ettiler. Önceden Kârûn'un malını, saltanatını ve yaşayışını temennî edenler, pişman oldular. Allahü teâlâ bunu bildirerek, aynı sûrenin 82. âyetinde meâlen; “Dün onun mal ve saltanatını temennî edenler; “Vay, demek ki, Allahü teâlâ dilediği kimsenin rızkını genişletiyor ve daraltıyor. Eğer Allahü teâlâ bize lutfetmeseydi, bizi de yere batırmıştı. Vay, demek hakîkat şu ki, kâfirler aslâ kurtulmayacak” demeye başladılar” buyurdu.

Allahü teâlâ, peygamberi Mûsâ aleyhisselâmı ve mü’minleri her belâ ve sıkıntıdan kurtardı. Düşmanları olan Fir’avn'ı, Hâmân'ı ve Kârûn'u helâk eyledi. Nitekim Ankebût sûresi 39. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Kârûn'u Fir’avn'ı ve (onun veziri) Hâmân'ı da helâk ettik. Gerçekten Mûsâ (aleyhisselâm), onlara apaçık delillerle gelmişti de, onlar yeryüzünde kibirlenip baş kaldırmışlardı (iman etmemişlerdi). Azâbımız onlara ulaşıp kurtulamadılar” buyurdu.

Allahü teâlâ, Kasas sûresinin 83. âyet-i kerîmesinde de meâlen; “İşte âhıret yurdu! Biz onu yeryüzünde tekebbür ve fesâd istemeyenlere veririz. Akıbet (Cennet) müttekîlerindir” buyurdu. Yâni, güzel akıbet; emirlerini yerine getirip, yasaklarından sakınmak sûretiyle, Allahü teâlânın azâbından korkan kimseler içindir. Yâhud, müttekîlerin âkıbeti, Cennet’te yerleşmektir.

Kârûn'un, bu şekilde mal ve mülkü ile birlikte batırılışının belli başlı sebepleri şunlardır:

1- Fakirliğinde tevâzû, zühd ve takvâ üzere iken, zengin olunca, mal ve mülküne kibirlenerek, onların kendisini kurtaracağını zannetmesi. Bu şekilde mal ve servet ile kibirlenmek, İslâm âlimlerinin eserlerinde şöyle izâh buyrulmuştur:

Mal ve servet ile kibirlenmek, hükümdârlar ile zengin tüccarlarda görülür. Hükümdârlar, hazînelerinin dolu olmasından, tüccarlar da, sermâye ve servetlerinin çokluğundan öğünürler. Mal, mülk sâhibi olan bir kısım kimseler, birbirlerine; “Benim çiftliğim seninkinden çok, elbisem daha mükemmel, atım, arabam seninkinden daha kıymetli” gibi sözler söyleyerek öğünürler. Buna benzer sözlerle zenginler, fakirlere üstünlük taslar ve onları hakir görerek; “Ben istesem seni toptan satın alırım, hattâ seni hizmetçiliğe bile kabûl etmem, sen kim oluyorsun? Cürmün ne ki hükmün n’ola? Benim arabamın tekerleri seni satın alır. Senin bir yılda yiyemediğini, ben, bir günde sadaka olarak dağıtırım” şeklinde laflar söylerler. Bütün bu sözleri, zenginliği üstün, fakirliği aşağı gördükleri için sarf ederler. Halbuki bu sözler, onların, fakirliğin fazîletini, zenginliğin âfetlerini bilmediklerindendir. Mal ve mevki ile övünmenin değersiz olduğu, Kehf

sûresinde beyân buyrulmuştur. "(Arkadaşına); Benim malım seninkinden fazla, cemâatim de (evlatlarım, hizmetçilerim veya aşiretim de) daha üstündür" dedi. (Arkadaşı da ona); "Eğer mal ve evladca beni kendinden aşağı görüyorsan, umarım ki Rabbim (îmânım cihetiyle) bana, senin bahçenden daha hayırlısını verir ve seninkinin üzerine (küfrün sebebiyle) gökten bir belâ gönderip, ayak kayacak düz toprak olur. Yâhud bahçenin suyunu yere batırır da bir daha bulamazsın!" (Kehf sûresi: 39-41)

Allahü teâlâ onların aralarında geçen bu ibretli konuşmaları beyân buyurduktan sonra, mal ve mülkü harâb olunca pişman olup, "Keşke Rabbime kimseyi ortak koşmasaydım" (Kehf sûresi: 42) diyeceğini bildirdi. Kârûn'un kibirlenmesi de mal ve mülküne güvenmesindendi. Bu husûs, Kasas sûresi 79. âyet-i kerîmesinde bildirilmiştir.

Bir gün Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem), bir zenginin yanına bir fakirin oturduğunu ve buna memnun olmayan zenginin, eteklerini topladığını görünce; "Yoksulluğunun sana ulaşacağından mı korktun?" buyurdu. O zenginin bu davranışı, malıyla kibirlenmesindendi.

Bu hastalığın tedâvisi, servetin afetlerini, ondaki kul haklarını ve gâilelerini düşünmektir. Yoksulluğun fazîletini, Cennet'e ilk önce fakirlerin gireceklerini ve kendisinden çok daha fazla mala sâhip, nice zenginlerin bulunacağını düşünerek, ucb ve kibrini kırmalıdır. Resûl-i ekremin (sallallahü aleyhi ve sellem); "Önceki ümmetlerde kibir sâhibi birisi, eteklerini yerde sürüyerek yürürdü. Gayret-i ilâhiyyeye dokunarak, yer bunu yuttu" buyurduğunu hatırlamalıdır. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), bu hadîs-i şerîfi ile, malıyla böbürlenenlerin cezâlarına işâret buyurmuştur.

Eshâb-ı kirâmdan olan Ebû Zer (radıyallahü anh) şöyle anlatır: "Bir gün Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) ile mescide girmiştik. Resûl-i ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) "Başını kaldır" buyurdu. Ben de başımı kaldırdım, güzel elbise giymiş bir kimse gördüm. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) tekrar; "Başını kaldır" buyurdu. Bu defâ da eski elbise giymiş bir kimse gördüm. Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) "Ey Ebû

Zer! Şu eski elbiseli, o yeni elbiseliden yer dolusu kadar hayırlıdır” buyurdu.

Bunlar ve daha nice haberler, Allahü teâlâ katında, mala düşkün olan zenginlerin hakîrliğini ve îmânlı, sabırlı fakirlerin şerefini anlatmaktadır. Bunları bildikten sonra bir mü’min için serveti ile ucb edip, kibirlenmek düşünülür mü? Hattâ bütün bunları bilen bir müslüman, serveti helâlinden kazanarak meşrû yola sarf edip edemediği ve eline geçen malın hakkını verip veremediğini düşünerek dâimâ korku içerisinde olur.

2- Kârûn; şerrinden müslümanları korumak, doğru yolda gitmesine vesîle olmak için Mûsâ aleyhisselâmın müdârâ (idâre) ettiği bir kimseydi. Onun yaptığı bütün eziyetlere, kendisine verdiği sıkıntılara hep sabrederdi. Kendisine veya başkalarına zarar gelme korkusundan dolayı, iyiliği emretmek ve haramı men etmek mümkün olmazsa, böyle fitneye mâni olmak için susmaya, müdârâ etmek denir. Kalbi, haramı men etmek istediği hâlde, müdârâ yapmak câizdir. Hattâ, sadaka sevâbı hâsıl olur. Müdârâ ederken tatlı dilli ve güler yüzlü olmak lâzımdır. Talebeye ders verirken de, müdârâ yapılır. İmâm-ı Gazâlî (rahmetullahi aleyh) buyurdu ki: “İnsanlar, üç kısımdır: Bir kısmı, gıdâ gibidir. Herkese, her zaman lâzımdır. İkinci kısmı, ilaç gibidirler, ihtiyaç zamanında lâzım olurlar. Üçüncü kısmı, hastalık gibidir. Bunlara ihtiyaç olmaz. Fakat, kendileri insanlara musallat olurlar, bulaşırlar. Bunlardan kurtulmak için, müdârâ etmek lâzımdır.” Müdârâ, câizdir. Bazen da müsteâb olur. Evinde zevcesine müdârâ etmeyen kimsenin, rahatı, huzûru kalmaz. Resûlullah'a (sallallahü aleyhi ve sellem), bir misâfir geldi; “İçeri alınız! O, kötü bir insandır” buyurdu. İçeri girince, onunla tatlı ve neşeli konuştu. Gidince, yumuşak konuşmasının sebebi sorulunca; “Kıyâmette, en kötü yerde bulunacak kimse, dünyâda zararından korunmak için ikrâm olunandır” buyurdu. Hadîs-i şerîfte; “Sıkılmadan açıkça haram işleyen kimseyi gıybet etmek câiz olduğu gibi, şerlerinden korunmak için bunlara müdârâ etmek de câizdir. Fakat müdârâ, müdâhene şeklini almamalıdır” buyruldu. Müdârâ, dîni veya dünyâyı zarardan kurtarmak için, dünyâ menfâatinden vermektir. Müdâhene, dünyâ ele geçirmek için dinden vermektir. Zâlime müdârâ ederken, kendisi ve zulümleri medh olunmaz.

3- Kârûn'un kötülüklerinden biri de mal ve mevkî husûsunda çok hırslı olmasıydı. Hazînelerinin yalnız anahtarlarını kırk katır taşırdı. Bu kadar zengin olmasına rağmen, yine de malını çoğaltmaya bakar, Mûsâ aleyhisselâmın istediği zekât husûsunda âdetâ pazarlığa girişirdi. Emredilen zekât, çok az bir miktarda olmasına rağmen, onu da vermek zor geldi. Bütün bunların yanında, bir de, Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn gibi İsrâiloğullarına hükmetmek, reîs olmak sevdâsına düştü. Hazret-i Mûsâ'ya varıp, makâm ve mevki istemeye kalktı. Arzusuna kavuşamayınca da, İsrâiloğulları içinde fitne çıkarmağa kalkıştı. Sonra da mal ve mülkü ile berâber yerin dibine geçti. O, mal ve mevkîyi faydası için istediğini zannediyordu. Halbuki onun, isteyip de sâhip olduklarının hiçbirisi ona fayda vermedi. Nitekim hadîs-i şerîflerde mal ve şöhret hırsının zararları husûsunda şöyle buyruldu:

“İki aç kurdun, bir koyun sürüsüne girdiği zaman, yaptıkları zarardan, mal ve şöhret hırsının insana yapacağı zarar daha çoktur.”

“İnsana zarar olarak, din ve dünyâ işlerinde parmakla gösterilmesi yetişir.” Yâni, insanın din veya dünyâ işlerinde şöhret sâhibi olması, dînine de, dünyâsına da çok zarar verir.

“Medh olunmağı sevmek, insanı kör ve sağır eder. Kabahatlerini kusurlarını görmez olur. Doğru sözleri, kendisine yapılan nasîhatleri işitmez olur.”

Mevkî ve şöhret sâhibi olmak arzusu, insanlarda üç şeyden hâsıl olur: Birinci sebep, nefsin arzularına kavuşmaktır. Nefs, arzularının, haram yollardan elde edilmesini ister. İkincisi, kendinin ve başkalarının haklarını zâlimlerden kurtarmak ve müstehâb olan sadaka vermek için ve hayrât, hasenât yapmak için yahut mübâh olan işler yapmak için, meselâ, iyi yemek, iyi giyinmek, iyi evlerde oturmak ve çoluk-çocuk sâhibi olup, rahat ve mes’ûd yaşamak için veya mazlumları zâlimlerden kurtarmak için yâhut ibâdetlerine manî olacak şeylerden kurtulmak için ve İslâm dînine ve müslümanlara hizmet için mevki sâhibi olmak istenir. Bu niyet ile mevkiye kavuşurken, riyâ gibi ve hakkı bâtıl ile karıştırmak gibi, İslâmiyetin yasak ettiği şeyleri yapmazsa ve vâcibleri, sünnetleri terk etmezse, bunun mevkî sâhibi olması câizdir, hattâ müstehâbdır. Çünkü câiz ve lâzım olan şeylere

kavuşturucu sebepler, vâsıtalar yapmak da, câiz ve lâzım olur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, iyi insanların nasıl olacağını bildirirken, bunların; “Müslümanlara imâm olmak istediklerini” de bildirmektedir. Önceki dinlerde bildirilen ve red edilmeyen haberler, bizim dînimizde de mûteberdir.

Hadîs-i şerîflerde buyruldu ki: “Hak ve adâlet üzere bir gün hâkimlik yapmayı, bir sene devamlı gazâ etmekten daha çok severim.”

“Bir saat adâlet ile idârecilik yapmak, altmış sene nâfile ibâdet yapmaktan daha iyidir.”

Mevkî sâhibi olmağı istemenin sebeplerinden üçüncüsü, nefsini eğlendirmektir. Nefs, maldan olduğu gibi, mevkîden de lezzet almaktadır. Arada İslâmiyete uymayan işler bulunmazsa, nefsi, lezzet aldığı şeye kavuşturmak haram olmaz ise de, takvânın, himmetin az olduğunu gösterir. Mevkî elde ettikten sonra, insanların gönüllerini kazanmak için, riyâ ve müdâhene ve gösteriş yapmasından korkulur. Hattâ, münâfıklık ve hakkı bâtıl ile karıştırmak ve hattâ hîle ve yalan gibi tehlikeli hâller de olabilir. Helâl ile haram karışık olan şeyi yapmamak lâzımdır. Mevkî sâhibi olmanın bu üçüncü sebebi, haram değil ise de, iyi olmadığı için, ilâcını bilmek ve yapmak lâzımdır. Önce mevkînin geçici olduğunu ve zararlarını, tehlikelerini düşünmelidir. Kârûn'un helâk olmasının sebeplerinden biri de, zekât vermekten çekinmesi, Hazret-i Mûsâ'nın bu husûstaki bütün nasîhatlerine kulak tıkamasıydı.

İslâm âlimleri, dînimizin beş şartından biri olan zekâtı vermeyenler hakkında kitaplarında çok şeyler yazmışlar, eserlerinde onların dünyâ ve âhırette düçâr olacakları cezâları, geniş geniş izâh etmişlerdir. Bunlardan Muhammed Rebhâmî hazretleri, “Riyâd-ün-nasihin” adlı eserinde şöyle yazmaktadır: Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem), vedâ haccında buyurdu ki: “Malınızın zekâtını veriniz! Biliniz ki, zekâtını vermeyenlerin; orucu, haccı, cihâdı ve îmânı yoktur!” Yâni, zekât vermeği vazife bilmez, farz olduğuna inanmaz, vermediği için üzülmez, günâha girdiğini bilmezse, îmânsız olur. Senelerce zekât vermeyenlerin zekât borçları birikerek, bütün malını kaplar. Malı kendinin sanıp, müslümanların o malda hakkı olduğunu

hatırına bile getirmez. Kalbi hiç sızlamaz. Bu mala sımsıkı sarılmıştır. Böyle kimseler, müslüman olarak tanınır. Fakat bunlardan, îmânını kurtaran pek nâdir olur. Zekât vermek, Kur'ân-ı kerîmin otuziki yerinde, namazla birlikte emredilmektedir. Tevbe sûresi 34. âyetinde, böyle kimseler için meâlen; "Malı, parayı, biriktirip zekâtını, müslüman fakirlerine vermeyenlere çok acı azâbı müjdele!" buyruluyor. Bu azâbı, bundan sonraki âyet-i kerîme meâlen şöyle bildiriyor: "Zekâtı verilmeyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sâhiplerinin alınlarına, böğürlerine, sırtlarına mühür basar gibi bastırılacaktır."

Ey mağrur zengin! Dünyânın çabuk geçip gidici malı, parası, seni aldatmasın! Bunlar, senden önce, başkalarının idi. Senden sonra da, başkasının olacak. Cehennem'in şiddetli azâbını düşün! Zekâtını ayırıp vermediğin o mal, uşrunu vermediğin o buğday, hakîkatte zehirdir. Malın hakîkî sâhibi, Allahü teâlâdır. Zenginler, O'nun vekilleri, me'murları demektir. Vekillerin, Allahü teâlânın borcunu fakirlere vermesi lâzımdır. Zerre kadar iyilik eden, iyiliğini bulacaktır. Hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ iyilik edenlere, karşılığını elbette verecektir" buyruldu. Haşr sûresi, 9. âyet-i kerîmede meâlen; "Zekâtını veren, elbette kurtulacaktır" diye müjdelendi. İmrân sûresi 180. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allahü teâlânın ihsân ettiği malın zekâtını vermeyenler, iyi ettiklerini, zengin kalacaklarını sanıyor. Halbuki, kendilerine kötülük yapmış oluyorlar. O malları, Cehennem'de azâb âleti olacak, yılan şeklinde boyunlarına sarılıp, baştan ayağa kadar onları sokacaktır" buyruldu. Kıyâmete ve Cehennem azâbına inanan zenginlerin; mallarının zekâtını, tarla mahsüllerinin, meyvelerinin uşrunu vererek, bu azâblardan kurtulmaları lâzımdır. Hadîs-i şerîfte; "Zekât vererek, malınızı zarardan koruyunuz" buyruldu. "Tefsîr-i Mugnî"de diyor ki: "Kur'ân-ı kerîmde üç şey, üç şeyle berâber bildirildi. Bunlardan biri yapılmazsa, ikincisi kabûl olmaz: Peygambere (sallallahü aleyhi ve sellem) itâat edilmedikçe, Allahü teâlâya itâat edilmiş olmaz. Ana ve babaya şükredilmedikçe, Allahü teâlâya şükredilmiş olmaz. Malın zekâtı, verilmedikçe, namazlar kabûl olmaz." Ey, gaflet şarâbının sarhoşu! Dünyânın zevk ve safâsı peşinde daha ne kadar koşacaksın? Bu kıymetli ömrü, ne zamana kadar ziyân edeceksin? İslâmiyetin emir ve yasaklarına aldırış etmezsin! Azrâil aleyhisselâmın gelip, canını zorla alacağı, ecel arslanının pençesini sana takacağı, can verme acılarının başına geleceği,

şeytanın, îmânını çalmak için kasd edeceği, dostlarının; “Vah vah öldü, siz sağ olun” diye evlâdına tâziye edecekleri vakti düşün! Firâk sesi gelip; “Bize yarayan bir şey yapmadın. Hep beğenmediklerimizi işledin. Biz de sana, senin bize yaptığın gibi yaparız” diyecekleri zamandan korkmuyor musun?

Düşün, kabir ve âhıret suâllerine ne cevap hazırladın? Allahü teâlânın tekdîrine ne bahâne yapacaksın? Kendine acı! Suâle çekileceksin. Halbuki, verecek cevâbın yok. Cehennem’e girersen, ateşine dayanamazsın. Kendine ve herkese öyle iyilik et ki, başkası iyilik yapınca, sen yaptın sansınlar. Kendine ve kimseye kötülük etme ki, başkasına bir fenâlık yapınca, sen yaptın sanmasınlar.

“Sahîh-i Müslim”deki bir hadîs-i şerîfte; “Ey Âdemoğlu! Benim malım, benim malım dersin. O maldan senin olan; yiyerek yok ettiğin, giyerek eskittiğin ve Allah için vererek, sonsuz yaşattığındır” buyruldu. Eğer malını seviyorsan, niçin düşmanlarına bırakıp da gidiyorsun. Sevdiğinden ayrılma, berâber götür! Hepsini veremezsen, bâri kendini de, bir vâris yerine koyup, hisseni âhıret yolunda gönder. Bunu da yapamazsan, bâri, zekâtını ver de, azâbdan kurtul! Hiratlı üstâd, Hace Abdullah-i Ensârî diyor ki: “Malı seviyorsan, yerine sarf et de, sana sonsuz arkadaş olsun! Eğer sevmiyorsan, ye de, yok olsun!”

Ferîdüddîn-i Attâr (rahmetullahi aleyh), “Tezkire-i evliyâ” kitabında anlatır; Cüneyd-i Bağdâdî yedi yaşında idi. Mektepten gelince, babasını ağlıyor görüp sordu. Babası; “Bugün, zekât olarak, dayın Sırrî-yi Sekatî'ye birkaç gümüş göndermiştim, almamış. Kıymetli ömrümü, Allah adamlarının, beğenip, almadığı gümüşler için geçirmiş olduğuma ağlıyorum” dedi. Cüneyd; “Babacığım, o parayı ver, ben götüreyim” deyip, dayısına gitti. Kapıyı çaldı. Dayısı kim olduğunu sorunca; “Ben Cüneyd’im. Dayıcığım kapıyı aç ve babamın zekâtı olan bu gümüşleri al!” dedi. Dayısı; “Almam” deyince, Cüneyd; “Adl edip, babama emreden ve ihsân edip, seni serbest bırakan Allahü teâlâ için al!” dedi. Sırrî; “Babana ne emretti ve bana ne ihsân etti?” dedi. Cüneyd; “Babamı zengin yapıp, zekât vermesini emretmekle adâlet eyledi. Seni fakir yapıp, zekâtı kabûl etmek ve etmemek arasında serbest bırakmakla ihsân eyledi” dedi. Bu söz, Sırrî'nin hoşuna

gidip; “Oğlum! Gümüşleri kabûl etmeden önce, seni kabûl ettim” dedi. Kapıyı açıp parayı aldı.

Kârûn'un yaşayışı, doymak bilmeyen dünyâ arzusu, Mûsâ aleyhisselâmın emirlerine uymaması ve onun gibi olanların başına gelen felâketlerde, bütün insanlar için ibret alınacak dersler vardır.

Erîha beldesinde bulunan Amâlikalılar ile harb etme durumu:

Bilindiği gibi, Mûsâ aleyhisselâm, İsrâiloğulları ile berâber, dedelerinin asıl memleketi olan Ken’ân diyârına gitmek üzere Mısır'dan çıkmışlardı. Allahü teâlâ onlara, Arz-ı mev’ûd denilen yerde yerleşmeyi nasîb edeceğini vâdetmişti.

O zamanlarda, o beldelerde zâlim ve zorba bir kavim olan Amâlikalılar vardı. Bunlar, iri cüsseli ve kuvvetli kimselerdi.

Allahü teâlâ, zâlim ve zorba olan Amâlika kabîlesini (kavmini) helâk edip, Arz-ı mev’ûdu (Şam ve Filistin diyârını), İsrâiloğullarına vatan kılacağını Mûsâ aleyhisselâma bildirmişti.

Allahü teâlâ, İsrâiloğullarına, bu bölgede bulunan Erîha beldesine (şehrine) gidip yerleşmelerini emretti. Mûsâ aleyhisselâma vahyedip buyurdu ki; “Yâ Mûsâ! Ben, Erîha'yı sizin için memleket ve yerleşme yeri olarak yazdım, takdir ettim. Oraya git ve düşmanlardan kim varsa onlarla harb et! Muhakkak ki, onlara karşı sizin yardımcınız benim...”

Mûsâ aleyhisselâm, kavmine, Erîha beldesinde bulunanlarla harbetmek sûretiyle o beldeyi almaları icâb ettiğini, böylece kendilerine vâdolunan memleketlere varmış olacaklarını bildirdi. Toplanıp gidecekleri zaman, İsrâiloğulları, her zamanki itâatsizliklerini yine yaptılar. “Biz onlarla harb edeceğiz ama, bilmiyoruz ki, askerleri ne kadardır? Ne silâhları vardır. Önden adam gönderip, durumlarını anlayalım” dediler.

Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm her sıbtdan, yâni İsrâiloğullarının her bir kolundan birer temsilci seçti. Seçtiği bu temsilciler, iyi haber toplayan, sözünde sâdık ve vefâkar kimseler idi. Yûşa' bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ (aleyhimesselâm) da bu oniki kişi arasında idi.

Bu oniki kişilik temsilci heyeti, Erîha beldesine giderek, malûmat toplamaya başladılar. Tabi ki, oralarda bulunanlar zâlim ve zorba kimseler olup, hepsi de uzun boylu, cüsseli, güçlü kuvvetli idiler. Fakat her ne olursa olsun, onlarla muhârebe edip, şehri ele geçirmeleri lâzımdı. Bu muhârebede, Allahü teâlânın İsrâiloğullarına yardım edeceğini de vâdettiğine göre, muhârebeyi mutlakâ Mûsâ aleyhisselâm kazanacaktı. Hâl böyle olunca, Amâlikalıların güçlü, kuvvetli ve zorba kimseler olmasına hiç aldırış etmeden saldırıya geçmek icâbediyordu. Bununla berâber, hücûmda gevşek davranmak ve çekingenlik, İsrâiloğullarının âdetleri olduğundan, yine bir pürüz çıkarmamaları için, Amâlikalıların askerî güçlerinin fazla olduğunu, İsrâiloğullarına bildirmemek icâbediyordu.

Erîha beldesine incelemeye giden oniki kişi, bu sebepleri düşünerek, aralarında istişâre edip dediler ki: "Şâyet biz bu zorbaların hâllerini bütün teferruâtıyla, açık açık anlatır, haber verirsek; İsrâiloğulları, bunlarla muhârebe etmekten çekinirler. En iyisi biz, Amâlikalıların durumlarını aramızda gizleyelim..." Temsilciler aralarında bu şekilde anlaşıp İsrâiloğullarının yanına döndükten sonra, yaptıkları anlaşmayı bozdular. Yûşa' bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ hâriç, kalan on kişi sözlerinde durmayıp gördüklerini anlattılar. Bu iki zât ise, Mûsâ ve Hârûn aleyhimesselâmdan başkasına, Erîha'da gördüklerinden hiç bahsetmediler.

Başka bir rivâyete göre ise, oniki temsilci gidip araştırdıktan sonra, geri gelerek başka hiç kimseyle görüşmeden doğruca, Hazret-i Mûsâ'nın yanına vardılar ve gördükleri hâli olduğu gibi haber verdiler. O da, bu hâli gizlemelerini, İsrâiloğullarına bu şekilde haber vermemelerini emretti. Fakat, Yûşa' bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ hariç diğerleri söz dinlemeyip, kavme haber verdiler. Sözlerine sâdık olan bu iki zât ise Erîha beldesi hakkında bilgi verirken; "Orası çok güzel, çok hoş, nîmeti bol bir memleket, insanları dev cüsseli, iri yarı fakat kalbleri zayıf kimseler. Onlar size bir şey yapamazlar..." gibi şeyler söylediler.

Fakat, diğer on kişinin sözlerinde durmayarak, Amâlikalıların durumunu tam olarak anlatmaları sebebiyle, onların zâlim ve zorba kimseler oldukları İsrâiloğulları arasında yayıldı. Hal böyle olunca gitmekten çekindiler.

Mûsâ aleyhisselâm onlara; "Allahü teâlânın size takdir ettiği, sizi yerleştirmeyi vâdettiği yere, hep berâber gidin, korkmayın. Çekinmeyin. Ardınıza dönmeyin. Allahü teâlânın, yardımı elbette gelecektir. Çünkü vâdi vardır ve O'nun vâdi elbette haktır. Dolayısıyla siz hiç bir şeyden çekinmeyin. Bunlara riâyet etmez, söz dinlemezseniz, muhakkak zarara, ziyâna uğramış olur, perişân bir hâlde kalırsınız" dedi.

İsrâiloğulları ise, normalde kendilerine yakışan ve nankörlüklerine uyan cevâbı verdiler. "Hakikaten orada zorbalar var. Gerçekten, onlar oradan çıkmadıkça biz oraya giremeyiz" dediler.

Yûşa' bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ (aleyhimesselâm) da İsrâiloğullarını söz dinlemeye teşvik ederek; "Onlara aniden baskın yapın. Böyle yaparsanız gâlib olursunuz. Hakîkî îmân sâhibi iseniz, Allahü teâlâya güvenin. Zâlim ve zorba diye insanlardan korkmayın" dediler. Bu iki zât, İsrâiloğulları içindeki kabîlelerden Erîha beldesindeki kimseler hakkındaki haberleri duyanlara, korkulacak bir şey olmadığını bildirdiler. Allahü teâlânın yardım ve inâyetiyle Erîha'nın fethedileceğini söyleyerek, Hazret-i Mûsâ'ya yardımcı olmaya çalıştılar.

İsrâiloğulları, gitmeyeceklerini söylemekle de kalmayıp, içlerine düşen korku sebebiyle, ağlayıp sızlamaya, feryâd etmeye başladılar: "Keşke Mısır'da kalsaydık. Orada ölseydik. Yâhud burada, şimdi bulunduğumuz yerde ölsek de, Allahü teâlâ bizi o zâlimlerin, Amâlikalıların memleketine sokmasa. Yoksa oraya girersek kendimiz öldüğümüz gibi, kalan her şeyimiz de onlara ganîmet olur, yazık olur" dediler.

İsrâiloğullarının inâd ve tuhaflıkları hattâ küstahlıkları artarak devam ediyordu. Hazret-i Mûsâ'ya en olmadık sözleri söyleyerek, onu pek çok üzüyorlardı. "Siz ne kadar uğraşsanız ve gayret sarfetseniz yine boşuna. O zorbalar orada bulundukça biz oraya gitmeyiz. Şâyet çok istiyorsan

Rabbinle berâber sen git. İkiniz onlarla savaşın. Bizi sorarsan, biz burada kalacağız” dediler.

Hazret-i Mûsâ onların bu sözlerine çok üzüldü ve gadablandı. “Yâ Rabbî! Sen, bu söz dinlemeyen toplulukla benim aramı ayır” diye duâ etti.

Allahü teâlâ vahyedip, o Arz-ı mev’ûdun kırk sene İsrâiloğullarına haram kılındığını, çölde kırk sene müddetle şaşkın şaşkın dolaşıp duracaklarını, onlar için canını sıkıp üzülmemesini bildirdi.

Mâide sûresinin 12. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Muhakkak ki, Allahü teâlâ Benî İsrâil'den ahd, kuvvetli söz aldı. Onların oniki sıbtının her birinden bir nakîb, temsilci göndermiştin...” buyruldu.

İsrâiloğullarının Hazret-i Mûsâ'ya îtirâz edip, Erîha'da bulunan Amâlikalılarla muhârebe etmekten çekinmeleri ve bundan sonraki durumları hakkında Mâide sûresinin 21-26. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm İsrâiloğullarına) dedi ki: “Ey kavmim! Hak teâlânın, sizin yerleşmeniz için takdir ettiği ve oraya girmenizi emrettiği mukaddes yere girin. O yerde bulunan zâlimlerden korkup da arkanıza dönmeyin. (Allahü teâlânın size emrettiğini yapmaktan kaçınmayın.) Yoksa dünyâ ve âhıret sevâbından mahrûm olanların, hüsrâna düşenlerin hâline dönmüş olursunuz.

(Mûsâ aleyhisselâmın bu sözlerine karşı) İsrâiloğulları dediler ki: “Ey Mûsâ! O mukaddes yerde zâlim ve zorba bir kavim vardır. Doğrusu, onlar oradan çıkmadıkça, biz kat’îyen oraya giremeyiz. Eğer onlar oradan çıkarlarsa, biz de muhakkak oraya gireriz.”

Allahü teâlâya îmân edip, O'ndan korkanlardan (Amâlika kavmi hakkında bilgi toplamak için gidip, o kavmin kuvveti ve çokluğuyla, alâkalı haberleri İsrâiloğullarına bildirmeyen Yûşa’ bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ adındaki) iki kimse, İsrâiloğullarına dediler ki: “Ey İsrâiloğulları! Cebbârların (zâlimlerin) şehrinin kapısından hemen girin. (Onların vücutlarının büyük olmasından korkmayın. Biz onları gidip gördük ve öğrendik. Onların bedenleri büyük ve kuvvetli, fakat kalbleri zayıftır. Sizinle harb edecek rûhî metanetleri yoktur.) Bir defâ kapıdan girdiniz mi, (Allahü teâlânın vâdettiği

yardımın size gelmesiyle) elbette siz gâliplerden olursunuz. Siz gerçekten inanan, Allahü teâlânın vâdini tasdik eden kimseler iseniz, (Allahü teâlânın kudretine, size yardım edeceği hakkındaki vâdine, Mûsâ aleyhisselâmın peygamber olduğuna inanıyor, îmân ediyorsanız, düşmanların boy ve cüsselerine bakarak aldanmayınız ve onlardan korkmayınız. Size ilâhî yardımın geleceği husûsunda ve bütün her hâlinizde) Allahü teâlâya tevekkül ediniz. (O'na itimat ediniz. Yalnız O'na güveniniz ve cihâddan geri durmayınız!)

İsrâiloğulları dediler ki; “Yâ Mûsâ! Cebbârlar, zâlimler kavmi o bölgede bulundukları müddetçe biz oraya gidecek ve o beldeye girecek değiliz. Artık sen ve Rabbin berâber gidin de, ikiniz onlarla çarpışın, muhârebe edin. Biz burada kalıp, otururucularız. (Mûsâ aleyhisselâm onların cehâletlerinden, katı kalpliliklerinden, inâd ve dik kafalılıklarının fazla olmasından dolayı söyledikleri bu sözler üzerine çok üzülüp ve pek gadablanarak, Allahü teâlâya duâ edip;) “Yâ Rabbî! Ben kendimden ve kardeşim (Hârûn'dan veya bana tâbi olanlardan, dinde benimle kardeşlik edenler) den başkasına mâlik olamıyorum. Söz geçiremiyorum. Artık sen, bizimle bu fâsıklar topluluğunun arasını ayır dedi.

Bunun üzerine Allahü teâlâ ona buyurdu ki: (Şimdi kavmin içinde bulunan Kâlib ve Yûşa’ aleyhimesselâm hâriç, onlardan hiç birine, Arz-ı mukaddes'e girmek ve oralara sâhip olmak nasîb olmayacaktır.) Arz-ı mukaddes'e girmek onlara haram kılınmıştır. Artık onlar kırk sene müddetle bulundukları Tîh sahrasında, hayret içinde, şaşkın şaşkın dolaşırlar. O hâlde sen, böyle fasık bir kavmin o hâlleri için hiç mahzûn olma, kederlenme.”

Tefsîr âlimleri burada meâlleri verilen âyet-i kerîmeleri tefsîr ederken, özetle buyuruyorlar ki: İsrâiloğullarının, Hazret-i Mûsâ'ya; “Sen Rabbinle berâber git, savaş...” demelerindeki “Rabb” kelimesine zâhirî mânâsını vermek, yâni bu sözü; “Sen ve Rabbin olan Allahü teâlâ iki kimse olarak gidip, zorba kavim ile savaşın...” şeklinde anlamak uygun değildir. “Rabb” kelimesi burada efendi mânâsına kullanılmış olabilir. Böyle olunca, İsrâiloğulları, Hazret-i Mûsâ ile berâber Hazret-i Hârûn'u kastetmiş olurlar. Çünkü, Hazret-i Hârûn, Hazret-i Mûsâ'dan üç yaş büyük olmakla bu kelimeden maksadın burada o olduğu söylenebilir.

Âyet-i kerîmedeki “Rabb” kelimesi, Hak teâlâ mânâsına kullanılmış olsa, yine bunu; “Sen ve Rabbin olan Allahü teâlâ iki kimse olarak gidip, zorba kavim ile savaşınız” şeklinde anlamak uygun değildir. Bu hâlde; “Rabbinin yardım ve nusreti ile...” demek lâzım olur.

Şâyet, bu kelime ile maksat Hak teâlâ olsaydı, Allahü teâlânın cisim olmadığı için bir insan gibi, gidip savaşması muhal olduğundan yâni düşünülemeyeceğinden böyle söylemek ve düşünmek küfür olur. Şâyet hâl böyle olsaydı, Mûsâ aleyhisselâm Allahü teâlâya duâ ederken, onlar için, “...bu fâsıklar topluluğu...” demezdi, “...kâfirler topluluğu...” derdi. Bu husûsta, tefsîr âlimlerinden başka nakiller de vardır.

İsrâiloğulları, Hazret-i Mûsâ'yı çok üzmeleri sebebiyle kırk sene müddetle Tîh sahrasında âdetâ habsolundular. Ne yapacaklarını bilemez vaziyette şaşkın şaşkın dolaşırlardı. Bulundukları yer daracık, onlar ise pek kalabalıktı. Sabahleyin büyük şevkle ve gayretle, başka taraflara gitmek üzere oldukları yerden ayrılırlar; akşama kadar meşakkat ve zahmetle uzun yollar giderlerdi. Fakat Allahü teâlâ Tîh çölünden ayrılmamalarını dilediğinden, bir günlük sıkıntılı yolculuktan sonra vardıkları yerin, sabahki ayrıldıkları yer olduğunu görerek, çok hayıflanırlar, kendi kendilerine yanıp yakılırlardı. Yâni ne kadar yol giderlerse gitsinler, netîcede çıktıkları yere varırlardı.

Fakat onların tuhaflıkları, nankörlükleri hiç bitmiyordu. Bu kadar azgın, söz dinlemez, kıymet bilmez bir kavim oldukları hâlde, Allahü teâlâ, merhamet ve ihsânının sonsuz olması sebebiyle onlara rızık veriyordu. Gökten, men ve selvâ denilen tatlı ve et iniyor, onları yiyorlardı. Hazret-i Mûsâ bir yere asâsı ile vurmuştu ve taştan su çıkmıştı. İsrâiloğulları o sudan içiyorlardı ve su hiç kesilmiyordu. Allahü teâlâ tarafından bir bulut gönderilmişti. Bu bulut üzerlerinde bulunup onları gölgelendirirdi. Onlar ise, bunlara şükretmek yerine nankörlük etmekte ileri gidiyorlardı. Hattâ; “Selvâ ile etten bıktık, usandık. Bakla, soğan gibi değişik şeyler isteriz” demişlerdi.

Bu husûsta Bakara sûresinin 61. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: “Şunu da hatırlayın ki bir vakit (Hazret-i Mûsâ'ya); “Ey Mûsâ! Biz bir türlü yemeğe (kudret helvası ile bıldırcın etinden ibâret olan tek çeşit yemeğe)

mümkün değil sabredemeyeceğiz. Artık sen bizim için Rabbine duâ et de, yerin yetiştirdiği şeylerden, sebzesinden, kabağından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarıver demiştiniz. O da size; “O hayırlı olan (sıkıntı ve meşakkat çekmeden gelen, âhırette ise hesâbı olmayan men ve selvâyı) şu daha aşağı olanla (istediğiniz şeylerle) değiştirmek mi istiyorsunuz?... demişti.”

Zaman akıp giderken, İsrâiloğullarının Arz-ı mukaddes'e girmesi haram olan kırk sene dolmuştu. Bu müddet içinde nesil değişmiş; “Biz o beldeye gidip, zorba kimselerle, kat’îyen savaşamayız...” diyenler ölüp gitmişler, yerlerine, onlara göre daha itâatkar, Tevrât'ın hükümlerine uygun amel etmeye çalışan ve her biri, harbedecek yaş ve kuvvette bir nesil yetişmişti.

Bu kırk senenin sonlarına doğru, Hârûn aleyhisselâm da vefât etmişti. Mûsâ aleyhisselâmın etrâfında Yûşa’ bin Nûn ve Kâlib bin Yuknâ’dan başka eski yakınlarından hiç kimse kalmamıştı. Kavminin hepsi Hazret-i Mûsâ'ya itâat eder duruma gelmişti.

Mûsâ aleyhisselâm ümmeti ile birlikte Lût gölünün güney tarafına geldi. Orada bulunan Ûç bin Unk adında zâlim melik ile harbederek, Şerî’a nehrinin doğu kısmındaki yerleri ele geçirdi. Erîha şehrinin karşısındaki dağa çıktı. Uzaktan Ken’ân ilini (diyârını) gördü. Uzakta olmasına rağmen, oralar bu dağdan görülürdü.

Mûsâ aleyhisselâmın mûcizeleri:

Hazret-i Mûsâ'nın mûcizelerinden meşhûr olanlar şunlardır: 1- Asâ, 2- Yed-i Beydâ (Beyaz el), 3- Kıtlık olması, 4- Tûfan, 5- Çekirge, 6- Kuml veya kummel yâni bit, 7- Kurbağa, 8- Kan, 9- Tâûn, 10- Kavmi ile berâber geçmek istediğinde, asâsını vurunca denizin yarılıp oniki ayrı yol açılması, 11- Gökten, men ve selvâ denilen kudret helvası ve bıldırcın eti inmesi, İsrâiloğullarının bunlarla beslenmesi, 12- Tîh sahrasında mübârek asâsını bir taşa vurmakla, o taştan su fışkırması, 13- Altından (mücevherâttan) yapılmış buzağı heykelinin yanması, 14- Yağmurla kan kokularının giderilmesi, 15- Ölen bir kimsenin dirilerek kendini öldürenleri haber

vermesi, 16- Bir kurdun Hazret-i Mûsâ'ya gelerek, İsrâiloğulları hakkında haber getirmesi, 17- Sarı dikenlerin altına çevrilmesi, 18- Yerin bükülerek küçülmesi.

Mûsâ aleyhisselâmın hilyesi (görünüşü):

Mûsâ aleyhisselâm çok heybetli bir zât idi. Birine heybetle baksa, o şahıs dehşete kapılırdı.

Mübârek teninin rengi esmer idi. Yüzü, ay misâli parlardı. Uzunca boylu idi. Mübârek saçları ve sakalı siyah idi. Mübârek yüzünde bir ben vardı.

Mûsâ aleyhisselâmın fazîletleri:

Hazret-i Mûsâ Kelîmullah'dır. Vâsıtasız olarak Allahü teâlâ ile mükâleme, konuşma şerefine sâhiptir. Bizim peygamberimiz Muhammed aleyhisselâtü vesselâm, Habîbullah yâni Allahü teâlânın sevgilisidir. İbrâhim aleyhisselâm da Hâlilullah idi. Yâni Allahü teâlânın dostu idi. Hazret-i Mûsâ da Kelîmullah olmakla, Habîbullah Muhammed aleyhisselâm ve Halîlullah İbrâhim aleyhisselâmdan sonra, varlığın ve insanlığın en üstünü, fazîletlisidir. Bi'set yâni peygamber olarak gönderilme sırasına göre, ülü’l-azm olan peygamberlerin dördüncüsü; fazîlet ve üstünlük bakımından da, Muhammed aleyhisselâm ve İbrâhim aleyhisselâmdan sonra dünyâ yaratıldığı günden kıyâmete kadar gelmiş ve gelecek bütün insanların üçüncüsüdür.

Hak teâlâ katında derecesi ve makâmı çok yüksektir. Vahyi tebliğ için Cibrîl-i emîn (aleyhisselâm) kendisine dörtyüz kere gelmiştir.

Mûsâ aleyhisselâmdan Îsâ aleyhisselâma kadar gelmiş olan bütün peygamberler, ümmetlerine, Hazret-i Mûsâ'nın tebliğ ettiği, bildirdiği dîni anlatmışlar, onu yaymak için uğraşmışlardır.

İbn-i Şihâb ez-Zührî'nin (rahmetullahi aleyh) Enes bin Mâlik'ten (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz

(sallallahü aleyhi ve sellem), Mûsâ aleyhisselâm hakkında buyurdu ki: "... Bir gün Mûsâ (aleyhisselâm) yolda giderken Allahü teâlâ kendisine nidâ edip; "Ey Mûsâ! Ben, kendisinden başka ilâh olmayan Rabbin Allah'ım buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm); "Buyur yâ Rabbî! Emrine hazırım" dedi ve secdeye vardı. Allahü teâlâ; "Başını kaldır ya Mûsâ!" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) başını kaldırdı. Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! Arşın gölgesinde gölgelenmek istiyorsan, yetimlere, merhametli bir baba gibi, dul kadına da, onu muhâfaza eden ve gözeten zevci gibi ol. Yâ Mûsâ! Merhametli ol. Böyle olursan, sana da merhamet edilir. Cezâ verirsen, cezâ görürsün. Yâ Mûsâ! İsrâiloğullarına haber ver ki, kim Habîbim Muhammed'e (sallallahü aleyhi ve sellem) yetişir de O'na îmân etmezse, onu ateşe atarım. İzzetim ve celâlim hakkı için Muhammed (aleyhisselâm) ve ümmeti Cennet'e girmeden, kimse Cennet'e giremez" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî! O'nun ümmeti nasıldır?" diye suâl edince, Allahü teâlâ; "O'nun ümmeti, her zaman bana hamd ederler. Temizdirler. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibâdet ederler. Onların yaptığı az bir şeyi de kabûl ederim. La ilâhe illallah (Allah'tan başka ilâh yoktur) deyip, bunu kalbleriyle tasdik ve kabûl ettikten sonra, onları Cennet'e koyarım." Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî! Beni bu ümmetin peygamberi eyle" dedi. Allahü teâlâ; "Onların peygamberi, kendilerindendir" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) bu defâ; "Yâ Rabbî! Beni habîbin Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetinden kıl diye yalvarınca, Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! Sen önce geldin. Onlar sonra gelecekler. Fakat âhırette seninle O'nu bir araya getiririm" buyurdu."

Hadîs-i şerîfte buyruldu ki: "Allahü teâlâ, Mûsâ'ya (aleyhisselâm); "Benim için ne işledin?" diye sordu. "Yâ Rabbî! Senin için namaz kıldım, oruç tuttum, zekât verdim, ismini çok zikrettim" deyince; "Yâ Mûsâ! Namazların sana burhândır. Oruçların, Cehennem'den siperdir. Zekât, kıyâmet gününün sıcaklığından koruyan gölgedir. İsmimi söylemen de, kabir ve kıyâmet karanlığında seni aydınlatan nûrdur. Yâni bunların faydaları hep sanadır. Benim için ne yaptın?" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî! Senin için olan ameli bana bildir!" diye yalvardı. Cenâb-ı Hak; "Yâ Mûsâ! Dostlarımı benim için sevdin mi ve düşmanlarıma benim için düşmanlık ettin mi?" buyurdu." Mûsâ aleyhisselâm da, Allah için amelin, Hubb-i fillah ve Buğd-ı fillah olduğunu anladı.

Allahü teâlâ, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) şöyle vahyetti: “La ilâhe illallah” diye şehâdet edenler olmasaydı, Cehennem’i dünyâ ehline musallat ederdim. Ey Mûsâ! Bana ibâdet eden olmasaydı; bana isyân edenlere göz açıp kapayıncaya kadar bir mühlet vermezdim. Ey Mûsâ! Şurası muhakkak ki, bana inanan, benim indimde mahlûkâtın en kerîmidir. Ey Mûsâ! Âsî olanın sözünün ağırlığı, dünyâdaki bütün kumların ağırlığına denktir.” Mûsâ aleyhisselâm ise; “Yâ Rabbî! Bu âsînin kim olduğunu lütfen bildir” dedi. Allahü teâlâ buyurdu ki: “O kimse anasına ve babasına; “Ben sizi dinlemiyorum” diyendir.”

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma buyurdu ki: “Yâ Mûsâ! Dünyâda iş yapanlar (amel işleyenler) içinde en çok sevdiğim kimse, zâhid olanlardır. Bana en çok yaklaşan kimse, haram kıldıklarımdan kaçınan kimsedir. Bana en çok sevgili olan âbid, bana ibâdet ederken benim korkumdan ağlayan kimsedir.” Mûsâ aleyhisselâm dedi ki: “Yâ Rabbî! Sen onlar için ne hazırladın? Onlara, karşılık, mükâfât olarak ne vereceksin?” Allahü teâlâ buyurdu ki: “Zâhidlere Cennet’i mubah kılarım. Orada nereyi isterlerse oraya inerler. (Diledikleri yerlere girerler, otururlar.) Haramlardan sakınanlara (verâ sâhiplerine) gelince, onları hesâba çekmekten hayâ ederim ve onları hesapsız olarak Cennet’e sokarım. İbâdetlerinde benim korkumdan ağlayanlara gelince; onlar için, hiç kimsenin kendileriyle berâber olamayacağı (başkalarına nasîb olmayan) Refîk-ül-a'lâ (en iyi dostluk, en üstünlük) mertebesi vardır.”

Hazret-i Mûsâ, Allahü teâlâya münâcâtında; “Yâ Rabbî! Beni Kelîmullah olmakla şereflendirdin. Benimle konuştun. Daha önce, bu şekilde kimse ile konuşmadığın hâlde, ne için beni seçtin? Acabâ yaptığım hangi amel sebebiyle bana bu ihsânı yaptın!” diye suâl eyledi. Allahü teâlâ cevâbında; “Yâ Mûsâ! Senden râzıyım. Râzı olmama sebep, hükümlerime râzı olman oldu” buyurdu.

Sa'lebî tefsîrinde, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) şöyle nakletmektedir: Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: “Mûsâ (aleyhisselâm); “Yâ Rabbî! Benim ümmetimden daha üstün bir ümmet yarattın mı? diye suâl eyledi. O zaman Allahü teâlâ; “Ey Mûsâ! Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetinin diğer mahlûklara üstünlüğü,

benim, yarattıklarıma olan üstünlüğüm gibidir” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm; “Yâ Rabbî! Keşke ben Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetini görseydim” dedi. Allahü teâlâ da; “Sen onları göremeyeceksin. Keşke onların sözlerini işitmeyi isteseydin” buyurdu. Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm); “Onların sözlerini işitmek istiyorum” deyince, Allahü teâlâ; “Ey ümmet-i Muhammed! diye hitâb buyurdu. Biz de, babalarımızın sulbünden, analarımızın rahminden; Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lâ şerîke leke lebbeyk, innel-hamde ven-ni’mete leke vel-mülke lâ şerîke lek” diye cevap verdik. Yine Allahü teâlâ; “Ey Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmeti! Benim rahmetim gadabımı, affım cezâmı geçmiştir. Ben, size istemeden verdim. Kim bana kıyâmet gününde, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in (aleyhisselâm) benim peygamberim ve kulum olduğuna şehâdet ederek gelirse, onun yerini Cennet yaparım. Günâhları, deniz köpükleri kadar çok olsa bile buyurdu.”

Mûsâ aleyhisselâm bir gün; “Yâ Rabbî Cennet’te benim komşum kim olacak! Bana bildir de onu bulup görüşeyim” diye Allahü teâlâya münâcâtta bulundu. Cevaben emrolundu ki: “Falan beldeye var. Orada çarşının başında bir kasap dükkanı var. O dükkanın sâhibi olan kasabı gör. O, velî kulumdur. Yalnız bilesin ki, onun çok önemli bir işi vardır. Çağırırsan gelmez. İşte senin Cennet’teki komşun o olacaktır.” Mûsâ aleyhisselâm hemen denilen yere gitti. Kasabı buldu ve ona; “Ben sana misâfir geldim” dedi. Kasap, gelen zâtın Hazret-i Mûsâ olduğunu bilmeden; “Merhâbâ, hoş geldin” diyerek onu evine götürdü. Mûsâ aleyhisselâmı baş köşeye oturtup, çok ikrâmda bulundu. Mûsâ aleyhisselâm, kasabın, ocakta bir çömlek içinde et pişirdiğini gördü. Et pişince, çömlekten bir parçasını çıkararak, ufak parçalar hâline getirdi. Bir tabağa koyup hazırladı. Çömlekteki etten bir parça daha çıkarıp bir tabakta misâfirine (Hazret-i Mûsâ'ya) ikrâm etti ve kendisinin mühim bir işi olduğunu, yemeği yemek için beklememesini söyledi. Sonra duvarda asılı büyük bir zenbili indirdi. İçinde bulunan mecâlsiz, yaşlı kadına parçaladığı küçük et parçalarını yedirdi. Kadının kirlettiği bezleri temizledi. Yeni bezler koyduktan sonra yerine astı. Ellerini yıkayıp, misâfirinin yanına geldi. Mûsâ aleyhisselâm bu durumu hayretle tâkib etti. Kasap sofraya gelip, misâfirinin yemeğe başlamadığını görünce, yine buyur etti. Mûsâ aleyhisselâm; “Sen bana bu zenbildeki sırrı söylemedikçe bir lokma bile yemem” deyince, kasap; “Ey misâfirim! Bu

zenbilin içinde bulunan yaşlı kadın annemdir. Çok yaşlı olduğu için tâkâti kalmamıştır. Evde ona bakacak bir mahremim yok. Evleneceğim hanım, annemi incitir diye evlenmiyorum. Evde yalnız bıraktığımda herhangi bir hayvanın ona zarar vermesinden korkuyorum. Günde iki öğün yemek yediriyorum. Onun hizmetini gördükten sonra, işime gönül rahatlığı ile gidiyorum” dedi. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ; “Ancak anlayamadığım bir şey daha var. Sen anana su içirdikten sonra, dudakları kıpırdayıp bir şeyler mırıldandı. Sen de âmin dedin. O ne idi?” diye sordu. Kasap; “Annem her defâsında; Allah seni Cennet’te Mûsâ aleyhisselâma komşu eylesin diye duâ eder. Ben de olamayacağını bildiğim hâlde bu güzel duâya âmin derim. Bende nerede öyle bir amel ki, o büyük peygambere komşu olabileyim” deyince, o zamana kadar kimliğini saklayan Mûsâ aleyhisselâm; “Yâ veli! işte ben Mûsâ'yım. Beni sana, Allahü teâlâ gönderdi. Ananın rızâsını kazandığın için Cennet-i a'lâyı ve orada bana komşu olmayı kazandın” dedi. Kasap hemen kalkarak Mûsâ'nın aleyhisselâm elini öptü. Sevinç içinde birlikte yemek yediler.

İşte ana hakkı gözeten böyle olur.

Resûlullah efendimizin (sallallahü aleyhi ve sellem) Mûsâ aleyhisselâm üzerine fazîleti şunlardır:

1- Mûsâ aleyhisselâma Kelîmiyyet (Hak teâlâ ile konuşmak) mertebesi verildi. Habîbullah Muhammed aleyhisselâma ise mîrâç gecesinde yalnız olarak sohbet etmek derecesi verildi.

2- Mûsâ aleyhisselâma mûcize olarak Yed-i beydâ verildi; mübârek eli parlak olarak görünürdü. Habîbullah'a ise parlak millet-i Hanîfe ihsân olundu.

3- Mûsâ aleyhisselâma asâ verildi. Bununla Fir’avn’ın sihirlerini mahvetti. Resûl-i ekreme (sallallahü aleyhi ve sellem) ise şefâat verildi ki, cümle günâhları mahveder.

4- Mûsâ aleyhisselâma, Benî İsrâil'in peygamberliği ve hâkimiyeti verildi. Resûl-i ekreme (sallallahü aleyhi ve sellem), dünyâ ve âhıret sultânlığı ihsân edildi.

5- Mûsâ aleyhisselâma mûcize verildi. Ümmetiyle berâber denizi geçtiler. Etekleri ıslanmadı. Bizim Peygamberimize kıyâmet günü öyle bir mertebe verilir ki, ümmetiyle berâber sırâtı geçerler de, eteklerine bile Cehennem kıvılcımı dokunmaz.

6- Mûsâ aleyhisselâm, gece ve gündüz olmak üzere iki kere münâcât ederdi. Muhammed aleyhisselâma öyle bir saâdet verildi ki, ümmeti günde beş kere münâcât ederler.

7- Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma bir taştan oniki çeşme akıttı. Server-i âlemin (sallallahü aleyhi ve sellem) parmaklarından ise pınarlar, ırmaklar akıttı.

Mûsâ aleyhisselâm Hak teâlâ ile mükâleme ederken, Allahü teâlâya sordu; “Yâ Rabbî! Birbiri ile dargın olan iki kişiyi barıştıran ve senin rızânı bulmak için zulüm etmeyen kimseye ne ecir verirsin?” Hak teâlâ buyurdu ki: “Kıyâmet gününde onlara selâmet verir, korktuğu şeylerden emîn eder, umduğu şeylerle şereflendiririm.” Rivâyet edilir ki, Mûsâ aleyhisselâma cenâb-ı Hak sordu: “Yâ Mûsâ! Sana peygamberlik vermeme sebep olan şeyi biliyor musun?” Mûsâ aleyhisselâm; “Hayır” dedi. Sonra; “Yâ Rabbî! Sebebi ne idi?” Hak teâlâ buyurdu ki: “Sen bir gün koyun bekliyordun. Bir koyun sürüden ayrılarak kaçtı. Sen onu sürüye katmak için arkasından yürüdün. Bir hayli yol gittin. Hem sen, hem de koyun yoruldu. Nihâyet koyunu yakaladığın zaman, koyunu tutup şöylece hitâb eyledin: “Yâ koyun, ne zorun vardı da, böylece hem kendini, hem de beni zahmete soktun ve her ikimizi de yordun?” Halbuki, o ânında son derece yorgun ve hiddetli idin. İşte, o hiddetli ve gazâplı zamanında hırsını yenip rıfk ile (yani güzellikle) muâmele ettiğin için, sana peygamberlik derecesini ihsân eyledim.”

Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma vahyedip buyurdu ki: “Cennet’e en son girecek olanlar, gıybetten tevbe edenlerdir. Cehennem’e ilk girecekler de gıybete devam edenlerdir.”

Beyhekî'nin (rahmetullahi aleyh) bildirdiği bir hadîs-i şerîfte buyruldu ki: “Mûsâ bin İmrân (alâ nebiyyina ve aleyhissalevatü vetteslimat); Yâ Rabbî!

Kullarının en kıymetlisi kimdir? dedikte, gücü yettiği zaman affeden (müslüman kimse) dir buyruldu.”

Mûsâ aleyhisselâmın eshâbından biri şiddetli bir sıkıntı ile karşılaşmıştı. Hazret-i Mûsâ, bu kimseyi görünce hâline acıdı ve; “Allah'ım buna merhamet et!” diye duâ etti. Hak teâlâ hazretleri de Hazret-i Mûsâ'ya; “Bundan daha büyük rahmet ve merhamet olur mu? Verdiğim bu belâ ile günâhlarını mahvediyor ve derecesini yükseltiyorum” buyurdu.

Fârisî “Esrâr-ut-tevhid” kitabında, Ebû Sa’îd Ebü'l-Hayr hazretleri şöyle anlatır: Mûsâ aleyhisselâma vahiy gelip, buyruldu ki: “İsrâiloğullarına, aranızdan en iyi kimseyi seçiniz diye söyle.”

Bu emir üzerine, İsrâiloğulları aralarından bin kişiyi seçtiler. Tekrar vahiy gelip; “Bu bin kişiden en iyisini seçiniz” diye emredildi. Seçe seçe on kişiyi ayırdılar. Yine vahiy gelip; “Bu on kişiden en iyisini seçiniz" buyruldu. Birini seçtiler. Allahü teâlâ tarafından; “Bu kimseye söyleyiniz ki, Benî İsrâil'in en kötüsünü bulup getirsin” diye vahiy geldi.

İsrâiloğulları içindeki en iyi kimse olarak seçilen bu zât, verilen bu vazifeyi kabûl etti. Aranılan kimseyi bulup getirebilmek için, dört gün mühlet istedi. Çıkıp dolaşmaya başladı. Dördüncü gün bir köye vardı. Orada, her türlü yakışıksız işleri yapmakla ve fesâd işlemekle tanınmış bir kimseyi gördü. Aranılan kimse her hâlde budur diye düşünüp, o kimseyi alarak Hazret-i Mûsâ'ya götürmeyi istedi. Fakat kendi kendine düşündü ki: “Bu kimse her ne kadar kötü olarak tanınıyor, öyle biliniyorsa da, görünüşe göre hüküm vermek doğru olmaz. Onun; bilinmeyen, görünmeyen, tanınmayan bir üstünlüğü olabilir. İnsanların sözleriyle, onun hakkında karar vermem ve onu en kötü kimse diye götürmem uygun olmaz. İnsanlar beni en iyi kimse olarak seçtiler, öyleyse gördüğüme göre hüküm vereyim. Verdiğim karar muhakkak doğru olur diye gurura kapılmam ise çok fenâdır. Böyle yapmam, insanların benim hakkımdaki hüsn-ü zanlarına, güzel düşünmelerine ihânet etmek olur. Yapacağım en akıllıca iş, bu husûsta kendi hakkımda karar kılmamdır.”

İsrâiloğulları arasında, ibâdeti ile tanınan ve en iyi kimse olarak seçilen o zât, böyle düşündükten sonra, sarığını çözüp boynuna bağladı. Mûsâ aleyhisselâmın yanına geldi ve dedi ki: “Ne kadar aradımsa da kendimden daha kötüsünü bulamadım.”

Bunun üzerine, Allahü teâlâ Hazret-i Mûsâ'ya vahiy gönderip buyurdu ki: “Bu kimse, İsrâiloğullarının en iyisidir. Fakat bu iyiliği, çok ibâdeti sebebiyle değil, kendini en kötü kimse olarak kabûl etmesi sebebiyledir."

Mûsâ aleyhisselâmın medhi:

Kur'ân-ı kerîmde, Hazret-i Mûsâ'yı medheden âyet-i kerîmeler çok olup, bâzıları meâlen şöyledir:

“(Yâ Muhammed aleyhisselâm ! Kur'ân-ı kerîmde Hazret-i) Mûsâ'nın kıssasını da zikreyle. Şüphesiz o muhlas (ihlasa erdirilmiş, ibâdetinde şirk ve riyâdan, kusur ve noksanlıklardan temizlenmiş) bir zât idi. Allahü teâlâ tarafından, insanlara O'nun dînini bildirmek için gönderilmiş bir peygamberdir.

Biz ona Tûr Dağı yanında, sağ tarafından (“Muhakkak ki ben âlemlerin. Rabbi olan Allah'ım diye) nidâ ettik. Ve biz, onu, bize münâcât etmeye yaklaştırdık. Rahmetimizden, ona, kardeşi Hârûn'u bir peygamber olarak ihsân eyledik.” (Meryem sûresi: 51-53)

Bu âyet-i kerîmelerin tefsîrinde buyruldu ki: Mûsâ aleyhisselâm, Hak teâlâya olan ibâdetini tam bir ihlâs, teslimiyet içinde edâ etti. İbâdetine şirk ve riyâ (gösteriş) karıştırmadı. Hâlis bir kul idi. Kendini tamâmen Hak teâlâya vermiş, başka her şeyden alakasını kesmişti.

Fir’avn ve kavmi ile Benî İsrâil'e peygamber olmakla, onların noksanlarını tamamlamaya ve kendilerine hak yolunu göstermeye gayret etti.

Tam bir ihlâs ve teslimiyet içinde, kulluk ve ibâdet yapmasının netîcesi olarak, Allahü teâlâ ona, çok lütûfta bulundu. Hak teâlâ ile konuşmak ve O'na münâcâtta bulunmakla şereflendi. Allahü teâlâ, lütûf ve ihsânını daha

ziyâde eyledi. Peygamberlik hükümlerini tebliğde kuvvetli olması, bu yüksek vazifeyi edâda kendisine kolaylık olması için, Hak teâlâ hazretleri, Hazret-i Mûsâ'nın biraderi Hârûn'u da peygamber kılarak, ona yardımcı eyledi.

Fahrüddîn-i Râzî hazretleri bu âyet-i kerîmede Hak teâlânın Hazret-i Mûsâ için şu beş şeyi zikrettiğini bildirmiştir:

1- Hazret-i Mûsâ'nın muhlas olması: Bu kelime ile mânâ; Mûsâ aleyhisselâm, cenâb-ı Hakk'ın kendi zâtı için seçtiği saf ve hâlis kulu demektir. Veya mânâ, Mûsâ aleyhisselâm, ibâdetini sırf Allahü teâlâya tahsis etmiş, riyâdan ve şirkten salim olarak amel edici bir kul demektir.

2- Hazret-i Mûsâ'nın hem resûl hem de nebî olması.

3- Tûr Dağı'nda, sağ yanında kalan cihetten, ilâhî nidâyı duyması, bununla müşerref olmasıdır. Çünkü Tûr Dağı Medyen ile Mısır arasında mübârek bir dağdır. Dağ, Medyen'den Mısır'a giden bir kimsenin sağ tarafında kaldığından, âyet-i kerîmede sağ taraf zikrolunmuştur.

Yâhud, âyet-i kerîmede geçen eymen kelimesi, bereket mânâsına yümn kelimesinden gelmektedir. Böyle olunca; "Yümn (bereket) sâhibi olan Tûr Dağı..." demek olur.

4- Mûsâ aleyhisselâmın, münâcât edecek kadar Hak teâlâya yaklaşmasıdır. Bu yaklaşma, maddî yükseklik ve mesâfe cihetinden değildir. Mânevî derece ve menzil bakımındandır. Çünkü cenâb-ı Hak, mesâfe mânâsına olan yakınlıktan münezzehtir. O hâlde; "Biz Mûsâ'yı aleyhisselâm yakın kıldık" buyrulması; (Nidâmızı işittirmekle derecesini arttırdık ve kadrini yüksek kıldık...) demektir.

5- Allahü teâlânın, Hazret-i Mûsâ'ya, Hazret-i Hârûn'u hîbe etmesidir. Burada hîbe ile murâd, Hazret-i Mûsâ'ya, Hazret-i Hârûn'un peygamberliğidir. Yoksa zât olarak, Hazret-i Mûsâ'ya, kardeşi Hârûn'un

hîbe edilmesi diye bir şey yoktur. Kaldı ki, Hazret-i Hârûn, yaş olarak Hazret-i Mûsâ'dan büyük idi.

Ayrıca, Kur'ân-ı kerîmde, Hazret-i Mûsâ'nın ihlâs sâhibi olmasıyla medholunması, onun fazîletini bildirdiği gibi, ihlâsın ehemmiyetini de bildirmektedir. O hâlde onun, ihlâs ile medhedilmesinden maksat; ümmet-i Muhammed'in, ihlâsın, çok yüksek meziyetlerden, sıfatlardan olduğunu anlamalarını ve ona rağbet etmelerini teşvik etmektir.

Saffat sûresinin 114-122. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyruldu ki: “Gerçekten biz Mûsâ ile Hârûn'u da (peygamberlik ve sair dîni ve dünyevî menfaatlerle) nîmetlendirdik. O ikisine ve kavimleri olan Benî İsrâil'e büyük sıkıntıdan (Fir’avn’ın galebesinden veya suda boğulmaktan) kurtuluş verdik. Onlara yardım ettik de (Fir’avn ve kavmi üzerine) gâlib oldular. Onlara, (helal ve harama âit hükümleri açıklayan, bildiren) Tevrât kitabını verdik. Her ikisine de, kendilerini hak ve gerçeğe erdirecek olan hidâyet yolunu gösterdik. (Onları ve kavimlerini hak yoluna sevkettik.)

Sonra gelecek ümmetler ve kavimler için, Mûsâ ve Hârûn'un güzel zikirlerini, medhlerini bıraktık ki, (sonra gelen kavim ve milletler,) Mûsâ ve Hârûn'a, bizden selâm olsun (diyerek onlara salât-ü selâm getirsinler). İşte biz, ihsân sâhiplerini (güzel amel işleyenleri), böyle mükâfâtlandırırız. O ikisi de bizim vahdâniyetimizi tasdik eden kullarımızdan idi.”

Tefsîr âlimlerinden nakledilerek bildirildiğine göre, Hazret-i Mûsâ'nın ve Hazret-i Hârûn'un birçok güzel vasıfları, meziyetleri bulunduğu hâlde, Allahü teâlâ, bu son âyet-i kerîmede onları mü’min yâni îmân sâhibi olmalarıyla medh buyurdu. Âlimler burada, diğer güzel meziyetlerden birinin değil de, îmânın zikredilmesinin hikmetini anlatırken, buyuruyorlar ki: Bütün meziyetlerin, güzel hasletlerin, fazîletlerin en üstünü, en kıymetlisi hiç şüphesiz ki îmân nîmetidir. Başka her güzel haslet îmândan neş’et etmekte, ondan hâsıl olmaktadır. Îmân, güzel akıbete, mükâfâta sebeptir. Binaenaleyh, îmânın; bütün hayırların ve her çeşit nîmetin gelmesine vesîle ve bütün saâdetlere kefil olduğuna bu âyet-i kerîme kat’î bir delildir.

Gâfir (Mü'min) sûresinin 53. âyet-i kerîmesinde meâlen buyruldu ki: "Gerçekten biz Mûsâ'ya aleyhisselâm hidâyeti (peygamberliği, açık mûcizeleri, sahifeleri (Tevrât'ı), dîni hükümleri, kendisi ile hidâyete kavuşulan şeyleri) verdik ve kendisinden sonra da İsrâiloğullarına Tevrât'ı mîras bıraktık."

Mûsâ aleyhisselâmın vefâtı:

Vehb bin Münebbih (rahmetullahi aleyh) şöyle anlattı: Mûsâ aleyhisselâm, bir gün bir iş için çıkmıştı. Bir grup melâike gördü. Onları tanıdı. Yanlarına yaklaşarak durdu. Gördü ki, benzeri görülmemiş, çok güzel bir kabir kazıyorlar. Yeşillikte, açıklıkta, parlaklıkta, güzellikte öyle bir yer hiç görmemiş idi. Onlara; "Bu kabri kimin için kazıyorsunuz?" dedi Melekler; "Sâlih ve Rabbi katında kerîm olan bir kul için kazıyoruz" dediler. Mûsâ aleyhisselâm; "O kul Allah katında, herhâlde çok yüce bir yere sâhiptir. Zirâ bu güne kadar böyle güzel bir kabir görmedim" buyurdu. Melekler; "Ey Allah'ın peygamberi! Senin için olmasını ister miydin?" dediler. "Evet, isterdim" dedi. "Öyleyse, haberin olsun, bu kabri senin için hazırlıyoruz" dediler. Mûsâ aleyhisselâm vefâtının geldiğini anladı.

Bu sırada Cebrâil aleyhisselâm gelerek, yanında durdu. Elinde Cennet elmalarından bir elma vardı. Hazret-i Mûsâ, o elmayı kokladı. Kokusunun lezzeti ile âdetâ kendinden geçti. Bu sırada Azrâil aleyhisselâm rûhunu kabzeyledi. Hazret-i Mûsâ, Allahü teâlâya kavuşmak şevkiyle canını cânâna, yâni rûhunu Hak teâlâya teslim eyledi.

Kat'î, kesin olmamakla berâber, Mûsâ aleyhisselâmın nerede vefât ettiği ve kabr-i şerîfinin nerede olduğu husûsunda muhtelif rivâyetler vardır.

Peygamber efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem), mîrâca gittiğinde, Hazret-i Mûsâ'nın kabrinin yanından geçtiğini, kabrinde namaz kılıyor gördüğünü haber vermiştir. Âlimler bundan, Hazret-i Mûsâ'nın kabr-i şerîfinin Kudüs civarında bir yerde bulunduğunu söylemişlerdir.

Bâzı kısas kitaplarında diyor ki: “Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma, Nebû Dağı’na gitmesini, oradan, Erd-ı Mukaddes'e bakmasını, emretti. Hazret-i Mûsâ emredileni yaptı. Oraya çıktı. Gidip içine giremeyeceği mukaddes yerleri oradan seyretti. Sonra orada vefât etti. Orada defnedildi. Defnedildiği yer, hafif kumsal, kırmızı bir kum tepeciği gibi bir yerdi.”

Mûsâ aleyhisselâmın nerede kaç yaşında vefât ettiği husûsunda çeşitli rivâyetler varsa da, ekserî rivâyetlerde 120 yaşında vefât ettiği bildirilmiştir.

Tevrât:

Mûsâ aleyhisselâma gönderilen semâvî kitap olup, Mûsâ aleyhisselâmdan sonra tahrif edilmiş, aslı bozulmuştur. Mûsâ aleyhisselâm üç kere Tûr Dağı’na gitti. Birinci gidişinde, kendisine peygamberlik ve on levha hâlinde bâzı husûslar bildirildi. İkincisinde, Tevrât-ı şerîf nâzil oldu. Üçüncüsünde ise, Benî İsrâil'in günâhlarının affı için yalvarmaya gitti.

Tevrât, Mûsâ aleyhisselâma, İsrâiloğullarını Mısır'dan çıkardıktan sonra nâzil oldu. Allahü teâlâ, Fir’avn'u ve askerlerini helâk ettikten sonra, Mûsâ aleyhisselâma bir kitap vahyedeceğini vadetmişti. Mûsâ aleyhisselâmda, dünyâ ve âhırete âit hükümleri bildirecek olan böyle bir kitabın, kendisine vahyedileceğini İsrâiloğullarına müjdelemişti. İsrâiloğulları, Mısır'daki esâret hayatından kurtulduktan ve Fir’avn da ordusuyla birlikte helâk edildikten sonra, Mûsâ aleyhisselâmdan, müjdelediği kitabı getirmesini istediler. Mûsâ aleyhisselâmda Allahü teâlâya duâ edip, bu husûstaki Vâd-i ilâhîye kavuşmak istedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, Zilkâde ayında otuz gün oruç tutmasını emir buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm otuz gün oruç tuttu. Bu müddete on gün daha ilâve edilip kırk güne tamamlandı. Bundan sonra Tûr Dağı’na çıktı ve orada, Tevrât, levhalar hâlinde inzâl edildi. Bir rivâyete göre ise, otuz günü tamamlayıp, bundan sonraki on gün içinde Tevrât nâzil olmuştur.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: “Biz Mûsâ'ya otuz gece (oruç tutmasına karşılık kendisine Tevrât'ı vereceğimizi yahut kendisiyle konuşacağımızı) vâdettik. Sonra ona on gün daha ilâve ettik. (Zilhicce'nin

ilk on gününü de oruçlu geçirdi.) Böylece ibâdet için Rabbinin tâyin ettiği vakit kırk geceye tamamlandı. Mûsâ, kardeşi Hârûn'a; Kavmim arasında benim halîfem olarak bulun. İşlerinde düzeltilmesi icâbedenleri ıslâh eyle! Fesâd çıkaranlara uyma! dedi.” (A’râf sûresi: 142)

Tevrât, Mûsâ aleyhisselâma büyük levhalar hâlinde nâzil oldu. Yedi veya on levha idi. Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirildi: “Biz, Mûsâ için Tevrât'ın levhalarında her şeyden mev'ızaya (nasihatlere) ve din hükümlerinin tafsiline (açıklamasına) âit her şeyi yazdık. Sonra, bunları azîmetle (kuvvetle benimseyip) al. Kavmine de o hükümlerin ahsenini, en sevâblısını tutmalarını emret. Size fâsıkların yurdunu göstereceğim. (Fir’avn’ın ve kavminin harâb olan yurdunu, Mısır'ın enkazını, yahut Âd ve Semûd kavimlerinin darmadağın olmuş yurtlarını göstereceğim ki, bundan ibret alın. Siz de fâsıklardan olmayın dedik.) (A’râf sûresi: 145).

Bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde müfessirler şöyle demişlerdir; “Tevrât'ın levhalarında her şeyden yazdık” buyrulmasından murâd; din ve dünyâ işlerinde, İsrâiloğulları için lâzım olan her şey demektir. Tevrât’da; emir, nehiy, helâl, haram ve dînin hükümleri, dünyâ işleri ile ilgili her şeyin tafsîlâtı vardı. Nitekim her şeyin tafsîlâtının yazıldığı bildirildi.

Tevrât'ın hükümlerinde hasen ve ahsen şeylerin bulunduğuna dâir, bu âyet-i kerîmede işâret vardır. Fahreddîn-i Râzî'nin beyânına göre; kısas ve zâlimin zulmünü affetmek gibi ameller, ahsendir. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma; kavmine, Tevrât’da beyân olunan ahkamın, hasen olanlarıyla amel etmek câiz ise de, ahseniyle (daha fazîletlisi ile) amel etmenin daha fazîletli olduğunu bildirmesini, emretmesini buyurdu. Veya ahsenden murâd; farz ve vâcibler olup, bunlarla amel etmek daha fazîletli yâni daha güzeldir. Hasenden murâd ise, nâfileler ve mendublardır. Bir de ahsenden murâd, azîmetle amel etmek; hasenden murâd ise, rûhsatlarla amel etmektir. Azîmetle amel, rûhsatla amel etmekten elbette daha efdâldir.

Tevrât-ı şerîf, gâyet büyük ve âyetleri çok olduğundan, sâdece Mûsâ, Yûşa’, Üzeyr ve Îsâ aleyhimüsselâm ezberlemiştir. Başka ezberleyen olmadığı rivâyet edilmiştir. İsrâiloğulları, Mûsâ aleyhisselâma indirilen Tevrât'ı zamanla değiştirdiler. Nihâyet hahamlar, aslını tamâmen tahrif edip, kendi

yazdıkları şeylere Tevrât'tır dediler. Bu husûsta, Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyruldu: “Yahudiler içinde okuma-yazma bilmeyenler vardır ki, Tevrât'ı anlamaz câhillerdir. Ancak bir takım kuruntu yığını uydurmalar düzer, sâdece şüphe ve zanda bulunurlar. Artık büyük azâb o kimseleredir ki, Tevrât'ı (muharref olan kitabı) kendi elleriyle yazarlar da sonra biraz para almak için; “Bu Allah tarafındandır derler. Ellerinin yazdıkları yüzünden büyük azâb onlara; kazanmakta oldukları günâh yüzünden yazıklar olsun onlara.” (Bakara sûresi: 78-79)

Yahudilerin mukaddes saydıkları kitapları, Tanah ve Talmud olmak üzere ikiye ayrılır: Birincisi, yazılı emirleri, ikincisi ise sözlü emirleri ihtivâ eder.

Tanah, yahudilerin yazılı dîni metinleridir. Hıristiyanlar buna, Ahd-i atîk ismini verirler. Yahudiler, Tanah'ı üç kısma ayırmışlardır: 1- Tora, yâni Tevrât, 2- Neviîm yâni peygamberler, 3- Ketuvîm, yâni kitaplar.

Tanah ismini, bu üç kısmın, İbrânice baş harflerini birleştirerek meydana getirmişler. Neviîm iki kısımdır. İlk peygamberler altı kitap, son peygamberler onbeş kitaptır. Ketuvîm yâni kitaplar ise, yahudilere göre onbir, hıristiyanlara göre onbeş kitaptır.

Yahudiler, Tevrât ismini verdikleri beş kitabın kelime kelime Allahü teâlâ tarafından, Mûsâ aleyhisselâma indirildiğine inanmaktadırlar. Bu beş kitap, Tekvin, Huruc, Levililer, Sayılar ve Tesniye'dir. Tesniye'de, Mûsâ aleyhisselâmın ölümü, ihtiyârlığı, yaşı ve defnedildiği ve yahudilerin ona yas tuttukları yazılıdır. (Tesniye bâb: 34). Bu ahvâl, Mûsâ aleyhisselâm vefât ettikten sonra, Mûsâ aleyhisselâma vahyolundu dedikleri kitapta nasıl bildirilmiştir? Bu misâl, Tesniye'nin Mûsâ aleyhisselâm tarafından bildirilmediğinin ve Allahü teâlâ tarafından kelime kelime vahyolunmadığının açık delillerindendir.

Bir yahudi din adamı olan, H. Hirsch Graetzni, (History of the Jews) kitabındaki beyânına göre, yahudiler, kendi cemâatlerinin Tevrât'ın emirlerine tam ittibâ edebilmelerini te’min için Yetmişler Meclisi'ni kurdular. Bu meclisin reîsine, Baş Kâhin dediler. Yahudi gençlerine, mekteplerde dinlerini öğreten, Tevrât'ı açıklayan yahudi din adamlarına

Yazıcılar denilir. Bunların, Tevrât'a yaptıkları açıklamaların, ilâvelerin bir kısmı, sonradan yazdıkları Tevrât'lara karıştırılmıştır. İncillerde geçen yazıcılar işte bunlardır. Bunların bir diğer vazifesi de, yahudilerin Tevrât'a ittibâ etmelerini, uymalarını sağlamaktır.

Bugün Tevrât dedikleri kitabın, Allahü teâlâ tarafından Mûsâ aleyhisselâma gönderilen hakîkî Tevrât olmadığı şüphesizdir. En eski Tevrât nüshası ile, Mûsâ aleyhisselâm arasında ikibin sene vardır. Mûsâ aleyhisselâm, Tevrât'ın Tâbût-i sekine'ye, Yâni Ahid Sandığı'na konularak muhâfaza edilmesini ümmetinin âlimlerinden istemişti. Süleymân aleyhisselâm Mescid-i Aksâ'yı binâ edince, ahid sandığını buraya koymuş ve sandığı açtırmıştır. Sandık açılınca, içerisinde Evâmir-i Aşere, yâni on emirin yazılı olduğu iki levha çıkmıştır.

Prof. Elliot Friedman'a göre, bu günkü Tevrât, Mûsâ aleyhisselâmdan birkaç asır sonra yaşayan beş haham tarafından kaleme alınmış ve Azrâ bunları tek tek toplayarak, Ahd-i Atîk'in asıl nüshası olduğu iddiâsı ile çoğalttırmıştır. Târih profesörü Friedman, kaleme aldığı eserinde, daha sonra şu ifâdelere yer vermiştir:

Günümüzde, Tevrât'ın üç nüshası mevcût: Yahudiler ve Protestanların kabûl ettikleri İbranîce nüsha, katolik ve Ortodoksların kabûl ettikleri Yunanca nüsha ve Sâmirîlerce kabûl edilen Sâmirî dilinde yazılmış nüsha. Bunlar Tevrât'ın en eski ve en itimatlı nüshaları olarak bilinmelerine rağmen, gerek aynı nüshanın içinde ve gerekse nüshalar arasında çok konularda tezâtlar vardır. Hiçbir ilâhî dinde bulunmayan, insanlara zulüm telkinleri, peygamberlerden bâzılarına karşı çok çirkin ve makâmlarına yakışmayacak isnatlar vardır. Hakîkî Tevrât'da ise tezâtların varlığından söz edilemez.

Talmud: Yahudilerin Tevrât'dan sonraki kutsal kitaplarıdır. Yahudilerin sözlü emirlerinin toplandığı kitaptır. İki kısımdan meydana gelmiştir. Bunlar Mişna ve Gamara'dır.

Mişna: İbranîce tekrar demektir. Sözlü emirlerin, sistemli bir şekilde kanun hâlinde getirilmiş ilk hâlidir. Yahudi îtikâdına göre, Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma, Tûr Dağı'nda Tevrât kitabını (yazılı kanun) hâlinde verdiği

gibi, bâzı ilimleri yâni (sözlü kanunları) da ilham etti. Mûsâ aleyhisselâm bu ilimleri Hârûn, Yuşa ve Eliazar'a (aleyhimüsselâm) bildirdi. Bunlar da, kendilerinden sonra gelen peygamberlere bildirdiler.

Bu bilgiler, nesilden nesile, yâni hahamlardan hahamlara rivâyet edildi. Miladdan önce 538 ve miladdan sonra 70 yıllarında çeşitli Mişnalar yazıldı. Bunlara yahudilerin âdetleri, kanun müesseseleri, hahamların bir mevzudaki tartışmaları ve şahsî görüşleri de karıştırıldı. Böylece Mişnalar, hahamların indî görüş ve tartışmalarını ifâde eden kitaplar hâline geldi.

Yahudi hahamlarından Akiba, bunları topladı ve kısımlara ayırdı. Talebesi, Haham Meir, bunlara ilâveler yaparak basitleştirdi. Daha sonraki hahamlar bu rivâyetlerinin, telifi ve toplanması için çeşitli usûller ve şartlar koydular. Böylece pek çok rivâyetler ve kitaplar zuhûr etti. Nihâyet bunlar, Mukaddes Yehuda'ya (Judah Hunesi'ye) ulaştı. Yehuda, bu karışıklıklara son vermek için, miladın ikinci asrında bu kitapların en sağlam kabûl edilenini yazdı. Yehuda, mevcût nüshalardan, bilhassa Meir'in yazdığı nüshadan istifâde ederek, kırk yılda bir kitap vücûda getirdi. Bu kitap, diğerlerini içinde toplayan, en son ve meşhûr Mişna oldu.

Mişna'nın yazılmasına iştirâk eden, fikirleri Mişna'da yazılı olan, miladî birinci ve ikinci asırda yaşayan yahudi hahamlara Tannaim yâni muallim derler. Yehuda en son muallimlerdendir. Hâkim diye de tabir olunurlar. Gamara'nın toplanmasına iştirâk eden hahamlara Amoraim yâni izâhçılar derler. Bunlar muallimlerin fikirlerinin yanlışını çıkaramaz, ancak izâh edebilirler. Miladdan sonra altıncı ve yedinci asırlarda, Talmud'a şerh ve ilâve yapanlara Saboraim yâni akıllılar, veya tartışanlar denildi. Talmud'u şerh ve tefsîr eden hahamlardan, yahudi konsillerinin başkanı olanlarına Geonim denilir ki, fetva veren demektir. Konsil başkanı olmayanlara ise Posekim yâni karar verenler, ayırıcılar derler.

Yehuda'dan sonra gelen hahamlar, Mişna'ya ilâve ve şerhler yapmışlardır. Mişna'nın lisânı, kendisinde Yunanca ve Latince'nin te’siri görülen yeni İbranîce'dir. (Neo Hebrew)

Mişna'nın yazılmasından maksat, yazılı emir kabûl edilen, Tevrât'ın tamamlayıcısı olan, sözlü emirleri tanıtmaktır. Yehuda'nın yazdığı, Mişna'ya almadığı ve diğer hahamların yazdığı Mişna'lardaki malûmatlar sonradan toplandı. Bunlara ilâveler yâni Tosefta denildi.

Mişna, Tevrâtlarından daha basit olup, kelime ve cümle yapısı ondan çok farklıdır. Emirler, umûmî kâideler şeklinde bildirilmiştir. Dikkat çekici misâller verilmiştir. Vâkî olmuş hâdiselere bâzan rastlanılır. Emirler beyân edilirken, kaynak olarak Tevrâtlarının âyetleri verilir. Mişna, 6 kısımdan müteşekkildir: 1- Zeraim (Tohumlar), 2- Moed (Belli günler. Bayram ve oruç günleri gibi), 3- Naşim (Kadınlar), 4- Nezikin (Zararlar), 5- Kedoşim (Mukaddes şeyler), 6- Teheradır (Tâhâret, temizlik). Bunlar altmışüç risaleye, risaleler de cümlelere taksim edilmiştir.

Yahudilerin, Filistin ve Bâbil'de iki mühim dinî mektepleri vardı. Bu mekteplerde, Amoraim (izahçılar) denilen hahamlar, Mişna'nın mânâsını açıklamağa, tezâtları düzeltmeğe, örf ve âdetlere dayanarak verilen hükümlere, kaynak aramağa, olmuş veya olmamış, yâni teorik mes'eleler üzerinde hükümler vermeğe çalıştılar. Bâbil'deki hahamların yaptıkları şerhlere (Bâbil Gamarası) denildi. Bu Gamara, Mişna ile berâber yazıldı. Meydana gelen kitaba Bâbil Talmud'u denildi. Kudüs'teki hahamların yapdıkları şerhlere de, Kudüs Gamara'sı denildi. Bu Gamara da Mişna ile yazıldı. Meydana gelen bu kitaba Kudüs Talmud'u denildi.

Filistin Gamara'sı, bir rivâyete göre miladî üçüncü asırda tamamlandı.

Bâbil Gamarası miladın dördüncü asrında başladı ve altıncı asrında tamamlandı.

Daha sonra Kudüs ve Bâbil şerhleri tefrik edilmeksizin, Mişna bir Gamara'ya Talmud tabir edildi. Bâbil Talmud'u, Kudüs Talmudu'nun üç misli daha uzundur. Yahudiler, Bâbil Talmudu'nu Kudüs Talmudu'ndan daha üstün tutarlar. Mişna'nın bir-iki cümlesi, bâzan Talmud'da on sahife anlatıldı. Talmud'un anlaşılması, Mişna'dan daha zordur. Her yahudi din eğitiminin üçte birini Tevrât, üçte birini Mişna, üçte birini de, Talmud'a ayırmak mecbûriyetindedir. Hahamlar, Talmud'da, bir kimse kötü bir şeye

niyet etse, onu yapmasa bile günâhkâr olacağını bildirmişlerdir. Onlara göre, hahamların nehy ettiği bir şeyi yapmağa niyet eden kişi, necis, pis olur. Bu îtikâdların (inançların) kaynağı olan Talmud'a müslümanlar Ebül-Encas (Necasetlerin babası) demiştir. (Hebrew Literature, sahife: 17) Yahudiler, Talmud'a inanmayan, onu kabûl etmeyeni, yahudi saymazlar. Bunun için yahudiler sâdece Tevrât'ı kabûl eden ve ona bağlanan Karaim yahudilerini yahudi kabûl etmezler.

Yahudi din adamları, Kudüs ve Bâbil Talmudları arasında büyük farklar, tezâtlar olduğunu îtirâf etmekten sakınırlar.

Bâbil Talmud'u ilk defâ miladî 1520-1522 de, Kudüs Talmud'u ise, 1523 senesinde Venedik'te basıldı. Bâbil Talmud'u, Almanca ve ingilizceye, Kudüs Talmud'u da, Fransızcaya tercüme edilmiştir.

Bâbil Talmudu'nun % 30'unu, Kudüs Talmudu'nun da % 15'ini hikayeler ve kıssalar teşkil eder. Bu hikayeler Hagada derler. Yahudi edebiyatının esasını bu hikayeler teşkil eder. Mekteplerinde bunları okuturlar.

Hıristiyanlar, Talmud'a düşman olup, ona şiddetle hücûm etmektedirler. Fransa, Polonya ve İngiltere gibi hıristiyan beldelerinde, Talmudlar toplattırılmış ve yakılmıştır. Yahudilerin evlerinde bile Talmud bulundurmaları yasak edilmiştir. Talmud hükümlerini açıklayan en mühim kişiler, Yahudi dönmeleri Nicolas Donin ile Pablo Christiani'dir. Pablo Christiani, miladî onüçüncü asırda, Fransa ve İspanya'da yaşamıştır. 1263 senesinde İspanya'nın Barcelona şehrinde yapılan münazarada hahamlar, Talmud'un katı prensiplerini ve yazılarını müdâfadan âciz kalmışlardır.

"El-Kenz-ül-Mersüd fî Kavaid-it-Talmud" kitabının beyânına göre, Talmud'da; Îsâ aleyhisselâmın Cehennem'in derinliklerinde, zift ve ateş arasında olduğu, hazret-i Meryem'in asker Pandira ile zina ettiği, kiliselerin pislik olduğu, papazların kelblere benzediği, hıristiyanların öldürülmesi lâzım olduğu gibi hususlar yazılıdır.

1520'de papanın izni ile Bâbil Talmud'u, üç sene sonra da Kudüs Talmud'u basılmış, bundan otuz yıl sonra yahudiler için felâketler zuhûr etmiştir. 9 Eylül 1553'te Roma'da ele geçirilen bütün Talmud nüshaları yakılmıştır. Bu

hal, diğer İtalya şehirlerinde de tatbik edilmiştir. 1554 senesinde Talmud ve diğer İbranîce kitaplara sansür konulmuştur. 1563'te Papa, Talmud kelimesinin kullanılmasını dahî yasak etmiştir.

1578-1581 seneleri arasında Talmud, Basel şehrinde yeniden basılmıştır. Bu baskıda bâzı risaleler çıkarılmış, hıristiyanlığı kötüleyen birçok cümleler kaldırılmış, birçok kelimeler de değiştirilmiştir. Bu târihten sonra, papalar yine Talmudları toplatmışlardır.

Endülüs Emevî sultânlarından ikinci Hakem, haham Joseph Ben Mases'a emrederek, Talmud'u Arapça'ya tercüme ettirmiştir. Okunduktan sonra bu tercümeye “Keseye konan pislik” ismi verilmiştir.

Karaim yahudileri, Talmud'u reddetmiş ve bunu bid’at kabûl etmişlerdi.

Talmud, müneccimliğin insan hayatına hükmeden bir ilim olduğunu bildirmektedir. Talmud; “Güneş tutulması, milletler için kötü bir alâmettir” demektedir. (Evil-Sing) Ay tutulmasının ise, yahudiler için kötü bir alâmet olduğu yazılıdır. Talmud, sihir ve kehanetlerle doludur. Birçok şeyleri, ifritlere (Demons) bağlamışlardır. Haham Rav Hunr; “Her birimizin sağında onbin, solunda onbin ifrit bulunur” demektedir. Haham Rabba ise; “Havradaki vâz sırasında zuhûr eden izdiham, ifritler sebebi iledir. Elbiselerin eskimesi, ifritlerin sürtünmelerindendir. Ayakların kırılması yine ifritler sebebi iledir” demektedir. Talmud'da, şeytanların öküzlerin boynuzlarında raks ettikleri, şeytanın, Tevrât okuyanlara zarar veremeyeceği, Cehennem ateşinin yahudilerin günâhkârlarını yakmayacağı yazılıdır.

Yine Talmud'da, yahudilerin günâhkârlarının oniki ay Cehennem’de yanacağı, kıyâmeti inkâr edenlerin ve diğer milletlerden olan günâhkârların elim bir azâb içinde ebedî olarak kalacakları, orada vücutlarının kurtlarının ölmeyeceği ve ateşlerinin sönmeyeceği yazılıdır.

Yine bâzı hahamlar Talmud'da, rûh cesedden ayrıldıktan sonra hesap olmadığını, günâhlardan cesedin mesul olduğunu, rûhun cesedden mesul olmasının mümkün olmadığını yazmışlardır. Başka bir haham da yine Talmud'da buna îtirâz etmiştir.

Talmud'da; “Hahamlardan bâzıları, insan ve karpuz yaratmağa kâdirdir” diye yazılıdır. Bir hahamın, bir kadını dişi merkep hâline getirdiği, üzerine bindiği, onunla çarşıya gittiği, sonra da başka bir hahamın, onu eski hâline çevirdiği Talmud'un rivâyetlerindendir. Talmud'da, hahamların harikulade işleri, yılanlar, kurbağalar, kuşlar ve balıklara âit pek çok efsane ve kıssaları yazılıdır. Yine Talmud'un beyânına göre, ormanda bir yırtıcı hayvan olup, Rum kayseri bunu görmek istemiş, bu hayvan Roma'ya 400 mil yaklaşınca kükremiş ve Roma şehrinin duvarları yıkılmıştır. Yine Talmud'un beyânına göre, ormanda bir yaşında bir öküz, Tûr Dağı kadar imiş. Çok büyük olduğundan, bunları kurtarmak Nûh aleyhisselâma çok zor gelmiş ve bunlardan sâdece birini boynuzlarından gemiye bağlamış. O zamanın Bashan (Bolan) beldesi Mâliki Avc, vücûdu çok büyük olduğu için gemiye binememiş, o da öküzün sırtına binmiş. Bu melik Avc, dünyâ kadınlarından biri ile evlenen bir melekten doğan Amâlikalılardan imiş. Ayağı 40 mil uzunluğunda imiş. Akıl ve mantığın aslâ kabûl edemiyeceği daha nice safsatalar...

Yine Talmud'un bildirdiğine göre, Titus mâbede girmiş, kılıcını çekerek mâbedin perdesini parçalamış ve perdeden kan akmış, onu cezâlandırmak için bir sivrisinek gönderilmiş ve beynine girmiş. Titus'un beyninde sinek güvercin gibi oluncaya kadar büyümüş. Titus ölünce kafası açılmış, sivrisineğin bakırdan bir ağzı ve demirden ayakları olduğu görülmüş imiş.

Talmud'da yahudilerin bekledikleri Mesih için, “Mesih yahudi olmayanları, harb arabalarının tekerlekleri altında ezecektir. Büyük harb olacak ve insanların üçte ikisi ölecektir. Yahudiler, gâlib olacak, mağlûb olanların silâhlarını, yedi sene yakacak olarak kullanacaklardır.

Diğer milletler, yahudilere itâat edeceklerdir. Mesih, hıristiyanları kabûl etmeyecek ve onları tamâmen imhâ edecektir. Bütün milletlerin hazîneleri yahudilerin ellerine geçecek, yahudiler çok zenginleşecekler. Hıristiyanlar yok edilince, diğer milletlerin gözleri açılacak, onlar da yahudi olacaklardır. Böylece yahudiler dünyâya hâkim olacak, dünyânın hiç bir yerinde yahudi olmayan kimse kalmayacaktır” demektedir.

Tevrât’da bulunan bâzı husûslar:

Ekserî kaynaklarda zikredildiğine göre, Hazret-i Mûsâ Tûr'a birinci gidişinde, Allahü teâlâ, ona peygamberliğini bildirdiği gibi, ayrıca başka hususlar da bildirdi. On levha hâlinde bildirilen bu hususlar, daha sonra Tevrât nâzil olduğunda, burada da zikredilmiştir. Tevrât'ın ve başka zamanlarda gönderilmiş olan ilâhî kitapların, hak dinlerin esaslarının da bu hususlar olduğunu âlimler haber vermişlerdir.

Bu husûslar kaynaklarda şöyle zikredilmektedir:

“Rahmân ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. Bu, Melik ve Cebbâr, Azîz ve Kahhar olan Allah'tan, kulu ve resûlü Mûsâ bin İmrân'a yazılmıştır. Beni tesbîh ve takdis et! Benden başka mâbud yoktur. Yalnız bana ibâdet et! Bana hiç bir şeyi şerik (ortak) koşma! Bana ve ana-babana şükret! Dönüş banadır. Akıbet, dönüp varılacak yer benim huzûrumdur. Sana temiz bir hayat veririm. Allah'ın sana haram ettiği hiç kimseyi öldürme! Yoksa göğü ve yeri sana dar ederim. İsmimle yalan yere yemîn etme! Çünkü ben, ismimi tâzim etmeyeni temiz ve pâk etmem! Kulağınla duymadığın, gözünle görmediğin ve kalbinin vâkıf olmadığı şeye şâhidlik etme! Çünkü ben, şâhidleri, kıyâmet günü, şâhidlikleri üzere durdururum ve yaptıklarından sorarım. İnsanlara verdiğim rızık ve nîmetlere hased etme! Çünkü hasedci, nîmetime düşmandır ve taksimime râzı değildir. Zinâ ve hırsızlık etme! Yoksa vechimi senden perdelerim, ettiğin duâlar makbûl olmaz. Benden başkası için kurban kesme! Çünkü yeryüzünde kesilen kurbanlardan, benim ismime kesilmeyenler, benim katıma çıkarılmaz. Bana inanan kullarım, komşunun hanımı ile sakın zinâ etmesinler! (Zinâ etmek, çok çirkin ve pek büyük bir günâhtır. Komşusunun hanımı ile zinâ etmek ise daha çirkin ve daha büyük günâhtır.) Çünkü, katımda en kızdığım şey budur. Kendin için sevdiğini, insanlar için de sev; sevmediğini, kendin için istemediğini, onlar için de isteme!”

Evâmir-i aşere, (on emir) bugünkü yahudi kitaplarında şöyle yazılıdır.

1) Puta tapmayacaksın, tek Allah'ın varlığına inanacaksın.

2) Allah ismini hürmet ve muhabbet ile zikredeceksin.

3) Altı gün çalışıp, yedinci gün dinleneceksin.

4) Kimsenin malını çalmayacaksın.

5) Adam öldürmeyeceksin.

6) Zinâ yapmayacaksın.

7) Anne ve babana hürmet, itâat edeceksin.

8) Yalan söylemeyeceksin.

9) Helâl yollardan olmayan, kazanmadığın parayı almayacaksın. (Buraya, rüşvet, fâiz ve kumar paraları da dâhildir.)

10) Haram olan kurbanı kesmeyeceksin. (Bu kurban, putperestlerin putlara kestiği, bâzan insan bile olan kurbandır.)

Allahü teâlâ, bu husûsların hepsini İsrâ sûresinin 22-38. âyet-i kerîmelerinde Peygamber efendimiz sallallahü aleyhi ve selleme de bildirmiştir. Bu âyet-i kerîmelerde meâlen buyruluyor ki:

“(Ey insan!) Allahü teâlâ ile berâber bir diğer mâbud edinme! Sonra melekler ve mü’minler tarafından zemmedilmiş, kötülenmiş ve Allahü teâlâdan yardımsız kalmış olarak Cehennem’de kalırsın. Allahü teâlâ, hiç bir şeye ibâdet etmeyip, ancak zâtına ibâdet etmenizle hükmetti. Çünkü kendisinden başka ibâdete müstehak bir mâbud yoktur. Ve Allahü teâlâ, anne ve babanıza iyilik ve ihsân etmeyi de hükmetti. Anne ve babandan birisi veyâhut her ikisi senin yanında yaşlanırlar, ihtiyârlık yaşına ulaşırlarsa, sen aslâ onlara sert söyleme! Yüzünü ekşitme. Onlara öf, aman deme! Sana bir şey teklif ederlerse onları reddetme ve onlara tatlı ve şirin söz söyle! (İsimlerini söyleyerek hitâb etme! Onlara, suçlu bir kölenin, çok gadablı olan efendisine karşı konuştuğu gibi söz söyle.)

Merhamet ve şefkâtinden, onlara tevâzû kanatlarını döşe! Kendilerine lütûf ve mülâyemetle muâmele eyle. Kendilerine karşı, uygun, yumuşak ve nâziklik ile hareket eyle. (Şâyet müslüman iseler;) Ey benim Rabbim! Anneme ve babama sen merhamet eyle ve benim kalbime, onlara merhameti yerleştir. Küçüklüğümde beni yetiştirip terbiye ettikleri gibi, benim de kendilerine hakkıyla hizmet edebilmemi nasîb eyle diye duâ et! (Tefsîr-i Tibyan'da ve Mevakıb'da bildirildiğine göre, bir kimse peygamber efendimize (sallallahü aleyhi ve sellem) gelerek; Küçüklüğümde onların bana yaptıkları gibi ihtiyârlıklarında da ben ana-babama hakkıyla hizmet ettim. Acabâ böyle yapmakla, üzerimdeki haklarını edâ etmiş oldum mu? diye arzetti. Resûlullah efendimiz (sallallahü aleyhi ve sellem) buna cevâben; "Haklarını edâ etmiş olmazsın. Zirâ onlar senin yaşamanı isteyerek hizmet etmişlerdir. Sen ise ölümlerini isteyerek (bekleyerek) hizmet ediyorsun" buyurmuşlardır.)

Rabbiniz olan Hak teâlâ, iyilik ve takvâdan kalblerinizde olan herkesten daha iyi bilir. Eğer siz sâlih olursanız, onlara lâyık olan iyiliği îfâ eder, yerine getirirseniz, Allahü teâlâ kusurunuzu affeder. Zirâ, O, günâhtan tevbe edip O'nun tâatine dönenleri mağfiret eder. Akrabâna hakkını ver (ki onların hakkı, sıla-i rahîmde bulunmak, geçimlerinde yardımcı olmak ve kendileriyle güzel geçinmektir.) Miskinin ve misâfir olan yolcunun hakkını ver (ki onların hakkı, zekât, sadaka ve kendilerine yemek yedirmektir.) Bununla berâber tebzîr de etme! Malını kendine kalmayacak şekilde dağıtma. Saçıp savurma! Zirâ tebzîr edenler, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankör bulunuyor.

Şâyet (yakınlarına, miskin ve misâfir yolculara) vereceğin bir şeyin yoksa veya Rabbinden ümîd ettiğin bir rahmeti aramak için onlardan ayrılmak mecbûriyetinde isen, o vakit onlara yumuşak bir söz söyle. (Allahü teâlâ bize ve size rızık ihsân etsin diye duâ eyle veya kendilerine vâdde bulun. Gönüllerini al!)

Elini boynuna bağlanmış kılma. Elini tutma. Hak yoluna harcamakta cimrilik etme ve elini de büsbütün açma. Yanında bulunan kendine lâzım olan rızkın hepsini dağıtma ki, böyle yaparsan kınanmış ve perişân bir hâlde oturup kalırsın. Rabbin, kullarından dilediği kimsenin rızkını genişletir (bol

verir), dilediğine de dar verir. Şüphesiz ki Allahü teâlâ kullarının her hâlini hakkıyla bilir ve görür.

Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin. Biz onların ve sizin rızkınızı elbette veririz. (Can veren nân, (ekmek) da verir.) Muhakkak ki, onların öldürülmesi büyük bir hatâdır. (Çünkü böyle yapmakla onların nesilleri kesilir. Bilindiği gibi, câhiliyet devrinde, kız çocuklarını diri diri gömmek, Arablarda umûmî bir âdet idi. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîme ile bu fenâ âdeti men etmiştir.)

Zina tarafına sakın meyletmeyin ve yaklaşmayın. Şüphesiz ki, çirkin bir amel ve çok kötü bir yoldur. Haklı bir sebep olmadıkça, Allahü teâlânın haram kıldığı bir cana kıymayın. Bir kimse, öldürülmesi icâbeden bir hâl yokken mazlum olarak öldürülürse, öldürülenin velîsi için kuvvet, salahiyet verdik. (Yâni, öldürülenin velisi, ya öldürülenin, yerine kısas olarak kâtilin de öldürülmesini ister, ya diyetini alır veyahut da affeder.) Fakat o vâris yâni öldürülenin velîsi olan kimse de, kâtilde (kısas olarak kâtilin öldürülmesi husûsunda) isrâf etmesin. (Câhiliyet zamanında olduğu gibi, kâtilin yerine akrabâsından veya kabîlesinin eşrâfından bir başkasının öldürülmesini veya öldürülen eşrâftan idi diye, kısas olarak karşı taraftan bir kaç kişinin öldürülmesini istemesin.) Muhakkak ki, öldürülenin velîsi olan kimse, âmirlerin, hâkimlerin yardımıyla zâten yardıma mazhar olmuştur.

Yetimin malına da yaklaşmayın, ancak, rüştüne (büluğ yaşına) ulaşıncaya kadar, en güzel şekilde malını koruyup çoğaltmak için yaklaşabilirsiniz. Bir de gerek kendinizle Rabbiniz arasında ve gerekse kendinizle diğer insanlar arasındaki ahidlerinize vefâ edin. (Sözleşmeyi yerine getirin.) Çünkü kıyâmet günü, verdiği sözden cayan, ahdine vefâ göstermeyen kimse mesul olacak, suâle çekilecektir.

Ölçtüğünüz zaman da tam ölçün. Doğru terâzi ile tartın. Bu ölçü ve tartıda vefâ etmeniz (Ölçü ve tartıya dikkat etmeniz, adâletle tartmanız, ticâretiniz için) daha hayırlı ve akıbet cihetinden (netîce îtibâriyle) daha güzeldir.

Hakkında kat'î bilgi sâhibi olmadığın bir şeyin ardından gitme. Bilmediğin şeyi bilirim deme. Zirâ, kulak, göz ve kalbin amelinden sâhibi suâl olunur.

Yeryüzünde kibir ve âzametle yürüme! Zirâ sen, (ne kadar kibirli ve sert basarak yürüsen) yeri yarıp nihâyetine varamazsın, (Kibirle kendini ne kadar yüksek göstersen, uzunlukta hiç bir dağa ulaşamazsın.)

Nehy olunan (yasaklanan) şu kötülükler, yasaklar, Rabbinin katında mekruhtur. (Allahü teâlânın rızâsına muhaliftir.)"

Tevrât'da Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin mehdi:

"Arâis-ül-mecâlis" kitabında, Ka'b-ül-Ahbâr'dan (radıyallahü anh) şöyle nakledilmektedir: Ka'b-ül-Ahbâr, bir yahudiyi ağlarken gördü ve niye ağlıyorsun dedi.

Yahudi; "Bâzı şeyleri hatırladım da onun için ağlıyorum" diye cevap verdi. Ka'b; "Allah için, seni ağlatan şeyi sana haber verirsem, beni tasdik eder misin" dedi. Yahudi âlimi; "Evet, tasdik ederim" dedi. Ka'b-ül-Ahbâr dedi ki: "Allah için söyle! Mûsâ aleyhisselâma indirilen Allah'ın kitabında, Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'a bakıp; "Ben burada bir ümmet buluyorum. Onlar insanlar içinden çıkarılmış ümmetlerin en hayırlısıdır. Marûfu, yâni Allahü teâlânın sevdiği, beğendiği şeyleri emrederler. Münkeri, yâni O'nun sevmediği, beğenmediği şeyleri yasaklarlar. İlk ve son kitaplara îmân ederler. Kör deccali öldürünceye kadar, dalâlet ehli ile harbederler" buyrulduğunu gördü. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâmın; "Yâ Rabbî, onları bana ümmet eyle" dediğini, Allahü teâlânın da ona; "Onlar, Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir ey Mûsâ!" buyurduğunu buldun mu? Okuduğun kitaplarda hiç böyle bir hâdiseye rastladın mı?" Yahudi âlimi; "Evet" dedi.

Ka'b buyurdu ki: "Allah için söyle! Allahü teâlânın Mûsâ aleyhisselâma indirdiği kitapta, Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'a bakıp; "Ben bir ümmet buluyorum ki, onlar hamd edici, güneşi gözetip, ona göre amel edici bir iş yapmak isteyince, inşâallahü teâlâ deyicidirler" buyrulduğunu gördü. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâmın; "Onları bana ümmet eyle!" dediğini,

Allahü teâlânın; “Onlar, Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir, ey Mûsâ!” buyurduğuna, rastladın mı?” Yahudi âlimi; “Evet” cevâbını verdi.

Ka'b dedi ki: “Allah için söyle! İndirilen kitapta, Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'a bakıp; “Yâ Rabbî, ben bunda bir ümmet buluyorum. Keffâret (yemin, oruç) borçlarını ve sadakalarını (zekatlarını) emredilen yerlere verirler, heba etmezler. Onlar tesbîh ederler, duâlarının kabûl olmasını isterler, duâları kabûl olunur, şefâat ederler, şefâatleri kabûl olunur” buyrulduğunu gördü. Mûsâ aleyhisselâmın bunun üzerine; “Yâ Rabbî! Onları bana ümmet eyle” dediğini, Allahü teâlânın; “Onlar Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir, ey Mûsâ!” buyurdu dediğini buluyor musun? Kitaplarınızda bunu da okudun mu?” Yahudi âlimi; “Evet okudum” dedi.

Ka'b (radıyallahü anh) devam edip; “Allah için söyle! İndirilen kitapta (Tevrât’da), Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'a bakıp; “Ben burada bir ümmet buluyorum, onlardan biri yüksek bir yere çıkınca, Allahü teâlâyı tekbir eder, yâni “Allahü Ekber” der, alçak bir yere inince “Elhamdülillah” der. Toprak onlar için temiz, yeryüzü onlara mesciddir. Nerede olsalar, cünüplükten temizlenirler. Su bulamadıkları zaman, temiz toprakla temizlenmeleri (teyemmüm etmeleri), su ile abdest almaları gibidir” buyrulduğunu gördü. Bunun üzerine, Hazret-i Mûsâ'nın; “Onları bana ümmet eyle” dediğini, Allahü teâlânın; “Onlar, Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir ey Mûsâ!” buyurduğunu da görüp okudun mu?” dedi. Yahudi âlimi; “Evet” dedi.

Ka'b dedi ki: “Allah için söyle! Tevrât’da, Mûsâ'nın ona bakıp; “Yâ Rabbî, ben bunda bir ümmet buluyorum. Onlardan biri, bir iyilik yapmaya niyet edince, yapmasa da ona sevâb verilir. O iyi işi yaparsa, ondan yedi yüze kadar sevâb verilir. Kötülük yapmaya niyet edince, yapmayınca günâh yazılmaz, yaparsa bir günâh yazılır” buyrulduğunu gördü. Bunun üzerine Hazret-i Mûsâ'nın; “Yâ Rabbî! Onları bana ümmet eyle” dediğini, Allahü teâlânın; “Onlar, Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir” buyurduğunu buluyor musun?” Yahudi âlimi; “Evet” dedi.

Ka'b yine dedi ki: “Allah için söyle! İndirilmiş olan kitapta, Mûsâ aleyhisselâmın Tevrât'a bakıp; “Yâ Rabbî! Ben, asfiyâ olan rahmet olunmuş bir ümmet buluyorum, kitaba vâris olurlar, kimi nefsine zulüm eder, kimi

hak, adâlet üzere olur, kimi de iyilikte çok ileriye geçer. Ben onların hepsini merhamet olunmuş buluyorum. Onları bana ümmet eyle” dediğini ve Allahü teâlânın; “Onlar Ahmed'in (Muhammed aleyhisselâmın) ümmetidir ey Mûsâ!” buyurduğunu buluyor musun?” Yahudi âlim; “Evet” dedi.

Ka'b dedi ki: “Allah için söyle! İndirilmiş kitapta, Mûsâ aleyhisselâmın ona (Tevrât'a) bakıp; “Yâ Rabbî, ben bir ümmet buluyorum. Mıshafları göğüslerindedir. (Kitapları olan Kur'ân-ı kerîmi ezberlemişlerdir.) Cennet ehlinin çeşitli elbiselerini giyerler, namazlarında melekler gibi saflar hâlinde dururlar, mescidlerinde sesleri arı vızıltısı gibidir, onlardan bir kişi Cehennem’e girmez ve onlardan kimisi, hesâba çekileceği kıyâmet gününü, ölümü, ağaç ardındaki harman gibi (yâni pek yakın) görürler. Onları bana ümmet eyle” dediğini ve Allahü teâlânın ona; “Onlar Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir. Ey Mûsâ!” buyurduğunu buluyor musun?” Yahudi âlim; “Evet” dedi.

Mûsâ aleyhisselâm, Muhammed'in (sallallahü aleyhi ve sellem) ümmetine ihsân olunan iyiliklerin ve nîmetlerin bu kadar çok olduğunu hayretle müşâhede edince; “Keşke Muhammed'in (sallallahü aleyhi ve sellem) eshâbından olsaydım” dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ ona vahyederek, O'nu seçip beğendiğini, O'nun eshâbından olmasının imkansız olduğunu, Çünkü O'nun daha sonraki zamanlarda yâni kıyâmete yakın geleceğini bildirdi. Fakat, kıyâmette seni O'nunla buluştururum. Yakınında eylerim buyurdu.

Kur'ân-ı kerîmde Saf sûresinin 6. âyetinde, meâlen buyuruldu ki: “Îsâ bin Meryem de (aleyhisselâm) bir zaman şöyle demişti: “Ey İsrâiloğulları! Ben size Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Benden evvelki (benden evvel gönderilmiş olan) Tevrât'ın tasdikçisi, benden sonra gelecek bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim. Ki o peygamberin ismi Ahmed'dir. (Muhammed'dir)”

Tevrât’da bildirilmiş olan hükümlerden bir kısmı Kur'ân-ı kerîmde zikredilmiştir. Bunlardan bir kısmı Necm sûresinde beyân edilmiş olup, şöyledir:

1- Kimse kimsenin günâhını yüklenemez. Bir kimse bir başka kimsenin suçundan dolayı hesâba çekilmez ve cezâlandırılmaz.

2- İnsana âhırette, ancak dünyâda işlediği sâlih ameller ve niyeti fayda verir.

3- Her mükellef insan, iyi olsun, kötü olsun kıyâmet günü amelini mîzânda görecektir.

4- Kıyâmet gününde insana çalışmasının karşılığı tam olarak verilecektir. Sâlih amel işlemişse mükâfât, günâh işlemişse cezâ görecektir.

5- Öldükten sonra bütün mahlûkâtın dönüşü Allahü teâlâyadır. Kıyâmet günü hepsi diriltilip, dünyâda yaptıklarının karşılığını göreceklerdir.

6- İnsanı güldüren de ağlatan da Allahü teâlâdır. İnsanın yaptığı bütün işler, Allahü teâlânın takdîri ile, yâni kazâ ve kaderi ile olmaktadır.

7- Dünyâda hayat veren, öldükten sonra da âhırette dirilten ancak Allahü teâlâdır. O'ndan başka kimsenin öldürmeye ve diriltmeye kudreti yoktur.

8- Nutfeden (menîden) erkek ve dişi iki sınıf canlıyı yaratan Allahü teâlâdır. Nutfe (menî) tek bir şey olduğu hâlde, ondan muhtelif uzuvlar ve farklı tabîatlar, erkek ve dişi yaratan Allahü teâlâdır. Bunlar O'nun kudreti ile olmaktadır.

9- Kıyâmette yeniden diriltmek de Allahü teâlâya aittir. İnsanlar öldükten sonra, Allahü teâlâ onları kıyâmet günü tekrar diriltecek ve hesâba çekecektir.

Bu hususların İbrâhim aleyhisselâmın suhufunda da bildirildiği Kur'ân-ı kerîmde zikredilmektedir. (Bkz. İbrâhim aleyhisselâm)

Mûsevîlik:

Mûsâ aleyhisselâmın vahiyle bildirdiği ve ona îmân edenlerin dînidir.

Mûsâ aleyhisselâm İsrâiloğullarına, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Ayrıca, Allahü teâlânın gönderdiği Tevrât kitabını onlara getirdi. Onlara tek bir Allah olduğu îmânını aşılamaya, yerleştirmeye çalıştı.

İsrâiloğulları, Hazret-i Mûsâ'nın bu ilâhî (vahye dayanan) bildirdiklerini bir türlü kavrayamadılar. Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından sonra Tevrât'ı da değiştirdiler. Allahü teâlâ onları cezâlandırmak için çeşitli azâblar verdi. Yaşadıkları yerleri düşman işgaline soktu. Benî İsrâil darmadağın oldu. Miladdan evvel, Asûrî devleti iki defâ Kudüs'ü aldı. Miladdan evvel 135 senesinde Roma imparatoru Andiriyan, Kudüs'te yahudilerin çoğunu kılıçtan geçirdi. Yahudiler daha sonra Talmud denilen din kitabı yazdılar. Bu kitabı çok okumaktadırlar.

Hazret-i Mûsâ'ya inzâl olunan Tevrât kitabı ve Mûsevîlik dîni zamanla değiştirilip bozulmuş, asıl hüviyetini tamâmen kaybetmiştir. Hattâ bugün dünyâda yahudi olarak kalmış 15 milyon kadar insan olduğu, bunlar içinde hakîkî Tevrât'a tâbi olan hiç kimse bulunmadığı, milletlerarası bir istatistik olan “Britannica of the year” almanağına göre, bunların hepsinin dinlerinin müşterek olduğundan şüphe edildiği bildirilmiştir.

Bu günkü yahudi dîninin esaslarını şöylece hülâsa etmek kabildir:

Îmân: Bir tek Allah vardır. Kendiliğinden (kendi kendine) vardır. Doğmamıştır ve doğurmaz. Her şeyi görür ve bilir. Af etmek veya cezâlandırmak, ancak O'nun elindedir.

Ahlâk: Ahlâk esasları on kudsî emirdir. İnsanların bu on emre harfi harfine uyması lâzımdır. İnsanın vücûdu ayrı, rûhu ayrıdır. Rûh, kıyâmete kadar ölmez. Öbür dünyâya yâni âhıret hayatına îmân etmek lâzımdır.

Din esasları: Yahudi olmayan milletler putperest (puta tapan) sayılır. Bunlardan uzak durmalıdır. Onlardan, mümkün olduğu kadar alâkayı kesmelidir. Kanlı veya kansız kurban kesilmelidir. (Yahudiler, her hayvanı, hattâ güvercini, fakat ençok koyun, keçi ve sığırı kurban ederlerdi. Zamânla tuzsuz ekmekten yapılan çöreklerle, hamursuz adı verilen pideler de kurban yerine geçti. Bunları dağıtmak da, kansız kurban kesmek sayıldı.) Kısasa karşı kısas yapılır. Bir fenâlık yapana aynı sûretle mukabele edilir. Erkek

çocuklar, haham (yahudi din adamı) tarafından sünnet edilir. Eti yenilecek hayvanların kesilmesi lâzımdır. Başka şekilde öldürülen hayvanın eti yenmez. (Bugün bile, Avrupa ve Amerika'da yahudi kasapların dükkanlarında (Kaşer) adı verilen bir işâret bulunur ki, bunun mânâsı, o dükkanda satılan etin, hahamların gösterdiği tarzda kesilen hayvanların eti olduğudur. Yahudiler, ancak bu tarzda hazırlanmış bir eti yiyebilirler. (Müslümanlar da, ancak Allahü teâlânın ismi söylenerek kesilmiş olan hayvanı yerler. Domuz etini hiç yemezler.) Yahudi kadınları evlendikten sonra, saçlarını örtmeğe mecbûrdur ki, bu işi bu gün yahudi kadınları, Avrupa'da başlarına peruk takarak yerine getirmektedirler. Domuz eti yemek, yahudilere de, haramdır.

Yahudilerin ibâdet tarzı birçok usûllere bağlıdır. Kudsî gün, Cumârtesi'dir. Bu günde iş görülmez ve ateş yakılmaz. Yahudilerin, bundan başka Purim, Passak (haftalık bayram), Kamış bayramı, yeni yıl bayramı, büyük bayram (Yom Kipur) gibi kudsî günleri vardır. Hahamların, hıristiyan papazları gibi, günâh affetmek yetkileri yoktur. Ancak, ibâdetleri idâre ederler. İnançlarına göre Allahü teâlânın huzûrunda bütün yahudiler birdir ve aralarında hiç bir fark yoktur.

Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn'dan sonra; Dâvûd, Süleymân, Zekeriya ve Yahyâ aleyhimüsselâm da, yine Benî İsrâil'e peygamber olarak gönderilmiştir. Fakat, bunların ayrı dîni olmayıp, Benî İsrâil'i, Mûsâ aleyhisselâmın dînine dâvet etmişlerdir. Dâvûd aleyhisselâma, Zebûr kitabı indi ise de, Zebûr'da; ahkam, emir, ibâdet yoktu. Vaaz ve nasîhatler vardı. Bunun için, Tevrât'ı nesh etmedi. Yâni, yürürlükten kaldırmadı. Hattâ, onu kuvvetlendirdi. Bunun için, Mûsâ aleyhisselâmın dîni, Îsâ aleyhisselâm zamanına kadar devam etti. Ama, Îsâ aleyhisselâm gelince, bunun dîni, Mûsâ aleyhisselâmın dînini nesh etti. Yâni Tevrât'ın hükmü kalmadı ve bundan sonra, Mûsâ aleyhisselâmın dînine uymak câiz olmayıp, tâ Muhammed aleyhisselâmın dîni gelinceye kadar, Îsâ aleyhisselâmın dînine uymak lâzım oldu. Fakat Benî İsrâil'in çoğu, Îsâ aleyhisselâma îmân etmeyip, muharref olan Tevrât'a uymakta ısrâr ve inâd ettiler. İşte Yahudilik, Îsevîlikten böylece ayrıldı. Îsâ aleyhisselâma îmân edenlere nasârâ denildi. Bugün, Hıristiyan, deniliyor. Îsâ aleyhisselâma îmân etmeyip de, küfürde dalâlette kalanlara Yahudi denildi. Yahudiler, hâlâ Mûsâ aleyhisselâmın

dînine uyup, Tevrât ve Zebûr okuyoruz diyor. Hıristiyanlar da, Îsâ aleyhisselâmın dînine uyup, İncil okuyoruz diyor. Halbuki, iki cihânın seyyidi, insanların ve cinnin hepsinin peygamberi Muhammed aleyhisselâm efendimiz, bütün âlemlere peygamber olarak gönderildi ve tebliğ ettiği, bildirdiği İslâm dîni, bütün dinleri nesh etti. Bu dînin hükmü, kıyâmete kadar sürecektir.

----

1) Tefsîr-i Beydâvî

2) Tefsîr-i Kebîr (Mefâtîh-ul-gayb)

3) Tefsîr-i Mazharî

4) Tefsîr-i Hazin

5) Tefsîr-i Kurtubî

6) Tefsîr-i Celâleyn

7) Hâşiyet-üs-Sâvî ale'l-Celâleyn

8) Hâşiyet-ül-Cemel ale'l-Celâleyn

9) Şeyh-zâde (Beydâvî hâşiyesi)

10) Şihâb (Beydâvî hâşiyesi)

11) Tefsîr-i Taberî

12) Tefsîr-i Rûh-ul-beyân

13) Garaib-ül-Kur'ân (Tefsîr-i Nişâbûrî)

14) Tefsîr-i Tibyan

15) Tefsîr-i Mevâkıb

16) Tefsîr-i Hüseynî (Hüseyin Vâ'ız-i Kaşifî)

17) Tefsîr-i Ebü'l-Leys tercümesi (Osmanlıca)

18) Keşşaf Tefsîri (Zemahşerî)

19) Dürr-ül-mensûr

20) Tefsîr-i Begavî

21) Zad'ül-mesîr

22) Bahr-ül-muhît

23) Sahîh-i Buharî

24) Sahîh-i Müslim

25) Feth-ul-bârî

26) Ramuz-ül-ehâdîs

27) Târih-ül-ümem vel-mülûk (Târih-i Taberî); cild-1, sh. 188

28) Arâis-ül-mecâlis; sh. 166

29) Ravdat-ül ebrâr; cild-1, sh. 56

30) Lügat-i Târihiyye ve coğrafiyye;cild-7, sh. 33

31) İhyâu ulumiddîn

32) Kıssa-ı Mûsâ; (Süleymâniye Kütüphânesi, Ayasofya kısmı. No: 3358)

33) Hüsn-üt-Tenebbüh; sh. 242 (Süleymâniye Kütüphânesi, Murâd Buhârî kısmı. No: 69)

34) Muhadarat-ül-ebrâr; cild-1, sh. 131

35) Mucizât-ül-enbiyâ (Osmanlıca); sh. 59

36) Şemâil-ür-rüsül (Osmanlıca)

37) Hasâis-ul-kübrâ; sh. 182

38) Künh-ül-ahbâr (Târih-ul-Âlî); cild-2, sh. 29

39) Medâric-ün-nübüvve; cild-2, sh. 17

40) Me'âric-ün-nübüvve

41) Dürr-ül-mensûr; sh. 221

42) Mir’ât-ı Kâinat; cild-1, sh. 102

43) El-Kâmil fit-târih (İbn-ül-Esîr); cild-1, sh. 169

44) Ravdat-üs-safâ; sh. 237

45) Müzekkin-nüfûs

46) Bedâi'uz-zühûr; sh. 133

47) Mecma'uz-zevâid; cild-8, sh. 203

48) Kitab-ül-enîs; sh. 54

49) Ahsen-ül-enbâ fi ma’şer-il-enbiyâ; sh. 12

50) Metâlib-ül-aliyye; cild-3, sh. 275

51) Hilyet-ül-enbiyâ

52) Kamus-al-a'lâm; Cild-6, sh. 4475

53) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî

54) Tam İlmihal Seâdet-i Ebedîyye; sh. 1110

55) İslâm Ahlâkı; sh. 61, 92, 125, 138, 149, 150

56) Kıyâmet ve Âhıret; sh. 392

57) İslâm Âlimleri Ansiklopedisi

58) Rehber Ansiklopedisi; cild-12, sh. 323, cild-6, sh. 15

59) Cevab Veremedi; sh. 324

60) Esrâr-ut-tevhîd; sh. 274

Table of Contents